DE NAVORSCHER

EEN MIDDEL TOT

GEDACHTENWISSELING EN LETTERKUNDIG VERKEER

TUSSCHEN ALLEN

DIE IETS WETEN,

IETS TE VRAGEN HEBBEN OF IETS KUNNEN OPLOSSEN

ONDER BESTUUR VAN

J. F. VAN SOMEREN

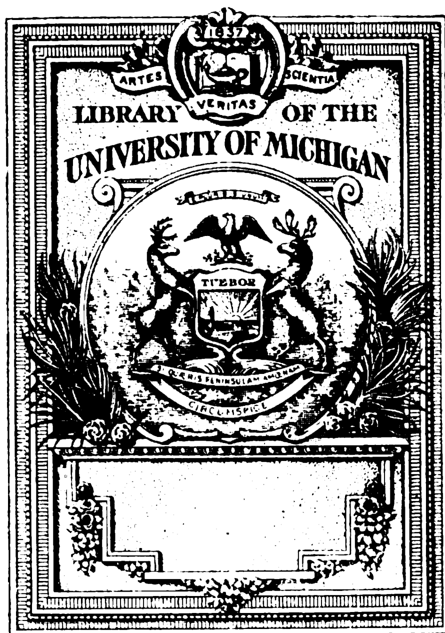
Bibliothecaris der Rijksuniversiteit te Utrecht

Vijf en Veertigste Jaargang

NIEUWE SERIE

ACHT EN TWINTIGSTE JAARGANG

NIJMEGEN
H. C. A. THIEME
1895

1837
ARTES
SCIENTIA
VERITAS
LIBRARY
OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR

DE NAVORSCHER

DE NAVORSCHER

EEN MIDDEL TOT

GEDACHTENWISSELING EN LETTERKUNDIG VERKEER

TUSSCHEN ALLEN

DIE IETS WETEN,

IETS TE VRAGEN HEBBEN OF IETS KUNNEN OPLOSSEN

ONDER BESTUUR VAN

J. F. VAN SOMEREN

Bibliothecaris der Rijksuniversiteit te Utrecht

Vijf en Veertigste Jaargang

NIEUWE SERIE

ACHT EN TWINTIGSTE JAARGANG

NIJMEGEN
H. C. A. THIEME
1895

GESCHIEDENIS.

BERICHT BETREFFENDE DEN SLAG VAN ALMANZA (27 April 1707).

Onder de papieren [1]) van Carel Lodewijk baron van Wassenaer (aanvankelijk officier der cavalerie, later commandeur der vesting 's-Hertogenbosch (1720), Lid der ridderschap van Holland (1727), en hoogheemraad van Delfland 1729), bevindt zich het volgende verslag van den strijd bij Almanza, alwaar de Nederlandsche Infanterie met te groote stoutheid door het middelpunt der vijandelijke stelling drong, waardoor zij met groote verliezen werd teruggeslagen. — (Zie o. a. Bosscha, II, 2° St. bl. 407).

De brief draagt noch opschrift, noch onderteekening, en is zooals reeds uit den dertienden regel blijkt, geschreven door de tegenpartij. Het geschrift vermeldt aan de keerzijde:

„Lettre contenant le detail de la battaille du 25 d'avril 1707, „du Camp d'Almanza [2]), le 27 avril 1707.

. . . .

Les ennemis leverent le siege du Chateau de Villenna [3]) le 24 et vinrent camper a Caudette [4]) le 25 ils se mirent en marche pour Almanza ou nous estions campés depuis deux jours. Leur avant guarde parut sur les onze heures du matin a deux heures et demies ils estoient en battaille a portée de nostre canon ayant entrelassee Leurs Infrie parmy Leur Cavallerie quoy que nostre ordre de battaille fut different parce que nous avons nostre Infrie dans le centre et nostre Cavallerie sur les ailes. M. de berwik ne trouva pas a propos de le changer a trois heures precise nostre premiere Ligne s'ébranla pour Les charge La Cavallerie de la pre-

---

[1]) Deel uitmakende van het Huis-archief van Wassenaer (Rijks-archief, 's-Gravenhage).

[2]) Almansa [3]) Villena. [4]) Caudete.

miere Ligne de nostre droitte et de nostre gauche batit avec valeur la droitte et la gauche des Ennemis de Leur premiere Ligne. La seconde de leur gauche qui estoit composé d'anglois et d'hollandois obligerent nostre droitte à se retirer Les guardes du Roy d'Espagne et toutte la Cavallerie se raillerent avant mesme d'avoir joint nostre seconde ligne, un moment apres ils chargerent tout de nouveau et culbuterent pour la seconde fois toutte La cavallerie qu' ils trouverent le feu de L' infrie les obligea neamoins a se retirer encore. M. le Marechal qui s'en apercut fit venir la brigade du Maine pendant ce temps La nostre gauche de Cavallerie qui avoit a faire aux portugais les menoit battant dans ce mesme temps nous nous appercument que les brigades d'Orleans et de la Couronne qui estoit au centre de nostre Infrie estoit force que mesme deux battrie Auglois estoient aux Murailles d'Almanza ce qui obliga d'envoyer quattre Esqns de la droitte de la seconde ligne qui passerent ces deux battns Anglois au fil de l'Epee sans qu'il s'en soit echapé aucune [;] la gauche des Ennemis qui estoit en desordre donna le temps a la brigade du Maine d'arriver et mesme au guardes du Roy et La Cavallerie de L'aille droitte de nostre 1e. Ligne de se Railler un moment apres nos deux droittes de Cavallerie avec Les Brigades des guardes a pied et du Maine rechargerent avec tant de valeur L' Epée a la main et La bayonette au bout du fusil qu'ils culbuterent tout ce qu'ils trouverent les Ennemis ne songerent plus qu à Leur Retraitte La Cavallerie Ennemis abandonna son Infrie la nostre tailla en piece dix huit battns portugais, le 26e a la pointe du Jour 13 battaillons anglois et hollandois qui s'etoient sauve dans les Montagnes se rendirent au chevallier d'Asvelt prisonniers de Guerre Le Comte Dona les commandoit avec plusieurs autres officiers generaux et brigadiers L'on assure que le Marquis d'Asminas et Milord Galloway sont blessés a mort [;] nous avons 9000 hommes prisonniers dont 800 officiers non compris les morts et blessés qui sont en tres grand nombre. La perte que les Ennemis ont fait est de quinze mille hommes toutte Leur Infanterie est detruit ils avaient en tout 45 bataillons et 65 Esqns on Leur a pris 105 drapeaux et Etandarts toutte Leur

artillerie qui estoit au Nombre de 24 pieces de Canon et la plus grande party de Leurs bagage [;] cette victoire qui est des plus complette nous a coute environs deux mille hommes tué ou blessés parmy les quels il y a des gens fort regrette entre autre le Marquis de polastron et le Marquis de Sillerie, les guardes de S. M. ont souffert le duc de Sarnon, qui les commandait est fort blessé, le Marquis de St. Elme est aussy du nombre nostre armée estoit composée de 50 batt[ns] et de 80 Esq[ns] Nostre Inf[ie] a decampée aujourd' huy avec L' artillerie et prend La routte de Valence par Requina. La Cavallerie la suivra incessament. Monsgr. Le Duc d'Orleans a jointe L' armée le Lendemain de La Bataille. Les ennemis se sont retiré a Xativa? le mesme jour du cambat, il y a Lieu de croire que nous seront bientost maistre des Royaumes de Valence et d'Arragon voila Monsr une bonne et grande nouvelle.

P.S. L'on apprend dans le moment que le nombre des prisonniers que nous avons [,] monte à 1050, on les fera passer en France, on dit Milord Galloway mort de sa blessure.

Medegedeeld door M. G. WILDEMAN.

„Evert Christiaan Staringh of Staering" (Vgl. Nav. 12e Jg. 1862, p[a]. 162 en 292). — Het schijnt mij noodig te melden, dat de eer der, in beide artikels, beschreven koene handelwijze, *niet* aan *Evert Christiaan*, den moedigen Komm[t]. van de *Argo* in den slag bij Doggersbank, maar aan diens neef *Damiaan Hugo*, gehuwd met *Sophia Winanda Ver Huell*, en vader van den dichter, toekomt. Onder eene fraaie gravure, *N. Ozanne* del. *Y Le Gouaz* sculp. [1]) leest men, in drie kolommen Franschen tekst, het verhaal van p[a]. 162, maar eindigende met de woorden: „Pendant quelque tems on ne parla au cap que de la valeur de Staaring." Er boven staat: „Vue du Cap de Bonne-Espérance et de l'évènement glorieux du brave Staaring — exposé dans le second voyage d'Afrique de F.

[1]) *Nicolas Ozanne* en zijn zwager *Le Gouaz* gaven een prachtwerk uit: „Nouvelles vues perspectives des Ports de France," 81 bladen in fo., later in 4o.

Lavaillant ainsi qu'il suit:" — er onder: „Ce point de vue est pris en mer entre l'Isle Robben et le fort Staaring ou la batterie de l'ouest de la ville du Cap en 1781": — en als noot: „Voyez au pied du grand mat du vaisseau qu'il sagit ici, c'est le plus aparent du Tableau." — Bij deze afbeelding bewaar ik eene dergelijke, ook breed, klein folio: „De Kaapstad, met de omliggende bergen en reede, benevens 's Lands oorlogs-fregatten, — 1 Zephyr, kapt. Vaillant. 2. Amazone, kapt. Kuvel. 3. Havik, kapt. Ver Huell. — 4. Scipio, kapt. de Jong, en 5 de brik Comeet, Luit. Claris. — D. de Jong, ad viv. del. — Vinkeles en de Wit sculp. — F. Bohn excudit." — In het pas verschenen vijftiende deel van het Historisch Genootschap te Utrecht, pa. 199 en volgende, vindt men het relaas dier Commissie in den jare 1788 met instructie aan de „Capitijns ter zee *Vaillant* en *C. A. Ver Huell*, beide bekend voor zeer ervaren millitaire officieren."

A. VER HUELL.

OUDHEIDKUNDE.

KERKKLOKKEN TE DELFT.

Ter gedagtenis op het afhangen der klokken uyt beide de kerken te Delft.

Wij waaren eertijds in de kerken	
Ten nutte van godsdienst'ge werken;	
In 't vijftien hondert vijftigst jaar	de groote klok in de nieuwe
Gaf ik mijn grof geluit aldaar.	kerk.
'k Wierd Jesus vol genaa geheeten,	
Maar ik had nimmer nooit geweeten	
Of ik daar maar alleenig bleef.	
Maar toen men vijf en zestig schreef	1565.
Kwam Sint Ursila mij verzellen,	afgenoomen den 26 July;
Die men in mijn vertrek kwam stellen;	d'een weegt 875 en de an-
Vervolgens in Hypolitus	dere 1825 ℔.
Kreeg men nog twee als broer en zus.	in d' oude kerk.
Zoo lieten w' onze klanken hooren	1719.
In d' Oude en Nieuwe tempelchooren	
't Zij tot een vreugt of blij geschal	
Of bij een droevig sterfgeval,	
Maar meestendeel op godsdienstdaagen	
Moest men, schoon stomme beelden vraagen	
Wilt gij naa 't godshuys . . . kom, kom, kom,	
Hoort naa ons galmen . . . bom, bom, bom:	
Maar nu zijn wij die plaats ontzegt	15 Aug. 1808 begonnen.
En straks tot morselen geslegt.	
Raadhuysklok.	weegt 2460 ℔.
Ik ben gegooten tromp en kruyn	in 1571.
Tot Aken door Hendrik van Tuyn;	
Sint Jacob was tot veele lieden	
Haar dienst: waar voor 'k mij aan kwam bieden	
Zoowel bij nagten als bij dag	
Van een tot twaalf het half uur slag	
En heb gehangen: tot men mij	
Af liet: en ben van 't slaan nu vrij.	den 6 aug. 1808.

U.

M. C. N.

PLEISTERPLAATSEN DER SPAANSCHE SOLDATEN IN DE 16E EEUW.

Het is een bekend feit, dat de bouw der spoorwegen in Amerika, zoowel in Europa als elders, onze kennis van de geschiedenis der aarde en hare bewoners op reusachtige wijze heeft gebaat.

Onze wetenschap van den bouw der aarde is er ook zeer door uitgebreid.

Wonende aan de Naakte Sluis bij Leiden, — later nabij het oude station in Delft en elders om die stad, — had ik telkens bij vergraving van grond een bijzonder soort scherven zeer algemeen en wijd verspreid aangetroffen. Ze zijn ongemeen verschillend van kleur op de breuk en bestaan uit aardewerk, verkregen uit geel en rood bakkende klei; die klei is zeer onvolledig gemengd en moet zeer zacht gebrand zijn geweest. De scherven zijn alleen aan de binnenzijde van een blauwig zeer ongelijk en ondoorschijnend melkwit glazuur voorzien. Dit glazuur is erg slecht en onregelmatig gesmolten. Ze moeten aan cylinders van ongeveer 3 decimeter middellijn aaneengevoegd zijn geweest en zijn doorboord met driehoekige gelijkzijdige gaten elk van ongeveer 1½ centimeter zijde. Dit laatste feit bracht mij op het spoor van hun afkomst, in verband met veel houtskoolstukjes, die ik er dikwerf bij aantrof. Het zijn scherven van de steengoed- of aardewerk-fornuizen zonder schoorsteen, die de Spaansche soldaten omstreeks de zestiende eeuw steeds in dit noordelijke klimaat met zich voerden. Het zijn de bekende Brasero's, in de bergstreken der zuidelijke landen nog algemeen ter verwarming in gebruik.

De driehoekige vorm van die gaten is doelmatig (waarschijnlijk door de praktijk geleerd), omdat ze bij aanbrengen van ronde gaten voor toevoer van lucht, aan onregelmatige stukken zouden breken en nu daarentegen met driehoekige in spiraallijn langs den omtrek geplaatste gaten den waarborg geven, dat de kachels wel springen — maar niet uiteenvallen zullen.

De cylinders (brasero's) worden zonder rooster tot het branden

van houf of houtskolen gebezigd. — Ook de diepte, ongeveer 50 cM., waarop de bedoelde scherven gevonden worden, komt overeen met de verhooging van het grondpeil of maaiveld, die in drie eeuwen door aanslibbing der rivieren in ons vaderland is tot stand gekomen.

Is er wellicht in een onzer musea een exemplaar der bedoelde brasero's aanwezig?

's-Gravenhage. CH. J. LEVOIR.

Schoolwezen. — In Jan. '84 verscheen te U. een catalogus van een belangrijke verzameling kinderboeken, -spelen en -prenten van den heer G. v. Rijn. Onder de rubriek School-reglementen (die met vele te vermeerderen zou zijn) komt voor een: Schoolordre ten platten Landt des Furstendombs Gelre ende Graeffschap Zutphen. 1681. „Zeer anti-katholiek", schrijft de heer v. R. er bij. In hoeverre zal blijken. Daar in het exemplaar, dat voor mij ligt, een „acta van onderteekeninge" voorkomt en een 150 schoolmeesters, van wie enkele met nu nog zeer bekende namen, tusschen de jaren 1681 en 1774 die onderteekend hebben, stellen sommige lezers van „de Navorscher" er misschien belang in van een en ander kennis te nemen.

De Schoolordre is in 4 hoofdstukken verdeeld met appendix: van de coosters (sic). Het 1ste hfdst. handelt over de „Qualiteyten ende bequaemheden der Schoolmeesters; het 2de over 't Schoolhouden zelf; het 3de over „Tractamenten en Emolumenten"; het 4de over: Wie geen school mogen houden. Dat zijn: „Eenige papen/ paepsche scholmeesters (sic)/ monnicken/ mennoniten/ enz. niet synde van de ware Christelijke gereformeerde Religie/ op poene van 25 guldens voor d'eerste reyse en daarnae op arbitrale correctie." Een ander artikel beveelt den schoolmeesters er wel op toe te zien, dat „de paepsche kinderen geen paepsche boeken/ roosekransen/ beeldekens/ crucifixen/" enz. in de school brengen. De Schoolordre is dus werkelijk anti-katholiek en ook verder zeer curieus.

Volgt: Acta van onderteekeninge waer toe alle schoolmeesters

en voorsangers ten platten lande gehoorende onder het opzicht des E. classis van Salt Bommel verbonden zijn te ondertekenen ingevolge van de synodale synopsis des E. christelijke synodi deeser provincie cap. 2 art. 14.

Wij ondergeschreeven Schoolmeesters en Voorsangers ten platten lande gehoorende onder het opsight des E. classis van Salt Bommel, belooven en verklaeren in goede conscientie voor Godt dat wij de confessie der Nederlantsche kercken neffens den Heydelberghsen catechismum misgaeders de verklaeringe bij den E. synodi tot Dordrecht A° 1619 over eenige pointen gedaan te houden voor de opreghte waarheydt, en in alles Gods H. Woort conform, met belofte van deselve in alle opregtigheydt de jonge jeught ons toebetrout te sullen naer ons vermoogen leeren en inscherpen. Daer beneffens, dat wij ons sullen in alles stiptelyck gedraegen en reguleeren in onse diensten soo in kercken als schoolen respectievelyck naer het reglement en schoolordre bij haer Ed. Moog. de Heeren Staeten deeser provincie geëmaneert op den 3 Juni 1681 met verbintenisse dat soo wij daerteegens in eenigen manieren koomen te doen, wij ons alsdan de facto en sonder eenigh teegenspreecken houden van onse respectieve diensten ontset en gedeponeert ende hebben wij tot verbintenisse van deese onse belofte als boovengemelt dit selve met onse eygene handteekeninge bevestight.

Dan volgen de handteekeningen, waarachter door bijna allen gevoegd: schoolmeester (door mij weggelaten).

Jacobus van der Lec, Varick.
Gijsb. Hendr. van Hartevelt, Heedel.
L. van Rumpt, Neerijnen.
M. van Dorth, Beesdt.
I. van den Heuvel, St. Andries.
A. v. d. Werf, Zuylichem.
Jan Matthijse van Valckenborg, Zuylegem.
Huygo v. Buccvoort, Dalen.
Arnoldus Broeders.
A. van Wijk.
Carell Saenredan, Gameren.
Johannes Papegay, Nederhemert
Lucas van Loenen, Heerwaerden.
Jan Storm, Brakel, 1704.
D. v. Voorst, Herwijnen, 31 Sept. 1704.
Hend. Verhoeve, Est, 27 April 1706.
P. de Both, Hemert, 3 Aug. 1706.
Jan van der Hard, Amelroden, 1706.
Jacobus Nieuburgh, Wel.
Corn. Roelen van der Zijden, Poederojen, 1712 (nu schoolm^r in Brakel, 1715).

G. v. Loenen, Hiern, 1712.
Adrijaan Maartense Verhoef, Coster tot Dalen, 1712.
Nicolaes v. Batenburgh, Haeften, 1712.
W. Dupper, Herwijnen, 23 April 1714.
Arien Snoeck, Vuren, 1715.
Bastiaan Vogelensanck, Hurwen, 16 Sept. 1715.
Leendert de Boer, Poederooye, 4 May 1716.
J. Storm, Beest.
Jan van Sijl, Thuyl, 5 Mij 1716.
de Gast, St Boemel, 8 Dec. 1716.
R. v. d. Bergh, Tuyl.
Hendrik Ekelman, Suylichem.
Bonot, Nederhemert (noordzijde der Maase).
Ps. van Loenen, Heerwaarden.
Jan Wildeman, Varik.
H. D. Ruyter, Varik.
D. J. Schoock, Geldermalsen.
G. v. Reeckum, Meeteren.
C. Ankersmid, Heerwaarden.
Willem Jielissen Deys, Wadenoijen.
H. La Verge, Ophemert.
G. Blom, Drumpt.
G. J. v. Ek, Deyl.
Jan Poulusz Verhellon, Poederoyen.
H. van Eeuwick, Neederijnen.
Everardus van Beusekom, Vuren.
H. v. Maaren, Hurwenen.
D. Dupper, Haaften.
Johannes Cretier, Aalst.
J. R. Schoock, Dijl.
J. Verwey, Brakel.
B. v. Aalst, Varik.
W. v. Kell, Pouderoyen, 1733.
D. van der Waal, Tuyl, 1734.
W. V. Hellouw, Varik.
C. Valkis, Wadenoijen.
H. v. Baal, Opijnen.
A. v. Wijngerde, Varik.
A. v. Loens, Tuyl.
I. v. der Horst, Rossum.
I. Bok, Geldermalsen.
H. v. Wijngerde, Rumpt.
J. Heylands, Dalem.
Teunis Alblas, Tuyl.
G. D. Fokkertsz, Est.
D. v. Schaik, Pouderoyen, 21 Sept. 1746.
P. van der Woel, Herwijnen, 25 April 1747.
Cornelis van Riemsdijk, St. Andries.
Willem van Iterson, Beest, 7 Mey 1748.
Nicolaas Muller, Poederoyen, 1748.
I. v. Hemert, Well, 7 Meyus 1748.
F. v. Hemert, Nederhemert.
L. Peletier, Wadenoyen.
E. v. Londen, Heesselt.
P. v. Kij, Opijnen.
Bastiaan van der Vlugt, Heerewaarden.
R. van den berg, Herwijnen.
P. W. V. D. Horst, Rossum.
D. v. Kesteren, Geldermalsen.
Jacob van Oijereijne, Drumpt.
Pieter Willemsen, catechiseermr, Bommel.
Schalk Nieuwenhuysen, Aalst.
Hermanus Kwiekers, Enspik.
Evert van 't Voort, Buren.
Gijsbert van Herpe, Hurwene.
H. van Geusden, Neerijne.
I. v. Veen, Nieuwaal.
Gerrit van der Zande, Rumpt, 24 Jan 1760.
G. v. Reekun, Ammersoden, 29 April 1760.
L. v. Reekum, Bruchem, „ 1760.
I. Spitsenberg, Aalst, „ 1760.
I. Kotwijk, Kerkwijk, „ 1760.
Willem v. Est, Dalem, 1761.
As van Bemmel, Driel, 1765.
M. Verschuur, Hurwene, 1765

G. van Hemert, Kerkwijk.
L. Hasselman, Bruchem.
A. Waaldijk, Tuyl.
Bast. Baggerman, Est.
Jacobus de Reus, Zuylichem.
H. Fortuyn, Nieuwaal.
Jan Christoffel Peletier, Haeften, 22 April 1766.
Lambertus Kerkhoff, Nieuwaal.
H^s Tak, Kerkwijk.
Hermanus van Es, Tuyl.
Hendrik Broere, Kerkwijk.
Hendrik v. Beusekom, Gellicum, 1771.
Reinier Peletier, Geldermalsen, 11 Maai 1772.
Jan Willem Kroonenburgh, Herwijnen, 12 Maai 1772.
Hermanus Bos, cathechiseerm^r te Z. Bommel, 12 Nov. 1772.
H^k Peletier, Tuyl, 11 Mey 1778.
Pelgrim Van De Pol, Haaften, 11 Mey 1778.
H. Hamaker, Meteren, 22 Sept. 1778.
D^k V. D. Sloot, Zuylichem, 20 Oct. 1778.
Ary Boers, Renoy, 26 April 1779.
Ad^n B. van der horst, Nederhemert, 27 April 1779.
D. v. Hemert, Kerkwijk, 21 Sept. 1779.
Huibert van Osselen, Brakel, 18 Sept. 1781.
Gerrit Heistek, Zuilichem, 18 Sept. 1781.
Wm de Jongh, Deyl, 4 Mey 1784.
Johannes van Reekum, Gellicum, 21 Sept. 1784.
Johannes Van Der Paardt, cathm^r, Z. Bommel.
W. Verhellouw, Waardenburg.
Corn. van Rijs, Nederhemert.
B^s De Witt, Tuyl.
G. van de Werken, Gameren.
I. Van Der Vlugt, Heerewaarden.
G. v. Leeuwen, Zuilichem.
A. van Riemsdijk, St. Andries.
Evert Hesselink, chat.m^r, Z. Bommel.
B. Batenburg, Gellicum.
M^s Fortuyn, Dalem.
G^t van Dulst, Zuilichem.
B^s Numan, Drumpt.
G. Valkis, Ophemert.
R. van den Berg, Varik.
Teunis Peter van der Salm, Geldermalsen.
Herm^s Joh^s Hasselman, Nederhemert.
Jan Hasselman, Aalst.
Jacobus De Reus, Driel.
W. van den Berg, Drumpt.
Wm Lammers, Hurwene.
Jan Sluys, Pouderoijen.
Jacob van Oorde.
Antonie Dubbelman.
K. van Callegoed.
G. Verwey, Hurwene.
A. v. Reekum, Neerijnen.
J. De Vries, Rhenoy.
J. V. Mill, Wadenoojen.
B. Branderhorst, Heerewaarden.
H^k Kivit, Haaften.
O. W. van Tusschenbroek, Beest.
P. Korssee, Meteren.
A^r de Heer, Haaften.

Utrecht.

M. C. NIJLAND.

De „Rasphuispoort" te Amsterdam (XLIV, 565 enz., 704). — Aan hetgeen de hr. Brouwer Ancher omtrent deze poort mededeelde, kan wellicht ter aanvulling strekken, wat R. van Leuven in zijn werkje, getiteld „s Waerelds koopslot of de Amsteldamse Beurs", Amst. bij G. Bouman 1730, aangeeft.

„Het Rasphuis op de Heilige Weg staande, en waarvan de verbeelding mede hier te zien is, is een gedeelte van het geweesen Clarisse Klooster, Anno 1595 tot een Tuchthuis der Booswichten bekwaam gemaakt, deze, hetzij voor eenige jaeren of voor altoos daarin gedoemt, moeten alderhande hout zaagen; ook werden daar wel kinderen en luiden om reedenen van staat ingezet, gelijk Muis van Olij [1]), te hoofdig zijn streng houdende, ook in zijn tijd te beurt is gevallen".

Nog eene opmerking worde hieraan toegevoegd.

In het bovengen. werkje, hetwelk met vele zeer schoone afbeeldingen is voorzien, komt ook voor eene afbeelding van die poort, zooals wij ze nog heden ten dage aan den „Heiligen Weg" kunnen zien, -- *doch* aan beide zijden dier poort staat een muur bijna ter gelijke hoogte met de „Castigatio", zoodat ik *veronderstel*, dat vroeger vóór het „Rasphuis" een breeder binnenplaats is geweest dan thans, dat die poort dè ingang was voor een voormuur, evenals aan de cellulaire gevangenis, en dat beide huizen, die thans rechts en links van die poort staan, van later dagteekening zijn en die muur daarvoor is geslecht. Ook Wagenaar bevestigt mij in dat vermoeden. (Zie zijn Geschied. v. Amst. dl. 2, blz. 252 en vv.).

Amsterdam. JOH. F. STIELER.

Van Mierop (XLIV, 542). — Waar lag Mierop? Vgl. *Nav.* XXXI, 338, en Camille de Borman: Le Livre des fiefs du comté de Looz sous Jean d' Arckel, évêque de Liege (1364—1378), Brux. 1875, p. 7: „Otto de Miroppe relevavit Seranii (Seraing-sur-Meuse), die XXIIII mensis septembris (1364), L bonuaria terre, quorum XV

[1]) Mr. Nic. Muys van Holy, bekend om zijn twist met den Hoofdofficier Backer.

bon. sunt arabilia et alia bonuaria sunt quedam merice et quedam prata, et in eisdem jacent tria parva vivaria, situata infra territorium de *Herke* juxta bona de *Miroppe*, ex successione patris sui, domini Johannis de Miroppe; ab una parte jacent bona abbatis Sti Trudonis et ab alia, bona Johannis de Rodenbeke [1]). Presentibus domino Johanne de Donc, Hugone de Loenresloet [2]), Johanne Badryoen ... hoyensi et pluribus aliis." En verder, p. 53: „Wilhelmus Hartschene (elders Hertschene) relevavit (A° 1367) in Hasselt VIII bon. terre arabilis situata inter *Mirop* et *Ransbacke* in territorio de *Herke*. Presentibus Bollo de Ryckelt et aliis quibus supra."

Zoo is dit raadsel dan eindelijk opgelost. Etymologen gaan wel eens wat ver buiten het spoor, en geraken zoodoende wel eens in de sloot. In zeker boekje: „Sprüchwörter u. sonderbare Einfälle berühmter Gelehrten u. Künstler", Prag, bey Joh. Herrl, 1794, leest men § 22, N°. 62: „Dom. Bouhours. Wenn die Rede von der Etymologie war, pflegte er zu sagen: Die Etymologien sind wie die Menschen, die man abstammen lässt, von wem man will."

M°.

---

[1]) Otto de Kuyc, fils de feu Jean de Miroppe, chevalier, releva le 18 décembre 1379, seize bonniers et un journal sous Rummen, au lieu dit Sassenrode. (Voy. aussi Piot, Cartulaire de Saint-Trond, t. I, pp. 57 et suiv.).

[2]) De geleerde schrijver zet achter dezen naam een vraagteeken, doch merkt, p. 85, — waar de volgende getuigen in 1369 voorkomen: dom. Herbernus de Donc, Hugonis de Lonresloete, Joh. de Denville, balivus de Condrostio, Joh. Baudrion, etc. — op: „Loenersloot est un village de la province d' Utrecht." Men vindt dan ook in *Connoissance ébauchée de la noblesse d' Utrecht*: „Loenresloot, relevant du diocèse d' Utrecht, porte d' or au sautoir de gueules; cimier un chapeau d' or retroussé de gueules et sommé d'un vol armoyé comme l'écu: Armoiries de la famille de ce nom, dans laquelle ce fief resta jusque à ce qu' Isabelle de Loenresloot, héritière, le porta, par son mariage, dans la famille d' Ysendoorn, qui le vendit à celle de Swieten, dont les Amstel de Mynden l'acchettèrent, à qui succédèrent les Stepraad d' à présent." Onder 's bisschops leenmannen ontmoet men ook: Robertus de Rynswalde (Renswoude), miles, zijn neef, stamvader van het geslacht van Grevenbrouck, en Johannes de Rynesteyn, zijn bastaard.

Spotprent. — Vóór 't Amsterdamsch stadhuis, dat met beelden op den koepel prijkt (de prent werd dus blijkbaar gemaakt vóór de algeheele voltooiing in 1685, toen alle afbeeldingen nog genomen werden volgens 't oorspronkelijk plan), staan de standbeelden van Minerva, Jupiter, Mercurius en Neptunus, en is een spreekgestoelte opgericht, waarin iemand, als kikker voorgesteld, staat te oreeren. Rondom hem in wijden kring een menigte vrouwen en mannen met kikkerkoppen en -pooten. Op den grond eenige kikvorschen. Onder de prent 't Wapen van Amsterdam en D. D. D. In den rechter benedenhoek staat met geschreven letters W. H. (W. Hollar?). De prent is zonder rand 17 bij 22½ cM.

In der tijd werd door den heer D. C. Meyer Jr. 't vermoeden geuit, dat deze spotprent zou slaan op de inwijding van 't stadhuis (op 29 Juli 1655 deed de wethouderschap er zijn intrede, hoewel 't dak nog niet af was), misschien uitgaande van de partij, die liever een toren aan de Nieuwe kerk gezien had, terwijl Jhr. Berg als zijne meening uitsprak, dat, daar de twist tusschen de Graeff en Backer-ianen met den dood van Backer in 1652 geëindigd was, er weinig reden bestond om daarop in 1655 nog eene spotprent te maken.

Wie ontsteekt hier meer licht?

U. M. C. NIJLAND.

Stedemaagd. — Wat is eigenlijk de oorsprong dier voorstelling? En waarom ging men juist eene *maagd* als verpersoonlijking eener stad of stadsbevolking nemen, gelijk dit al in het Oud-Testamentische *dochter Sions* geschiedt? E. LAURILLARD.

Vraagt hier de geachte inzender niet naar een zeer bekenden weg? Eene stad of vesting, die niet ingenomen is geweest, te symboliseeren door eene (ongerepte) maagd ligt m. i. nogal voor de hand. RED.

Varempré (XLIV, 579). — Ik weet het niet, maar wil er op wijzen, dat Heringa en Witkamp schrijven Varempé. Kan dit licht geven? E. LAURILLARD.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

GORINCHEMSCHE SCHEPENEN.

De namen der volgende schepenen (1322—1540), van welke velen in 't geheel niet, en enkelen niet op die jaren worden genoemd in de bekende Beschrijving van Gorinchem door van Zomeren (1755), dank ik grootendeels aan onzen bekenden medewerker Mr. Peter van Meurs, Commies aan 's Rijks-Archief te 's-Gravenhage.

Toevalliger wijze toch, was gedurende korten tijd op 's Rijks-Archief eene verzameling charters aanwezig, die, verzeild geraakt onder stukken, behoorende tot het rechterlijk archief (welke voortaan *de* residentie, als *hunne* residentie zullen moeten beschouwen), weder naar Gorinchem terug zijn gezonden, om daar in het gemeente-archief te ruste te worden gelegd, onder het hoofd:

„Brieven van opdracht van renten, enz. aan de kerk, het kapit- „tel, altaren, den kalender, enz., brieven van ponding en andere „voor hen gepasseerd vóór schepenen van Gorinchem.

„(1322, 1324, 1327, 1334, 1342, 1343, 1361, 1372, 1380, 1388, „1389, 1391, 1394, 1400, 1412, 1413, 1421, 1423, 1424, 1433, „1434, 1436, 1439—1441, 1455, 1457, 1459, 1465, 1468—1470, „1472, 1477, 1478, 1508, 1511, 1516, 1518—1520, 1526, 1533, „1540). —

„1328, 1329, 1340, 1390, 1399, 1412, 1423, 1427, 1428, 1430, „1436, 1437, 1441, 1451, 1452—1454, 1456, 1466, 1470, 1482, „1484, 1490, 1491, 1497, 1499, 1502, 1510, 1512, 1514, 1515, „1518, 1521—1523, 1525, 1532—1534, 1537, 1543, 1562 en 1564. —

In de noten vermeldde ik zooveel mogelijk de data der charters en tevens beschreef ik kortelijk enkele wapens der zeer goed geconserveerde zegels.

1322.

Witte heinricsxen zoen
Willem die Zelander
Arnt Cappe

(8 maart)
des maendaghes voer zunte Gregorius dach.

1324.

florens van dalem. [1]
arnt arnt Cappen. [2]

1327.

Willem die Selander. [3]
Sebrecht Mullin.
Witte heinricxen soen. [4]

1328.

Claes alaerts sone. [5]
Meynaert Willems sone. [6]

1329.

dirc die monic. [7]
heynrick die bloec. [8] [9]

1334.

Jacop die Wachter.
Jan Buys. [10]

---

[1]) Andries van Dalem, schepen in 1437 zegelde met 2 dubbel gekanteelde dwarsbalken en lambel met 3 hangers.

[2]) Beiden uit een charter op dat jaar „Sinte lucasdach Evangeliste (18 Oct.). De laatste komt ook voor in een ch. van 1340.

[3]) Zegelt met rechtopstaanden degen vergezeld van 4 sterren (2 rechts, 2 links v. d. degen); het randschrift luidt S. willem pieters. — Ook in een ch. v. 1340 ontmoette ik W. die Zeelander.

[4]) Allen uit een charter i. d. „maendaghes na Sinte Servaesdach" (18 Mei).

[5]) Zegelt met eene lelie.

[6]) Beiden in een charter i. d. des dinxdaghes na „Sinte martynsdach", in den winter (11 Nov.).

[7]) Zegelt met twee beurtelings gekanteelde dwarsbalken.

[8]) id. id. 3 rechter schuinbalken.

[9]) In een charter i. d. „woensdaghes na Cersdach."

[10]) In een charter i. d. „op Sinte Mathysdach des Apostels" (21 Sept.).

1340.

Willem die Zelander.
Arnt arnts Cappenzoone. } des Zaterdaghes na Zunte Angnieten-dach (21 Jan.) (28 Jan.)

1342.

Robbrecht Willemsz.
Jan Corbeel. } [1])

1356.

Claes Cnobbout heynrics zoone.
Jan van den Dam. } [2])

1361.

Jan michielssz.
Jan Last. } [3])

1372.

Gheryt van Beesde.
Jacob Prop. } [4])

1380.

Aernt van Goerl Jan consen zoen. [5])

1388.

Gheriit mathys zoen. [6])
Heynric van der Werve. } [7])

---

[1]) In een charter „up Sunte ponciaensavont," alzoo den 13 Januari; bij deze twee doet zich dus de vraag voor of zij in 1342 of wel 1341 thuis behooren, aangezien de verkiezing altijd „omtrent" Pontiaansdag plaats had.

[2]) In een charter gedd vrimiddaghes na onser Vrouwen dach Annuncinationis (O. L. Vr. d. 8 Sept.).

[3]) In een charter gedd 11 Zulle (Februari).

[4]) id. id. id. id. des anderen daghes na Sente Katerinen dach (27 Nov.)

[5]) id. id. id. id. 15 July.

[6] Hij zegelt gevierendeeld: 1 en 4 lelie; 2 en 3 vogel.

[7]) Beiden in een charter gedd 6 Oct.

1389.

Heyrinc van Wychen.
dirc die monic.
Jacob die Wael.
Heynric die bloet. } [1]

1390.

dirc die monic.
heynric die bloet. } des woendaghes na Corsdach (28 dec.).

1391.

Godevaert Jacopszoen. [2]
Jacop die Wael. [3] } [4]

1394.

peter beȳe. [5]

1399.

florys Spronc. [6]
florys van beesde. }

1400.

dirc Scout. [7]
Claes jans Scouten zoen. [8] } [9]

1412.

wouter Wel. [10]
deric Reynerssoen. [11] } [12]

---

[1]) In een charter ged^d^ 20 Sept.

[2]) Hij zegelt met rechtopstaand kruis; in den rechter bovenhoek des schilds een ster.

[3]) Zegelt met *een* merlette en *twee* rozen, geplaatst 2. 1.

[4]) In charter ged^d^ „Jaarsdag".

[5]) Hij zegelt met het bekende wapen „de Bye".

[6]) id. id. dubbele adelaar met hartschild waarin 2 beurtelings gekanteelde dwarsbalken. — Den 10 April.

[7]) Hij zegelt met 2 beurt. gekant. dwarsbalken.

[8]) id. id. 3 krabben (2. 1.)

[9]) In charter ged^d^ „8 maerte".

[10]) Hij zegelt met: dubbele adelaar.

[11]) id. id. : klimmende leeuw; uitgetande schildrand.

1419.

goedevert muȳl.
aernt vosse fransen soen. [1]) } [2])

1421.

florus tielmanssoen. [3])

1426.

Willem segers soen. [4])

1427.

Louwerens Segers Soen. [5])
Jan dyerout. } [6])

1434.

Willem segersz. [7])
Sander van Blankeroert. } [8])
Jan van Hoede. [9])
peter willemszoen. [10])

1436.

Mercelis Matheeuszoen 18 april.

1441.

Jewiin Muȳl. [11])

---

[1]) Hij zegelt met : klimmende leeuw waaroverheen beurt. gek. dwarsbalk; 28 maert.

[2]) In charter gedd 28 maart.

[3]) id. id. 11 maart.

[4]) id. id. 18 febr.

[5]) Zegel met 3 St Andrieskruisen.

[6]) Beiden genoemd in charter van 1 Oct. v. d. jaar.

[7]) Hij zegelt met drie adelaars? in de vlucht, her. rechts gewend.

[8]) Beiden in een charter gedd 25 febr.

[9]) In een charter ged. 20 Juli. Hij zegelt met 3 palen van vair, met schildhoofd beladen met een leeuw? uitkomend van de snijlijn; in den rechterbovenhoek een onherkenb. voorwerp.

[10]) In een charter gedd 28 dec.

[11]) id. id. 27 maart.

1451.
Jewiin Muÿll. [1])

1452.
Adrijaen Wel.
Jan die roeije. } [2])

1453.
Brijen van Weyboirch. [3])

1465.
Gielis van Amerongen. [4])

1466.
Adriaen Snoeck. [5])

1469.
Jacop van Wel. [6])

1470.
Jan Spronck Dircxsoon.
Claes de Veer Claessoon. } [7])

1477.
Jan Keymp Eyngbertsz. [8])

1478.
Aerent Ghysbertssz. [9])

1482.
Aerent Vos Janssz. [10])

---

[1]) In een charter gedd 27 nov.
[2]) id. id. 23 dec.
[3]) Hij voert 3 St. Andrieskruisen; het ch. is gedd 21 july
[4]) Het charter is gedd 26 nov.
[5]) id. id. 4 oct.
[6]) id. id. 25 mey.
[7]) id. id. 26 sept.
[8]) id. id. 8 maart.
[9]) id. id. 25 aug.
[10]) In een ch. gedd 28 nov.

1484.

Martijn Janssz. [1]

1503.

heynderick Snouck heynrickzoen.
pauwels henricsz. } [2]

1508.

Gherit van Blocklant harberenssz. [3]

1522.

Jan van der Hair Janssz. [4]

1530 (schepenen voor 't jaar 1529).

Cornelis die borchgreeff Jansz̄. [5]

1532.

Adriaen Janssz. [6].

1534.

Claes Colff Heynricsz̄. [7]

1537.

Pouwels van boesinc̄ (?) rutgerssz.
Aert Spierinck van Aelborch aertssz. } [8]

1540.

Jan Knobbout Janssz.

's-Gravenhage. Medegedeeld door M. G. WILDEMAN.

V. d. Tocht-Mesdach (XLIV, 387). — In de Juli-aflevering van

---

[1]) In een ch. ged^d 17 maart.
[2]) id. id. 19 juny.
[3]) id. id. 15 july.
[4]) id. id. 2 sept.
[5]) id. id. 3 jan.
[6]) id. id. 14 aug.
[7]) id. id. 3 july.
[8]) id. id. 21 nov.

de „Navorscher" werd gevraagd naar de afstamming van *Susanna van der Tocht*, circa 1665 gehuwd met *Pieter Mesdach*.

Voor zooverre ik weet, is over deze familie nooit iets gepubliceerd en kan ik dan ook geen onmiddellijk antwoord op de vraag geven. Ik meen de familie voornamelijk te Gouda te moeten zoeken, en kan er het volgende over mededeelen, dat, hoewel onvolledig, toch misschien op den goeden weg kan brengen:

Begraven te Gouda:

24 Febr. 1642 *Cornelis Bouwens v. d. T.*

8 Febr. 1644 Sandrina Jacobsd., huisvrouw van den *burgemeester van der Tocht* (soms ook geschreven Vertocht en Vertogt.)

25 Juni 1646 *Willem Bouwense v. d. T.*

7 Dec. 1648 Burgemeester *Cornelis v. d. T.*

„ „ „ *Willem Willemsz. v. d. T.*

25 Maart 1652 *Jan Bouwensz. v. d. T.*

23 Dec. 1680 *Burgemeester v. d. T.*

31 Maart 1696 *Mr. Cornelis v. d. T.*

Gehuwd te Gouda:

15 Jan. 1634 *Jan Cornelisz. v. d. T.*, j. m. van Gouda en Marritje Pietersd., j. d. van Gouda.

22 Febr. 1637 *Cornelis Cornelisse v. d. T.*, j. m. van Gouda en Lijntje Cornelisd., j. d. van Gouda.

7 April 1638 *Jan Bouwens v. d. T.*, wedr van Gouda, en Hester Cornelisd., j. d. van Gouda.

5 Mei 1647 *Helena Dircks v. d. T.*, j. d. van Gouda en Pieter Gijsbertsz. Souburch, j. m. van Gouda.

(In 1671 komen zij beiden nog voor als doopgetuigen, terwijl in 1650 *Jacob v. d. T.* en *Dirk v. d. T.* getuigen zijn bij den doop van een hunner kinderen.)

19 Mei 1647 *Christiaen Cornelisz v. d. T.*, wedr van Gouda en Jacomijntje Jansd., wede van Haarlem.

11 Maart 1650 *Dirck Cornelisz v. d. T.*, wedr van Gouda en Annichje Jacobs, wede van Amsterdam.

27 Sept. 1667 *Cornelis Willemse v. d. T.*, j. m. van Gouda en Lena Nanne, j. d. van Gouda.

22 April 1670 *Maria v. d. T.*, wede van Gouda en Johan Santvoort, j. m. van den Briel, commies ter recherche van de convoyen en licenten te Gouda.

26 Nov. 1670 *Jan Willemse v. d. T.*, j. m. van Gouda en Aeltje Jan Vertest, wede van Gouda. Hij tr. 2e te Gouda 31 Juli 1674 Jacomijntje Meesen van Leeuwen, waaruit geboren werd:

Aegje v. d. T., ged. te Gouda 21 Dec. 1677.

3 Oct. 1679 *Cornelia v. d. T.*, j. d. van Gouda en Mr. Caspar van Royen, j. m. van Utrecht.

11 Mei 1688 *Cornelis v. d. T.*, wedr van Gouda en Catharina van der Heijden, j. d. van Gouda.

Jacobus v. d. T., j. m. van Gouda tr. te Leiden 1647 Emmerentia Luyt, geboortig van Utrecht. In Sept. 1684 was zij weduwe.

Uit dit huwelijk:

1. *Isaac v. d. T.*, ged. te Gouda 21 Febr. 1648, get.: *Helena v. d. T.*, *Dirk v. d. T.* en *Maria v. d. T.*

2. *Cornelis v. d. T.*, ged. te Gouda 2 Febr. 1650, get.: *Dirk v. d. T.*

3. *Frederik v. d. T.*, ged. te Gouda 9 Nov. 1650, get.: *Dirk* en *Helena v. d. T.*

4. *Sandrina v. d. T.*, ged. te Gouda 29 Sept. 1652, get.: Helena Souburgh.

5. *Cornelia v. d. T.*, ged. te Gouda 25 Juni 1656, get.: Susanna v. den Brouck.

6. *Cornelis v. d. T.*, ged. te Gouda 15 Nov. 1658, get.: *Helena v. d. T.*

Wilhem v. d. T., j. m. van Gouda, tr. te Amsterdam Dec. 1661 Grietje Brekers. Hij hertrouwt te Amsterdam in Juni 1663 Catharina Thomas.

Uit dit huwelijk:

1. *Sandrina v. d. T.*, ged. te Gouda 26 Nov. 1667, get.: *Dirk v. d. T.* en *Helena v. d. T.*

Mr. Isaac v. d. T., j. m. van Gouda, tr. te Maarssen Maart 1671 Anna Maria de Sandra, wede van Amsterdam.

Pieter Willemsz. v. d. T., luitenant, tr. te Berkouw Aug. 1673 Leentje Laurensdr., uit welk huwelijk:

1. *Willem v. d. T.*, ged. te Gouda 17 Febr. 1678.
2. *Wijntje v. d. T.*, ged. te Gouda 11 Mrt 1682.
3. *Lijsbet v. d. T.*, ged. te Gouda 24 Oct. 1683.

Mr. Cornelis v. d. T., secretaris van Gouda, tr. te Capelle 1683 Aletta Maria Lincq, beiden van Gouda. Hij tr. 2e te Utrecht 12 Aug. 1689 Lucretia de Goijer, geb. te Utrecht.

Hieruit:

1. *Emmerentia v. d. T.*, ged. te Gouda 14 Febr. 1691, get.: *Cornelia v. d. T.*

Mr. Jacob v. d. T., raad en schepen te Gouda, tr. te Utrecht in Febr. 1724 Anna Cornelia van Alphen, j. d. van U.

Uit dit huwelijk:

1. *Jacob Cornelis v. d. T.*, ged. te Gouda 25 Oct. 1724, get. Hieronymus van Alphen, professor Theologiae en *Cornelia v. d. T.* zijne huisvrouw.
2. *Hieronymus v. d. T.*, ged. te Gouda 3 Oct. 1725.

Verder komen te Gouda nog voor als doopgetuigen:

Dirck Cornelisz v. d. T., 1657.

Jacob v. d. T., 1657.

Cornelia v. d. T., 1678.

Judith v. d. T., 1678.

Welke navorscher vult nu al deze gegevens zóó aan, dat er een geregelde genealogie van te maken valt? Daar mij de fantaseerkracht van het „Genealogisch Heraldisch Archief" ontbreekt, zie ik er geen kans toe! Wel meen ik te mogen vermoeden, dat de ouders der bewuste *Susanna v. d. T.* eer te Gouda dan te Rotterdam moeten gezocht worden; of de registers te Gouda meer geven dan ik hier gaf, is mij onbekend; veel genoegen zou 't mij

echter doen als een volgend nummer van „de Navorscher" mijne gegevens kwam uitbreiden.

Den Haag. P. V. L.

Schultens (XXXV, 578; VI, 430; IX, 439). — In het „Alg. Nederl. Familiebl." IX, n°. 2, Febr. 1892, bl. 37 e. v., worden verschillende leden dezer familie genoemd, en opgemerkt, dat de naam zijn oorsprong dankt aan het ambt van Schulte, Scholte, Schout (*Scultetus*), „'tzij men aan dit Schulte en Scholte de Saksische (geldersche en overijsselsche) beteekenis hecht van erfgezetene, aanzienlike boer, of de oud-hollandsche van hoofd der policie." „Zeker is het, — leest men daar verder -- dat de naam reeds vroeg voorkomt; in 1132 staat als getuige van bisschop Andreas (van Utrecht): Alfero (Alferus) Scultetus (in 't Hollandsch Albert Schultens)."

Dat de naam reeds vroeg voorkomt, is niet vreemd, want hij heeft dit met andere ambtsnamen, als: castellanus, telonarius, marscalcus, advocatus, dapifer (truchsess, drost), pincerna (schenk), enz., gemeen; en reeds in 1105 komen als getuigen voor: Galo scultetus, Ansfridus scultetus de Muthen, Wolfgerus scultetus de Amstello; in 1127: Alferus scultetus; in 1139: Alpherus ministerialis. (Oorkondbk. v. Holl. en Zeel. I, bl. 61, 74, 79). Dit bewijst o. i. alleen, dat „Alferus scultetus" het ambt van schout bekleedde, en geenszins, dat hij Albert Schultens heette. Ook kan hier misschien in aanmerking komen de Friesche eigen- of mansnaam Sculto of Schulte, van welke ook de geslachtnaam Schultinga oorspronkelijk is (Wassenbergh, Verh. ov. de eigennam. d. Friesen, 2e druk, bl. 83, 85, 126, 145). Al de personen, die den naam van Scultetus, Schulte, Schulten, Schultes, Schultens, Schults, gevoerd hebben, hier op te noemen, zoude ondoenlijk zijn en tot niets leiden; ze kunnen evengoed tot het geslacht Schultinc, Schultinge, Schultinga, als tot de latere familie Schultens — ook wel tot een van beiden geheel verschillende familie — behoord hebben. Zoo treft men in de stad Groningen in 1290 een Vdo Fil. Gerhardus Scultetus als rekenmr, in 1313 een Radingus Schulte, in 1346 een Gerardus Scultens, in

1384 een Egbert Verhauwens, *alias* Schulte, in 1386, 88, 90 een Egbert Schulten als burgemeesters aan [1]). In Drenthe komen Ludolphus Scultinghe en zijn broeder Herman (de laatste ook in 1338) in 1335, Henricus *dictus* Sculte in 1362, Henric Scult in 1395, Hyndrik Schultynge in 1405, Hyndrick Schultynck [1]) in 1411, Gese, wede van Henrick Schultijnghe, in 1509 voor. (Emmius, Fasti consul. reip. Groning.; Magnin, kloost. in Drenthe, 2e dr., bl. 48, 102; Dez., Bestur. in Drenthe II, 1, bl. 180; Driessen, Mon. Gron., bl. 750, 753; Regist. v. h. Gron. Arch. II, bl. 314 n°. 9). Ook deze kunnen behoord hebben tot het geslacht Schultinga, 't welk in de Groninger Ommelanden gegoed was (*Schultynge lande* wordt daar reeds genoemd in een brief van 1395, bij Drienen, a. w.,

---

[1]) Op het Gron. Arch. berust een brief (in afschrift) van 1392, waarbij Bernard, graaf van Benthem, aan Nicolaus Schulten en zijne erven in leen geeft (verpacht), voor eene zekere jaarlijksche som, het geregt in Scharmer, Slochteren, enz. (Regist., 1e Verv., bl. 10, no. 9; vgl. Gron. Bijdr. I, bl. 35, 69). Zeker dezelfde „Clawes Sculte, borger in Gronningen," die, blijkens koopbrief van 1401, „vp. Sonte scolastiken dach", aan Eppen Nittersma of Nittersum to Stedum eenige stukken land verkocht, „de gelegen sijn to stedum by eppen erue vorsc." (Rengers, Werken I, bl. 101; vgl. *Nav.* XXXIII, 66). Dat hij in de Ommelanden gegoed was, pleit voor zijne stamverwantschap met het geslacht Schultinge of Schultinga. — Van „'t huys to Schultinghe in den kerspel to Norch (Drenthe)" wordt reeds in 1387 gewag gemaakt in het „Registr. Feodal. Bonor. Eccles. Traiect." van dat jaar, bij Magnin, Best. in Drenthe II 1, bl. 123. Vgl. Tijdrekk. Reg. o. h. Oud Prov. Arch. v. Overijss. IV, bl. 11, 481, V, bl. 43.) De hoeve of het erve Schulting of Schultinch, te Itterbeke, onder het kerspel van Ulsen, in het graafschap Bentheim gelegen, werd in 1297 door den bisschop van Utrecht aan de abdij te Assen overgedragen, en door dit vrouwenconvent in 1416 aan het convent te Sibculoo in Overijssel verkocht. Magnin, kloost. in Drenthe, 2e dr., bl. 182—84. Vgl. Tijdrekk. Reg. a. b. II, bl. 229, V, bl. 322, waar ook, IV, bl. 55, 147, V, bl. 470, het erve Scultinc of Schultinge te Ane (Drenthe) in 1457, '62, 1520, en Bladwijz., i. v., de Schultinkhof genoemd worden. — De vroegere bevolking der stad Groningen bestond grootendeels uit Drenthers, Westfalers, enz.; ook Overijsselsche stammen waren er niet onbekend.

[2]) Deze naam komt ook al vroeg in Friesland voor: Graaf Willem III beveelt zyn land van Sixtebeeren (Sexbierum) en Westerbeeren (Westerbierum] te regeeren aan Ghelmaer Scultinc en Sculte Sculting. 3 Mei 1322 (Mieris, Chtb. II, bl. 284).

bl. 747); op het huis van denzelfden naam, nabij het dorp Bedum, zetelde, en vermoedelijk in de 16de eeuw uitstierf, want in 1637 was Wigbolt v. Isselmuiden, Capt vnder 't regemt van Stadt Gron. ende Ommel., geh. met Joha. v. Welderen, bezitter van 't huis Schultinga.

Dat de naam Schulte, Schulten enz., licht aanleiding kan geven tot verwarring, blijkt o. a. uit het navolgende bij J. S. Magnin: De voormal. kloosters in Drenthe, 2e dr., Heerenv. 1846, bl. 91: „In een stuk van het jaar 1568 wordt genoemd Luityen Schulten van Borrijck (Westerbork, Drenthe), die eigenlijk, volgens zijn daarop gedrukt zegel, Lutye Nisinge heette. Vermoedelijk heeft Lutye Nisinge den naam van Schulten aangenomen, omdat hij of zijn vader Scholtus van Westerbork was, welke waardigheid sedert meer dan drie eeuwen steeds door een lid der familie Nysingh is bekleed geweest, tot het jaar 1840 toe, met dat onderscheid, dat sedert het jaar 1825 aan deze betrekking de naam van Burgemeester is gegeven, en dat de Schultessen van 1811 tot 1814 Maires werden genoemd." Op eene acte van 6 Febr. 1569, de aanstelling van Ludolph Cock, monnik van het convent van Dikninge, tot pastoor te Westerbork (bij denz., bl. 109), drukte mede zijn zegel: „Luytgen Schultenn, in der tydt vann wegenn Kon. Matt van Hispanyenn etc. Schults tho Borryck." [1]) Zoo kan b.v. ook Aleff Schellegen, de Schulte of schout van Groningen (die in 1396, '98 ook als burgemr dier stad voorkomt), in een oorspr. stuk van 1406, bij Magnin, kloost. in Dr., bl. 220, vermeld, zich eenvoudig, met weglating van den geslachtsnaam, Aleff Schulte of Schulten genoemd hebben.

Evenmin kunnen ook verschillende personen die Albert Schulten heetten, gerekend worden tot de familie Schultens te behooren, want men ontmoet ze in Drenthe, in Overijssel, in Hamburg, en zeker ook elders. Zie o. a.: Ordelbk. v. d. Etstoel v. Drenthe, uitg. door mr. H. O. Feith, Gron. 1870, bl. 156; Tijdrekk. regist.

---

1) Ook in een stuk van 1560 komt „Luytgen Schulten to Borck" voor, bij Magnin, Best. in Drenthe I, bl. 20.

o. h. Oud Prov. Arch. v. Overijss. II, bl. 112, 120, 151; Buek, Geneal. u. biogr. Notiz. üb. d. hamb. Bürgerm., Hamb. 1840, S. 249, en zijne Hamb. Oberalten, ib. 1857, S. 95.

„Nadat de stadhouder van Lalaing (Rennenberg) op den 3 Maart 1580 aan de Spaansche zijde en aan die van den hertog van Parma overgegaan was, veranderde alles wederom van gedaante. Er werden bij die gelegenheid tot 300 Gereformeerde burgers van Groningen uit hunne huizen gehaald en opgesloten. Op de Rozendaal zaten: Loech Schultens, [1]) Jan Sculte enz." (N. Westendorp, Bijzonderh. u. d. gesch. d. Herv. i. d. prov. Gron., Gron. 1832, bl. 46—48). Loech of Lodewijk Schultens, ook Schultes en Schults genoemd, „1580 gevangen," werd in 1596, dus na de reductie, raadsheer der stad Gron., bekleedde dit ambt vervolgens om de twee jaar tot in 1620, toen hij 8 Aug. overleed. Hij was ook lid van de prov. rekenk^{r} 1607, 10, en van de admiraliteit te Dockum 1604, 13, 16, 19, kluftheer en in de pontkamer (Regeeringsbk. v. Stad en Lande in hs. en gedrukt.) Deze en de navolgenden zullen leden der familie Schultens geweest zijn.

Harmen of Herman Schultes of Schultens, gezworen derzelfde stad 1664, 65 en verv. om het andere jaar tot 79, toen hij 19 Nov. stierf (Regeersbk. a. b.)

? Joannes Schulten, die 1665 verzoekt om tot muntm^{r} der stad Gron. te mogen worden aangesteld. Stukken, dit verzoek betr., berusten op het Arch. te Gron., volgens 't Regist., 1^{e} verv., bl. 232 no. 61; dat mede, bl. 293, vermeldt het testament van Menno Schultens en Titie Pieters, van 29 April 1698.

Casparus Schultens, gezworen te Gron. 1718, 19, 21, raadsheer 1722, 23, 26, 27, 29, 30, staat-gen^{l} 1724, 25, raad v. state 1728, † 1730. Gedrukt te Gron., 1703, is: „Triumphus togatus in honor. Juvenum. D. Caspari Schultens et D. Nicolai Rotgers, Juris Utriusq.

---

[1]) Loech Schultens had in 1577 het brouwersgild te Gron. gewonnen met 14 buttekens, volgens de gilderol in hs.; eveneens Hindrick Scultinck in 1569 20 Jan., Hindrick Schulte in 1574, die daarna voorkomt als Hindrick Schultes, hoveling van dit gilde, even als Albert Schultes in 1581. In 1587 hadden 't zelfde gilde gewonnen, „Johan, Bene, Hindrick, sal. Hindrick Schultes soonen."

Doct. publice in choro Templi Acad. ad diem 22 Octobr. renunciarentur"; met lofdichten van hoogl. en studenten.

Bekend is de „Lofreden (met aant.) op Hendr. Alb. S.", door Jac. Kantelaar, Amst. 1794, afgedrukt in „Redev. en dichtst.", uitg. door M. Siegenbeek, Hlm. 1826, bl. 119 e. v. [1]) Bij het leven en afsterven van zijn vader Jan Jacob S., verscheen meer dan één gedicht, o. a.: „De waarheyd in rouwe," enz., Amst. 1754, „Schultens door Irenëus," ib. 1755, „Lykzangen ter (zijner) gedachtenisse" en „Klaagtoon op (zijn) afsterven"; in 4° en 8°. Van zijn grootvader Albertus S. (zn. van Dr. Johan [2]) en van Betta Bothenius). gedpt te Gron. 21 Juli 1685, † te Leiden 26 Jan. 1750, geeft mr. W. B. S. Boeles een levensbericht in „Frieslands Hoogesch. te Franeker," II 2, bl. 380 e. v. [3]) Deze Albertus werd, volgens het gedrukte „Album Academiae", den 6 Sept. 1700 te Groningen als Theol. stud. ingeschreven, met de bijvoeging: „Gratis in honorem Avunculi Ampl. Botenii", welke bijv. ook staat bij de inschrijving, 6 Sept. 1697, van Casparus Schultens als Jur. stud.: „Gratis in hon. ampl. D. Avunculi Senatoris (Henrici) Bothenii, Consultissimique D. Patris." Hieruit blijkt nader, dat beiden zoons waren van Johan en Betta Bothenius, en niet van „Casparus, in leven gezworen te Gron. (in welke jaren?) die vóór 27 April 1713 was overleden."

Bartholomaeus S., Groninganus, werd 12 Sept. 1741 te Gron. als stud. ingeschreven: „Gratis in honor. patris senatoris defuncti

[1]) Bij gelegenheid van zijn huwelijk verscheen te Gron., bij Petrus Doekema: „In nuptiis viri celeb. Henrici Alberti Schultens lectiss. virginis Catharinae Elisabethae de Sitter. Groningae IV. Id. Apr. 1774", door Jac. Philipp de Medenbach Wakker, 8 pp. in-4°. — Zijn portret door R. Vinkeles naar W. Hendriks, staat, ni fallor, in 't Verv. op Wagenaar's v. H.

[2]) Een Johann Schultetus, Hamburgensis, werd 6 Mei als Chijmicus stud., een Johannes Schultens, Groninganus, 16 Aug. 1665 als Phil. stud. te Groningen ingeschreven. In 1699, 7 Sept., een Henricus Joannes Schultens, Groninganus, als Litt. stud. (Album Acad.).

[3]) Den 7 Sept. 1769 werd Cornelis Jacob Meurs, Zwolla Transisalanus, te Gron. als student ingeschreven, gratis in honor. avi materni magni Alberti Schultensii (Alb. Acad.).

et patrui professoris celeb. lugdineus"; Barold S., Leovardia, Frijsius, als jur. stud. 13 Sept. 1741; Hendrik S., Gron., als med. stud. 12 Sept. 1778 (Album Acad.) [1]).

In 't „Familieblad", Bijlage A, zijn een paar drukfouten ingeslopen. Men leze daar voor Kuyf Knyff en voor Weilinga Wielinga, en dergelijke de Naamrol d. raden 's hofs v. Friesl., Leeuw. 1742, bl. 50, 52, 55.

Of de Friesche familie Schultetus Aeneae tot die van Schultens in betrekking stond, zal bij nader onderzoek kunnen blijken.

M^o.

TWEE TESTAMENTEN

VAN

MAARTEN HARPERTSZOON TROMP

MEDEGEDEELD DOOR

JOH. H. BEEN.

Bij het ordenen van papieren en stukken, die vroeger tot het archief der Brielsche Arrondissements-rechtbank behoorden, en sedert jaren voor ieder belangstellend bezoeker toegankelijk waren, kwam een „Prothocol" van „Jan de Bruijne, oepenbaer Notaris, binnen der Stede vanden Brielle" enz., begonnen den 20en December 1629 ende geeijndicht den 17en October 1638", voor den dag. Mr. van Meurs, met het in orde brengen dier stukken, welke naar Rotterdam moesten verzonden worden, belast, had de vriendelijkheid mij dit belangrijk boekdeel ter inzage af te staan, waarin op fol. 88 verso en fol. 165 verso twee testamenten voorkomen van „Maerten Herpertsz. Tromp, Capiteijn ter Zee." Het eerste testament, van het jaar „onsheeren ende Salichmaeckers Jesu

[1]) „B. Schultens J. U. Stud. Frisius", vervaardigde een gedicht in 't lat. en in 't holl. op de promotie tot mr. i. d. b. r. aan de Gron. hoogeschool, 24 Juni 1744, van Laurens Adr. Trip en Paulus Wildervanck, blijkens de „Carmina congratul." gedr. te Gron. in 't zelfde jaar; Jakob Spex: „Ter bruilofte van mr Baroldus S., advokt voor den Hove v. Hollant, en Anna Maria v. Nispen, getr. 27 v. Grasm. 1751." (Gedicht., 's Grav. 1755, bl. 96).

Christi duijsent ses hondert ende eenen dertich opten seventhienden dagh der maent van September des voormiddachts omtrent die Clocke elff uijren" houdt niet veel bijzonderheden in. Het bevestigt, dat zijn eerste vrouw, Dignum Cornelisdochter, toen nog in leven was, en hij bij haar, op dit tijdstip, twee kinderen bezat: Harper maertensz., en Cornelis maertensz. Expresselijk wordt erin bepaald, dat zijn moeder, Jannetje Barentsdochter, vermaakt zal worden „die Somme van hondert carolus gulden sjaers, haer leven langh geduijrende" tot welk doeleinde hij begeerde, dat „terstondt naer sijn overlijden uijt zijne gereetsche goederen op Interest den penningh sesthiene op het Gemeenlandt sal worden beleijnd, die Somme van sesthien hondert carolus guldens Capitael, opdat zijne voornoemde Moeder, haer leven langh geduijrende, daervan den Jaerlijcxen interest seckerlijckig magh genijeten." Tromp wordt in dit testament betituleerd als „Capiteijn ter Zee, ten dienste van de Ed. H° M° Heeren Staten Generael der Vereenichde Nederlanden ende den Deurluchtighen Prince van Oraingien Gouverneur der selver Landen."

Het tweede testament, dat veel belangrijker is, volge hier in zijn geheel.

In den Naemen des Heeren, Amen.

Bij desen jegenwoordighe Instrumente, sij eenen ijeghelijck Condt, ende kennelijck, dat in den Jaere desselffs onsheeren, eenigen Heijlandts ende Salichmaeckers Jesu Christi, duijsent ses hondert vijer end dertig, opten ses en twintigste dagh der maandt Januarij des achtermiddachs omtrent de clocke drije uijren voor mij Johan de Bruijne, oepenbaer ende bij den Hove van Hollandt geadmitteerden Notaris residerende binnen der Stede van den Brielle, ende den getuijgen ondergenoempt persoonlijck gecompareert, en verschenen is, den Eersamen Maerten Herpentsz. Tromp, Capiteijn ter See, ten dienste vande Geunieerde Nederlanden, clouck ende ghesondt van Lichaem sijnde, gaende ende staende, ende sijn verstandt, Redenen ende memorie seer wel hebbende ende volcomen gebruijckende, gelijck mij notaris ende ondergeschreven getuijghen claerlijck bleek.

Ende verclaerde hij Comparant dat hij overdenkende datter in dese werelt nijet seckerder en is als de doot, ende nijet onseckerder dan den Tijt, ofte uijre van dijen, daeromme de selve uijre heeft willen voorcomen met sijne Testamentaire Dispositie ende uijtersten Wille, hijernaar volghende, vooreerst depone-

rende en bij desen te nijete doende alle sijne voorgaende machtiginghen, ende Disposities, hoe genaempt geene exempt. Ende disponerende van nieuws, soe beveelt hij Testateur in den eersten sijne sielle, soe wanneer die uijt sijnen lichame sal komen te scheiden, de grondeloose genade Godts, ende sijn lichaem de Christelijcke begraevinghe, t'welcke hij Testateur wil ende expres begheert, dat geleijt sal werden in sijn eijghen Graft bij Dignum Cornelisdochter, sijn overleden huijsfrou zal. sonder dat het selve Graft tot eenighen tijde sal moghen verkocht ofte vervreemt werden in eenigher manieren. [1])

Ende comende totte dispositie van de tijdelijcke goederen, hem Testateur, bij Godt Almachtig op desen aerde verleent, soe verclaerde hij Testateur tot sijne Rechte erffgenamen te noemen, macken ende institueren, gelijck hij doet bij desen, Herper maertensz., Cornelis maertensz. ende Jan maertensz. Tromp, sijne kinderen bij hem Testateur in wettighen hnwelijcke geprocreeert aen de voors. Dignum Cornelisdochter, sijne overleden huijsfrou in alle de goederen, roerende ende onroerende, geldt, goudt, silver gemunt ende ongemunt, actien ende credijten geene uijtgesondert, die hij Testateur metterdood ruijmen ende achterlaten sal omme bij sijne voornoemde kinderen ende geinstitueerde Erffgenamen gedeelt ende gepartageert te werden bij egale portijen nae Rechte ende Costume van den Lande, Behalven alleen zeckere gouden ketijngh, metten Medalie daeraen wegend tsaemen een pondt ende een vierendel, hebbende aen d'een sijde T' vidimus van Sijne Ex^tie^ Fredrick Hendrik ende aen d' ander sijde secker gedicht, luijdende aldus *Geen pronck van Goud, maer clouckheijt stout, op Dolle baren, Beerft de Eer, van Hollandts Heer, Door t' Oorlochsvaren*, welcken ketingh ende medalie hem Testateur vereert is over sijne Dijensten den Lande gedaen als Capiteijn, ten Tijde den Admirael Pijet Heijn op sijn Schip geschoten is geworden, willende hij Testateur dat den voors. ketijingh ende medalie in wesen sal blijven, ende naer sijn overlijden versterven op sijn oudsten soon Harper maertensz. ende soe voorts van den eenen op den anderen, ende oock opten oudsten Soon van sijn kinderen, ende kindtskinderen, ende verderen Decendenten. haer respectivelijck de eere van de selven legaterende, onder conditie dat t' elcken voor de Restitutie van dien Cautie suffisant sal moeten werden gestelt.

Voorts heeft hij Testateur om hoogwichtighe ende presuante Redenen, uijt

---

[1]) Dit bevestigt alzoo volkomen het vermoeden van den Schrijver der *Aant. en Mededeelingen betreffende het Geslacht Van der Tromp of Tromp.* (Rott. Historiebladen 3^e^ Afd. Eerste deel, beginnende bij p. 54), omtrent grafsteen n° 103 in de Groote Kerk te Rotterdam. Dat deze grafsteen bestemd was beider graf te dekken, zegt hij, „blijkt niet alleen uit zijn daarop voorkomend wapen, maar tevens uit de opengebleven plaats boven aan, later ingevuld met het grafschrift zijner tweede echtgenoot." — In genoemd werk komt p. 64 een afbeelding van dezen steen voor.

sijne gereetsche naer te laeten goederen, gemaeckt ende gelegateert aan Jannetgen Barentsdochter, sijne moeder, gelijck hij deselve maeckt ende legateert midtsdesen, de somme van Twee hondert car. guldens tsjaers, haer leven langh geduijrende, willende ende expres begheerende dat sijne voors. kinderen en geinstitueerde erffgenamen, deselve Twee hondert guldens allen Jaere precijs aen sijne voors. moeder haer leven langh geduijrende vrijwillichlijck, ende sonder eenich teghensegghen sullen laeten volghen, ende naer het overlijden van sijne voors. moeder, sullen de voors. Twee hondert Carolus guldens tsjaers, wederom komen, ende devolveren aen sijn Testateurs voors. kinderen, ofte bij voorafflijvigheijt van de selve kinderen, aen sijne Testateurs naeste vrienden ende rechte erffgenamen,

Legaterende hij Testateur voorts aen sijne drije susters, met naemen Aeltghen, Leentgen ende Maritjen Herpertsdochters elck eens, de somme van Twee hondert Carolus guldens [1]) van twintich stuijvers t' stuck, tot een gedachtenisse van hem Testateur.

Eijndelijck heeft hij Testateur bij desen noch gelegateert aen het Weeshuijs der Stadt vanden Brielle, die Somme van Twee hondert Carolus guldens eens, ende aen den Armen derselver Stede gelijcke Twee hondert Carolus guldens eens, alle welcke voors. legaten hij Testateur wil ende begheert, dat sijne voors. kinderen, dadlijk naer sijn overlijden, sullen voldoen, sonder eenich teghenseggheu.

Ende gemerckt dat sijn Testateurs voors. kinderen noch seer jongh zijn sulcx dat deselve noodsaeckelijck van goede en bequaeme vooghden dijenen voorsijen, soe ist dat hij Testateur bij desen totte selve voochden heeft gestelt, ende gelegimitteerd den Eersamen Pieter van Almonde, Burghem^er Thesaurier deser Stede, sijne neve, [2]) versouckende, dat denselven gelijeven wil den voors. last

---

[1]) De heer *H. de Jager* kon in zijn van zooveel studie en volhardenden arbeid getuigend werkje, getiteld: *Het Geslacht Tromp*, slechts het bestaan van twee zusters van M. H. Tromp constateeren. Zie aangehaald werk op p. 9. — Op p. 14 spreekt hij het vermoeden uit, dat de doopboeken van Rotterdam meer zekerheid kunnen geven, omdat Tromps vader in 1606 reeds te Rotterdam woonde. Of die zekerheid reeds gegeven is, weet ik niet. In elk geval wordt door het bovenstaande het aantal der zusters van Tromp voor goed vastgesteld.

[2]) Hoe dit neefschap in elkaar zit, is mij niet bekend. In *De Jager's Geslacht Tromp* komt slechts op p. 33 Pieter van Almonde voor, en niet anders dan als getuige bij den doop van een dochter van Dr. Anthonij De Haes en Adriana Steijaert. — In het „Prothocol" vond ik nog o. a. een Testament van *Pieter van Almonde* (21 Juli 1631 ten 6 uren 's nam.) waaruit blijkt, dat zijn vrouw denzelfden voornaam droeg als de eerste vrouw van Tromp; zij heette: *Dignum-Arensd.* en had toen 3 kinderen: Adriaan, Jan en Marie. Daar ik in het *Doopboek* beg. 1645, enkele malen den naam *Quacq* verbonden vond aan dien van *Almonde*, wat ook bij een ander testament het geval is, kan wellicht ook deze naam

ende Voochdije aen te nemen, en de dijensvolghens naer sijn Testateurs overlijden, sijne naer te laeten goederen aen te vaerden, ende d' selve ten overstaen van sijn Testateurs voorn. Moeder ende Bastiaen Bastiaensz. sijnen Swaegher, als meden de Ooms ende Bloetvoochden van sijn Testateurs kinderen van 's moeders sijde, sulcxs te regelen ende benefitieren als hij ten meesten oirbaer ende proffijte van sijn Testateurs voorn. kinderen en geinstitueerde erffghenamen sal bevinden te behooren t'welcke hij den voorn. Almonde volcomenlijck is toebetrouwende.

Alle hetgheene voors. is verclaerde hij Testateur te wesen sijn Testament, uijterste wille, ende ernstighe begheerte, willende end begheerende, dat alle tselve naer het overlijden van hem Testateur, volcomen werden ende effect sorteren sal, het sij als Testament, Codicille, Ghifte uijt saecke des doots ofte anders, soe t' selve alderlest sal moghen bestaen, ende plaetse grijpen, nijetteghenstaende bevonden mochten werden, dat alle solempniteijten naer Rechten noodtlijck gerequireert, hijer inne nijet in waeren geobserveert, versouckende het uijterste Benefitio van dijen in desen te genijeten.

Ende versochte den Testateur voorts aen mij Notaris hijer van gemaeckt ende hem gelevert te werden een, ofte meer oepenbaere Instrumenten, in behoorlijcke forma.

Aldus gedaen ende gepasseert binnen der voors. Stede vanden Brielle, Ten Comptoire van Mij Notaris, ter presentie van Reijnier van Disselhuijsen Borgher alhijer, ende Jan Willemsz. Joncker, Clerq opte Secretarije deser Stede, die als getuijghen van goeden gelooven, hijer toe expres versocht, de Originele Minute van desen, beneffens den Testateur, ende mij Notaris hebben geteeckent, Ten daghe ende Jaere alsvooren. — Volgt de handteekening.

Coenders van Helpen. — Barend Joost Abel Coenders v. Helpen, geb. te Groningen in 1761, werd 1782 student te Leiden, 1790 predikant op Amboina en † ald. 29 Oct. 1801. C. Seest was zijn behuwdbroeder. Wie waren zijne ouders?

Den Haag. M. P. SMISSAERT.

Vernatti (XLIV, 657). — In Alg. Ned. Fam. blad 1883—84 staan vermeld in het art. Aanteek. uit het trouwregister van Delft, door Fred. Caland:

22 Febr. 1620. *Johan Vernat*, won. oude Delft en Juffr. Sara van Gheel, won. te Amsterdam.

22 Aug. 1620. *Filibert Vernatt*, ridder wonende te Delft en Geneviève van der Meyde te Rotterdam.

---

op het spoor leiden. Wellicht kom ik hierop later terug, indien gemelde quaestie niet reeds opgelost is.

4 April 1626. Pierre de Durfordt ecuyer, Sieur d'Antiges, capt. à Rhenen met *Jeanne Vernatt*, veuve de Pierre van der Well, cornet in de comp. van Brederode te Delft.

In genoemd tijdschrift, dezelfde jaargang, vinden wij onder de oude Grafzerken en Wapenborden te Wijk-bij-Duurstede:

Ruyl. Boll. Wynties. Colpers.

Obiit 13 Juni anno 1705 (de huisvr. van *Philibert Vernath*, *baronet*, volgens kerkelijk archief.

De Grafboeken der St.-Jacobskerk te 's-Gravenhage melden ons, dat het 3°. graf in den 10° regel noordpand den 15 April 1752 geopend is voor Juffr. *Alida Adriana de Vernati*, wed. van den predikant Lodewijk Timan Pielat.

Hetzelfde graf werd 6 Mei 1761 voor Jonkvrouwe Anna Albertina de Vernatty geopend.

We vinden hiervan in: „Register der waapens gehangen in de Groote ofte St.-Jacobskerk in 's-Gravenhage, zeedert den Elfden September 1759, gedurende het Kosterschap van Mr. Godefridus Mol. Fraai handschrift van 241 bladz. met teekening in kleuren der Wapens," thans n°. 1899 in de Bibliotheek der Gemeente 's-Gravenhage (zie IIe deel van den Cat. Uitg. Mouton & Co., 1894):

„Waapen met de vier quartieren van wijle *Jonkvrouwe Anna Al-*
„*bertina de Vernatty* begraaven 's avonds den 6 Mey 1761, in het
„3° en 4° graf, een dubbelde kelder, geleegen in den 10e regel in
„het noordpand van het choor toebehoorende aan den WelEerw. heer
„Willem Lodewijk Pielat, Bedienaar des Goddelijken Woords alhier.

„De mond of opening van dit graf is gedekt met teegelen.

„De uyterste hoogte van de rouwkas is 7¾ voet, en de uyterste „breette 5 voet in het vierkant 38¾ vierkante voeten, yeder voet

„à 48 stuyvers dus	f 93 — 0 — 0
„vier quartieren ijeder twee guldens	- 8 — 0 — 0
	f 101 — 0 — 0

Het wapenbord vertoonde:

de Vernatty.		Ruyl.
	de Vernatty. (obiit 29 April).	
Ruyl.		Bol.

Het Jaarboek van den Ned. Adel 1890, vermeldt in de genealogie: van Kretschmar, 't volgende:

Johan Christiaan von Kretschmar, heer van Flämischdorff en Bothendorff, geb. 25 Maart 1650, sneuvelt als kolonel-kommandant der Hollandsche gardes in den slag bij Landen, den 29 Juli 1693 en werd te Mechelen begraven. Hij was te Delft 13 November 1677 ondertrouwd met *Susanna de Vernatty barones de Carlington*, geb. 2 Maart 1659 (wed. van Andoret de Ramcham, heer van Duserchow), dr. van *Philibert* en Anna de Vigny.

's-Gravenhage. M. G. WILDEMAN.

Van Wittenhorst (XLIV, 349). — Onder de opgave over dit geslacht mis ik die, welke bij d' Ablaing te vinden zijn, als:

In Zutph. Ridd.:

Gerarda van Wijenhorst, tr. Sander van Eijll. ± 1500.

In Veluwsche Ridd. bladz. 65: Catharina van Wittenhorst, tr. Elbert van Honnepel, Hr van Groen, Drost van Isselburg en amptman aldaar.

Blz. 207: Willem Vincent Baron van Wittenhorst tot de Horst, gehuwd met Wilhelmina van Bronckhorst, Vrouwe tot de Stadt, zij sterft 1669.

Blz. 210: Sophia van Wittenhorst, tr. Johan van der Capellen. Omtrent gemelden Willem Vincent v. W. vond ik in het polderarchief van 's Graveland, dat de Heeren Hoofdingelanden in December 1657 te 's Hage vergaderden *met Jr Willem Vincent van Wittenhorst Baron van Wittenhorst wegens sijn gepretendeerde coptienden* van Gooiland. Ook dat 13 Aug. 1658 de Hr v. Wittenhorst te 's Graveland bij de Heeren ter vergadering kwam met 6 paarden en eenige knechts. In 1660 schijnt de zaak nog hangende te zijn geweest [1]). Komt zijn naam voor in de lijst der eigenaren van de koptienden in de kroniek van het Utrechtsch Genootschap Dl. VIII, blz. 253? S.

[1]) Immers schreef de secretaris Meindert Goudt op 21 Januari 1660 een brief over deze kwestie aan den Hoofdingeland Gerard Schaep, Burgemeester van Amsterdam.

Thieme (XXXVIII, 544). — In het „Handbuch d. in Jena seit beinahe fünfhundert Jahren dahingeschiedenen Gelehrt., Künstl., Student. u. andern bemerkenswerthen Personen, theils aus den Kirchenbüchern, theils aus andern Hülfsquellen gezogen u. nach dem J. 1819 geordnet von Joh. Christ. Jac. Spangenberg, jetzigem Stadtkirchner, vormaligem Gerichts-Actuar. Jena, bei dem Verf. u. in Comm. bei dem Buchhändl. Aug. Schmid, 1819", in kl. 8°, vindt men genoemd:

Februar 7. Sonntag. Christian Friedr. Benjamin Thieme, F. Weimar. Rentcommissär allhier, 1753.

Febr. 11. Donnerstag. Joh. Gottfried Thieme, F. Weimar. Steuer-Revisor allhier, 1758.

März 24. Mittwoch. Carl Ernst Gottlob Thieme, stud. jur., des Joh. David Samuel Thieme, Rentcommissärs in Jena, einziger Sohn, 1777.

April 6. Dienstag. Joh. David Samuel Thieme, F. S. Weimar. Rentamtscommissär, 1767.

May 7. Freytag. M. N. N. Thieme, 1752.

August 9. Montag. Joh. Tobias Thieme, F. Weimar. Amts-Rent-Commissär in Jena, alt 82 Jahr, 1773.

Aug. 29. Sonntag. Joh. Friedr. Adolph Thieme, Kaiserl. Notar u. Cand. jur., des weiland Rentcommissärs Friedr. Christ. Benjamin Thieme in Jena Sohn, alt 61 Jahr 3 Mon., 1810.

Nov. 23. Dienstag. N. N. Thieme, Cand. theol., bürtig aus Niederröhlingen, alt 30 Jahr, 1806.

In Gottlob Oettrichen's „Richtiges Verzeichniss derer Verstorbenen, nebst Ihren Monumenten und Epitaphien, welche in hiesiger Kirchen zu St. Sophien ihre Ruhe gefunden, etc. Dresden druckts Jacob Harpeter, 1709", treft men, S. 74, „Der 86te Stein, Marmor", aan, met volgend opschrift:

Johanni Timæo, JCto: Aulæ Electoralis Sax. Consiliario intimo, Qvi Officii curis, mœrore, & senio confectus, II. Febr. Anno cIↃIↃc. XXXVII. Dresdæ obiit, Animamqve Deo reddidit. A. Ætatis LXVIII. Socero incomparabili, Parenti desideratissimo, Avo longe svavissimo, Piis cum lacrymis, P. P. Gener, filius,

nepotes. JESUS erat qvondam mihi Vivo, ante omnia JESUS: Omnia nunc, missis omnibus, unus erit.

In de „Beltziger Chronick, herausgegeben von Joh. Christoph Eilers, D. Wittenb., 1741. Gedr. bey Ephraim Gottlob Eichsfelden, Univ.-Buchdr.", leest men, S. 157, IV. Cap. Vom Geistl. Zustande. § I.: „Allhier zu Beltzig ist die Inspection üb. 58 Kirch., 28 Pred., u. 33 Schul-Bediente. Der ietzige Superintendens ist Herr Gottlob Thiemen, der Heil. Schrifft Doctor, Anno 1725 von Gommern hieher vociret: Die Namen aber derer sämtlichen Herren Prediger sind folgende:

Beltzig { Herr D. Gottlob Thiemen, Past. und Sup.
Hr. M. Joh. Christoph Eberhardt, Diac. als 27-jähriger Prediger zu Raben hieher vociret a°. 1731."

Of dit dezelfde familie is, als de hier te lande bekende familie Thieme, kunnen nadere onderzoekingen wellicht bevestigen. Q. N.

EENIGE AANTEEKENINGEN OVER HET GESLACHT VAN ALKEMADE.

Reeds in betrekkelijk zeer oude stukken vinden wij van dit geslacht melding gemaakt. Het Cartularium van Egmond vermeldt een Dirk van Alkemade in 1235, en in het Oorkondenboek van Holland en Zeeland zijn talrijke stukken te vinden, waarin personen met dien geslachtsnaam als partijen of getuigen voorkomen. De kroniek van Wilhelmus Procurator en de Annales Egmundani maken gewag van Gerardus de Alcmade, die in 1282 monnik te Egmond geweest zou zijn. Gouthoeven geeft eene genealogie van het geslacht, welke door van Leeuwen is nagevolgd en uitgebreid [1]). Als stamvader wordt bij hen een Hendrik van Alkemade genoemd, die in 1320 leefde, gelijk uit een authentiek daarbij afgedrukt stuk

---

[1]) De door den heer Allard gegevene geslachtslijst in de Bijdr. Bisd. Haarl. I. 380 schijnt aan v. L. ontleend, doch is onvolledig.

blijkt. Hij had volgens G. twee zoons, IJsbrand en Floris, volgens v. L. nog een zoon met name Dirk, van wien gezegd wordt dat niet blijkt of hij gehuwd geweest is en nakomelingschap heeft achtergelaten. Ik vond dezen Dirk in geen enkele M.S. akte vermeld, doch wensch er alleen op te wijzen dat in het Necrologium van Egmond op het jaar 1328 van een Theodoricus de Alcmade gesproken wordt. IJsbrand gaf het aanzijn aan den oudsten tak; hij had een eenigen zoon Hendrik, die weer een zoon Hendrik had, gehuwd met eene dochter uit het huis Persijn. Opmerking verdient dat in het Woordenboek van Kok deze beide Hendrikken overgeslagen worden, en IJsbrand tot den echtgenoot van jonkvr. Persijn gemaakt wordt. Over de juistheid der verdere genealogie van dezen tak durf ik geen oordeel uitspreken, ik vond daarover slechts zeer weinig, en in allen gevalle geen stukken, die fouten daarin zouden aantoonen.

Van Hendriks jongsten zoon Floris zou de tweede tak der van Alkemades afstammen, welke zich zeer uitgebreid heeft. Ook in deze genealogie kon ik geen eigenlijk gezegde onjuistheden constateeren, wel naar ik meen onvolledigheid. Verschillende beweringen van G. en v. L. vond ik door authentieke stukken bevestigd, zooals door verleeningen, huwelijksche voorwaarden enz., welke k onnoodig acht hier te vermelden. Ter aanvulling wil ik mijne aanteekeningen hier meedeelen.

30 Dec. 1326. Graaf Willem verkoopt aan Dirk van Alkemade ten behoeve zijner dochter Kerstine zijne tiende te Oudencoop [1]).

15 Juli 1330. Huwelijksche voorwaarden tusschen Jan van Henegouwen en Kerstine Dirksdochter van Alkemade [2]). Misschien is hier Dirk Hendrikszoon bedoeld, die door G. niet genoemd wordt, doch het komt mij wel eenigszins onwaarschijnlijk voor dat deze in 1330 reeds eene huwbare dochter gehad zou hebben.

Eene omstreeks het jaar 1361 opgemaakte akte vermeldt dat Bartraet Hendriksdochter v. A., echtgenoote van Jonge Dirk Wil-

[1]) Reg. E. L. 2 fol. 51.

[2]) Id. fol. 68. v. Deze Jan was een zoon van graaf Willem.

lemsz, met zeker goed in het land van Steyn verlijd is [1]). Deze naam is in de genealogiën nergens te vinden. Floris' kleinzoon Dirk had een zoon Hendrik [2]) die weer een dochter had, doch haar naam wordt niet genoemd. Zij huwde met een heer van Lingen.

Prof. de Geer [3]) deelt een stuk uit de archieven van Matenesse mede van dezen inhoud:

20 Maart 1354. Hendrik van Alkemade en Floris van Alkemade Hendriksz oorkonden, dat wijlen Hendrik van Alkemade eene kapelrij in de kerk te Warmond gesticht heeft. Men kan aannemen dat deze overleden Hendrik de stamvader was, en de beide anderen zijn zoon Floris (de stamvader van den jongeren tak) en diens zoon Hendrik, anders is dit stuk volgens de geslachtslijsten niet te verklaren.

20 Aug. 1391. Hertog Albrecht bevestigt den lijftocht, door Floris van Alkemade Hendrikszoon gemaakt aan zijne vrouw Lijsbeth van Haertenbergh Claasdochter van der Zevender van zeker goed te Warmond [4]).

14 Febr. 13$\frac{98}{99}$. Hertog A. verlijdt Floris Hendrikszoon v. A. bij opdracht van Jan van Almelo zijn zwager met zekere tienden [5]).

Wie is deze Floris? Zeker niet dezelfde als die in het aangehaalde stuk van 1354 genoemd is, daar deze al een volwassen zoon had, en men moeilijk kan aannemen dat hij 40 jaar later nog eens gehuwd zou zijn. De kroniek van Beka verhaalt van een Floris van Alkemade, die in 1397 kapitein te Dokkum was, en de Divisiekroniek (26 : 39) noemt hem onder de edelen, die ten tijde van hertog Albrecht leefde, doch daar is volgens G. Floris IJsbrantsz bedoeld. Wij kunnen dus niet anders dan veronderstellen dat in de bedoelde stukken gesproken wordt van Floris, den kleinzoon van den eersten Floris, een zoon van den in het stuk van 1354 genoemden Hendrik. Volgens de geslachtslijsten zou hij kin-

---

[1]) Reg. II inhoudende verlyen van leenen. fol. 31.

[2]) Men houde in 't oog, dat ik verder uitsluitend over den *jongeren* tak spreek.

[3]) Kron. Utr. Hist. Gen. 1852. blz. 278.

[4]) Reg. Lib. V. fol. 16. [5]) Reg. Bloys XV. fol. 56.

derloos overleden zijn, de aangehaalde akten bewijzen dan dat hij althans gehuwd was, hoewel het dan weer vreemd genoemd mag worden dat er van een zwager met name Jan van Almelo gesproken wordt; zusters toch, die met iemand van dien naam hadden kunnen huwen, had Floris niet, en zijne eigene vrouw droeg een geheel anderen naam.

Het bij de oude geslachten meermalen voorkomend verschijnsel, dat een hunner leden een anderen naam aannam, heeft zich ook bij deze familie voorgedaan. Floris IJsbrantsz van Alkemade († 1421) gehuwd met Elisabeth van Croonenburg, had een zoon Willem, die in de stukken onder den naam zijner moeder voorkomt:

9 Febr. $14\frac{05}{06}$. Hertog Willem geeft Floris van Alkemade zeker goed te Giessen ten erfleene, na zijn dood te komen op zijn jongeren zoon Willem van Croonenburg [1]).

2 Jan. $14\frac{22}{23}$. Hertog Jan verlijdt Willem van Croonenburg Floriszoon van Alkemade met een goed te Zoeterwoude [2]).

Deze Willem overleed kinderloos in 1473.

Een in de aangehaalde genealogiën zeer moeilijk thuis te brengen stuk is het volgende:

29 April 1429. Notitie dat Dirk van Tetrode aan zijne vrouw Johanna Willemsdochter van Alkemade een lijftocht heeft gemaakt aan verschillende goederen [3]).

Vruchteloos zoeken wij wie die Johanna geweest mag zijn. In den oudsten tak komt een Willem voor met twee dochters, Agatha en Machteld. Willem van Croonenburg kan onmogelijk bedoeld zijn, en verder is er bij G. en v. L. van geen Willem meer sprake. Alleen Kok vermeldt een Willem IJsbrantszoon, een broeder van Floris, boven vermeld als gehuwd met El. van Croonenburg, doch van eene dochter vinden wij niet gesproken. Dit zou nu nog niet zoo onverklaarbaar zijn, doch andere stukken leveren het bewijs dat die Willem ook nog een zoon gehad zou hebben:

---

[1]) Reg. Novor. vass. Holl. fol. 23 v.

[2]) Reg. In Beyeren IX fol 39.

[3]) Reg. In Beyeren IX fol. 85.

27 April 1435. Hertog Philips verlijdt Floris Willemszoon van Alkemade met 6 morgen lands bij 's Gravezande. [1])

29 Juli 1438. Hertog Philips verlijdt Floris Willemsz en Hendrik van Alkemade met alzulk goed, als Floris Hendriksz v. A. te houden placht. [2])

Ik moet bekennen dat deze stukken mij met de geslachtslijsten in de hand een raadsel gebleven zijn. De voornamen dezer personen zijn echter in overeenstemming met die, welke gewoonlijk in dit geslacht worden aangetroffen. Er zijn akten, namen vermeldende die aan het geslacht geheel vreemd waren.

21 Jan. $14\frac{56}{57}$. Hertog Philips verlijdt Heyluijf Hendriksdochter van Alkemade, echtgenoote van Jan Pietersz, met de helft eener woning te Warmond. [3])

27 Maart $14\frac{63}{64}$. Hertog Philips verlijdt Engel van Alkemade bij doode van Jacob zijn vader met 9 morgen lands in Maasland. [4])

22 Juni 1487. Aartshertog Maximiliaan verlijdt Machteld Albrecht Jansdochter bij opdracht van Engel van Alkemade met een huis en hofstede in den Haag. [5])

Noch van Heyluijf, noch van Engel wordt in de genealogiën gesproken. Wel vinden wij gewag gemaakt van een Jacob, broeder van Willem van Croonenburg, en een Jacob, broeder van Beatrix en Anna (waarover nader), beide zonder kinderen overleden. Daarbij komt nog dit: Jacob, de vader van Engel, overleed blijkens het eerst aangehaalde stuk in of voor 1464, terwijl Jacob Floriszoon in 1478 bij doode zijns vaders met de hofstede ter Wairde beleend werd. [6]) Dezelfde persoon kan dus onmogelijk bedoeld zijn, en wij staan weder voor een non liquet.

24 Jan. $14\frac{51}{52}$. Hertog Philips verlijdt Jan Janszoon van Alkemade bij doode van Baerte Hendrik Hermanszoons dochter zijne moeder met eene tiende in Montfoort. [7])

[1]) Reg. Philippus A. fol. 31. v. [2]) Id. fol. 88. v.
[3]) Reg. Principium cap. Noord-Holl. fol. 55 v.
[4]) Reg. Et Finis cap. N. H. fol. 16.
[5]) Reg. Maxim. Phil. cap. Arkel. fol. 16.
[6]) Reg. Maria Maxim. cap. N. H. fol. 5.
[7]) Reg. Principium. cap. Arkel. fol. 19. v.

12 Febr. $14\frac{82}{83}$. Maximiliaan verlijdt Gerrit van Alkemade Janszoon bij doode van Jan zijn broeder met eene tiende te Montfoort. [1])

Beide stukken staan, gelijk men ziet, in nauw verband; er was een Jan van Alkemade, die twee zoons had, Jan en Gerrit. Doch in de lijsten wederom geen spoor daarvan. Wel leefde er in 't begin der 15e eeuw een Jan v. A., doch deze was gehuwd met Ida van den Woude, en had twee zoons Ysbrant en Jan, de laatste was de jongste, en Gerrit zal men vruchteloos zoeken.

29 Juli 1477. Hertogin Maria verlijdt Margriete Hendriksdochter van Alkemade, weduwe van Gerrit Hughenzoon, met de helft eener woning te Warmond, daar haar vader op te wonen placht. [2]) Herinneren wij ons nu, dat in 1457 zekere Heyluijf Hendriksdr. eveneens met eene halve woning in dezelfde plaats beleend werd, dan ligt het voor de hand dat Heyluijf en Margriete zusters waren, doch wie haar vader Hendrik was kon ik niet nagaan. G. en v. L. vermelden wel eene Margriete, doch deze was eene dochter van Floris v. A. en Elis. van Croonenburg, huwde met Godschalk Oem en overleed in 1476.

Volgens dezelfde schrijvers had Floris Hughenzoon, die in 1480 leefde, behalve den reeds genoemden zoon Jacob nog twee dochters, Beatrix en Anna, welke laatste gehuwd zou zijn met een heer Buser. Ik vond een stuk van 11 Juni 1476, waarbij jonkvrouw Dirk van Alkemade, echtgenoote van Jan Buyser, bij opdracht van Floris Hugenzoon haar vader met eene jaarrente wordt beleend [3]). En in 1489 droeg deze Dirk bedoelde rente over aan hare zuster Beatrix [4]). Men ziet, alles komt overeen, zoodat G. en v. L. schijnen te dwalen, als zij aan die dochter den naam van Anna geven.

Het rechte gebruik dezer stukken laat ik aan meer bevoegden over, de mededeeling echter kwam mij niet onwenschelijk voor.

Rotterdam. W. BEZEMER.

---

1) Reg. Maxim. Phil. cap. Woerden. fol. 1.

2) Reg. Maria Maxim. cap. N.-H. fol. 2.

3) Reg. Carol. A. cap. Kennemerl. fol. 13. v.

4) Reg. Maxim. Phil. cap. Kenn. fol. 10. v.

Tack. — Al is 't geen rechtstreeksch antwoord op *Navr* XLIII, 501, gelijk ibid. XLIV, 176, 7 bevat, zoo worde toch het weinige dat hier volgt, aan mooglijke vergetelheid onttrokken.

Cornelis Tack en Maria Becker, 25 Dec. 1614 doopgetuigen te Veere (*Navr* XLI, 139).

Juffr. Tack, obiit. Wapen: roode hertekop in zilver. Zij, begraven te Esch, in de Meijerij van den Bosch („Noord-Brabantsche Almanak" 1891 bl. 550). Sterfdatum ontbreekt.

Jr (*sic*) Cornelis Tack, ouderling te St. Andries, op Arnhemsche synode dd. 22—25 Juni 1624 tegenwoordig.

Deze familie, — die thans vertegenwoordigd wordt door Mr. J. C. Tack, burgemeester van Kesteren en Op-Heusden, (zie „Geld. Volksalmanak" 1888 bl. 126), gehuwd met eene Paré, — is dus als adellijk bekend geweest. Hetgeen ook blijken kan uit het praedicaat. „Jouffrou" op de grafzerk te Esch, dat weleer aan edelvrouwen werd toegekend, inzonderheid aan gehuwde.

Rietstap's „Armorial", dat naast Tack, ook Tacq als naamvorm opgeeft, noemt den *aanzienden* hertekop (*rencontre de cerf*) getakt van goud. Dit wapen, vermoedelijk sprekend, leert dan, dat de familienaam niet aan een boomtak, maar aan het gewei van een hert herinnert.

Nog zag ik vermeld:

Pieter Tack, student, lid van „De Vlaamsche Kring" te Antwerpen, mede-oprichter van het blad „De Goedendag" (Tolk der Vlaamsch-Vrijgezinde Studenten). Zie „Het Volksbelang" (Gent, Dollé—Plus), van 18 April 1891.

E. W. Tack, echtgenoot van B. A. M. G. Pennink, † te Epe 22 Febr. 1894, oud 46 jaar. Wegens buitenlandsche betrekkingen later bericht.

JAC. A.

Six. — 1. Mr. Pieter Six, president scheepen van Amsterdam, heeft bij testament 15 Juni 1699 des namiddags 1 uur verleden voor notaris Samuel Wijmer aldaar, benoemd tot zijn eenigen erfgenaam zijn zoon Pieter Six en tot executeuren enz. zijne huisvrouw Vrouwe Ammerentia Deijman, de heeren mr. Willem Six,

oud schepen, broeder des testateurs, Joan Six, heer van Wimmenum en Vromade, zijn oom, Joan de Vries, zijn schoonbroeder, beiden oud-burgemeesters en raden van Amsterdam. -- 2. Mejuffr. Margaretha Six, zich schrijvende Margrita Six Janz. dogter, wonende te Amsterdam, op de Heerengracht bij den Amstel, heeft bij testament 17 Juni 1700, namiddags 7 uur, verleden voor notaris Samuel Wijmer aldaar, benoemd tot eenige erfgenaam, hare moeder, mevrouw Margaretha Tulp, en een fidei commis ingesteld ten behoeve van hare broeders, den heer Nicolaes Six, oud schepen, den heer Jan Six, commissaris, hare zuster Vrouwe Maria Six, hunne kinderen en afkomelingen tot den vierden graad.

Medegedeeld door J. P. BACKX.

Van Gameren. — Rietstap geeft eene familie van Gameren in Vlaanderen, voerende in goud twee fascen van keel. Vrage: is die familie afkomstig uit of vroeger heer geweest van 't dorp Gameren in den Bommelerwaard? *Judith Laurensdr van Gammeren*, geboren te Heusden, tr. in September 1639 te Oudewater met Cornelis Janszn van Velsen, van Gouda. Blijkens eene oude aanteekening voerde ook zij twee fascen. Ook geeft Oudenhoven in zijne Beschrijving van Heusden *Cornelis Janszn van Gammeren* als schepen in 1522. Zijn zij allen één met de Vlaamsche familie, die ik trouwens nergens dan in Rietstap vond?

Wie kan mij iets aangaande dit geslacht mededeelen? G. S.

Brigeanteau (*sic*). — **Van de Graaf** (XLIV, 178). — De vrager schijnt het in dit Maandschrift over zijn geslacht medegedeelde niet te kennen. Hij raadplege *Nav.* XII, Omslag N°. 5, waar het wapen van de Brichanteau onder letter *d.* zes bollen, geplaatst 3, 2, 1, voorkomt, vergeleken met *Nav.* XV, Omslag N°. 10, waar de in één schild vereenigde wapens van Loiseleur of l'Oiseleur de Villiers en de Brichanteau (in zwart zes zilveren ballen (bezanten), geplaatst 3, 2 en 1) opgegeven worden. Waarschijnlijk is dit het wapen van een jongeren tak, want, volgens La Chenaye-Desbois, Dict. généal., hérald. etc., t. I, Paris 1757, i. v., voerde de B.:

d'azur à six besants d'argent, 3, 2 *et* 1. Vgl. *Nav.* XLII, 498.

Wie de ouders waren van Marija van de Graaf, in Mei 1637 gehuwd met Boudewijn O. Jansz., geb. te Rott. 10 Junij 1607, zal moeielijk ergens anders te vinden zijn, dan in de geslachtslijst van *deze* familie v. de Graaf. Uit de 64 kwartieren van mr. Samuel Onderwater, in de kerk te Brandwijk, blijkt echter, dat het wapen van de moeder dezer Marija: twee ruggelings gekeerde visschen vertoonde [1]), en dat van hare grootmoeder: twee fasces bretessées et contrebretessées, met een schildhoek beladen met een krab. Dit laatste wapen nu is misschien goed, maar daar het bizonder veel overeenkomst heeft met dat van Adr. v. de Graaf, oudraad, en van François v. de Graaf, schepen te Dordrecht, in 1676 (zie de Wapenkaart bij Balen): in zilver twee beurtelings gekanteelde zwarte balken, met een gouden schildhoek beladen met een dubbele zwarte adelaar, zoude het niet onmogelijk zijn, dat de vervaardiger van het monument in de kerk te Brandwijk, dat adelaartje voor een krab heeft aangezien.

Q. N.

Hagens. — Van 't Hoff. — Van de Eese. — Wie waren de ouders, grootouders enz. enz. van *Andries Hagens* en van zijne echtgenoote *Berendina van 't Hoff?* Beiden woonden in de tweede helft der vorige eeuw te Deventer. Welk wapen voerde dit geslacht Van 't Hoff?

Is iemand ook iets bekend omtrent eene Overijselsche familie *van de Eese*, waartoe behoorde *Fenneken* (geb. te Terwolde 15 Febr. 1741, overleden 28 Oct. 1822), die huwde met *Harmannus Hagens*, den zoon van bovengemelden Andries?

Amsterdam. HENRI J. SCHARP.

---

[1]) Misschien Barendrecht: in zwart twee ruggelings gekeerde of afgewende zilveren visschen (zalmen). Vele familiën, waarschijnlijk van dienstmannen der heeren van Altena afkomstig, voeren of voerden dergelijke wapens, als Brakel, Giessen, Rijswijck (alle drie te Dordrecht oudtijds bekend en in 't bestuur), Borchgrave of Burggraef (ook te Gorcum regenten), Emmickhoven, Uterspijck, de Gorter, enz.

Tasman. -- Bestaat er in eenige openbare of particuliere verzameling hier te lande een portret van Abel Jansz Tasman?

Amst. FR. D. O. OBREEN.

Wapen. — Van wien kan onderstaand wapen zijn? In goud een keper van rood vergezeld van 3 zwarte scorpioenen, kruipende horizontaal van links (herald.) naar rechts; schildhouders: 2 omziende leeuwen elk een vaandel vasthoudend, de rechter leeuw een vaandel met hetz. wapen, de linker een vaandel: in goud 3 zwarte (?) kepers. Schild gedekt door een hollandsche gravenkroon (?)

Het staat onder een mansportret, naar rechts ziend, in ministerrok (?), met 4 ridderorden. Ant. van IJsendijck f. 1821; lith. de Jobard.

Utrecht. M. C. NIJLAND.

de Vlaming. — Hoe is het volledig wapen der familie „de Vlaming," thans nog woonachtig te Amsterdam, Alkmaar en Vlaardingen?

Blitar. C. J. M. PLEIJSIER.

Van Rhoon. — Daar de vraag in Nav. XLIV, 394 tot geene uitkomsten heeft geleid, vestigt steller dezes er nogmaals de aandacht op der geslachtkundigen, in de hoop dat het hem door hunne medewerking gelukken moge, een geslachtsregister van het jaar 1199 af tot stand te brengen. Wie hier spoedig helpt, helpt dubbel.

J. P. V. T.

Keyser (XLI, 617). — De vraag naar de ouders van Steyntje K. kan ik niet beantwoorden. Maar neem de vrijheid, te verwijzen naar mijn genealogisch fragmentje in Herald. Bibliotheek 1881 bl. 236—8, 40, waar ik in eene aanteekening op bl. 238 eenigen van dien familienaam noemde; vgl. ook misschien ibid. 1882, noot *c*. Zoo komt de vrager misschien op een spoor. Met te meer vrijmoedigheid verwijs ik daarnaar, omdat t. eerst ageh. pl. bl. 238 een

Abraham Willem Constantinds K. voorkomt, op wiens voornaam Constantinus de voornaam Steyntje oogen kan. Dat de naam dezer familie, die denklijk drie rozen voerde (zie *Nav.* XXVI, 342), wijd verspreid was, toone vermoedlijk De Keizersakker (Op-Hemert), Het Keizershof (Buurmalsen), De Keizerstraat (Echteld, Maurik, Varik); zie Herald. Bibl. 1880 bl. 306, noot. JAC. A.

Gerritsdr (XLI, 616). — Voor het wapen vgl. *Nav.* XXVII, 139. Welke donnée uit den jare 1877 ik in Herald. Biblk 1879 bl. 163 eenigszins uitbreidde door de opmerking, dat volgens opgaaf van het wapenboek der vroedschappen onder Alkmaar, dat te Delft voorhanden was of nóg is, Gerrits voerde drie leliën van zwart in het hoofd eens schilds van zilver. Doch meende er in 1879 te moeten bijvoegen: „Daar de (Ek-en-Wielsche) (graf-)steen erg geschonden is, is 't niet onmooglijk, dat er vijf leliën, geplaatst 3 en 2, op gestaan hebben; tenminsten bij hernieuwd onderzoek meende ik voelbare sporen van meerdere leliën te ontdekken." Thans voeg ik er bij: Die sporen kunnen ook oneffenhedens geweest zijn in een steen, die reeds bijna drie eeuwen telt.

JAC. A.

Bronckhorst (XLIV, 716). — Joost v. Br., gehuwd met Johanna van Brederode, had eene dochter Geertruid, welke ongehuwd te Vianen overleed in 1590, en vóór haar vader.

Dirk, jongere broeder van Joost v. Br., gehuwd met Elisabeth van Buren, had ook eene dochter Geertruid, welke in 1595 met Willem van den Bongardt in het huwelijk trad; zij overleed kinderloos.

A. C. SNOUCKAERT V. S.

Nagenoeg hetzelfde meldde Jhr. M. P. Smissaert.

KERKGESCHIEDENIS.

DE REMONSTRANTEN TE BRIELLE

NA DE ZEGEPRAAL DER TEGENPARTIJ IN 1618.

DOOR

H. DE JAGER. [1])

Den 3den Mei 1647 vonden de Broeders goed, „in achtinghe nemende de hooghe ouderdom van haer dienaer Theophilus ende zijn swackheijt, tot zijn verlichtinghe aen de Directeurs van de Societeijt te versoecken, dat de Gemeente met een ander dienaer mochte voorsien worden". Aan Theophilus zelf, die „over de 47 jaren dijenst gedaen" had, werd opgedragen om aan de Directeuren te schrijven om hunne „meininghe desen aengaende te verstaen". Theophilus kweet zich van die opdracht, maar het jaar liep ten einde, zonder dat er „verlichtinghe" voor Rijckewaert kwam. In de kerkeraadsacta van 31 Dec. 1647 staat: „Alsoo tot noch toe in de sake Theophili tot zijn verlichtinghe niet en is gedaen, hoewel diesaengaende aen de Directeurs geschreven is, ende hij wederom zijn gelegentheijt de vergaderinghe nu heeft voorgedraghen, als hem hoe langher hoe onbequamer tot den dijenst bevindende, heeft hij versocht dat de Broeders zoude gelieven daerop met ernst te letten, in aenmerckinghe van sijn lange ende veeljarighe dijensten, aen dese Gemeijnte gedaen, oock met zijn bijsonder groote ongelegentheijt, ende waerin hij noch geern soude continueeren, alst hem mogelijck ende doenlijck ware. Is hierop geresolveert dat de penninckmeester de Vogel ende van Leeuwen op de eerstcomende vergaderinghe van de Societeijt zullen ver-

[1]) Vervolg van Nav. XLIV. blz. 675.

schijnen ende deselfde voordragen ende vertoonen de staet van haer Gemeinte ende dienaer, versoeckende een goede ende prompte resolutie tot behoudenisse van beide". Den 2den Aug. 1648 brachten Jan Ariensze de Vogel en Cornelis Hermansze van Leeuwen, die ter „generale vergaderinghe der Societeijt tot Rotterdam haere last uijtgevoert" hadden, rapport uit en dit luidde dat „de Societeijt" tot antwoord gegeven had, dat „deselfde daerin voorsien soude nae vermogen". Later werden Van Leeuwen en Willem Potael „gesonden aen de Directeurs der Societeijt om 't effect te versoecken van de resolutie, in de laeste generale bijeencomste der Broederen genomen" en de gedeputeerden verklaarden den 4den Oct. 1648 aan den kerkeraad „uijt de Directeurs verstaen te hebben dat het deselfde voor het tegenwoordighe niet mogelijck was die van den Briel te helpen, doordien eenighe aencomende predicanten gestorven waren". In Sept. 1649 was men nog even ver. In de Acta van 2 Sept. 1649 staat: „Alsoo oude ende nieuwe kerckenraet vergadert waren, is gesproocken ende voorgestelt hoe dese gemeente alderbest van een bequaem dienaer in plaetse van Theophilus, die van weghen zijn ouderdom hem geheel tot den dijenst onbequaem vint, soude meughen voorsien worden. Voor desen hadden de Directeurs ons eenighe hope gegeven van D. Aemylium te zullen becomen; maer behalven dat daer niet van en compt, meenden eenighe in de vergaderinghe dat Aemylius den dijenst van dese gemeente beswaerlijck soude aennemen om redenen, die zij allegeerden". Er werd toen gesproken over Borreman te „Nieucoop" en Craijevanger te Tiel. Overtuigd dat, „als men een van die beide conde becomen, de Gemeente met deselfde wel gedient zoude wesen", besloten de Broeders Van Leeuwen en Anth. Verburch te committeeren naar Tiel, aldaar de gaven van Craijevanger te hooren en indien deze mochten „bevallen", dan „te besien of hij genegentheijt zoude hebben ende te beweghen zoude zijn" om te Brielle predikant te worden. De Commissie rapporteerde dat er „geene hope was om Craijevanger te becomen", maar „een cleine hope" om Borreman te verkrijgen, en naar aanleiding van een bezoek, dat door de Commissie aan 's mans vader te Rotterdam

was gebracht om „uijt hem te verstaen de apparentie, die daer soude meugen zijn om zijn soon tot den dijenst te verwillighen" van de Brielsche Gemeente, kreeg Theophilus in last aan „Borreman te schrijven om uijt zijn antwoorde te verstaen wat rekeninghe dat op zijn persoon te maken zij". Het antwoord was een beleefd bedankje, maar het scheen den Broederen toe dat er nog eenige hoop was, „ingevalle de Directeurs geliefde in de sake sonderlinge ende met ernst te arbeiden". 't Besluit was dan ook nogmaals zich tot de Directeuren te wenden. In de Acta van 7 Dec. 1649 leest men: „Derhalven sijn van Leeuwen ende Verburch noch eens versocht ende verwillicht om haer aen de Directeurs te addresseren, derselver hulpe ende raet daertoe te versoecken, of soo daervan niet vallen zal, andersins de noot van onse Gemeente ter herte te willen nemen, om die met een ander predicant te voorsien, alsoo Theophilus den dijenst niet langer doen can". De Directeuren gaven te kennen, dat zij niets konden doen „voor het nieuwe jaer, maer alsdan op de sake zouden letten" [1]. In Maart 1650, nadat Borremans beslist had bedankt, werd weer een Commissie afgevaardigd naar Rotterdam om den Directeurs niet alleen den uitslag mede te deelen van de pogingen, die men aangewend had ter bekoming van Borremans, maar hun ook te verzoeken „op haer Gemeente te letten", en „volgende den last van de groote vergaderinge" werd tot predikant beroepen Ds. Wallesius. Het op hem uitgebrachte beroep werd door Wallesius, „hem te swack kennende om den last van den dijenst in dese Gemeinte te dragen, geheel afgeslagen". Nadat hij bedankt had, werd door de „directeurs ende de geheele vergaderinghe", ook door Ds. Wallesius „sonderlingh ende ten hoochsten gerecommendeert de persoon van Wilhelmus Bijsterus, laest gewesen predicant in de Vrederijckstadt". In de kerkeraadsvergadering van 24 Julij 1650 werd over het een en ander gedelibereerd en de gevoelens der Broeders waren verdeeld. Dezen wenschten dat er nogmaals op Wallesius zou worden aangehouden; genen waren daartegen. Bij het lot werd tot aanhouden besloten

---

[1]) Acta van 27 Dec. 1649.

en om den man te bekomen, vond men goed hem zeer ter wille te zijn. In de Acta van 24 Julij staat: „de Broeders hebben geresolveert wederom versoeck te doen op D. Wallesium, ende of zijne E. als vooren op sijn onvermeughen excipieerde, hem toe te staen dat sij haer vernoeghen ende tevreden zullen houden met soodaenighe ende sooveel dijenst als zijne E. sal connen doen". Aan een 3 tal broeders werd opgedragen dit aan Wallesius over te brengen en tevens het „advijs" te hooren van de HH. Directeurs. Twee Directeurs waren in de vergadering van 15 Aug. 1650 present, Lansbergius en Geisteranus, en dezen recommandeerden „ten hoochsten" opnieuw Ds. Bijsterus, maar hun aanbeveling was vergeefsch. De „meeste broederen" verklaarden „gesint te zijn tot Wallesium". Lansbergius en Geisteranus namen aan zulks te rapporteeren aan hunne mede-directeurs Prevoostius en Matthisius, en toen zij niets van zich lieten hooren, droeg de kerkeraad aan een commissie op „haer te addresseren aen de Directeurs van de Societeijt tot Rotterdam ende de Gemeente van Amsterdam om het beroep, gedaen op D. Wallesium te bevorderen". Den 11den Sept. 1650 rapporteerde de Commissie dat de Directeurs „verstaen" hadden, dat D. Wallesius de Gemeinte van den Briel den tijt van 6 maenden toegesonden" zou worden, „om middelertijt te vernemen hoe den dijenst hem ende de Gemeinte zoude moghen aenstaen". Ook de predikant vond dat goed en in plaats van Theophilus Rijckewaert kwam in 1650

Johannes Wallesius [1]). In de Acta van 16 Oct. 1650 staat: „De Broeders hebben geresolveert te senden aen de Directeurs van de Remonstrantsche Societeijt tot Rotterdaem Jacob Besemer ende Pieter Martensze Kevelaer om deselfde Directeurs gedijenstelijck te versoecken dat haer E.E. gelieven om de veerthijen dagen

---

[1]) In 1598 stond een predikant „Johannis Walesius in de Langestreeck ontrent Enchuijsen" (Res. Vroedsch. 3 Jan. 1598). Den 19den Oct. 1651 zijn te Brielle ondertrouwd en daarna met attestatie van 2 Nov. te Hoorn getrouwd Johannes Walesius, weduwnaar van Hoorn, wonende te Brielle, en Josijntje Cornelis j. d. wonende te Hoorn.

ijmant over te senden tot hulp ende assistentie D. Walesii, alsoo zijne E. verclaert dat hem den dijenst sonder sodanige hulpe te lastich valt, ende dat hem Theophilus van wege zijne ouderdom ende swackheijt niet helpen can, soo hij wel soude wenschen". In de Acta van 29 Dec. 1650: „Is gesproocken hoe men het sal maken, als D. Wallesius maer eens soude prediken, sonder assistentie van buijten, of men sich met lesen sal behelpen, of niet. De stemmen staken, die het lot scheijde, soodat de resolutie is geweest niet te lesen, maer de patientie te nemen met een predicatie." In de Acta van 26 Febr. 1651: „De penninckmeester de Vogel heeft de vergaderinghe voorgelesen sekere missive, sijne E. toegecomen van D. Lansbergio, opt versoeck dat de penninckmeester van weghen de vergaderinghe gedaen hadde, om eenighe hulpe van daer te becomen tot assistentie D. Wallesij, welck versoeck bij de gemelde missive genoechsaem geheel ende al afgeslagen word, weshalven de vergaderinge goetgevonden heeft 't gene zij bij die van Rotterdam niet gevonden hadden, bij de Professor ende Directeurs tot Amsterdam te soecken, hebbende tot dien eijnde gecommitteert de E.E. Cornelis Hermansze van Leeuwen ende Cornelis de Jongh, om die van Amsterdam de staet ende gelegentheijt van onse gemeinte voor te draghen ende te versoecken dat haer neffens Wallesium ende tot zijn verlichtinghe noch een proponent, ende, soot wesen can, D. Vreeburch de tijt van 12 maenden toegesonden worde, die in een graet met Wallesio gestelt ende op gelijcke wijse getracteert zal worden, ende beijde beroepelijck zullen zijn, soowel deen als d' ander, ten eijnde van de 12 maenden. Ende of misschien de sake door deen of dander consideratie verhindert soude werden haer voortganck te hebben, worden de bovengemelde Gecommitteerde in sulcken gevalle ende ter noot, alst anders niet zoude connen wesen, (geauthoriseert) boven onse ordinarisse quote in te willighen een subsidie van 200 Car. guldens". In de Acta van 16 April 1651: „Is bij alle de Broederen geresolveert neffens Theophilum Rijckewaert, die op de groote vergaderinge tot Rotterdam ontboden ende verschreven was, te committeren de eersame Jan Ariensze de Vogel, Cornelis van der Wiel, Willem Potael, om

aen de voorsz. vergaderinghe zeer ernstelijck te versoecken dat D. Wallesius ende D. Vreeburgh de gemeijnte van den Briel tot ordinarisse herders ende leeraers toegevoecht meughen werden. Ende indien dat niet geoptineert ende becomen mocht werden, te vernemen hoe de Directeurs verstaen, dat de Gemeinte van den Briel best geholpen mocht worden ende daervan aen de vergaderinghe ten Briel rapport te doen". Het rapport staat niet genotuleerd. Uit de Acta blijkt alleen, dat den 17den Maart 1652 nevens J. Wallesius te Brielle werkzaam was

Henricus Vreeburgh. Op genoemden datum werden gearresteerd „*Wetten ende ordere der Christlijcke Remonstransche ghemeijnte in den Briel*". Die wetten, onderteekend door Th. Rijckewaert, alsmede Wallesius en Vreeburgh, hebben meer dan één artikel, waarin gesproken wordt van twee leeraars te Brielle. Art. 1 is reeds door ons medegedeeld. Art. 5 luidt: „Dat alle kinderen, die voortaen ghedoopt sullen worden, bij de leeraers met beurten, soo lanck alsser meer als een sal wesen, aengheteijckent werden, de naemen van de kinderen, haer ouders ende ghetuijghen, indien datter sijn, benevens den dach en datum, daervan een boeck apart sal werden ghehouden". Art. 7: „Dat soo lanck als hier meer als een predicant of leeraer sal sijn, en eenighe kinderen ten doop gepresenteert werden, het formulier van den doop sal ghelesen werden bij diegeene, die predickt of dienst doet, ende dat de bedieninge van den waterdoop aen de kinderen ghedaen werde door die predicant, die niet predickt, indien datter present zijn, tsij out of jonck" [1]). Dat er nog in 1653 twee predikanten waren, zegt ons eene aanteekening in de Acta, luidende: „Den 13 October 1653 is ghehouden kerckenraet ende voorgeslaegen of men (alsoo de biddendaegen, van onse hooge Overheijt ingestelt sijnde, ophouden) de middelweecksche ende ordinarische woonsdaghs predicatie soude afschaffen of aenhouden waerop bij meerderheijt van stemmen geconcludeert ende besloten is, dat men, soo lanck hier 2 predi-

---

[1]) Later is er bijgevoegd: „ende dat men eenderleij (naementlijck het klein) formulier sal lesen, soot in de confessie uijtgedruckt staet".

canten zijn, de middelweecksche predicatie sal aenhouden" [1]).

Uit de kerkeraadsacta, die volgen, blijkt alleen dat in Julij 1656 de Brielsche Gemeente tot „ordinarisch leeraer" had *Gulielmus Bijsterus* [2]), en dat deze predikant in Mei 1659 niet meer te Brielle werkzaam was, daar hij vertrok naar Zwammerdam [3]).

In zijne plaats werd, nadat „verscheijden soo predikanten als proponenten gehoort" waren, den 29sten Mei 1659 beroepen Ds. Anthonis Schotenus, predikant te Warmond. Eene Commissie ging naar Schotenus en naar de „Directeuren der Societeijt", maar zij had geen succes. Het beroep werd „teenemael afgeslagen", waarop den 8sten Julij 1659 het beroep werd uitgebracht op den proponent Coenrardus Bremer. In den beroepbrief werd het volgende geïnsereerd: „Ende aengemerct gebeurde den voorn. Bremer hem selven nijet wel soude mogen machtich ofte sterck genoech kennen, omme den dijenst alhier in den Briel alleen waer te nemen, soo hebben (om sulcx voor te komen) wij, Broederen Kerckenraden in den Briel, geresolveert ende beslooten aen de broederen directeuren onser Societeijt ernstelijck ende seer instantelijck te versoucken assistentie ende behulp voor den tijdt van een geheel jaer tot verlichtinge van den voorn. Ds. Bremer ende den swaren dijenst, die in de kerck van den Briel waer te nemen is, ende hem om de 14 dagen soude mogen toegesonden werden". Ook Bremer bedankte [4]), en daarna Henricus Vreburch, predikant te Zoetermeer,

---

[1]) Den 7den Dec. 1674 werd besloten gedurende de 4 wintermaanden wederom „de middelweecksche predicatie" te laten plaats hebben. Later werd er op donderdagavond gepreekt, zie Acta van 2 Nov. 1710 en 11 Oct. 1711.

[2]) Op de Naamlijst, die Tideman heeft gegeven, gaat aan *Bijsterus* vooraf *Isaacus Pontanus*. De Acta maken van dezen in 1654 naar Amsterdam vertrokken leeraar geen gewag.

[3]) In Julij 1658 werd te Brielle een kind begraven van Ds. Bijsterus.

[4]) De Acta van 16 Nov. 1659 vangen aldus aan: „Naedijen wij alle debvoiren gedaen hadden, dije bedenckel. waren tot het optineren van de persoon van Ds. C. Bremerus, met een assistent om de 14 dagen nevens hem, ende dat de broederen van der Wijel ende Prickman ten dijen eijnde bij de broederen Directeuren, t' Amsterdam vergadert, alle instantie gedaen hadden, ende ons rapporteerden dat hetselve nijet hadt konnen wesen, soo etc." Hieruit blijkt, dat op de lijst, door Tideman a. w. gegeven, Conradus Bremer moet worden geschrapt.

die 16 Nov. 1659 beroepen werd. In 1660 werd het beroepingswerk met den gewenschten uitslag bekroond. In de Acta van 4 Jan. 1660 staat: „Nadijen wij verscheijde beroupen gedaen hadden op dijverse persoonen en tot noch toe vruchteloos, nijet hebbende konnen optineren, ende alhijer nu eenige weecken bedijent sijn geweest met Ds. Everardus Hollingerus, predijkant tot Bommel, sijn gaven gehoort ende bevonden deselve persoon nudt ende dijenstich te sijn onse gemeijnte te stichten, soo ist dat wij eendrachtelijck geresolveert hebben denselven te beroupen". Het beroep werd aangenomen en den 9den Maart 1660 goedgekeurd door de „Directeuren ende Curateuren", zoodat in Maart 1660 de ordinaris leeraar der gemeente werd

Everhardus Hollingerus, die den 13den Oct. 1670 eenigen tijd geleden uit Den Briel vertrokken was. De kerkeraadsacta van 13 Oct. 1670 vangen aldus aan: „Wij, opsienderen der Remonstrantse Gemeijnte in den Briel, collegialiter vergadert omme in de vreese des Heeren te behertigen den geestelijcken welstandt onser gemeijnte, welke nu eenige tijt ontbloot is geweest van een ordinaris leeraer door het vertreck domini Hollingeri etc". De kerkeraad liet zijne gedachten gaan „over verscheijden broederen, soo predicanten als proponenten, welcke met hare gaven" de gemeente hadden „gedient", en hij beriep Egbertus Aerssen, proponent. Aan Gerrit van Rest en Joris van Eeckeren werd opgedragen het beroep te „vorderen" en zij ontvingen nog een specialen last: „werden de broederen van Rest en van Eeckeren spetialijck gelast omme, indien bij de Societeijt voorgewent wort onvermogentheijt van Ds. Aerssen, om sondaeghs tweemael te prediken, evenwel op het beroep te insisteren ende te versouken (als tzelve mogt plaets hebben) by gelegentheijt assistentie tot verlichtinge van denzelven, dat bequamelijck door de broederen van Rotterdam ende andere kan geschieden". Toen er „geen hope meer" was om Aerssen te bekomen, gingen 3 broeders naar Woerden, om de gaven te hooren van Cornelis van Ackersdijck, predikant aldaar. Zij hadden in last, indien de leeraar door hen bekwaam voor Den Briel werd geacht, hem alsdan een beroepbrief te overhandigen. De beroepbrief werd

teruggebracht met het bericht, dat de leeraar, „schoon beroepen zijnde. beswaerlick soude veranderen van plaetse". Daarop werd den 19den Dec. 1670 beroepen Bartholomeus Hardtsoecker, proponent, „destijds in commissie zijnde tot Campen". Er werd goedgevonden „dit beroep bij provisie te secreteren, om alle divertissementen te beletten". Op den 1sten Julij 1671 werd aan de gecommitteerden ter aanstaande vergadering van de Societeit in last gegeven om de approbatie van 't beroep, uitgebracht op Ds. Hartsoecker, te „vorderen" en te kennen te geven, dat de kerkeraad van Den Briel zich bij approbatie van 't beroep zou „verkloecken ende aennemen" Hartsoecker als zijn „predicant te houden ende betalen buijten laste der Societeijt." Voorts werd hun opgedragen „Ds. Antonium Borremans aen Gorcum te accorderen, bijaldien het beroep op Hartsoecker werdt geapprobeert". De vergadering der Societeit, in Julij 1671 gehouden, approbeerde 't beroep van Hartsoecker onder zekere voorwaarden. In de Acta dier vergadering leest men: „Het beroep van de kercke van den Briel op de persoon van Ds. Bartholomeus Hardtsoecker wort met eenparige stemmen toegestaen onder dese conditien, 1°. dat die van den Briel beloven van nu aff aen het tractament van haer predicant weer int geheel te sullen opbrengen; ten 2de dat Ds. B. Hardtsoecker geen predicantstractament sal trecken, voordat het jaer van zijn proponentschap sal zijn geeijndigt ende dat het overschodt sal comen tot voordeel van de Societeijt; ende ten 3de dat het toestaen van dit beroep ontrendt andere proponenten, welcke noch geen jaer geproponeert hebben ende volgens de ordre der Societeijt noch niet beroepelijck en sijn, in geen gevolge sal werden getrocken". In 1671 kwam dus te Brielle

Bartholomeus Hartsoeker (aldus schreef hij zelf zijn naam). In 1673 beroepen te Hoorn, vertrok hij [1]) in dat jaar derwaarts en den 13den Aug. 1673 werd met goed gevolg te Brielle beroepen.

[1]) Bartholomeus Hartsoecker, predikant te Hoorn, is 25 Maart 1674 te Brielle ondertrouwd en daarna met attestatie van 9 April te Hoorn getrouwd met Reijnouda Gaarman j. d. aldaar. Als weduwnaar is hij 31 Mei 1678 te Brielle getrouwd met Maria Panzer (Pansser) j. d. te Brielle. Als weduwe van Ds.

Samuel Tijckmaker, predikant te Waddingsveen, nadat de Broeders hadden gehoord zijn „uijtmuntende van Godt ontfangen gaven". Den 1sten Julij 1674 werd het avondmaal te Brielle bediend door Samuel Tijckmaker, den 14den Oct. 1674 door Albertus Holtenus, dewijl Tijckmaker gestorven was, met achterlating van een weduwe. In zijne plaats werd, nadat eenige Heeren waren gehoord, met goed gevolg den 9den Oct. 1674 beroepen

Henricus Vreeburgh, predikant te Hoorn, die van 1674 tot 1678 te Brielle werkzaam was. De Acta van 9 Oct. 1678 vermelden dat het avondmaal door hem bediend, maar dat er door een anderen predikant des voor- en des namiddags gepreekt werd van wege zijne groote zwakheid. In de Acta van 29 Dec. 1678 is sprake van zijne weduwe. De vacature werd in 1679 vervuld door de overkomst van

Eduardus Holtenus [1], predikant te Woerden, beroepen te Brielle 25 April 1679. Den 2den Mei werd 't beroep goedgekeurd. In 1680 vertrok Holtenus naar Schoonhoven en in zijne plaats werd den 5den Nov. 1680 met goed gevolg beroepen

Petrus Crapoel [2], proponent, die tot in 1691 te Brielle arbeidde [3]. Den 23sten Julij 1691 werd hij aldaar begraven. In zijn plaats werd den 9den Oct. 1691 beroepen

Henricus Hollingerus, predikant te Oude Wetering, die den 2den Dec. 1691 te Brielle zijne intrede deed, en wegens zijn beroep naar Gouda den 16den Oct. 1695 zijne afscheidsrede hield. In zijne plaats werd den 6den Maart 1696 beroepen

Cornelius van Arckel, proponent, die den 13den Mei 1696 des namid-

---

Hartsoeker is Maria Pansser 30 Maart 1681 te Brielle ondertrouwd met Hillebrand van Cougelburch.

[1]) Den 9den Oct. 1678 zijn te Brielle ondertrouwd en daarna te Rotterdam getrouwd Jacob Prikman j. m. en Geertruijdt Holtenus j. d. van Rotterdam.

[2]) Den 18den Oct. 1682 zijn te Brielle getrouwd Ds. Pieter Krappoel, remonstr. pred., en Weijna van Eeckeren j. d. Zij is 1 Dec. 1690 te Brielle begraven.

[3]) Den 17den Nov. 1681 werd op zijn voorstel besloten „weekelijx te catechiseren" met deze bepaling: „sal hier vrijheijt van tegen te werpen gegeven worden aan alle de leden van onse gemeente. Indien iemant vreemds daar verschijnt en verwerring soeckt in te brengen, sal deselve niet geantwoort worden

dags te Brielle zijn intrede deed, na des voormiddags te zijn bevestigd door Ds. J. Molinaeus, predikant te Rotterdam. In 1699 werd hij beroepen te Alkmaar, in den aanvang van 1700 te Leiden; voor beide beroepen bedankte hij, voor dat van Alkmaar, ofschoon er tweemaal gedeputeerden uit Alkmaar verschenen om hem te bewegen tot aanneming van 't beroep [1]). Een beroep naar Delft, in 1700 op hem uitgebracht, nam hij aan (Acta van 20 Sept. 1700) en den 30sten Jan. 1701 nam hij afscheid van de gemeente. Zijn plaatsvervanger was

Jason van Engelen, predikant te Warmond, die den 25sten April 1701 beroepen werd en den 26sten Junij 1701 te Brielle zijne intrede deed. Den 26sten Sept. 1706 werd hij te Brielle begraven. Zijn opvolger was

Johannes Lagendaal [2]), proponent te Rotterdam, beroepen 17 Dec. 1706. Den 27sten Febr. 1707 werd hij des voorm. bevestigd door Ds. Cornelius van Arckel te Rotterdam; des namiddags deed hij zijne intrede. Toen hij in Sept. 1707 een beroep had ontvangen naar Noordwijk, verklaarde de kerkeraad „in zijn vertrek niet te zullen nog kunnen consenteren, sustinerende hetzelve voor de gemeente zeer schadelijk en pernicieus te zullen zijn". Ondanks een schrijven van Petrus Bos, predikant te Rotterdam, persisteerde de kerkeraad daarbij, maar hij kon toch de aanneming van 't beroep niet verhinderen; Lagendaal vertrok 26 Febr. 1708, en na bevestigd te zijn door Ds. Corn. van Arckel, deed te Brielle

Joannes de Roever, proponent, op den 21sten Oct. 1708 zijne intrede. Den 10den Sept. 1713 vertrok hij naar Hoorn [3]).

---

op sijn vraag, opdat alsoo de vrucht van dese catechisatie niet soude verhindert werden."

[1]) Acta van 14 en 28 Nov. 1699, 17 Jan. 1700.

[2]) Bij de Herv. Gemeente te Hekelingen werd een Lagendaal in 1795 predikant. Hij kwam van Lunteren.

[3]) Den 24sten Nov. 1709 zijn te Brielle ondertrouwd en daarna met att. van 8 Dec. te Amsterdam getrouwd Johannes de Reuver j. m. van Alkmaar, pred. in de Remonstr. kerk te Brielle, en Remberta Vissers j. d. van en te Amsterdam.

In plaats van De Roever werd Ds. Verwer, predikant te Zevenhuizen, beroepen, maar deze bedankte, waarop het beroep in Nov. 1713 werd uitgebracht op

Jacobus Lambregts [1]), proponent te Leiden, die het beroep aannam op voorwaarde dat hij tot Mei 1715 slechts eenmaal op een Zondag zou behoeven te preeken, en bevestigd werd op den 21sten Jan. 1714 door Ds. Cornelius van Arckel, pred. te Rotterdam. Des namiddags deed hij zijne intrede. Den 3den Febr. 1721 is hij te Brielle gestorven, nalatende eene weduwe.

Ter vervanging van Lambregts besloot de kerkeraad op den 18den Mei 1721 te beroepen Ds Westerbaan, pred. te Noordwijk, en bij weigering van dezen het beroep aan te bieden aan Petrus van Ede, proponent te Gouda. Westerbaan bedankte voor 't beroep en met goed gevolg werd toen 't beroep uitgebracht op

Petrus van Ede, nadat hem toegestaan was voor een jaar eens ter week te preeken. Den 21sten Julij 1721 deed hij zijne intrede. In 1722 ontving hij een beroep naar Zevenhuizen en met toestemming van den kerkeraad vertrok hij derwaarts. Den 31sten Mei 1722 hield hij zijne afscheidsrede.

Den 12den Julij 1722 bracht de kerkeraad het beroep uit op Cornelis Westerbaen, predikant te Noordwijk, en hij bepaalde, dat, wanneer Westerbaen mocht bedanken, Ds. Beijerman, predikant te Waddingsveen, beroepen zou worden. De laatste behoefde niet beroepen te worden, daar 't beroep werd aangenomen door

Cornelis Westerbaen Wz., die den 25sten Oct. 1722 te Brielle zijne intrede deed. Den 7den Maart 1725 maakte hij aan de Broeders bekend, dat hij te Utrecht beroepen was en hij vertrok derwaarts.

---

[1]) In 't Register der Ress. Mag. van 1715 komt deze aant. voor: „Dingsdag den 13en deser (Dec. 1715) sijn binnenshuijs in den huwelijken staat bevestigt voor heeren Schepenen Commissarissen den Heer Jacob Lambregts, Remonstrants pred. alhier, ende juffrouw Sophia de Gaij, beide woonagtig alhier, dewelke hebben voldaen het salaris van *f* 36 voor den armen en *f* 14 voor Schepenen, Secretaris en Boode." In het Trouwregister heet zij Sophia de Gaaij en staat de 17de Dec. als trouwdag vermeld, welk bericht aangenomen moet worden, daar 14 Dec. 1715 een Zaterdag was.

Volgens de Naamlijst van predikanten, welke op het eerste blad van het Notulenboek wordt aangetroffen [1]), werd de gemeente na 't vertrek van Westerbaen bediend door de volgende predikanten:

Jan van der Werken [2]), bevestigd 15 Julij 1725.

Gasper van Schoone [3]), bevestigd 12 Maart 1730; heeft afscheid gepreekt 8 Julij 1731.

Michaël Zwartendijk, bevestigd 31 Aug. 1732, vertrokken naar Utrecht.

Christianus de Roij, bevestigd 16 Nov. 1738, vertrokken naar Nieuwkoop 8 Jan. 1741.

Justus Buitewegh [4]), bevestigd 3 Sept. 1741.

Francois van der Bregge [5]), bevestigd 13 Aug. 1757, emeritus geworden in 1772.

Wouter van Rossen, bevestigd 13 Aug. 1775, vertrokken naar Delft 5 Nov. 1780.

Pieter Lorje bevestigd 26 Aug. 1781.

In het Register der Magistraatsresoluties van het jaar 1783 staat vermeld, dat den 28sten Junij 1783 te Brielle geadmitteerd is als burger en poorter Petrus Lorrié, geboren te Gouda en Remonstrantsch predikant te Brielle. Eene aanteekening, die daarop volgt, luidt: „Is binnengestaan Petrus Lorrié, te kennen gevende nodig te hebben een alzints voldoenend getuijgenis, waardoor aan de Universiteit te Duisburg, alwaer hij onlangs tot doctor in de

---

[1]) Deze Naamlijst vermeldt behalve *Isaacus Pontanus*, die er eerst niet op voorkwam, 26 predikanten.

[2]) Den 7den Mei 1641 trouwden te Brielle Petrus Magerus, weduwnaar, predikant te Brielsch-Nieuwland, en Elisabeth van der Wercken j. d. van Dordrecht, wonende te Leiden.

[3]) Den 4den Nov. 1731 zijn te Brielle ondertrouwd en daarna met att. van 18 Nov. te Hazerswoude getrouwd Gaspar van Schoone, remonstr. pred. eerst te Brielle, toen te Hazerswoude, j. m. en Sara Mens j. d. wonende te Noordwijk.

[4]) Als j. m. is hij te Brielle ondertrouwd en met att. van 9 Dec. 1753 te Delft getrouwd met Jorina Brouwenaar j.d. te Delft. Den 10den Oct. 1741 is te Brielle begraven juffr. Maria Emilius, weduwe van Dirk Buitewegh.

[5]) Den 1sten Dec. 1760 is te Brielle begraven een kind van den heer Frans van der Bregge.

medicijnen is gepromoveert, kan blijken, dat hij waarlijk is... predikant bij de Rem. gemeente alhier, alsmeede van zijn goed gedrag etc."

Jan Kluit, die een tijdgenoot was van de laatste predikanten, schreef: „Na het vertrek van Dom. van Rossen na Delft heeft deeze kerk een geruimen tijd herderloos geweest, totdat Dom. Petrus Lorje in den jaare 1781 deeze plaats weder heeft vervuld. doende op den 26 Aug. van dat jaar zijn intreerede; dog dit nam niet weg, dat deeze gemeente van tijd tot tijd verminderde, in zoo verre dat er in het begin van het jaar 1788 nog alleen maar twee ledematen waaren overgebleven, bestaande in den ouderling den heer Jan Vermeer en Jacoba Bogaard, terwijl Ds. Lorje al zedert eenige tijdt deeze plaats hadde gequiteert, waarom de kerkenraad in de maand Maart van 't laastgen. jaar met communicatie van de societeit der stad Rotterdam resolveerde deeze gemeente te vernietigen, 't huis van den predikant te verhuuren en de effecten, deeze kerk aankomende, aan gem. Societeit over te geven, met deeze reserve dat, wanneer deeze gemeente wederom mogte toenemen, deeze effecten alsdan weder aan dezelve zouden worden teruggegeven".

De predikant was voorzitter van den kerkeraad, die eerst uit 4, later uit 3 dienende ouderlingen bestond, en uit 6 dienende diakens. In 1716 werd bepaald dat men de vrijheid zou hebben „het getal te verminderen naar tijdsgeleegentheijd en vereijsch van saaken". Voor een vergadering, waarin gewichtige zaken, zooals het beroepingswerk en de verkiezing van kerkeraadsleden, moesten worden behandeld, werden niet alleen de dienende, maar ook de laatst afgetreden kerkeraadsleden opgeroepen en zulk een vergadering werd dan genoemd een vergadering van den ouden en nieuwen kerkeraad, in 1681 en later een vergadering van den grooten kerkeraad. De verkiezing van kerkeraadsleden had gemeenlijk op één der laatste dagen van December plaats. In 1681 werd voorgeschreven, dat de in dienst zijnde en geweest zijnde broeders des zondags in de kerk moesten verschijnen „aangedaan met een bef en man-

tel [1]). Dat voorschrift, op welks overtreding een boete van 6 stuivers gesteld werd, werd in 1705 en 1710 opnieuw gearresteerd, maar in 1719 vernietigd. In den regel waren de kerkeraadsleden uit den burgerstand. Ik ontmoette slechts enkele gegradueerden, Dr. Vogelius, 3 Jan. 1647 gekozen tot diaken en weinig tijds daarna overleden, Dr. van Norden in 1649 tot diaken verkozen, ook van Noorden genoemd, en Dr. Johan Mens, vermeld in de Acta van 8 Julij 1659. Eenige geslachtsnamen, die men aantreft op de lijsten der Brielsche Regeeringspersonen, komen ook voor op de lijst der Remonstrantsche kerkeraadsleden, zooals Lucas en Johannes Burgvliet (Acta van 3 Mei 1647), Jan Ariensze de Vogel [2]) (Acta van 31 Dec. 1647, 5 Nov. 1648), Christiaen Gillisze Meijs (Acta van 31 Dec. 1647, 29 Dec. 1650), Johan Meijs (Acta van 31 Dec. 1683, 29 Dec. 1692), Cornelis Hermansze van Leeuwen (Acta van 1 Jan. 1652), Willem van Leeuwen (Acta van 31 Dec. 1660), Jan of Johan Kaiser of Keijser (Acta van 31 Dec. 1647, 31 Dec. 1683), Cornelis de Jongh [3]) (Acta van 30 Dec. 1648, 9 Maart 1650), Pieter Maertensze Kevelaer (Acta van 16 Oct. 1650), Maerten Prickman (Acta van 31 Dec. 1656, 31 Dec. 1664), Gerrit van Rest (Acta van 31 Dec. 1663, 31 Dec. 1675, 16 Maart 1679). Van de overige kerkeraadsleden, in het Notulenboek vermeld, noem ik alleen Willem de Gaeij, Adriaen de Gaeij en Joris Rijkevorsel (Acta van 31 Dec. 1684, 9 Maart 1707, 28 Dec. 1715, 30 Dec. 1718). Dat er tot voorwaarde voor benoembaarheid geen mate van ontwikkeling werd gesteld, blijkt uit eene in 1716 gearresteerde bepaling betreffende het aanteekenen van de gecollecteerde gelden, eindigende met de woorden: „opdat de broeders, die nog leesen nog schrijven kunnen, met gerustheijd haar ampt souden kunnen waarneemen

---

[1]) Hetzelfde costuum moest de voorlezer hebben (Acta van 19 Jan. 1716, 29 Dec. 1717). Als voorlezer fungeerden Pieter Marinus (Acta van 3 Jan. 1654), Dammis Roelantsze (Acta 31 Dec. 1667, 29 Dec. 1702), Leendert Brouwenaar (Acta van 28 Dec. 1715).

[2]) Hij komt in de Acta niet alleen als ouderling, maar ook als penningmeester voor.

[3]) Bij zijn naam staat hier en daar *secretaris*.

en geenen abuijsen begaan". Toen er in 1716 eenige artikelen door de kerkeraadsleden onderteekend moesten worden, teekende de predikant „voor broeder Arent van Segwaard".

Bij de komst van Ds. Vreeburgh in 1674 had de gemeente volgens het lidmatenboek 173 lidmaten. In Junij 1678 werd gemeld dat de gemeente circa 200 lidmaten had. In de 18de eeuw traden Doopsgezinden tot de Gemeente toe. Men zie daarover mijn artikel, getiteld: *Bijzonderheden betreffende de Mennonieten te Brielle*, geplaatst in De Navorscher 1894.

In 1650 werd besloten het avondmaal, dat 3 maal in 't jaar was gevierd, voortaan 4 maal te houden. In 1648 werden door zeker iemand aan de Gemeente voor die plechtigheid vereerd „twee silvere bekeren, een tafellaken, een servet ende 3 tinne schotelen".

De kerkeraadsacta van 3 Sept. 1648 gewagen van een legaat, aan de armen der Rem. Gemeente gemaakt door Pieter Wisse zal.; de Acta van 31 Dec. 1663 van een legaat aan de gemeente, gemaakt door Arien Jansse Witge; die van 29 April 1680 van een gift van 200 car. gulden, door Christiaan Antonij geschonken; die van 29 Dec. 1693 van *f* 500, gelegateerd aan de kerk door Jan Meijs zal.; die van 9 Aug. 1699 van *f* 500, aan de armen gelegateerd door Huijgh Arentsze van Vliet zal.; die van 1 Julij 1700 van *f* 100, door zekere weduwe te Rotterdam ten behoeve van de kerk gelegateerd; die van 6 April 1703 van *f* 100, gelegateerd aan de kerk door Maartjen Huigen de Jong; die van 5 Oct. 1704 van *f* 51, gelegateerd aan de kerk door Maartje Klaas; die van 14 Junij 1705 van *f* 400, gelegateerd door den heer Kougelburg, in Oct. 1704 overleden; die van 26 Maart 1719 van *f* 100, gelegateeerd door Pieter van der Lanen, broeder van Sebastiaan van der Lanen, leeraar te Rotterdam. In 1666 werden een paar legaten, aan de armen van de Remonstr. gemeente gemaakt, aan die gemeente niet uitgekeerd. Eene Res. Mag. van 21 Julij 1666 luidt: „Is bij den heer Cornelis Tael van wegens de gemeene erffgenamen van Capt. Oudaert ende sijne huisvrouw, beijde sal., genotificeert van dat deselve bij haren testamente hadden gelegateert aen den armen der gereformeerde kercke alhier

een somme van *f* 50 ende aen de armen van de remonstrantsgesinte gel. *f* 50, ende alsoo deselve erffgenamen gaerne deselve legaten nu souden voldoen, soo versochten derhalven denselven te weten, aen wien deselve *f* 50, gelegateert aen de Remonstranten, souden moeten ende behooren te werden betaelt, off dierectel. aen deselve of aen den publijcken armen deser stede: waerop gedelibereert sijnde, es verstaen, dat alsoo de voors. testateuren de voors. legaten hebben gemaect aen de armen soo van de gereformeerden als remonstranten ende dat deselve Remontstr. arme alhier niet publijcken is aengenomen nochte bekent, maer dat alle armen sonder onderscheijt van gesintheijt bij de stadt uit haere arme middelen ende diaconie werden onderhouden, dat daeromme deselve erffgenamen werden gelast soo wel de eene als d'andere 50 car. guldens gesamentl. te voldoen aen den ontfanger van de arme middelen alhier omme bij denselven ten proffijte van de gemeenen ende publijcken armen verantwoort ende voorwaerts beleijt te werden". En eene Res. Mag. 24 Dec. 1666: „Es bij de heer de Winter als gestelde executeur van den testament van Pieter Cornelisze Huijsman, in sijn leven schout van Rugge ende Cleijn-Oosterlant, gerefereert, hoe dat bij de huijsvrouwe van den voorn. Huijsman aen den armen van de Remonstrantsche gemeijnte deser stede was gelegateert eene somme van *f* 50 ende dat vervolgens daernaer bij den voors. Pieter Cornelisze Huijsman gelijcke legaet van *f* 50 was gemaect aen den armen van de gereformeerde kercke der voors. stede, met versouck hoe hem int uutkeeren van de voors. legaten te gedragen: es verstaen ende de voors. heer de Winter gelast beijde de voors. legaten indistincte te voldoen aen de diaconije van de publijcque kercke alhijer, te meer alsoo alle arme ende miserable persoonen sonder onderscheijt bij de voors. diaconije werden geadsisteert" [1]).

---

[1]) Dat de Remonstrantsche Gemeente armen had, die zij verzorgde, blijkt uit de Notulen van tal van vergaderingen. te beginnen met die van 31 Dec. 1647. Art. 15 van de in 1652 gearresteerde Wet begint aldus: „Ghemerckt dat den last van de armen in weeckelijcke bedieninghe ende daerbuijten van tijt tot tijt schijnt te verswaeren etc."

In de kerkeraadsacta van 4 Febr. 1714 vindt men eene opgave van de bezittingen der gemeente. Behalve „brieven behoorende tot het huijs aan de noordzijde vant Maarland", en avondmaalsbenoodigdheden, waaronder „twee aarde kannetjes met silvere leeden" en „twee silvere beekers", had zij in 1714 in eigendom een „custing brief" op zeker huis en obligaties, samen bedragende *f* 2235. Later kwamen er nog 4 obligaties bij, samen *f* 1260 en één dezer obligaties, groot *f* 400, werd aan de kerk gelegateerd door juffr. Susanna Mason. In 1721 was de kerkeraad verplicht een obligatie van *f* 560 te verkoopen.

Aan de financiëele aanteekeningen, door Dr. Tideman gegeven, kan nog toegevoegd worden, dat de kerkeraad den 31sten Mei 1649 ten gevolge van eene aanschrijving van de Directeuren der Societeit besloot dat de Gemeente ten behoeve van de Societeit „voortaen betalen" zou 300 guldens „in plaetse van 100 daelders, voor desen bij haer gecontribueert". Den 24sten Nov. 1675 werd ter verlichting van de Societeit voor- en namiddag in de kerk gecollecteerd. In de zakjes werd ruim *f* 78 gevonden en daarvan werd *f* 60 geschonken aan de Societeit. In 1678 werd om het te kort te dekken, dat de kas der Societeit had, te Brielle niet gecollecteerd en ter verontschuldiging schreef men een brief, die o.a. dit bevatte: „Geen capitael, of immers dat geen naem magh hebben, is bij de gemeente: wij hebben vrij groote last van armen; oock groote reparatien (dewijl de boosheijt der tijden niet anders toeliet te timmeren als van hout); onse gemeente, omtrent in 200 leedematen bestaende, draeght dien last tot nogh toe gewilligh en blijmoedigh, om haren leeraer van sijn eerlijck tractement en t' geen sijn E. kinderen mogen trecken, te versorgen, t' geen noijt voor desen de gemeente gedaen heeft; t' geen ons onmogelijck soude sijn, indien onse leeraer van sijn E. sijde niet extraordinair met veel preedicken, ende aen d' ander sijde de gemeente in goede eendraght mildadigh sich verkloeckte". In 1717 verklaarde de kerkeraad tevreden te zullen zijn met een subsidie van *f* 110 en in 1718 met een subsidie van *f* 100.

Van offervaardigheid gaf de Gemeente meermalen bijzondere

blijken, inzonderheid wanneer er een beroep op haar werd gedaan ten behoeve van het lokaal der godsdienstige samenkomsten. Van het lokaal, dat zij eerst had, is sprake in de Acta van 5 Nov. 1648, waar men leest: „Alsoo aen de plaetse, die wij nu gebruijcken ende aen de ganck tot deselfde plaetse eenighe reparatie van noode is, is Sr. Besemer versocht daerop te willen letten ende den oorboir te doen. Is Theophilus en Sr. de Jongh gelast te spreecken met N. N. ende te vernemen of door deselfde eenighe beter gelegentheijt conde becomen worden tot de vergaderinghe van de gemeinte". Den 5den Maart 1649 brachten Theophilus en De Jongh rapport uit en men leest in de Acta van dien dag: „hebben de Broeders geresolveert, dat men op het gevoechlickste soude besoecken, of men soude connen timmeren int huijs, daer ment voor desen begrepen hadde, doch door de heeren verstoort ende verhindert was. Ende tot bevorderinghe van de sake, sullen de penninckmeester en van Leeuwen met seker persoon spreecken ende rapport doen. Het rapport is gedaen, inhoudende dat van die saeck niet vallen soude". De Acta van 13 Mei 1649 houden 't volgende in: „Verburch ende Roelant Vos hebben aengenomen om te spreecken met Sr. Mathol ende Jan de Coninck ende te vernemen of door haer middel ende andersins gelegentheijt zoude connen gevonden worden, om te comen tot een bequame plaetse, daer de Gemeinte soude mogen bijeencommen". En de Acta van 1 Junij 1649: „Verburch ende Roelant Vos hebben gerapporteert hoe sij gevaren waren, spreeckende ende handelende met Jan de Coninck, nopende zijn erve, achter zijn schuijr gelegen, ende ist rapport sulx geweest, dat de broeders goetgevonden hebben die gelegentheijt te gebruijcken ende daerop te timmeren ende een looze te setten van plancken op een steene voet". Het avondmaal werd in Oct. 1649 twee weken later dan gewoonlijk gehouden „om het timmeren van de nieuwe plaetze" en in de Acta van 4 Nov. 1649 staat: „Is in de vergaderinge ontboden geweest Willem Abrahamsze, denwelcken de broeders contentement gedaen hebben van het werck, hem tot die tijt aenbesteedet ende van hem volbracht". In de Acta van 2 Maart 1650: „Alsoo men verstaet dat de blockmaker de schuijr,

eertijts bij ons gebruijckt, van Sr. Mathol gehuert heeft, is Anthoni Verburch versocht om met de blockmaker te spreecken ende te vernemen of hij ons de deurganck tot de vergaderinghe soude willen laten, mits daervoor genietende de somma van 5 of 6 guldens ofte wat bet, doch niet te gaen boven de 8 guldens". Den 5den Sept. 1655 besloot de kerkeraad een vrijwillige inschrijving open te stellen ter bekoming van de penningen, die nog voor „ons huijs" betaald moesten worden. In 1678 kwamen er uit den boezem van de gemeente circa *f* 200 „tot het verwelven ende verwen" van de kerk. In 1699 werd aan den kerkeraad, zooals ik reeds heb bericht, vergunning gegeven een steenen bedehuis te laten bouwen en van die vergunning werd gebruik gemaakt. In Mei 1700 werd 't avondmaal 4 weken vroeger dan gewoonlijk gehouden „om 't afbreken onzer kercke" en in de Acta van 30 Jan. 1701 leest men: „Ds. C. van Arckel heeft zijne reekening gedaan aangaande de timmeragie der nieuwe kercke en de penningen hem toevertrouwt, welcke eerlijck bevonden zijnde, is bevonden nog over te blijven de summa van 400 guldens".

Van het kerkgebouw, dat natuurlijk in den loop des tijds reparatie behoefde, schreef Jan Kluit omstreeks 1770: „De Remonstrantsche kerk staat aan de zuidzijde van het Maarland [1]); 't is een klein, dog zeer net gebouw, in den jaare 1700 geheel herbouwt en met beschilderde glasraamen en een gallerij voorzien; 't heeft twee ingangen, één aan de zijde van 't Maarland en een ander in het Koeslop; dezelve word door een predikant bediend, die bij deeze kerk een zeer goed woonhuis of pastorij [2]) heeft".

In 1793 werden de pastorie met erve en tuin, en het kerkje, dat achter 't huis lag, voor *f* 2462 verkocht aan M. Fr. Welp.

---

[1]) Achter de kerk liep een sloot, waarover reeds in 1730 werd geklaagd als zijnde een sloot van stinkend water, Ress. Mag. 15 April 1730, 14 Aug. 1756. In de kerkeraadsacta der Herv. Gemeente van 3 Maart 1763 is sprake van een huis, staande in 't Noordeinde aan de W. zijde op den hoek van 't slop achter de Remonstrantsche kerk.

[2]) Van dit huis is sprake in Res. Mag. 9 Mei 1711.

In 1796 werd aan den Provisioneelen Raad van Brielle bericht dat Welp de voormalige Remonstrantsche kerk voor afbraak zou hebben verkocht en den President werd den 22sten Febr. 1796 opgedragen „naar de waarheid hiervan zich te informeeren, en zulks zoo bevindende als zeer nadeelig voor de stad te interdiceeren en 't amoveeren van dat gebouw te beletten." 't Rapport was dat „met het afbreeken der kerk niet voortgegaan" zou worden. Met den eigenaar Welp en met Van der Crap, die goederen in de kerk geborgen had, werden daarop door den Raad schikkingen gemaakt en voor *f* 5 's maands werd de kerk gehuurd voor de Fransche officieren tot het doen van exercitiën (Ress. Prov. Raad 25 Febr. en 30 Maart 1796). Den 12den Junij 1796 besloot de Municipaliteit in de kerk „een brits en schoorsteen te doen maaken ten gebruike der daarin logeerende militairen". Den volgenden dag bood Welp de kerk met het huis te koop aan. Eene commissie, benoemd tot onderzoek, rapporteerde den 30sten Julij 1796 dat de pastorie „voor de stad van geen nut zou kunnen zijn, dog dat de kerk een schoone caserne zoude kunnen worden", en haar werd opgedragen „zig te informeeren off en tot welke somme de kerk alleen te krijgen zoude zijn". In Januarij 1797 was de kerk nog het eigendom van Welp en zij werd in dat jaar gerequireerd voor het logeeren van „fransche troupes" (Ress. Municipaliteit 9 en 11 Jan., 13 Maart 1797).

In de Kerkeraadsacta der Herv. Gemeente te Brielle van 16 Febr. 1797 leest men: „Ingekomen een brief van de Remonstrantsche kerk, welke ter lecture aan den E. Kerkenraat gegeven is en door Ds. Praeses Brouwer in omvraag gebracht zijnde, hoedanig met dezelve te handelen, is eenparig geresolveert dezelve voor notificatie aan te nemen."

De zeven kruisgemeenten. — St. Maria Hoorebeke, Etichove, Matere ken ik, maar welke waren de vier anderen? Ze zijn te vinden in Bachienes kerkelijke geogr., doch dezen kan ik niet raadplegen: De eenvoudige Hoorebekers zijn 't er niet eens over. Ze moeten in hunne nabijheid liggen. Ook de namen van l'Olive,

den Waalschen Olijfberg of kruisgemeenten zou ik wenschen te kennen. Wie helpt mij dan? G. P. ROOS.

Kerkelijk Archief van de gemeente der Emigranten te Duinkerken. — Gerrit Jacob George Bacot, predikant te Eenrum in Stad en Lande, zag zich in 1788 genoodzaakt dat gewest te verlaten, omdat hij aan de patriotsche bewegingen een bijzonder krachtig aandeel had genomen, waarom hij dan ook in Maart 1789, bij vonnis van het Gerechtshof te Groningen, voor altijd werd gebannen. Na eenigen tijd in het gebied van den Graaf van Steinfurt vertoefd te hebben, begaf hij zich naar Duinkerken, en richtte aldaar, volgens het *Biographisch Woordenboek der Nederlanden* door A. J. van der Aa, „eene algemeene Protestantsche Kerk op, waarvan hij, bij zijne terugkeer in het Vaderland, het Doopregister ter Secretarie der stad Groningen heeft nedergelegd". Deze mededeeling is niet geheel juist, want reeds sedert het laatst van 1787 bestond die Protestantsche gemeente voor Emigranten. Doch het bedoelde Doopregister is, volgens getuigenis van den archivaris Mr. H. O. Feith op het stedelijk archief te Groningen niet te vinden. Kan iemand ook omtrent het Kerkelijk Archief voor die Duinkerksche gemeente eenige aanwijzing doen? H. C. ROGGE.

EEN ONBEKEND LOFDICHTJE VAN DANIEL HEINSIUS.

In *De Navorscher* van 1861 (dl. XI blz. 51, 52) vestigde de Heer P. Leendertz Wz. de aandacht op eenige Nederlandsche gedichten van Daniel Heinsius, die niet in zijne *Nederduytsche Poemata* (1616) zijn opgenomen. Voor een groot deel zijn het lofdichten op boeken. Hetzelfde doel heeft een versje, dat ik vond in het werkje: *Proeris En Aiax Treur-spelen. Door M. Snouckaert van Schauwenburg. Ghedruckt voor Jan Tomassz. int Serpent aen die Buers Anno* 1621. *Tot Amsterdam.* Daar het boekje zeldzaam is, deel ik het vers hier mede.

Ter eeren van den Aiax Treurspel van den Edelen en Welgeleerden M. Snovckaert van Schavwenbvrg.

Siet hier den grooten helt van Telamon geboren,
Die dickwils het verderf van Troien heeft gesworen,
Hoe dat hij brult en raest, vol van zijn hitsich bloet,
En van zijn eygen deugt, en brandende gemoet,
Vermant van een loos wicht, een keffer, een eer-breecker,
Behangen wel van tong, en woorden, een groot-spreecker,
Die soo veel heeft gemaeckt, dat een onwinbaer helt
Wort tegen zijn hoog hert, en zijn geweer gestelt.
De Goden zijn hier oock, gelijck sij voortijts plachten,
En brengen voor den dagh haer statige gedachten.
Apollo doch voor al. En dit is oock den Godt
Die Snouckaert altijt heeft bereydt tot zijn gebodt.

DAN. HEINSIVS.

Van den dichter der beide treurspelen is niets bekend. In een lofdicht van Guilielmus Nivellius — hij was uit Breda en is meermalen in het Leidsche album ingeschreven, het laatst op 5 Juni 1625 als Med. Dr. op 28jarigen leeftijd — wordt gezegd:

„Dijn ieugt, die in een iaer, noch niet telt twintich iaeren."

In het opschrift van een ander lofdicht, heet de dichter

„Iongh-heer Martinvs Snovckaert van Schauwenburg."

Of het dezelfde persoon is als „Martinus Snoekart van Scoubvrgh Eques Auratus," die den 18den April 1633 in het Leidsche album is ingeschreven, durf ik niet te beslissen. Of is misschien Martinus Snoeckhart Pragensis, die 20 Juni 1618 op 16jarigen leeftijd te Leiden student werd, de dichter? J. A. WORP.

BOEKEN EN GESCHRIFTEN

OPGEDRAGEN OF VEREERD AAN DE REGEERING VAN 'S-HERTOGENBOSCH

DOOR

CH. C. V. VERREYT.

Wij zien uit deze bijdrage tot de Nederlandsche boekenkunde, door mij ontleend aan de resolutieboeken der regeering en aan de stedelijke rekeningen van 's-Hertogenbosch, dat de schrijvers, die aan het bestuur der hertogstad eene pennevrucht opgedragen of vereerd hebben, voor hunne beleefdheid met een geldelijk bedrag beloond zijn. Veel belangrijks wordt onder de aangeboden boekwerken echter niet gevonden, zoodat ik om geen titels van weinig beduidende werkjes te noemen, mij tot een 25-tal dier geschenken moest bepalen.

In 1569 vind ik voor 't eerst van een dergelijk geschenk melding gemaakt. Zekere Mattheus Neffen, mathematicus te Breslau (Silezië), vereerde in gezegd jaar der regeering een „Landtafel der stadt van den Bossche," behelzende de „maniere van te meeten ende te weeghen, van in cijnspenninghen" enz. Deze werd bezorgd door den bode dier stede Hans Schreydel, wien de regeering den 14 Juli eene belooning van 10 gulden ter hand stelde voor Neffen en hem 5 gulden voor zijne moeiten en reis.

Mr. Heyman Voicht, van Oudheusden, licentiaat in beide rechten en advokaat-fiskaal bij het bisschoppelijk gerechtshof te 's-Hertogen-

bosch [1]), beschreef in 't Latijn de woelingen en gebeurtenissen binnen de hertogstad en hare omstreken van 1577—1581 voorgevallen, benevens eene uitvoerige verdediging der R. K. leer; welk manuscript hij der regeering aanbood.

De twee eerste leden van dat kollege, de schepenen, gezworenen en raden, stonden den schrijver op zijn verzoek voor dit geschenk, bij resolutie van 12 April 1581, eene vereering van 25 rijngulden toe, waarmede zich het derde lid, de dekenen der ambachten, twee dagen later vereenigde, en den schrijver nog 5 rijngulden wilde toeleggen, als hij zijn geschrift in 't Nederlandsch overbracht. Volgens den titel moet Voicht van plan zijn geweest het werk, doch onvertaald, *nog in 't zelfde jaar te Breda ter perse te leggen.*

Deze lijvige foliant geraakte later zoek, en de regeering, die er veel waarde aan schijnt gehecht te hebben, loofde eene belooning van 50 gulden uit voor dengene die hem wederbracht. Deze gelukkige was de chirugijn Corstiaens, welke dit bedrag den 23 Mei 1622 ontving.

Het geschiedkundig gedeelte van dit handschrift deed Dr. C. R. Hermans afdrukken in de „Verzameling van kronijken betrekkelijk de stad en meijerij van 's-Hertogenbosch," blz. 399—522, doch bovenstaande bizonderheden bleven hem onbekend, blijkens de inleiding (blz. XVI) van genoemd werk.

Hij zegt: „Wanneer dit handschrift in het bezit der stad gekomen is, kan ik niet bepalen; wel vind ik in een inventaris van 1589 deze opgave: „Item een boeck, inhoudende voer het meestendeel den onbehoirlicke handel van die van de nyewere religie ende des daeraf dependeert," en schijnt, dat deze opgave op het werk van Voicht van toepassing is."

Het vermaarde ruiterduel tusschen 22 Nederlanders in Spaanschen en 22 Franschen in Staatschen dienst, den 5 Febr. 1600, op de Vuchterheide bij den Bosch, deed Hendrik van Eyndhoven,

[1]) Zie over deze instelling Schutjes, *Gesch. v. h. bisdom 's-Hertogenbosch*, II blz. 20.

stads-schoolmeester, een „Claech-dicht" vervaardigen over het sneuvelen van den aanvoerder der Nederlanders, Gerard Abrahams van Houwelingen, een Bosschenaar, en vier zijner manschappen [1]). Hij bood dit stuk den schepenen aan, die zijne beleefdheid met 10 gulden vereerden.

De vruchtelooze belegering van 's-Hertogenbosch in 1601 door prins Maurits, gaf den Rector van het Fraterhuis aldaar, de geleerde Petrus van Vladeracken, aanleiding tot het schrijven van een „Diarium rerum per singulos dies in obsidione Sylvaeducensi, per principem Mauritium Nassovium gestarum" (Sylvaed. apud Joan. à Turnhout, 1601).

Hij vereerde een exemplaar van dit boekje aan de regeering, waarvoor hij den 21 Dec. 1601 15 gulden kreeg [2]).

Een andere rector van het Bossche Praterhuis, Mattheus van Voirne, beschreef in 't Latijn den burgertwist van 1579 te dier stede en betitelde dit werk: „Poëmatium de pugna civili Sylvaeducensium anni 1579," gedrukt aldaar bij Jan Scheffer in 1606.

Voor de opdracht van dit werk mocht hij den 1 Juni 1606 25 gulden ontvangen.

Mr. Paulus Buys, meestal Busius genoemd, advokaat te Zwolle, zond in 1609 de twee door hem geschreven rechtsgeleerde werken

---

[1]) In het *Tijdschrift voor Noordbrabantsche geschiedenis*, IIIe dl., publiceerde ik een dergelijk gedicht van een onbekende, dat niet onwaarschijnlijk het bovenbedoelde is. Een verhaal van dit wapenfeit, benevens een lijst van 35 schilderstukken, daarop betrekking hebbende, gaf ik in de *Dietsche Warande*, 1891 en '93.

[2]) Het jaar te voren deed de stad op hare kosten (voor 18 gulden) bij Jan van Turnhout drukken zijn *Carmen Scholasticum, seu Natalitium, pro Anno Jubilaei 1600*, en vereerde hem den 10 Juli van gezegd jaar nog 2 gulden 17 stuivers.

ten geschenke: „Tractatus de Annuis reditibus" (Colon. 1601) en „De Officio Judicis" (Amst. 1604).

Hij zag zich voor dit blijk van belangstelling den 21 Oct. 1609 met 75 gulden vereerd.

Te Brussel zag in 1609 het licht Jan Baptist Gramaye's „Taxandria," de eerste in druk verschenen afzonderlijke beschrijving der stad en meijerij van 's-Hertogenbosch. Voor dit werk genoot hij van de regeering veel hulp en verschillende vereeringen, die ik uitvoerig besprak in „de Navorscher," 1890.

De geleerde Petrus van Opmeer, van Amsterdam, schreef eene algemeene geschiedenis van het begin der wereld tot den jare 1569. Na zijnen dood werd dit werk tot het jaar 1611 vervolgd en uitgegeven door Laurentius Beijerlinck, kanunnik der hoofdkerk en aartspriester te Antwerpen.

Het verscheen daar ter stede bij Hieronymus Verdussen onder den titel: „Opus Chronographicum Orbis universi a mundi exordio usque ad annum 1611," etc. Beijerlinck zond een exemplaar van dit werk aan de regeering, welke den beleefden geestelijke den 5 Juni 1611 36 gulden schonk.

Herman Follinus, doctor in de wijsbegeerte en geneeskunde, in 1617 benoemd tot pestmeester te 's-Hertogenbosch tegen een salaris van 500 gulden per jaar, als de ziekte heerschte en tegen de helft, als de stad voor die ramp bewaard bleef, droeg zijn „Amuletum Antonianum, sive luïs pestiferae fuga" (Antv. 1618) het stedelijk bestuur op, dat dit bewijs van hoogachting met 100 gulden beloonde.

De schrijver van verscheidene pieuse werken Cornelius Thielmans, gardiaan der Minderbroeders te Aken, vroeger in gelijke waardigheid in den Bosch, vereerde een exemplaar van zijn „Cort verhael

van het leven der Heylighen van St. Franciscus Oirde" [1]), benevens een paar zijner andere geschriften aan den gouverneur baron Antoni Schets van Grobbendonck, den hoogschout jonker Philips van Brecht en den schepenen, waarvoor hij den 22 Oct. 1622 100 gulden mocht ontvangen.

Mr. Theodorus van Tulden, hoogleeraar in het burgerlijk recht te Leuven, beschonk in 1620 het bestuur zijner geboorteplaats met zijne „Dissertationes Socratiacae, lib. II" (Lov. 1620) en vijf jaar later met zijn „De Causis ac Remediis Corruptorum Judiciorum" (Colon. 1624), voor welke belangstelling de magistraat haren geleerden ex-stadgenoot den 5 Aug. 1620 45 gulden en den 7 Febr. 1625 80 gulden deed toekomen.

De gardiaan der Minderbroeders te Brussel, Baldewijn Junius, ook dit ambt in den Bosch bekleed hebbende, zond in 1624 een exemplaar van zijn Chronicon Morale" (Colon. 1624). Hem werd den 2 Jan. 1625 daarvoor 30 gulden geschonken.

Ridder Frederik van Marselaer, burgemeester van Brussel, gaf in 1626 te Antwerpen in 't licht: „Legatus; libri duo ad Philippum IV. Hisp. Regem." Een paar zeer fraai gebonden exemplaren van dit werk bood hij der regeering aan, die hem, onder dankbetuiging voor deze beleefdheid, 95 gulden vereerde.

De vermaarde belegering, de dappere verdediging en de ongedachte verovering van 's-Hertogenbosch, door prins Frederik Hen-

---

[1]) De volledige titel, beschrijving en de verschillende uitgaven van dit zeer zeldzaam werk vindt men vermeld in mijn *Geslacht Schoeffer te 's-Hertogenbosch, in betrekking tot de boekdrukkunst*, blz. 60, 62 en 85.

drik, in 1629, bracht vele pennen in beweging, en meer dan honderd afzonderlijke geschriften, in proza en poezie, vereeuwigden dit belangrijk wapenfeit van den Stededwinger [1]).

Van dezen overvloed van boeken zag de regeering er maar een paar aan zich opgedragen of vereerd.

De Haarlemsche predikant Samuel Ampsing zond zijn „Naszousche Laurenkranze voor Frederich Henrich van Naszou, Prinsze van Oranjen, van wegen de verovering van 's-Hertogenbosch." Haarl. 1629.

Zijn kollega van Aalburg en Heesbeen, Jacobus van Oudenhoven, bezorgde zijne vertaling van Simon Pelgrom „Oorspronck van 's-Hertogenbosch," welke hij vermeerderde met een kort verhaal der verschillende belegeringen [2]).

De eerste werd den 9 Nov. 1629, de andere den volgenden dag, ieder met 18 gulden vereerd. De vermaarde Nederlandsche geschiedschrijver Pieter Christiaanszoon Bor kwam bij deze gelegenheid voor den dag met zijn „Gelegentheyt van 's Hertogenbosch, haer oorspronck, fundatie, vergrootinge ende verscheidene belegeringen." 's Grav. 1630. Deze belangrijke geschiedenis der stad droeg hij op, behalve aan den prins en een paar hooge kollege's, aan het stedelijk bestuur, dat hem, als blijk van ingenomenheid met zijnen arbeid, bij besluit van 30 Sept. 1630, 150 gulden toelegde.

---

[1]) Zie de lijst dier geschriften achter het 4e stuk der *Verzameling van oorkonden betrekkelijk het beleg van 's-Hertogenbosch in 1629*. Deze lijst is echter verre van volledig en kan door mij nog belangrijk worden aangevuld.

[2]) In 1629 kwamen van dit werkje vier verschillende uitgaven in 't licht bij Broer Jansz te Amsterdam en eene Engelsche vertaling bij Nicholas Bourne te Londen. De eerste uitgave komt nogal eens voor, de anderen zeer zeldzaam. Volgens eenige schrijvers (o. a. Hermans, *Geschiedkundig mengelwerk over Noord-brabant*, I, blz. 61) bleef tot 1670 onbekend, wie dit boekje vertaald had. Van Oudenhoven zou dit eerst in zijne *Beschrijv. van 's-Hertogenbosch*, uitgave 1670, blz. 6, medegedeeld hebben. Zij zagen echter over het hoofd, dat deze geschiedkundige reeds in 1604 in zijn *Out-Hollandt*, blz. 15, zich als zoodanig noemt.

De vijf verschillende uitgaven van Pelgrom waren aanwezig in de bibliotheek van wijlen den heer Prosper Cuypers van Velthoven. Bij den verkoop dezer verzameling, rijk aan zeldzame boekwerken over Noord-Brabant, in 1884 bij Martinus Nijhoff te 's-Gravenhage, werden ze door mij aangekocht.

Bij den overgang der stad aan de Staten kreeg ze een protestantsch bestuur, van welke verandering vele predikanten gebruik maakten om allerlei onbeduidende boekjes, meestal gericht tegen de R. K. kerk, in te zenden.

Een paar dier geschriften zal ik bespreken.

De predikant Diderik Hamer van Worffelt, van Oosterbeek, vereerde zijn „Toetsteen der Waerheyt," voor welk onbeduidend ding hij den 30 Jan. 1631 50 gulden kreeg. Dit schijnt in zijn smaak gevallen, daar hij de tweede uitgave van dat werkje, in 1647, andermaal der regeering opdroeg, die hem nog 30 gulden schonk.

De Bossche predikant Everhard Schuyl, verdrietig, dat de „ingesetenen der stadt van 's Hertogenbossche afkeerig waeren ende nyet weeten noch hooren wilden van de waere christelijcke gereformeerde religie, maer hertneckig bleefven bij het pausdom ende paepsche superstitiën," dacht met het geschreven woord beter zijn doel te bereiken. Wij danken daaraan o. a.: „Noodtwendighe consideratiën over sekere catholijcke propositiën, die onlangs de goede ingesetenen van 's Hertogenbosch in de handt sijn gesteken" (Delft 1632) en „Een grondighe wederlegginghe van een seecker Paepsboecxken, geintituleert Tafele des Gheloofs, gestelt tot een Ooghensalve om de ooghen van de Papisten van Shertogenbosch, van 't lant van Limborch, Maestricht, Venlo, Romundt en Stralen een weynich te verlichten" ('s-Hert. 1633).

Voor het eerste dingetje genoot hij den 12 Nov. 1632 90 gulden, voor het andere den 10 Juni 1633 50 gulden.

Minder royaal was men in 1646 voor den Nijmeegschen predikant Abraham Tielenius, welke voor verscheidene exemplaren zijner „Arcke Gods ende Dagon, neffens ende tegen malkander gestelt" (Nijmegen 1646) den 25 Nov. van gezegd jaar maar 30 gulden mocht ontvangen.

Dan kon het volgende jaar zijn kollega uit Zutphen, Gellius de Bouma, van meer geluk spreken; hij zag zich voor zijn „Christelijcke catechismus" 75 gulden toegewezen.

Uitvoeriger werken werden aangeboden door Johannes Fenacolius of van der Vennecool, predikant te Maassluis, en zijn Bossche

ambtgenoot Franciscus Nicolaaszoon de Wael [1]). De eerste vereerde in 1635 een exemplaar zijner vertaling van Philips Mornay de Plessis „Kerckelijcke historie van het Pausdom" (Amst. 1635), de laatste in 1637 zijn „Reuckoffer ofte practijcke des Gebets" (Rott. 1637), opgedragen aan de regeering en de hoofden des garnizoens.

Fenacolius kreeg den 26 Jan. 1636 90 gulden, de Wael den 26 Mei 1637 100 gulden.

Jacobus van Oudenhoven, dien wij in 1629 leerden kennen als de vertaler van Simon Pelgrom's „Descriptio originis urbis Silvaeducensis," gaf in 1649 zelf eene belangrijke „Beschrijvinge der stadt ende meijerije van 's Hertogenbossche" (Amst. 1649) in 't licht.

Hij droeg dit werk op aan prins Willem II, de Staten en het stedelijk bestuur, dat hem, bij besluit van 26 Aug. 1649, eene vereering van 120 gulden toekende.

Met dit geschrift van den Nieuwlekkerlandschen predikant kan ik besluiten, daar het aangebodene na dien tijd geene bespreking waard is.

Windt binden focks forne. — Op een glas uit de 18de eeuw is de voorstelling geslepen van eene vrouw met een vos vóór en een wind(?)hond achter zich, terwijl de kelk tevens het bovengenoemde opschrift draagt. Wat is de beteekenis ervan?

In verband met de voorstelling zou men antwoorden: de windhond achter, de vos voor (de vrouw).

Indien dit werkelijk de beteekenis is, in welke taal is dan het opschrift gesteld?

Zutphen. J. GIMBERG.

---

[1]) Zie over dezen weinig bekenden dichter mijn opstel in 't *Noordbrabantsch Jaarboekje 1891.* Ik kan daaraan nog toevoegen, dat hij gehuwd was met Maria van Clootwijck, vóór 1650 overleden.

NALEZINGEN

OP OUDEMANS' MIDDENNED. WOORDENBOEK

DOOR

A. M. MOLENAAR.

(*Vervolg.*) [1]

Spalkeren. Zich wijd openen. — V. d. Venne. Holl. Turf, 86:

Heel de Werelt hout geluym,
Yders ooghe *spalckert* ruym.

Spanderen. Verbreken, Verdeelen. — Valcooch, Chr. van de Sype, 32:

Dit deerde den Coninc Idsaert dat hy most vanderen
Sijn wapen nemende den Leeuwe root
Met een swarte bare door malcanderen,
Die Coninginne hads pyne seer groot,
Mit dat sy haer selfs wapen moeste *spanderen*,
Aleer hy vrucht was uyt haer schoot.

Spartelbeenen. Met de beenen spartelen. — Welleken en Vlaming, Dichtl. Uitspanningen, 56:

— een teedre zuigeling,
Die *spartelbeende*, en lachjes schoot en lonken.

Spartelig. Tegenspartelend. — Van Bleyswijck. Beschr. van Delft, Nareden, 25:

Waer op ons hedendaegs in dese *spartelige* eeuwe by wijlen ook te letten staet.

Speeuwen. Spuwen. — Houwaert, Lusthof der Maechden, I, 654:

Houdt u oock civilijck, en mijt u van schanden.
In 't snutten, in 't spouwen, in 't spicken, in 't *speeuwen*,
In 't lachen en zult ghy niet luide schreeuwen.

De *Bijdrage* heeft het woord uit Kiliaan zonder bewijsplaats.

Speiten. Werpen. — Heinsius, Nederd. Poemata, 63:

— als ghy siet
Den draf van Alcmeens soon de dwergen conterfeyten,
Oft op Achillis schildt met klater bussen *speyten*.

---

[1]) Zie Navorscher XLIV, blz. 361.

Speckheucker. Spekhandelaar. — Meerman, Com. Vetus, 72:
Soo dat . . . 't spek nu al vijf groot was gekomen. Daerom de *Speckheuckers* siende dat Matroos . . . heur koopmanschap wel op noch een lager merckt mocht brenghen.

Spellec. Speelziek, vroolijk. — Belg. Museum, VI, 307:

Tvolc es blide, der seker sijt,
Ende *spellec* in desen tijt.

Spennen. Zich spenen van, intoomen. — Vliss. Red. Lusthof, 193:

Gheluckigh is dat Volck, dat . . .
Leert sijnen boosen aert, en quade lusten *spennen.*

Spertel. Rap, dartel. — Bara, Herst. Vorst, 40:

Bedwing uw *spert'le* tong, of spreeck beleefdelijck.

Speteren. Aan het spit steken, doorboren. — Valckoogh, Regel der Duytsche Schoolmeesters, 111:

T'is quaet te gaen met bloote voeten in de neteren,
T'is quaet een vlieghende kiecken te *speteren.*

Speun. Speen. — Rodenburgh, Ecce Homo, 18:

Ontreckt my 's Werelds *speun.* Waer ick heb aen gesogen.

Speuren. Opheffen. — Van Ghistele, Aeneas, fol. 33, verso:

Int voortgaē zagen wij
Hoe datmen Cassandra met den hayren sleurde
Uit den tempel, de welcke na den Hemel *speurde*
Haer vlam̄ige oogē . . .

De *Bijdrage* heeft het woord in andere beteekenissen.

Spiegelyck. Een spiegel gelijkende. — Antw. Spelen van Sinne, 329:

In die *spieghelycke* claerheyt wilt verhooghen
Eendrachtich als broeders en minnaers vol ionsten.

Spinnevoeten. Tegenspartelen. — Meerman, Com. Vetus, 45;
Andere seggen dat het maer en is *gespinnevoet* teghens de waerheydt.

Spijselijck zijn. Spijzigen. — Nootw. Vertoogh, 197:

De reden werckt altijt, zy *is* der ziele *spijselijck,*
Sy straft de boosen oock al met de doot afgrijselijck.

Spijsmildicheyt. Liefdadigheid. — Const. thoon. Juweel, 10:

Want die int benauwen fijn en langh gheweest,
Deur uwe *spijsmildicheyt* ghy de sulcke gheneest.

Spits. Spit, braadspit. — De Decker, Rijmoeffeningen I, 152:

All' 't werck dat noit gewin, noit zoete munt en baert,
Noit *spits* en brengt te vier, noit torven aan den haert.

Spitzinnigheydt. Spitsvindigheid. — Vlaerd. Redenr. bergh, 280:

Hoe zach men Constantijn na Kercklijck Eendracht haken,
In Alexandry tijt, die door *spitzinnigheydt*
ontroerde meen'ge Kerck, ja Landt en Steden beyd'!

Spoedigheyt. Spoed. — Poirters, Masker 156: Een boodtschap met alle *spoedigheyt* te volbrengen.

Sprancken. Met lichtstippels voorzien zijn. — Jan Praet, Speghel der Wijsheit, 132, van iemand, die een adder slacht, welke in den zonneglans zich uitstrekt en die hij dan:

— lecghen siet so clare
oft eene *ghespranckte* rieme ware.

Sprantje. Uitspruitseltje. — Oudaan, Poëzy I, 4:

— van de minste mier, en 't minste *sprantje* zelf,
Tot aan 't gespanne rond van 's Hemels booggewelf.

Spreet-oogen. Verward, dubbel zien. — Bara, Hemel en Hel, 19:

De wanhoop voert 'em voort, hy *spreet-oogt* op het vuur
Dat zwarte zielen schrempt —

Sprenkel. Gebogen houten staak, met een wiphoutje en een koord voorzien, die opspringende den vogel klemt. — Oudaan, Uytbr. over het Boek Jobs, 90:

't Jachtgaren, en de *sprenkel* houdt hem vast,
Waar van hy als een vogel blijft verrast.

De *Bijdrage* heeft het woord in andere beteekenissen.

Sprietelig. Uiteengespreid, losliggend. — Den Nederd. Helicon, 255:

Ooc dat geen *sprietlig* werck en dient by 't kruypig vier.

Sprieteloogen. Verward zien, verbluft staan. — Marnix, Godsd. en Kerk. Geschr. door Dr. I. I. v. Toorenenbergen, I, 511: Wij *sprieteloogen* tot de grootte van hare heyrtochten.

Sprickel-ooghen. Verward zien. knipoogen? — De Harduyn, Goddel. Wenschen, 382:

Ick ben als een die styf gheboeyt
In eenen kercker heeft gheseten
En die met pyne *sprickel-ooght*
Soo hy hem aen de Sonne tooght.

Sproet. Sport. — Schadtk. der Philosophen, 195:

Een leer, soo vol *sproeten* gemaeckt dat men telcken keer
Daer op gaende, ontrent het licht sou geraecken.

Sprockigh. Bros. — Moons, Sed. Verm.-Tonneel, 308: Als oft ghy u selven vermoeydt sijnde op een *sprockigh* riet wilde betrouwen om te rusten.

Sprok-water. Bros (bevroren) water, ijs. — Valentijn, Werken van Ovidius, III, 192: Hoe de rivieren toevriesen, en *'t sprok-water* uit de meiren wert gegraven.

Sprot ? — Neghentien Refereynen, 37:

Die harde spijs wort met anijs en *sprot* versacht,
Voor al te wys en valt gheen Prijs als Sot gheacht.

Spruytelingh. Uitspruitsel. — Van Nievelt, Discoursen van Machiavelli, 191: Al de *spruytelinghen* die rondom (de stronk van zijn boom) wassen.

Staerlijcken. Strak, — Antw. Spelen v. Sinne, 44:

Want den Aer natuerlijck hoochst vlieghende siet
Staerlijcken inde claer sonne stralen.

Staden. Bevestigen. — N. Reeks v. Werken der L. Maatschappij, III, 53:

Stapp ans ment in de stad ontboet
Dat men den vrede *staden* sal.

De *Bijdrage* heeft deze beteekenis opgenomen uit Meyer, doch zonder bewijsplaats.

Staemen. Stamelen, aarzelen. — Belg. Museum, VI, 59:

Seghse (de zonde) vry zonder *staemen*,
Ic belove u, in svijants spijt,
Nummermeer en doe ic u verwijt.

Stamerredenen. Stamelen. — Ionctijs, De Pijnbank, 62: De beangstende strengheyd des Rechters doet veeltijts het gemoed ... alzoo wankkelen en *stamerredenen.*

Stammetje. ? — Coest.-Riick Beroep, 9:

Jaeck Bouwe buyr, wacht wat *stammetje*
Ick ben vast doende, en besich mijn kammetje.

Standinge. Vastigheid. — Statenbijbel, Kantteek. op Psalm 69 vers 3: Daer en is... geene *standinge.*

Stanck. Reuk, geur — Vliss. Redens Lusthof, 266:

Slaen met den Publicaen,
Mijn droevich hert en kermen,
Komt toch Samaritaen,
Gescheurt, gewont, in armen,

Met oly my erbermen,
In de wonden vullen *stanck*,
Ghy sult my wel ontfermen,
Help Heer ick ben soo cranck.

Statie. Standplaats. — Antw. Spelen van Sinne, 524:

Ghy kent ymmers Cramers die haersnoer en trompen
Nestelen spellen lint en schoubrieven veylen
Diemen siet naar alle Kermissens seylen
En aen den Kerckmuer hebben hun *statie*.

Steden. Bevestigen. — Parthonopeus, vs. 7791:

Met haesten hiet hi ende beval
Lucium, dat hi den vrede
Van sinen halven vaste *stede*.

Steeckel-ijser. ? — Negenth. Referynen, 22:

Omtrent den avont, het was seer schoonen weer
Ontmoetende my een man, ghecleet als een heer,
Hebbend' een *steeckel-ijser* in zijn rechterhandt,
Mijn docht t' was een Ossen-weyer int landt.

Beteekent hier *steeckel-ijser* een „werktuig, waarmede men het vee aanport," of heeft het, in verband met het geheel, een anderen zin? Kiliaan heeft *Steeck-ijser* (dat niet veel van ons woord verschilt) in de beteekenis van „graveer-stift." [1])

Steych. Steil. — Numan, Strijt des Gemoets, 27 verso:

Maer ick en sien niet hoemen daer bouen geraect,
Den berch is zeer steych naer ick kan iugeren.

De *Bijdrage* heeft het woord uit Kiliaan, doch zonder bewijsplaats.

Steylig. Steil. — Vondel, Pascha, 45:

Sinai, maeckt dy ree,
Want op u hoogte *steylig*
Wil smoocken doen d' Hebree
Syn brant-offeren heylig.

Stecken. Bepalen. — De Casteleyn, Const van Rethorycke, 187:

Niemant de drie susters verbidden mach,
Sy hauwen haerlieder *ghesteckten* dagh,
Zonder inkrimpen, uit sweerelts vaste plein,
Tot eeuwigen tiden.

[1]) „Steeckelijzer" kan beteekenen „(ossen)prikkel"; maar ook de nog in de 16e eeuw gebruikelijke „morgenster", een strijdkolf, welks uiteinde met scherpe stekels rondom bezet was. RED.

Stekelen. 1. Steken. — De Brune, Jok en Ernst, 121: De Peerlemoer wordt eerstelik . . . als met een brandende schacht, *gestekelt.*

2. Prikkelen. — Dezelfde, aang. werk, Voorrede, 1: Dit heeft mijne ziel, met een ijvergrage zucht, *gestekelt*, om iets anders . . . aan 't licht te brengen.

Sternen. Staren. — Pers, Bellerophon, 19:

De Phoenix vlieght altijt om hoogh,
En *sternt* ten Hemel met sijn oogh.

Steupelen. Winden. — Le Francq van Berkhey, Akadem. Vertellingen I, 143:

— Katrijn zag Jonkers hooft en schaamte
In 't kaal geplukte Hooft, als levendig geraamte,
Toen zij hem heuschelijk ontmoet,
Daar hy een neusdoek had *gesteupeld* om zijn hoed.

Stygen. Doen stijgen. — Rodenburgh, Vrou Jacoba, 66:

— Want Herders noyt betrachten,
Door staet of eeresucht te *stygen* hun gedachten.

Stijgen (Sich). Stijgen. — Hofferus, Poemata, 344:

. 't Sal veel liever vlueghels kryghen
End *sich* naar den hemel *styghen.*

De *Bijdrage* vermeldt dit gebruik van *stijgen* niet, terwijl het in andere beteekenissen wel daarin voorkomt.

Stichtenisse. Stichting. — Erasmus, Lingua, 34 verso: Sulcx eylaes als onse musycke is, sodanich is oock de devotie, sulcx in ons leven, sulcx ook de *stichtenisse.*

Stichtigen. Stichten. — Van Halmael, Wysheid en Zotheid, 9:

'T vergift dat wierd gezaaid men *stichtigde* veel schoolen
Daar al de waereld kon met schyn van reeden doolen.

Stikken. Vinden. — Sprankhuisen, Geestel. Triumphe, 83: Ick ben seker, dat niemandt onder het gantsche Menschelijcke Geslachte en soude te *sticken* weesen, die eenige de alderminste Sonde soude begeeren te doen.

De *Bijdrage* heeft het woord in andere beteekenissen.

Sticklincken. Penning. — Const-thoon. Juweel. 418:

Met de Weduwe, die tot offer heeft betaelt
twee *sticklinckens*, die sy inden kist quam gheven,
Soo hebt ghy mede meerder liefde bedreven,
Dan veel die uytreycken van haer rijckdomme groot.

In de *Bijdrage* wordt dit woord uit denzelfden dichtbundel vermeld, doch de tekst is alleen door het cijfer der bladzijde aangeduid. Uit dit cijfer echter blijkt,

dat het dezelfde is als de hier aangegevene. Vreemd echter, is het dat Oudemans het woord door „gedeeltelijk)" verklaart; hetgeen blijkens het verband geen zin heeft. De afleiding is mij niet helder. Ik vermoed, dat het een verkleinwoord is van *stik*, nog in de volkstaal gebezigd voor *stuk*. Is deze gissing gegrond, dan beteekent het „kleine stukjes (geld)."

Stodaarzen. Aan de handen en voeten opheffen om met het achterste op den grond te doen nedervallen. — Hoerns Liedboek, 267:

'k Sou ligt in gebreken blyven,
En dan raak ik in de ban,
Of *gestodaarst* van de Wyven,
Omdat ik mijn les niet kan.

Stokelen. Steken, peuteren. — Coster, Duytsche Academi, 12: Neen, dat was de meening niet, dat iemandt zijn tanden zoude *stokelen*. — Valckoogh, Regel der Duitsche Schoolmeesters, 34:

Ghy sult niet *stoockelen* in neus, in tanden.

Stomen. Rooken? — Vlaerd. Redenr.-bergh, 297:

Dat treft my al vry wat, 't hoofd *soude* so haest *stomen*.
Daar dient wat raets genomen, verwacht mijn wedervaren.

Daar de uitdrukking *Mijn hoofd rookt* in de tegenwoordige taal beteekent „ik ben er versuft van," komt het mij voor, dat *stomen* in de aangehaalde plaats denzelfden zin heeft. Daar ik het verband niet kan nagaan, ben ik er echter niet zeker van.

Stommen. Verzachten? — Hondius, Moufeschans 33:

Twee drie soorten van de wijnen;
Die met *stommen* opgeset,
Meer verwecken dan verdwijnen
Lust om drincken wel en bet.

Stompelen. Gevangen zitten. — Meulewels, Misantrope, 16:

— werpt u herts cluysters uyt
Waerin u kloecke geest *gestompelt* sit te muyt.

Storck. Ooievaar. — Vlaerd. Redenr.-berge, 463:

Den Goddelijcken *Storck*, syn Ouders kael van veeren,
Onmachtich, wieckeloos, veroudert ende stijf
neemt op sijn jonge rugh, laet die geen hulp ontbeeren.

De *Bijdrage* vermeldt het woord uit Kiliaan, doch zonder bewijsplaats.

Stotsen. Stooten. — Van Rusting, Ovidius, 4:

Hoe zee-siek dat ik ben, de duvel haal dat hobbelen.
Het *stotst*, en slingert my schier 't ingewant uyt 't lyf.

Stoven. ? — Vlaerd. Redenr. bergh, 18:

Troggel-vrouwen, met keurven, snolletjes voor 't ghebooft,
Daar mijn neus seecker wel op sou hebben *estooft.*

De *Bijdrage* vermeldt van dit woord de volgende beteekenissen: „een warm bad nemen; dampen, zweeten: ter aarde werpen, strooien, uitstrooien ; ter stoof gaan."

Geene dezer verklaringen, past mijns bedunkens, op de aangehaalde plaats.

Strampelen. Beweging maken? — De Honigbije, II, 25:

Dees (een schaatsenrijder) egter kan omlaag een poolsche sleê verbeelen,
En maakt al *strampelende* een gaffel uit. —

Streel. Kam. — Valentijn, Werken van Ovidius, I, 250.

Gij wilt u geurig hair met *streel* en krul opquikken.

De *Bijdrage* heeft het woord uit Kiliaan en Plantijn, doch zonder bewijsplaats.

Stremel. Streep. — De Casteleyn, Baladen van Doornycke, 9:

In Italien zaghmen menighe bloedighe *stremele.*

Stremis. Stremsel. — Van Dans, Thirsis Minnewit, III. 79:

— heb ik wat Leruyt, wat *Stremis* of Prut
'k Gun jou strak de helft van elk Lepel die 'k nut.

Stremmelen. Stremmen. — Six van Chandelier, Poësy, 551:

Wat is uw oogh
Dan *stremmelend* loogh,
Of peekelglans, in teere vliesen?

Strengen. Strengelen. — Van Focquenbroch, Werken, I, 278:

Zijn krans 't vercierzel van zijn hairen,
Gestrengt van groene wyngaardblaren,
Lag gints vertreden met de voet.

Streven. Strijden. — Vlaerd. Redenr. bergh, 271:

Daer men eenvoudelijck op de schriftuur neemt acht,
Daer vrede is 't geweer om voor Gods Kerk te *streven,*
Daer is ende daer blijft de Kerck'lijcke eendracht.

Stribbelrede. Twistrede. — Oudaan, Tooneelpoëzy, 19:

Mijn enge levenstijd vereyst geen *stribbelrede.*

Stribbig. Stijf. — Baardt, Deugdenspoor, 315: Sijn *stribbigen* hals te voegen onder het Juck.

Stribbigen. Tegenstreven. — Vliss. Redens Lusthof, 103:

— siet ick wil u by Aaron setten,
Op dat ghy zijt een Godt en die gheen sult verpletten,
Wie oyt mijn wil of Wet *gestribbicht* weder stondt.

Strijck (Een) hebben. Weggedaan worden. — Vlaerd. Redenr. bergh, 169:

De twistige leer moet voort, dat moet *hebben een strijck,*
Dan sal ons nodige midd'len wel lucken te hant.

Strijckelijck sijn. ? — Antw. Spelen van Sinne, 261:

Door sinnen *ben* ick dwerck altijts *strijckelijck*
Daermede ick krijghe al mijn ghewinsel,
Uit Gods gheest treckende haer beghinsel.

Strijkelijk zijn (een vorm van uitdrukking, zooals er velen bij de Rederijkers voorkomen) staat in zin gelijk met *strijken.* Geene der beteekenissen echter, die in de *Bijdrage* aan dit werkwoord gegeven worden, past hier in het verband.

Strijpen schieten. Zich aan onzedelijkheid schuldig maken. — Anna Bijns, Refereynen, II 7, h. (uitg. Van Helten):

Al hebben sy schoon huysvrouwen, sy *schieten strijpen,*
En dat wijf en kinderen wel souden behoeven,
Hanghen sy aen hoeren. —

Prof. Van Helten zegt in zijn *Glossarium* op deze gedichten, dat de zin dezer uitdrukking uit den samenhang duidelijk is, terwijl de verklaring er van in het duister ligt. Tot staving zijner uitlegging wijst hij op het substantief *strijper,* „wellusteling" en op *strijp,* „misdaad".

In het *Woordenboek der Frequentatieven* van Dr. De Jager, echter, die mede deze plaats op *Strijpelen* aanhaalt, is achter *schieten* eene komma geplaatst, waardoor *strijpen* een werkwoord wordt. Welke is hier de ware lezing?

Strippen. Geeselen, zoowel in figuurlijken als in eigenlijken zin. — Westerbaan, Gedichten, I. 541:

Een beursesnyder was op dievery beknipt,
En als hij van den beul daer over wierd *gestript.*

Six van Chandelier, Poësy, 388:

De vochte windroei snept, en *stript*
Vlak ons gesicht, de schoensool glipt.

Strips. Geeseling. — Apollo's Marsdrager, II 2:

Men liet hem met een *strips,* en met een brandmerk vry.

Strivelachtig. Weerstrevig. — Everaert, Politica van Justus Lipsius, 63: Sommighe sijn van aerde so *strivelachtig,* dat zy niet en doen dan eens anders opinie teghen spreken.

Strijven. Twisten. — Rodenburgh, Melibea, I. 36:

'*t* Is wonder wat ick hoor.
Dat twee goe vrienden *strijven*
Om weerliefd van een Vrou.

Strijverij. Geschil. — Dez. Poeet. Borstweringh, 230:

Met aenghename twist, met lieve kyverijen,
Met strelende ghenarm, will'ge *stryverijen.*

Strobbelachtig. Oneffen. — De Hardwyn, Godd. Wenschen, 447:

Ghesuckelt hebb ick oock door 't *strobbelachtich* hout.

Strobbelich. Oneffen. — Spranckhuysen, Van de Scheppinghe, 46: Het eene element is effen; het andere *strobbelich.*

Stronckelvoets. Struikelend. — Den Ned. Helicon, 124:

Men sietse *gaen* al *stronckelvoets* laveren.
Ghelijck een schip dat gins en weder helt.

Stroncken. Struikelen. — Rott. Spelen van Sinne, 136:

Weest toch ghedoghelijck, dat ick mach voor *tstroncken*
Aen u wat lenen. —

Stroncksel. Struikeling. — Van der Cruycen, De Spreeckw. van Salomon, 280: Den wegh der rechtveirdighe is sonder *stroncksele.*

Struyf (*In*). Gekheid? — Vlaerd. Redenr. bergh, 17:

In struyf, daar en is gheen kans om haar te bedrieghen,
Wanneer den nieusgierighen hoop heur 't hooft houdt op,
Dan lustet al te speulen met de Redenrijckers pop.

Ik geef bovenstaande verklaring slechts bij gissing. In de *Bijdrage* komen *struif* en *wat een struif* in de aangegeven beteekenis voor.

truikelbeenen. Struikelen. — De Honigblje, II, 177:

Haar vroomheit *struikelbeent* in voor- noch tegenspoed.

truycksel. Struikeling. — Van der Cruycen, De Spreeckw. van Salomon, 54: Loopende, en sult ghy geen *struycksel* hebben.

Struismuis. In woestheid? — Oudaan, Agrippa, 289:

Dan gaat het (het gestolen goed) *struismuis* weg,
men swetst, men slampampt, en men smult.

Struyven. Stijven. — Den Ned. Helicon, 194:

Op dyn hert staet *ghestruyft.*
Dedaligh schuyft
Elck heen op twee Pegasen.

Strunckelen. Struikelen. — Smyters, Fabelen, No. 72:

Den Oliphant werdt ooc soo machteloos van lijf
En *strunckelende* tradt hy op den draec soo stijf.

Stubbelen. Vechten. — Ogier, De Seven Hooftsonden, 242:

Wat onbeleefde Prij sijde ghij? flus gaen ick oock om een Mes,
En ick *stubbel* tegen u

Stubbigh. Koppig. — Van Bleyswijck, Beschr. van Delft, I, 189:

Ten zy g'u *stubbigh* quaet laat varen.

Stuit (*Op een*). Plotseling. — Hilarides, Uithangbord, 3:

Hoe kunt gy dien soo reed juist op het erchst beswaaren?
Dat die soo *op een stuit* strax Goddeloos sow sijn,
Daar selfs, die deugden veinst, noch weldoet in den schijn.

Stuitaarzen. Doen nederkomen. — Valentijn, Werken van Ovidius, I, 122:

'K wens dadelyk dat staal eens op myn dijen te *stuitaarzen*.

Zie ook: Stodaarzen (blz. 85).

Stuckelen. In kleine deelen verdeelen. — Coornhert, Wercken, I, fol. 264: Dat het ghene daar God den Geloovigen toe verkiest ende predestineert, volmaackt is . . . ende geenssins *ghestuckelt* of ten halven.

Stukken. Verdeelen. — Oudaan, Agrippa 467: Uit dezen nu blijkt lichtelijk, hoe zelf ook de ware Godgeleerdheid, namentlijk de Heilige Schriftuur, in hare vele boekdeelen *gestukt*, en eenigszins verstuikt zouw konnen schijnen.

Stutteren. Struikelen. — Valentijn, Werken van Ovidius. I, 138: Ringelt selfs de lei op de manen van 't *stutterend* gespan.

Subbelen. Struikelen. — De Casteleyn, Hist. van Pyramus ende Thisbe, 8:

Wy sullense dienen, en stellense ter luere,
Van tzoete int zuere, van tklare int trubbelen,
Terdense effene, wy doense *subbelen*.

De *Bijdrage* heeft het woord uit Kiliaan en Meyer, doch zonder voorbeeld.

Sudzig. Moerassig. — Wagenaar, Beschr. van Amsterdam, III, 79: *Sudzig* of driftig rietland . . . welk geenen wederstand bieden kon.

Suersope. Zure bete. — Antw. Spelen van Sinne, 260:

Tsijn al *suersopen* die ghy ghebroct hebt
Ick ben vry andersins soet van handelinghe.

Suffelen. Suffen. — Maerlant, Der Nat. Bloeme (uitg. Bibl. v. Midd. Letterk.), I, 10:

— als die mensche lijt
Van lxx. jaren die tijt
Gaet hi *sufflen* ende rasen.

Suf-kamer (*In de*) *komen*. Versuffen. — Der Redenr. Sticht. Tsamenkomste, L verso:

— komt gy by ons ghestadich ter scholen,
Oft ghy zult lichtelijc dolen en *in de suf-kamer komen*.

Suylooren. De ooren laten hangen. — Antw. Spelen van Sinne, 231:

Sinlyck.

En sou hy niet hy is teer en weecxkens
Pouer is tsijnens ghelogeert te gaste.

Onghehoor.

Siet hem *suylooren*.

De *Bijdrage* heeft het woord uit Cats, doch zonder voorbeeld.

Zuyseling. Kraking (als van zijde). — Vlaerd. Redenr. bergh, 330:

Bedriecht 't gehoor my niet? 'k verneme daer geluyt,
Of *zuyseling* van pracht, als toysel eener Vrouwen.

Sucade. Zoetheid. — Nootw. Vertoogh, 283:

Om ons uyt eewigher liefden vol van *sucaden*
Te bevryen van schaden en 's vyants spinnen,
Heeft hy onse salicheyt ghewracht uyt ghenaden.

Sucadich. Zoet. — Vlaerd. Redenr. bergh, 117:

Waer komt het anders heen dat het Lam swack van pesen,
Onder 't ontelbaar Vee sijn Moer. geen aer begeert?
Hoe kent sy haer gheblaet? waerom ist dat hij keert
tot de melck-ader van sijn selfs fonteyn *sucadigh*?

Swanaert. Mannetjeszwaan. — Houwaert, Lusthof der Maechden, II. 492:

Aen de beesten hadden sy moghen leeren,
Als sy den *Swanaert* zaghen verkeeren,
En alleen met een *Swaninne* hem paren,
En een Kobber met een Duyvinne vergaren.

Swaninne. Wijfjeszwaan. — Zie de vorige plaats.

Zweerdig. Met het zwaard. — Vlaerd. Redenr. bergh, 78:

Salmen de borgerlijke oneenigheyt *zweerdig*
Konnen stillen of beteren door krijg onzoet.
Dat ware, alsof men een gequetst Lichaem onvroet,
Woude genezen met af te hauwen de leden.

Zwenck. Schim. — Vlaerd. Redenr. bergh, 304:

— Bey, ick heb daer gezien
een schaduwe of *zwenck*, die moet ick leggen lagen,
Ende als dan gewagen, dat die na mijn gebien,
My doch behulp'lich is met een woort acht of thien.

Swicht (*Ter*) *brengen*. Doen zwichten. — Vlaerd. Redenr. bergh, 49:

(Die) baart d'eendrachticheyt, mijn waard' en lieve Nicht,
Daar door ghy alle macht door dijn macht *brengt ter swicht*.

(*Wordt vervolgd*.)

Friesche e. a. geleerden. — Waar zijn mededelingen te vinden over het leven en bedrijf, vooral in de wetenschappen van: Lambert ten Kate, Franciscus Junius, Simon Abbes Gabbema, Anth. Corn. de Malnoë, ten Broecke Hoekstra, Ev. Wassenbergh, Hoeufft, Deketh, Ankringa?

En waar is gebleven wat geschreven werd door Martinus van Ylst, Gellius van Ylst? (Sneek?), Edo Jongama, Boetius van Holdinga, Sibrandus Wigara, Rerum Frisicarum?

Wie geeft van dit alles een volledig overzicht? [Veel van de aangehaalde werken zijn moeilijk of vaak heel niet te krijgen]. Met spoedige mededeling verplicht men H.

Over *Lambert ten Kate* zie Siegenbeek's Museum of verzam. v. stukken enz. Dl. I. 1; IV, 201; v. Kampen, geschied. der Ned. lett. II, 189 en vv.; Collot d'Escury, Holl. roem Dl. I, 32, Aant. bl. 82: III, 41. Aant. bl. 263–65: IV, 85, 86.

Over *Franciscus Junius:* Gerdes, Scrinium antiquarium I, 201; Navorscher IX, 349; de Haan Hettema, N. Fr. volks alm. 1854, blz. 41en vv.; Graevius, Vita Francisci Junii FF. In Etymologicum Anglicanum edid. Lye. Oxon 1743. f°.

Over *S. A. Gabbema:* Vrije Fries XI, 273; Halbertsma, Hulde aan G. Japiks, I, bl. 25—28. RED.

Burmania, Jongama e. a. — Wie kan me iets meedelen, met bronaanwijzing, over Burmania (end 16e begin 17e euw) en z'n hs. spreekwoorden (1614)?

Wie weet de Aanteekeningen van Aede Jongama (16e eeuw) aan te wijzen?

In 1831 kwam een Prospectus uit voor een Fries Idioticon, van Ypey. Wie kan me dat verschaffen, en weet me bizonderheden op te geven, ook over hem zelf?

Waar vind ik de laatste bizonderheden vermeld over T. R. Dijkstra, G. Colmjon, J. G. van Blom, Jhr. J. Aeb. van Humalda? En over wat ze schreven?

Wie is *M. Lasis*, die achter de uitgaven van G. Japix, Friesche Rymleryje een 12-regelig vers schreef Ney it Trognoseljen fen G. J. Ryml.?

Wat weet men van Sybr. Siccama, secretaris van Bolsward, die 1617 de Lex. Frisionum uitgaf? B. H.

Volksliedje. — Tsa Trompen en Trompeten, Slaet nu een hogen toon! — is een liedje uit de 17e eeuw. Wie kan meer meedelen, en aanwijzen waar meerdere bizonderheden te vinden zijn? H.

Bĕrîth. — Nu de assyriologische studie een kostelijk woordenboek erlangt door de goede zorgen van *Prof. Friedrich Delitzsch* te Breslau, verheugt zich daarin ongetwijfeld ook elk energiek hebraïcus, teneinde zijn linguistische studiën te verrijken en zijn exegetischen arbeid een beteren koers te geven, dan tot heden de school deed van Gesenius, dien edelen leidsman der bijbeltaal, in de dagen, toen de steenen van 't machtig Assur en Babel nog niet spraken, wijl in 't graf geen lof is.

Onder het vele markante dier interessante studie treft niet weinig de aandacht, wat p. 182—184 van het onlangs verschenen eerste deel van Delitzsch „*Assyrisches Handwörterbuch*" te lezen staat. Evenals de Assyriologie het eeuwenlang etymologisch ongekende *Kĕrub* heeft aan 't licht gebracht, als derivaat van een verbum *Karâbu*, het assyrisch aequivalent van het hebreeuwsche *abôr* met zijn afleidingen, zoo doet ook nu die studie een licht opgaan over het eeuwenlang etymologisch *niet met juistheid* gekende *bĕrîth*, als derivaat van een verbum *barû*, het assyrisch aequivalent van het hebreeuwsche *chazôh*. Reeds de nomina *bârû* en *chôzèh* als *ziener* stemmen overeen, maar ook de woorden *birû* en *birûtu* en *barûtu* doen aanstonds denken aan *chazôu* en *chazûth* als *gezicht* en *openbaring*. Doch daar is méér nog van aanbelang. Niet enkel *zien* en *openbaren*, maar ook *beslissen* en *verordenen* beteekent het verbum

barû, waaruit de dubbele sententie van het grieksche *krinein* en het latijnsche *cernere* klaar als de dag ons áánblikt en duidelijk als de donder Gods ons toespreekt.

Immers was de blinkende verschijning van Jehovah voor Israel *dé* openbaring Gods, en de stemme zijns donders *dé* verordineering van de wet ten leven. En wat nu voor Assurs *Bârû* een *bîru*, *birûtu* en *bârûtu* was, dat was voor Israels *Chôzèh* een *chazôu* en *chazûth*. Wie nu uit den Jezajaanschen ziener de openbaring Gods leert verstaan, kent aanstonds uit Cap. 21 : 2 en 29 : 11 het woord *chazûth* in den *éérsten* zin van *cernere* en uit Cap. 28 : 18 datzelfde woord in den *twééden* zin van cernere, en verstaat alzoo dat woord 1o. in de beteekenis van *visio*, en 2o. in de beteekenis van *decisio*. Zóó nu moet ook *Berîth* begrepen, waartoe het paralellisme van Jez. 28 : 18 aanstonds oorlof schenkt, wijl het daar al zeer opmerkelijk als synoniem van *Chazûth* is gebezigd.

Reeds Genesis 17 doet klaarlijk weten, dal de openbaring van Jehovah als El sjaddaj (wijl eerst aan 't volk Israel de verbondsnáám wordt gegeven *cf.* Exod. 6 : 2 en 3 : 14) een *bĕrîth* als *ordinantie des levens* inhield voor Abraham en zijn zaad, reden waarom zoowel van een geven (natôn) sprake is aan Godszijde, als van een bewaren (sjamôr) aan Abraham's zijde, waaraan God een blijvend bevestigen (haqîm) van zijn kant toezegt voor Abrahams zaad tot in verre geslachten.

Dat het woord *berîth* voorts een staande uitdrukking wierd van elke wettige *constitutie*, *decisie* en *stipulatie* als *Verbond* neemt toch *den origineelen zin* van *openbaring* en *ordinantie* niet weg, die, waar *Gód* spreekt tot zijn volk, *priméért*.

Moge hiermede het kwestieus *bilaterale* des verbonds zijn opgeheven, *dáár*, waar Jehovah onder Israel verschijnt en zijne ordinantiën ten leven openbaart aan zijn volk. B. J. LAND.

Papieren harnas (XLIII, 445). — Deze uitdrukking, synoniem van *ces* of *cesbrief*, treft men bij onze oude comici aan, waar zij, en dat gebeurde nog al eens, 't gesprek laten voeren over bankroetiers. Ik wijs behalve op *Bredero's Moortje* vs. 520 vooral op

Spaansche Brabander vs. 354. „Hat hij geen *pampieren Harnas* of quinkernel hij haddet slecht." Waarvoor men de aanteekening op deze plaats naleze in de uitgave van den Sp. Brabander door Dr. Verwijs (Ned. klass. uitg. Suringar te Leeuwarden.) Men kan ook naslaan *Dr. Schotel, Het Maatschappelijk leven o. v.* 242 vlg.

G. A. NAUTA.

Smockelbieren (XLIV, 357). — Dit werkwoord is door den heer Molenaar — waarschijnlijk heeft hij aan „smokkelen" gedacht, vandaar zijne bijvoeging „heimelijk" — verkeerd verklaard. Het beteekent niets anders dan *smockelbier* drinken, dat een zeker soort geliefd bier was. Slaan wij *Bredero's Sp. Brabander* op, dan lezen wij vs. 2031:

Secht nou en reys. Balich, waar is het beste *smockelbier* in de stadt?

Een andere naam ervoor is *smockuel*, (waarvan 't laatste deel misschien samenhangt met 't engelsche *ale*, Oudnoorsche *öl*) dat wij lezen ibid. vs. 253:

En as daer een paer vaens kan is
Met Dantsicker *smockuel* of met dat mannelijk Rosticker bier enz.

Wij lezen 't ook — en wel in den vorm *smockel* — in *Van de Venne, Sinnemal* bl. 86, waar iemand, die met zijn eiermand te vallen komt, tot zijn verontschuldiging zegt:

'k Ben niet aers dan aers of *smockel* sat ghedrucken d. i.
Ik ben niet anders dan anders of dronken van smockel (bier).

Is de zooeven genoemde veronderstelling juist, dat in *smockuel*, *uel* samenhangt met 't engelsche *ale* enz., dan kan uit dezen vorm *smockuel* de vorm *smockel*, met onduidelijk wording van 't laatste deel des woords, ontstaan zijn. Smockelbier is dan een tautologie evenals porte-brizeedeur, windhond, lichterlaaie vlam enz.

G. A. NAUTA.

Bidmûth (XLIV 403, 602). — Dr. Laurillard ben ik wel dankbaar voor zijne beleefde attendeering op mijne vraag, doch de opmerking, dat *b* en *k* in de hebreeuwsche schrijfwijze zóozeer op elkaar gelijken, dat *bidmûth* en *kidmûth* lichtelijk konden worden

verwisseld, voldoet geenszins aan mijne vraag, om documenteel te zien gedemonstreerd, dat de lezing *bidmûth* bestáán heeft op de bepáálde plaats in Gen. 5 : 1. Een vergelijking der namen van een zeker priester Sje*b*anjah (Nehemia 12 : 14), die (v. 3) *eerst* Sje*k*anjah is gebeeten, bevestigt zeer zeker de opmerking, dat de formant *k* in 't hebreeuwsch door *b* kan verschreven worden.

De verwijzing naar Jez. 13 : 4 en Ez. 23 : 15, ten einde aan te toonen, dat het nomen *démûth* ook adverbialiter kan gebezigd worden, is voor den kenner even klaar als het bijwoordelijk gebruik van zooveel anderen op zich zelf zeer wezenlijke nomina.

Edoch met dat al blijft toch in Gen. 5 : 1 het onderhavig woord zijn substantieelen zin *behouden* en gaat de kwestie *dieper* dan Dr. Laurillard ze heeft getracteerd. Om echter niet op de solutie der vergelijking van Cap. 5 : 3 met Cap. 1 : 26 vooruit te loopen, die zelfs dogmatisch van ingrijpenden aard is, herhaal ik mijn vraag aan elk kundig schriftgeleerde, om naarstig te willen onderzoeken of er niet een enkele lezing *kidmûth* bestaat in plaats van *bidmûth*, bepaaldelijk in het *eerste* vers van Genesis V. Of *Sĕmûth* den zin van *admûth* heeft en alzoo de gangbare etymologie dient verworpen, daarover kan eerst later gehandeld, wanneer ook *tsèlem* méér beteekenis zal hebben te erlangen dan tot heden daaronder is verstaan. De kwestie hangt nú nog aan die ééne letter *k* in plaats van *b*. B. J. L.

In den emmer (XLIV, 215). — Als aanvulling der gezegden waarin emmer (Zvl.: immer) voorkomt, diene dit: In Zvl. spreekt men van iemand in d'n immer doen, d. i. bedriegen, b. v. in den handel; foppen. Verder, evenals elders = in 't ootje nemen, beet nemen. In den doofpot steken bezigt men voor: in 't vergeetboek schrijven, ook: heimelijk wegmoffelen, bedekken, enz.

G. P. ROOS.

Becanus, Mellema. — 1. Waar vind ik 't noodige over Goropius Becanus, en z'n werken?

2. Over de Fries *Mellema*, die bij Meurier werkte? B.

Der vrouwen wuftheid enz. (XLIV, 423). — Als niet onaardige parallelplaatsen van *Shakespeare's*: *Frailty thy name is woman* en *Bredero's: In vrouw de wanckelheydt recht uytghebeeldet wart*, zijn nog te vermelden:

a. de bekende uitroep van Aeneas, in 't 4e boek der Aeneis van *Vergilius*, vs. 569: *Varium et mutabile semper femina*, door *Vondel* vertaald als *Een wijf is altyt wuft en wispeltuurigh.*

b. Jacob van Maerlant's verzuchting in zijn *Alexander's Geesten*, VI 563: *Si* (de vrouwen) *zijn wandelre* (veranderlijker), *dan die wint Ende nieloper* (nieuwsgieriger) *dan een kint.*

c. 't rijmpje van *Frans I*, koning van Frankrijk, uit *V. Hugo's Le roi s'amuse* vooral bekend:

Souvent femme varie
Bien fol qui s'y fie.

d. Huygens maakte de „*Vrouwen onstade*" d. i. de ongestadigheid der vrouwen tot onderwerp van een sneldicht. (Zie ed. *Korenbloemen* 1672, II, 437).

e. Alfred de Musset in zijne *Poesies nouvelles* (1839) geeft ons te lezen:

Oui, votre orgueil (celles des femmes) doit être immense;
Car, grace à notre lâcheté (celle des hommes)
Rien n'égale votre puissance,
Sinon votre *fragilité*.

f. J. de Brune, Nieuwe wijn in oude leer zacken (Middelburch 1636) bl. 275:

Een vrouw lacht, als zij kan of magh
Maar als zij wilt, weent al den dagh.
Een vrouw verandert als de haen,
Die elck ziet op den toren staen.

g. Victor Hugo, Marion de Lorme, acte V scène III:

Chose infidèle,
Et folle qu'une femme! Etre inconstant amer,
Drageux et profond comme l'eau de la mer.

G. A. NAUTA.

Madzy (XLIII, 446). — Zonder twijfel is deze naam een „fantaisie-naam" ; zij is ten eenenmale in Friesland onbekend. Op de vraag hoe *Van Lennep* aan dezen naam voor eene Friesche Jonkvrouw gekomen is, waag ik het volgende te antwoorden. *Mat* als afkorting van Mathilde is, gelet op de soms zelfs groote verbasteringen die eigennamen ondergaan, denkbaar. Trouwens het Engelsch *Mat* = Mathilde geeft ons reeds zekerheid. Evenals van Bet, voor Elisabeth, nog gemaakt wordt Betje, van Koos, voor Jacoba, Koosje enz., waarbij van een pet-name een nieuw hypocoristicon gevormd wordt door den verkleiningsuitgang, zoo is van Mat ook denkbaar *Matje*, doch hier begon Van Lennep's geweten te spreken. Hij wist te goed, dat men in 't Friesch den verkleiningsuitgang tje ongeveer uitspreekt als *tsje* (d. i. het oude Westfriesche *tsjîn* uit *kîn*) en stelde dat graphisch door de *dz* voor en koos het mooier klinkende *y* (spr. ie) voor *e*. Vgl. Antje naast Annie, Willempje naast Willempie, Wimpie, Betje naast Bettie, Saartje naast Sarie. Ziehier eene verklaring, die ik gaarne voor een betere gewonnen geef.

G. A. NAUTA.

Wybrand Michiels enz. — 1. Wie is Wybrand Michiels te Beetgum? (Zie Gedichten 1616 hs. Mij. Letterk. Leiden. Vgl. Friese Volksalm. 1846, 123. Verslag Fries. Gen. 1844/5, 149.)

2. Kan iemand me verschaffen wat Halbertsma over Salverda voorlas in 't Fries Gen.? (Vgl. Verslag Fries Gen. 1836/7, 191.)

3. „Jerobbedob" schijnt een brok van een straatliedje te wezen van ± 1830. Vgl. Halbertsma Rime ind Teltsjes, 35*b*. Wie kan er meer van meedeelen?

B. H.

Aert, mak (XLIV, 86). — Blijkbaar duiden deze woorden een servituut aan, rustend op genoemde perceelen, en bestaande in de verplichting van den gebruiker van deze, om eenige dagen voor zijn leenheer te komen *ploegen*, en op het stoppelbloote land diens schapen te hoeden. Het recht om dit van die gebruikers te kunnen eischen, ging dan in 1379 van den abt (of de abdij) van St. Paulus (te Utrecht) op Derk uyt den Assegate over. In dezen trant be-

antwoord ik thans mijne eigene vraag van t. a. pl.; nu ik zie, dat *aertland* in 1327 terra *arabilis* (beploegbaar land) beteekende („Tijdrekenk. Regr op het oud-prov. Archief van Overijsel", A bl. 45), en door *mack* nog in Vondel's tijd een mik, stok of *herdersstaf* werd aangeduid.

De „Aertmanshegge" in het Soerensche bosch (bij Apeldoorn) kan mitsdien „ploegers- of bouwmans-bosch" beduiden, en behoeft geenszins te herinneren aan het Middeneeuwsch volksbijgeloof aan aardmannetjes of kabouters. Aertman kon ook zeer geschikt een familienaam wezen, evenals ons nog hedendaagsch „Bou(w)man."

JAC. A.

Malbroekje. — *Thirsis Minnewit*, bestaande in een verzameling van de aangenaamste Minne-Zangen en Voysen. Amstd. 1716. III bl. 13.

DE ENGELSCHE DRAGONDERS-MARSCH.

Tsa trekt rustig
En lustig
Soldaten te veld,
Wilt niet beeven
Voor sneeven,
Volg Marlbourg dien held,
Die niet blijft in Serrail voor de oorlogskans verzaagd:
Maar voor vrijheid en godsdienst zijn leven moedig waagd.

Laat ons draven
Gij braaven
En trotzen den dood,
Stormt op muuren
Wilt verduuren
Vuur, water en loot,
Uwe veldheer gaet u voor gelijk een moedig man
Laet uw steden, volg met treden, elk doe wat dat hij kan.

Braave baazen
't Franse raasen
Maakt ons niet vervaerd,
Wilt het doorstaen

Hij zal ons voorgaen
Te voet en te paerd:
Trekt dan t' zaamen onverzaagd uw lemmet uit de scheê
Wilt de Fransen doen dansen door 't proeven van uw snee.

G. A. NAUTA.

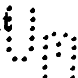
Queern enz. (XLIII, 181). — De redactie verklaart dit woord door *handmolen*. Alleen „*molen*" ware zekerder, daar er evengoed een ros- of tredmolen onder kan verstaan zijn. Vlg. ook het Gotisch, waar 't woord alleen voorkomt in de samenstelling *asilu-quaírnus* d. i. ezel- (ros- of tred)molen ter vertaling van 't Gri. λίθος πυλικός, molensteen, Marcus IX, 42. De wortel des woords hangt, zij 't dan ook niet direkt, samen met ons *karnen*.

Scheuvel (XLIII, 379) is nog 't gebruikelijke woord voor *schaats* in de provincie Groningen.

Schreurtje (XLIII, 385) is 't verkleinwoord van *Schreur* uit *schreuder* en dit uit *schroder*snijder, kleermaker. In 't Middelnederlandsch zijn genoemde woorden als appellativa nog bekend, thans vooral *Schreuder* alleen als eigennaam. G. A. NAUTA.

Hij zit goed in de was (XLIV, 427). — Mag ik de red. opmerken, dat ik het in de beruchte jaren v. dertig meermalen van de soldaten hoorde. Van een proper soldaat zei men: hij zit goed in de (of in z'n) was. Van 't zwart was, waarmede de patroontasch spiegelglad: werd ingewreven, ingebrand en waarvoor men dan bij vochtig weder zoo bezorgd was, dat men de tasch met een tijdelijk overtreksel: een bonten zakdoek, liefst met groote bloemen, netjes gestreken, overtrok. Het tegenovergestelde van zulk een proper soldaat noemde men een smeerpoets of smeer-kanis (smerige hond ?) De officieren zagen de eersten gaarne en prezen ze als kerels, die goed in de was zaten. Ze gebruikten ijverig tripoli, oliefleschje, witselballetje, knoopschaar, kammen en schuiers. G. P. ROOS.

Hij heeft al wat zwarte sneeuw gezien (XLIV, 429). — Ik ben nu de 72 voorbij en hoorde het reeds vóór het derde tiental jaren dezer eeuw, als gelijkbeteekenend met: hij heeft al wat

rauwe boonen moeten eten, ook droge harde korsten moeten kauwen; daar groeide vrij wat mizerie (misère) in zijn hofje. Mizerie is eigenlijk van Daphnis Myzereum, het bekende peperboompje. Zwarte sneeuw beteekent nog meer dan armoede, namelijk overmaat van ellende. Aan de zwarte sneeuw van 1872, waarvan wij zvl. niets bespeurden, valt dus niet te denken.

G. P. ROOS.

Nalezingen op Oudemans enz. — *Saecken* (XLIII, bl. 373), z. v. a. zoeken ?

Seulen (ib. bl. 374). „Solen heeft in verschillende Germaansche talen bestaan in den zin van „„besmetten, bezoedelen"", en leeft voort in 't Nederlandsche *zeulen*" heeft Prof. Verdam onlangs gezegd (volg. „Het Nieuws v. d. Dag" 16 Juni '93, blz. 5, kol. 4). Deze beteekenis past ter aang. pl. niet. Seule, suijle beduidt een wateremmer (Kiliaan). Kan dus „waterdragen" in aanmerking komen ? — In de Neder-Betuwe heeft men een woord *zeeling* (spreek uit, zèling), dat uitsluitend met betrekking tot het ploegen gebezigd wordt; bijv. „hij bouwt drie zeeling op *één* dag", nopens een ijverigen landbouwer, die niet slechts vóór en na den middag, maar reeds in den vroegen morgenstond zijne akkers omwoelt met den ploeg, en dat wel op één en denzelfden dag. Dit *zeeling* is dan een schoft of werktijd, gedurende welken de boer zijn paard(en) in het *zeel* laat loopen om te ploegen. Voor elk ander werk in het boerenbedrijf bezigt men in deze landstreek het meer bekende woord *schoft*, ook ten aanzien van timmerlui, metselaars, enz., en verstaat daaronder eenen werktijd van twee uren; iemand, die vijf schoft daags werkt, is een kloek werkman. „Zijn schoft is bedorven", heet 't van iemand, die binnenstijds uit zijn werk gehaald is. Het werkw. *schoften* daarentegen drukt juist het tegenovergestelde uit, nml. uitrusten van den arbeid, welke rust voor eten en drinken is bestemd. Vgl. de Mid.-Nederl. woorden „koffen, schoffen, seuffen."

Schelven (ib. bl. 378), afschilveren.

Scobbeeren (ib. bl. 382), iterativana van Robben. In de Neder-

Betuwe spreekt men van „schelden en scrobbeeren", en maakt er ook wel „uitscrobbeeren" van, gewis naar analogie van *uit*schelden. Opmerkelijk, dat „schobben" bij Kiliaan ook schrobben beduidt.

Schock (ib. bl. 383). De zin van het citaat dunkt mij deze te zijn: Terwijl gij het grove zaad eerst ongebolsterd verzameld hebt, moet gij zorg dragen, dat gij het „blond", d. i. van bolster en ontuig ontdaan, aan den akker weer toevertrouwt." Een raad derhalve, om het zaad, dat men voor zaaikoren bestemt, te laten in zijn primitieven toestand, zooals het in den oogsttijd werd ingezameld, en met de ontbolstering ervan te wachten tot den nieuwen zaaitijd. *Schock* dus z. v. a. bolster of schil. „Reuteligh" (vgl. *Navr.* XLII, 556) oogt, m. i., op het knetterend geluid, dat de aren en halmen maken, als men ze samenvoegt. Het zaad droogt te veel uit, indien het in den oogsttijd terstond ontbolsterd wordt. Met de peulvruchten is 't evenzoo gelegen.

Schockieren nam de heer Molenaar niet op. Oudemans' Bijdrage heeft 't in den zin van „bont kleuren, veelkleurig maken, schakeeren". In Neder-Betuwe bezigt men het woord in den zin van „soort bij soort voegen", bijv. de erwten, boonen enz. zijn „*geschokkeerd*", d. i. uitgezocht. JAC. A.

„INFAME LIBELLEN",

VERBODEN EN OPGEHAALDE BOEKEN TE UTRECHT.

Uit de Resolutiën der Utrechtsche vroedschap heb ik, ter aanvulling van het zoo verdienstelijke werk van Dr. Chr. Sepp: *Het staatstoezicht op de godsdienstige letterkunde in de noordelijke Nederlanden* (Leiden 1891) die resolutiën opgeteekend, welke betrekking hebben op het supprimeeren, verbieden en ophalen te Utrecht van met de officieele inzichten strijdige, politieke en godsdienstige geschriften. Men zal daaronder het een en ander vinden, dat niet bij Dr. Sepp voorkomt, en ook boektitels, die ik zelf niet heb kunnen terechtbrengen, ondanks vele moeitevolle nasporingen. Moge de mededeeling van deze laatsten, andere belangstellende bibliophielen opwekken, om daarover hun licht te verspreiden! RED.

Gymnasium Ultrajectinum seu disputationes theologicae, quae omnium prima Ultrajecti publice .... proposita fuit, examen accuratum et ejusdem a capite ad calcem defensio. Opus in quo refelluntur .... rationes adv. remonstrantes prolato in toto illo opere, cui titulus est: Thersites Heautontimorumenos auct. G. Voetio. Ultraj. 1638. 4°. Res. d. Vr. v. 22 Dec. 1638.

Niet vermeld bij Sepp. — Een ex. bevindt zich o.a. op de Utr. universiteitsbibliotheek.

Historie van het leven en sterven van Jac. van Oldenbarnevelt. Waerachtelyk beschreven door een liefhebber der Waarheydt. Z.pl. 1648. 4°. Res. d. Vr. v. 19 Mei 1648.

Deze eerste druk, wel te onderscheiden van de „Waerachtige historie" enz. in 1620, is zeer zeldzaam. — Een 2de druk verscheen „Op Loevensteyn" a° 1658. — Het werk wordt door sommigen toegeschreven aan de pen van Corn. Bosch.

J. Wtenbogaerts leven, kerck. bedieninghe ende zedige verantwoordingh enz. Gedr. 1645. Res. d. Vr. v. 12 Juni 1648.

2e druk 1646; nadruk: 1647; Al deze drukken worden verboden.

J. Wtenbogaert, De kerckelicke historie enz. Gedr. 1646. f°. Res. d. Vr. als boven.

Nadruk: 1647; 3e druk, verm. met een register Rott. 1647. — Op alle drukken was het verbod toepasselijk.

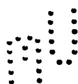
Uytheemsen oorlog ofte Roomse min-triomfen. 's-Gravenh. 1651. 4°. Res. d. Vr. v. 13 Jan. 1652.

Erotische poezie. — De schrijver is Jhr. v. Merwede van Clootwyck.

Concept van een instructie bij mij Carolus de Maats en mijne waarde medebroeder Gijsbertus Voetius beraamt omme te dienen tot restauratie van de vervalle Gerechtigheden welke de Kerke alhier binnen Utrecht in oude tijden gehad heeft. 1655.
Res. d. Vr. v. 15, 19 en 20 Juni en 21, 23 Juli, 28 Sept. 1655.

Zie: Chr. Sepp, Het staatstoezicht enz. blz. 108. — De schrijver, een (afgezette) griffier van den Hove, Jacob van Berck, werd den 28 Sept. 1655 deswegens door het Hof gevonnist.

Praeadamitae seu exercitationes super vers. 12—14 Cap. V.

epist. Pauli ad Romanos, quibus inducitur primi homines ante Adamum conditi (auct. Is. la Pereyre). s. l. 1655. 4°.
Res. d. Vr. v. 25 Nov. 1655.

Eveneens in Holland verboden. Zie Sepp, t. a. p. blz. 77.

Vertoog van 't regt der Magistraat van Utrecht om haar onderzaten geestelijke goederen bezittende te belasten mette betalinge van 't onderhout der predikanten ende scholen enz. Z. pl. Middelb. 1655. 4°. Res. d. Vr. v. 10 Jan. 1656.

De schrijver hiervan is de bekende oudheidkundige en eerste bibliothecaris der Universiteitsbibliotheek: Dr. Corn. Booth. Zie: Muller, Catalogus van de bibliotheek der boeken over Utrecht. Utr. 1881, n°. 391.

Comoedia vetus et nova. Res. d. Vr. v. 3 Mrt. 1656.

Waarschijnlijk wordt hier bedoeld: Tragoedia vetus et nova Sive odium theologicum. D. i. den onversoenlijken haat der theologanten ofte god-geleerden... Gedruckt 1656. 4°. Zie Knuttel, Bibl. v. pamfl. n°. 7791. Het pamflet ziet ook op de zaak van den griffier Berck (zie boven).

Theologorum quorundam judicium de libro Lud. Wolzogen Scripturae interprete. Res. d. Vr. v. 19 Juni 1669.

Dit origineel is mij onbekend. — Er bestaat echter een Holl. vertaling van, vermeld bij Dr. H. C. Rogge, Geschriften betreff. de Ned. Herv. kerk enz. Amsterd. 1864, blz. 22.

Sentimens de quelques théologiens de Hollande sur l'Histoire critique du Vieux Testament, composée par le P. Richard Simon de l'Oratoire. Amsterdam 1685. Res. d. Vr. v. 23 Aug. 1686.

Zie Chr. Sepp, Het staatstoezicht enz. blz. 175 en vv., alwaar ook het tegenschrift vermeld wordt.

Historia reformationis Polonicae autore Stanisl. Lubieniecio. Freistadii, ap. Joh. Aconium 1685. Res. d. Vr. v. 23 Aug. 1686.

Zie: Sepp, t. a. pl. blz. 178. — Een ex. in de collectie van rariora, van Prof. Doedes.

Le nouveau visionaire de Rotterdam et le tombeau du Socianisme.
Res. d. Vr. v. 25 Oct. 1686.

Mij onbekend en niet door Barbier vermeld plamflet.

Boekzaal van Juni en Aug. 1705.
Res. d. Vr. v. 14 Sept. 1705.

Dit verbod was wellicht veroorzaakt door eene aankondiging van: J. Braunius, Verklaaring over den zendbrief aan de Hebreen, zoo niet, door die van de twistschriften tusschen Ds. F. v. Leenhof en T. H. v. d. Homert over diens: Hemel op aarde in de afl. van Juni, terwijl de afl. van Aug. werd verboden wegens de aankondiging der „Historie van Jesus van Nazaret, door eenen godvergeeten Jood opgesteld; zijnde eene parodie op het leven van Jezus Chr.

Veritatis ergo. Res. d. Vr. v. 12 Oct. en 9 Nov. 1705.

Mij onbekend pamflet.

Zedig onderzoek of de geleerdheid, wetenschap meerder en de zeden erger zijn dan in voorgaande tijden: alsmede de nuttigheid der pragt en nieuwe modens, enz. t'Utrecht, bij H. Hardenberg 1709. Res. d. Vr. v. 19 Aug. 1709.

Zie over den schrijver D. Santvoort: Chr. Sepp, Het staatstoezicht enz. blz. 180.

Boeken van Pontiaen van Hattem, Roggeveen etc.
Res. d. Vr. v. 24 Mrt., 7 Apr. 1732.

Waarschijnlijk wordt hiermede bedoeld: Pont. v. Hattem, Den val van 's Werelts afgod ofte het geloove der Heiligen, uytgeg. door J. Roggeveen, 's Gravenhage 1718—27. 4 dln. — Den 6 Oct. 1733 werd te Utr. een nieuwe publicatie „tegens de leere van Pontiaen v. Hattem, Buijtendijk, Woutelaar en andere sectarissen" gepubliceerd.

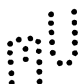
La philosophie invisible . . . .
Res. d. Vr. v. 23 Mei 1740.

Mij onbekend, waarschijnlijk obscoen werkje, niet vermeld door Barbier.

Chronijck van Aelbert Hoofdman der Uijlen.
Res. d. Vr. v. 16 Mei 1746.

Bedoeld wordt: De boeken der Chronyken van Albertus, Hoofdman van een heir uitgeleezene uilen. Volgens de oude Joodsche schrijvtrant beschreven door Samuel Ephraim Moses Sirach. Uit het Hoogd. vert. door Jonathan Emanuel Simons. Geprent te Praag z. j. kl. 8°. — Een ex. met sleutel in hs. op de Universiteitsbibliotheek te Utr. — Het is opgedragen aan de theolog. faculteit ald. De proff. J. Odé, Franc. Burman, Fr. fil. et Fr. nep., Alb. Voget, J. Oosterdijk Schacht en G. Elsnerus worden er voornamelijk in gehekeld.

(*Wordt vervolgd.*)

FOLKLORE.

ZAAD-FOOIEN.

„Johannes de Hamer ratione officio, eischer contra Michiel Brederoede gedaagde; alzoo den gedaagde hem heeft verstout op den 11 Juli 1680 tot Jan Klaassen in de *saet-fooije* zijnde, zonder de minste reden maar zeer moedwillig een mes te trekken op Stoffel Willemse, landmeter, en hem zijn linkerarm kwetsende, zoodat hij daarover te meesteren (heelkundige hulp inroepen) moet gaan," enz. De beklaagde werd veroordeeld tot *f* 15 boete. [1]).

Nademaal in deze aanklacht tegen Brederoede gesproken wordt van de zaad-fooi. geven wij daarover de volgende opmerkingen.

Daar in de laatste twintig jaren de raapolie als lichtgevende stof, door het toenemend gebruik van petroleum bijna geheel is vervangen, is ook het verbouwen van koolzaad veel verminderd en dreigt, het daarmede in verband staande zaaddorschen en vooral ook het fooijen of de afscheidsmaaltijd na het dorschen, reeds van ouds gebruikelijk, gaandeweg geheel te zullen verdwijnen. Het is daarom dat wij hier beproeven eene beschrijving van een en ander te geven, zooals zulks sinds overoude tijden alhier heeft plaats gehad.

Zaaddorschen.

De rijpe koolzaadstruiken afgesneden, van tijd tot tijd gewend en goed droog zijnde, worden omtrent het midden van de maand Juli gedorschen en wel op het opene veld.

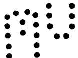
Eenige mannen maken door het op zijde leggen van eenige zaadstruiken, eene ruimte op het land van ongeveer tachtig vierkante meter gereed, waarop een zeil van zwaar linnen, het zaadzeil, wordt opengespreid. Men noemt dit den zaadvloer of zaaddenne. Hebben nu niet alle landbouwers zulk een zaadzeil in eigendom, dan bezitten zij dit in gemeenschap met anderen of

[1]) Aanteekening uit het Schepenregister van St. Joosland.

huren er een bij den dag. Onderwijl deze zaadvloer wordt in orde gebracht, rijdt een der knechts met een open boerenwagen naar het dorp om het werkvolk af te halen en brengt men die luidjes, veelal zingende en juichende, ook 's avonds, na gedanen arbeid weder thuis.

Wanneer nu de dauw voor de warmte der morgenzon in damp is opgegaan en de zaadpeulen tot openspringens hard en droog zijn, wordt met het dorschen een aanvang gemaakt.

Daartoe zijn twintig werklieden noodig, namelijk tien mannen en een gelijk getal vrouwen, hieronder begrepen ook de arbeiders van de buren ter hulp geroepen en gaat men daarbij op de volgende wijze te werk. — Twee vrouwen, de inleggers, nemen zooveel genoeg is, zaadstruiken op en leggen die in een zeil of kleed van linnen, door twee andere vrouwen, de draagsters genoemd, gereed gehouden en door deze naar den zaadvloer gedragen en daarop nedergelegd of uitgestort. Op deze wijze zijn voortdurend zes draagsters bezig om af en toe volle vrachten aan te brengen. Deze zaadstruiken worden vervolgens door twee andere vrouwen, de aanlegsters, op den zaadvloer uitgespreid, terwijl vier mannen „de dorschers" — met hunne vlegels gereed staan dit onmiddellijk te dorschen. Door een der mannen, de pluimgraaf of ook wel hengstboer genoemd, worden met een lange stok of pers de struiken nog eens ter juister tijd gekeerd, die daarna als ledig zaadstroo tot bossen gebonden en van den vloer verwijderd worden. Dewijl het dorschen een zwaar werk is, zijn er acht personen daarvoor aanwezig, die bij beurten vier aan vier dorschen. Van de vier niet dorschende binden er twee „de binders" het zaadstroo in bossen samen, terwijl de twee anderen „de boeren" genoemd, de ledige peulen met rijven of harken van het midden van het zeil verwijderen naar één hoek, waar die peulen nog eens door een ander ter dege uit het zaad worden geschud en buiten het zaadzeil op een hoop geworpen. De dorschers maken op het dorschzeil als het ware al dorschende eenen ommegang, slaande met de vlegels steeds in regelmaat om beurten op de struiken. Deze regelmaat van vieren verandert, zoodra er geroepen wordt „bier en jenever",

ten blijke dat honderd banden tot het binden van zaadstroo zijn verbruikt, want alsdan slaan de vier dorschers twee aan twee, om weldra te eindigen, alle vier tegelijk slaande. Alsnu staat alle werk voor een poos stil en wordt een glaasje Schiedammer of bier door allen gebruikt, soms ook stroopjenever uit een kom.

Nu worden de eerste dorschers afgelost en door de vier anderen vervangen. Ongeveer 1200 banden worden per dag afgedorschen, dus ook evenzeer 12 maal bier en jenever aangeboden. Met half schafttijd wordt van de hofstede de warme koffie gebracht en daarbij door het werkvolk een boterham genuttigd, dien zij zelve hebben medegebracht. — Zijn nu al de zaadstruiken in de nabijheid van de zaadvloer afgedorschen, dan legt men wederom op een ander gedeelte van het land een nieuwen zaadvloer aan en herhaalt dit zoo dikwijls tot de geheele blok, dat is de geheele partij koolzaad is uitgedorscht. Telkens bij het verleggen van den vloer wordt het zaad in zakken geschept, op den wagen geladen en naar de schuur gebracht om verder schoongemaakt en door den windmolen of de wan van het stof gezuiverd te worden. Is nu eindelijk al het koolzaad van het loopende jaar afgedorschen en wordt het laatste zaad in zakken op den wagen geladen, dan komen 2 arbeidersvrouwen met de meije, die reeds op vorige avonden door de zaaddraagsters in stilte is gereed gemaakt, te voorschijn.

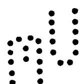
Deze meije of mei bestaat uit een wilgen loovertak of liever gaffel, waarvan de topeinden aan elkaar gebonden zijn en daardoor een langwerpig ronde of eivormige gedaante heeft verkregen. De zijtakken zijn met geel gekleurd papier omwonden en hier en daar met rood papieren kroontjes bezet, terwijl in het midden van den boog een fraaie kroon hangt. Ook mogen een paar gevulde zaadstruikjes ter weerszijden van de mei niet ontbreken. Nadat door de meisjes aan al de mannen en vrouwen kroontjes op de borst zijn gehecht, wordt door de twee bovengenoemde vrouwen deze mei driemaal rondom den zaadvloer gedragen, waarbij haar de andere vrouwen en ook de mannen met hun gereedschap op den schouder, allen twee aan twee, volgen. Dan plaatsen de vrou-

wen met de mei hierbij zich voor den baas en dreunen het volgend kreupeldicht op:

„Baas! hier heb-je nu het laatste van je zaad, (hierbij op twee gevulde struikjes wijzende).
„'t Is te hopen het in het volgend jaar weer zoo gaat.
„Hier hebt je een meije niet hoog van waarde
„Zij is gesproten uit deze aarde
„'t Is een meije zeer vigelant, (zorgvuldig)
„Afgesneden al uit de kant, (slootkant)
„'t Is een meije van veel takken,
„Met de wensch van vele zakken.
„Alle zakken vol en rond,
„Iedre zak van prijs twee pond. (Vlaamsch pond gelijk *f* 6.00)
„'t Is een meije van geel en groen.
„Ons is het om de fooije te doen, (Oudtijds een afscheidsmaal)
„Niet alleen van bier en wijn,
„Maar ook om gesuikerde brandewijn."

Een algemeen hoera! is het antwoord op dezen wensch. De mannen echter, naar het schijnt, nog niet volkomen tevreden, willen hier nog wat aan toevoegen. Althans een van hen, die zoo wat voor een grappenmaker wil doorgaan, springt boven op den hoop zaadstroo, plaatst daarin een groven groenen tak met een enkel kroontje voorzien, wat ook een meije moet verbeelden, waarover hij door de vrouwen en meisjes wel wat wordt geplaagd en uitgejouwd. In 't minst daardoor niet ontmoedigd, houdt hij met één van de benedenstaande mannen, van zijn hooge standplaats de volgende tweespraak en roept:

„Daar komt de man" (En het medewoord luidt:)
„Wat heeft hij an?" (En daarop:)
„Grijs, gras, grauw,
„Van allerhande blauw.
„Wij krijgen nu nog brood met ham,
„Van 't krentenbrood een boterham,
„Daarbij een bosje droge visch,
„Wat zeker daar wel goed bij is.
„Ook lange pijpen en tabak,
„Een fooitje geld nog in den zak."

Hierop volgt een luid en driewerf herhaald hoera! Intusschen zijn de knechts met den wagen gekomen, het laatste gedorschen zaad wordt in zakken opgeladen, en terwijl de twee vrouwen met de meije op deze zakken plaats nemen, wordt de tocht naar de hofstede aangevangen. Aldaar aangekomen, gaan de twee vrouwen met hunne mei naar de deur van het woonhuis, waar de vrouwe (de boerin) verschijnt, die dan op dezelfde wijze als de baas op het zeil wordt gelukgewenscht „Vrouwe hier heb je nu het laatste van je zaad" enz. Waarop de vrouwe eene kom met brandewijn en suiker presenteert. In dien brandewijn drijven eenige zoutebolletjes, waarvan de beteekenis ons onbekend is. Eerst drinken de vrouwen door middel van een lepel uit die kom met brandewijn en daarna de mannen, waarna men zich tot een gemeenschappelijken maaltijd vereenigt. Hiertoe is een tafel, samengesteld uit een paar planken op schragen, onder de boomen op het erf, heel landelijk aangerecht. Het maal is eenvoudig en bestaat meestal uit koffie en brood met ham, daarna boterhammen van krenten- of wittebrood met een stukje kaas. Na den maaltijd wordt nog een slokje brandewijn aangeboden, waarna de mannen, als weleer de groote heeren, uit lange Goudsche pijpen al rondwandelend hun tabak rooken. De avond wordt verder feestelijk doorgebracht en zingende keert men huiswaarts, nadat allen nog een giftje in geld is overhandigd.

Nieuw- en St. Joosland.

A. WALRAVEN.
F. G. POLDERDIJK.

Een zonderling beestje (Vergel. Nav. XLIII, 691). — Tot de volksleuzen of sprookjes in Zvl. behoort nog het volgende, dat mij invalt, terwijl ik mij met de geschiedenis van 1830 een ommezientje verpoos. Tijdens den intocht der Franco-Belgen in Aardenburg waren daaronder vele afgedankte kolonialen. Een troepje dergelijke vriendelijke lui had eene bijna zwarte vrouw bij zich, die op hare wijze haren moed aan de Jantjes Kaas koelde, door namelijk alle dus genoemde spionnetjes (vensterspiegeltjes), waarin ze bijgeval haar beminnelijk gezichtje aanschouwde, „in gruzelementen" te slaan. 't Volk schreef dit wijf eene bovennatuurlijke kracht toe, want ze

voerde met zich een zwart beestje in een spanen doosje. Dit beestje werd dagelijks met een druppel van haar bloed gevoed. Die zulk een beestje bezat, werd vreeselijk geplaagd en men kon het niet kwijt raken, of men leed, als men er zich van ontdeed, vreeselijke smarten. 't Eenige middel om van dezen plaaggeest verlost te worden, was, dat de een of andere onnoozele het stal, dan bleef het diens kwelgeest. Koortsaandoeningen, gloeiende jeukte aan alle bedekte leden, zooals onder de okselen, tusschen de vingers enz., waren de plagen, waarmede 't de menschen „temteerde".

Zou onder dit sprookje ook een volksgevoelen wegens scrofuleuse huidziekte, schurftplaag en dergelijken schuilen?

Kent men ook elders zulk een beestje? G. P. ROOS.

Sint Martens vogel. — De vlucht der vogelen diende in oude tijden als middel om het gelukkig of ongelukkig slagen van eenige onderneming vooraf te kennen. In den Reynaerde (uitg. Jonckbloet,) leest men, vs. 1045 en verv.:

Ende als hi upten wech quam,
Sach hi van verre ende vernam
Sente Martensvoghel, ende quam ghevloghen,
Doe wart hi vro, ende in hoghen,
Ende riep: „al heil! edel voghel!
Kere herwaert dine vloghel,
Ende vliegh te mienre rechterhant!"

Deze bede werdt echter niet verhoord en de reiziger Tibert nam dit vliegen ter linkerzijde voor een kwaad voorteeken. Willems (uitgave Snellaert) te zelfder plaats, zegt dat Sint Martens vogel de kraai, doch volgens sommigen de gans is. Ik houde 't op de hand van W. en worde daarin bevestigd door eene plaats in de vertaling van Bunyans Christinnereis, (uitgave van 1733) bl. 129: „Dit dal van Verootmoediging, is aen sigselfs soo onbeschadigend, als wanneer iemant een Kraije over 't Hoofd vliegt." 't Oorspronkelijke zal wel crow hebben? Vindt men ten onzent nog sporen van dit bijgeloof? Was de kraai aan St. Maarten gewijd?

G. P. ROOS.

KUNSTGESCHIEDENIS.

Jozua de Grave (XLIV, 432). — In het: Neues allgemeines Künstler-Lexicon door Dr Nagler (München 1837) komt omtrent bovengenoemden de Grave 't volgende voor: Zeichner und Maler; soll Kapitän in holländschen Diensten gewesen sein, und zwar in Nymwegen. Seine Zeichnungen scheinen mit der Feder fein umrissen zu seyn, und diese Umrisse wurden dann ausgetuscht. Auf solchen Blättern findet man die Jahrzahlen 1674, 1675, 1690 und 1692 und daneben den Namen des Verfertigers. Mehrere stellen Festungen, Lager, Landschaften etc. dar.

Immerzeel en Kramm geven geen uitvoeriger inlichtingen.

U. N. C. NIJLAND.

Nicolaas van Geelkercken (XXXIX, 622). — Wie wil mij eenige levensbijzonderheden meedeelen aangaande dezen 17de eeuwschen landmeter „des Vorstendoms Gelder en Gr. Zutphen."

Zutphen. J. GIMBERG.

Zie: J. Ph. van der Kellen, Le peintre-graveur hollandais. Utr. 1867—73. 4°.

RED.

Physionotraceportretten van Nederlanders (XLIV, 432). — Niet alleen in den hier aangehaalden Dictionnaire van Bellier de la Chavignerie wordt Chrétien de uitvinder genoemd der physionotrace. In de uit 25 dln. bestaande „Encyclopédie moderne par M. Courtin (Bruxelles 1828)" lees ik o. a. in voce Chrétien: Musicien de la chapelle du roi; fut premier violoncelle à l'opéra. Privé de sa place pendant la révolution, il se créa une ressource en faisant des portraits à l'aide d'un instrument, nommé par lui physionotrace, et qu'il avait d'abord imaginé pour son amusement. C'est à tort que cette invention lui a été contestée par le sieur Quenedey.

Ook staat in de „Biographie universelle ou dictionnaire historique

des hommes vivants et des hommes morts par Rabbé, Vieilh de Boisjolin et Saint-Preuve, Paris 1838" te lezen: Chrétien (G. L.)..... perdit sa place à la révolution, et trouva dans un art nouveau de nouveaux moyens d'existence: il inventa le physionotrace, instrument qui reproduit les profils avec une régularité d'autant plus parfaite qu'elle est assujettie à des lois mécaniques.

U. M. C. NIJLAND.

Namen van Roomsche Bentvogels (XLII, 162), medegedeeld uit C. v. Rijssens snel-, punt- en mengeldichten. Amst. 1719, kl. 8°.

Phebus	Tempeest	Brave	Balsem
Roselaar	Triton	Afrikaan	Pekelhaaring
Boterblom	Admiraal	Janitzer	Kustepenning
De Boer	Glaucus	Leege Stoel	Welkomst
Meleager	't Geluk	Swavelstok	Rond uit
Orpheus	Neptunus	Pijp	Kan er niet uit
't Geneugt	Voor de Wind	Ligtmis	Wisseling
Zoet geluid	Zoeten inval	Zandruiter	Stam
De Zak-pijp	Kemel	Lossenbrug	Afzetsel
De Fluit	Eervrugt	Uitstel	Paris
De Jeugd	Gulde eeuw	Leeman	Hector
Praxeteles	Rijngraaf	Zwaluw	Achilles
Brijberg	Typhon	Echo	Romulus
Gladbek	Reekel	Welgemoed	Niemendal
Weltevreeden	Uitgelaten	Satyr	Remus
Schrobber	Uitgescheeten	Pan	Nagtraaf
Slegtentijd	Kemphaantje	Trouwenharder	De Stille
Zonder geld	Pelikaan	Bachus	Zantzak
Ruster	Tregter	Silenus	Triton
't Gedagt	Dedalus	Opzigt	Zoeker
Wekker	Cupido	Bevalligheid	
Vogelaar	Sukkelaar	Goedhart	
Snep	Centaurus	Roeper	
Goudvink	Gedult	Mengelaar	

GESCHIEDENIS.

AANTEEKENINGEN OVER DE BAT. OMWENTELING,

VOORNAMELIJK BINNEN UTRECHT,

DOOR EEN OOGGETUIGE [1]).

Het wierd dan de 1 Febr. en het was Zondag. Maar hoe wierd die Zondag overgebracht? Evenals de vorige; genoegzaam zonder te denken op hetgeen men juist verplicht is 's Zondags te volbrengen, door de menigvuldige omstandigheden, die ons daarvan aftrokken. 's Morgens de klok half 8 geslagen zijnde, kwamen van alle kanten de koetsiers met hunne wagens en paarden aanzetten na het Janskerkhof, al in de onzekerheid, wat hunne geliefde beesten zou te beurt vallen. Ten half 9 kwam een Adjudant met twee Luitenants aldaar met een order van den Commandant, dat, vermits de Fransche gevangenen, die 29 Januarij laatstleden van Amsterdam gekomen en op het Stadhuis in bewaring gezet waren, na 's Hertogenbosch moesten overgevoert worden, en de paarden der voorlieden genoeg met het vervoeren van allerhande bagagie en foeragie afgewerkt wierden, hij Commandant goedgevonden had te requireren daartoe de wagens en paarden van particulieren. Daar nu het getal der aanwezigen dat, hetwelk tot die expeditie vereischt wierd, verre te boven ging, zo vond men goed, dat het lot dezelve zoude aanwijsen. En het viel onderen anderen op die van Mevr. van Cleef, de oude Mevr. Barchman, den ouden hr. van de Lauwerecht, Mevr. de Jonckheere, den Hr. Coerman, den Heer Boddenes, Mevr. Vos enz., welke alle omtrent een uur daarna met de gevangenen vertrokken, geescorteert door een detachement Fransche hussaren: en die het lot ontkomen waren, keerden alle met een blij gelaat

[1]) Vervolg van Nav. XLIV, blz. 558.

weder na hunne stallen terug. Ten 10 uuren trok de Cathrijnepoort uit een corps artilleristen met 12 canonnen, 2 hauwitsers en 23 caissons, waartoe die poort geopent wierd, maar na de uitmarsch ook weder gesloten, want met de poorten bleef het nog al in dezelve omstandigheid. Daarop wierd onze bezetting alweder vermeerdert ten 12 uuren met 28 foeragiewagens, ten half een met de grenadier compagnieën van het Hollandsch regiment van Bentink, en ten half 2 met een batt. Fransche Inf. en 17 karren en wagens. Onze stad bevatte toen al ruim 5000 militairen, meest alle Franschen. De inkwartiering wierd zo drukkende, dat nog Municipaliteit nog Commissie langer in staat was den burger bedaard te houden; want die toen van dat batt^n weder twee man moest inneemen bij de twee, die hij reets had van een ander battaillon, die wierd in de grootste onaangenaamheid gebracht: vermits veele burgers, voornamelijk die van den middelstand, maar voor twee man logies hebbende, dan hevige geschillen ontstonden, of tusschen de militairen onder elkander, of tusschen deeze en den burger. De Municipaliteit, alweder zoveel mogelijk daarin trachtende te voorzien, ging tot de volgende maatregel over. Door elk der Compagnieen van de stad respectivelijk gingen 's namiddags ten 3 uuren twee leden van de Municipaliteit en een Fransche officier. Zij vernamen aan alle huisen na het getal en de qualiteit der ingekwartierden, en zetteden een letter en nummer op de posten van de deuren: Turkeijen wierd bestempelt met de letter D, het Papevaandel met F, het Fortuin met G, de Bloedkuil met H, de Zwarte Knechten met E, de Oranjestam met A, de Pekstokken met B en de Handvoetboog met C. Hierdoor wierden alle die namen voor eeuwig verbannen: en de Compagnieën wierden genoemt wijken, als: Wijk A, Wijk B, Wijk C en zo vervolgens. Hetzelve had ook plaats in de vier voorsteden, welke de naam kregen van Wijk I, K, L en M. Zodat dan onze nieuwerwetsche Regering, evengelijk de Franschen, de waarde van de Zondag begon te tellen. Daarop 's anderen daags

2 Febr. liet de Municipaliteit een waarschouwing afkundigen, dat men niet meer manschappen behoefde in te neemen, als het meede

gebracht wordend biljet aantoonde, en dat men verplicht was, hen maar alleen vuur, licht en behoorlijke ligging te verschaffen en anders niets. Deeze waarschouwing had haar oorsprong uit de menigvuldige klachten, die aangaande beyde die artikelen by de Commissie waren ingekomen: want in de eerste plaats kwamen zomtijds drie à vier man tegelijk bij den burger het huis indringen, die maar een biljet van twee man aantoonden: anderen brachten vrouwen meede, of kinderen, of bijwijven, of hoeren en zo vervolgens. En in de tweede plaats waren zommige burgers met brutale gasten geplaagt, die niet te voldoen waren, die, wanneer zij volop eeten van vleesch, soep, groente en drinken van coffij, thee en bier, alles behoorlijk op zijn tijd, genoten, nog den beest speelden met den burger ander eeten, wijn als anderzints af te parssen. Dit alles maakte den eenen burger driftig, kwaadaardig, en den anderen mistroostig, neerslachtig. En ondertusschen kwamen al weder binnen ten eersten 19 wagens met haver; ten tweede een eindelose trein wagens met hooij, die alle aan de magasijnen gelost wierden; ten derde 14 Fransche bagagiewagens met een escorte blaauwe hussaren; en ten vierde twee battaillons Fransche Infanterij met hunne ammunitie; waardoor toen het getal der troepes tot over de 6500 man aangroeide. Geen een huis in de gansche stad (wel te verstaan alle zogenaamde kameren uitgezondert; hoewel die ook gelettert en genummert waren) bleef zonder inkwartiering. En de Commissie ging zelf met toestemming van de Municipaliteit tot de radelose stap, van de huisen der afgezette regenten op te vullen met 16, 20, 30 ja 36 man, als van de heeren van Westrenen van Sterkenburg, de Perponcher, Voet, van Muyden en meer anderen, alsook van den gewezen Commandant den Generaal Hoeufft van Ooijen. In twee buitenwijken wierd ook ingekwartiert, waarom de Wittevrouwpoort geopent wierd; maar de anderen bleven nog na gewoonte gesloten. Door die menigte van militairen moest gewis ook het getal der zieken aangroeijen, derhalven, het huis van den Marquis alle deeze niet kunnende bevatten, wierd het hospitaal verplaatst na het Bisschopshof: de grutters wierden met hunne sleeden geprest om dezelve te vervoeren: en de Heer van der

Pant wierd tot Hospitaalmeester aangestelt. De volgende dag *3 Febr.* kwamen al weder twee battaillons Fransche Infanterij binnen. Het getal der militairen beliep toen even over de 7000 man. De twee overige buitenwijken wierden toen ook voorzien; maar de poorten bleven niet geopent: zij wierden na gewoonte gesloten gehouden. Er kwam ook weder een trein van 60 wagens met hooij binnen. Dit gedurig aankomen van hooijwagens was veroorzaakt, door dat 150 boerewagens geprest waren om het hooij uit de schepen, die aan de Vaart in het ijs lagen, van daar na het magasijn de Buurtkerk over te brengen, waarmeede zij toen reets vijf dagen waren werkzaam geweest. De wagens en paarden, die de gevangenen na den Bosch hadden overgevoert, kwamen ook weder terug: zij wierden met groot verlangen tegemoet gezien.

Het was ook weder vergadering der Provintiale Repraesentanten. Alle dagen wierd er vergadering gehouden; maar nog geene, die van zo een lange duur was geweest, want ten 10 uuren de vergadering een aanvang genomen hebbende, wierd dezelve ten 1 uur opgeschort tot 's avonds 5 uuren, en het was 10 uuren eer ze was afgelopen. Er moesten ook zaaken van aanbelang worden afgedaan. Met recht kon men zeggen, dat uit deeze vergadering staaltjes van wonderbaarlijke vrijheid, gelijkheid en broederschap voortkwamen; want er wierd dan geresolveert, vooreerst, dat, daar, volgens het Fransche systhema, uithoofde van gelijkheid alle onderscheidingsteekenen moesten vernietigt worden, alle wapenborden uit de kerken der Hervormde godsdienst, alsook de kussens, met wapens voorzien, uit de Regeeringsbanken zouden weggenomen worden, waartoe de nodige orders aan den Stads Fabriek wierden toegezonden, om zulks dadelijk in het werk te stellen. Ziedaar dan een zonderlinge trek van *gelijkheid*. Ten tweede wierd besloten het draagen van andere cocardes, linten of strikken, dan de gewoone Fransche driecoleurigen, alsook het versprijden van voor de Franschen nadelige geruchten, voor altijd te verbieden, welk verbod per publicatie wierd afgekundigt. Dit was dan *vrijheid*. Maar ten derde vonden onze zo ijverige Repraesentanten noodzakelijk een begin te maken met de ambtenaren te removeeren, en wel met

hunne eigene suppoosten. De conchierge Muntendam wierd afgezet en J. van Olst in zijn plaats aangestelt; de kamerbewaarder Valburg wierd vervangen door L. Blanke. Deeze beijde waren geweezene State bodens; de bodens van Eyck, Hekman, Lens en de Vries wierden afgezet en L. Blanke de zoon, T. ter Lingen, J. van Bree en C. Zeeman in hunne plaats aangestelt. Ook wierd J. Smith tot Capitein van het jacht aangestelt in de plaats van W. André. Of dit nu was, omdat alle die afgezetten het vertrouwen verloren hadden, of om alle de aangestelden met wedervriendschap te belonen, willen wij niet beoordelen; maar echter waren het allen eerste voorstanders in de leesgezelschappen; en de eene vriendschap is dog altijd de andere waard. Dan, het zij hoe het zij. Het was de volkomene ondergang van alle die ongelukkigen met hunne geheele huisgezinnen. En dit was dan voorzeeker *Broederschap.* De Municipaliteit te voren hiervan verwittigt, wierd door den Praesident hetzelve voorstel in de vergadering gedaan en met eenparigheid van stemmen ging men dadelijk tot dezelve broederschap over. De deurwaarders Van Maurik en Beystra, de onderschout Oskamp, de schouts-deurwaarder Van der Pant, de letterdienaars Van Zuilen, Bitters, Meijer en Vermeulen, en de bodens Kleijn en Gerlach wierden allen afgezet; en in hunne plaats wierden aangestelt tot deurwaarders P. Straatman en G. Ring, tot onderschout C. Hengelaar, tot schouts-deurwaarder H. Jansen, tot letterdienaars F. Purrot, T. Smits, J. L. van Velthoven en A. Bloedbergen, en tot bodens G. A. van Dijk en I. van Lottum, alle voorname leden van de leesgezelschappen, en de meesten slachtoffers van de omwenteling van 1787. Middelerwijl het opruimen van de kussens en wapenborden in de Domskerk een aanvang genomen hebbende, kreeg aldaar een woeste hoop de overhand. De kussens wierden afgegeven aan die ze begeerden, mits hunne namen opgevende, die aangetekent wierden; maar de wapenborden wierden van boven nedergeworpen, aan spaanders gehakt, en voor brandhout aan het gemeen ten prooij gelaten. Hieruit ontstonden de hevigste twisten onder alle die dolle onzinnige schepsels, die als woedende beesten op die spaanders aanvielen, zoodanig, dat de werklieden ten eenemalen overweldigt

wierden, en men goed vond, dit werk in de overige kerken op eene bezadigder wyse te vervolgen. Derhalven wierd 's anderen daags *4 Febr.* per publicatie bekend gemaakt, dat alle de naastbestaanden der afgestorvenen, welkers wapenen ter hunner nagedachtenis in de overige kerken waren opgehongen, dezelve binnen twee dagen konden laten weghalen en zig toeeigenen. De graftombes, die heerlijke kerkcieraden, begeerde onze Commandant, die zachtzinnige Generaal Van Damme, dat ook moesten verdelgt en weggenomen worden. Maar de Municipaliteit wist hem nog tevreden te stellen, met derzelver aanhorige wapenen te doen weghakken. Al schielijk zag men dan de wapenborden, die uit de kerken weggenomen wierden, door de stad dragen, zodat dezelve voor den avond uit alle de kerken genoegzaam waren opgeruimt. Eene andere opruiming had te gelijkertijd plaats. Er was omtrent half 12 weder een eindelose trein artillery van ruim 300 paarden met een sterk corps constapels van de kanten van Amersfoort de stad ingekomen, waartoe alleen de Wittevrouwspoort geopent was. Daar dan het Janskerkhof al de artillerij niet meer konde bevatten, en ook, omdat de Commandanten en andere hoofdofficieren in de voornaamste huisen, en dus ook op het Janskerkhof wierden ingekwartiert, zo wierd het gansche artillerijperk van daar weggevoert na de Jaffasche weijde; en de Commandant wierd ingekwartiert bij den Hr. van Arkel op de Garenbleek, maar de paarden bleven in de stad in de houte lootsen op het Vreburg en in eenige andere stallen. Nu nog een derde gebeurtenis van dien dag. Onze achtingswaardige leesgezelschappen kwamen weder voor het licht 's namiddags ten 4 uuren op hunne gewone vergaderplaats binnen het IJzeren hek op de Breestraat. Maar, wat wonder! Het Committé revolutionair, die belanglose vooropspreekers, uitvoerders, voorstanders van het Patriotisme (want Bloedbergen was al Stadsbode geworden) in ongenade gevallen! Er wierd aan alle de praesent zijnde leden afgevraagt, of het Committé revolutionair wettig door hen was aangestelt, hetwelk eenparig met *neen* beantwoord wierd. Of hetgeen door het gemelde Committé revolutionair verricht was, door hen wierd goedgekeurt? Luidkeels *neen* was het antwoord. Daarop

wierd hen het verlangen van de Municipaliteit voorgehouden, dat het gansche volk zou opgeroepen worden, iedere wijk respectivelijk op haare loopplaats, [1]) om meer burgers te verzamelen, dan die van de leesgezelschappen, welken als dan Gecommitteerden uit de burgerij zouden verkiezen, om, wanneer zulks dan vereischt wierden, de belangen van den burger aan de Regeering te kunnen voordragen. Met algemeene goedkeuring wierd dit voorstel van de Municipaliteit aangenomen. En derhalven volgde

5 *Febr.* eene dag van verscheide gewigtige gebeurtenissen, die wij, ofschoon dooreen gemengeld, volgens de orde van den dag de eene na de andere zullen aanhalen. 's Morgens omtrent 7 uuren wierd al een begin gemaakt met de burgers op te roepen, om, op aandrang van de Municipaliteit, te compareren 's namiddags ten 3 uuren respectivelijk op hunne loopplaatsen. De Wijkmeesters en bodens wierden gelast, afzonderlijk aan alle de huisen, den burger daartoe aan te manen. Ten 9 uuren arriveerde de Fransche Generaal d'armée Comperre [2]) binnen onze muuren, hetwelk onzen grooten Van Damme tot een klijn kereltje maakte. Ten 10 uuren wierden er weder 70 Fransche vlugtelingen binnen gebracht. Ten 11 uuren kwam er alweder een batt. Fransche Infanterij binnen. Overal, waar dit bataillon wierd ingekwartiert, had men reets dubbele of driedubbele inkwartiering [3]) hetwelk alweder groote moeijelijkheden veroor-

---

[1]) De loopplaatsen waren van Wijk A de Lange Nieuwstraat over de Zuilestraat; B de Smeebrug; C de Jacobibrug; D de Stadhuisbrug; E de Marieplaats; F de Neude; G de Maartensdam en H de Wittevrouwbrug, en van de buitenwijken voor de bruggen van de poorten.

[2]) De rang der Fransche Generaals was drieerlei: Generaals d'armée, die een leger commandeerden; generaals de division, die niet boven de 10000 man mochten commanderen; en generaals de brigade, die twee halve brigades of zes battaillons commandeerden; want de Fransche infanterij bestond niet uit regimenten, maar uit halve brigades, ieder van 3 bataillons en zo een generaal was onze toen zo deerlijk ingekrompene Commandant Van Damme.

[3]) Den Generaal Hoeufft van Ooijen, die door de onaangename gevolgen van zijne bovenmate zware inkwartiering van 24 man reets onpasselijk was geworden, wierden daarenboven nog 4 man van dit battaillon opgedrongen, hetwelk den Generaal zodanig trof, dat hij twee uuren daarna zijn tijdelijk leven eindigde.

zaakte. Ten half 12 wierd afgepubliceert, dat 's anderen 's morgens ten 8 uuren alle de wagens en paarden van plaijsier weder op het Janskerkhof moesten tegenwoordig wezen om de gevangenen te vervoeren, uitgezondert degeenen, die laatstelijk op den 1ste dezer het lot te beurt gevallen was. Ten 12 uuren wierd door de gansche stad vergadering geslagen en geblasen door alle de tamboers en trompetters van alle de corpsen. Ten 1 uur kwamen in de wapenen alle de hussaren op de Gansemarkt en in de Minnebroerstraat en de helft van de Infanterij op de Neude en de Voorstraat tot aan de Wittevrouwbrug. Dit groot terrein was kwalijk nog groot genoeg om alle die troepes te kunnen bevatten. Zij wierden geinspecteert door den Generaal Comperre. De Infanterij de revue gepasseert hebbende, trok dadelijk af en wierd verwisselt door de andere helft, die toen na de Cavallerij geinspecteert wierd. Door deeze militaire evolutie was de Cathrijnepoort open gebleven, omdat het battaillon, dat in die buitenwijk ingekwartiert was, begon te mompelen; maar de anderen bleven nog gesloten. Ten 2 uuren begonnen eensklaps op het onverwachtst alle de klokken te luiden tot verbasing van veele inwoonders, die niet wisten, wat er zoude gebeuren. Ten half 3 begon het klokkenspel op den Domstoren te speelen: toen werd de nieuwsgierigheid nog meer aangezet, wat blijken van vreugde men dog zou gewaarworden. Onder dit klokkengelui en gespeel begaven zig de burgers van alle kanten na hunne loopplaatsen, te weten, alle de leden van de leesgezelschappen en verdere zogenaamde patriotten, eenige nieuwsgierigen en eenigen, die zig langs dien weg een ampt of bediening beloofden. De klokke 3 uuren geslagen zijnde, wierd eerst het Committé revolutionair voor afgeschaft en ontbonden verklaart; en daarna wierden er een Collegie van Gecommitteerden uit de burgerij verkozen. Iedere wijk verkoos twee Gecommitteerden, als: Wijk A de Heeren van Wijngaarden en Visser; Wijk B de Heeren Glasmaker en Mulder; Wijk C de Heeren van der Bos en Verhoef; Wijk D de Heeren Helmke en van Hees; Wijk E de Heeren Westhuisen en Brakel; Wijk F de Heeren van Rijn en Toornenberg; Wijk G de Heeren van Dijk en Bresser en Wijk H de

Heeren de Leeuw en van Schermbeek. Maar in de buitenwijken wierd maar één Gecommitteerde benoemt; als in Wijk I de Heer van Oort; Wijk K de Heer Wintershoven; Wijk L de Heer Pronckert, Wijk M de Heer van Stirum op Oog in Al. Alle gedecideerde patriotten! Dan, dit was nog de reede niet van al dat klokkengeraas, maar hetgeen hierop volgde. Terzelver tijde de Provintiale Repraesentanten vergadert zijnde, begaf zig eene Commissie van vijf leden uit hun midden na alle de loopplaatsen, alwaar de vergaderde burgers haar bleven afwachten, op de volgende wijse. Vooraf gingen drie bodens van het Landschapshuis, vervolgens een detachement hussaren, daarna een corps musicanten, toen de vijf heeren van de Commissie met hunne nieuwe driecouleurige distinctie echarpes, hangende over de regterschouder schuins langs het lighaam af na het linkerbeen en de fongerende Secretaris Bentink, en eindelijk weder een detachement hussaren. Bij de militaire inspectie op de Neude was de toevloed van menschen wel groot geweest, maar nog zo groot niet als bij deeze zonderlinge statige optocht. Op elk der loopplaatsen aangekomen zijnde, las de Secretaris Bentink een manifest voor, de volgende gewigtige besluiten bevattende. Te weten: vooreerst de vernietiging van het Stadhouder-, Goeverneur-, Cap.-Generaal-, en Admiraal Generaalschap deezer provintie; ten tweeden de afschaffing van den adel en de ridderschap; ten derden de vernietiging van het jagtgerecht en de vrijverklaring van de jagt en visscherij; ten vierden het algemeen ontslag van den eed, gedaan op de oude Constitutie; en eindelijk ten vijfden de terugroeping van alle de Utrechtsche uitgewekenen, die door de omwenteling van 1787 hun Vaderland hadden moeten ontruimen. De lucht weergalmde van al het vreugdegejuich, van het Hoesee! Leeve de Vrijheid! Stadhouderschap, adeldom, jagtgerecht, alles naar den duivel, ja de geheele oude Constitutie. Nu wierd het eerst vrijheid. En ondertusschen die zo heerlijke nieuwe Constitutie met al haar vrijheid en gelijkheid brak ons op als den hond de worst. Een van die uitgewekenen, de van dien tijd zo wel bekende Heer Liebeherr juist even tevoren terug gekomen zijnde, begaf zig, op

die recht vaderlandsche terugroeping, na de Municipaliteit, die ook al de gansche dag vergadert geweest was, en deed aldaar eene voortreffelijke aanspraak. Het was zes uuren, eer dat de Commissie weder aan het Landschapshuis genadert was. De gansche dag door zag men sterke patrouilles zo van de cavallerij als van de infanterij. Men zag ook nog eenige wapenborden uit de kerken weghalen: en alschoon al het gebeurde van dien dag veele menschen had op de been gehaalt, zo was het nochtans 's avonds zeer stil.

6 Febr. Smorgens ten 8 uuren de wagens en paarden van plaijsier op het Janskerkhof gekomen zijnde, wierd weder een genoegzaam getal uitgeloot om de gevangenen te vervoeren, welke omtrent 11 uuren vertrokken na 's Hertogenbosch, om vandaar verder overgebracht te worden na Parijs. Ten 12 uuren den Generaal Comperre onze stad verlaten hebbende, wierd Van Damme weder een groot man. Die revue voor Comperre, die groote vertoning van zo veele militairen, waarover hij het commando voerde, had hem zodanig gestreelt, dat zulks terstond voor hem, als Commandant, ook moest geschieden. Derhalven kwamen 's namiddags ten 3 uuren, evenals bij Comperre had plaats gehad, alle de militairen weder in de wapenen, op de Neude, de Voorstraat, Gansemarkt en Minnebroerstraat, alwaar zij voor hem Commandant de revue passeerden, en ook voor den Generaal Marpaude. Hierdoor was de Cathrijnepoort weder opengebleven om het doorpasseeren van het battaillon, dat in die buitenwijk ingekwartiert was. Zo dat alle onze militairen dan wel in de wapenen kwamen om eenige figuur te maaken, maar niet om onze stad te verlaten, waardoor de last van inkwartiering voor veele burgers geheel ondragelijk wierd. De Municipaliteit had zig alreets per missive bij den Generaal Pichegru, die toen weder in 's Hage was, vervoegt, om eenige vermindering van troepes te verzoeken, om den burger, ten minsten voor een gedeelte te verlichten; maar nog eenig antwoord, nog eenig afmarscheren was er tot dien tijd toe opgevolgt. Integendeel wierd de volgende dag

7 Febr. ons groot getal militairen nogal weder met een battaillon

jagers van 800 man vermeerdert. Hetzelve in een der buitenwijken moetende ingekwartiert worden, bleven, doch niet zonder toestemming van Van Damme, voor het eerst alle de poorten open. Het was dien dag Zaturdag, maar alweder bijna geen marktdag. Even gelijk de burgers huijverig waren hunne winkels te openen, zo waren de boeren huijverig hunne goederen ter markt te brengen. En die het nog gewaagt hadden, kwamen ook slecht te pas. Want al bij hun aankomst wierden hen alle hunne goederen, als boter, kaas enz. door de militairen ontweldigt met aanbod van assignaten. Niemand, die zig daartegen verzette, of dorst te verzetten, want het waren de Franschen met Van Damme aan het hoofd, die het opperbestuur voerden. En onder hen regeerde het volk of liever de burgers, die bij de oproepingen op de loopplaatsen verscheenen. De Municipaliteit regeerde niet; want die konde in zaken van belang tot geen besluit komen, zonder vooraf de stem des volks ingeroepen te hebben. De stem des volks wierd weder vereischt, derhalven wierd het gansche volk per publicatie opgeroepen om te compareren op de loopplaatsen Maandag 9 dezer maand 's middags ten 12 uuren, met bijvoeging, dat alle de burgers, die, bij welke oproeping het ook zoude mogen wezen, afwezig bleven, altijd zouden gehouden worden zig bij de meerderheid der stemmen te vervoegen. Zodat daardoor allen, die van de oude Constitutie waren, en om die reden van de loopplaatsen terug bleven, gerekent wierden met al het verrichte van de nieuwe Constitutie in te stemmen. Dit was dan al een bijzonder soort van volkstem, die telkens door de Municipaliteit wierd ingeroepen. De Provintiale Repraesentanten regeerden ook niet. Deeze waren ook maar uitvoerders en volbrengers der wetten, die door de Franschen wierden voorgeschreven. Hetgeen zij nog uit eige motieven volbrachten, was dat hatelijk removeren der ambtenaren. In de vergadering van dien dag zetteden zij hunne secretarissen af, drie klerken en de stempelsnijder van de Munt. Tot Secretaris van de Landschap wierd aangestelt de Heer J. van Haeften in plaats van den Heer Laan; tot Secretaris van 's Lands Finantie de Heer P. 't Hoen, die in 1787 de stad had moeten ontvlugten en toen eerstdaags

terug verwacht wierd, in plaats van den Heer Ram. Tot klerken de Heeren van Nes en Bentink in plaats van de Heeren Van Doelen en Oosterland; en van de Finantie de Heer Perné in plaats van den Heer van Cuilenburg. En tot stempelsnijder van de Munt de Heer de Meijer in plaats van den Heer Marmé. Dit staaltje van Broederschap kwam genoegzaam in geen andere stad of provintie in aanmerking, zoals in ons Utrecht, zelfs niet bij de hoge besturen in 's Hage. De Gardes du Corps waren wel afgedankt, maar dewijl de Stadhouder vertrokken en het Stadhouderschap vernietigt was, hielden de lijfgardes van den Stadhouder van zelfs op te bestaan. Het corps lichte troepen van Sternbach was ook vooraf het verder aanwerven verboden met oogmerk om het binnen kort te licentieren. Edoch, wat ook het gevangenzetten van den Raadpensionaris Van de Spiegel, de Balliuw van 's Hage, Bentink van Rhoon, de Commies van HHM. Van Lelyveld, en de twee Heeren Fagel en den Heer Heijden, die de stadhouderlijke familie na Engeland begeleijd hadden, alsook van den Burgemeester van Dort — wat het gevangen zetten van die Heeren, zeg ik, inhad, wist niemand af te meeten. Openbaare delicten waren doch door hen niet bedreven, en dat het vergezellen van het huis van Oranje den Heeren Fagel en Heijden voor een delict toegerekent wierde, was ook niet aannemelijk. Intusschen zaten zij allen in civiel arrest, zonder dat iemand toegelaten wierd hen te naderen.

8 Febr. zijnde Zondag, liep zeer bedaard af; evenwel niet zonder dat onze militaire bezetting al wederom met een bataillon Infanterij vermeerdert wierd. Maar, wat wonder! 's Namiddags ten 8 uuren trok een regiment hussaren af; het uitmarscheren was anders geheel buiten gewoonte geraakt. Door die groote menigte van militairen bleven alle winkels nog gesloten; zelfs alle herbergen, van welke veele meer als de helft van hun bestaan 's Zondags genieten, bleven gesloten en wijgerden te tappen, waardoor het 's avonds ook buiten mate stil was. — Een battaillon Infanterij ingekomen — een regiment hussaren afgemarscheert — dit deed de Commissie van inkwartiering 's anderendaags

9 Febr. besluiten tot een huisselijk onderzoek, waarbij bevonden

wierd, dat de stad met 10442 Fransche militairen overladen was, die allen bij den burger waren ingekwartiert. 's Middags ten 12 uuren volgens oproeping het zogenaamde volk van Utrecht op de loopplaatsen bijeengekomen zijnde, vertoonden zig aldaar ook onder anderen de Heeren de Ridder, gewezen Burgemeester en Raad in de Vroedschap; 't Hoen, die reets tot Secretaris van 's Lands Finantie was aangestelt; Van Manen en Hermse, allen uitgewekene Patriotten van 1787, die in de laatste dagen terug gekomen waren. Zij wierden allen met opene armen ontfangen en geluk en welkom gewenscht. In elk der vergaderingen wierd door een van haare Gecommitteerden de aanstelling der twintig Gecommitteerden bekend gemaakt, met die verandering, dat, de Heer Toornenberg bedankt hebbende, de wijk F bij een nadere oproeping de Heer de Lelie had verkoren, doch dat, die Heer zig meede verschoont hebbende, in een derde oproeping de Heer van Mansveld benoemd was; vervolgens wierd er voorgestelt, of ook iemand der vergaderde burgers het een of ander tegen de aanstelling van een of meer Gecommitteerden had in te brengen; zoo ja, hetzelve dan dadelijk kenbaar te maaken, doch niemand deed zig op. Zodat er toen in iedere wijk zes burgers genomen wierden, om die aanstelling met eigenhandige onderteekening te bevestigen. Eindelijk wierd voorgedragen dit collegie van Gecommitteerden de naam toe te voegen van het *Comitté van Waakzaamheid*, hetwelk met algemeene stemmen wierd goedgekeurt, als zijnde dit collegie onder anderen ingestelt om op de werkzaamheden der Besturen een wakend oog te houden. Tot vergaderzaal werd haar de Groene kamer op het Stadhuis aangeboden. Zo wanneer nu de deliberatien of resolutien van een of ander Bestuur waren ingericht om die van de Prinsgezinde partij te benadelen of te vervolgen, dan was de stem des Volks of de assistentie van het Committé van Waakzaamheid niet nodig: dan wierden de besluiten maar uitgevoert door de Bestuuren op eigene autoriteit. Een klaar bewijs hiervan gaf alreeds de publicatie, die

10 *Febr.* door de Municipaliteit wierd afgekundigt, behelsende dat alle afgezette regenten en amptenaren verboden wierd zig buiten de stad te begeeven, om, wanneer zulks gevordert wierd,

rekening en verantwoording te doen van hun gehouden gedrag in het waarneemen hunner posten, en dat derhalven niemand de stad mocht uitgaan zonder voorzien te zijn van een behoorlijke pas, die aan stads secretarij afgegeeven wierd en aan alle de afgezette regenten en ambtenaren zou gewijgert worden. Van dit besluit wierd terstond kennis gegeven aan de oppassers van alle de poorten. Deeze dag liep alweder ten einde, zonder dat onze militaire bezetting eenigzints verminderde, alhoewel de Franschen toen reets tot in Vriesland waren doorgedrongen, zijnde zij op deeze zelve dag in Leeuwarden binnengetrokken. Geheel Gelderland was alreets in hunne handen, want de nieuw verkorene Repraesentanten hadden al Gecommitteerden gezonden ter vergadering van de Staten Generaal. Overijssel was ook nagenoeg door hen ingenomen, toen zij op deeze zelve dag in 't bezit geraakten van Zwol en Hasselt. En noch kregen wij niet de minste verligting van eenige militairen, niettegenstaande er volks genoeg vereischt wierd om alle die plaatsen te bezetten. Gelderland dan haare Gedeputeerden na 's Hage gezonden hebbende, sloeg de balans in de vergadering van HHM. terstond na de andere kant over. Door de komst der Geldersche Repraesentanten de Patriotsche partij in de vergadering de overhand gekregen hebbende, namen de besluiten, die altijd nog eenigzints na de Prinsgezinde partij overhelden, een gansch andere keer, en wierden volkomen Patriotsch. Een hunner eerste resolutiën was het veranderen en vernieuwen van de Hollandsche nationale vlag. Tot dezelve wierd genomen de oude driecoleurige vlag van Hendrik de Derde, koning van Vrankrijk, *de Geus* genaamt, en vervolgens wierd geresolveert de orange écharpen en cocardes te doen verwisselen met anderen van dezelve coleur als de vlag voor alle de officieren van de geheele nationale armée. Dit besluit wierd nog van verscheide andere van minder belang opgevolgt. Eindelijk

11 *Febr.* wierden wij van een aantal militairen verlost. De Generaal Marpaude vertrok met twee halve brigades, d. i. zes battaillons Infanterij, zes compagnieen Hussaren en twee Compagnieen Rijdende artilleristen. 's Voormiddags ten 8 uuren trokken

de Hussaren weg; ten 9 uuren een halve brigade; 's middags ten 12 uuren weder een halve brigade, beijde met hun geschut, en ten 1 uur de Artilleristen met eenige canonnen en caissons. Desniettemin kwamen er alweder binnen uit Gelderland drie compagnieen Cavallerij met de staf van Van Tuijll van Serooskerken, een compagnie van Hessen Philipsthal en 2 compagnieen Hollandsche Rijdende artilleristen, alle door Fransche Jagers te paard geescorteert, alsook een corps Fransche canonrijders met een groot aantal artillerijpaarden. Dan dit kwam doch in geen vergelijking met hetgeen was afgemarcheert. Dat die Hollanders geescorteert binnenkwamen was, doordien de overeenkomst van geen Hollandsche troepes meer te vervolgen aan de Franschen in Overijssel, alwaar zij gearresteert waren, nog niet bekend was geworden.

(*Wordt vervolgd.*)

OUDHEIDKUNDE.

De Rasphuispoort te Amsterdam (XLIV, 565, 704, XLV, 11). — In de Decemberaflevering toonde de heer A. J. M. Brouwer Ancher aan dat er aan den Heiligenweg vóor 1633 reeds een poort stond, en vermoedt hij dat die oude poort in hoofdzaak in wezen bleef, m. a. w. slechts verplaatst werd.

Dit laatste is niet geheel juist.

Sinds jaren heeft het mij getroffen dat in de bestaande poort twee stijlen en twee perioden te herkennen zijn. De geheele bouw moet dagteekenen van kort na 1633, doch het bas-relief met den door beesten getrokken wagen is kennelijk anterieur aan dat jaar; en het is duidelijk te zien dat de bouwmeester der poort, de vormen daarvan heeft verwrongen om dat bas-relief er in op te kunnen nemen. Het bas-relief is dus afkomstig van de oudere poort, en de bouwmeester van de latere heeft dit beeldwerk gered door het in zijn nieuwe poort te pas te brengen. Een ook heden ten dage helaas zeldzaam voorbeeld van pieteit jegens oude monumenten.

VICTOR DE STUERS.

Opschrift (XLIV, 708). — Als dat opschrift zóó was, zou de vertaling van den Heer Six niet juist kunnen zijn, want het zou eenvoudig onvertaalbaar zijn. *Hac aula* zou niet te verklaren zijn, achter *petit; celibus* is geen woord; *coelibus* evenmin, enz., enz. Maar er staat ook iets anders, namelijk:

Qui petit hanc aulam; petat Elburgam fore salvam;

Et per eam nullus intret — — — Zie Nav. I, 218 en II, 40.

Over de beteekenis is veel gegist, door Bilderdijk, Van Lennep en Ter Gouw, Scheltema, Nijhoff, en anderen. 't Waarschijnlijkste is, dat Van Wachendorff gelijk had, die aldus vertaalde:

Die dezen voorhof intreedt, bidde, dat Elburga zalig zij; en niemand trede er door binnen, dan — — — (verder gaat het op-

schrift niet.) De vrouwenaam Elburga kan dus aanduiding zijn van iemand, die de kerk stichtte, of wel, mildelijk begiftigde.

E. LAURILLARD.

Opschrift (XLIV, 708). — Het opschrift op de Oosterpoort zal geluid hebben: *Qui petit hāc aulā* (hanc aulam) *petat Elburgam esse salvam*, d. i. alwie dit voorhof bezocht, verzoeke, dat Elburga moge welvaren (bidde voor het behoud, het heil der ziel, van Elburga.) Elburg, Helburg, Helborg of Helburgis was in de Middeleeuw een gebruiklijke vrouwennaam. Ook Helmborg, bijv. Helmborg van Delen, in 1405 weduwe van Johan van Wely, te Welie o. Hien (bij Dodewaard, in Neder-Betuwe).

Daar in den „Tegenwoord. Staat" t. a. pl. bl. 129 Filips van Wassenaer † 1225 genoemd wordt als de stichter der oude ridderhofstad Nederhorst, mag men vermoeden dat Elburga, denklijk stichteres dier aula, ook òf eene v. Wassenaer geweest is, òf tot dit edelgeslacht in nauwe betrekking heeft gestaan. Komt in de stamlijst der Wassenaeren eene Elburga voor? Hoe heette de gade van Jor. Filips?

Beide opschriften, die van Oosterpoort en Noorderdeur, kunnen dus uit den tijd van dezen edelman spruiten. JAC. A.

Een eigenaardig gebruik. — In Engeland komen in den morgen van St. Maarten (12 November) verscheidene grootwaardigheidsbekleeders, gewoonlijk de Voorzitter van den Geheimen raad, de Kanselier der Schatkist, de Lord-Kanselier, verscheidene rechters, de Secretaris van den Raad en anderen, in den Hoogen Raad van Justitie bijeen en nadat enkele ceremoniën hebben plaats gegrepen, worden drie personen aangewezen voor de betrekking van Sheriff in elk der graafschappen van Engeland en Wales. Die van Cornwallis wordt benoemd door den Prins van Wales als Hertog van dat graafschap, en die van Lancaster door zijne Hertogin: de Koningin. De drie namen worden in het net geschreven op een perkamenten rol, die aan H. M. de Koningin wordt aangeboden, die met een gouden rijgpen voor ieder graafschap door den naam

van een der candidaten prikt. Hij, wiens naam aldus aangeduid wordt, is tot Sheriff benoemd en aanvaart zijne functiën met „Hilary Term" (11 Januari).

Amsterdam. Medegedeeld door HENRI J. SCHARP.

Kerkklok te Krommenie. — Deze, een der oudsten en klankrijksten van gansch Noord-Holland, heeft tot randschrift:

Anno domini M : CCC : XCVI : me : fecit :
rodolphus : de : Montigny.

Tusschen het laatste en eerste woord prijkt een Mariabeeldje.

JAC. A.

Koningin Boadicea. — De groote grafheuvel in Londen's voorstad Highgate, welke „het graf van koningin Boadicea" werd genoemd, is Novr 1894 onderzocht. De uitkomst beantwoordde echter niet aan de verwachting. In plaats van het gebeente en de zware gouden keten der dappere koningin, vond men slechts enkele scherven van Chineesch porselein, eenig Hollandsch aardewerk en verscheidene oude tabakspijpen. Wat het doel van den tumulus was, bleef een raadsel.

Wat is er van die koningin, hare dapperheid en haar gouden keten bekend?

JAC. A.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Munting (XXX, 564; VIII, 654). — Het is niet onwaarschijnlijk, dat deze familie uit Drenthe, waar in 1468 en 1473 een Hindrick Muntinghe, in het Ordelbk. v. d. Etstoel v. Drenthe (uitgeg. door mr. H. O. Feith, Gron. 1870), bl. 84, 101, voorkomt, herkomstig was; te meer, daar het eene bekende zaak is, dat vele Groninger familiën van Drentschen oorsprong waren. De naam dankt zijn ontstaan aan den mansvóórnaam Munt, zegt de geleerde Joh. Winkler, in *Nav.* XXXIV, 420; zoodat er ook wel verschillende familiën van dien naam kunnen geweest zijn, o. a. die van Muntinga.

Te Groningen ontmoet men in 1553, '58, en '64 een Johan Muntink (Regist. v. h. Gron. Arch. II, bl. 75 n°. 40, bl. 149 n°. 69, bl. 248 n°. 78) [1]); in 1595, na de vernieuwing der regeering, en verv., tot 1610, een Henrick Munting als gezworen en als raadsheer; in 1596 een Jurren Muntinck als goudsmid (Ibid. III, bl. 168 n°. 6); in 1618 een Hend. Muntinck als apotheker [2]); in 1639 en verv. een Lambert of Lambertus Munting of Muntinghe als gezworen, † 1652; in 1661 en vv. een Henrik Muntinge als gezworen [3]), als raadshr., gedeput., burgemr, lid v. d. hoofdmannen-

---

[1]) Frerick Muntink, te Zuidlaren (Dr.), vermeld in 1561, Roeleff en Coert Muntinga of Muntinck, te Midlaren (Dr.), in 1646 en '47 (Ibid II, bl. 200 n°. 89, IV, bl. 85 n°. 25, bl. 89 n°. 26).

[2]) Volgens het Regist. v. h. Gron. Arch., 2e verv., bl. 66 n°. 54: „Rekeningen v. d. apotheker Hend. Muntinck over diverse bancket, geleverd bij de verpachting der wijn- en bieraccijnsen." Hij, de latere hoogleeraar, volgt hieronder.

[3]) In een grafboek, denkelijk van S. Maartenskerk te Gron., staat: „Den 26 Juny A°. 1629 heft die Junge Hindrick Willema voer dyt graft (N°. 214) betalt ..... Anno 1661 den 17 Octob. heeft de E. (rbare) Hindrick Muntinck, Goutsmit, ande rijpe, dese legerstede, naer gesiene coopbrief, op hem laten overteickenen." — In het Museum v. Oudh. te Groningen berust „een gedreven zilv. theepotje, gildeproefstuk van den zilversmid Hendrik Muntinghe te Gron., 17e eeuw." (Verslag v. gen. Mus. ov. 1892, bl. 32.) — Dat deze familie het be-

kamer, kurator der akademie, † 26 Jan. 1692; in 1675 en vv. een Hendrik M. als gezworen, † 12 Sept. 1682; in 1683 een G. M., wede van Joh. Hoisingius (Ibid. IV, bl. 253 n°. 18); in 1684 en vv. een Berent (Bernard) M. als gezworen, † 3 Mei 1691; in 1687 en vv. een Jan M. als secret. van de weeskamer, † 30 Jan. 1693 [1]); in 1696 en vv. een Claas M. als gezworen, † 12 Febr. 1721 of '23; in 1711 en vv. een Harm of Herman M. als gezworen, kluftheer, raadsheer, burgemr, gedeput. st., † 8 Febr. 1751; in 1731 en vv. een Warnerus M. als stads-rentemr, landschrijver van het Wold-Oldambt, ambtman van 't Gooregt, gedeput. st.; in 1774 en vv. een Lodewijk M. als gezworen, rechter van Westerwolde, enz. (Regeeringsboeken van Stad en Lande, in hs. en gedr.) — Mr. Herman Warners M., geb. te Gron., † te Pekalongang op Java als raad van Indië in Dec. 1827 (Teenstra, Kron. v. Gron. enz., Uith. 1859, I, Bijl. A., bl. XIII).

Vermoedelijk was „Jurren Muntinck, goudsmid," bovengenoemd, de vader van Hendrik of Henricus Munting (zijne ouders waren

---

drijf van goudsmid heeft uitgeoefend, blijkt ook uit haar wapen (bij Rietstap, Arm. gén., 1e et 2e éd.), waarin zich in 't schildhoofd een gouden vingerring bevindt, tusschen twee als een omgekeerden keper geplaatste — volgens het zegel van Henric M., burgemr in Gron., aan een stuk van 11 Mrt. 1681 — hane- (geen struis-)veêren, zoomin in dit zegel als bij Ferwerda *croisées par le pied.* — Volgens het „Progr. funebre" van Cornelis Schay, raadshr en burgemr te Gron., † 1732, leest men o. a.: „A peregrinatione redux et solitariæ vitæ pertæsus, in vita sociam sibi adlegit lectissimam virginem Annam Muntinghe viri Consularis Henrici M. (Familiæ hujus jam olim multis honorum titulis clarissimæ: fuit enim Consul ille Lamberti M. Jurati (gezworen) ac rerum matrimonialium Curatoris et Annæ Folkers, cui uterque patruus Bernardus et Petrus Folkers Consul fuit. Filius: cui parens Senator Henricus M.: una cum nomine decus et gloriam etiamnum gloriose tuetur Vir. Ampl. Hermannus M., Senatoria dignitate insignis) et Itiæ Haykens filiam, quam A. 1664 natam, A. 1681 sibi conjugem accepit." Vgl. Scheltema, Staatk. Nederl. II, 1, bl. 279, die zegt, dat zijne vrouw met hem op 22 Maart 1739 *(sic)* stierf.

[1]) 1695, 7 Mei. Sententie v. d. hoofdmannenkamer te Gron. i. d. zaak v. Albertus Muntinge c. s. ov. de vraag, waar het geschil betr. de nalatenschap van Ebbetien Muntinge behoort te worden bekrachtigd. (Regl. Gron. Arch. 1e Verv. bl. 290, n°. 34).

George M., koopman te Gron., en Marg. Loelevinck), eerst apotheker, daarna student, doctor in de geneesk., en eindelijk hoogl. in de kruidkunde te Gron. 1654, geh. met Hester, dr. van Joh. Reneman, rentm^r d. Ommelanden, en † 16 Maart 1658, oud 74 j., vader [1]) van Abraham M., geb. te Gron. 19 Juni 1626, † 31 Jan. 1683, hoogl. in de kruidkunde ald. 1660, geh. met Elizab. Gabbema[2]) en vader van Albertus M., Med. Dr., beroepen tot extraord. prof. Bothanices te Gron. 15 Mei 1686, † 1695 (Mr. W. B. S. Boeles, Levensschets. d. Gron. hoogl., achter Jonckbloet's Gedenkb. d. H. S. te Gron.).

Albertus Muntinghe, Groninger van geboorte, pred^t te Farmsum 1691, vertr. naar Noordbroek in 1705 en van daar vertr. naar Gron. in 1712, † 1741, (Brucherus, Gedenkb. v. Stad en Lande, Gron. 1792, bl. 15, 61, 222), in welk jaar, te Gron., „by Lucas v. Colenbergh, drukker en boekverk. i. d. Oude Botteringe-straat in Calvinus," in-4°, van de hand van Dr. Joachim. Borgesius, verscheen: „Afgeperste Traanen wegens het haastig, dog zalig, henen gaan uit dit Werelds Schouwburg (een Herberg vol onrust) van den Eerw., zeer Godzal. en Wel-Gel. Heer Albertus Muntinghe, in zijn Eerw. leven Oudste Leeraar der Herformde Gem. alhier; eerstmaal zeer getrouw en yverig Uitlegger des eeuwig blyvenden Woords Gods en troostryken Euangeliums in de Ommelanden tot Farmsum byna 14 jaren; daar na in 't Oldambt tot Noordbroek over 6 jn.; en eindelyk binnen de stad Groningen 29 jn. en 4 m. min 5 d., makende met malkanderen uit een vyftig jarige Bedieninge min eene dag: Zeer christelyk en zagt ontslapen i. d. oud. v. 73 jn. 2 m. en 2 d., op den 16 Decemb.: 1741, en op Woensdag den 21 diens maands rouwstatig ter aarden besteld."

Gedrukt zijn: „Huwlykxzangen (van L. Trip, Quint. Pabus, G. Alting, T. B. v. Hulten. I. U. D., M. v. Bolhuis, M. Hemsterhuis

[1]) Teenstra zegt, a. w. I. Bijl. A., bl. XII, dat hij drie zonen had. Van hem en van zijn zoon Abraham geeft N. F. J. Eloy een levensbericht in zijn Dictionn. hist. d. l. Médecine, t. III (Mons 1778), p. 359-60.

[2]) Zuster van Simon Abbes G., den bekenden Frieschen geschiedschrijver en rechtsgeleerde, † te Leeuwarden 1688. (De Wal, De clar. Fris. Jurecons., p. 180; Vrije Fries XI, bl. 276.)

en P. Huizinga Bakker) ter bruilofte v. d. WelEd.Gestr. Heere Mr. Pieter Muntinghe, Geheimschryver en Ontfanger van het Zeebewint wegens Stadt en Lande, als mede Geheimschryver der Weeskamer en Huwlykxzaken te Groninge [1]), met de Wel.Ed. Juffer Gezyne Geertruide Kiers: Door den echt verbonden te Beilen den 22 van Herfstmaant 1744"; 36 pp. in-4°. Zij waren de ouders van Herman M., geb. te Termunten (Gr.), 27 Aug. 1752 [2]), eerst pred. te Buitenpost (Fr.) 1775 en te Zeerijp (Gr.) 1777, daarna hoogl. in de Godgeleerdheid te Harderwijk 1780 en te Gron. 1798, † te Leeuwarden, werwaarts hij zich ter zijner uitspanning begeven had, 24 April 1824, z.k. uit zijn huwelijk, te Harderwijk gesloten, met Judith Francina Drijfhout [3]). (Mr. Boeles, t. a. pl., bl. 106; Brucherus, a. w., bl. 113, 341; Romein, a. w., bl. 510). Bij zijn dood verscheen, bij Oomkens, te Gron.: „Ontboezeming (van H. Bielevelt) bij het afsterven van Herman Muntinghe, Doct. i. d. H. Godgel. en rustend hoogl. a. d. hoogesch. te Gron.", 8 pp. in-8°.— „Bij het overlijden van prof. Muntinghe, is de bloote eigendom van diens nalatenschap gedevolveerd op:

1mo. Diens broeder Bernhard (later overleden),

2do. — Zuster Henrica [4]),

3io. De kinderen en kleinkinderen van des erflaters vroeger overleden broeder Lodewijk [5]), zijnde:

a. Hemmo Nauta [6])—

---

[1]) In 1746 drost van Wedde en Westerwoldingerland geworden, † hij als zoodanig 2 April 1777. (Feith, Regbk., en Lijst d. drosten in hs.)

[2]) Zijn oom was Ajold Jan ter Borgh, van 1752—79 raadshr en burgemr te Gron., volgens huwelijkscontract v. 1 Juni 1746 (op het Gron. Arch.) geh. met Hermanna Lucretia Muntinghe; zijn broeder Ajolt Jan M., predt te Oldenhove (Gron.) 1786; beider grootvader Herman M,, raadshr te Gron. (T. A. Romein, Herv. predten v. Friesl., uitgeg. d. h. Fr. Gen. v. gesch.-, oudh.- en taalk., Leeuw. 1886—92, bl. 510—11).

[3]) Zij † te Gron. 24 April 1840.

[4]) Gewoond hebbende en † te Gron.

[5]) Geh. met Wobbina Brechtina Nauta, na zijn dood hertr. met Johann Heinrich Müller, en als wede † te Veendam, vòòr of in 1850.

[6]) Procureur bij de arr.-rechtb. te Winschoten, wonende te Veendam en ald.

b. Hijleke [1])—

c. Bernhard Ida Kiers [2])—

d. { Lodewijk [3]) / Gesina Geertruid [4]) } destijds minderjarige, thans meerderjarige kinderen van wijlen Hijleko [5]).

e. Wobbina Christina Maria, destijds en alsnog minderjarige dochter van wijlen Otto Georg Veldtman [6])".

(Alles volgens testament., kwitantiën, procuratiën, enz., van de jaren 1836, 40, 42, 43, 50.)

Henricus M., predt te Tolbert (Gron.) 1701, geremoveerd in 1717. — Nicolaas M., predt te Bourtange 1728, emeritus gemaakt, † 1785. — Jacobus M., Henr. fil., predt te Saaxum (Gron.) 1730, vertr. naar Nijezijl (Gr.) in 1739, † 1780. (Brucherus, a. w., bl. 192, 198, 200, 211). — Egbertus M., geb. te Nijezijl, in Juli 1750, zn. van Jacobus, broeder van Henricus (geb. a. v. 13 Juni 1742, predt te Ede 1767, Slooten 1790, Marrum 1797, † 8 Dec. 1810), predt te Sijbrandaburen 1797, Ureterp 1799, Brongerga 1809, emeritus 1829, † te Meppel 26 Juni 1836, oud bijna 86 j. —

---

overl. 9 Aug. 1843 (leedbrief.) Zijne exec. test. waren zijn broeder B. J. Kiers M. en Gerardus Tammerus v. Slooten, med. dr. te Veendam. — Den 13 Jan. 1827 werd de pel- en roggemolen van H. N. Muntinghe te Veendam publiek verkocht (Prov. Gron. Ct. 19 Dec. 1826).

[1]) Echtgte van mr. Andreas Adriaan Ganderheiden, griffier bij de rechtb. te Winschoten, daarna bij het prov. gerechtsh. van Gron. Zij † wede ruim 86 jaar oud, te Gron., 7 Juli 1870.

[2]) Med. chir. et art. obst. doctor, wonende te Wildervank.

[3]) Predt te Menaldum (Fr.).

[4]) Geh. met Tjalling Janssonius, predt te Andel (Gr.).

[5]) Med. doct.

[6]) Lt. Col., in echte verwekt bij Anna Maria Christina Ross, thans geh. aan den Chir.-Maj. Pieter Johannes Godefroy, ridder d. O. v. d. Ned. leeuw, woonachtig op Weltevreden, bij Batavia. — O. G. Veldtman M. (denkelijk genoemd naar zijn .....? O. G. Veldtman, I. U. D., richter der beide Harksteden, volgens een oorspr. stuk van 30 Mei 1797), die als Adjudt-Maj. den veldtocht naar Rusland medemaakte, werd in het gevecht bij Polotzk (18 Aug.) zwaar gewond (Bosscha, Neêrl. heldend. te land, 1e druk, III, bl. 402, Bijv. en verb., bl. 39).

Hendrik M., geb. te Epe (Ede, 15 Oct. 1778), Hendriksz. te Marrum, predt te Hijlaard 1801, vertr. naar Harich 1802; werd 1 Jan. 1848 emeritus en † reeds, ongehuwd, 19 Juli 1848.— Lodewijk M., geb. te Amst., kandidaat, als predt te Menaldum bevestigd 12 Maart 1837, vertr. 9 April 1848 naar Schildwolde (Gron.), waar hij † 5 Dec. 1890. (T. A. Romein, a. w., in 't Alphabet. Naamreg. en in de Aanvull. en verbet. door Dr. v. Veen).

Te Maarssen †, ongeh., 10 Mei 1846, Joha Elisab. Wilhelma Muntinghe. — Den 26 Oct, 1876 † te Nieuw-Buinen (Dr.), aan de gevolgen eener beroerte, H. Muntinghe, med. et art. obst. dr., oud 55 j. (Gron. Ct. 29 Oct.). — R. Rocquette M., landmeter 4e kl., wordt met 1 Dec. a. s. verpl. van den Bosch naar Assen (Nws. v/d Dag. 22 Nov. 1887, 4e Blad). — Muntinghe & Co's Algem. Adr.-Bur., Bloemstr. 130, Amst. (Ib. 11 Jan. 1889). — Ds. L. M., predt te Schildwolde (Gron.), en Susanna Hermanna Hoogklimmer († te Schildw. 4 Aug. 1890, oud bijna 76 j.) vieren hun 50 j. huwlf. in 1888, vóór 5 Febr. Hij † vóór 15 Jan. 1891 (zie hierbov.), toen zijn geheelen inboedel aan de pastorie te Schildw. publiek werd verkocht, en liet kinderen nà, o. a. Hendr. Thomas Ernst, Sergt bij het O.-I. leger, den 9 Febr. 1876, i. d. o. v. 22 j., in Atchin aan de cholera overl. (Ibid. 11 Febr. 1888, 5 Aug. 1890, 12 Jan. 91; Prov. Gron. Ct. 16 Aug. 76). — Den 1 Mrt. 1891 † te Veendam, oud 71 j., A. Muntinghe, vr. van mr. G. Nauta (N. v/d D. 4 Mrt.).

Aan de Hoogeschool te Groningen werden als student ingeschreven: Henricus Muntinck 16 Jan. 1633, als phil. (later hoogl.). Abrahamus Muntinck, Gron., 15 Jan. 1645, als phil., gratis propter parentem (later hoogl.). H. Muntinck, Gron., 9 Sept. 1647, aet. 18. Folkerus Muntingh, Gron., 5 Apr. 1652, als phil. Albertus Munting, Gron., 23 Jan. 1681, als litt., gratis, quia Cl. Coll. filius (later hoogl.). Albertus Muntinghe, Gron., 15 Mrt. 1686. Henricus Muntingh, Gron., 8 Aug. 1692. Lambertus Munting, Gron., 24 Dec. 1705, als litt. Nicolaus Muntingh, Gron., 4 Aug. 1721. Jacobus Muntingh, Omlandus, 6 Nov. 1723, als theol. Warnerus Muntinghe, Gron., 21 Nov. 1725, als phil., gratis in honor. patris. Bernardus

Muntinghe, Oldamptinus, 8 Juli 1729, als lit., gratis in honor. admod. reverendi parentis, pastoris Groningani. Petrus Muntinghe, Gron., 27 Dec. 1730, als l. l. (leges). H. B. Muntinghe, Gron., 5 Juli 1742, als l. a. gratis in honor. patris consulis. Scato M., Gron., 3 Febr. 1755, als a. l. Henricus Muntingh, Oml., 28 Aug. 1758, als phil. Hermannus M., Oldampt. 10 Juli (later hoogl.) en Ludovicus M., Wedda Westerwoldanus, 22 Juli 1766. Egbertus Muntingh, Neozijlanus, 16 Jan. 1771, als philol. Ajold Jan M., Wedda Westerw., 15 Sept. 1777. Nicolaus Muntingh, Niozil Oml., 1 Juni 1780, gratis ob p. et p. Wm. M., Amstelodam, 9 Mei 1786. H. W. M., Amsterdam., 31 Dec. 1787, als jur., gratis in honor. parentis Hovetmannii (Scato, M., lid v. d. hooge justitiekamer 1780). Hylcko M., Veendamo Oldampt., 15 Sept. 1806. B. J. Kiers M., 1810. Arend Hendrik M,, Zuidwolde, 14 Nov. 1812. Lodewijk M., Amstelodam., 11 Sept. 1830.

Met deze familie waren zeker verwant: Hendrik Muntinghe Appius, stads-secret. te Gron. 1720—30, toen hij raadsheer werd; Albertus Muntinghe Stratingh, 18 Sept., 1824 en Albertus Muntinghe Cleveringa, 28 Juli 1828 te Gron. als student ingeschreven (Alb. Acad.).

Q. N.

Six-Marssenier. — In mijn bezit bevinden zich een paar vellen papier, blijkbaar afkomstig uit een familiebijbel; hierop is het volgende geschreven:

„1691. „Den 27 februarij Ben ik Jasparus Six verénight met Margareta brant inde huwelijke staat getrout in d'nuwe kerck door d^s Siberma met ouwe speelnoots vader Six met Anna Six en vader Brant en husvrouw Margareta van der Does.

1692. Den 27 oct^o is mij Ed huysvrouw in de kraam bevallen van een Doghter tussen elf en twalef uren smidaght en Sondaghs daar aan gedoompt door d^s Ha, in d'Suijjer kerk waar van de peet is harme Brant en huysvrouw margareta van der does en vader Six en hiet hillegonda Six.

1694. d'11 sep is moeder Brant in d'H^r ontslape en lijt in de nuwe kerck ondert orgel.

1697. d'23 maart, Saterdagh, is mij Ed huysvrou in d'kraam bevallen van en jonge soon, tussen half tien en tien uren, en swoensdaghs daar aan gedoopt, van ds Sibersma, in d'suyderkerck en is genaamt Herman Six, waarvan d'peters sijn Herman Brandt en Eva [1]) . . . ., huysvrouw van Herman Brant en vader Six, en is wederom over leden, toen hy was out 5 weken en ses dagen, en is begraven in d'nukerk bij t groote orgel, naast sijn grootmoeder margreta van der does, tweede vrouw van Herman Brant, als grootvader.

1697. d'2 paesdagh is grootmoeder wymans overleden en lijt in d nuwekerck.

1698. den 8 Augustus is mij Ed. huijsvrouw in d'kraam bevalle van een dooije Soon, out 7 maanden draaghs en lijt in d'nuwe kerck bij sijn broeder ondert orgel harman Six.

1699. op dinsdagh 21 Julij d'klocke ses ure nademiddagh is mij E huysvrouw in d'kraam bevalle van een soon en is gedoopt op d'26 dito tot dimen door ds Oukema, genaamt Herman waar van de peters sijn Herman Brant en Eva [1]) . . . . grootvader en grootmoeder.

1700. op sondagh den 7 maart is vader brant overgeleden de klock 2 à drie en is begraven op donderdagh s'avons d'11 maart in d'nuwe k' naast 'orgel.

1701. op dinsdagh d'12 April is my E huysvrouw in de kraam „Bevalle van een soon en is vrydagh daar aan gedoopt „van ds van der horst in de ouwe kerck en hiet roelof, „waar van d'peters sijn roelof fontijn, eva [1]) . . . . wedu van „vader Brant, en is overlede doen hy 16 weken out was „en vijf dagen.

1701. „30 augus op dinsdagh is mij E vader Six overleden, en „is begraven tot diemen onder d'heemraats stoel van de „Bijlmermeer."

Thans volgt met eene andere hand:

„1703. 19 augustes is meyn E man jasparus Six overleden snagt

---

[1]) Deze naam is onduidelijk geschreven; wellicht staat er „Veer."

„tussen elf en twalef uren en op den 18 begraven in de „nuwekerck op saterdagavont."

En weder met eene andere hand:

„1704. d'31 July ben ik Daniel Marssenier met margreta brant in „de huwelijke stat getrede, getroud tot apcou door do„mene dop.

„1705. op de 19 mij des snagh te 12 Eure is myn E huysvrou „inde Craem gecome van een Soon En is gedoop in de oos„terse kerk van ds buurmanius En is genamt daniel Mars„senier waervan getuyge zyn marriija fontijn, bartolomeus Six.

„1705. den 9 july donderdagh smorgens is mijn soon harme Six van de steen gesnede.

„1706. d'24 july is myn Ed huysvrou in d'craem gekome van een „doghter en is gedop in d'zuijjer kerk van ds Sipersma d'28 „julij en is genamt margreta, waer van getuyge zijn hilgonda Six en abraham ooijens.

„1706. op de 29 septr is margreta Marssenier ouerlede En is „begrave in de ouwecerk in t'koor.

„1708. d'6 febri is myn Edl huysvrou in de craem gekome te half „11 ure smorgens van een dochter En is gedoop d'8 febri in „d'suyer kerk door domine holbeek en is genaemt margreta, „waer van getuuge zyn hillegonda Six en Abraham Oijens.

„1709. d'4 octbr is myn Edl huysvrou in de craem gekome s avons „te halftiene van een dochter en is gedoop op de 8 dito. „En is genaemt Sara en gedoop van doomen van der elst „in de ouwe kerck, waer van getuijge zyn moeder Sara „van Beringen en abraham ooijes.

„1710. d'9 April is margreta marssenier overleede smorgens te elf „ure en begrave op de 12 dito in de ouwe kerk."

Nu volgt wederom eene andere hand:

„1727. den 10 febr. heb ik, Daniel Marssenier junior myn beley„denis des geloofs gedaan by domine Zegers, getuijgen zyn „geweest Margaretha Brand en Wynanda Lamberta van „Dulken.

„1736. den 30 Augustus is mijn Moeder Margareta Brand overlee-

„den savons tussen 6 en 7 uuren en is begraven op den „15de September savons in de oude kerk in het koor, oud „59 jaare en in de 4 maande."

Hierna is weder door een ander geschreven:

„1740. Den.... is mijne suster Sara Marssenier in den Huwelyken „Staad getreeden met Christiaan Wilhelm Stisser, Een Sax- „ser van Extractie, getrout in de oude kerk door predikant „P. Lantinus.

„1741. Den 22 April Ben Ik Herman Six weder alhier in myn va- „derland gearriveert; sijnde 13¼ jaren op St. Thomas in „america geweest, den 17 Jani 1728 met capn Droschou „uijt Texel geseylt en 21 April 1741 weder in Texel ge- „arriveert met capt Maxwellt van St Eustatius. de groote „God sij gedankt om my so genadig uit Egypten Land ver- „lost te hebben.

„1741. Den 13 Maaij savonds Middernagt Is myn stiefvader Daniel „Marssenier in den Heere ontslapen en den 19 deser sa- „vonds in het choor van ons Eygen graft in de oude kerk „begraven in n°....., het Lyk is bygeset op mijn zalr Moe- „der Margareta Brand haar doodbus, God almagtig hoop Ik „sal haar beijde dierbare zielen in Sijne Hemelse vreugde „ontvangen hebben."

En wederom met eene andere hand:

„1743. den 13 Januarij ben ik Daniel Marssenier die hierbove staad „geboore te syn in het jaar 1705, getrout met Angeneta „Franx in de oude kerk op Sondagmiddag door de predi- „cant Ds Elsevier.

De in dit handschrift genoemde leden der familie Six komen niet voor in de mij bekende genealogiën van dat geslacht.

Kan Margaretha van der Does dezelfde zijn als Margriet v. d. D., vermeld in de genealogie van dat geslacht, voorkomende in „het wapenboek van den Ned. Adel" 1892—93 op bladz. 76?

Alkmaar. V. D. F.

Van Reigersbergh (XLII, 136, 281). — Uit eene kist bij

iemand te Goes, zijn onlangs 2 folianten te voorschijn gekomen, bevattende in duidelijk schrift, een tal van belangrijke genealogische aanteekeningen van onderscheidene min of meer aanzienlijke, meerendeels Zeeuwsche familiën, o. a. een fragment van eene genealogie van van Reigersbergh, waaruit wij gaarne het volgende willen mededeelen ter completeering van het artikel, door Dr. H. C. Rogge geleverd, naardien ons bereids gebleken is, dat de inhoud van de beide folianten alleszins vertrouwbaar mag geacht worden.

I. Jan Janse, alias Reigersbergh, van beroep glazenmaker, werd poorter te Veere 18 Mei 1525 (Zie poorterboek, fol. 42 recto).

Hij woonde te Veere aan de Oostzijde van de Kapel-straat, en won te Cortgene, voor zoover bekend:

1. Adriaan Janse Reigersbergh, licentiaat in de medicijnen, overleden te Veere in 1530, tot schepen aldaar verkoren den 4 Februari 1522 (Zie Ermerins, Z. Oudheden, 3de stuk, blz. 52—53). Hij huwde met Jacomine Claas Gilles dochter, en liet na:

   a. Maria Reigersbergh, geboren in 1523, huwde Claas Jeroens.
   b. Adriaan Reigersbergh, geboren in 1530.
   (Zie Weesboek van Veere, D. fol. 176 recto.)

2. Jan Janse Reigersbergh, volgt II.

II. Jan Janse (van) Reigersbergh, geboren te Cortgene, omstreeks 1510, overleden te Veere in den Vasten van 1560, was apotheker te Veere, alwaar hij den 27 Mei 1532 poorter werd. Hij schreef te dier plaats:

„Dye Chronycke van Zeelandt", den 5 September 1551 te Antwerpen in het licht verschenen. Hij is tweemaal gehuwd geweest, 1e met Willemyne Willems, overleden te Veere in 1538, en 2e met Styne Jacobs. Hij won 6 kinderen.

1. Maria (van) Reigersbergh, geboren in 1530, huwde met Gerrit Hendrikse, een visscher; zij overleed in 1593.
2. Cornelis (van) Reigersbergh, geboren in 1531.
3. Adolf (van) Reigersbergh, geboren in 1532, vernoemd naar Adolf van Bourgondië, heer van Veere. Hij huwde te Middel-

burg, als weduwnaar, van Veere, in April 1586 met Neelken Laureys.

4. (Mr) Jan (van) Reigersbergh, geboren in 1538, apotheker te Veere, weesmeester aldaar, raad van Veere 15 Januari 1575, overleden aldaar den 9 November 1591. Hij huwde met Tanneken Ketelaar, geboren te Veere in 1536 (Weesboek te Veere, E. fol. 306, r), overleden aldaar in 1610 (weesboek N. fol. 114 r) in het huis genaamd „de Sterre", staande aan de Zuidzijde van de markt, op den hoek van de kerkstraat, dochter van Jan Matthijsz Ketelaar & van Mayken Antheunis. Zij was weduwe van Claas Claassen Honigh, met wien zij in 1555 getrouwd was, en hertrouwde na den dood van haren tweeden man, met Jacob Barendse van Graas (overleden te Veere den 7 November 1603).

Zij wonnen, voor zoover bekend, te Veere:

a. Jonas van Reigersbergh, Burgemeester van Veere in 1606 en 1607, schepen in 1604 en 1608, tot raad benoemd den 2 Januari 1602 (Zie Zwarte boek, fol. 43 v.). Hij huwde in 1603 met Elisabeth Oeillaarts, dochter van Mr Adriaan Oeillaarts (geboren te Westkapelle, Secretaris van Vlissingen in 1594, later gecommitteerde raad wegens die stad), en van Catharina Marchis. Jonas van Reigersbergh overleed in 1610, en liet na (volgens Weesboek Q, fol. 46): Anna van Reigersbergh, geboren in 1607.

b. Sara van Reigersbergh, die huwde met Ingel Leunissen, Burgemeester van Vlissingen, gecommitteerde raad van Zeeland, zoon van Leunis (Apollonius) Ingelsen & van Johanna Coomans.

5. Govert (van) Reigersbergh, geboren in Februari 1540.

6. Pieter (van) Reigersbergh, geboren in 1547. Hij is tweemaal gehuwd geweest. Uit zijn tweeden echt, 26 Augustus 1576 met Mayken Clais (Maria Nicolaï), van Bergen op Zoom, kwamen de volgende kinderen voort: Johan, Jonas, David, Nicolaas, Martha, Susanna, Maria, Constantia (deze laatste is vernoemd naar zijne moeder Styne).

In 1589 woonde hij te Veere in de Kapel-straat, achter de Groote kerk. Hij was schepen van Veere 1573, 75, 76, 77, 78, 79, 80, & Burgemeester aldaar 1581, 82, 84, 85, 88, 89, 91, 92, 94, 95, 97, 98, 1600, 1601, en is te dier plaats overleden den 5 Juni 1602.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

v. d. Tocht-Mesdach (XLIV, 387, XLV, 20). -- Het *vermoeden* (zie blz. 23 van dezen jaargang) van den onridderlijken ongenoemden P. v. L. is geheel mis. Zijn ongegrond verwijt van „fantaseerkracht" kan en mag hij zich persoonlijk aantrekken. Wat nu blijkt toch, dat n.l. in het „Genealogisch Heraldisch Archief" onder veel meer berust de officieele copie van het testament van Sr. Pieter Mesdagh (sic) en Mejuffw Susanna van der Toght (sic), egtelieden. Het oorspronkelijk testament werd opgemaakt 20 Sept. 1680 te Ougly (sic) in Bengalen. — 30 Nov. 1686 werd de hier bedoelde copie gemaakt door Michiel Baelde ter weeskamer te Batavia. Uit het genoemd belangrijk stuk blijkt 1°. dat zij in 1680 geen kinderen hadden, 2°. dat zijn broeders en zusters waren: Amerante gehuwd met Anthony Fierens, wonende te Rotterdam; Maria j. d. mede te Rotterdam; Justus, adsistent in dienst van de compagnie tot Gamrou in Perssia (sic); Johannes, jongste broeder (jegenwoordigh bij mij in Bengale); haar zuster en broeder waren: Maria en Fredrik van der Toght, beide te Batavia en 3°. dat zij beide l. n. l. geboortig waren van Rotterdam en dus niet volgens de fantaseerkracht van P. v. L. van Gouda. Voorts blijkt uit een der kerkregisters te Rotterdam, dat aldaar gedoopt werd 25 April 1655 Gilles, zoon van Pieter Mestdagh en Adryana Schouten, get. Jacob Roscam.

Deze broeder van bovengenoemden Pieter is dus denkelijk jong overleden of wel, hij moet onterfd zijn door zijn broeder en schoonzuster, zeker is het dat hij in het testament niet voorkomt. — Uit het Algemeen Nederl. Familieblad 1888, blz. 271 blijkt dat te Overschie huwde 9 Mei 1666 Cornelis Jonasse Mesdagh, wedr van Rotterdam met Catharina van Brontgeest, j. d. van Delft. — Beide laatste aanhalingen zijn ten overvloede wel een bewijs dat de familie

Mesdagh toen ter tijd in Rotterdam aanwezig was. Bij nader onderzoek zullen dus beide doopacten wel te Rotterdam te vinden zijn, indien men ten minste *goed* zoekt. Want wat zal hier toch het geval zijn dat men niet ± 1645 maar wel ± tien jaren later zal moeten zoeken en hun huwelijk niet ± 1665 maar ook veel later. Den vrager B. v. B. kan ik alsnog mededeelen, dat er omtrent beide geslachten nog veel belangrijks berust in het „Genealogisch en Heraldisch archief," niet gefantaseerd maar op officieele afschriften berustend; de ondergeteekende heeft echter geen lust, die aan een hem onbekend en ongenoemd willekeurig vrager op te geven, dan alleen bij bekendheid op nader overeen te komen voorwaarden.

Een ieder kan en moet begrijpen, dat het toch niet aangaat om uit mijne verzamelingen, die met opofferingen van veel moeiten en kosten bijeen gebracht zijn, gratis inlichtingen te geven, vooral niet aan vragers, die zich achter het merk van een letter verschuilen en vragen doen zooals b.v. voorkomen in afl. 1—2, blz. 91 en begin 92.

Oisterwijk. A. A. VORSTERMAN VAN OYEN,
DIRECTEUR V. H. GENEAL. HERALD. ARCHIEF.

Binkhorst. — Beleefd wordt medewerking verzocht tot het samenstellen eener genealogie van dit oud-Hollandsche geslacht, ter aanvulling van hetgeen daarover voorkomt in Vorsterman van Oyens Stam- en Wapenboek van aanzienlijke Nederlandsche geslachten. De bedoelde familie staat in geen verband met het geslacht *van den Binckhorst* (afkomstig van den „Binkhorst" buiten 's-Gravenhage, waarvan 11 Mei 1842 een tak in den Nederlandschen adelstand werd verheven) ten minste naar haar wapen te oordeelen. — Rietstap vermeld in zijn „Armorial" de volgende twee wapens, betrekking hebbende op het geslacht, waarvan in den hoofde dezes sprake is.

I. *Van keel met eenen leeuw van goud, geklauwd en getongd van azuur* (of dit wapen gekwartileerd met: *van azuur met drie wassenaars van goud.* Gekroonde helm. Helmteeken: *een natuurlijke pauwestaart* (stamt af van de Graven van Bentheim (Benthem) van den stam der Hollandsche Graven).

II. B. (van Oudcarspel, Spanbroek etc. — Alkmaar). Gekwartileerd. 1 & 4 *van goud met eenen leeuw van sabel, getongd van keel.* 2 & 3 *van zilver met drie wassenaars van keel.* Helmteeken: *een uitkomende leeuw van sabel getongd van keel.* Helmdekken: *goud en sabel.* Schildhouders: *twee leeuwen van sabel, getongd van keel.* Zooals men ziet, vertoonen deze beide wapens veel overeenkomst en moeten wij daaruit wel tot verwantschap besluiten.

Wie waren de ouders, grootouders enz. enz. van *Johan Binkhorst*, gedoopt 3 Maart 1669, overleden 22 Feb. 1721 (wellicht te Hoorn), eerste commies ten comptoir generaal, gehuwd met Catharina Hooreman (ged. 22 April 1668), dochter van Johannes, Kapitein der Infanterie te 's-Gravenhage en van Susanna Pousaert, uit welk huwelijk drie kinderen Pieter, Wouter en Margaretha gesproten zijn?

Wie waren: *Mr. Cornelis Binkhorst*, in 1769 Schout en Dijkgraaf van Texel, Baljuw van Eierland en *Mr. Franciscus Binkhorst*, gepromoveerd in 1763 te Leiden, in 1768 Advocaat bij den Hove van Holland? Alle deze personen voerden het sub II beschreven wapen.

Amsterdam. HENRI J. SCHARP.

Utrecht. Overluidingen. Vervolg van *Nav.* XLIV, blz. 192 [1]).

1639. XI Jan. overluyd Joffr. Margareta Mechsings, we v za. *Wermbout v̄ Cuyck*; sy was de moey v den ed. domhr Ruytenberch.

XI Jan. overluyd Jōēs v Velst. student.

XIII Jan. overluyd Anthonis Bor.

XIV Jan. overluyd de Hr en Mr Bartholomeus v Segwaerd, Licent. in beyde Rechten.

XVI Jan. overluyd de weled. Jor *Hendrick Ploos v̄ Amstel*, in sijn leven drost v Sijn Hoochheyts heerlijckheeden Zuylesteyn en Leersum, canonick Ste Marie t' Utr; gestorven te Parijs.

XVIII Jan. overluyd de weled. Joffr. *Gerardina v̄ Wanroy Uitten Ham*,

[1]) Wegens mijn ziekte kon in 1893 slechts één jaar gegeven worden, terwijl de daardoor ontstane opeenhooping van werkzaamheden oorzaak was dat ook in 1894 niet meer kon worden geplaatst. Het voornemen bestaat, nu weer geregeld met de uitgave voort te gaan. P. VAN MEURS.

1639. in haer leven huysvr. v̄ den weled. gestr Hr *Ernst v̄ Abcoude v̄ Meerten*, drossaert der vrije stede en lande van Vyanen, capn v̄ een compagnie te voet; gestorven te Vianen.

xix Jan. overluyd Juffr. Cecilia de Jongh, we v̄ za. Gerrit Croeze, in sijn leven raedt der stadt Utr.

Eod. d. overluyd Gijsbertgen Jacobsz, huysvr. v̄ Jacob Jansz. v̄ Bemmel, out-schepen, raed en eerste cameraer der stadt Utr.

xxi Jan. overluyd Adriana de Leeuw, jongedr.

xxii Jan. overluyd Joffr. Johanna Martens, huysvr. v̄ den Hr Antonis v̄ Hilten, secretaris v̄ de ed. mo. H H. staten, en griffier v̄ de leenen 's lands v̄ Utrecht.

xxiii Jan. overluyd Stephania v̄ Schuylenberch, huysvr. v̄ Johan Bogaert.

xxix Jan. overluyd Nicolaes v̄ Geyn, substituut-schout der stadt Utr.

xxx Jan. overluyd Joffr. *Maria Catharina v̄ Heemskercke*, dr v̄ den weled. hr van Incourt en Longeville.

i Febr. overluyd den ed. Heer Eduard van Hemert.

ii Febr. overluyd Joffr. Elisabeth Luijda, dr v̄ den Hr Philippus Luijda, in sijn leven raedt en schepen der stadt Brugge.

iv Febr. overluyd 't kint v̄ den ed. Hr Johan v̄ Mamuchet, hr v̄ Houdringen.

viii Febr. overluyd de Hr Lubbertus v̄ Cleeff, canonick ten dom t' Utr.

xxv Febr. overluyd de weled. Joffr. Elisabeth v̄ der Marssche; gest. te Zwol.

xxvii Febr. overluyd Elias Jansz v̄ Vianen, in sijn leven makelaer der stadt Utr.

xxviii Febr. overluyd Alijd Cornelisdr, huysvr. v̄ Antonis v̄ Ewijck.

Eod. d. overluyd Jor *Henrick Schaep v̄ den Dam*, zn̄ v̄ den weled. Jor Henrik Schaep vañ Dam.

iii Maert overluyd Geertgen Jacobsz. v̄ Eck, huysvr. v̄ Weyer Gerritsz. v̄ Campen, stadtssmith.

vi Maert overluyd *Catharina v̄ Aernhem*, we v̄ *Johan v̄ Renesse v̄ der Aa*, in sijn leven hr van Schonauwen etc.

x Maert overluyd de hochgeleerde D. D. Henricus Reyneri, in sijn leven professor Philosophiæ in de academie binnen Utr.

xiv Mart overluyd de weled. Hr Jor *Willem v̄ Zuylen v̄ Nijvelt* hr v̄ den Engh etc., raedt in de admiraliteyt te Doccum; gestorven op 't huys den Engh.

xv Maert overluid de weled. Jouffr. Maria v̄ Hartevelt, outste juffr. v̄ de abdije van Mariëndael.

Eod. d. overluyd den e. Johan van Vierhuysen.

1639. XVI Maert overluyd den weled. gestr. Hr Jor *Adriaen Ploos v̄ Aemstel*, hr v de hooge heerlijckheyt v 't Geyn, Jutphaes etc., hr v Lievendael, Oudegeyn, Tienhoven, v den lande Uuthoorn etc., gecommitteerde raedt v wegen de provintie v Utr ter vergaderinge v de ho. mo. H H. staten gnrael der Vereenigde Nederlanden; gestorve in Haeg.

I Apr. overluyd Joffr. Margareta v Westrenen, dr v den ed. Hr Aernt v Westrenen, domheer t' Utr.

VI Apr. overluyd de weled. Jor *Hendrick Pieck v̄ Tienhoven.*

VII Apr. overluyd 't dochterke v Sr Pieter ten Haeghen.

X Apr. overluyd den ed. Boudewijn ter Stege, domhr en grootcameraer der kercke ten dom t' Utr.

Eod. d. overluyd Juffr. Gisberta v Weede, huysvr. v Willem Pijll, raedt en stadthouder van de leenen van Sijn Gn̄ Van Brederode.

XI Apr. overluyd Juffr. Cornelia v Westrenen, huysvr. v de Hr advt De Wijs.

XII Apr. overluyd Juffr. Jōā v Straten, dr v den e. raetshr Straten.

XV Apr. overluyd Franchois v Ewijck, jongman, zn v Anthonis v Ewijck.

XIX Apr. overluyd den weled. gestr. Hr Jor *Philibert v̄ Tuyl v̄ Seroos-kercke*, vrijhr v Tienhoven, hr v Maelstede, Capelle en̄ Brèselinge etc., gecommitteert ter raedt en admiraliteyt in Zeland tot Middelburch.

XX Apr. overl. Maria v Riebeeck, huysvr. v Cornelis Willardts.

II Maii overluyd de Hr *Pieter Schaep*; gestorve op sijn huysinge Croesbeeck buyten Haerlem.

Eod. d. overluyd die weled. Joffr. Maria de Mepsche dr des weled. Jonckheer Rudolph de Mepsche, hr v Loppersum.

III Maii overluyd Monsr Charles de Maliers, taelman v Haer ho. mo. de staten gnrael der Vereenigde Nederlanden.

XXI Maii overluyd de weled. Jor Rudolph Cornelis de Mepsche zn des weled. Jonckheer Rudolph de Mepsche, hr v Loppersum.

XXIII Maii overluyd Johan Crom.

XXIV Maii overluyd Swaentge Gerrits v Baern, we wijl. Cornelis Willemz. Hoefslagh.

XXIII [*sic*] Maii overluyd *'t kint v̄ den raetshr Ploos v̄ Amstel.*

XXXI Maii overluyd de weled. Joffr. *Jōā v̄ Zuylen v̄ Nijeveldt*, dr v den weled. Jonckheer Aernt v Zuylen v Nijeveldt, in haer leven conventuale v vrouwenclooster.

III Juny overluyd het soontge van den Hr advt V den Berch.

VI Jun. overluyd den hooch en̄ welgeb Hr Hr Floris grave v Cuylenborch, baron tot Pallant, Witthen, en̄ Weerde, hr tot Lienden, Leede, Wildenburch etc.

XI Jun. overluyd Henrick Moŭringh, zn v wijlen Mr Roeloff Moŭringh.

1639. XIII Jun. overluyd Jonckvr *Catharina v̄ Schagen,* dr des weled. eñ welgebooren H. Hr Johan v̄ Schaegen, in sijn leven vrijhr der steede eñ landen v̄ Schaegen etc.; gestorven in 's-Gravenhage.

XVIII Jun. overluyd den weled. Jonckhr *Cornelis v̄ Lockhorst,* hr v̄ Alckemade, domproost t' Utr, heer tot Doorn, Langbroeck, Cothen, Oostveen etc.

XXI Jun. overluyd den e. Mr Cornelis Coeck, jongman; gestorven t' Amsterdam.

XXIII Jun. overluyd *het zoontje v̄ den weled. Hr Jor Hendrick Valckenaer,* hr v̄ Valckenaer, Duychenborch, Lis, Giessen, de Wenaerd etc., hooftofficier der stadt Utr.

V Jul. overluyd het kint v̄ Jonckhr Hendrick v̄ Eede, commissaris v̄ de monstering.

X Jul. overluyd Jonckhr *Johan Geerlach v̄ Goltsteyn,* zn̄ v̄ den weled. Hr Hr Reynier v̄ Goldtsteyn, gecommitteerde raedt der ho. mo. HH. staten van Utrecht; was een zn̄ v̄ den domhr Goltsteyn.

XXV Jul. overluyd Hugo Bloemaerd.

XXXI Jul. overluyd den weled. Jor *Adriaen Taets v̄ Amerongen*; gestorven te Rijnsborch in Hollant.

II Aug. overluyd 't soontje vañ advt Maurits v̄ Steenwijck.

VIII Aug. overluyd Mr Nicolaes v̄ Lobbrecht, Doctor in beyde Rechten, advt vóór den ed. hove van Utrecht.

XVII Aug. overluyd het kint v Mr Gijsbert de Reuver, advt vóór den ed. hove v̄ Utr.

XVIII Aug. overluyd Maria Verwey, huysvr. v̄ Johan van Gaelen, nots's hoofs v̄ Utr.

XXI Aug. overluyd Joffr Margareta v̄ Dulcken, wo v̄ wijlen den Hr Godefroy v̄ Beeck; is de moey van den domheer Heuft.

XXII Aug. overluyd den e. Heer Cornelis v̄ Middelcoop.

Eod. d. overluyd het soontje v̄ Jor Franchois v̄ Beughem.

XXIII Aug. overluyd het zoontje v̄ Jor Jan v̄ der Meulen, capn v̄ een compagnie te voet ten dienste der Vereenigde Nederlanden.

V Sept. overluyd Beatus v̄ Leeuwen, we v̄ za. Evert Jansz v̄ Buytendijck.

Eod. d. overluyd het zoontje v̄ den Hr advt Joēs de Laet.

VI Sept. overluyd Juffr. Jōā de Raedt, we v̄ za. Eduard Pels.

VII Sept. overluyd Abraham Schuth v̄ Waldeck.

IX Sept. overluyd Mr Johan v̄ Putten, borger en chururgijn t'Utr.

XIV Sept. overluyd Catharina Vossche, huysvr. v̄ Henrick v̄ Wijckerslooth, raedt en vroetschap der stadt Utr.

XVI Sept. overluyd den ed. Jor Johan v̄ Ravensway; gestorven op 't huys ten Hogerhorst buyten Amersfoort.

1639. Eod. d. overluyd het soontje v Dr Hendrick de Roy, Medicinæ et Botanices profess.

xxi Sept. overluyd Willem v Royen; gestorven aen de Nieuwersluys.

xxiii Sept. overluyd Geertruyt Solms, jongedr.

Eod. d. overluyd den ed. Joncker Bucho v Schroyesteyn.

xxv Sept. overluyd Juffr. Margareta v Zanen, dr v wijl. den ed. Jonckheer Arnout van Zanen.

1 Oct. overluyd d' weled. Joffr. Anna v Thienen, dr v de weled. Jor Andries v Thienen, in sijn leven eerste m̄rknaep v Hollant eñ Westvrieslant, jongedr; overleden binnen 's-Hertogenbosch.

iii Oct. Clara v Wintershoven, dr v za. Gerrit v Wyntershoven, jongedr.

v Oct. Joffr. Anna v Kes, we v za. Gerrit ter Stege.

vi Oct. 't kint v de e. Johan v Arckell za.

viii Oct. de weled. Joffr. *Jōā v̄ Brakel*, outste joffr. in den convente v Oudwijck; is de moey v den ed. dijckgraef en domhr v der Noodt.

xiii Oct. de weled. Joffr. Isabella Maria de Mepsche, dr des weled. Jor Rudolph de Mepsche, hr v Loppersom.

xx Oct. Huyg Jansz Cramer, smith der staten v Utr en v den dom.

Eod. d. Joff. *Maria Anna Duyck*, dochterke v Jor Adriaen Duyck, capn-majoor v 't regiment v Sijn Gñ de graef v Solms.

xxi Oct. Maria v Bockhoven, we v za. Claes Jansz de Leeuw.

Eod. d. 't dochterke van Mr Jan Baptista Briaes.

xxii Oct. Jan Willemsz. v Baerle, in sijn leven pander v de ed. mo. HH. staten v Utr.

xxv Oct. Juffr. Margareta de Cheyse, dr v wijlen den Hr ritm̄r Cheyse.

xxvi Oct. Sara v Varick, huysvr. v Rudolph v Rijn, procur vóór den hove v Utr.

xxvii Oct. Haesge v de Poll, huysvr. v Gerrit Schade.

Eod. d. 't kint v den weled. hr v Stavenesse, Rhijnhuysen, Kempenhofstede.

xi Nov. overluyd de weled. Joffr. *Anna de Cock v̄ Delwijnen*, outste dr v den weled. gestr. Hr Johan de Cock v Delwijnen.

Eod. d. 't kint v Mr Clemens v Gessel, advt in den e. hove v Utr.

xii Nov. den weled. gestr. Jor *Willem v̄ Oostrum*, hr tot Broeckhuysen etc., gecompareert hebbende onder 't lidt v de heeren ed. en ridderschappe, representerende den tweden staet van den lande v Utr; overleden alhier den 10 Nov. o. s.

xvi Nov. Belichgen Hendricksz v Wijck, we v za. Lauwerens v Everdingen.

xviii Nov. Digna v Heusden, dr v Gerrit v Heusden.

1639. XXIII Nov. Joffr. Maria v Sneeck, we v den ed. Hr Daniël v Weede, in sijn leven raedt ords in den hove provinciael v Utr.

XXX Nov. de e. Adriana v Nellesteyn, we v za. Johan v Oort, in sijn leven drost tot Vreeswijck aen de Vaert; was de moey v den domhr Nellesteyn.

IV Dec. overluyd Aeltgen v der Woert, huysvr. van Eernst v Leeuwarden, raedt in de vroetschap der stadt Utr.

XI Dec. Joffr. Adriana v Crayesteyn, we v wijlen Hr en Mr Bartholomeus v Segwaert, Licentiaet in beyde Rechten.

XIV Dec. Harman Willemsz. v Doegenborch.

XVIII Dec. de weled. Jor Jor Aernout v Bodeck, erfgeseten op Bergek Houpten, hr in Marwits.

XX Dec. Cornelia Sem, huysvr. v Cornelis Willemsz v Portengen.

(Wordt vervolgd.)

Van Beresteijn. — Op den kwartierstaat van Rombertus Franciscus Wierdsma (Geneal. kwartierst. van Nederl. Geslachten) vind ik :

Jan van Beresteijn, geb. te Maastricht 8 Febr. 1700, st. te Nuland? kolonel bij het regiment Hertel, tr. te ....? den ....? Catharina Louise de Swart, geb. te ....? den ....? st. te Venloo 29 July 1745. Uit dit huwelijk is geboren Maria Francisca van Beresteijn, geb. te Meenen 1 Jan. 1731, st. te Nuland 29 Dec. 1806, tr. te Monster 26 Dec. 1763 Rombertus Aeneas Wierdsma, geb. te Leeuwarden 28 Sept. 1736, st. te Geffen 28 Oct. 1812, drossaart van Nuland Geffen, enz.

Bij het geslacht van Cattenburgh (uitgegeven door Vorsterman v. Oijen) wordt opgegeven: Hendrik Casteren van Cattenburgh, geb. te 's-Bosch 28 Febr. 1722 st. te Grave 21 Febr. 1787, kolonel der cavallerie, tr. te Venloo ....? Catharina Elisabeth van Beresteijn, geb. te Maastricht 30 Sept. 1725, st. te 's-Hage 15 April 1789 (zuster van de voorgaande).

Voorts vind ik in de registers te Maastricht: Joannes van Beresteijn, geb. 20 Febr. 1684, zoon van kapitein Johan van Beresteijn en Maria Elisabeth Born.

Izaak Mattheus, broeder van Joannes, geb. 10 April 1686.

Henriette Catharina, geb. 18 Oct. 1711, dochter van Franciscus Theodorus v. Beresteijn en Catharina Somers.

Wie van de navorschers zou deze personen terug kunnen brengen tot den tot dusverre bekenden stamvader van dit geslacht, Gysbert Janszoon van Beresteijn, ano 1530 schepen te Amsterdam? Tevens worden de wapens van de geslachten Born en Somers gevraagd; bovendien worden de ouders en grootouders gevraagd van M. E. Born en C. Somers. J. C. POLVLIET.

de Cock (XXXVII, 131). — Ook ibid. bl. 342? „Den 1 martii A° 1676 gedoopt een Jonge soon genoemt Hendrick, vader Jan de Cock, moeder Anna Margareta v. Wijck, Ledemaeten der gemeijnte" (Ingen). Hend(e)rick de Cock, geh. m. Luijtjen Jans(dr) Quijnt boden 12 Nov. '99 Jan., 26 Mrt. 1702 Margareta, 29 Juni 1704 Anna Margriet, 31 Juli 1707 Diderick, 14 Oct. 1708 Megtelt, 9 Febr. 1710 Guert. Hendrick de Cock (dezelfde?), geh. m. Joha v. Triest, liet 8 Juli '14 Luijtjen, 12 Jan. '16 Maria, 6 Juni '17 Cornelia doopen. Uit het Doopboek te Ingen. JAC. A.

de Cock van Nerijnen (vgl. *Nav.* XXXVI, 33; XL, 62). — Te Utrecht † 2 April 1836 Johanna Jacoba de Cocq van Nereijnen, 74 jr., wede Huibert Voskuil. Dus ook deze tak bestaat nog, in eenvoudigen levensstand. O.

Langren (of Langeren). — In het ten j. 1893 verschenen geschrift [1]) van B. Bierens de Haan „Bouwstoffen voor de Geschiedenis der Wis- en Natuurk. Wetenschappen in de Nederlanden" worden belangrijke mededeelingen aangaande bovengenoemde familie gegeven, van wie enkele leden zich o. a. als kaartgraveurs hebben onderscheiden. Aan deze verdienstelijke schets kan ik nog eene kleine bijzonderheid toevoegen.

In Sept. 1608 gaf Arnoldus Florentius a Langeren aan de stad Zutphen een „globum terrestrem" ten geschenke, waarvoor zij hem met 60 carolusguldens vereerde [2]).

---

[1]) Uitgeg. vanwege de Kon. Akad. van Wetenschappen te Amsterdam.

[2]) Raadsres. van 16 Sept. 1608 en overrentmeestersrekening van 1608, fol.

Deze aardglobe bevindt zich thans in het museum van Zutphen. Zij heeft een omtrek van ± 166 centimeter, is zeer fraai bewerkt doch op enkele plaatsen geschonden.

De bol is voorzien van enkele cartouches; in één dezer bevindt zich het fragment van eene op perkament geschreven opdracht, in eene andere staan nog deze woorden:

Jacobus florentius Vl,
[trajec]tensis Author:
. . . . . florentius
. . . [sculp]tor: Am:
. . . . . . A° Dñi
. . . .

terwijl een derde dit te lezen geeft:

Cautum est priuilegio ordinum Confoederatorum/ Inferioris Germaniae, ne quis alius ad decennium,/ globum hunc terrestrem absq(ue) consensu Jacobi/ florentij civis Amsteldamen(iensis) tijpis mandare/ Vel simili, vel alia forma excudere, vel alibi/ impressum adducere, aut Vendere ausit, sub/ poena in diplomate statuta/ 1593.

Omtrent dezen Jacobus Florentius vroeg ik bijzonderheden in Nav. XLIII, blz. 419, alwaar men het jaartal 1600 in 1608 gelieve te veranderen.

Zutphen. J. GIMBERG.

Vreede. — Wie kan inlichtingen geven omtrent de afstamming dezer familie in verband met de overlevering dat zij tot de uitgeweken Hugenoten zoude behoord en vroeger *la Paix* geheeten hebben, terwijl het hoofd der familie eertijds den markiezentitel zoude gevoerd hebben. C. J. M. PLEIJSIER.

Buckingham-Stultinck. — Men wenscht te weten welk wapen

---

26 r°. Uit deze bronnen blijkt niet, waar Arnoldus Florentius a Langeren woonde.

Misschien is deze aardglobe van hetzelfde maaksel als de „sphera mundi", die hij in 1609 aan de stad Antwerpen leverde.

gevoerd is door zekeren N . . . de Buckingham, die tegen het eind der 16e eeuw, aandeel zou hebben gehad in de regeering van Utrecht. Hij was gehuwd met Johanna de Stultinck, welke moeder werd van Isabella (wellicht Isabella Claudia) de Buckingham, gehuwd met Antonis de Laval „civis Segusiarius, en niet onvermaard als dichter en wijsgeer. Genoemde Johanna huwde, na den dood haars mans, een anderen schrijver, met name Nicolaas de Nicolaï, „Allobrogis"; zij † 1587. Naar een bestaand wapenbord te oordeelen, zoude het gevraagde wapen bestaan hebben uit een veld van sabel beladen met een van zilver en 3 ontwortelde boomen van dezelfde kleur. Zekerheid hieromtrent kan door kenners van Utrechtsche geslachten worden verschaft aan V. DURAND.

Ailleux (Fr.).

Stieltjes. — Beleefd worden mededeelingen verzocht omtrent deze Overijselsche familie.

Amsterdam. HENRI J. SCHARP.

Heerlijkheden (XLIV, 717). — Ginkel, buurschap o. Amerongen, behoorde vroeger aan het geslacht van Reede. De eerste Graaf van Athlone uit dit geslacht, Godard bn van Reede, Veldmaarschalk van het leger onzer Staten, † 1703, de vriend van koning Willem III, was vrijheer van Amerongen, Ginkel en Elst; zie o. a. mijn opstel in Geld. Volksalmanak 1874 bl. 54—76. Thans is Godard Graaf van Aldenburg-Bentinck ambachtsheer van Amerongen, verblijf houdend op het kasteel aldaar, bij overdracht in 1879 door Elisabeth Mary gravin van Reede-Ginkel, die nog steeds Vrouwe van Zuilestein te Leersum is; zie over Leersum o. a. mijn artikel in „De Navorscher" XXXIII, 297—300. — Hardenbroek behoort aan een Baron v. Hardenbroek, die het bewoont. — Harmelen behoorde aan Jhr. Mr. Jean Mari Caen van Maurick († te 's-Gravenhage Febr. 1876) en zijne omstr. 1890 overleden douairière, eene freule van Beusechem, eerder wede de Jonkheere.

JAC. A.

Vragen. — 1. Jan Fransz. Vallaré, gehuwd 1640 met Grietje Adrien van Sodlitz, beiden geboortig van oude Tonge, hadden tot zoon François Vallaré, Secretaris te Dirksland. Welk familiewapen voert dit geslacht; is er omtrent deze familie iets meer bekend?

2. Bestaan er genealogische aanteekeningen omtrent de geslachten: Sloekenaer en Louwa, vermoedelijk stammende uit Limburg of Luik, bloeiden begin 1700.

3. Kent iemand de ouders van Johannes d' Oley, Luitenant in Belgischen dienst, gesneuveld te Namen 1692 29 Juli — schreef ook Olaey.

4. Wie kan mij de navolgende genealogiën aanvullen of mij naar eenig adres verwijzen? Clement Lens geb. te Wald 2 Dec. 1696, woont te Amsterdam aldaar overl. 2 Mei 1764, huwt in de Nieuwe Kerk 4 Maart 1725 te Amsterdam Anna Gijsberts Kieft (uit den braven stam van Kiefdt) wonende te Amsterdam, geboren te .....? 1690, overl. te Amsterdam Juni 1769.

Wie waren hare ouders? Verschillende getuigen waren: Pool, Verwey, Eijpensteyn.

5. Hendric Isaac Cannegieter, huwt te .....? dato ± 1715/1725 met Elisabeth van Houten. Genoemde H. I. Cannegieter was stadschirurgijn; te Amsterdam begraven in de Oude kerk 20 Nov. 1775, Ommegang 67 te Amsterdam. Van wie kunnen zij kinderen zijn?

Namen van getuigen waren Reijnier van Houten en Maria van Fermentijouw.

Princenhage. TERVEER.

Hendrik v. Ensse (XLII, 615). — In „Oude Grafzerken en Wapenborden te Wijk-bij-Duurstede"; — zie Scheffer's „Familie-Archief 1883/84" n° 44 bl. 4, — wordt opgegeven:

Zuyderind, Reede, Natewisch, Nestelraedt, Wijngaerde (?)

Insgelijks:

A° 1638 den 16 Martius is in den Heere gerust de WelEd. en Deugentryke Achtbare Joffrou Anna Maria v. Ensse oud synde 30 jaren. JAC. A.

Wapen Van Eldik. — De familie Van Eldik (Zutphen, Deventer) heeft tot wapen: in zilver drie saamgevlochten blauwe ringen, geplaatst 2 en 1. Is dit een phantasie-wapen of hebben de Van Eldiks het van eene aangehuwelijkte familie overgenomen? Gaarne had ik dienaangaande eenige inlichtingen.

Zutphen. J. GIMBERG.

Ook te Nijmegen, Amsterdam en Utrecht wonen Van Eldiks. Zij stammen uit de Betuwe (zie geslachtslijst Buddingh). Het wapen trof ik o.a. aan in den boedel mijner grootmoeder E. Thieme (geb. Van Eldik) † te Arnhem 1874.

J. F. V. S.

De Jong van Beek en Donk (XLIV, 717). — De ouders en de wapens van Christiaan Vaillant en Catharina Everardina van den Treek komen voor op den kwartierstaat van Mr Christiaan Everhard Vaillant, opgenomen in de Kwartierstaten van Nederlandsche geslachten, 3e deel.

Den Haag. J. P. V.

Otters-de Gimmer (XLIV, 395, 541). — Abigaïl Martha's broeder, Willem Jan Tulleken, — zie over hem mijne genealogie T. in Herald. Bibliotheek (red. J. B. Rietstap, bij Mart. Nijhoff te 's-Hage), 1881 — trad met Herman Hendrik's zuster Catharina Jacomina in den echt; zie aldaar bl. 58, 61. Over Otters (Otterus) zie aldaar bl. 39, 57, 61, 2, 249, 68, 9, 72, 3. Omtrent het wapen van Herman Hendrik Otters, zie ald. bl. 39 noot 3; op die bladzijde komt eene vroegere alliantie Otters-Tulleken voor. Insgelijks bl. 269 noot 2. — Waarbij kome, dat Christiaan Otters, een geleerde Pruis, vele wiskundige werktuigen uitvond; ze staan nog uitgebeiteld op zijn graf te Nijmegen, waar hij in 1658 tot hoogleeraar der wiskunde aan de Illustre-school werd aangesteld (zie Geldersche Volksalmanak 1864 bl. 16). — Daniël de Gimmer, pred. te Heemstede, 1727 te Zwolle, '62 emiritus, † '63, had in eerste huwelijk Jacoba v. den Berg, en liet Elisabeth v. Tongeren, † 24 Jan. 1803, oud 98 jaar, als weduwe achter. JAC. A.

KERKGESCHIEDENIS.

BIJDRAGE TOT DE GESCHIEDENIS

DER PRESBYTERIAANSCHE KERK TE 's-GRAVENHAGE.

DOOR

M. G. WILDEMAN.

. . . .
Aan 't werk! Schud onvermoeid van tempels, praalgebouwen,
En wat ze ooit heeft gesticht, het stof der tijden af, —
. . . .

(P. Zwart, „Aan de Vereeniging die Haghe" Haagsch Jaarboekje voor 1892).

In 1833 verscheen bij de firma's van der Meer en Verbruggen te Rotterdam, Waugh and Innes te Edinburgh; W. Curry Junior & Co. te Dublin, Whittacker & Co. te Londen, eene hoogstbelangrijke studie over de Schotsche Kerk te Rotterdam, van de hand van den toenmaligen tweeden predikant dier gemeente William Steven, M. A., in welk geschrift ook in 't kort de geschiedenis der Engelsche kerken van de andere plaatsen in ons vaderland worden behandeld. — Zoo geeft ZWEerw. ons in pag. 307—311 een relaas van de opkomst, bloei en ondergang der Presbyteriaansche Kerk te 's-Gravenhage. We leeren daaruit o.a., dat, toen bij Kon. Besluit van 8 Januari 1822 de Engelsche Kerk in de Hofstad werd opgeheven, de bijbels, gezangboeken, de zilveren schaal in gebruik bij het Avondmaal, en een gedeelte van de registers aan den Kerkeraad der Ned. Hervormde Gemeente overgedragen, en in de Consistoriekamer van de St. Jacobskerk werd geborgen.

Waar of dit ander gedeelte der registers mag gebleven zijn?

Slechts één register berust in het Kerkeraadsarchief, en heeft tot opschrift:

THE CHURCH-BOOK
OF
THE ENGLISH CONGREGATION
AT
THE HAGUE.

terwijl door den Heer Steven voornoemd, als nog in 1833 aanwezig wordt vermeld, een register met opschrift:

A Register for the church consisting of the subjects of Ye King of Great Brittaine resident in the Hague.— Begun in the yeare 1627.—

Eene noot verklaart verder: „This first volume is mostly filled with entries of mariages, christenings and elections of office-bearers and the remaining three volumes arre fuller on sessional business, and quite complete.

Onder de Doopinschrijvingen keurt hij er van drie de mededeeling waard, n.l.

1635, Jan. 20.— Frederick, son of Lieut. Col. Coninghame. Witnesses: the Queen of Bohemia, and Prince Elector Palatine.

1635, April 15.— John, son of John Davenport, [1]) preacher of the gospel.

1641, March 17.— Frederick, son of Colonel Cochran. Witnesses: the Queen and the young Prince of Orange.

Vooral wegens de doop-acta zou het terugvinden van deze oude bescheiden voor de archieven van 's-Gravenhage een aanwinst zijn.

Over den tempel, waarin door de Presbyterianen hun godsdienst werd uitgeoefend, is niet veel geschreven. — De Riemer wijdde er een paar bladzijden aan, terwijl later Jhr van Sypesteyn, in het Haagsch Jaarboekje 1889, er nog eenige nieuwe wetenswaardigheden aan toevoegde.

---

[1]) Het impost-reg. op het begraven (oud-archief) vermeldt 4 February 1720 John Davenport. *f* 3.—.

Dit alles is zeker genoegzaam bekend, en behoeft dus niet te worden herhaald. Alleen kan ik nog in de beschrijving van de Riemer verbeteren, dat, waar hij spreekt van een in 1625 òf 1626 gesloten verdrag tusschen de Engelsche en Hoogduitsche Gemeenten, hier moet gelezen worden 15 december 1626.

In Juli van datzelfde jaar hadden van beide zijden besprekingen plaats, en de overeenkomst werd geteekend „in 't Hof van zijn Coe Majt van Bohemen op ten XV Decembris 1626", door Tibaldus Mauritius, Secrs van H. M.; Philippus Ludovicus, Duitsch predikant, William Boswel (bij absentie van den Engelschen predikant), en John Harvye.

Het stuk geef ik in zijn geheel in de hierachter volgende bijlagen weder. (Zie Bijl. I).

Zooals daaruit blijkt, kon de regeering van 's-Gravenhage na examinatie van dit accoord, niet nalaten er op te wijzen. dat de daarin voorkomende clausule van het dertigjarig bezit, nooit zou kunnen leiden tot eigendomsovergang, en zij zich dan ook het recht voorbehoudt, ten allen tijde over de kapel te kunnen beschikken.

Het is niet mijn plan eene uitvoerige geschiedenis te geven van de Engelsche Kerk der Hofstad, gelijk die van den Heer Steven over de Congregatie te Rotterdam. Vooreerst zou ik mij niet gaarne wagen aan eene studie op kerkelijk gebied, en tweedens staan mij niet de noodige gegevens ten dienste.

Wel is waar werd mij den 23 Maart 1893 [1]) door den Kerkeraad der Ned. Herv. Gemeente welwillend toestemming verleend, de verschillende bescheiden betreffende de Engelsche Kerk te raadplegen en te publiceeren, doch behalve het eenige register, waarvan ik reeds sprak, bevat het Archief niet veel merkwaardigs, — de reeds aangehaalde acte van 1626, eene dito betreffende eene verbouwing (1679), benevens eene van 1751 over den bouw van een orgel, en de acta betreffende de oneenigheden met de Classis,

[1]) Eigenhandig schrijven van Ds. Oorthuys, toenmaals Scriba van den Kerkeraad.

— behooren tot de belangrijkste losse stukken. Vele pakken met kwitantiën en verzamelingen van bescheiden van zuiver particulier belang, vormen met het genoemde, het wellicht ééns belangrijk archief.

Eene lijst van predikanten, ouderlingen en diakenen, geef ik als Bijlage IV. Het is een afschrift van een tableau achter glas, (gecalligrapheerd door den Heer C. G. Lotter), aanwezig op het Gemeente-Museum van 's-Gravenhage. Daar ook hier de tand des tijds den inkt doet verbleeken, kan deze publiceering nuttig zijn. Uit het archief toch, is thans niet meer eene geregelde opvolging in de verschillende ambten vast te stellen.

Ons eenig register is een ferme foliant, in perkamenten band, doch de rug is los en het bovenblad heeft, evenals de eerste bladzijden, veel door vocht geleden.

Behalve eene lijst van lidmaten [1]) der gemeente, en het doop- en trouwboek [1]), van af 1677 bijgehouden tot 1825, bevat het:

The acts and Resolutions of the Consistory, beginning with the Ministery of Mr. Philip Macdonald de Bowie, who was inducted and confirmed unto his ministery, on the sixth day of December st: nov. 1676.

De hoofdinhoud van deze Handelingen en Besluiten van het Consistorie is de be- en herbenoeming van ouderlingen en diakenen, waardoor wij tot de juiste data van aanstelling geraken. — Eene korte opsomming van de verschillende gebeurtenissen, welke van af Dec. 1676 tot aan het begin dezer eeuw in dit kerkgenootschap plaatsgrepen, moge de belangstelling van enkelen opwekken; dit reeds zal eene ruime belooning voor mijne moeite zijn.

De eerste regelen leeren ons reeds dadelijk den achteruitgang der gemeente, aangezien het Consistorie in zijne zitting van den 6 Dec. 1676, den predikant doet weten, dat hem, met het oog op

[1]) Zie Maandblad van het Genealogisch en Heraldiek Genootschap „De Nederlandsche Leeuw", Jg. 1893, afl. 2, 5, 6 en 7.

de geldelijke omstandigheden, niet meer dan 14 ducatons jaargeld kan worden toegelegd.

Het jaar 1677 (20 Sept.) ziet eene boetvaardige afgedwaalde, Mrs. Birdsey, weder genadiglijk in den schoot der kerk opgenomen.

Ds. Macdonald de Bowie deelde haar uit naam van de Vergadering mede:

„that she was certainly guilty of grievous sins, as wilfull stub„bornisse standering her neighbours and the like, that she had been „justly debarred from the Lords supper upon that account, but „however since she professed to be penitent, and they hoped her „repentance was hearty and unfeigned, they were ready to receive „her again into the bosom of the church ., ...

Den 27 van dezelfde maand verscheen de voorlezer Thomas Talbot voor het Consistorie, en vroeg ontslag uit zijne betrekking, omdat hij uithoofde zijner zaken dikwijls was genoodzaakt, zelfs op de Zondagen buiten de stad te gaan, en hij zoodoende zijn dienst niet kon blijven waarnemen. — Na eene vergeefsche poging der vergadering om hem op zijn besluit terug te doen komen, werd het ontslag toegestaan, en aan den predikant opgedragen, aan de zustergemeenten te Amsterdam en Rotterdam, het verzoek te richten, om een geschikt persoon voor den voorlezers-dienst hierheen te zenden.

Reeds den 9 Nov. d. a. v. werd Anthony Baddimer (met aanbeveling van den Rotterdamschen Engelschen predikant Maden), op eene jaarwedde van *f* 70.— aangesteld, en teekende het volgende contract:

„I underwritten doe accept of the Readers place at the Salary, „or wages of Seventy gilders a year (the new years gift being „included). — I doe likewise promise to discharge all the parts „of my function faithfully, to obey the orders of the Minister and „Consistory and in case of misdemeanor, and ill behaviour to sub„mitt myself to the discipline and censure of the Consistory. I „do further promise, that in case I might goe to live in some „other town, or for any other reason desire my dismission, to „continue reading, and to performe all the other parts and duties

„of my place till such time as the Consistory shall be provided of „another Reader. At the Hague, on the 9th day of November 1677.

In de vergadering van den 27 December werd eene aanvraag behandeld van den gewezen voorlezer Thomas Talbot, dien behalve een geschreven certificaat van het hem als voorlezer gegeven eervol ontslag, ook een bewijs had aangevraagd, dat hij tot het Engelsche Kerkgenootschap had behoord.

Op grond van het vermelde in de retro-acta (1671, bij het ontslag van den voorlezer Adam Marsh), werd Talbot aangezegd, dat, aangezien hij toch in deze stad bleef wonen, het bedoelde certificaat geheel onnoodig was „that as in times past he had behaved him„self like a good Christian, he would continue so to doe in times „coming, not live in malice and envy, but in christian charity and „peace with all men, the which being effectually and in the spirit of „meeknesse performed by the Minister, Thomas Talbot took his leave."

Ter zelfder bijeenkomst werd ten opzichte van Eduard Cockburn, en Anna Pigget de gunstige beschikking genomen, dat gedurende den winter, aan den eerste 10, en aan de tweede 6 stuivers per week zou worden uitbetaald.

Op de volgende vergadering (1 Januari 1678), doet de predikant de mededeeling, dat de Prinses van Oranje, door tusschenkomst van Doctor William Lloyd, deken van Bangor in Engeland, *f* 200 had doen toekomen voor de armen van de Engelsche gemeente, waarvan 3 rijksdaalders voor den voorlezer, en 3 id. voor den koster, als nieuwjaarsgift was bestemd. In dezelfde zitting werd het voorlezers-tractement van *f* 70 op *f* 100 gebracht:

„where as Antony Baddimer was made reader in the moneth of „November last past onely upon a salary or pay of seventy gilders „a year whether they ought not make some addition there unto „and the rather since they were now in a condition by reason of „Her Hignesses present. The which being considered and voted „about, it was unanimously resolved to allow Antony Baddimer „one hundred gilders a year, five and twenty gilders every quarter. „and that he should have it proportionably from the very time of „his admission."

Het volgend jaar (1679) had eene verbouwing in het godshuis plaats, bestaande in het laten vervaardigen van 6 nieuwe zitplaatsen, tegen den muur van het toenmalige Hospitaal, 3 stuks aan beide zijden der deur. Het contract dienaangaande berust in het archief, is gedateerd 10 Mei 1679, en draagt tot hoofd:

„Conditie ende voorwaerden waer naer dat de Kercken Raedt „ofte Heeren Regenten van de Engelse Kerck syn van meeninghe „te besteden dit naervolgende schrienwerck om in deselve kerck „ses niewe sidtbancken te maecken ende dat van goedt droch „wageschodt volgens de bijgaende grondt ende standt teickening „geteikent met de Letter A. B. C. D. ende bij den aennemer daer„toe te doen het houdt ende arbeytsloon gereeschap spijkers eygen „cost en dranck ende wat voort tot op maecken ende voltrecken „van't voorsz werck van node is en in volgende artickelen breeder „sal beschreven werden, Anno 1679."

Dit contract bestaat uit 25, uit den aard der zaak zeer langdradige artikelen; het laatste vermeldt den naam des aannemers, en mag daarom hier eene plaats vinden.

„Op alle voorgaende Conditien van dit voorsz werck is aennemer „gebleven Philip van Leeuwen, Mr. Schrienwercker ende dat voor „de somma van drij hondert vijftien gul. ofte hondert ducatons „tot twintich stuvers de gulden ende sal werden betaaldt soo haest „het werck gedaen ende van de heeren besteders ofte ijemant van „haerenswegen daer toe gelast synde sal opghenomen ende gepre„sen syn.

„Gedaen ten Consistoire van de voorsz. Kerck. In den Hage op „den 10 Oktober 1679. (get.) philip van leeuwen.

In dorso staat aangeteekend:

„den 27 december is het verhemelt noch niet oversoldert dat „den eersten most gedaen syn, de boete is alle dagen voor den „armen 6 gulden om aen de bedonge penningen af te corten."

Nog een tweede contract is aanwezig ook handelend over het „Schrienwerck." — De openbare aanbesteding had 9 dec. 1680 plaats, en ook hier bleef Philip van Leeuwen aannemer voor *f* 325.

Op het contract zelve komt de volgende kwitantie voor:

„Bekenne uijt handen vañ consistory vañ Engelse kerck ontf̄ „te hebben de somme van Hondert ses en twintigh gl. 6 stuyv. „in voldoeningh van 't bovenstaende besteck synde het restant vañ „drij hondert een en dartigh gl. 6 st. soo dat oversulckx bekeñne „tot dato deses volkomen voldaen en betaelt te syn.

„Actum Haghe den 7ste Janū 1682.

(get:) Philip van Leeuwen.

Het beeldhouwwerk bij deze vertimmering was opgedragen aan den Haagschen beeldhouwer Frederick van Tongeren.

Hoe slecht dit werk in dien tijd werd betaald blijkt uit de volgende:

„Reeckeninge van Frederick van Tongeren Mr. beelthouder in den Hage van „het gesneden Werck gemaeckt aen de Bancken van de Engelsche Consistory

„T eersten drie Jonica: Captelen, het stuck tot 2 Gulden, maeckt . .	f	6.—
„Noch gesneeden drije Pilaren het stuck 6 Gul: Is:	„	18.—
„Item 3 Jonica-Captelen op de voorsz Pilaren, het stuck 2 gul. comt.	„	6.—
„Vier bollen op de bancken het stuck 1.16	„	7.4
„Noch 4 blaetgens onder de bollen Pilaren, het stuck 10 st., ...	„	2.—
„Een stuck gesneeden boven tusschen beyde Bancken met de Wapens „van Engelant & Schotlandt mitsgaders de Inscriptie, comt daer voor.	„	30.—
„Noch twee stucken in de fries boven bēñde sess stoelen (A) met Anno „d'andre met het getal van het Jaer in de deckstuck tot 6½ gl. . .	„	13.—
Sa totalis	f	82.4

Toch schijnt deze bescheiden rekening te hoog te zijn bevonden, daar op hetzelfde papier de volgende kwitantie voorkomt:

„Den inhout deser voldaen met de somme van seventicht ghulde „den 29 februarie 1680.

„(get:) frederick van tongheren.

De grondteekeningen van een en ander zijn alle nog in originali aanwezig in 't archief.

Op den 22 November 1679 deelde de predikant aan de vergadering mede, dat de diaken van Marle hem had kennis gegeven, dat hij tot diaken bij het Ned. Hervormd Kerkgenootschap was benoemd, doch de hulp van het Consistorie inriep om deze benoe-

ming van geene waarde te doen zijn. — Daarom werd besloten om dadelijk over te gaan tot het kiezen van nieuwe diakenen en ouderlingen. — De benoeming van den Heer van Marle tot ouderling bij de Engelsche gemeente deed nu van zelve die tot diaken bij de andere congregatie vervallen.

In Maart 1680 werd door de Prinses van Oranje aan den predikant order gegeven, om uit Haar naam aan H.H. Burgemeesteren van 's-Gravenhage te verzoeken, dat voor Haar en Haar gevolg in het godshuis aparte zitplaatsen zouden worden vervaardigd, en wel zoodanig, dat bij een eventueel bezoek, geen stoornis voor het publiek zou kunnen ontstaan. — Door de regeering van 's-Gravenhage werd met den meesten spoed aan deze billijke aanvrage voldaan.

Wat het Notulen-boek hiervan zegt, mag woordelijk herhaald worden.

„In the year 1680 about the above mentioned time Her Highnesse „the Princes of Orange ordered Mr. Philip Macdonald de Bowie „to goe to the Burgemaisters of the Hague and in Her name to „desire them, that they would be pleased to cause make some „convenient seats for Her Self, and these of her family that when „soever she came te serve Almighty God at this our church she „might not give any the least disturbance to others, or have them „turned ont of their seats, the which commission he withall due „respect undertook.

„Accordingly he went to wait upon the Burgemaisters mett „together at the stadhouse, and delivred the particulars of his „commission from Her Highnesse to them,

„The which they instantly complied with, and they entreated „him withall to assure Her Hignesse of their readinesse to serve „Her not onely in this, but on all other occasions,

„The which he promised to doe,

„Accordingly the very day after. he acquainted Her Highnesse „with it,

„Mr. Philip Macdonald de Bowie was likewise desired by the

„Burgemaisters that he would be pleased to informe their architect „Mr. van Swieten what and how many seats ought to be made „for Her Highnesses use, and these of Her family, and to give his „assistance from time to time,

„The which he undertook to doe,

„After this the Burgemaisters sent for their architect Mr. van „Swieten and commanded him to draw a model, or make a draught „of four seats the uppermost of them covered over head, and to „take the advice of Mr. Philip Macdonald de Bowie, Minister of „this English Congregation,

„When the model was made and drawn Mr. van Swieten offered „it to the Burgemaisters, when they had perused it, approved of „it, and withall found that the uppermost seat for the use of both „their Highnesses was much raised (as it ought to be) and that the „pulpit was old, too narrow and too low, they then gave orders to „Mr. van Swieten, that a new pulpit should be made,

„Here its to be observed, that when Mr. John Price first entred „upon his Ministry, all the seats, forms and galleries did belong „to this English consistory,

„But some years after, the Magistrats ordered six new seats to „be made over against the pulpit at the North wall at the Chap- „pell towards the Churches alley, the entrance into them being „directly over against the pulpit three seat at the right hand and „three at the left hand of the entrance, the two oppermost seats „being covered over head and all six of the same length,

„The wood of the old seats which were broken down was re- „turned to this our English Consistory and disposed of by them, „as their own proper goods,

„To make room for Her Highnesses seat and these of Her family, „all the forms near the great church door and before the stairs „that goe up to the galleries, all of them belonging to the English „Consistory were taken away, and disposed of by the Consistory,

„Three new seats being during the Ministery of Mr. John Price „made by order of the Magistrates, and paid for by them were „removed from their old place, and placed near to the staires, or

„the great church door, and a fourth uppermost seat added, covered „over head, called the Magistrates and Advocates seat,

„The other three seats made at the same time with the former „and likewise paid for by the Magistrates were cut shorter and a „fourth uppermost „waanschotslat" made for the King of Englands „ambassador, in the place of that which was formerly erected and „paid for by the English Consistory, and which was by mistake „broken down."

Sir William Temple, toenmalig buitengewoon Gezant van den Koning van Engeland, deed terzelfder tijd het verzoek aan de Magistraat van 's-Gravenhage om voor zich en zijn gevolg een aparte zitplaats te hebben, welk verzoek ook gereedelijk werd toegestaan. — De zitplaatsen van den Prins en Prinses van Oranje, waren overdekt met een gehemelte van kunstig snijwerk voorzien, waarop zich tevens de respectieve wapens vertoonden.

Ter vergadering van 7 Januari 1682 werd besloten twee zilveren kannen voor de avondmaal-tafel te laten vervaardigen, van het legaat groot *f* 200, — bij testament in dato 6 Oct. 1681, vermaakt aan het Consistorie door Mary Torrowgood weduwe van...... Rockwood, in zijn leven buitengewoon Gezant van den Paltzgraaf.

Dit legaat was vermaakt met de expresse begeerte, dat genoemde kannen ten eeuwigen dage moesten bewaard blijven. De vervaardiging werd opgedragen aan den goud- en zilversmid Immerzeel, die reeds den 25 Maart d. a. v. zijne Nota ad *f* 300.— inleverde, welke den 6 Juli werd voldaan. — De tekortkomende *f* 100.— werd uit de kas der Congregatie bijgelegd.

Tot 1685 valt niets merkwaardigs voor. Den 26 April van dat jaar verschijnt voor het Consistorie een zekere Heer Cassa, hellebardier van H. H. de Prinses van Oranje, en doet het voorstel 400 ducatons te storten, waartegenover het kerkbestuur zich zou verbinden, om aan zijn zwager Arnold de Wolt, levenslang 50 stuivers per week uit te keeren. — Dit aanbod werd na rijpe overweging aangenomen, en gezegde som door den Heer Cassa op

30 April gestort. — Eene maand later werd uit het voordeelig saldo der kas, eene schuldbekentenis groot *f* 1350.— aangekocht op het Generaal-Comptoir van den Heer Ellemeet.

Den 9 Sept. d. a. v. werd het Consistorie verrast met een legaat groot *f* 165.— van den overleden ouderling Jacob Havius. — Deze som werd besteed voor het laten vervaardigen van twee zilveren schalen met inscriptie en versierd met het wapen van den schenker, om te dienen bij de Nachtmaal-tafel. [1]) — De vervaardiging daarvan werd weder opgedragen aan den bovengenoemden goudsmid Immerzeel. Tevens werd besloten om de, indertijd door de goede zorgen van den Heer van der Heyden verkregen zilveren broodschaal, zwaarder te laten maken, en daarop opnieuw diens naam en wapen te doen graveeren. Reeds den 10 Oct. d. a. v. waren deze zaken ingeleverd; de onkosten bedroegen *f* 193,25[5].

Zonder eenige nadere motiveering, zien wij dat in Januari 1689 door de Staten van Holland en Westfriesland *f* 350.— is toegestaan voor 't beroep en de bevestiging van een tweeden predikant, en wel van David Blair, zeer zeker een goede reden voor Ds. Macdonald de Bowie, om verlof aan te vragen naar Engeland. — Hij vertrok in April met de aanbeveling van het Consistorie, om van zijn invloed aan 't Hof gebruik te maken, en de Haagsche Engelsche Gemeente in de gunst van den Koning-Stadhouder, en de Koningin aan te bevelen.

Kort na zijne terugkomst in 't laatst van Augustus, deelt hij in de Vergadering (2 Sept.) mede, dat hij van H. M. de toezegging had verkregen, dat zij ten allen tijde de Congregatie zou bijstaan, en dat de gelden door den huiskapelaan van H. M., doctor Stanley direct na ontvangst zouden worden overgemaakt.

Dat het evenwel in 't algemeen niet ontbrak aan goeden wil

---

[1]) Hierbij wordt o. a. verwezen naar een besluit van het Consistorie Ao 1682, waarbij werd bepaald dat bij het H. Avondmaal, de giften niet in de kerk zouden worden ingezameld, doch aan de H. Tafel zelf. Wellicht geeft een der niet aanwezige reg. hieromtrent licht.

om de gemeente te steunen, al is het slechts met kleine sommen, blijkt uit kerkeraadsacte van 24 febr. 1692, waar wordt vermeld, dat door den Heere advocaat Houtuyn *f* 200.— zijn afgedragen, zijnde een legaat van zijn schoonvader Jan van der Heyden, vermaakt ten voordeele der armen en kerk.

Hoewel dus de laatste jaren over toevallige inkomsten niet te klagen viel, werd den predikant op de Vergadering van den 1 September d. a. v. door het Consistorie in overweging gegeven, tot den Koning-Stadhouder het verzoek te richten, om de kosten van het H. Avondmaal voor zijne rekening te willen nemen, evenals dit reeds sedert langen tijd voor de Waalsche gemeente een voorrecht was geweest.

Bij het eerstvolgend bezoek van den Stadhouder aan 's-Gravenhage, begaf zich de predikant Macdonald de Bowie naar den Hoofd-Intendant van Z. M^s^. paleizen den Heer des Marets, ten einde over deze zaak te spreken. — De aanvraag werd gereedelijk toegestaan. — Het quantum bestond uit 4 groote brooden en 20 flesschen wijn. De Heer Verdolen (Vertholen) in 't Noordeinde werd aangewezen voor de leverantie van 't brood, terwijl de keus van een wijnkooper aan den predikant werd overgelaten, — „and that some days before the administration of the Lords Supper he might send to him for a note to the Pachter to have the wine without accynce, as being the Kings gift."

Den 15 Januari 1693 werd de voorlezer Anthony Baddimer uit zijn ambt ontzet, na reeds 8 Jan. 1692 voor 3 m., en 8 Juli d.a.v. voor 6 maanden te zijn geschorst. De onverbeterlijke dronkaard had zich met zijn gezin naar Amsterdam begeven zonder zich verder om de Heeren te bekommeren, of zooals de acte van 15 Januari het uitdrukt: „without speaking unto, or taking leave of the Minister or any body else."

Als zijn opvolger werd benoemd Richard Gibson (18 Jan. 1693), op een jaargeld van *f* 50, benevens 3 ducatons voor nieuwjaarsgift. Deze vermindering vond haar grond in het vertrek der koninklijke familie.

De dood van Koningin Mary op den 7 Januari 1695 deed bij het Consistorie de vrees ontstaan, dat daarmede groot geldelijk verlies voor de gemeente zou gepaard gaan en het ried dus den Predikant aan, zijn vriend dr. Stanley, in dienst aan St. Paul's Cathedraal te Londen, te polsen, of men zou kunnen blijven rekenen op de voordeelen, welke de overledene Koningin zoo ruimschoots aan de gemeente deed toekomen.

Eenige weken later vermocht Ds. Macdonald de Bowie mede te deelen, dat volgens ontvangen schrijven van dr. Stanley „His Majesty King William had been graciously pleased not only to continue the Late Queens Pensions to a great many other persons, but also that to our church."

Den 16 Sept. 1696 riep Ds. Macdonald de Bowie het Consistorie bijeen en bracht het te berde, dat het juist honderd jaren was geleden, dat de Engelsche Gemeente hier was gesticht, en den Almachtige had gediend in de kapel van 't Sacrements Hospitaal (in de wandeling genaamd de Engelsche kerk) — Zijn voorstel om met de gewezen ouderlingen en diakenen een gedenkdag te houden op 19 September werd aangenomen, en tot plaats van bijeenkomst gekozen de Gouden Leeuw in de Hofstraat, „at the signe of the golden lion in the street called het hofstraetie."

Aanwezig waren de navolgende personen:

Ds. Philip Macdonald de Bowie.

De HH.	Gerard van der Esch, doctor Philip le Sage Matthias de Mele	allen fungeerend ouderling.
De HH.	Christopher van Hoecken John Lilly Frederik Burghart	allen fungeerend diaken.
De HH.	Jacob Wierts; raad van Koning Willem, te 's-Gravenhage Willem van Schaap, advocaat John Willet John van der Maa	allen gewezen ouderling.

De HH. Jacob Anckershouck
Willem Middelbeek } allen gewezen diaken.
Alexander Smith

Bij den aanvang van den feestdisch, sprak Ds. de Bowie een toepasselijk gebed uit.

„The Minister began with a prayer and thanksgiving unto Al-„mighty God (the Originall and fountain of all blessings), proper „for the subject matter of the day, he likewise declared what „gratitude the Consistory and the whole English Congregation „owed and were bound to pay unto the States of Holland and „Westvriesland their Patrons and Benefactors especially for their „bounty and favour not onely in erecting but in protecting this „English Congregation hitherto, the Minister concluding also with „an earnest prayer unto the great God for the safety and preser-„vation welfare and prosperity of the Government and State of „Gods church in generall, the churches of this United Provinces „and our English Congregation also in particular. The which prayers „and thanksgivings being ended the whole Company returned the „Minister their hearty thanks."

'sAvonds volgde een souper, en den volgenden dag werd het Jubileum met een vischdiner besloten.

„at which time every one paid his quota or proportion of what „was spent and therewitch ended the Jubilee in brotherly love, „quiet and peace."

In Maart 1697 beginnen wij sedert 1676 voor het eerst van eene minder goede verstandhouding te merken tusschen de Engelsche gemeente, en het Ned. Herv. Kerkgenootschap.

Den 30en van genoemde maand n.l. brengt Ds. Macdonald de Bowie verslag uit van een bezoek aan hem gebracht door de H.H. Philip van Vliet, een der Ned. Herv. predikanten, en den advocaat Bosch, diaken, die uit naam van het Groot Consistorie, tot hem predikant, het verzoek hadden gericht, in zijne kerk alleen in de Engelsche taal, en niet in het Hollandsch de huwelijken te willen

inzegenen, daar dit laatste te veel schade toebracht aan de armen van de Nederduitsche gemeente.

Ds. de Bowie had daarop geantwoord dat deze klacht van de zijde der Ned. Herv. gemeente zeer ongegrond was, aangezien hij sedert geruimen tijd slechts een klein aantal huwelijken in de Ned. taal had ingezegend en dat daarvan nog zeker een derde deel pro deo was geschied.

De deputatie wilde gaarne deze bewering voor waarheid aannemen, doch verzocht een zaakrijke repliek, teneinde verslag te kunnen uitbrengen van hunne opdracht. De Engelsche predikant gaf hierop het voorzichtige antwoord, dat hij bereid was deze zaak met het Consistorie te overleggen, doch maakte tevens van deze gelegenheid gebruik om zich te beklagen over de Hoogduitsche gemeente, die zich in geenendeele hield aan het bekende contract van 1626, waarbij o. a. was bepaald, dat hun dienst vóór 9 uur 's morgens moest zijn geëindigd; dat echter tot groot nadeel van de armen der Engelsche gemeente, de kerk door de Hoogduitschen dikwijls tot kwart voor elf uur in beslag werd genomen; dat hij daarom verzocht, dat het Consistorie daarmede zou worden in kennis gesteld, en den Hoogduitschen predikant geordonneerd op tijd te eindigen, en het Engelsche kerkgenootschap niet langer in de uitoefening hunner rechten te hinderen. — De Heeren Deputaten beloofden aan dit verzoek te voldoen.

Het Consistorie der Engelsche gemeente was van gevoelen, dat Ds. de Bowie moest volharden in de gewoonte enkele huwelijken in de Hollandsche taal in te zegenen, niettegenstaande de oppositie van het Ned. Herv. Kerkgenootschap, en wel totdat de hoogste macht in de Provincie dit zou komen te verbieden. — Verder werd hem aangeraden, voor het geval hij op nieuw te dezer zake zou worden aangesproken, hij het genomen besluit moest mededeelen, en tevens verklaren, dat de Engelsche predikant en het Consistorie niet het minst afhankelijk waren van het Ned. Herv Kerkgenootschap.

Den 13 Januari 1699 had er eene bijzondere vergadering plaats ten huize van den ouderling van der Maa. Het betrof n.l. de aanstelling van een nieuwen koster in de plaats van Henry Gibson, die op dien dag (13 Januari) was overleden.

Op voorstel van Ds. de Bowie werd Cornelis Manschot, schoonzoon van den overledene, in diens plaats benoemd op een tractement van 20 gld. per kwartaal, 12 stuivers bij ieder Nachtmaal en 2 Ducatons als nieuwjaarsgift.

Tot 1715 valt er niets merkwaardigs te berichten. In dat jaar en wel op den 17 Sept., ontviel Ds. Macdonald de Bowie door den dood aan de Gemeente.

Eerst den 3 Mei 1716 had de bevestiging van zijn opvolger Ds. Robert Milling plaats, welke geschiedde door Ds. Daniel Rainey, predikant der Engelsche Gemeente te Amsterdam, met 1 Cor. 1 : 21.

Ds. Milling hield denzelfden avond zijne intreerede met 1 Cor. 1 : 23.

Reeds 26 dec. 1715 was deze predikant met algemeene stemmen door het Consistorie beroepen; eene oneenigheid daarover ontstaan met de Classis, was de oorzaak van de zoo opgeschorte bevestiging.

Het const. register vermeldt daarvan het volgende:

„Now the verson why Mr. Milling was not invested sooner, tho „He was called and accepted the unanimous call of the consisto- „rie, dec. 26, 1715, was a dispute that happened betwixt ye depu- „ties of the Dutch Classis of the Hague and the English Consistorie, „which occasion'd a tedious low suit, wherin the English Consistory „got the better, the particulars of which process may be seen in „the original papers, that are in the custody of this consistorie."

Als Bijlage II geef ik hierachter de voornaamste dier acten in haar geheel weder. — Zij zijn gedateerd 11 Nov., 14 Nov., 28 dec. 1715, en 10, 14, 25 en 27 April 1716.

Op de vergadering van den 15 Febr. 1717, achtte het Consist. het nuttig, zich eene nieuwe overzetting der Psalmen aan te schaffen, waarom de predikant en de Heer Henry Scheurleer met de regeling

dezer zaak werden belast, en hun werd opgedragen een voldoend aantal psalmboeken uit Engeland te requireeren.

Terzelfder bijeenkomst stelde Ds. Milling voor, om in verband met eene belofte hem het vorig jaar door het Consistorie gedaan, thans een verzoekschrift aan den Raad van State te richten, waarin door dat College zou worden aangedrongen op eene verhooging van het tractement van hun predikant.

Na over en weer praten werd besloten om, alvorens daarover eene beslissing te nemen, de gevoelens van gewezen leden van het Consistorie ten dezen opzichte zouden moeten bekend zijn.

Op den 4 Maart d. a. v. kwam dezelfde zaak ter tafel en werd de volgende beslissing genomen:

„That in as much as they found no disposition, to solicite col- „legialiter or consistorially none could see How that work could „be successfully attempted in such a way, that therefor the Mi- „nister ought to be att liberty, to use his own intrest and endea- „vours if He pleased to procure an augmentation, from the Com- „mittee of State, and in case He should obtain it, He ought to „enjoy it, without any reduction of the forsaid two hundred Gil- „ders, promised there above, ye ordinary salary by the former „consistorie, and this their resolution was ordered to be written, „in the consistorie book."

In 1718 op de vergadering van den 8 April nam het Consistorie het besluit den voorlezer Manschot in de uitoefening van zijne betrekking te schorsen, wegens zijn wangedrag, met de bepaling, dat hij vooreerst niet aan het H. Avondmaal zou mogen deelnemen, tot tijd en wijle, er eene verbetering in zijne levenswijze te bespeuren zou zijn. — In de maand Mei d. a. v. werd hij weder in zijn beroep toegelaten, en wel op de volgende 5 voorwaarden.

1e dat hij zich in 't vervolg zou wachten voor dronkenschap en een geregelder leven zou leiden;

2e dat hij zich meer op den arbeid zou toeleggen, en in zijn vak ijverig werkzaam zijn, doch niet zijn tijd in luiheid doorbrengen;

3e dat hij zich in zijne betrekking van koster, zoowel ten opzichte

van het Consistorie als van het publiek in 't algemeen, welvoegelijker zoude gedragen, en verder beter zou toezien, dat de boeken, de kerk toebehoorende, niet zouden verloren gaan, of werden gestolen;

4e dat hij met zijn salaris tevreden zou zijn, en geen ongepaste middelen gebruiken om op de eene of andere wijze, hetzij van het Consistorie, hetzij van de leden der gemeente, geld te verkrijgen; en

5e dat hij moest beloven, al de orders van het Consistorie, zonder tegenspraak strikt op te volgen.

Op de vergadering van 1 Juni 1718 maakt de predikant de overige leden van het Consistorie opmerkzaam op de voor de inkomsten der kerk bezwarende uitgaaf in zake de gastmalen, en hij stelt daarom voor, dat in het vervolg, elk der deelgenooten persoonlijk zijn aandeel zal betalen.

In November 1720 wordt melding gemaakt van aangebrachte verbeteringen in de Consistorie-kamer, o.a. het aanbrengen aldaar van een nieuw schoorsteenstuk.

Eerst op de Vergadering van den 23 April 1721 werd dienaangaande eene beslissing genomen, en het volgende vastgesteld:

„That all treats for the future shall be at every ones privat ex-„pence without applying any part of the churches incomes to any „such use, and that so much of the 250 gilders (given by the „Committee of State for the use of this church and to furnish it „with bread and wine for the sacrament) shall be given as be „needfull for that purpose and to answer any other expence ordi-„naire at such a time, according to the practice of the Dutch church „and that the overplus of the said 250 gilders shall be lookt upon „as a part of the chamber stock to be applyed to pious uses and „the benefit of this church from time to time as the consistorie „shall think fitt.". (geteekend) Robert Milling, minister; J. W. van Leeuwen 1721; P. van Bodegem; Th. Schwencke, diaken; H. Doorschodt, diaken.

In Juni van 't zelfde jaar werd besloten, eene som van f 2000.—

aan te nemen van Peter van Millingen, oud 66 j., en zijne vrouw Jannetje van der Vorst, oud 75 j., met dien verstande, dat hen door het Consistorie levenslang zal worden uitbetaald, 4 gulden en 10 st., iedere week; doch bij overlijden van een hunner zal de langstlevende slechts 2 gld. en 10 st. genieten.

Den 16 Nov. d. a. v. werd tot voorlezer aangesteld Isaac Dugan, [1]) op eene jaarwedde van *f* 100.—

Reeds den 9 Sept. van 't volgend jaar (1722) legt hij zijne betrekking neder, en wordt in zijne plaats verkozen J. Kempenaar op een tractement van *f* 150.—

In Januari 1725 werd eene obligatie op 't Comptoir van Holland, groot *f* 1000.— overgenomen van „one" Agnes van Aelst, met de verbintenis, dat haar levenslang zal worden uitgekeerd een jaarlijksche som van *f* 90.— uit te betalen in maandelijksche termijnen, met de bepaling evenwel dat bij haar dood de obligatie het eigendom wordt van het Consistorie.

Op 12 Januari 1733 wordt William Bond tot voorlezer aangesteld op een tractement van *f* 150.—, en aan den koster George Stuart een bijzondere gift van *f* 15 toegekend.

Ter vergadering van den 28 Mei 1737, werd door de Heeren van Asselt, ouderling, en van Son, advocaat en diaken, verslag uitgebracht van eene overeenkomst welke door hen was bewerkstelligd, met diakenen van de Nederduitsche gemeente. — Het betrof de volgende zaak:

Thomas Eybach, lidmaat der Nederduitsch-Hervormde gemeente, was overleden, zijne vrouw, eene Engelsche, en vier jonge kinderen nalatende. Het Engelsch Consistory was van meening dat de Hervormde diakenen verplicht waren in het onderhoud van de weduwe en de kinderen te voorzien.

Het Nederduitsch Kerkbestuur was echter juist de tegenovergestelde meening toegedaan. — Na eenige discussies echter was men

---

[1]) Hij teekent: Isaac Du = Gan.

overeengekomen dat de Hervormde gemeente in dit geval $\frac{2}{3}$ van het onderhoud der weduwe en kinderen zou bekostigen, zijnde 24 stuivers en 2 brooden per week, terwijl haar jaarlijks eene zekere hoeveelheid turf zoude worden verstrekt.

Tevens gaf deze zaak aanleiding, dat eene voorloopige overeenkomst dienaangaande werd gesloten tusschen de twee kerkgenootschappen:

„They offered to make this a precedent to prevent all trouble in „time to come, that is, that when it should happen, that an hus„band and member of the Dutch church dyes leading a wife with „children, a number of the English church, that the Dutch will „contribute as now, two to one and on the other hand, if the hus„band be a member of our church and dye, that we shall contri„bute a third part to the maintenance of his widow and children. „Concerning the first part of this report the consistorie resolved „to acquiesce in the resolution of the Dutch Deacons and to allow „twelve stuyvers a week to make the support of Eysbachs widow „and children; but came to the resolution only to take the offer as „this as a precedent in all such cases for the future into „consideration."

Den 15 Dec. 1745 had de aanstelling van William Young tot voorlezer plaats op een tractement van *f* 120.

Op de vergadering van den 18 Juni 1747 bracht de predikant het ter sprake dat het vorig jaar op algemeen verlangen van het Consistorie, de Heer Maclaine uit Ierland overgekomen hier eenige malen tot groote voldoening van een ieder had gepreekt, en dat zulks geschied was op de navolgende voorwaarden:

dat het Consistorie de onkosten van zijne reis zoude dragen, en hun best doen, om hem zoo mogelijk hier eene vaste plaats te bezorgen, indien het bleek Hij hier in den smaak viel, en zoo dit niet het geval mocht zijn, dat hem dan eene zekere som zou worden toegestaan, teneinde de kosten der terugreis te bestrijden;

reden waarom de predikant thans voorstelde om den Heer Maclaine hier te houden en daarom tot den Raad van State het verzoek te

richten, hun toestemming te verleenen een tweeden predikant te beroepen op een jaarwedde van *f* 1100. — Men was algemeen overtuigd, dat het ten uitvoer brengen van dit voorstel niet anders dan een groot voordeel voor de congregatie zou zijn; en reeds den 30 Juli d. a. v. kon de predikant in de Vergadering mededeelen dat de Raad van State met de meeste welwillendheid aan de aanvraag gehoor had gegeven, en toestond, dat een tweede predikant zou worden beroepen op een jaarwedde van 1100 gldns. — Daar evenwel groote kans bestond, dat ds. Maclaine te Rotterdam zou worden beroepen, waar het tractement *f* 1700 bedroeg, werd met den meesten spoed te werk gegaan, om aan genoemden Ds. de vacante plaats aan te bieden.

Hoewel het tractement erg klein was, nam ds. Maclaine dadelijk zijne beslissing, en verklaarde deze beroeping boven die van Rotterdam te verkiezen.

Den 4 Augustus had de benoeming plaats; de approbatie van den Raad v. State volgde den 8° en den 27° derzelfde maand had de bevestiging plaats; ingeschreven, als volgt:

„Aug. 27, 1747. The Reverend Mr. Maclaine being for the third „time proclaimed, was invested by me, as co-pastor of this Con„gregation, after sermon in the for-noon, and according to the „Dutch form by me, Robert Milling.

Het bijeengeroepen Consistorie van den 26 Juni 1748 verwierp eene motie van den tweeden predikant Maclaine, tot onderwerp hebbend het ontslag van den voorlezer Young.

De predikant teekende hierover het volgende aan:

„A consistory was called in which a motion was made by me, „Archibald Maclaine, Minister, to remove William Young, Reader „from his office — on account of the scandalous crime of drunke„ness — aggravated by his appearing in that horrid condition in „the time of divine service — and abusing loudly and outragiously „one of the deacons in ye middle of the singing — because he „gave him a sign to stop, when he was spoiling ye Psalm and „misleading the people.

„But the Consistory looking upon this as a slight crime would „not remove him — and restored him to his office after I had „suspended him three sundays — by ordering him a reprimand — „which I refused to give him. — I protested, as I now do here „protest to all future Elders and Deacons — against their pro„ceedings in this case.

NB. When William Young is sober he can neither sing nor read.

Dit laatste doet de deur toe, zoodoende zou dus de vrucht van eene terechtwijzing aan de kerk eer nadeel dan voordeel doen! Men was in 't algemeen bij dit kerkgenootschap wel opmerkelijk ongelukkig in de keuze van voorzangers!

Na vermelding dat Robert Milling, (den 28 December 1715 beroepen) den 3 Mei 1716 bevestigd als predikant, den 14 Aug. 1749 in den ouderdom van 70 jaren overleed, eindigt dit Register met de mededeeling dat:

„the subsequent Resolutions of the English Consistory are regis„tered in a Book appointed for that purpose, which is kept in the „Consistory Chamber."

Ten slotte verwijs ik naar Bijlage III waar een woordelijk afschrift wordt gegeven van de Contracten met schrijnwerker en orgelmaker d°. 1752.

BIJLAGE I.

De onderdanen van Zyn Majesteyt van Groot Bretagne hebbende ontrent den tijt van dertich Jaeren met toelatinge van de Magistraet van den Hage, gehadt het vreedsamigh gebruyck ende de eenige possessie van de kerck van t' Sacraments Gasthuys, gemeenelyck genaempt de Engelsche kerk, omme daerinne te exerceren in d'Engelsche tale de ware gereformeerde religie, soo ist dat Dudley Carleton, [1]) clercq extraordinaris van Zyn Majesteyts al-

[1]) Dudley Carlton Baron of Imbercourt was in 1628. Extr Ord. Env. van Koning Karel I bij de Staten-Generaal.

dereerwaerdighste Secreten Raedt, ende alhier residerende ten dienste van Syn Majesteyt, te samen met doctor German, dienaer des Goddelijcken Woorts, en Huys-Cappelaen van hare Majesteyt de Coninginne van Bohemen, in de maent van Julius dit tegenwoordige jaer 1626 versocht zyn geweest bij doctor Camerarius, Raedt van Syne Mat. van Bohemen, ende Tibaldus Mauritius Syn Majesteyts Secretaris, uytten name ende van wegen Syn Mat. Haere Heer ende Meester, ende vele andere vande Hoochduytsche natie, soo veel ordinarise inwoonders, als gevluchte in̄ dese plaetse van den Hage, ten eynde d' voorn̄. Dudley Carleton, ende Doctor German, de handt daer aen willen houden ende haer beste doen te samen oock mette andere Onderdaenen van Syn Mat. van Groot Bretagne, dat die van de Hoochduytsche Natie voornoemt, onder voorgenomen ofte gedoogen voorgenomen te worden te doen ofte gedoogen gedaen te werden, aende voornoemde Onderdanen van Syn Majt. van Groot Bretagne eenighe ongelegentheyt ofte prejuditie, 't sy in haer gewoonlicke oeffeninge van Religie, ofte 't voorsz recht van possessie in d' voorsz kercke van 't Sacraments Gasthuys gemeenlick genaemt de Engelsche kercke, mochten geadmitteert werden omme haere predicatiën ende oeffeninge van de waere gereformeerde Religie te hebben inde Hoochduytsche tale inde voors̄: kercke en̄ door interesse van de voorn̄: partije is bij de Onderdanen van Syn Majestijt van Groot Bretagne dit versoeck van de Hoochduytsche Natie geconsenteert.

Ende tot dien eynde is bedongen ende verdragen geweest ende sullen de dienaeren des Godlijcken woordts ende ouderlingen, als mede de diaconen van byde syden onderteyckenen ende sal daer nae geregistreert werden in de Registers van de voornoemde Magistraet van den Hage omme aldaer te blyven ende bewaert te werden voor de posteriteyt, 't gene ende sulcx als hier nae volght,

1.

Die van de Hoochduytsche natie bekennen dat de onderdanen van zyn Majesteyt van Groot Bretagne gehadt hebben de eenige possessie ende 't vreedsamigh gebruyck van de voors̄ kercke om-

trent 30 jaeren voor dese tegenwoordige admissie van die Hoochduytsche natie,

2.

Die van de Hoochduytsche natie belooven dat sy nimmer meer ijet ter hande sullen nemen inde voors̄ kercke, welck d' onderdanen van Syn Majesteyt van Groot Bretagne souden mogen achten incommodieus voor hen selven te wesen, eñ is geaccordeert dat altijt 't sy op Sondagen ofte anders d'onderdanen van Syn Majesteyt vry sal staen, sulcke dagen ende uyren tot haere predicatien ende andere exercitien van Religie te kiesen, als hen goetduncken sal.

3.

Die van de Hooghduytsche Natie sullen egeene nieuwicheyt ofte veranderinge doen in de Gestoelten ofte andere gelegentheyden die tot de voors̄. kercke behooren, ende is geaccordeert dat de twee gestoelten staende d'een voor d'ander, daer van d'eene vast gemaeckt, ofte gehecht is aeñ noordt muȳr van de kercke, d' eerste derwelcker is voor Hare Majesteyten, de Coninck ende Coninginne van Bohemen, ofte voor den Ambassadeur van Syn Majesteyt van Groot Bretagne, eñ de tweede voor de Edele Staet-Juffrouwen van hare Majesteyt de Coninginne van Bohemen sullen altyt ledigh blyven, als die van de Hoochduytsche Natie aldaer vergadert sullen syn, ten ware syn Maj[t]. van Bohemen selfs, ofte eenige van Syn Majesteyts kinderen alsdan aldaer mede present mochten syn om deselve gestoelten te gebruycken.

4.

De gestoelte gemaeckt voor de Princesse van Orangiën sal niet gebruyckt werden bij eenige onderdanen van Syn Majesteyt van Groot Bretagne maer altijt als deselve onderdanen aldaar vergadert sullen zyn, ledigh blyven staen; 't welck Syn Maj[ts]. voors̄. onderdanen alhier verclaren uyt 't respect ende de eere die sy haere Ex[ie] syn toedragende.

5.

De twee stoelen gevoecht aen de Suyt-muȳr vañ kercke staende

d'eene voor d'andere, ende de naeste aeñ muyr wesende ten behoeve van de huysvrouwe van Syn Majesteyts Ambassadeur van Groot-Bretagne, ende de andere voor de huysvrouwe vañ Baron Veer, sullen ten tyde die vande Hoochduytsche Natie aldaer vergaderinge sullen houden, bij andere van gelycke qualiteyt gebruyckt mogen werden soo lange deselve absent sullen sijn, eñ anders niet,

6.

Hierenboven is voor dese tegenwoordige tijt, geaccordeert dat op Sondagen die vande Hoochduytsche Natie Hare Vergaderinge sullen eyndigen eñ opbreecken des morgens de clocke negen uyren precys ende alsdan sal datelyck de clocke geluyt werden totte vergaderinge vañ onderdanen van Syn Majesteyt van Groot-Bretagne: alhoewel dat soo langh als Syn Majesteyt de Coninck van Bohemen alhier sal resideren, d'onderdanen van Syn Majesteyt van Groot Bretagne niet en sullen claegen, indien de Vergaderinge van die van de Hoochduytsche Natie een halff uÿre langer soude mogen duÿren, hebbende Syn Majesteyt 't selve versocht om seeckere redenen van Syn Majesteyts eygen particulier gerieff ende accommodatie.

7.

Het is vrij gelaten aen d'onderdanen van Syn Majesteyt van Groot Bretagne te verkiesen eenigen dach inde weecke, om inde voors̄ kercke haere Predicatie te houden, ende die van de Hoochduytsche Natie sullen mogen gebruycken eenen anderen dagh, die geen ongelegentheyt veroorsaecken sal aen d'onderdanen van Syn Majesteyt van Groot Bretagne.

8.

Het is geaccordeert dat op de dagen als d'onderdanen van Syn Maj[t]. van Groot Bretagne het Heylige Avontmael des Heeren sullen celebreren, die van de Hoochduytsche Natie alsdan haere Predicatie sullen eyndigen ende haere vergaederinge opbreecken des morgens een halff uyre voor de clocke negen uyren precys alsoo in sulcke gelegentheyt de exercitie langher duyrt, ende d'voors̄: Onderdanen

van Syn Majesteyt daeromme genootsaeckt sullen zyn vroeger te beginnen. —

9.

In gelycke maniere bij deselve van 't celebreren van 't heylige Avontmael des Heeren, ende om deselve redenen, sullen die van de Hoochduytsche Natie moeten beginnen des morgens een halff uyre voor de clocke acht uyren, ende sullen haere exercitien mogen continueren tot een halff uyre naede clocke negen uyren. —

10.

Des Sondaeghs nae noen verkiesen d'onderdanen van Syne Majt. van Groot Bretagne dat zij haere predicatien sullen beginnen een halff uyre nae de clocke twee uyren, gelijck zij van oudts gewoon zyn. —

11.

Alle 't geene voorschreven is, Is aldus bedongen ende geaccordeert ten wedersyden, soo nochtans dat 't selve oock gestelt wert aende dispositie van zyn Majesteyts Ambassadeur, soo wanneer deselve alhier sal comen, eñ wert oock aende selve gelaten, sulcx daer bij te voegen ofte daerinne te veranderen, als hy nae syn wysheyt goet sal vinden. —

12.

De Magistraten van den Hage sullen versocht werden dit tegenwoordige Accoord voor soo veel in hen is, te willen voor goet kennen ende approberen. —

13.

Ende syn alle deze articulen tusschen de onderdanen van zyn Majt. van Groot Bretagne eñ die vañ Hoochduytsche Natie geaccordeert eñ besloten provisionelyck eñ totter tijt toe dat de Magistraten van s'Gravenhage voors: gelieven sullen een andere plaetse voor die vañ Hoochduytsche Natie voornoemt te ordonneren, 't welck by beyde partyen van Hare ..... ernstelick versocht is,

als wesende 't geene dat voor henlr bequaemst ende best sal zijn gelegen;

Aldus gedaen ende gepasseert in 't Hoff van Syne Coe. Majt. van Bohemen op ten XVen Decembris 1626. T'oirconden dese bij eenige van beijde de voors̄. Natien ondergetekent. Ende was onderges̄: eñ geteyckent als volght, Sa Majté. de Boheme ayant accepte ces articles touchant le lieu et le temps defini pour exercer le service divin en langue Germanique m'a commandé de les confirmer par ma signature. Th. Maurice, Secrete. de Sa Majte. Philippus Ludovicus Ecclesiae Germanicae Minister. In absentie van de predicant van de Engelsche Natie, Bij my William Boswel John Harvye. Quod attestor. L. Rietvelt, Nots. Pubs. tanquam testis. —

Onder stont: Naer collatie is dese Copie met zynen principalen ges̄: ende onderteyckent, als voren bevonden t'accorderen. In 'sGravenhage den iijo. January Ao. 1627, eñ get. J. Warmenhuysen Notis. publs. 1627.

Schout Burgemeesteren ende Regierders van s'Gravenhage gesien, Ende geexamineert hebbende het hier voorgestelde accoord tusschen die van de Engelsche Gemeente ten eenre, ende die Hoochduytsche Gemeente ter andere zijde gemaeckt hebben 't selve accordt noopende de uyren van hare respective predicatien soo Sondachs als in de week in de Kerck van 't Sacraments-Gasthuys alhier te doen ende andere formaliteyten aldaer geraempt ende gestelt, goet gevonden ende geapprobeert gelyck zij 't zelve goetvinden eñ approbeeren mits desen, met dien verstande dat de woorden van dertich jarige possessie van in de voors̄ kercke gepredickt hebben, ofte andere woorden ofte clausulen meer in de voors̄. accorde begrepen, nyet tot prejuditie ofte naedeel van de Magistraet voorñ, en sullen mogen geduyt worden als off die van de Engelsche kercke voorts: eenich recht hoedanich hetselve soude mogen wesen 't sy van possessie veel minder van eygendom op deselve kercke ofte gebruyck van dien sullen mogen pretendeeren, maer dat het gebruyck van deselve kerck alleenlyck gratuito ende tot wederseggens die van de voors̄: Engelsche kercke is vergunt, ende ..... de Magis-

traet voorñ vrij staet de voorsz kercke van 't Sacraments-Gasthuys, ende 't gebruyck van dien t'allen tijden als 't hun believen sal als hun vry eygen goet weerom aan hun te nemen, ende tot dienste van 't voors̄: Gasthuys ofte tot sulcken anderen te gebruycken als hun goetduncken zal. —

Gedaan ter Camer van Burgemeesteren voorñt. den twaelffden January XVjC. sevenentwintich. Onder stont: my present eñ was geteyckent Q. Doublet. — (*Wordt vervolgd*).

Zeven Kruisgemeenten (XLV, 68). — Ter beantwoording der door den Heer G. P. Roos gestelde vragen betreffende de *zeven kruisgemeenten* kan ik hem het volgende mededeelen. Zooals bekend is, namen in de dagen der vervolging de gereformeerde gemeenten in de Zuidelijke Nederlanden, die zich daarom Eglises sous le croix, kruisgemeenten betitelden, zinnebeeldige namen aan, welke zij soms veiligheidshalve, als die namen te veel bekend waren geworden, veranderden. Zoo traden de hieronder vermelde gemeenten onder de aan haar toegevoegde namen op.

Oudenkerke, La Fleur de Lis. Doornik, la Palme.
Armentières, le Bouton. Atrecht, la Pensée.
Rijssel, la Rose.

Mons, Menen, Le Quesnoy, Roubay, Moucron, } voerden den gemeenschappelijken naam van l'olive of la seconde olive.

Valenciennes, l'Aigle. Dour, le Gerbe.
Brussel, le Soleil of la Roche. Verviers, la Pierre du Coin.
Gent, le Glaive. 's-Hertogenbosch, l'Arbre de bois.
Mechelen, la Meule. Antwerpen, eerst Copernaim, vervolgens la Vigne.

De verbloemde namen, die sedert 1563 (vóor dien tijd komen ze niet voor) de Waalsche gemeenten in de Zuidelijke gewesten voerden, zijn doorgaans ontleend aan hare zegels, wier zinnebeelden wij in die namen terugvinden. Soms evenwel gebeurde het dat het zinnebeeld der rederijkersk., in dezelfde plaats gevestigd, de keuze bepaalde.

Amsterdam. M. A. PERK.

OUDHEIDKUNDE.

EXTRACTEN UIT DE CRIMINEELE ORDONNANTIEN VAN HOLLAND.

MEDEGEDEELD DOOR

J. G. GIJSBERTI HODENPIJL VAN HODENPIJL [1]).

3e BOEK.

6 April tot 15 Oct. 1596. *Dirck van Sijpesteijn*, Bailliu van den Hage komt in appel van een vonnis. — Nog genoemd: *W. van der Laer.*

3 Mei 1596. *Cornelis Hendricksz Seuyen*, Bailliu en Dijckgraaf van Bommenede, gevangen op de Voorpoort. — Nog genoemd: *S. van Veen.*

10 Meij tot 1 Junij 1596. *Maerten Mathijs* Smith te Delft en *Colijn Gerritsz*, schipper van Delft.

David de Clerck en *Jannetje Hendricksdr* sijn huysvrouw beklagen zich er over dat *Jannetje* op 's Gravensteen gevangen is gezet door *Adriaan Cornelis Willemsz*, Bailliu van Zierickzee. — Nog genoemd: *R. van Amsterdam.*

Juli tot 12 Nov. 1596. *George Bailliotis* te 's Hage contra *Alexander Balbiaan* te Delft. — Nog genoemd: *Mr. Leonard Voogd; Pieter Rubijs*, tafelhouder; *Simon van Veen.*

19 Nov. 1596. Bezwaarschrift dat *Jan ter Brugge*, eerste deurwaarder van den Hove van Holland, beschuldigd van verschillende delicten, tot Notaris is aangesteld in Middelburg. — Nog genoemd: *Anna van Mockenburgh ; S. van Veen.*

18 Jan. 1597. Verschil over een stuk land tusschen *Thiman Jan Dircksz* te Maasland, *Dirck Jan Dircksz*, *Pieter Leenderdsz* te Maasland, *Mr. Jan de Graet* en *Sasbout Jansz* te Delft. — Nog genoemd: *S. van Veen.*

11 Maert 1597 tot 8 Dec. 1598. Verzoek om *Pieter Jansz* te straffen wegens doodslag. — Nog genoemd: *Pieter Jacobsz* van Purmerland; *Arent Jansz* van Purmerland; *S. van Veen; J. Jes; Jan Arentsz; C. van Cuijck.*

28 April tot 18 Dec. 1598. Over de schorsing van *Joost de Grebber*, deurwaarder van den Hogen Rade in Holland. — Nog genoemd: *Arent de Paep; Maer-*

---

[1]) Vervolg van Nav. XLIV, blz. 333.

ten Maertensz, koopman van Keulen; *Reinier Reiniersz,* wijnverlaater te Hoorn; *Jan Pietersz Coren* te Haring Carspel; *Jan Gerritsz,* Camerbode van Enckhuijsen.

4 Juli tot 15 Dec. 1598. Over het gijselen van *Pieter Cornelisz* door *Christiaan de Doncker* Rentmeester van Beyerland. — Nog genoemd: *Anthonis van Bleijnvliet* Bailliu en *George Everard Grave van Solms,* Heer van Beyerland.

16 Juli 1598 tot 14 Sept. 1599. Raadsheer *Mr. Francois Vranken* contra *Arent van Dorp.* — Nog genoemd: *Jan van der Wiele; Doctr. Francois Masen;* Raadsheer *Br* ; *Claas 'Hals Claasz.*

28 Juli 1598. De Heeren *Bronckhorst* en *Hogerbeets* gaan by den Heere *van Cruijningen* om by sijn E. expurgatie te doen van wegen den Heere *van Banchem.*

20 Oct. 1598 tot 15 Juni 1599. *Cornelis van Delft Willemsz* wonende te 's Hage contra Heer *Walraven, Heer van Brederode,* Vianen, Ameijde, enz. — Nog genoemd: *Mr. Cornelis Nieustad; S. van Veen; Jan van Banchem.*

15 Nov. 1598 tot 22 April 1599. Over schulden enz. van *Jan Pietersz Sanguin* te Leijden aan *Abraham Cornelisz van der Marsche.* — Nog genoemd: *Jan van Heusden,* Bailliu van Noordwijck; *S. van Veen.*

6 Juli 1599. Over de 10 % strandrecht van een gestrand schip, enz. *Pieter Riemen,* koopman van Brunsburtel in Ditmarsen; *Rette Foppesz* te Ter Schelling; *S. van Veen; Barent Willemsz; Jan Jaritsz; Rommert Hellesz.*

21 Sept. 1599. *Anthonis van Florij* als curator van *Hendrick Lambersz van der Horst* contra *Warnard van Batenburgh,* Bailliu van Brederode.

21 Dec. 1599 tot 6 Nov. 1601. Over het stelen van penningen uit de kas door *Mr. Pieter van Baersse* en *Mr. Jan Hauck.*

25 April 1600. *Jan Stoffels van Houten* van Petten, beschuldigd van violeering van eene vreemde vrouwe *Janneke.* — Nog genoemd: *J. Dimmer.*

20 Jan. 1601. Verzoek *Jan van Montfoort,* Schout te Voorburg. — Nog genoemd *Mr. Simon van Veen.*

4e Boek.

24 Jan. 1601. *Adriaan Arentsz Cant,* gestraft wegens diefstal van een stukje goud, krijgt pardon en wordt muntgezel te Dordrecht.

25 Febr. 1601 tot 4 Juni 1604. Beschikking op een verzoek van *Hendk Anthonisz Wissel,* gevangen op de voorpoort. — Nog genoemd: *v. Oldenbarneveld; Markgraaf Eduard Fortunatus van Baden; Jonckhr Marcq. van Zeeland;* diens schoonzoon *Jacob Weijtsen,* heer van Brandwijck; *Jhr Jacob van Egmond; Mr Rochus van den Honaert; Gerard van der Laan; Hendrick van Santen; Foij van Broekhoven; Francois Oetgens; Gerard de Lange; Folpert Cornelisz; A. Duijck; Gilles van Florij; Rochus Cornelisz Nieuland; Adriaan Willemsz Donker en Govert van Rijswijck.*

4 May 1601. Brieven van pardon enz. aan *Huibregt Maertensz* geb. te 's Gravemoer in de Langstraat, gevangene te Geervliet. — Nog genoemd: *Jan Janz van Wezel,* schipper.

31 Aug. 1601. Beschikking op verzoek van *Mr Heijndrick Meyster*, oud 70 jaren.

10 Sept. 1601. Over een verzoek van *Harman Kegelaar.*

20 Sept. 1601. Gunstige beschikking op een verzoek van *Geertje Jans*, geb. te Staden om de straf van geesselinge te remitteeren.

26 Oct. 1601. Beschikking op een verzoek van *Francois Jorisz Cruijten*, burger te Gornichem die Roelof van der Staal aldaar gedood had.

13 Dec. 1601 tot 23 Dec. 1602. De bewoners van Terschelling gebruiken in hunne zeebrieven den naam van *Graaf Carel van Arenbergh*, wiens goederen geconfisqueerd zijn.

24 Mey 1602 tot 3 Sept. 1604. Examinatie enz. van *Elbert Eggius.* —Nog genoemd: Pastoor *N. Sasbout* van Delft, hun seggende den Bisschop van Utrecht te wesen; *Honaert; Santen*; *Lange; Folpert Cornelisz; Oetgens; Duijck; Verlaan; Mr Jan Duijvensz*, med. dr te Haarlem; *Cornelis Banninck*; *Mr Egbert Gerbrandsz.*

29 Aug. 1603. *Everd Cornelisz Stocker*, des gemeenelands grofsmit spreekt seer inperieuselijck tot nadeel van *Maerten Donker.* — Nog genoemd: *Jacob Spronse; Pieter Fransz* en *Leenderd Woutersz.*

12 Dec. 1603. *Pietertje Dircksdr* weduwe van *Severijn Andriesz* van Koppenhage, soldaat onder capiteijn *Jan de Gijselaer*, laat door *Janneke Komens* te Geertruidenberg valsche stukken opmaken om geld te krijgen. — Nog genoemd: *Jhr Willem van Zuijlen van Nijeveld; Cornelis Fransz Willemz; Gerard van der Laan; Willem Fransz van Santen; Foij van Broekhoven; Cornelis Banninck; Pieter Leenderdz Busch; Folpert Cornelisz* en *A. Duijck.*

11 Jun. 1605. Fraude met turf. *Cornelis Dircksz Wijnoogje; Wouter Jansz.*

17 Jun. 1605. Verzoek van de dienaers van den Procureur-Generael om hooger loon.

20 Jun. tot 15 Nov. 1605. Deurwaerder *Dirck Minnesang* moet *Cornelis Dircksz 't Oogje*, wonende te Soetermeer, gevangennemen.

16 Jul. 1605. Beschikking op een verzoek van *Francoise Kortevel*, huysvrouw van *Christoffel de Neckere.*

30 Jul. 1605. Beschikking op verzoek van *Gerrit Jansz van Delf*, ingeboren burger der Stad Delft, wegens manslag op *Jan Jansz Molenaer.* — Nog genoemd: *Gerard Fransz.*

13 Jan. 1606. Beschikking op verzoek *Cornelis Dircksz* van Segwaerd.

23 Febr. 1606. *Jan Florisz Buijrman.* Vleeschelijke conversatie met een jonckwijf.

5 Jul. 1606. Verhooging tractement *Gillis van Florij*, Procureur-Generaal.

22 Dec. 1606 tot 9 Jan. 1607. *Dirck Rodenburg*, bailliu van Amsterland wegens manslag op *Jan Claasz.*

23 Maii 1607. Bankroet van *Jan Pietersz* van Oudewater. — Nog genoemd: Mr. *Francois Vrank* en Mr. *Rochus van den Honaert.*

25 Maii 1607. Ontslag enz. van den Lombardenier *Bartholomeus Ferreris* te Leijden.

27 Sept. tot 25 Maii 1607. Over den ontvanger *Francois Kegeling.* — Nog genoemd: Ambassadeur *Caron; Mr Franck Duyck; de Goede; Reinier Pauw; Mr Jan de Haan* uit Haarlem.

4 Oct. 1607. Over *Hendrick de Raij*, gevangene te Amsterdam. — Nog genoemd: *Hendrick Janze Corteland.*

22 Oct. 1607. Over oproerigheid van *Pieter Jacobsz Decker* en *Dirck Spijcker*, beiden te Texel.

3 Dec. 1607. Over *Huibregt van Waerd.*

16 Febr. 1608. Over *Hendrick Dirksz* van Naarden. Manslag.

22 April 1608. *Joris Wybrandsz Borstra* te Brielle, gevangen wegens libellen over den Thesaurier *Burleij* e. a. — Nog genoemd de pensionarissen *Berck; Haen* en *Zeijst.*

6 Oct. 1608. *Philips Louchier Baron van Souliers* manslag van *d'Esperaux.*

5 Nov. 1608. Wegens overlijden van *Jonkr Willem van Zuijlen van Nieveld* wordt aan de Schouten van Naerden, Weesp en Muiden het recht van Justitie verleend in zake eenige valsche munters.

21 Febr. 1609. Beschikking op verzoek van *Grietje Thomasdr*, moeder van *Thomas Adriaansz* van Hoorn, geprocreëerd bij *Adriaan Pieter Baerts*, Burgem. van Hoorn, in zake manslag op *Pieter Arisz.*

25 May 1609. Request van *Francois Kegeling*, gevangen op de Voorpoort om nu en dan eens lucht te mogen hebben.

17 Junii 1609. *Arent Muijs van Holij*, Bailliu van Z.Holland over *de Smijtere* te 's Bosch, die ten onrechte jurisdictie had uitgeoefend.

2 Dec. 1609. Onderzoek naar den moord op *W. v. Santen*, Raad van State.

5 Maert 1611. Schrijven van Gedep. Staten van Utrecht aan *van Oldenbarneveld* om *Maerten Gerritsz* in den Haag gevangen te doen nemen. — Ook genoemd: Burgemr *Hendrick van Helsdingen.*

5 Sept. 1611. Over *Matthijs* en *Jaques de Villiers* gebanqueroeteerde tafelhouders (banken van leening).

12 Oct. 1611. Ontslag uit de gevangenis van *Adriaan Fredericksz Vroom* Burgemeestersdienaar.

16 Maert 1612. Afw. beschikking om landwinning op een request van *Aaltje Doesen* voor haar man *Roeland Liere.*

31 Maert 1612. Ontslag Capn *Pack* uit de gevangenis.

13 Julii 1612. Verzoek van remissie van manslag van *Mathijs Aartsz* van Oudewater op zijn buurman *Pieter Peijen.* Hij wordt op 10 Augusti genoemd *Matheus Aartsz* van Ouderkerk.

Nov. 1612. Eervol ontslag van *Nicolaas de Morbais* uit de gevangenis.

12 Nov. 1612. Last om *Godefroij Boot* gevangen te nemen en zich van al zijn papieren te verzekeren. — Nog genoemd: *Thoornvliet* als gecommitteerde.

29 Dec. 1612. Over *Hendrick Klaas Ariensz*, Burgemr te Naarden, zich groffe-

lijck ontgaan hebbende jegens de Heeren Commissarissen op de Verpagtinge. — Nog genoemd: *Pieter Cornz Hooft* Hoofdoff. van Goyland.

? 1613. Benoemd tot den Staat van Fiscaal *Mrs. Quirijn van Strijen, Reinier van Persijn* en *Nicolaes Kinschot* op gagien enz. als *Hugo de Groot.*

8 Dec. 1617. Verzoek om pardon wegens moord door *Jan Jansz*, zeepsiedersknegt te Amsterdam op *Pieter Jansz.*

28 Maert 1618. *Hendrick Clouk*, Schout van Schellinckhout, klagende over den Secretaris, *Claas Gerritsz Bywaerd.* Hij wordt ook genoemd *Klouck.*

7 April 1618 e. v. tot 2 Sept. 1619. *Jan Dankaartsz* Notaris te Amsterdam gevangen te nemen wegens het schrijven van zeker diffamatoir boekje. Nog genoemd: Advt *Oldenbarneveld; Hoogerbeets; de Groot; Kinschot; van Swieten; Mr. Anthonis Duijck; Hugo Muijs van Holij; Reinier Pauw; Bruninck*, secretaris van Enckhuijsen; *Manmaker; Schotte; Ploos; Aitsma; Sloot; Gockenga; Burch; Teylingen; Leedenberg; v. Sommelsdijck; Hr. van Duvenvoorde; Jhr. Adolph van Wael*, Hr. van Moersbergen; *Arent Meynertsz; Gerard van Santen; Mr. Jacob van Broekhoven; Pieter Jansz Schagen; Mr. Nicolaas Cromhout; Mr. Adriaan Junius; Hr. Pieter van Couwenburg van Blois; Mr. Hendrick Rosa; Camerlin; Foreest; Goverd Basson*, uitgever; *Hogeveen; Baersdorp; Dirck Lenertsz;* (Proces van *Johan van Oldenbarneveld* c. a.).

17 Maij 1618. Verzoek om pardon van *Gerrit Teunisz* Vader en *Teunis Gerritsz* knegt van *Adriaan Pietersz* schipper tot *Wateringe* wegens verzet tegen den onderschout van Delft.

18 Sept. 1618. Klacht van den *Heer van Obdam*, dat door den Professor en Kerkedienaar *Simon Episcopius* in de Groote kerk te 's Hage zeer seditieus soude sijn gepredickt.

19 Julii 1619. *Jr. Otto van Sevender* contra Magistraat te Brielle. — Nog genoemd: *Cromhout* en *Rosa.*

13 Sept. 1619. Afgezette kerkedienaren. *Andries Volkertsz*, pred. te Benthuysen. — (Fiscaal *Kinschot*).

20 Sept. 1619. Over *Cornelis Jacobsz Cloek*, Schout van Schellinckhout. — (Auditeur *Santen*).

24 Sept. 1619. Ontslag van *Cornelis Gerritsz* van Loosduijnen. — (Raadsheer *Cromhout*).

30 Sept. 1619. *Reinier Cant van der Meer* bekend aan *Kinschot* een pasquil te hebben gedicteerd.

7 Oct. 1619. *Cloek* als schout van Schellinckhout vervangen door *Anthonij van Blenkvliet.*

14 Oct. 1619. *Cromhout* over verboden predikanten.

7 Nov. 1619. Verbod verkoop, enz. van portretten enz. van gecondemneerde persoonen. — Over ligtinge der meubels van *Grotius*, door van *Durenvoirden, Dierhout* en *Halling.* (*Rosa* en *Berkhout*).

27 en 30 Nov. 1619. Over *Jan Dwingelo*, Secretaris te Vlaardingen. — Nog genoemd: *van Swieten; Rosa; Kinschot.*

20 Dec. 1619. Uit de papieren van Adv^t *Barneveld* mogen afgegeven worden, die behoorende tot het huis van den Heer *v. Brederode.*

14 Jan. 1620. Over den gevangene *Stochius* te Leijden.

11 Maart 1620. Over *Salomon de Prince*, gevangen te 's Hage. — Nog genoemd *Pots.*

20 Maart 1620. Uitstel van de beslissing omtrent confiscatie van de onroerende goederen van de gecondemneerden *Barneveld, Hogerbeets en Grotius.*

7 May 1620. Rapport omtrent *Gerard de Benrij* valsche munter door den Hr en Mr *Francois van der Burgh.*

21 Febr. tot 10 Maert 1620. *Rosa* en *Brederode* over ongehoorzame kerkedienaren. — Nog genoemd: *Cromhout, Baersdorp.*

17 Maert 1620. *Kinschot* over benoeming van 2 scherprechters.

18—24 Maert 1620. Verzoek van *Johan van Woestenhove* voor de Ambagts Heren *van Grijsoort* over de nieuwe Tonge.

20 Maert 1620. Over de confiscatie van de onroerende goederen van *Barneveld, Hoogenbeets* en *Grotius.*

3 Meij 1620. Over het verheffen van het Leen van Guntersteijn (vroeger van *Barneveld.*)

21 Meij tot 13 Aug. 1620. Over *Balthasar Gerrits*, valsch Munter. — Nog genoemd: *Hendrick Sticke, Gerrard de Burrij, Christoffel Sticke, Brieven, Brouckhoven.*

19 Jun. 1620. Over *Mathijs Mathijsz* te Antwerpen.

22, 25 Junii 1620. Confrontatie van *Pierre Lambert* en *Johan Francois Lambert* beschuldigd te attenteren op Zijne Excellentie. — Nog genoemd: *Cromhout* en *van der Burg.*

4, 7 Jul. en 20 Aug. 1620. Over de Confiscatie der goederen v. *Barneveld, Hoogerbeets, Grotius*, e. a.

21 Jul. 1620. Recht van den Heer van *Wimmenum* op thienden van *v. Oldenbarneveld.*

31 Aug., 17 Sept. 1620 tot 18 Jan. 1621. Rapport van *Jonas Witsz* en *Kinschot* over *Klaas Cornelisz. Schapekaas.* — Nog genoemd: *Boot.*

6 Nov. 1620. Beschikking op verzoek om meer vrijheid door Huijsvrouw van *Grotius* en dochter van *Hogerbeets.*

Maert en 26 Mey 1621. Over het request wed^e *Johan van Oldenbarneveld* tot moderatie in de confiscatie der goederen. — Nog genoemd de Heer *van Pinsieux.*

20 Sept. 1621. Over gevangen predikanten.

2, 15 Oct. 1621. Request *Heer van Jaarsveld*, dat een Pander van 't Hof van Utrecht een zekeren *Schrevel Gerritsz* van den Hollandschen bodem heeft gehaald.

22 April 1622. Over *Daniel van Wijkentoorn* Schout te Aelsmeer.

14 Jul. 1622. Over *Hugo Grotius*, *Groeneveld*, *Stoutenburg*.

30 Jul. en 26 Sept. 1622. Over *Nicolaas Trogmorton*, die de dogter van *Duijk* had getrouwd, tegen de zin der familie. — Nog genoemd: *Ridder John Trogmorton*.

15 Sept. 1622. Over een klacht v. d. Bailliu van Althena.

26 en 27 October 1622. Over *Hans Elens*, pasteybacker in 's Hage wegens injurie tegen *Hendrik Rose* en *Francois Criep*. — Nog genoemd: *Baarsdorp*, *Witte*, *Loenius*, *van der Meer*.

8 Dec. 1622. Over den Arminiaanschen predikant *Gerrit Jansz Velsius*.

22 Dec. 1622 en 22 Dec. 1623. Over den te Gouda gevangen Jesuit Pater *Maillart* en *Margarite van Werve*.

15 Maert 1623. Over het trecken van wisselen door den Heer van *Stoutenburg* en *Adriaan van der Dussen*.

31 Maart 1623. Over de confiscatie van de goederen van *Johan van Oldenbarneveld*, *van Groeneveld*, *Stoutenburgh*.

30 Sept. 1623 en 5 Maart 1624. Over request wed^{e} *van Oldenbarneveld* en vrouwe van *Souburg*.

7 Maji 1624. Verzet tegen het bevangen van den Ringdijk van den Naerdermeer.

15 Maji 1624. Over 2 libellen, getiteld: „*De verantwoordinge van Dwingelo*" en „*De Tyrannie der Calvinisten in Oostvriesland door Mansveld geexerceerd*".

6 Mey en 20 Dec. 1625. Request der kinderen v. *Mr Romb^{t} Hogerbeeds*.

20 Dec. 1625. Gevangenneming van 2 burgemeesters van Rotterdam, wegens een bruggeschil. — *Asperen* en *Fagel*.

17 Jul. 1626. Beschikking over goederen van Mr *Jan de Haen*.

12 en 22 Maert, 18 Maji en 29 Sept. 1627. Brief van den Raadsheer *Reygersbergh en Grotius*.

18 Jun. 1627. Arrestatie Cap^{n} *Rosa* wegens onderschepping van brieven van den Ambassadeur van Venetiën.

18 Aug. 1628. Over gratie aan *Maerten Douw*, *Maria Fijck*. — *Dirck Fijck van Hoven*, haar vader.

2 Dec. 1631. *Hugo de Groot*, te Rotterdam.

10 Maert 1632. Gevangenschap *Maerten Willemsz* uyt de Proosdye en *Leenderd Jansz* van Hoencoop.

27 Febr. 1635. Verzoek van *Mr Michel van den Broucke*.

? 1635 — 4 Dec. 1635. *Adriaan van Cleef* schout van Giessen contra *Cornelis van Beveren* Oud Burge^{mr} van Dordregt.

9, 28 Jul. 1636. Vonnis *Jacob Frederick van Renes*.

9 Oct. 1636. Mr *David van der Heul* en de erven van Mr *Cornelis Nicolaij*.

15 Aug. 1637. Verhuring van schepen aan den Koning van Spanje. *Johan Schas*; De Hr *van Sommelsdyck*.

12 Nov. 1637. Oproer op het Admiraalschip. — *Maerten Herpertsz Tromp; Witte de Witte; Jacob Philipsz van Heusden; Prins; Persyn; Crommon; Kinschot.*

16 Maert 1640. *Jacob Claasz Nanning* te Rotterdam, ingedaagd.

30 Jan. 1641. Verzoek *Lancelot van Brederode* over goederen van wijlen *Nicolaas van Brederode,* desselfs broeder.

12 Jul. 1641. Verkoop door den Officier van den Hr *van Brederode* van seeker Duynkercks roofscheepke te Zandvoort. *D'Esparnges; Paulus de Willem.*

15 Jun. 1646. Dagvaarding, enz. *Gaspar Dias de Ferrera.*

22 Maert 1647. Ontslag *Pieter van Heijnsbergen.* Fiscaal *Moons;* Pens^{s} *Wevelinckhoven; Crommon; Dorp; Mathenes.*

15 April 1647—14 Oct. 1648. *Lodewijck van Alteren* van Jaarsveld, *Melchior Claasz;* en *Gerrit van Rietveld; Jan Jansz* van Aalsmeer; de Hr *van Wimmenum, Neeltje Adriaans, Dorp; Hubert;* adv. *Sevenhoven; Wouter Nanning; Jacob en Pieter Michielsz; Jan Alphertsz.*

29 April 1648. Over sententie van *A. Wijderhuijsen.* — *Brederode; Pauw; Foreest; Crommon.*

25 Junii 1648. Rapport door *Brunings* over *Hamel, Bulstrate en Bas* uit Brazilie. — *de Vries; Greving; Pieter Verhagen.*

9 Maart 1649—28 Jul. 1650. Aannemen van geld door *Jacobmina de With,* huijsvrouw van President *Wijngaerden.* — *Moons; Hubert; Robbert Sin; Rollandts;* veroordeeling, verbanning voor 12 jaar en 15000 ℔ boete.

13 May 1649. Moord op Dr *Isaac Doresla.* — *Ruysch; Joachimi.*

14 Dec. 1650. Manslag door *Anthonis Cornelisz van Cappel* aan *Frans Cornelisz Ruijter.* — *Pieter de Rover.*

29 Dec. 1650—12 Jan. 1651. Pardon gevraagd door de Koningin van Boheme voor *Willem Gil* of *Guil; Jan Carrij* en *Blangue* ook *Ambrosius Blaak* gen., officieren.

10 Jan.—10 Aug. 1651. Manslag door *Gijsbert Gijsbertsz van Kersbergen* op *Isaac van Ingen.* — *C. van Willigen.*

16 Jan. 1651. Manslag door *Claes van Waerden* op *Willem van Meurs.*

21 Jan. 1651. Manslag door *Cornelis Pietersz Soetens* op zijn zwager *Jan Gyzen.* — *Pieter de Rovere.*

24 Febr.—16 Maij 1651. Proces tegen *Cornelis Hertogveld* en *Johan van Driel.* — *Albert van Driel, Willem Wildschut, Thys Maas.*

7 April—19 Junii 1651. Manslag bij *Jan Wigmans.* — *Hess. Jansz.*

22 April 1651. Manslag bij *Henke Pieters van Enckhuijsen.*

25 April 1651. Manslag door *Syvert van der Have* op *Ary Gerritsz van Beyeren.* — *Schagen; Crommon; van der Veur.*

8 Junii—13 Julii 1651. Manslag door *Jan Willemsz* op *Jan Gerritsz.*

12 Jul. 1651. Manslag door *Pieter Jansz de Vos* op *Reinier Jansz.*

17 Aug. 1651. *Warnar van der Wel.*

21 Sept. 1651. Manslag door *Jan Theunisz de Baer* op *Jan Jaspertsz.*

29 Nov. 1651. Manslag door *Jonker Frederik van Aleveld* op *Anthonius Neumarck.* — *Delof van Alevelt; Petrus Charisius;* prest van Denemarken.

5e Boek, loopende van 31 Jan. 1601 tot 2 Dec. 1625, benevens een aanhangsel van 1747.

31 Jan. 1601. Request van *Marritje Foppen,* wede *van Does Jansz* te Schiedam. — *J. Dedel.*

31 Maert 1601—16 Febr. 1602. Resolutie in de zaak van *Melchior van den Kerckhoven* en *Jeronijmo Felices; Alonzo Ximes.*

4 April—9 Jun. 1601. Over *Jan Georgii,* gevangen Griek. — *Esau van der Heide; Cornelis Jansz van Blenckvliet; Dionys Nederhoven; Melchior van den Kerckhoven; Antonio Coluri* Venetiaan; *S. van Veen; Willem de Vos; Jan Casteliegos,* Spaansch soldaat; *Caesar Jansz,* schoolmeester van Genua.

25 Mey—5 Sept. 1601. *Mauritius la Cassonière,* zoon van Capiteyn *Cassonière* ontneemt goederen aan den Deurwaarder *Jan Florisz van Dyck.* — *Goverd Pietersz van der Haer; Steven Dionysz; Jasper van Coningsloo; Maria Geleijne; S. van Veen.*

26 Jul.—4 Dec. 1601. *Daniel van Wijngaerden* contra *Dirck van Egmond.* — *S. van Veen.*

11 Sept. 1601. Request *Pieter Cornelisz Kickert.* — *Cornelis Gerritsz Eyer; Simon Cornelisz; S. van Veen.*

18 Sept. 1601. Over *Gerrit Jansz van Delft.* — *Claas Jansz; S. van Veen.*

22 Jun. 1602. *Cornelis Adriaansz.* Deurwaarder.

6 Sept. 1603. Request Dr *Arend Muys van Holij* voor *Michiel Aartsz van Lakeveld.* — *Rombout Gerrits; J. Vermeeren; M. Rosa; E. Both van der Eem.*

19 Nov. 1603. *Willige.*

20 Jul. 1604—3 Oct. 1606. Resolutie omtrent *Daniel Gleser.* — *Jacob Duym; Mr Nicolaas Backer; Cornelis Molenijser; Mr Gerrit Hamel; Joost de Koningk; Hanneman.*

25 Sept.—20 Oct. 1604. Over *Hans Beverning* contra *George Walden.* — *Coninck; Cromhout; Voogd; Hogerbeets; Dirck Minnesanck; Coenraed Jansz Houtthuijn,* deurwaarders, *Cocq; Gerrit Jacobsz Agteman.*

26 Jan. 1605. Request van *Reinoult de Grebber van Persyn* over het beslapen van *Neel Jansdr* door *Cornelis Cornelisz* te Hoogwoude. — *C. v. Cuyck.*

6 Oct. 1605. Doodslag door *Harman Middelkop* te 's Hage.

2 Febr. 1606. Over een request *Adriaan Jobsz van der Waal* te Vlaardingen.

18 Jul. 1606. Over een request van *Charles Paille* uit Vlaanderen.

13 Jan. 1607. Request *Arend Meynardsz* en *Jan Arendz* te Naerden. — *Jonchr Willem van Zuijlen van Nieveld; N. Backer.*

6 Maert 1607. Request *Frans Cornelisz* te Geervliet betr. overspel. — *Carel van Matenesse; Marritje Jansdr* wede van *Bastiaan Beyersz; G. van Stryen.*

13 Sept. 1607—27 Mey 1609. Over een request van *Jan Francois Susio,* tafelhouder

te Leiden en Rotterdam. — *Santen; Honert; Vranck; Voogd; Hogerbeets.*

10 Oct. 1607. Request van *Jan Dirckz Boon* van Texel.

20 Dec. 1607. Manslag door *Cornelis Weyertsz* op *Jan Jansz* Koster.

8 Nov. 1607. Request van *Andries Dircksz van der Baek*, Bailliu van Benthuijsen. — *Adriaan Pietersz Verkade; Willem Gerritsz van der Willick; Maerten Adriaansz Verkade; Frans Gerritsz; G. van Stryen.*

15 Jan. 1608. Over *Nicolaas Baucquemare.*

1 Maert 1608. Request *Jacob Florisz* en *Job Florisz.* — *Pieter Wintfelt*, waerd in 't Roode Cruijs te Leyden; *Willem Grel*, schotsman; *Jannetje Baerts; Everd Pottus; R. van Amstelredam; M. Rosa.*

5 Febr. 1609. Over *Dirck Jacobsz Benninck*, beenhacker te Leijden.

? Febr. 1609. Request van *Barend van Hessel*, Bailliu en Schout van Liesveld. — *G. de Glarges.*

1 April 1609. Over *Adolphus Venator*, praedicant te Alcmaer. — *Hogerbeets* en *Santen; Heyltje; Pieter Harmensz; Harck Cornelisz.*

15 Mey 1609. *Reynoult de Grebber van Persyn* contra *Adriaan Claasz; Grobs Frederick Willemsz* en *Jacob Claasz* over injurie. — *D. de Cocq.*

15 Oct. 1609—21 Maji 1611. Reqúest *Reynout van Oyen* te Leyden over *Dirck van Grieken* uit Hogemade. — *Mr Johan Buyes; H. van Persyn; Maerten Dircksz; Mr Pieter Couwenburg van Belois; Jan Verbeek; Gerard van Poelgeest; Hendrick van Heemskerk.*

11 Dec. 1609. *Jan Pietersz* alias *Jan van Leyen*, contra *Dirck Bruynsz van der Dussen* te Delft.

11 Dec. 1609—30 Jul. 1611. *Jacob de Witte*, Bailliu van der Goes. — *Philips Ruygrock; Maerten Cesar; Mr Pieter Snojosa* (?)*; Francois de Koninck; Nicolaas Cromholt; Adriaan Junius; Pieter Couwenburg van Beloys; Hendrick Rosa; Amelis van Rosendaal; Joan Buyens; Florens Schoterbos; Steven van der Does; Mr Adriaan Junius; Mr Hugo de Groot; Gilles van Florij.*

24 Jul. 1610—15 Jul. 1611. Over *Philips Vlaminck*, auditeur van den crygsraad van Sluis. — *Jacob Joosten; Nicolaas de la Leur; H. de Groot.*

17 Maert 1611. Request van *Lenard Adriaansz.* — *Jan Booms; Taets van Amerongen;* vechterij enz.

11 Mey 1611—22 Dec. 1615. Request van *Engeltje Gangelofsd*r wed^{e} van *Dirck Harcksz* betr. vleeselijcke conversatie met *Guilliaume Hulsbosche.* — *Maijke Christiaansd*r *van der Gewae; van Berendrecht; Boom.*

24 Mey—30 Jul. 1611. Request van *Jan Jansz* alias *Jan Barentsz van Edam* contra *Cornelis Willemsz.* Beklag over gevangenneming, enz. — *E. de Bruijn.*

7 Dec. 1611. *Daniel de Hertaing*, Heer van Marquette over het ontslaan uit gevangenis van *Duyn Meyer* en diens knegt. — *J. Goes.*

6 Jul. 1612. Request van *Hendrick Jacobsz Cloeck*, schout tot Schellinckhout. — *Claas Cornelisz Duxse; Claas Fredericksz; Claas Goverdsz Bywaerd.*

28 Nov. 1612. Request *Gerard van Crayestein* te Oudewater contra *Aart Lubbertsz* over diefstal. — *S. Vermeren.*

12 Maert 1613—11 Maert 1614. Request *Thomas van den Houte*, burgemeester van Tholen. — *Johan Brau.*

18 Mey 1613. Bezwaarschrift van *Otto Jansz van Benthem*, gewese secretaris te Ackersloot, contra *David Colterman.* — *B. v. Leeuwen.*

12 Junij 1613. *Dirck Willemsz Toneltgens Buerman* te Wormer contra *David Colterman.* — *R. van Persyn.*

Juni — 30 Jul. 1613. *Geerlof Dielofsz van Schoters* te Ackersloot contra *David Colterman* over zeerooverye, enz. — *Pieter Paulusz Buyerman* te Akersloot.

27 Maart 1614. *Gilles Harmensz van Dijck* te Waverenveen contra *Dirck van Rodenburg.* — *B. van Leeuwen.*

21 Jan. 1615. *Dr. Willem van Outshoorn* Bailliu van 's Hage contra *Clara Simons* j.dr. — *Steven Boon; J. v. d. Does.*

26 Maert 1615 — 25 Oct. 1616. Over *Cornelis Schooneboom*, handelende voor *Pieter Spruijt, Francois Heijsicque.* — *Johanna Spruijt; Nic. van Kinschot.*

21 December 1616. *Aelbregt Storm van Wena* over *Marytge Jacobs* de huijsvrouw van *Pieter Jansz Zuijdervliet*, die zich aan een ploegstreng verhing. — *Nic. van Kinschot; H. van Persyn.*

14 Maert 1617. *Cornelis Pieterz Kenmer* te Warmenhuyse contra *Anthonis van Myerop.* — *J. van der Does.*

22 Dec. 1617. *Pieter Cornelisz Hoofd*, Bailliu van Goyland over *Harmantje Lambregtsdr*, huysvrouwe van *Cappers Jansz* te Lage Bussum. — *F. Faghel.*

10 April 1619. *Jacob Cornelisz* te Leyderdorp — *N. van Sorgen.*

20 April 1619. *Jacob Willemsz Quist* te Ooltgensplate contra *Cornelis van der Tocht.* — *Augustyn Turck; D. Hamel.*

30 Jul. 1619. *Harmen Jacobsz Cramer* te Oud Vosmaer contra *Cornelis van der Tocht.* Verkrachting van *Annetje Jansdr* van Amstelredam. — *Mercelis Pauwelsz; Frans van Geelbergen; Willem Cromstryen.*

13 Nov. 1619 — 8 April 1623. *Pieter Jeems* Juwelier over verleiding zijner vrouw door *Guilliaume van der Platen.* — *Francois de Witte; B. van Leeuwen; Willem van Outshoorn; Martyn Douw; Anna van Dadenberg; Fagel; Pauw: Artur Pels.*

5 Febr. 1620. *Pieter Dircksz van Adrichem* over *Geertje Jochemsdr, Claas Jansz; Jan Symonsz; Jeroen Gerritsz.* — *A. de Cocq.*

21 Febr. 1620. *Salomon Carelsz.* — *Maerten Jansz; Hendrick Maertsz; de Bruyn.* Verzoek om pardon.

7 May 1620. *David Colterman* contra *Louris Willemsz* wegens verkrachting van *Griet Engels.* — *G. van Strijen.*

4 Jul. 1620. *Jan Leenertsz* te Oosthuysen contra *Francois Baudewijns.* — *Cornelis van Nieuwstad; G. van Strijen;* ontslag uit hegtenisse.

4 Jul.—7 Oct. 1620. *David Colterman* contra *Vranck Cornelisz.* — *Seger Cornelisz; Seger Engelsz.*

6 Jan. 1621. Request van *Gooltje Jacobsdr*, huysvrouw van *Pr. Adriaansz Hofman* uit Moerkerken. — *J. van Andel.*

30 Mart. 1621. Request van *Claas Claasz* bijgd *Claas Schout* te Berckel wegens kwetsing van *Willem Abrahamsz,* knecht van *Isaac.* — *Marritje Foppen; J. van Andel.*

9 Nov. 1621 — 26 Jun. 1627. *David Colterman* contra *Aaf Lubberts,* huysvrouw van *Jantje Jaap Snyders* te Aalsmeer. — *P. van der Linden; Claas Willemsz Taams; Willem van Trier; Willem van Alphen.*

26 Nov. 1621. Request *Jan Gerritsz* van Goederede. Beleediging. — *Paters; C. de Bruyn.*

20 Jul. 1622. Request *Pieter Verdelft,* Baillui van Voshol over het vangen door syn soon *Adriaan Verdelft,* van *Jasper Leenderdsz* wegens insolentien. — Nederslag op *Jan Leendersz* alias *Jan Damen,* verzet van *Jan* en *Michiel Leenderdsz.* — *P. van der Linden.*

15 Sept. 1622. *Eva Nagels* contra de voogden van *Jacob Buck* te Amsterdam. — *Grietje Jansdr; Nic. van Kinschot.* (ook *Jacob de Bucq*).

15 Sept. 1622 — 11 Oct. *Marritje Keysers* contra *Aelbrecht Jansz van Beerhen,* beiden te Alkmaer. — *Nic. van Kinschot.*

19 Oct. 1623. Request van *Willem Meesz* te Oudewater over eene valsche beschuldiging door *Pr. Geleyn Segers van Wassenhoven,* te O., wegens vleeschelijke conversatie met *Marijtje Claasdr,* huysvrouw van *Jacob Buyensz.*

13 Jun. 1624. Request *Mathys Dijvoord* te Gouda. Vechterij. *Anthonij Cloots; G. van Strijen.*

22 Junij 1624. *Cornelis Quaadgebuur* te Middelburgh. — *Willem van Welij* koopman te Amsterdam; *Gertsom Metzue; Casembroot.*

25 Oct.—19 Nov. 1624. *Jacob Dircksz Lonck* contra *Anthony Cloots* te Gouda. Vergadering van Remonstranten. — *Grenu; Hendrick Andriesz; Jhan (?) Olyslager.*

13 Jun.—22 Jul. 1625. *Adriaan Leenderdsz* en *Bastiaan Jansz* over een brug te Overschie. — *Nic. van Kinschot.*

22 Nov. 1625—2 Oct. 1629. *Mr Maarten Douw* Advt ; *Roeland van Leenputten;* over het vervoeren van *Maria Fyck van Hove* minderjarige dogter. — *Cats; de Glarges; Boreel; Foreest; Codde; J. Strick; Claas Haresz; P. van Veen.*

19 Nov. 1625. *Cornelis Cornelisz Jongeneel* den Oude, Burgemr van Rotterdam en *Hendrick Willemsz Nobel* idem.

May 1747. Ongeregeldheden te Vianen. *Truy Schot; Boerman; Juff. Westerveld; Roye Nel; Gerritje Peereboom, Pieternel Peereboom, van der Werf; Aaltje van den Bosch; Gysbert van Duyn; Johanna van Duyn; Huybertje van Hoofd, Claas Prins; Ariaantje Gabriels; Ariaan, de dr van Truij Schot; Ramot;*

Cath^a^ Maria Dommer wed^e^ van den Cap^n^ *Jan Olfsen; Jacoba Clara Clyburg; Caatje Kampman; Smith.* — Eenige van hen zongen:

„*Ik weet wat, Boerman sit in 't donkere gat*"

en liepen wijn op straat te drinken. *(Wordt vervolgd.)*

Koningin Boadicea. — Later bleek mij, gelijk het meer gaat, dat ik de vraag van *Nav^r^* XLV, 130 te vroeg had gesteld. Want ik bevond dat Boadicea, Boudicēa of Boudicca, gemalin — destijds denklijk weduwe — van Prasutagus, koning der Iceners in Brittannië, verbitterd over de hebzucht en trouwloosheid der Romeinen, die hare dochter verkrachtten en ook haar zelve met mishandeling bedreigden, hare onderdanen onderdrukten en knevelden, in 62 n. Chr. haar volk te wapen riep, de Romeinsche bezettingen overviel, de stad Londinium (Londen) door de Brittanniërs liet veroveren, en een leger van meer dan 70.000 Romeinsche soldaten en kolonisten versloeg. Totdat de Rom. veldheer Cajus Suetonius Paul(l)inus haar talloos heir gansch ten onder bracht, als wanneer zij zich door vergif van 't leven beroofde, om niet in de handen der Romeinen te vallen. Met haren gouden halsketen getooid, zal zij zich op de aangeduide plaats (in Highgate) hebben laten begraven. Daar Tacitus, die in zijnė „Annales" XIV, 31, 34, „Vita Agricolae" 15, 16, van een en ander gewaagt, dien keten uitvoerig beschrijft; is de identiteit van eventueel in gezegden grafheuvel te ontdekken lijkbeenderen licht vast te stellen. JAC. A.

Koningin Boadicea (XLV, 130). — Boadicea was de moedige koningin der Iceni (die Norfolk en Suffolk bewoonden), welke haar volk tegen de Romeinen onder Suetonius Paullinus ten strijde voerde tijdens keizer Nero. Na een nederlaag bij Londen bracht zij zich door vergift om het leven. Haar gouden keten wordt door den berichtgever Tacitus niet vermeld (Annales XIV, 31—37, Agricola 16). Haar naam wordt genoemd in alle classische woordenboeken, in A. Streckfuss, De geschiedenis der wereld Dl. III Leiden 1868, blz. 529, G. Weber, Handboek der algem. gesch. 2de dr. Zutphen 1875, Dl. I blz. 508, § 220 enz. enz. H. G. K.

MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Munten en penningen (XLIV, 711). — *1.* Penning geslagen ter herinnering aan het oprichten van een standbeeld ter eere van *Lodewijk XVI.*

De letter R duidt de muntplaats *Orleans* aan.

(Catalogus *Graaf de Renesse-Breidbach* n° 12274).

2. Fabrieksmunt (zie Nav. 1893, blz. 567).

John Wilkinson had zijne fabriek te Bradley in het Graafschap Wilts, gelegen 2 mijlen ten zuiden van Trowbridge. Op een halfpennystuk van 1772 komt eveneens zijne beeltenis voor.

Zie over de Engelsche tokens: *Jos. Neumann's* Beschreibung der bekanntesten Kupfermünzen. Prag 1858—1872, Bd. 4 en *Appel's* Repertorium zur Münzkunde des Mittelalters und der neuern Zeit. Wien 1824—29, Bd. 4.

De oorzaak waarom in Engeland zoo vele particuliere munten gedurende de vorige eeuwen in omloop waren, is de volgende: Tot 1570 was kopergeld in Engeland geheel onbekend. Toen eerst werden van regeeringswege toebereidselen getroffen om in die behoefte te voorzien, maar dit had blijkbaar geen voortgang. Eenige steden als Oxford, Worcester en andere sloegen op eigen gezag, Bristol met Koninklijke bewilliging, koperfarthings, maar dit was niet voldoende voor het algemeen verkeer en in 1594 werd bovendien intrekking daarvan gelast.

Jacobus I (1603—1625) sloeg in 1613 koperen tokens, maar van zoo slecht gehalte, dat zij nergens gewild waren. Meer en meer trachtten particulieren te doen, wat de regeering verzuimde; in 1653 werd zelfs uitdrukkelijk aan alle kooplieden toegestaan tokens uit te geven, die zij echter steeds bereid moesten zijn weder in te wisselen. Eindelijk verscheen in 1665 de eerste Engelsche kopermunt, een halfpenny en een farthing met het bekende randschrift: Carolus a Carolo. Toch was tot het begin der 18de eeuw het officieele kopergeld van geringe beteekenis. Wel is waar was

in 1672 het uitgeven van tokens voor het vervolg verboden, maar nochtans vindt men van de 16de eeuw af bijna 3000 verschillende koperstukken in Grootbrittannië door particulieren en steden in omloop gebracht. [1])

3 en 4. Gortzische noodmunten. Deze koperen munten werden in 1715 in Zweden in omloop gebracht, aldus geheeten naar den *Baron von Gortz*, die het plan er toe ontwierp. Zij waren ongeveer evengroot als ons tegenwoordig 2½ centstuk, maar werden ter waarde van een Daler zilvermunt uitgegeven, terwijl hunne werkelijke waarde slechts een koperör bedroeg. Zij komen met 10 verschillende typen voor, n.l. met de opschriften: *Phoebus*, *Mars*, *Mercurius*, *Jupiter*, *Saturnus*, *Flink och Fardig*, *Wett och Wapen*, *Publica Fides* en *Spes* boven de daartoe betrekkelijke figuren. Op de eerste van 1715 prijkt een kroon zonder opschrift en op een elfde soort, wier bestaan echter onzeker is, zou de beeltenis van *von Gortz* voorkomen. Na den dood van Karel XII (1719) werd hunne waarde teruggebracht tot 1 of 1½ ör, en hij aan wien hun ontstaan geweten werd, onthoofd. Niet gemakkelijk evenwel werd de aangerichte schade hersteld. Voor niet minder dan 37 millioen Rijksdaalders, ter innerlijke waarde van slechts 1200.000 dalers zilvermunt was in 1720 aanwezig. Allengs werden de „*mynttekens*" ingewisseld en werd nieuw zilvergeld ingevoerd. — De munten zijn afgebeeld bij: *P. Mailliet*, Les monnaies obsidionales et de nécessité. Bruxelles 1870, op plaat 106 en bij *Reinhardt* 1025 en vervolg. [2])

5. Kopermunt van *Frederik II* (den Groote), Koning van Pruisen *(Borussorum Rex)*, geslagen te Berlijn, wat de letter A aanduidt. In vroeger tijden beduidde B Breslau, C Kleef, D Aurich, E Koningsbergen, F Maagdenburg, G Stettin. Na de jongste annexaties

---

[1]) *Ch. M. Dozy*, Het verzamelen van munten en penningen, Leiden, A. W. Sijthoff.

[2]) Onder de doubletten mijner muntverzameling bevinden zich de volgende Gortzische noodmunten, *die ik volgaarne aan liefhebbers wil afstaan:* twee met *Mars*, éen met *Jupiter*, éen met *Saturnus* en twee met *Flink och Fardig*, alle van 1718. H. J. S.

gebruikt de munt te Hannover de letter B; die te Frankfurt a/Main C. — De overige letters op de Duitsche rijksmunten geven niet-Pruisische steden te kennen, n.l. D München, E Dresden, F Stuttgart, G Karlsruhe, H Darmstadt en I Hamburg.

6. Driepfennigstuk van het *Domkapittel van het Bisdom Munster* (beschermheilige St. Paulus). Van dit Domkapittel bestaan stukken van 1, 2, 3, 4 en 6 pfenningen, die alle ongeveer evengroot en zwaar zijn, niettegenstaande hun verschil in waarde [1]).

7. Van dit soort munt bezit ik drie varieteiten.

Wie kan het wapen verklaren? De ronde figuren in den schildvoet zijn *rozen.*

8. Munt van de abdij *Corvey* (provincie Saksen). Het wapen is schuingedeeld van goud en keel.

9. Munt van Sleeswijk-Holstein. De drie onkenbare figuren zijn de uiteinden van het netelblad met drie spijkers, het wapen van Holstein. — In mijne collectie komt deze munt voor met de letters, F.L, W.L, en W.K. Wat is de beteekenis hiervan?

10. Broodpenning der stad *Keulen.* Het hierop voorkomende wapen is: doorsneden van keel met drie kronen van goud (de heilige drie Koningen) en van zilver met elf vlammen van keel (de 11000 maagden).

11. Penning van Hertog *August Willem van Brunswijk-Lünenburg* (1714—1731). Een gedeelte van den Harz bezaten de Brunswijksche in gemeen eigendom met de Hannoversche vorsten. Op de munt aldaar voor hen geslagen, omvat de wildeman den boom met de linkerhand, in plaats van met de rechter, zooals gewoonlijk.

12. Neurenberger rekenpenning. H. K. zijn de initialen van *Hans Krauwinckel*, (laatste helft der 16de en begin der 17de eeuw), die een groote menigte rekenpenningen in omloop bracht, evenals zijne naamgenooten *Damianus* en *Egidius.*

De munten *13* en *14* zijn mij niet bekend, wellicht is 13 een bergwerkmunt van Sereberg (?)

Amsterdam. HENRI J. SCHARP.

---

[1]) Belangstellenden wil ik gaarne een driepfennigstuk van 1753 afstaan.

Munten en Penningen (XLIV, 711).

1. Geelkoperen legpenning op de oprichting van een ruiterstandbeeld ter eere van den Koning; komt ook met ander jaartal voor, o. a. met 1790, zie Cat. Smidt v. Gelder II, N°. 2004.

De R. onder het borstbeeld is zeker de eerste letter van den naam des stempelsnijders.

2. In Groot-Brittanje, waar vroeger groot gebrek aan koperen pasmunt heerschte, mochten particulieren en voornamelijk kooplieden koperen *tokens* uitgeven, mits die personen zich verbonden deze *tokens* of fabrieksmunten ten allen tijde weder in te wisselen. Groot is dan ook het getal dezer *tokens*, die gedurende ongeveer twee eeuwen in gebruik waren. 't Waren meest penny's, half penny's en farthings. Ook het stuk, hier bedoeld, is een dergelijk *token*. In Cat. Smidt v. Gelder II komen er verscheidene voor van „John Wilkinson Ironmaster," b. v. N°. 991 half penny, 992 id., 993 id., 994 id., 1008 id., 1026 id., 1097 id., doch geen van allen zoo als de hier bedoelde, wel met een smidsgezel bij een oven; beeld met boor en kamrad; smidsgezel bij een aambeeld, enz. enz.

3, 4. Zijn noodmunten van Baron van Görz, in 1715 en volgende jaren in Zweden in omloop. Deze munten hebben ongeveer de grootte van onze 2½-centsstukken, maar werden ter waarde van een daler zilvermunt uitgegeven, terwijl de werkelijke waarde slechts een koperör bedroeg.

Zij komen in 10 verschillende typen voor en zijn niet zeldzaam.

Of evenwel het jaartal „1711" wel juist is, valt te betwijfelen, daar de oudsten van 1715 dagteekenen.

5. Stuiver van Pruisen. „Boruss": = Borussorum = Pruisen. „A." beteekent de muntplaats „Berlijn."

6. Kerkmunt van den Bisschop van Munster. Komt ook voor met andere waarde en ander jaartal.

8. Munt van Corveij. Deze van Theodoor vrijheer van Brabeck.

O.-Beierland. J. KARREMAN.

Penning met „Dux Cumbriae" (XLIII, 397). — De „Gulielmus", op dezen penning bedoeld, is *William Augustus Guelph*, tweede zoon

van Koning George II, die 27 Juli 1762 tot Pair van Grootbrittannië verheven werd door zijnen grootvader George I, met de titels: Baron van het eiland Alderney, Burggraaf Trematon, in Cornwallis, Graaf van Kennington, Markies van Berkhampsted en *Hertog van Cumberland*. De Prins, die zich reeds op jeugdigen leeftijd in den wapenhandel oefende, kreeg de naam van een uitstekend krijgsman te zijn. Hij was met zijnen vader in den slag van Dettingen, waar hij zich dapper gedroeg, en gewond werd in de hitte van den strijd. De Engelschen zegevierden hier, doch leden onder bevel van Z. Kon. Hoogheid de nederlaag bij Fontenoy, hetgeen grootendeels te wijten was aan den onverschrokken moed der Iersche brigade, in dienst van den vijand. Het was bij dezen gedenkwaardigen slag, dat de Engelsche monarch moet gezegd hebben: „Vervloekt zij die wetten, die mijn eigen onderdanen tegen mij in het harnas jagen."

De Hertog voerde in *1746* het bevel over de Engelsche troepen tegen den „Chevalier" (Charles Edward Stuart) en beëindigde dezen geduchten opstand met de besliste overwinning bij Culloden. Ter herinnering hieraan werd de ter aangehaalde plaatse beschreven penning geslagen.

De Hertog, die Ridder van de Kouseband was, overleed ongehuwd in 1765.

Amsterdam. HENRI J. SCHARP.

Penning (XLIV, 376). — Den 8sten September 1656 deed de Koningin van Zweden hare luisterrijke intrede binnen de muren van Parijs. Op deze gebeurtenis heeft de penning betrekking hierboven bedoeld.

De VZ. vertoont de beeltenis van Lod. XIV met het omschrift: „Ludovicus XIIII rex christianissimus", d. i. „Lodewijk XIIII allerchristelijkste Koning".

De KZ. vertoont de Koningin te paard en den hertog de Guise aan hare zijde. Voor haar uit gaan vier schepenen een verhemelte dragende. Het omschrift luidt: „Regina Suecorum in urbem regie excepta", d. i. „de Koningin van Zweden met koninklijke pracht in Parijs ontvangen".

In de afsnede staat: „M.DC.LVI". het jaar van den intocht. Beschreven en afgebeeld in J. Goeree, N° 43.

O.-Beierland. J. KARREMAN.

Numismatische curiositeiten. — 1. Een „Reichsthaler" van Frederik den Grooten, dragende het opschrift: „*Ein Reich stahl er.*"

2. Vijf-francsstuk der tweede Fransche republiek:

Voorz.: Waardeaanduiding en jaartal. Omschrift:

Liberté. Egalité. Fraternité.

Keerz.: De Fransche maagd met omschrift: République française; onderaan: F. A. Oudiné. f. Bovenaan een zes-puntige ster. Deze munt gaf aanleiding tot de volgende woordspeling: „*Liberté point, Egalité point, Fraternité point. Où diner* (Oudiné) *sous la république française — à la belle étoile!*"

3. 1870. Franc en 5 francs dragende de beeltenis van Napoleon III met eene „Pickelhaube". (Eerstgenoemde munt bevindt zich in mijne verzameling).

4. Spotpenning tegen denzelfde met: „*Vampire de la France.*"

5. Munt van Fransch Guyana (1887) met opschrift: „*République indépendante.*"

6. 1817. Dukaat, driegulden, gulden en halve gulden. (Verkade muntboek 196. 1, 197. 1 enz.).

Deze stukken, gesneden door den Franschen graveur Michant, dragen het eerste merk van den Utrechtschen muntmeester Y. D. C. Suermondt, n.l. een gebakerd kindje, hetwelk afgekeurd werd door den Minister van Financiën, Baron Six van Oterleek, omdat op „*dat kindje in de luuren door schotschrijvers paskwillen zouden kunnen worden gemaakt.*"

Amsterdam. Medegedeeld door HENRI J. SCHARP.

Munt en Penning. 1. — Voorzijde: Naar rechts gewend borstbeeld, omschrift Car. Gonz. D. Niv. et. Reth. In de afsnede: .1608.

Keerzijde: Gekroond wapen: Gekwartileerd met vier adelaars, middenschild gekwartileerd 1 en 4 ongeveer als het Saksische wapen 2 en 3.... Omschrift: Sup. Princeps. Archensis. — Koper.

2. Koperen penning. Voorz. Gekroond wapen door twee banieren dragende vrouwen vastgehouden. Gekwartileerd, 1 en 4 een St. Andrieskruis, 3 en 4 ruiten. Omschrift: Carole des Aestum.

Keerzijde: Zeilend schip. Ventosque. Secunde. Secundos 16 * 91.

Wie kan mij iets mededeelen omtrent deze stukken?

Amsterdam. HENRI J. SCHARP.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Caters (XLII, 360). — Dat het oude Ommelander geslacht Cater, Cather of Kater [1]), ook wel Caters genoemd [2]), den 16 April 1622 uitstierf, met Hille Cater, de wed[e]. van den 23 Juni 1616 overleden Groninger burgemeester Frederik Coenders, wordt *Nav.* XL, 313 noot 4, 665, volgens de ald. aangeh. bronnen medegedeeld. „Bij zijn (Fred. C.) overlijden in 1616 [*sic* [3])] — merkt Scheltema, Staatk. Nederl. I, 257, nog op, — gaf de beroemde Nicolaas Mulerius een schoön en deftig Programma ter zijner

---

[1]) Van toenamen, die lijfeigenschap aanduiden, — zegt wijlen de Rijksarchivaris v. den Bergh, t. a. t. h. pl., bl. 333, noot 1 — vinde ik geene sporen behalve misschien de Laat, Laatman, *Kater*, Kinkel. Eigenman, Zonderman? Verg Grimms Rechtsalterth. 301—313." — KATE, ein schlechtes kleines Häuslein, eine Bauernhütte, Kote. A. S. Cote, Cyte. E. Cot, Cottage, Hütte: und so in andern Sprachen mehr. In Westphalen Kötte. — Käter, ein Einwohner der Kate auf dem Lande. Eigentlich ist es ein Meier, colonus, der etwa die Hälfte, oder auch noch etwas weniger, Land besitzet, als ein Buw-mann, oder ganzer Meier. Es ist auch unterschieden sowol von einem Hüsling, der nur zur Heuer in einem Häusgen wohnet, als auch von einem Brink-sitter, welcher ein eigenes kleines Haus, und einen kleinen Flecken Landes, aber ohne Ackerwerk, besitzet. Diese Käter werden an andern Orten Kotsassen genennet. — Käterije onder Käter-stede, Haus und Hof eines Käters (Bremisch-niedersächs. Wörterb., en, met weinig verschil, in Mich. Richey's Idiot. Hamb., Hmb. 1755, S. 112). — Zoo noemt v. den Bergh verder, bl. 317, onder de „Bijnamen. hetzij substantiv. hetzij adjectiv., *Stephanus Kater* 1219 (bij Kluit)." Zoo verkocht hertog Albrecht, bij brieven van 8 Oct. 1358, „Clays den of die Cater of Kater Martyns zoone, een vierendeel van al den tienden van Nyen Polder, die gedykt is by noorden den poorte van Zierikzee, en is geheeten den noorden Polre," (Mieris, Chtb. III, 62).

[2]) Navolgende Groninger familiën heeten in gedrukte en ongedrukte stukken: Beyer en Beyers, Calmer en Calmers, Canter en Canters, Hopper en Hoppers, Horenken en Horenkens, ook Horentiens, Potter en Potters, Renger en Rengers. Schaffer en Schaffers, Snelger en Snelgers, Ubbena en Ubbens, Ulger en Ulgers.

[3]) Hij komt in 1616 en 1617 nog als lid van de Hoofdmannenkamer voor, en † als burgemr. in opgemeld jaar.

nagedachtenis." Men zal daar dus zeker bovenstaande bewering nader bevestigd vinden. -- Uit het patriciaat voortgekomen, vestigde de familie Cater zich later te lande en bekleedde er het hoofdlingschap, waaruit de latere zoogenaamde landadel is ontstaan [1]). Dat zij reeds in 1424, en zeker al vroeger, te Groningen in het brouwersgild ingeschreven was, blijkt uit de in hs. en in druk bestaande gilderollen, en het is ook volstrekt niet onwaarschijnlijk, dat zij het brouwersbedrijf, dat daar „van oudts in grote achtinge geweest is, en groote rijckdommen aenbrachte" [2]), heeft uitgeoefend; misschien wel in de brouwerij *de Cater* of *Kater* [3]).

Ofschoon men dikwijls niet met genoegzame zekerheid kan zeggen, dat een geslacht uitgestorven is, zoo is het toch meer dan waar-

[1]) Bij „Opdragtsbrief" van 12 Nov. 1356, verkreeg „Hermannus, dictus Catere, civis in Groninghen", van den abt van Zijlklooster en van het convent van Selwert acht grazen land, liggende in Luwedewalda, (Lieuwerderwolde, Gron. Westerkwartier) (Driessen, Monum. Gron. I, 206). Herman Cater komt 1356, 63, 64, en verv. als burgemr. te Gron. voor.

[2]) Bernh. Alting. De Peerlen ende Pilaren van Gron., I, Cap. VI, waar er nog aan toegevoegd wordt: „Rijckdommen gaven middel tot aenkoop van heerlijcke ende statelijcke goederen, tot timmeringe van grote huysen, tot aensien ende respect by de menschen, ende tot begeerlickheyt van eeren-staten tot bekledinge van de regeringe. Ende het was doen een lichte sake voor luyden die wel begoedet waren in de regeringe van de Stadt Groningen te geraken, gemerckt dat in die tijden daer toe sulcke gequalificeerde luyden wierden gesocht, ende versocht, jae somwijlen gedwongen."

[3]) KATER-JUCHEN. (kurzes offenes u), sehr dünnes und slechtes Bier. Entweder von Kater, quasi lotium felis: oder durch eine verdorbene Aussprache, für Keutel-juchen: S. unter KEUTEN; oder von dem Bier, so zu Stade gebrauet wird, und Kater heisset. — Keutel-juchen, schlechtes dünnes Bier, wozu zu viel Wasser geschüttet ist: oder auch, das von vielen Ueberbleibseln aus vielen Geschirren zusammen gegossen ist. (Bremisch-niedersächs. Wörterb.). — In een afschrift van een oud handschriftje, getiteld: „Memorie van seeker oorspronck ende heerkomen der geslagten in Groningen", staat dan ook uitdrukkelijk: „Brouwers geweest: *Cathers*, Clanten, Huinge, ter Brugge, Leewen, Mepschen, Jargers, Sickinge, e. a. Deese geslagten sint van older to oldern in grooten ansein en regenten geweest binnen Groningen." Hoe zouden anders ook, in een gewest waar geen leenstelsel en geen ridderstand bestond, al die geslachten aan dat groote grondbezit gekomen zijn.

schijnlijk, dat de familie *de Caters*, uit Doornik naar Gend en Antwerpen gekomen (Gust. v. Hoorebeeke, Nobiliaire de Gand, p. 19, 20), niets met de Ommelander familie *Cater* of *Caters* te maken heeft.

1°. heeft de Ommelander familie Cater zich nimmer van een partikel (zoowel in de stad Groningen als in hare Ommelanden, op een paar uitzonderingen na, nimmer in gebruik geweest) bediend.

2°. voert deze familie de Caters een geheel ander wapen en helmteeken, nl. een wapen met drie katers en op den helm een der katers van het schild; 't geen wel denzelfden oorsprong kan gehad hebben als dat van Cater, slechts één kater op een band of baar vertoonende [1]), doch geenszins bewijst, dat wij hier met ééne en dezelfde familie te doen hebben [2]). Zelfs overeenkomst in stamnaam, levert, wanneer men overigens geen andere deugdelijke

---

[1]) „Daar vroeger een groot getal huizen bijzondere namen droegen, laat zich daaruit opmaken, dat vele toenamen hunnen oorsprong aan die kenteekens te danken hebben. De stedelingen, die, meer bemiddeld zijnde, in hunne eigene huizen woonden, hadden de gewoonte, een of ander voorwerp of zinnebeeld, dikwijls met een toepasselijke spreuk of bijbeltekst daarbij, in den gevel te plaatsen en, zoo zij een winkel hielden, boven de luifels der huizen. Deze gewoonte was reeds zeer oud en men kan die tot in de 13de eeuw hier te lande aanwijzen; nog ziet men daarvan vele overblijselen en onze uithangborden zijn van gelijken aard. Het zijn, als het ware, de burgerlijke wapenschilden, en daaruit zijn dan ook vele familiewapens en geslachtsnamen gesproten." (Mr. L. Ph. C. v. den Bergh, Histor. beschouw. d. Nederl. eigennamen, in A. de Jager's Taalk. Magaz., IV 3, bl. 323, 327).

Dit kan ook van toepassing zijn èn op Cater, ofschoon de kater in het wapen eigenlijk geen hoofdfiguur uitmaakt, èn op de Caters, in welks wapen de katers wel degelijk hoofdfiguren zijn, edoch ook op den meervoudigen naam kunnen zinspelen.

[2]) Zoo beweert men ook in „De Maasgouw" VI, 1884, n°. 225, bl. 987, dat eene familie „CATERS, die gedeeltelijk nog in Tongeren woont (de moeder van den bekenden Mr. Stas, welke zijne boekerij aan de stad Maastricht naliet, was eene telg van dat geslacht, hetwelk uit Thorn stamt) en misschien aan de Caters (met de drie katers) verwant is," het wapen voert, dat Rietstap als dat van „Cater of Kater — Prov. de Groningue", in zijn Arm. gén., 2e édit., beschrijft.

bewijzen kan bijbrengen, volstrekt geen bewijs op voor stamverwantschap [1]).

3°. Komt de familie de Caters te Doornik eerst zeer laat voor: „Guillaume-Ernest, échevin de Tournai, anobli en 1735, 22 Janv. Il obtint l'autorisation de trafiquer en gros sans déroger. Nobil. d. P.—B. II, p. 760." (Bozière, Armorial de T. et du Tournaisis). — Op de „Liste alphabét. d. magistrats de Tournai, de 1521 à 1790," bij H. Van den Broeck, La magistrature tournais., Tourn. 1870, p. 114, 115, ontmoet men alleen:

Caters, *Guill.-Ernest*, banquier 1731.
„ *Jean-Laurent*, négociant, 1752.
„ *Jean-Pierre-Ernest*, écuyer, sr de Caduel, 1759.

Van Hoorebeeke, l. c. p. 19, zegt van deze familie: „Nous n'avons que peu de données sur la famille de Caters, qui est venue de Tournai et qui réside encore à Anvers;" en vangt het geslachtsbericht aan met den vader van den geadelden, „Jean de C., receveur du vénérable chapitre de N. D. à Tournai, y décédé le 13 Janv. 1748, âgé de 78 ans." Zijn grafschrift in de kerk van St. Maria-Magdalena te Doornik. [Icy reposent les corps de Jean Caters, bourgeois de cette ville et receveur du Vénérable Chapitre de la Cathédralle de Tournay, âgé de 76 ans, décédé le 13 de janv. 1748, et de Joanne Pétronille Dreissens, son épouse, âgée de 78 ans, décédée le 28 juin 1758], en meer grafschriften dezer familie, geeft graaf du Chastel de la Howardries-Neuvireuil, in zijn „Choix d'épitaphes etc. du canton de Tournai", Tourn. 1882 [2]). In het

---

[1]) „Wanneer naam en wapen overeenkomen, — zegt mr. L. Ph. C. v. den Bergh, in zijne Opmerk. ov. d. Nederl. gesl.- en wapk., in Nijhoff's Bijdr. IV, 251, — dan mag men, althans tot het leveren van tegenbewijs, de verwantschap aannemen." Ja, wanneer naam en bovenal wapen van een oud geslacht niet door eene eeuwen later te voorschijn komende familie geusurpeerd zijn. — De naam Cater of Kater is vrij algemeen, en komt o. a. ook reeds in 1284 te Dordrecht voor in de stadsrekeningen, uitgegeven door mr. Ch. M. Dozy.

[2]) Noch in deze grafschriften, noch in 't Nobil. d. P.-B. en de aangeh. werken van Bozière en v. den Broeck, wordt het *de* voor den geslachtsnaam dezer familie aangetroffen, zoodat dit er later bijgevoegd schijnt te zijn.

„Arm. de Flandres, du Hainaut et du Cambrésis, par Borel d'Hauterive", wordt zij niet genoemd.

Stamde deze familie de Caters af van het zeer oude Ommelander-geslacht Cater, Kater, Caters of Katers, dan is het vreemd, dat zij bij hare verheffing in den adel (1735) niet met die pretentie voor den dag is gekomen. Zonder andere bewijzen dan naamsovereenkomst (overeenkomst in wapen bestaat er niet), welke zij met andere familiën gemeen heeft, kan men geene verwantschap dezer Belgische familie met de Groningsche van dien naam aannemen. Q. N.

Van Gameren (XLV, 44). — Eenig verband met de Vlaamsche familie kan ik den vrager niet aantoonen; mogelijk kan echter de volgende opgave er toe strekken iets meer van dit geslacht te weten te komen:

Sebastiaen van Gammeren tr.... Mars (doorsneden: a. in.... vijf rechtop geplaatste slangetjes (?) 3 en 2; b. effen....). Hieruit waarschijnlijk niet meer dan twee kinderen, n.l.

1. Adriaen Hannaert van Gammeren, tr. Cornelia van Cuyck, bij wie eene eenige dochter: Anna van Gammeren tr. Lambert van der Laerschot.

2. Judith van Gammeren, st. te Heusden 14 Oct. 1620, tr. aldaar op Vastenavond 1575 Gerard Beelaerts, schepen en burgemeester te Heusden, st. 1589.

Blijkens de kwartieren op de grafzerken hunner zoons was het wapen van „Gambren" twee dwarsbalken, volgens oude papieren goud op rood, dus juist omgekeerd als 't bedoelde wapen van Rietstap.

In den aanvang der 17e eeuw, circa 1615, leefden nog te Heusden Derk Cornelisz. van Gam(m)eren en Margaretha van Gammeren, huisvrouw van Jan Loockemans.

Deze allen zullen wel tot dezelfde famille behooren als de in de vraag genoemde personen, al is dan ook de verhouding mij duister.

In de Zuidelijke Nederlanden vond ik den naam alleen te Ant-

werpen, waar in 1604 in de ouderdom van 62 jaar begraven werd Thomas Anraet, echtgenoot van Magdalena van Gameren. Evenzoo werden te Antwerpen begraven: Magdalena van Gameren (dezelfde als de voorgaande?) st. 1617, oud 53 jaar, en haar echtgenoot Heer Jacobus Dassa, ridder, burgemeester van Antwerpen, st. 1615, oud 72 jaar. B. V. B.

Van Gamerens wonen o.a. nog te Arnhem. RED.

Van Gameren (XLV, 44). — Arnoldus fil. q. Joh. de Gameren, tinctor, koopt 20 Febr. 1511 het huis „In den ketel", liggende in de Ververstraat te 's-Hertogenbosch.

28 April 1530 worden Maryken, wed. Arnts van Gameren en kinderen, als eigenaren van dat pand genoemd. (Zie Bondam. Inv. der oork. van het Jezuiten-college te 's-Hert. blz 44).

Helmond. AUG. SASSEN.

Mercator-Schellekens enz. (XLIV, 585). — Volgens mijne aanteekeningen is Gerard Mercator den 3 Augustus 1536 getrouwd met Barbara Schellekens, die overleed te Duisburg den 24 Augustus 1563. Mercator hertrouwde in dat jaar met Gertruid Virlings, wede. van Ambrosius Moer.

Is dit juist, dan *kan* Barbara den 7 Sept. 1572 niet geweest zijn doopgetuige van hare kleindochter Barbara Six.

Een van beiden deugt niet. Mijne opgaven zijn fout, of die van den heer R. C. Six. A. J. C. KREMER.

Brester-Bussink. — Wie waren de ouders, grootouders enz. enz. van *Albert Brester*, in het laatst der vorige en het begin dezer eeuw koopman te Amsterdam op de Rozengracht; alsmede van zijne echtgenoote *Jannetje Bussink*?

Verdere mededeelingen omtrent beide geslachten zullen hoogst welkom zijn, alsmede opgave hunner familiewapens.

Amsterdam. HENRI J. SCHARP.

Coenders van Helpen (XLV, 33). — Eene zuster van den predikant Barent, Joost, Abel C. v. H was Geertruida, Everharda,

Josina, Leonora, Alida C. v. H., gehuwd met Christiaan Seest, directeur van de Amsterdamsche geschutgieterij, uit welk huwelijk voor zoover bekend twee kinderen: M. H. Seest, officier der infanterie bij het Nederl. Ind. leger en Anna, Magdalena, Susanna Seest, geboren te Amsterdam, 10 Januari 1791, † te 's-Princenhage 21 Februari 1862, gehuwd te Bergen op Zoom 4 October 1811, met Christiaan Lach de Bêre, notaris aldaar.

Bij doop van A. M. S. Seest, waren 2 Februari 1791 tegenwoordig: Joost Abel Coenders van Helpen en Susanna Barbara Coenders van Helpen.

In officiersboekjes en staten van oorlog vond ik nog de volgende leden van het geslacht C. v. H., die niet vermeld staan in de genealogie van het geslacht Coenders, voorkomende in Ned. Familieblad 1886.

Frederik C. v. H., kapitein 8 Juni 1693, leefde nog in 1715.

.... Coenders, kapitein 8 Maart 1737, leefde nog in 1746.

Joost C. v. H., vendrig 22 Nov. 1731; luitenant 7 Febr. 1744; kapitein 27 Januari 1747. Hij leefde nog in 1786.

B. J. Coenders, vendrig 23 Jan. 1732.

A. Coenders, vendrig 8 Mrt. 1737; luitenant; leefde nog in 1787.

E. Coenders, vendrig 23 Oct. 1737; luitenant 11 Juli 1745; leefde nog in 1787.

s'-Gravenhage. PH. LACH DE BÊRE.

Coenders van Helpen (XLV, 33). — De ouders van B. J. A. Coenders van Helpen zijn mij onbekend; zijne zuster, die met Christiaan Seest, directeur der geschutgieterij te Amsterdam, gehuwd was, heette echter, blijkens opgave van haren achterkleinzoon kapitein Lach de Bêre: Geertruida Everarda Leonora Josina Alida Coenders van Helpen, en behoorde tot eene zeer bekende Groningsche familie. S. V. B.

Riemsdijk. — Van de vele geslachtsnamen, die op dijk eindigen, zal slechts van zeer weinigen het huis kunnen worden aangewezen, waarop die namen duiden. Een Ackersdijk, Bilderdijk, Burgersdijk

b. v. zijn ons al even onbekend als een Riemsdijk. Deze naam zal bij verkorting ontstaan zijn uit Remmertsdijk, d. i. de dijk van Remmert of Rembolt, een voornaam, die in een tak van het geslacht van Riemsdijk vroeger zeer dikwijls voorkwam.

Vermoedelijk is het huis of het goed van den dam of weg, dat zijn naam aan een Remmert ontleende, sedert lang onbekend geraakt, omdat het werd omgedoopt, iets wat zeer dikwijls gebeurde. De oude naam geraakte dan niet zelden in vergetelheid.

A. J. C. K.

Kunstenaarswapen. — In zijn opstel: Heraldische Sitten und Unsitten, voorkomende in het „Festschrift zur Feier des fünfundzwanzig-jährigen Bestehens des Vereins für Wappen- Siegel- und Familienkunde "*Herold*" (Berlin, J. A. Stargardt 1894, 4°.), vermeldt K. E. Graf zu Leiningen—Westerburg op blz. 169 het volgende: „Hier sei gleich zu bemerken, dasz man von Wappenschild nur der Schild sagt, während das Schild ein Wirthshaus- oder Firmenschild bezeichnet; ferner, dasz die altberühmten und allbeliebten silbernen drei Schilden des *Künstlerwappens* seit Alters nicht in *blauen* sondern in *rothen* Felde stehen."

Vraag: Is deze laatste bewering juist?

Amsterdam. HENRI J. SCHARP.

Radermacher. — Bij het samenstellen van een kwartierstaat van Mr. Carel Vosmaer, wiens moeder eene jonkvrouwe Radermacher van 's-Gravenpolder was, stuit ik op de volgende moeielijkheid.

Volgens de familiepapieren, berustende onder Jhr. Radermacher Schorer van Nieuwerkerke te Utrecht, was Jacobus Cornelis Mattheus R., (geb. te 's-Gravenhage in 1741 den 24 Dec. 1783 door Chineezen vermoord op zijn terugreis naar Holland als vice-admiraal der retourvloot), te Batavia den 7 Juni 1761 gehuwd met Margaretha Sophia Veryssel, geb. te? den? overl. te? den?

De heer Nagtglas noemt echter als zijne echtgenoote Anna Jacoba Bosch geb.? †? wellicht op grond van het medegedeelde door Ferwerda.

Is genoemde Radermacher tweemaal gehuwd geweest? en wie vult de ontbrekende data in?

's-Gravenhage. M. G. WILDEMAN.

Milraedt. — Kent iemand ook het geslacht Milraedt of *van* Milraedt en zoo ja, welk wapen voerde dit? B. V. B.

Wapens gevraagd. — Wie voerden de navolgende wapens:

1e. Gedeeld. 1. Op een grasgrond een ooievaarsnest op een staak in 't midden van 't schild en bezet met een vogel (ooievaar?) 2. Doorsneden, *a* drie omgekeerde wereldbollen 1 : 2 geplaatst, *b* een arend, de kop afgewend. Kleuren onbekend. Helmteeken een antieke vlucht.

2e. Gevierendeeld: 1 en 4 een dwarsbalk beladen met drie St. Andries-kruisen. In den voet een wassenaar overtopt door een ster (6); 2 en 3 een paaschlam. Hartschild een leeuw. Kleuren onbekend. Helmteeken een open vlucht waartusschen twee gekruiste (pijlen?)

Roermond. KUYCK.

Oldenbarnefelt. — In het Register van Bredevoort vond ik op 13 juni 1685:

Johan Albert Poortman, drost der heerlijkheden Gendringen en Etten, voor zich en zijne huisvrouw Henriette Charlotta Vijgh, en gevolm. van den H. W. Geb. Diederik van Bronkhorst, heer van Waardenburg, Kieren en Nederijnen en van Gerharda Agnes van Lawick echtel. en H. W. Geb. Gosewijn Carl van der Lawick, Johan. orden comtheer te Ingen, en vaendrig, verkoopen aan Wele. Gestr. H. Arnold Rudolph van Keppel, heer tot Oeding en Mallum en zijne ehevr. Isabella van Coeverden, hun in de stad Bredevoort gelegen adelijk huis Olden Barnsfelt met recht van jacht, enz. —

Voor ongeveer 60 jaren is dat huis gekocht door den Heer Burgemeester A. F. Roelvinck, om het jachtrecht; het huis is door hem gesloopt. De grond behoort thans aan de Herv. Gem. en is thans tuin van de tegenovergelegen pastorie. — Van der

Aa, — noch, zoover ik weet, iemand anders, maakt er melding van. A. J. C. K.

Van Tuyll (XLIII, 501; XLIV, 181). Gebhard Truchsess, had Protestantsche gevoelens, en huwde in 1583, gravin van Mansfeld: hij werd toen afgezet. Zijn opvolger, Ernst van Beieren, handelde anders! v. Reyd zegt in zijn „Oorspronck ende voortganck van de Nederlantsche oorloghen" van hem: „maer hij begaf hem noyt tot groote saecken, dan wel tot overmatig vrouweren, suypen ende Sardanapalosleven : drinckende ordinaris heele nachten ende s' daeghs slapende."

Indien zijn voorganger hetzelfde had gedaan, en wat de gravin betreft, haar als concubine bij zich had gehouden (stel, dat zij daartoe te vinden geweest ware), zou hij evenmin zijn afgezet.

Ommeren. H. J. SCHOUTEN.

Hasselman. — In jg. 1895 Afl. 1/2 blz. 10 zie ik als onderteekenaar der schoolordre Jan Hasselman te Aalst; kan iemand mij nopens deze persoon en zijn geslacht inlichtingen verschaffen? Een stamlijst Hasselman zocht ik tot nog toe te vergeefs. K.

Andel en Munnikenland. — Is iemand ook in staat mij de wapens op te geven der Heerlijkheden Opper- en Neder-Andel en Munnikenland, bij Loevestein?

Amsterdam. HENRI J. SCHARP.

De Gaver. — In de *Alfabetische lijst van boekdrukkers*, enz. door *A. M. Ledeboer*, Utrecht 1876, wordt op bl. 60 vermeld: „Dominicus Jansz. de Gaver, te Haarlem, 1652—57." Zonder meer.

Mij is die persoon overigens onbekend. Wie kan iets omtrent hem, zijn werk of zijne familie mededeelen?

Groningen. P. L. DE GAVERE.

KERKGESCHIEDENIS.

BIJDRAGE TOT DE GESCHIEDENIS

DER PRESBYTERIAANSCHE KERK TE 's-GRAVENHAGE [1]).

DOOR

M. G. WILDEMAN.

BIJLAGE II.

Acta betreffende de oneenigheid tusschen de Classis van 's-Gravenhage en het Consistorie der Engelsche Kerk.

11 Nov. 1715. Alsoo de E. Classis van Sgravenhage met veel bevreemdinge kennisse heeft becomen, dat de kerckenraat van de engelse gemeente alhier heeft konnen goetvinden, te versoucken den Capellaan van de Gravinne van Poortland, synde een Episkopaal, omme den dienst in hare kercke waar te nemen, sedert het overlijden van Ds. de Bowie, twelck aanloopt tegens de kerckenordere deser landen, als verbiedende dat imand die de formelieren van enigheyt, ende post acta van de Sinodes van Dordreght niet heeft ondertekent den predicdienst in de gereformeerde kercke sal waarnemen, en dewijle gemelde kerckenraat verscheydene malen versogt synde eerst door de gecommitteerdens van de E. Classis van Sgravenhage, ende daarnaar door de E. Classis selve alhier vergadert den 7 November deses jaars 1715 om de consideratie en raat hier over te hooren en in te nemen gewijgert hebben te compareren niettegenstaande de gecommitteerden van den gemelden kerckenraat, door sig op den 21 october laastleden aantegeven bij gemelte E. Classis en aan deselve, te versoucken, om twee gecommitteerdens uyt de haren te mogen hebben, ten

1) Vervolg van Navorscher XLV, bladz. 184.

overstaan van welcke, sy tot het doen van een nieuw predicant mogen procederen, volgens ouder gewoonte, selfs daar door hebben erkent en doen blijcken deselve verplichtinge aan en onderwerpinge onder het opsigt ende regeringe van de E. Classis van Sgravenhage. Soo ist dat gemelte Classis nodig heeft geacht en geresolveert, door de ondergeschrevene hare gecomitteerden te qualifiseren, den eersten notaris hier toe versogt omme uyt den naam, ende van wegen de gemelde Classis sigh te adresseren, aan de respective ouderlinge en diaconen van de engelse kercke tegenwoordigh in dienst synde, en deselve insinueren, dat de E. Classis protesteert van nullitijt van al t'gene gemelde kerckenraat in dit stuck der beroepinge op eygener authoriteyt buyten des selfs gecomitteerdens reets ondernomen heeft ofte nogh soude mogen ondernemen, ende deselve wel expresselyk aan te seggen, dat sy niet sullen hebben voort te gaan in dese, als ten overstaan, en met goetvinde van gemelde gecomitteerdens op den ouden voet, en soo als voor desen int stuck van beroepinge, altijt is gepractiseert geweest ende hun wijders aan te seggen dat sy geensints na desen sullen laten prediken, jemand die de formelieren van enigheyt, ende post acta van de Sinode van dordreght niet heeft ondertekent, als synde verplight, volgens resolutie van haar edele groot Mogende de Heeren Staaten van Holland ende Westvriesland in dato den 14 July 1645 omme sigh in alles bestiptelyck te gedragen na kerckenordere deser landen.

Relateert hiervan U wedervaren bij geschrifte.

Sgravenhage den 11 November 1715, ende was ondertekent Diderick van der Lith, ecle: haginensis, en J: D: Kempenaar. —

Uytgegeven voor copie en geinsinueert den 11 Novemb. 1715, bij mij. (get.) de Kretser: not: publ. 1715.

1715
14 November.

Aan de Edele Mogende Heeren, de Heeren Gecomitteerde Raden van de Edele Groot Mogende Heeren Staaten van Holland ende Westvriesland. —

Geven onderdaniglyk te kennen de Ouderlingen en Diaconen

composerende de kerckenraat van de Engelse gemeynte alhier in Sgravenhage, Dat Ds Philippus Macdonald de Bowie, laast predicant der voorz gemeynte op den 17den der maant September deses jaars overleden synde, De supplianten sig bij requeste hadden geadresseert aan H: E: Mogende als patroonen van de voorsz engelse Kercke en versocht mitsgaders geobtineert hadden UEds Mogende permissie en authorisatie in dato den 24 October 1715 omme te mogen procederen, tot de electie ende bero epinge van een ander predicant, ten dienste van de voorsz gemeynte, in de voornoemdens afgestorvens plaatse; Dat de suplianten uyt het gene in de voorige beroepingen van predicant is geobserveert geweest, en speciaalyk in de beroepinge van den gemelde Ds de Bowie, (synde voorgevallen in den jare 1676) en in de beroepinge van Do Davit Blair tot tweede predicant in de voorsz gemeente (voorgevallen in den jare 1688) bevonden hebben dat (nadat bij de leeden van de regerende kerckenraat was gemaackt een nominatie van drie persoonen, en daar van kennisse was gegeven aan de voornaamste leeden van de voorsz gemeynte, en na dat alles vervolgens was in staat gebragt om tot de electie selfs te treeden) twee gecomitteerdens uyt de Classis van Sgravenhage, het doen van deselve electie en beroepinge door de kerckenraet hebben geassisteert gehad, sonder dat egter deselve gecommitteerdens, in of ontrent de beroepinge enige stem ofte stemminge hebben gehad, ende dat oock de suplianten mede bevonden hebben dat als middelerwijl (gedurende de voorsz facature en eer dat alles tot die rijpheyt was gebragt, om tot de electie of beroepinge van een predicant te cunnen procederen) het Classis van Sgravenhage ordinaarlyk is vergadert geweest, die occasie (tot vermydinge der oncosten op een extraordinare bij een komst van het gemelde Classis vallende) bij de voorschreve engelse kerckenraat is waargenomen, en door twee gecomitteerdens uyt deselve, aan het voorsz Classis is versoght, dat bij de gemelde Classis twee leeden van het selve soude mogen. werden gecomitteert, om de voorsz te doene beroepinge ter bequamer tijt te assisteren, en bij te woonen. Dat de supplianten ontrent de voorsz beroepinge niet anders heb-

bende willende procederen, specialyck mede ten aansien van de voorsz Classis van Sgravenhage als gelyk in vorige tijden is gebruyckelyk geweest, sy supplianten dan ook twee uit den haren hadden gecomitteert, om aan de voorsz Classis te versoucken dat twee leeden van deselve Classis soude mogen werden gecomitteert, ten welcken overstaan en bijwesen (als de saken soo verre gevordert soude syn) de voorsz electie en beroepinge na ouder gewoonte soude kunnen werde gedaan, welcke de supplianten twee gecomitteerdens op den 21 October laastleden in de voorsz Classis (ter dier tijd vergadert) het voorsz versouck gedaan hebbende: soo was daarop gevolgt dat bij de gemelde Classis tot het gene voorsz is waren gecomitteert geworden D° Diderick van der Lit en D° Jacobus de Kempenaar bijde predicanten alhier in den hage. —

Dat sedert die tijt aan de supplianten met veel bevreemdinge is te vooren gecoomen, dat de voorsz gedeputeerdens van het Classis sig lieten verluyde en aan eenige leden van hen int particulier hebben aangesegt, dat deselve engelse kerkenraat niet als een kerkenraat souden mogen bij den anderen koomen en besoigneren als in het bijwesen van deselve gecomitteerdens, ook niets soude mogen doen om het werck tot de aanstaande beroepinge te prepareren en in staat te brengen, om in der tijt tot een electie te procederen sonder derselver comunicatie of concurentie, en dat ook bovendien de gemelde gecommitteerdens hebbende gevergt. dat bij de supplianten soude moeten werden gedaan saken die het Regt, ende, authoriteyt hetwelck UED. Mogende altoos over de voorsz engelse kercke hebben gehad, en geexerceert op het alderhoogsten soude krencken en te kort doen, met bedryginge, dat sy andersints de supplianten soude noodsaken, wederom alles van nieuws te herdoen, hetgene bij haar op 't stuk van de voorsz aanstaande beroepinge beryts gedaan soude syn, ende nog verder gedaan soude mogen werden. Dog dat de supplianten hebben gemeynd aan de voorsz aanseggingen, der gemelde gecomitteerdens niet te cunnen ofte te mogen defereren sonder te incurreren de disgratie van UEds Mogende en derhalven geresolveert hebben, sig stiptelyk te gedragen na datgene het welcke in vorige tydenen specia-

lyk, ontrent de twee laaste beroepingen is gepractiseert geweest. —

Dat als mitsdien de voornoemde gecomitteerdens hadden gelieven op den 4en deser maant Novemb. aan de supplianten door de koster van de gemelde engelse kerck te laten aanseggen, dat sy den volgenden dagh 's mergens ten elf ueren soude komen in de engelsche kerck ende dat de supplianten, sigh aldaar ter selver tijt soude laten vinden, sy supplianten (op dat niet metter tijt daar uyt eenige erkentnisse van een dependentie of onderhorigheyt, aan het voorsz Classis, en desselfs voornoemde gedeputeerdens tegen het voorgaande gebruyck soude werden gemētieert), gewijgert hebben aldaar op de voorsz ontbiedinge te verscheynen, en aan de voorsz gedeputeerdens tijdelyck hebben laten weten, dat sy aldaar niet souden koomen, en sy gecomitteerdens de moeyten geliefden te spaaren sig derwaarts te vervoegen,

Dat deselve gecomitteerdens sigh egter derwaarts vervoegt hebbende ende naar een kort verblijf aldaar weder heen gegaan synde, sy lieden ten selven dage aan de supplianten hadde doen aanseggen, dat sy sig des avonts ten vijf ueren in de voorsz kercke soude laten vinden, dat sy gecomitteerdens als dan daar wederom soude wesen, dogh dat de supplianten aan hen luyden wederom tydigh hebbende laten weten, dat sy lieden aldaar niet souden en oock niet konden wesen, en dat twee van de supplianten den volgenden dagh gemelde Do van der Lith aan syn huys soude koomen spreecken, gemelde gecomiteerdens ten voorsz bestemder tijt sigh des niet te min wederom na de voorsz kercke hadden vervoegt, ende na een kort verblijf aldaar, weder heen gegaan waren. —

Dat des anderen daags den 5° deser maant twee gedeputeerde leden van de supplianten den voornoemde Ds. van der Lith aan syn huys synde gaan opwachten, sy lieden aan denselven hadde bekent gemaakt, dat de supplianten om voorgemelde reeden aan de voorsz gedane ontbiedinge niet hadde connen obtempereren dog dat de supplianten geensints ongenegen waren om de voorschreven gecomitteerdens in haar kerckenraat te hooren, indien sy lieden soude mynen, ietwes aan de supplianten te moeten voorstellen, en dat als sy sulcke maar geliefde bekent te maken, de supplianten

hare kerckenraat soude beleggen, en aan de gemelde gecomitteerdens van de tijt en uyre van derselver t samencomste tydigh kennisse soude laaten geven en hen luyden alsdan met alle vrindschap ontfangen, en derselver propositien hooren souden omme dan daar op te delibereren, en te resolveren, soo als sy soude meynen te behooren, hebbende de voornoemde gecomitteerdens nogh ten tijde van de voorgemelde ontbiedinge van de supplianten nochte oock in de voorsz conferentie ten huyse van gemelte D° van der Lith aan de supplianten of aan derselver voorsz gecomitteerdens geen de minste comunicatie gegeven van dat gene het welck sy aan de supplianten soude hebben te proponeren, veel min dat sy den supplianten bij den anderen souden hebben ontbooden over dat subjeckt, dat de supplianten tot de waarneminge van den predicdienst in hare voorsz kercke sedert het overlyden van D°. de Bowie souden hebben versocht den Cappelaan van Mevrouwe de Gravinne van Poortland, die de formelieren van enigheyt en de Post Acta van de sinode van Dordreght niet soude hebben ondertekent, en dat het selve aan loopen tegens de kerckenordere deser landen, sooals de voornoemde gecomitteerdens bij derselver strackx te melde insinuatie als nu hebben gelieven voortewenden,

Dat het Classis van Sgravenhage op den 7° deser maant November extraordinaris vergadert synde dat s morgens de clocke omtrent elf ueren door een bediende van haar, enige van de perticulieren lieden van de kerckenraat hebben doen aanseggen, ten eynde sy als doen tegen half een uyre voor de gemelde Classis soude hebben te verschynen dogh dat deselve leden geantwoord hebbende daar toe geen comissie van de kerckenraat te hebben, en vervolgens daar niet te connen koomen,

De supplianten niet sonder onsteltenisse hebben bevonden, dat de voornoemde twee gedeputeerdens van het Classis van Sgravenhage van sigh selven hebben cunnen verkrygen, om aan eenige leeden van de kerckenraat op den 11° en 12° deser maant Noarieelyck te laten doen de insinuatie, waarvan copie authenticq aan desen geannexeert is, waar bij sy in de eerste plaatse pre-

sentelyk hebben geprotesteert van nullityt van al 't gene de supplianten in het stuck der beroepinge op eygener authoriteyt, buyten de voorsz gecomitteerdens reets ondernomen soude hebben ofte nogh soude mogen ondernemen ende de supplianten verder hebben doen aanseggen, dat sy daar inne niet soude hebben voort te gaan, als ten overstaan en met goetvinden van deselve gecomitteerdens (presentelyck) op den ouden voet, en soo als voor desen, in stuck van beroepinge altijt soude syn gepractiseert geweest; ende waarbij sy lieden nogh aan de supplianten in de tweede plaatse hebben doen aanseggen, dat sy geensints na desen soude laten prediken jemand die de formelieren van enigheyt, ende de post acta van de sinodes van dordreght niet soude hebben ondertekent, vermits de supplianten volgens resolutie van haar Ed. Groot Mogende van dato den 14 July 1645 verplicht soude syn sigh in alles stiptelyck te gedragen na de kercken-order deser landen. Vindende de supplianten sig verpligt om ten opsighte van de voorsz insinuatie aan UEd[s]. Mogende met alle respekt voor te dragen dat (voor soo veel betreft het voorsz eerste point) de supplianten de voorsz preteuse protestatie van nullityt niet anders hebben connen opvatten als dat de voorsz gecomitteerdens daar mede trachten van nullityt te insinueeren en (was 't mogelyck) buyten effeckt te stellen die authorisatie, dewelcke UEd. Mogende de goetheyt hebben gehad aan de supplianten te verleenen om tot de beroepinge van een nieuwe predicant in de voorsz gemeynte te mogen procederen, 't sy dat sy soude willen sustineren dat de voorsz authorisatie bij UEd. Mogende niet soude hebben behooren te werden versoght ende verleent soude moeten werden, gelyk gemelde gecomitteerdens niet hebben ontsien tegens eenige van de supplianten int particulier sig beryts in dier voegen uytgelaten, 't sy dat sy souden willen sustineren, dat het voorsz versouck van authorisatie en concurentie van de voorsz gecomitteerdens aan UEd. Mogende niet soude hebben behooren gedaan te werden.

Dog dat niet alleen de eerste sustenue strijdigh soude syn tegens het indisputabel reght en gesagh, het welcke bij UED Mogende

altoos over de voorsz engelse kercke is gexerseert, maar dat oock de voorsz tweede sustenue en sulcke mede de verginge van in het stuck der voorsz beroepinge niet verder voort te gaan als ten overstaan en met goetvinden der gemelde gecomitteerdens soude syn een puyre nieuigheyt, waar van geen vestigium te vinden is in de voorgaande en wel speciaalyk niet in de twee laast voorgaande beroepinge van de hier voorgemelde Do. de Bowie in den jare 1676, en van Do. Blair in den jare 1688 verre van daar, dat sulckx soude syn op den ouden voet, en voor desen int stuck van beroepinge altijt soude syn gepraetiseert geweest soo als bij de voorsz insinuatie is gepretireert, hebbende de supplianten op den 12den deser de eere gehad aan de heere president van Sternborgh en den Heere van den Honaart als Commissarissen van UED Mogende het tegendeel van dien te toonen, uyt de acte van de twee laaste beroepinge sooals die in der selver kercken-bouck orginelyk syn geregistreert, waar van sy supplianten beryt syn t'allen tijden een extrackt translaat aan Ued. mogende in handen te stellen,

Ende namentlyk dat alleen na het maken van een nominatie door den kerckenraat, en nadat alles door den kerckenraat afsonderlyck en 't eenemaal buyten concurentie van de gecomitteerdens van't gemelde Classis in staat is gebraght om tot de electie van den predicant uyt de genoemeneerde persoonen te procederen, de voorschreve gecomitteerdens voor de eerstemaal geassisteert hebben op die tijt, wanneer de electie effectievelijk is gedaan gewerden,

Gelievende verders UEde Mogende ten respecte van het voorsz tweede point in de gemelde insinuatie vervat, geinformeert te syn, dat den voornoemde cappelaan van de Gravinne van poortland, door den voornoemden overleden Ds de Bowie in syn leeven, en spesialyck geduerende de tijt syner sieckte is versoght en gebruyckt geweest, om in syn plaatse de voorsz predickdienst in de gemelde engelse kercke waar te nemen, sonder dat de voorsz Classis of eenig lit van dien, en wel bijsonderlyk mede niet den voornoemde Ds van der Lith, die daarvan niet onkundigh kan syn geweest

heeft gesustineert dat dien gemelden Cappellaan om reden voorsz tot de waarneminge van den voorsz dienst, in de gemelde kercke niet toegelaten soude kunnen ofte behooren te werden, veel min, dat deselve Classis bij 't leeven van den gemelden D° de Bowie daar over eenige beweginge gemaakt soude hebben, en vervolgens, dat de supplianten vermeynen geensints culpabel te syn, dat sy den selven capelaan versoght hebben soo lange sy daartoe genege soude syn, geduerende de vacature den predickdienst in de gemelde kercke waar te nemen, te minder, als hierbij aangemerckt werd niet alleen de schaarsheyt, ja het gebreck en mankement van engelse predicanten hier te lande, die door sodanige ondertekening der voorsz formelieren en post acta na de sustenue der voorsz gecomitteerdens habiel geworden soude syn, om de voorsz predick-dienst per intrum te cunnen waarnemen ende (dat indien sodanigh een persoon, als is de voorsz Capelaan daar toe niet soude kunnen ofte mogen werde gebruyckt) de voorsz engelse gemeente geduerende de gehele vacatuere van het oeffenen van haar godsdienst soude moeten blijven versteecken ende daar door oock voor een groot gedeelte soude koomen te verloopen (waar op de supplianten clagende moeten seggen, lange een toelegh gemaakt te syn door den voornoemde D° van der Lith door het veel langer uytrecken syner predicatien in de Hooghduytse gemeynte, als hij vermagh te doen volgens het ackoord waarop de Hooghduytse gemeynte door der supplianten predecessuers in der tijt tot het doen van der selver predicatien in de voorsz engelse kercke syn geadmiteert) maar ook dat noyt te vooren bij de voorsz Classis een sodanige sustenue is gevoert gewerden,

Namentlyck dat voor eenigen tussentijt jemand tot den predickdienst in de voorsz engelsche kercke niet geadmitteert soude moge werden die de formelieren van enigheyt en de post acta sinodi niet soude hebben ondertekent, niettegenstaande in vorige tijden onnoemelycke malen in de voorsz kercke de predickdienst hebben waar genomen de Capellanen van wijlen haar Konincklijcke Majestijt van grootbrittanie, wanneer deselve als princesse van Oranje hier te lande haar residentie was houdende, synde mede geweest

episcopalen soo wel als den voorsz capellaan van mev: de gravinne van poortland, en niettegenstaande mede wijlen Ds Bornet (naderhant geworden bisschop van salisbury in engeland en sulckx mede geweest synde een episcopaal) voor de bekende expeditie naar engeland, genoegsaam buert om buert met de voornoemde Do de Bowie den predicdienst in de gemelde engelse kercke heeft gedaan den tijt van omtrent tien maanden na den anderen,

Sonder dat of de voornoemde capellanen van wijle gemelde princesse van Oranje ofte oock den voornoemde Ds Bornet ooyt de voorsz. formelieren van enigheyt ende post acta Sinodi hadden ondertekent, welcke nieuwe sustenue der gemelde gecomitteerdens nogh te vreemder moet voorkomen hier bij nogh wijders geconsidereert synde, dat de leere van de gemelde capellaan van de gravinne van poortland (ofschoon denselven de voorsz formelieren en post acta niet soude mogen hebben ondertekent) niet afwijckt van de ware en orthodoxe leere van de gereformeerde kercke deser landen, wel waar synde, dat bij de resolutie van haar edele groot mogende van den 14 July 1645 is verstaan dat de engelse kercke alhier in Sgravenhage soude werden gereguleert na de kerckenordere deser landen, Dogh heeft (onder reverentie) deselve resolutie alleenlyck syn relatie en applicatie tot en op een vast beroepen predicant in de voorsz engelse kercke, en dat die sigh soude moeten conformeren met de kerckenorder deser landen, maar (soo supplianten sich verbeelden) geensints op jemand, die bij afsterven en vacatuere van het predicantsampt alhier, tot dienst en gerief van de gemeynte, die, andersints van haar godsdienst oeffeninge soude moeten blijven berooft, per interum en voor een korte tijt de predick-dienst komt waar te nemen, synde de supplianten berijt ende van voornemen, om geen andere predicant ingevolge van UED Mogende authorisatie in de voorsz kercke te beroepen als die sigh aan de formelieren van eenigheyt ende aan de post acta van de sinode van dordreght door syne ondertekeninge sal koomen te onderwerpen,

Ende gemerckt de supplianten bedught syn, dat de voornoemde gecomitteerdens van de Classis van Sgravenhage het bij de voorsz insinuatie niet sullen laten berusten, ne maar de supplianten ter

sake van de voorsz te doene beroepinge van een predicant en andersints sullen trachten verscheyde andere moejelycheden en belemmeringen toe te brengen, soo hebben de supplianten niet cunnen af syn haar toevlught te nemen tot UED Mogende als (soo geseght is) de patroonen van haar voorsz kercke synde, en al het gene voorsz is, met schuldige eerbiedigheyt te vertoonen en daar benevens te versoucken, dat UED Mogende sig gelieve te laten welgevallen dat de supplianten sonder te defereren aan de voorsz preteuse insinuatie en protest op dien voet, soo als sy reets een aanvanck hebben gemaakt en soo als wijders daar ontrent in vorige tijden is gepractiseert[,] mogen voort procederen tot de beroepinge ende electie van een predicant in de voorsz engelse kercke alhier in de plaatse van den overleeden Ds de Bowie onder de aprobatie van UED Mog. Ende dat UED Mogende na derselver hooge wijsheyt bequaam en dienstigh sullen achten, om derselver authoritijt en reght van patronaatschap over de voorsz engelse kercke te mainteneren en omme te doen cesseren de troebelen en belemmeringen dewelcke de supplianten soo ten aansien van de voorsz aanstaande beroepinge en regeringe van de voorsz kercke als andersints door de voorsz gecomitteerdens van de Classis van Sgravenhage beryts syn aangedaan, en nogh verder aangedaan soude mogen werden, en omme de supplianten te bewaren bij dat reght, het welcke sy en derselver predecessuers in officio uyt den hoofde van UEDs Mogende omtrent de voorsz. kercke altoos onverhindert hebben geexerseert.

't welck doende etc.
(niet geteekend).

Nademaal de E. Kerckenraat van de engelse gemeente, volgens afspraak met de gecomitteerde van de E. Classis genomen heden aan haar niet heeft gepresenteert de beroepbrief van haar verkoren predicant, omme door de voorsyde gedeputeerde geaprobeert te werden, soo versoucken gedeputeerden en verwachten dat sy morgen de beroepene predicant niet sullen doen hebben hebben

syn eerste voorstel maar soo lange daar mede wagten, tot dat de beroepbrief geschreven, en bij ons wegens de E. Classis ondertekent en geapprobeert, op dat wij niet genootsaekt mogen werden die proclamatie te stuyten.

28 december 1715 DIEDERICK VAN DER LITH [1]).

10 April 1716. Den eersten Notaris hier toe versogt sal sig met assistentie van twe getuygen uyt de naam ende van wege ons ondergeschreven ouderlinge ende Diaconen composerende de kerckenraat van de Engelse kercke alhier in den Hage vervoegen ten huyse van de persoonen van de heeren Diderick van der Lith en Jacobus de Kempenaar bijde predicanten alhier, als gedeputeerde van de Classis van Sgravenhage ende aan den selven insinueren, Dat sy geinsinueerdens op verscheyde onware en abusive voorgevens hebben konnen goetvinden op den naam van het Classis van Sgravenhage te versoucken mandement penaal van den Hove van Holland, waar bij aan den insinuanten (die op den 29 desember 1715 hadden laten doen de eerste kerckelijcke voorstellinge van haar beroepe predicant Mr. Robbert Milling) op sekere groete poene, jegens de hooge overigheyt te verbueren, wierde geinterdiseert met het te laten doen van de verdere kerckelijcke voorstellingen, in enigerhande maniere voort te varen, soo lange als de beroepbrief ofte acte van desselfs beroepinge niet soude syn opgemaackt, presentelijck volgens seker oudt formelier daar van synde, ende deselve bij de insinuanten niet getekent, ende bij haar geinsinueerdens geapprobeert soude syn,

Dat de insinuanten met het te laten doen van de voorschreve eerste kerckelycke voorstelling nietwes anders en hebben gedaan als het gene bij hare preedecessuers in voorgaande beroepinge is gepractiseert geweest, ende dat sy daar mede, als oock met het doen van de twede kerckelycke voorstellinge (gelyck sy in die

[1]) Hij kwam 1697 te s-Gravenhage, als predikant der Hoogd. Gem. zijnde beroepen den 31 Oct. van dat jaar van Frankfort a/O.; hij was volgens de Riemer Professor in de Theologie, en overleed te 's-Gravenhage 25 Mei 1723.

tijt mede voornemens waren) alleenlyck die beoginge hebbe gehad om de voorschreve gemeente (die, vermits geen predikanten te bekomen waren, dikmaals van het plegen van haar Godsdienst hadde moeten blijven verstoocken) soo was doenlyk wederom van den dienst van haar voorschreve wettelyk beroepen predikant te voorsien, en op dat des Heeren Avondmaal op nieuwe jaar laast leden (schoon niet op de gewone tijt konde geschiede) echter kort daar naar in de voorsz kercke noch soude konnen werden gecelebreert,

Dat de insinuanten sigh hadden verbeelt, dat sy over hare voorschreve goede intentie misgaders (sucht en eyver tot het gene voorsz is, bij de geinsinueerdens soude syn gelaudeert geworden, en der selven geensints hadden verwaght, dat sy geinsinueerdens daar uyt occasie soude hebben genomen off willen nemen, omme de insinuanten met sulcke violente procedueren te attecqueren, en daar door den voortganck van het werck der voorschreve beroepinge, en te doene bevestiginge te stremmen: Dat sulck egter van de syde der geinsinueerdens tegens de insinuanten ondernomen synde, sy insinuanten die onderneminge niet alleen hebben aangemerckt als ten eenemale onverdient en buyten reden, maar oock als een infractie in haar regt en posessie, en bovendien als direct strijdigh tegens het eynde waar toe sy geinsinueerdens van wegens de Classis gecomitteert waren omtrent de sake van de voorschreve beroepinge,

Even soo als sy oock hebben gemynd, dat seer ongerymt en onbehoorlijk was de verginge van de geinsinueerdens dat de voorschreve acte van beroepinge soude moeten werden geextendeert, naar seker preteus oud formelier, en niet na de acte van beroepinge van den overleden predicant de Bowie (in wiens plaatse den voornoemde Heer Milling altans is beroepen) en welcke acte de insinuanten altoos hebben verklaart beryt te syn woordelyk ja letterlyk te volgen,

Dat oversulcx de insinuanten sig ter aller uytersten genoodsaakt hebben gevonden van Consessie van het voorschreve mandament penaal te appeleren aan den Hogen Rade en oock te gelyk te versoucken mandament in Cas van Maintenue met het succes, dat, na dat die sake na verscheyde gepractiseerde dielayen van de

geinsinueerdens, eyndelyck waren voldongen, en beplyt, daar op syn gevolgt twee sententien van welgemelden Hogen Rade, in dato den 4° deser maant April by welckers eene de insinuatie bij provisie syn gemaintineert in de possessie vel quasi, om aan haar beroepene predikant te mogen geven de eerste en tweede proclamatie ofte kerckelijcke voorstellinge, en dat als den de acte van desselfs beroepinge werde opgemaakt, en bij den beroepene predikant en bij de insinuanten werde ondertekent, en bij de gedeputeerdens van het Classis van den gemelde Rade Provinciaal versocht en geobtineert is gerevoceert geworden,

Dat de insinuanten vervolgens op den 5 deser maant in hare voorschreve kercke hebben laten doen de twede proklamatie ofte kerckelycke voorstellinge van den voornoemde beroepen predikant Milling, sy wijders allesints wel getracht hebben, om in min en vrindschap en buyten verdere verwijdering met de geinsinueerdens het werk der voorsz beroepinge ten eynde te brengen door het tekenen en doen aproberen van de voorsz acte van beroepinge, op dat de voornoemde Heer Milling op aanstaande Sondagh bevestigt en op den Sondagh daar aan volgende, door hem in de voorschreve kercke des Heeren Hoogwaardigh Avondmaal noch geadministreert soude konnen hebben werden, waartoe, en op dat hetselve aan haar, niet langer soude mogen werde onthouden, de insinuanten telkens door verscheyde ledematen van de voorschreve gemeinte ernstig werde aangemaand en gesolliciteert; Dat de insinuanten ten dien eynde hebbende versocht den voorm Heer Milling op Maandag laastleden van leyden hier te koomen, gelyk deselve ook alhier geweest is, ten selven dage smorgens twee gecomitteerdens van de insinuanten, te weten, een ouderling en een diaken syn geweest aan de huyssen van de geinsinueerdens, om hen te versoucken dat sy op voorleden dingsdagh des voor ofte des naar middags op sodanig een uer als sy selfs daar toe souden willen dispicieren ten eynde voorsz soude gelieven te komen op de Consistorie van de engelse kercke, welke gecomitteerdens den eersten geinsinueerden niet hebbende aangetroffen, en vervolgens alleen den tweden geinsinueerden aan syn huys gesproocken, en

het voorsz versouck met alle beleeftheyt en vrindschap gedaan hebbende, soo hadde sy tweede geinsinueerde aangenomen daar over met den eersten geinsinueerden te sullen spreken ende bescheyt te laten weten aan het huys van de voorsz gecomitteerde ouderling waarvan aan de insinuanten Rapport gedaan synde, soo hadden sy den gehelen dag wel bescheyt van de geinsinueerdens verwacht, maar niet bekomen, Ende waaromme dan ook de voorsz gecomitteerdens, op voorleden dingsdags s'morgens sig wederom hadde vervoegt aan de huyssen van de geinsinueerdens en het voorsz versoek aan haar hadde gereititeert dewelke daar op ook hadde aangenomen sig snaarmiddags ten half drie uuren op de voorsz Consistorie te sullen laten vinden. —

Dat de geinsinueerdens op die tijd door de insinuanten bevorens den voornoemde Heer Milling opgewagt en met alle respeckt ontfange synde, aan hen luyden aldaar is voorgestelt tot wat eynde de insinuanten hen hadde versocht aldaar te comen, en voorts dat, tot menagement van tijd, de insinuanten in haar kercke bouck bereyds hadde laten schrijven de acte van beroepinge van den voornoemde predicant Milling letterlyk conform aan de acte van beroepinge van de overlede predicant de Bowie, met versouk, of sy lieden deselve tegens den anderen geliefde te confereren, en of sy deselve na dat die door den voornoemden Heer Millingh en door de insinuanten soude syn getekent, soude gelieven na gewoonte te aproberen,

Dat de geinsinueerdens sig quasi int eerste houdende, alsof sy niet wisten tot wat eynde sy door de insinuanten versogt waren aldaar te comen, en daar op verders als nog sustiniuerende, dat nopens de voorsz acte van beroepinge, met de executie van de acte van gemelde overleden predikant de Bowie, waar van het hier voor gemelde pretens oud formelier soude moeten werden gevolgt en daar over enige woordewisseling gevallen synde, sy geinsinueerdens als doen verder hebben beginnen te seggen, dat sy aldaar gekomen waren, omme het gehele werck van de beroepinge en 't gene daar aan nog soude resteren, en specialijk ook het doen van de bevestiginge te reguleren, en dat sy geen acte van beroepinge

soude aproberen voor en al eer men met den anderen over een gekomen en vast gestelt soude hebben wie dat de bevestiginge van de voorsz beroepen predicant soude doen,

Dat van wegen de insinuanten daar op aan den geinsinueerdens synde te gemoed gevoert, dat de sake van het tekenen van de acte van beroepinge onderscheyden was van de bevestiginge, en dat de tekening en aprobatie van dien notoorlijk voor af moste geschieden eer dat de bevestigingh conde voortganck hebben, en dat als de acte getekent ende geaprobeert was, men daar over met den anderen nader soude kunnen spreecken, sy geinsinueerdens fort en ferme hebben gepersisteert bij hare wijgeringh, omme de acte van beroepinge te voltrecken, soo lange als de insinuanten nopende het doen van de bevestiginge, geen overgifte naar hun luyder sin en genoegen soude hebben gedaan; als wanneer de geinsinueerdens daar verdere hebben gelieven bij te voegen, dat de bevestiginge moste gedaan werden door een predicant van het Classis van Sgravenhage, en den eersten geinsinueerde met veel heviglieyt en vervaertheyt (wijnig betaamende aan een persoon van dat Caracter als hij becleet en op een plaatse alwaar sy geinsinueerdens sig ter dier tijt bevonden) heeft gesegt dat hem toequam de bevestiginge te doen, dat hij die moste en soude doen, en dat hij niet soude toelaten dat die door jemand anders buyten hem gedaan soude werden, dat sulckx in regarde van de overlede predicant de Bowie alsoo was gepractiseert en ook in dit geval door het Classis sodanigh geordineert was, en dat hij daarvan nooyt soude desisteren, of diergelyke woorden in substantie,

Dat van wegens de insinuanten wel is getragt de geinsinueerdens te doen begrypen de verkeerthyd van haar sustenue, namentlyk dat het aan den kerckenraat off aan den nieuw beroepen predicant is staande, om een predicant te despicieren en te versoucken om de bevestiginge te doen. en dat gemelde D° de Bowie wel door wijlen den predicant Rinia was bevestigt, dog alleen ter oorsake omdat geen engels predicant ter dier tijde konde becomen werden om alhier te prediken en de bevestiginge te doen, sodanigh dat desselfs kerckelijcke voorstellingen in die tijd hadde moe-

ten gedaan werden door den voorleser gelyk als in de notulen van syne beroepinge specialyck is aangetekent,

Dat ook wijders de insinuanten wel hebben getracht de geinsinueerdens te doen begrijpen de absurditijt, die daar inne soude resideren (wanneer daar toe andere occasie voorhanden was) dat aan den beroepen predicant en aan een gemeente hare respective plichten in een bevestings predicatie soude werde voor gehouden, en op het gemoed van de een en de andere aangedrongen in een taal die de predicant en vele van de gemeente niet en verstaan, en dat men sig daar mede in effecte soude schuldig maken aan dat gene het welcke met reden soo seer in het pausdom werd gecondemneert namentlyk, dat men aldaar den godsdienst oeffend in een tale die bij de leecken of gemeente niet verstaan werd,

Dog dat alle die redenen, de geinsinueerdens niet hebben kunnen moveren omme van hare voorsz sustenue te desisteren, ne maar opgestaan syn, ende voorz. conferentie aff gebroocken hebben, sonder dat de voorsz acte van beroepinge voltrocken, getekent, en geaprobeert gewerden is,

Ende nademaal dan sy geinsinueerdens daar door de insinuanten hebben gelaten in die staat, dat hare voorsz beroepen predicant voor als nog niet kan werden bevestigt, en de voorsz gemeynte als nog van desselfs dienst, en van het gebruyk van des Heeren Avontmaal op de aanstaande hoogtijt sal moeten blijven versteeken, tot het uyterste leetwesen van de insinuanten en verscheyde andere ledematen, Ende dat nochtans den dienst der voorsz kerke allesints vereyst, dat de voorsz beroepinge eens finalyck ten eynde werde gebragt, en waartoe de insinuanten liever minnelijcke als judiciele middelen willen employeren gelyk sij allesints getoont hebben, soo sult ghy Notaris, uyt name van ons ondergeschreve de voornoemde geinsinueerdens nogmaals in der minne versoucken, ten eijnde sy op sekeren tijt en uere, daar toe onderling te beramen, de voorsz. in het kercke bouck gestelde acte van beroepinge van den voornoemde predicant Milling gelieven te sien tekenen door denselven Heer Milling en door de insinuanten ende deselve als dan te aproberen in voegen en manieren als in vorige tijden is

geobserveert, versoekende daar op haar lieder Catagoris antwoord en bij refuys van delay van dien, sult ghy notaris tegen haar geinsinueerdens protesteeren uyt name van ons ondergeschrevenen van genoegsame aangewende minnelijcke devoiren, en tegens alle verdere verwijderinge die daar door en door de verdere proceduerен van executie, die de insinuanten tegens het Classis van Sgravenhage, en tegens de geinsinueerdens als gedeputeerden van hetselve genoodsaakt sullen syn te ondernemen nogh verder soude moge komen te ontstaan, tot ergernisse en ontstigtinge soo wel van de Nederduytse, als van de voorsz Engelse gemeente alhier in den Hage,

Alsmede van alle costen, schaden en interessen, bij de insinuanten ter oorsake voorsz. reeds gehad en geleden ende nog verder te hebben ende te lijden omme deselve te verhalen daar en soo sy te rade sullen werden; laat copie en relateert u wedervaren in geschrifte, actum in Sgravenhage den 9" April 1716. Was getekent: jacob Anckershouck. Alex. Smits; A. Rottermond; J. Baartman; H. Scheurleer.

Op huyden den 10 April 1716 hebbe ik Johan Wolters openbaar notaris bij den Hove van Holland geadmitteert in Sgravenhage residerende ende de naargenoemde getuygen, ten versoucke van de ouderlinge en Diaconen van de engelsche gemeynte alhier, mij gevonden aan de persoonen van de Heeren Diederick van der Lith en Jacobus de Kempenaar bijde predicanten alhier, ende aan denselven als gedeputeerdens van de Classis van Sgravenhage, de vorenstaande insinuatie versouck en protestatie gedaan ende ten behoeve van eijder van haar gelaten copie van deselve waar op gemelte D° van der Lith mij tot antwoord gaf „ick hebbe het hooren lesen," en den voorñ. D° de Kempenaar, „ick ben dit werck al langh moede, en hebbe gisteren daarop myn resolutie genomen om daar van af te stappen, niet tegenstaande het clare regt van het Classis, dog dewijl niet alleen gedeputeert ben, maar een confrater hebbe sal ick denselven aanstonds daar over gaan spreecken, mij voorts versoeckende snamiddags ten drie ueren, om nader bescheyd wederom te willen comen," of diergelycke woorden in sub-

stantie. — Aldus gedaan in Sgravenhage ter presentie van hendrik Tiereus en Johan van gronsvelt als getuygen, was getekent: H. Tiereus. J. v. gronsvelt. J. Wolters nots. publik. —

10 April 1716. Den eersten Notaris hier toe versocht, sal met assistentie van twee getuygen, sig uyt den naam en van wegens ons ondergeschreven Ouderlingen ende Diaconen, composerende de kerckenraat van de engelse kercke, alhier in den Hage, vervoege ten huysse en aan den persoon van den Heer Wigbolt Muylman, predicant alhier in den Hage, in qualiteyt als hoc tempore preses van het Classis van Sgravenhage, en aan den selven Heer insinueren en bekent maken,

Dat door de Heeren Diederick van der Lith en Jacobus de Kempenaar bijde mede predicanten alhier, als gedeputeerdens van het Classis van Sgravenhage op den naam van het selfde Classis van den Hove van Holland is versocht, en geobtineert geweest, mandament penaal, waar bij aan de insinuatie (die op den 29 desember 1715 hadden laten doen de eerste kerkelijcke voorstellinge, van haar beroepen predicant de Heer Robbert Milling), op sekere groote poene, jegens de hoge overigheyt te verbueren, wierde geinterdiceert, met het doen van de verdere kerckelycke voorstellinge voort te varen, soo lange als de beroep-brieff of acte van desselfs beroepinge, niet soude syn opgemaakt preteuselyck volgens seker oud formelier, daar van synde, en deselve bij de insinuanten niet getekent, en bij de voornoemde gedeputeerdens geapprobeert soude syn,

Dat de insinuanten van de Consessie van 't voorsz Mandament penaal hebbende geappeleert aan den Hogen Rade, en te gelijk versoght hebbende Mandament in cas van Maintenue, daar op syn gevolgt twee sententien van welgem Hogen Rade, in dato den 4° deser maant April by welckens eene, de insinuanten bij provisie syn gemaintineert in de possessie vel quasi om aan haar beroepen predicant te mogen geven de eerste en tweede proclamatie of kerkelycke voorstellinge, en dat als dan de acte van desselfs beroepinge werde opgemaakt, en bij de beroepene predicant, en bij de insinuanten, werde ondertekent, en bij de gedeputeerdens van het voorsz Classis werde geaprobeert,

en by welcke andere het voorsz Mandament penaal is gerevoceert geworden;

Dat de insinuanten op den 5o deser maand vervolgens in hare voorsz kerke hebben laten doen de tweede proclamatie, ofte kerckelijcke voorstellinge van den voornoemde beroepene predicant Milling, sij wijders allesints wel getragt hadde om in min en vrindschap, en buyten verdere verwijderinge, het werk van de voorsz beroepinge ten eynde te brengen, in soo verre, dat tot de bevestiginge van den voorsz beroepe predicant soude konnen werden geprocedeert en dat sy insinuanten ten dien eynde de voorsz gedeputeerdens wel versocht hadden op voorleden dinsdagh den 7° deses te koomen op der insinuanten Consistorie, om de acte van beroepinge, die sy al voorens, na gewoonte in haar kercke bouck hadde laten schrijven, t'eenemaal conform aan de acte van beroepinge van den overleden predicant de Bowie, door de voornoemde Heer Milling en door de insinuanten te sien tekenen, en omme deselve vervolgens te approberen; maar dat de voorsz gedeputeerdens sulckx op frivole uytvluchten hebben gewijgert te doen en de daar over gehouden conferentie vrugteloos afgelopen, ende gemelde acte ongetekent en ongeapprobeert gebleven is,

Dat de insinuanten daar door gelaten synde in die staat, dat voor als nogh niet wel tot de bevestiginge van den gemelde Heer Milling can worden geprocedeert sy aan de voornoemde gedeputeerdens hebben laten doen sekere insinuatie ten fyne aldaar breder gemeld, waar van ghy Notaris copie aan gemelde Heer geinsinueerde, nevens copie deses sult overleveren, dogh dat deselve gedeputeerdens daar aan soo min als aan de minnelijcke mondelinge versoucken van de insinuanten hebben gelieven te defereren;

Derhalven sult ghy Notaris den gemelde Heer geinsinueerde in qualitijt hier boven gemelt, vriendelijck versoucken, dat syn Ede. gelieve die voorsieninge te doen, dat de voorsz acte van beroepinge nae voorgaande ondertekeninge van den gemelde Heer Milling ende de insinuanten, door de voorsz twee gedeputeerdens, behoorlijk, en op die wijse als in vorige tyden is geobserveert, werde geapprobeert; ofte dat, bij continuatie van derselver onwilligheyt, sulckx

gedaan werde door twee andere daar toe gedeputeerde leden van het voorsz Classis; En by refuys of delay sult ghy Notaris, den gemelde Heer geinsinueerde aanseggen en bekent maken, dat (nademaal de voorsz gemeynte niet can, nog behoort langer gedestitueert te blijven van den dienst van haar gemelden beroepene predicant), de insinuanten genoodsaackt sullen syn, hoewel met weerwille procedueren van executie tegens het voorsz Classis te ondernemen soo wel als tegens de voorsz gedeputeerdens van hetselve; en sult ghy in sulken gevalle tegens den gemelde Heer geinsinueerde in syn voorsz qualiteyt, wel expresselyk protesteren van alle costen schaden en interessen, bij de insinuanten reets gehad en geleden en nog verder te hebben en te lyden, omme die te verhalen, daar en sy sullen te raede werden, en voorts Uw wedervaren relateren in geschrifte; actum in Sgravenhage den 9 April 1716 — (was getekent:) Jacob Anckershouck; Alex: Smith; A: Rottermondt; J: Baartmans; H: Scheurleer.

Op huyden den 10 April 1716 hebbe ick Johan Wolters, openbaar notaris bij den Hove van Holland geadmitteert, in Sgravenhage residerende ende de naargenoemde getuygens ten versoucke van de ouderlinge ende diaconen van de engelse gemeente hiervoren gemeld, mij gevonden aan den persoon van de Heer Wigbold Muylman, predicant alhier, ende aan deselve, als preses van het Classis van Sgravenhage, de vorenstaande insinuatie en protestatie gedaan, en ten behoeve van denselve gelaten copie van dien, welcke mij daarop tot antwoord gaf: „t'is wel." Aldus gedaan in s Hage voornoemt ter presentie van Hendrick Tiereus, en Johan van Gronsvelt, als getuygen, die de minute deses benevens my Notaris behoorlijk hebben getekent. 't welck ick getuyge.

(get.) J. Wolthers, Nots publ.

Eerwaarde Heeren en Broederen,

Den Notaris Wolters hadde gesegt tegen drie ueren te sullen wederom koomen, om onse Resolutie te vernemen, die ick voormiddag niet konde seggen, wijl nog niet hadde gesproken met Collega van Lit; dog wijl gemelde Notaris Wolters niet is gecomen

volgens onse afspraak soo dient desen, om UEE schriftelijk te laten toecomen dese onse resolutie, om de acte van beroepinge te approberen niets daarbij doende, dese nevensgaande verclaringe, om ons selven als gedeputeerde te kunnen verantwoorden bij onse Comittenten de Eerw. Classis van Sgravenhage, versoecke hierop ten spoedigsten antwoord, sullende dan de uer bepalen om ter verrigtinge deses bij een te coomen, blijvende naar toewensinge van des Heeren seegen en groetenisse

Eerwaarde Heeren en Broederen U Eerw. ten dienst genegene.

's-Gravenhage den 10 April 1716.

(get.) J. D. Kempenaar.

De ondergeschreve verclaren hier mede de vorenstaande acte te tekenen in gevolge van eene sententie in Cas possessoir op de Recoedentie gewesen bij den Hogen Rade in Holland in dato den 4 April deses jaers 1716 tussen de engelse kerckenraat alhier in den Hage, als inpetranten van Mandament van Maintenue ter eenre, op en tegens het Classis van Sgravenhage gedaagdens in t voorsz cas ter andre syde; en protesteren de ondergeschrevene dienvolgende wijders, dat sy hier mede niet willen verstaan werden enige de minste prejudicie toe te brengen aan het regt van het bovengenoemde Classis, soo in het plenoir possessoir, als in cas petitoir, in de sustenue die tussen het voorsz Classis, en de gemelde kerkenraat in het voorleden jaar 1715 voor den Rade Provinciaal en in het jaar 1716 voor den Hoogen Raad ter occasie van de voorsz. beroepinge ..... ende gevoert is.

Protesterende de ondergeschrevene wijders, tegen de voorgemelde kerckenraat, dat sy lieden niet sullen gelieven de voornoemde D° Milling andersints door een predicant behorende onder het Classis van Sgravenhage te laten bevestigen naar kercken-ordere deser landen, en in cas de gemelde kerkenraat daar toe onaangesien dese protestatie soude kunnen resolveren, verder protesterende van nulliteyt en informalityt van soodanigh eene bevestiginge.

---

14 April 1716. Extract uyt de Klassicale Acte van den 14 April 1716.

De E. Classis alles hebbende overwogen betreffende de saak tussen deselve Classis en de engelse kerckenraat van Sgravenhage heeft geoordeelt, dat de Heren gedeputeerde voorsigtelijk hebben gedaan met dese saack in de schoot van de Classis te leggen, bedankt haar Eerw. voor alle aangewende vlijt en vigelantie voor tregt van de Classis; en verder considererende dat die gemelde kerck nu al soo lange sonder predicant geweest was, en niet gaarne iets willende toebrengen om die tijt te verlengen, heeft vredenshalven geoordeelt, dat de Heeren gedeputeerden ad causam de beroepbrief sullen tijkenen volgens 't formelier van de laaste beroeping, en uyt naam van dese vergaderinge, de kerckenraat van de engelse kerck recomanderen, dat sorge sullen gelieve te dragen, dat de bevestigingh geschiede door een predicant staande onder Classicale ordere, sullende de beroepene predicant Ds Milling de formelieren van enigheyt ondertekenen, ende de eed van suyveringe doen.

(get.) Wigbold Muilman
Classis h. t. preses.
(get.) J. D. Kempenaar
ec. h. t. scriba.

25 April 1716. Den Eersten Notaris hier toe versogt behoorlyk geassisteert synde, sal hen uyt den naam en van wegen ons ondergeschreven gedeputeerdens van 't Classis van Sgravenhage vervoegen aan die van de engelse kerckenraat alhier in den hage, en deselve insinueren en aanseggen, dat wij ondergeschreven immediaat na dat het voorsz. Classis extraoridinaar was vergadert geweest, aan den geinsinueerdens hebben laten toecomen de originele resolutie van het gemelde Classis en nogh daar en boven door twee kercken dienaren aan de geinsinueerdens op een vrindelycke wijse laten voorstellen sekere dag en uere, om alles volgens de gemelde resolutie te reguleren en af te doen en dat wij van dag tot dag hebben te gemoet gesien, dat de geinsinueerdens ons soude hebben doen denuntieren, wanneer het hun gelegen soude koomen ons op te wagten, ten eynde wij de beroepbrief van den beroepene predicant Do Milling soude ondertekenen volgens 't formelier van

de laaste beroepinge en dewijle sij geinsinueerdens tot nog toe in gebreeke syn gebleeven sulckx te doen, ende ter contrarie schynen nieuwe procedueren te willen aanvangen, soo sult ghy notaris deselve insinueren en aanseggen, dat wij beryt zyn aan de provisionele sententie van den Hogen Rade te voldoen, en vervolgens op maandagh aanstaande, des voormiddags ten drie uyren te vaceren, om de voorsz beroepbrief volgens 't formelier van de laaste beroepinge te ondertekenen, verwachtende dat sy geinsinueerdens ten voorsz dage en uijre ten eynde voorsz mede sullen vaceren, en daar van aan de insinuanten kennisse geven, of wel een andere dag en uyre ten eynde voorsz te prefigeren, en bij foute van dien protesteert van costen, en van alles waar van men naar regten vermag te protesteren en relateert uw wedervaren. Actum Shage den 25 April 1716 en was ondertekent Diederick van der Lit en jacobus de Kempenaar. —

Uytgegeven voor copie na voorgaande insinuatie en protestatie, hage den 25 April 1715.

(get.) W. Guldemond.
Not^{s} pub.

27 April 1716. Den Eersten Notaris hier toe versogt sal uyt den naam en van wegen ons ongesz̄ Ouderlingen en Diaconen composerende de Kerkenraat van de Engelse kerke alhier in den hage, sigh vervoegen ten huyse, en aan de persoonen van de Heeren Diderik van der Lith, en Jacobus de Kempenaar, als gedeputeerdens van het Classis van Sgravenhage en aan den selven doen de naarvolgende contra-insinuatie.

De insinuanten doen U geinsinueerdens aanseggen en bekent maken dat het aan haar wat vreemt voorgecomen is dat de geinsinueerdens tot de deliberatie van het Classis van Sgravenhage hebben gebragt de questie dewelke sy geinsinueerdens tegen de insinuanten hadde gemaakt over de extentie van de acte van beroepinge van de Heer Robbert Milling, hen luyden beroepene predicant in de voorsz. kercke, als mede over de bevestiginge van deselve, en dat de gemelde Classis daarop heeft genomen, en aan de insi-

nuanten heeft gecomuniceert seeckere resolutie in dato den 14 deser maant april waar bij hetselve Classis eerstelyk segt vredenshalve geoordt te hebben, dat sy geinsinueerdens de beroepbrief of acte van beroepinge sullen tekenen volgens het formelier van de laaste beroepinge. Ende ten tweeden, dat sy geinsinueerdens uyt naam van de gemelde Classis aan de insinuanten soude recomanderen, dat sorge soude gelieven te dragen, dat de bevestiginge geschiede door een predicant staande onder Classicale ordere. Dat betreffende het voorsz: eerste poinct, de insinuanten van begrip syn, dat de voorschreve Classis geen regt heeft om te delibereren over de extentie van de acte van beroepinge van de voornoemde beroepe predicant, als dewelcke in vorige tijden door of van wegens de kerckenraat van de engelse kerck is geextendeert, en geschreven, in hen luyder kerckenbouck en dat door den predicant, en door de leden van de kerckenraat is getekent, en vervolgens door de twee gedeputeerdens van het Classis ad causam daar onder gestelt sonder dat door de gedeputeerdens eenige rugge spraken of deliberatien met de voorgemelde Classis over de extentie van dien syn gehouden, En voorts dat de insinuanten van begrip syn dat de voorsz Classis in dese sake nogh minder Regt heeft gehadt om over de extentie van de voorsz acte van beroepinge te delibereren, en preteuselyk vredenshalve, te oordelen, dat de voorsz beroepbrief of acte van beroepinge, door de geinsinueerdens soude werden getekent volgens het formelier van de laaste beroepinge, aangesien sy geinsinueerdens, op de naam van het gemelde Classis van de Hove van Holland hebbende versocht en geobtineert mandament penaal tegens de verdere voortganck van de kerckelijcke voorstellingen van den voornoemden Ds Milling ter tijt en wijle een beroepbrief van desselfs beroepinge presentelyck volgens seker oud formelier daarvan synde opgemaackt en bij de insinuanten getekent, en bij de geinsinueerdens geapprobeert soude syn, het selve mandament penaal bij sententie van den Hogen Rade, in dato den 4° deser lopende maant april gerevoceert is geworden; en eo ipso is verstaan dat de voorsz acte van beroep moste geextendeert werden volgens het formelier van den overleden predicant de Bowie,

gelyck de insinuanten gesustineert ende altoos gepresenteert hebben te doen, Dat voorts betreffende het voorsz tweede point van de bevestiginge de insinuanten het regt hebben en ook in de possessie syn om hare beroepe predicant te laten bevestigen door sodanigh een engels predicant, of indien niet te becomen soude syn, door sodanigh een ander predicant als sij koomen goed te vinden, daar toe te versoucken ende te gebruyken, endat sy insinuanten, om in die hare possessie gemaintineert te syn, en deturbatie, haar daar inne door de geinsinueerdens aangedaan off gedaan en gerepareert te krygen van den gemelden Hogen Rade hebben versocht en geobtineert mandament van maintenue en hetselve aan de geinsinueerdens en voor soo veel des noods aan den preses van het voorsz Classis, indien hetselve sigh partie soude willen stellen, hebbe gedaan exploiteren, waarvan den dagh op morgen voor gemelde Hogen Rade dienen sal; Dat de insinuanten langh hebben gewenscht het werk van de voorsz beroepinge eens ten eynde gebragt te sien, ook niet ongenegen syn, om sonder verder voortgang van executie bij haar ondernomen, van de tekeninge van de berijds bij haar geconcipieerde en in haar kerkenbouck geextendeerde acte van beroepinge te procederen, ende dat ook de insinuanten wel van voornemen syn, om den voornoemden Ds Milling te laten bevestigen door Ds Renoy predicant in de engelse kercke tot Amsterdam synde een lit van het Classis derselver stadt, ter oorsake dat denselven Ds Renoy is geparenteert aan den voorsz Ds Milling, maar dat sy insinuanten tegemoet sien, indien sy sulckx (soo simpelyk en sonder protestatie quamen te doen, het selfde by de geinsinueerdens ofte ook wel bij het voorsz: Classis in volgende tyden soude werden opgevat als een acqicement en een erkentenisse van de insinuanten, dat sy diergelyke orders en resolutien van de voorsz Classis, als voren gemelt is, soude moeten obiedieren en respecteren, waaromme ghy Notaris tegen haar geinsinueerdens als gedeputeerdens van het voorsz Classis, sult protesteren dat wy niet verstaan dat uyt de voorgemel resolutie van het Classis soo ten regarde van hier voor gemelde saken, als van het gene verder daar in is vervat, nopende het ondertekenen van de

formelieren van enigheyt, ende het doen van de eed van suyveringe door den gemelde Ds Milling enigh meerder regt of voordeel voor het voorsz Classis sal mogen werden gemotiveert off getrocken ten opsichte van de voorsz engelse kercke als het voorsz Classis voor dato van die resolutie heeft gehadt ne,- maar dat de insinuanten pretenderen te blyven in haar geheel ten opsichte van haar regt en possessie, waar inne sy voor dato als voren syn geweest, ende onder beneficie van die protestatie, sult ghy Notaris aan de voornoemde Ds Milling sonder merckelyk belet (waarvan wij in sulcken gevalle aan haar geinsinueerdens nader kennisse sullen laten geven) op morgen den 28 deser maand april alhier in den Hage sal wesen, en haar geinsinueerdens vervolgens versoucken ten eynde sy lieden morgen namiddagh ten clocke drie ueren gelieven te comen op de Consistorie van de voorsz engelse kercke om de voorsz acte door den voornoemde Do Milling, en door de insinuanten te sien tekenen, en de voorsz beroepinge vervolgens na de gebruykelijcke wijse te approberen, versouckende daar op haar geinsinueerdens positive antwoord, en bij wijgeringe of delay, sult ghy Notaris tegens haar geinsinueerdens in haar voorsz qualiteyt, verder protesteren van alle meerdere verwijderinghen die in sulcken gevallen door de voortganck van de begonne executie, en van de verdere procedueren die de insinuatien genoodsaekt syn geweest tegen hen aan te vangen, nogh al wijders sullen koomen te ontstaan, mitsgaders van alle costen, schaaden en interessen, bij de insinuanten reets geleden en noch te leyden, omme die te verhalen soo sy te raden werden, laat copie en relateert uw wedervaren. Actum hage den 27 April 1716 (was getekent:) Jacob Anckershouck, Alex. Smith, J. Baartmans, Jacob Kaau.

Op huyden den 27 April 1716 hebbe ick Johan Wolters, openbaar Notaris bij den Hove van Holland geadmitteert in Sgravenhage residerende ende de naargenoemde getuygen, ten versoucke van de ouderlingen en diaconen van de engelse gemeente alhier, my gevonden aan de persoonen van de Heeren Diderick van der Lith en Jacobus de Kempenaar, bijde predicanten alhier, ende aan deselve als gedeputeerdens van de Classis van Sgravenhage, de

vorenstaande insinuatie, protestatie en versouck gedaan en ten behoeve van haar luyden gelaten copie van dien, waarop gemelde Ds van der Lith my tot antwoord gaf: „ick sal daarover met collega Kempenaar spreecken, en bescheyt laten weten," en den voornoemde Ds Kempenaar: „ick hebbe daar niets tegen en wil morgen ten drie ueren mij wel laten vinden," of diergelycke woorden in substantie. Aldus gedaan in Sgravenhage ter presentie van Adriaan Dabyn, en Jacob van Horssen als getuygen (was getekent) Adriaan Dabyn, J. van Horssen en J. Wolters. Nots publ.

't welk ick getuyge
(get.) J. Wolters Nots publ.

BIJLAGE IV.

Conditien bestek van het orgelwerk bij my ondergeschreven Gerard Stevens aangenomen, te maken en te leveren in de Engelsse kerk alhier in 's Gravenhage, en door de Heeren Commissā van het Consistorie der gem̄ kerke aanbesteedt.

Art. 1. Den ondergeschreeve Gerard Stevens neemt aan mets deezen te maaken te leeveren ende te stellen in de kas, bij den timmerman daartoe volgens desselfs bestek in de Engelse kerk voornoemt te maaken, al het geene tot het orgelwerk van het voors orgel behoort, soo van pypen, Registers, Secreet Walsemborden, Clavier, pedaal, Canaal en Blaasbalken, als anders niets dien aangaande uitgezondert, ende hetselve voor soo veel zyn werk aangaat te zullen leveren in staat om te kunnen werden bespeelt en den kerkendienst daarop waargenomen uiterlyk op Paesschen van den aanstaande Jaare 1752 of zoo veel eer als hem mogelyk zal weezen.

Art. 2. Al het houtwerk behalve de registers en eenige klynigheeden welke volgens den aart van het werk van geen eikenhout kan weezen, zal wezen van best eiken hout gelyk al het Pypwerk zal weezen van best loot of hart Engels tin, respl. uitgezond het onderste octaaf van de Holpyp welke meede van Eyken hout moet zyn, alles zoo als hier onder nader gespecificeert werdt, en zal in 't generaal alles van de beste materiale in zyn soort en keurlyk bewerkt moeten wezen. —

Art 3. In hetzelve orgel zullen moeten werden gemaakt de navolgende tien zoo heele als halve Registers en pypwerken te weeten:

1. Een praestaat van vier voet geheel en al, dat is soo de monster als binne pypen van best hart engels tin de grootste monsterpypen met gedreeve monden, en alle die in 't gezigt staan gebruineert.

ten tweeden een holpyp agt voet dat is vier voet gedekt van best loot, dog het onderste octaaf als voren van Eikenhout te maken. —

ten derden een roerfluit of een fluit met schoorsteentjes vier voet dat is twee voet gedekt van een wijde mensuur en met klepjes aan de monden best loot.

ten vierden een octaaf twee voet best loot.

ten vijfden een quint fluit drie voet best loot.

ten sesden een mixturix anderhalf voet drie dik van best loot.

ten sevenden Een Dulciaan agt voet met desselfs hout en koper tongwerk na den Eys, de pypen best loot. —

Deeze bovenstaande seeven Registers alle voluit en over het geheele werk spreekende te maaken dog alle de selve niet te min te halveeren zulx dat de Bas en discant apart aangetrokken en bespeelt kunnen worden.

Ten agsten een fourdon sestien voet dat is agt voet gedekt dog alleen in de discant of regterhand te beginnen met de middelste C tot boven toe van best loot.

Ten negenden een preastant agt voet desgelyks alleen in de regterhand of discant lopende en van best loot als vooren.

Ten tiende een Cornet drie dik van $^3/_4$ voet in de regterhand lopende en van best loot als vooren.

Ten elfden een Tremblant in het Canaal of wintleyding met zyn trekken en knop.

Ten twaalfden een Pedaal met zyn Walsembort en tuymelaar werkende op het Clavier van de onderste C tot de tweede F ingesloten.

Art. 4. Den aanneemer zal voorts tot dit werk maaken twee sufficanten en wel bewerkte eykenhoute blaasbalgen, ieder van ses voet lang en vier voet breedt, te leggen aan de suidzijde van het balcon of orchest met zijne behoorlijke en ruyme windlydinge of canaal waartoe het trek of trapwerk hetwelk genoomen zal worden na het best kan vallen, door de timmerman zal moeten werden gemaakt, en zoo bevonden wierd dat de gevulde blaasbalgen ergens anders konden werden gelegt ter decisie van de Heeren besteeders zal den aanneemer zulks moeten doen en het canaal sooveel langer maken.

Art. 5. Tot dit orgel zal moeten werden gemaakt een propre Clavier belegt met blank Ivoor, de halve toonen met swart ebbenhout, volkomen lang clavier, en zal boven in de Discant twee toonen meerder moeten hebben als een ordinair kerkorgel, namelyk de C-♯ en D, en zullen door den aanneemer de noodige pypen en verder werk daartoe gemaakt en geleverdt en 't werk daar na aangelegt moeten werden, alles op de voet als boven gespecificeert staat.

Art. 6. De Knoppen van de Registers en tremblant zullen moeten weezen

van swart ebbenhout en van een goed fatzoen tot genoege van de Heere besteeders.

Art. 7. Dit werk zal alles goet en getrouw gemaakt moeten worden tot lof van de Meester en zal den aanneemer moeten instaan voor de deugdelykheid en 't geene bij fouten van zyn werk en niet door toevallen van buiten daaraan deficieeren mogt ten zynen kosten moeten in ordre brengen en de .... drie maanden lang alle Zaterdag moeten komen stellen tot dat dezelve zijn volkome zetting heeft en zal het werk afgemaakt zijnde geëxamineert en opgenoomen worden door de Heer adv[t]. Dryfhout met én benevens den Heer orgenist Groneman.

Art. 8. Zoodraa het werk afgemaakt en in ordre bevonden is belooven de Heeren aanbesteeders aan de ondergeschreeven aanneemer Gerard Steevens te zullen betaalen de somma van Een duisent Guldens, waarvoor hetzelve werk door hem aangenoomen werdt mits deezen.

Actum 's Hage den 25 September 1751.

(get.:) Gerardus Steevens.

(Onder staat:)

Bekenne ondergeschrevene uyt handen van de Consistory van de Engelsche Kerk in 's Hage ontfangen te hebben de Somma van Een honderd en vijftig guldens, in voldoening van 't bovenstaande bestek, zynde het restant van Een duysend gls. hiervoren Art. 8 vermeld, soodat oversulx bekenne tot dato dezes volkomen voldaan en betaalt te zijn. — Actum 's Hage den 7 July 1752. —

(get.:) Gerardus Steevens.

Contract ofte memorie van eenig timmerwerk dat gemaakt souden werden in de Engelse Kerk alhier in den Hage hier nader ondergeschreeve alle Rynlandse maat, gemaakt met de Heeren Commis[sen] van de Engelse Diaconie tot het maken van een orgel gecommiteert.

Art 1. Voor eerst te Leggen een swaer greene bint soo lang als de kerk breet is van 9 à 12 duym, ende klyne bintjes dergelyks van greene hout dwars in gewerkt van 6 à 8 Duym. Deese binte over soldert met 1¼ Duyms newa deelen en met ploege digt in eengewerkt en vastgespeikert tegens dit bintwerk, het oude lijstwerk 't welk tegenwoordig dient voor de Banken weder aan te maken, in een goede order zoo best kan vallen en goed werk vereyst.

Art. 2. Dan op dit bintwerk te make een goede borstweering of baluysterade hoog circa vier voeten het agterste bintwerk en steyle van greene ribbens 4 à 8 met syn schuynse steekschoore alles in het groote bint gewerkt met penne en gaate dese te beschiete van voore met eyke droog wageschot met syn Pielasters en Lyestwerk volgens de tekeningh.

Art 3. Nog te maake de orgelkast volgens de tekeningen door de heere besteeders daar toe verkooren alles van eyke hout dat van buyten vertoondt met syn voor en agterwerk en de zey stukken en volgens de ordinantie van de orgel-

macker benevens een trap en deurtie op het kamertie en een bankie om het orgel te konnen speelen zoo dat vereyst.

Art. 4. Laestelyk nog hierbij te levere de beelthouwery volgens de teekening behalven het middelste sneystuk boven op het orgel welken blijft tot Last van de Heere besteeders en verder sal den aannemer moete besorgen het messelwerk tot het Legge en aanstoppen van het bintwerk in een goede order te brengen, nog het leevere van het ijserwerk en sloote tot het orgel als goed werk vereyst alle deese opgemelde matreyale moete goed wesen en droog hout sonder quaat spint ofte bedervinge en alles net en meesterlyk te maken en in een te werken soo sulkx behoort en soo bevonden werd het een of 't ander alhier vergeeten te zyn 't welk uyt de natuur van des aannemers werk vloeyt en daar aan manquere zoude ter dicisie van den orgelmaker zal zulx door den aannemer sonder tegenseggen moeten werden gemaakt en gelevert, en zal de aannemer desselfs werk af moeten hebben ses weken voor paesschen van den aanstaande jaare 1752 waarvoor den aannemer met de Heeren Besteders heeft geaccordeert te genieten een somme van vijf hondert Guldens. Actum op den 29 Sept: 1715. —

(get.:) F. v. Groenevelt.

In 1864 werd door de Heeren Mr. J. C. van der Kemp en W. Jochems, beiden te 's-Gravenhage, aan het Gemeente-museum aldaar, ten geschenke aangeboden:

1°. Een bokaal [1]) van het college van ouderlingen en diakenen der Engelsche Kerk, met het wapen van 's-Gravenhage en het opschrift: „The good union of the Consistory," Hoog 0.19; kelk in d. 0.073; voet in d. 0.077.

2°. Naamlijst der Predikanten en verdere Kerkeraadsleden van de in 1822 opgeheven Engelsche gemeente. Penteekening, gem. C. G. Lotter. In lijst achter glas. [2]) Hoog 0.51; breed 0.83.

Deze gecaligrapheerde lijst draagt tot opschrift:

„A chronological Roll of the Rev^{d}. Ministers, Elders and Deacons of the English Church at the Hague from the year 1595 to 1811."

Deze woorden zijn geflankeerd door eene voorstelling van het *Geloof* links, en die van de *Hoop* rechts.

[1]) No. 155 in den Catalogus der Geschied- en Oudheidkundige Voorwerpen van het Gemeente-Museum van 's Gravenhage door A. J. Servaas van Rooyen, archivaris der Gemeente. ('s Gravenhage, Het Gemeente-Museum 1893.)

[2]) Zie Cat. Schilderyen Raadhuis n° 60; en straksgenoemde Cat. n° 156.

Onder dit alles vindt men de lijst der Eerwaarde Heeren Predikanten.

The Rev^d. Ministers.

1596 Mr John Wing.
1630 „ Samuel Balmford.
1651 „ George Beaumont.
1661 „ John Price, remov'd to Guinea 1676.
1676 „ Philip Macdonald de Bowie, dec. 1715.
1689 „ David Blair.
1716 „ Robert Milling.
1746 „ Archibald Maclaine DD. retired to Bath 1796.
1803 „ William Carp D. P.
1821 „ William Mackei of Alberdeen, Assistant Pastor.

Terzijde van deze opgaaf ziet men in fraaie letters:

Suppression of this Community
by Resolution of His Majesty
the 8 January 1822.

Verder wordt de ruimte ingenomen door de namen van de Kerkeraadsleden, waarbij zooveel mogelijk het jaar hunner aanstelling is vermeld.

Ik vulde de data eenigszins aan uit het meergenoemde Resolutieboek. Ik meende dit echter in noot te moeten brengen, teneinde den tekst van de gecaligrapheerde lijst weêr te geven zooals zij zich werkelijk vertoont.

Elders.		*Decons.*
Mr William Colwall	1627	Mr John Harvey
„ Thomas Cletcher	22 May	„ Thomas Laugthon
„ Henry Sharpe	1628	„ John Shortes
„ Simon Netherwood	1629	„ Henry Lamborne, dec.
„ Henry Sharpe	1630	„ John Tomkins
„ Simon Netherwood	1631	„ John Wierts
„ William Colwall	1632	„ Samuel Leiersedge
„ John Harvey	1634	„ John Tomkins
„ Simon Netherwood	1642	„ James Dingwel
„ John Tomkins	1645	„ Philemon Lysant
„ George Colvert	1651	„ Robert Syms
„ Philemon Lysant		„ Nathanael Thatch

Mr Eduard Wood		Mr William Libbe
„ idem	1653	„ idem
„ William Libbe		„ Amos Chadborne
„ idem	1654	„ idem
„ William Rottermont		„ John Lane
„ idem	1655	„ „
„ Amos Chadborne		„ Bartholomew Monjoye
„ idem	1656	„ idem
„ William Libbe		„ John Lane
„ Amos Chadborne	1657	„ idem
„ idem	1658	„ John Baudwyn
„ Bartholomew Monjoye		„ John Gosse
„ idem	1659	„ idem
„ William Rottermont		„ Samuel Sharpe
„ idem	1660	„ idem
„ Bartholomew Monjoye		„ Wolphert Bacherus
„ idem	1661	„ idem
„ William Rottermont		„ Samuel Sharpe
„ idem	1662	„ Wolphert Bacherus
„ Ewoud Brand		„ William Day
„ William Doncker	1663	„ idem
„ William Rottermont		„ Wolphert Bacherus
„ Ewoud Brand		„ John Beeckman
„ Wolphert Bacherus	1664	„ idem
„ Bartholomew Monjoye		„ William Day
„ William Doncker		„ William Arton
„ Bartolomew Monjoye	1665	„ idem
„ Wolphert Bacherus		„ John Beeckman
„ William Rottermont	1666	„ idem
„ Bartholomew Monjoye		„ William Arton
„ idem	1667	„ idem
„ William Rottermont		„ John Beeckman
„ James Havius	1676 [1]	„ Henry van Maerle
„ Herman Campman		„ Robert Smith
„ idem	1678 [2]	„ John Baldwin
„ John van der Heyden		„ John Chadburne
„ idem	1679 [3]	„ John de Baen

[1] Volgens the Acts and Resolutions, den 13 december van dat jaar.

[2] Hetzelfde reg. vermeldt op den 5 Jan. de benoeming van John van der Heyden, en als 3e ouderling Cornelis Bredenbyl.

[3] Den 3 Januari.

Mr Cornelis Bredenbyl		Mr John Immersel
„ Andrew Swaenswijck	1680 [1])	„ John Knoop
„ John Baldwin		„ John Willet
„ Wiliam van Schaep	1681 [2])	„ Tago Scheltinga
„ William Rottermont	1682 [3])	„ Adam Marsh
„ John Bruynesteyn	1684 [4])	„ John Knoop
„ Henry van Maerle		„ Philip le Sage
„ John van der Heyden	1685 [5])	„ idem
„ John Baldwin		„ John Immersel
„ idem	1686 [6])	„ John Willet
„ Henry van Maerle		„ Abraham Bega
„ John James Wierts	1687 [7])	„ Matthias de Meele
„ John Willet	1688 [8])	„ Adam Marsh
„ John Baldwin		„ Philip le Sage
„ Henry van Maerle	1689 [9])	„ idem
„ John Immersel		„ James Anckershouck
„ idem	1690 [10])	„ John van der Maa
„ John Verweij		„ William Middelbeeck
„ Gerard van der Esch	1691 [11])	„ idem
„ Philip le Sage		„ Christoph van Houcken
„ idem	1692 [12])	„ John Lilly
„ Matthias de Mele		„ John Gysenberg
„ John Willet	1693 [13])	„ idem
„ John Immersel		„ James Ankershouck
„ John van der Maa	1694 [14])	„ William Middelbeeck
„ John Willet		„ John Gysenberg
„ Gerard van der Esch	1695 [15])	„ Christoph van Houcken

[1]) De benoeming had plaats in 1679, en wel den 22 Nov.; dit stond in verband met de gelijktijdige benoeming van den Hr van Maerle tot Diaken bij de Ned. Herv. Gem.

[2]) Den 25 Nov. op denzelfden datum werden benoemd tot Ouderling John van der Heyden, en tot Diaken Matthias de Mele.

[3]) Feitelijk den 3 Jan. 1683. — W. Rottermont, de oud-burgemeester.

[4]) Den 2 Jan. 1684. — J. Bruynesteyn de lijfarts van den P. v. O.

[5]) den 7 Jan. — [6]) den 6 Jan. — [7]) den 5 Jan. — [8]) den 4 Jan. — [9]) den 2 Jan.

[10]) den 1 Jan. — [11]) den 7 Januari. — [12]) den 6 Januari. — In de Acts and Resolutions staat John Glyssenbergh. — [13]) den 4 Januari. — [14]) den 3 Jan. — Volgens A & R. kwam bij deze verkiezing Alexander Smith in de plaats van John Glyssenberg.

[15]) den 2 Jan. — De A & R. vermeldt Gerard van der Esch en Philip le Sage, als Ouderlingen, en Christopher van Houcken, als diaken.

Mr William van Schaep	1696 [1])	Mr Alexander Smith
„ John Willet	1697 [2])	„ James Anckershouck
„ John Immersel		„ Frederik Burghart
„ John van der Maa	1698 [3])	„ Alexander Smith
„ Matthias de Meele		„ Adrian Rottermont
„ Gerard van der Esch	1699 [4])	„ idem
„ Philip le Sage		„ William Middelbeeck
„ idem	1700 [5])	„ Christoph van Houcken
„ Jeremy Orrock		„ John Lillie
„ Gerard van der Esch	1701 [6])	„ Frederik Burghart
„ James Anckershouck		„ Christoph van Houcken
„ idem	1702 [7])	„ Alexander Smith
„ John Willet		„ William van Klinkenberg
„ Matthias de Meele	1703 [8])	„ Adrian Rottermont
„ William Middelbeeck		„ Frederik Burghart
„ Christoph van Houcken		„ Abraham Oulry
„ William van Epenhuysen	1704 [9])	„ idem
„ John Lillie		„ Abraham Rottermont [10])
„ idem	1705 [11])	„ William van Klinkenberg
„ Alexander Smith		„ John Baertman
„ James Anckershouck	1706 [12])	„ idem
„ Frederik Burghart		„ Adrian Rottermont
„ idem	1707 [13])	„ Abraham Olry
„ James van der Esch		„ Peter ten Horn
„ Christoph van Houcken	1708 [14])	„ idem
„ William van Epenhuysen		„ Victor Brey
„ idem	1709 [15])	„ Abraham Rottermont
„ John Lillie		„ John Baertman

[1]) 1696 niet in de lijst opgenomen kan worden aangevuld uit de A & R. On the first day of January 1696, etc .... — After invocation of the name of Almighty God, Mr Mathias de Mele was chosen to Elder in stead of Mr John van der Maa, Mr John Lillie and Mr Frederick Burghart were chosen to be Deacons instead of Mr William Middelbeeck and Mr Alexander Smith.

[2]) den 6 Jauuari. — [3]) den 5 Januari. — [4]) den 4 Jan. — [5]) den 3 Jan. — [6]) den 2 Jan. — [7]) den 1 Jan. — In de A. and R. staat Jacob van der Esch.

[8]) den 7 Jan. — voor zooveel betreft Matthias de Meele en William Middelbeek als ouderling en Adriaan Rottermont al diaken; eerst 22 November van 't zelfde jaar werden de overigen in hun beroep gekozen.

[9]) dus 20 November. — [10]) dit is de doctor. — [11]) den 23 Nov. — [12]) den 18 Nov. — [13]) den 17 Nov. — De A & R noemt den diaken Peter *de* Horn.

[14]) den 13 Nov. — [15] den 14 Nov.

Mr James Anckershouck	1710 [1])	Mr Christopher van Houcken
„ Alexander Smith		„ Wiliam van Epenhuysen
[2])		„ William van Klinkenberg
„ Alexander Smith	1711 [3])	„ Abraham Oulry
„ Frederik Burghart		„ Peter ten Horn
„ William van Epenhuysen	1712 [4])	„ idem
„ John Lillie		„ Victor Brey
„ idem	1713 [5])	„ James Baertman
„ Abraham Rottermont		„ James Cau [6])
„ James Anckershouck	1714 [7])	„ Henry Scheurleer
„ Alexander Smith		„ James Cau
„ idem	1715	„ idem
„ Abraham Rottermont		„ Henry Scheurleer
„ James Anckershouck		„ John Baertman
„ William Rooseboom	1716 [8])	„ John van Leeuw
„ Alexander Smith		„ Peter ten Horn
„ Abraham Rottermont	1717 [9])	„ idem
„ Victor Brey		„ Anthony van Hassel
„ Peter van Bodegem [11])	1718 [10])	„ Henry Scheurleer
„ Peter ten Horn	1719 [12])	„ Thomas Schwencke
„ Victor Brey		„ Henry Doorschot
„ John van Leeuw	1720 [13])	„ idem
„ Peter van Bodegem		„ John Frans Lemmes [14])
„ Alexander Smith	1721 [15])	„ Anthony van Hassel
„ Abraham Rottermont [16])		„ John Borghart
„ Henry Scheurleer		. . . .
„ William Rooseboom	1722 [17])	„ Peter van Schaegen
„ Abraham Rottermont	1623 [18])	„ Henry Doorschot
„ Peter ten Horn		„ John Frans Lemmes
„ William Stale	1724 [19])	„ . . . . La Verdure

---

[1]) 19 Nov. — [2]) Op deze oningevulde plaats moet volgens de A. en R. John Lilie plaats nemen. -- [3]) den 18 Nov. — [4]) den 14 Nov. — [5]) den 14 Nov. — [6]) Cau was doctor. — [7]) 20 Nov. — [8]) In Nov. Zonder verdere aanduiding; van Leeuwen staat geboekt als advokaat en ten Horn komt voor als d'Horn (A & R). — [9]) den 15 Nov. — [10]) In Nov. — [11]) De Acts and R., noemen hem van Bodehem, advocat. — [12]) den 15 Nov. — [13]) den 15 Nov. — [14]) Hij komt in de A & R ook voor als Lem*mens* en Lem*mis*. — [15]) 14 Nov — [16]) Volgens de A & R liet dr Rottermont zich deze keuze niet welgevallen, en werd in zijne plaats doctor Schwencke voor een jaar tot ouderling benoemd. — [17]) den 15 Nov. [18]) den 19 Nov. — [19]) den 14 Nov.

Mr Henry Scheurleer	1725 [1]	Mr Anthony van Hassel
„ Peter van Bodegem		„ John Borghart
. . . .		„ Adrian Overveldt
„ William Rooseboom	1726 [2]	„ Peter van Schaegen
. . . .		„ William Smith
„ Anthony van Hassel	1727 [3]	„ John Baertman
„ Peter van Schaegen		„ Henry Doorschot
„ Abraham Rottermont	1728 [4]	„ John Frans Lemmes
. . . .		„ William van Maersen [5]
„ Peter ten Horn	1729 [6]	„ Adrian Overveldt
„ William Stale		. . . .
„ Henry Scheurleer	1730 [7]	„ William Smith
„ Henry Doorschot		„ Peter Tonyne
„ William Rooseboom	1731 [8]	„ John Baertman
„ Henry Doorschot	1732 [9]	„ Philip van Maaren
. . . .		„ John Sythoff
„ William Stael	1733 [10]	„ idem
„ John Frans Lemmes		„ Philip van Maaren
„ William Smith	1734 [11]	„ John Baertman
. . . .		„ Peter Tonyne
. . . .		„ John Sythoff
„ Henry Scheurleer	1735 [12]	„ William Schwencke
„ Anthony van Hassel		. . . .
„ William Rooseboom	1736 [13]	„ Philip van Maaren
. . . .		„ Henry Spephen van Son
„ Henry Doorschot	1737 [14]	„ John Wybo
„ John Baertman		. . . .
„ John Smith	1738 [15]	„ Peter Tonyne
. . . .		„ Sebastian Nederburg
„ Anthony van Hassel	1739 [16]	„ John Sythoff
„ William van Maaren		. . . .
„ William Roseboom	1740 [17]	„ Henry Stephen van Son
. . . .		„ Paul Hoyer van Brakel Senior
„ Henry Doorschot	1741 [18]	„ idem

[1]) den 21 Nov. — [2]) den 22 Nov. — [3]) In Nov. — [4]) den 17 Nov. — [5]) De A & R noemt hem van Maaren. — [6]) den 17 Nov. — [7]) den 15 Nov. — [8]) In Nov. als ouderling werd nog gekozen Anthony van Hassel, en Ten Horn als diaken. — [9]) den 12 Nov. — [10]) den 16 Nov. — [11]) den 15 Nov. — [12]) den 25 Nov.; John Baertman en Peter Tonyne bleven dit jaar aan. — [13]) den 12 Nov. — [14]) den 13 Nov. — [15]) den 12 Nov. — [16]) den 16 Nov. — [17]) den 9 Nov. — [18]) den 15 Nov.

Mr John Baertman		Mr William Schwencke
„ Peter Tonyne		. . . .
„ William Smith	1742 [1])	„ Frederik Scheurleer
„ John Sythoff	1743 [2])	„ John Anthony Meerlo
„ Henry Stephen van Son		. . . .
„ William Schwencke	1744 [3])	„ Paul Hoyer v. Brakel, Sen.
„ Antony van Hassel	1745 [4])	„ Frederik Scheurleer
„ Peter Tonyne		. . . .
„ John Baertman	1746 [5])	„ Sebastian Nederburg.
. . . .		„ John Vaissiere
„ William Smith	1747 [6])	„ Francis Debons [7])
„ John Sythoff	1748	„ Sebastian Nederburgh
„ Paul Hoyer van Brakel	1749	„ John Washington
. . . .		„ M. Labouchere
„ Paul Hoyer van Brakel	1750	„ John Washington
„ William Schwencke		„ J. A. Vaissiere
„ Antony van Hassel	1751	„ John Thierry de Bye
„ J. A. Vaissiere	1752	„ Herman de Vries
„ idem	1753	„ M. Labouchere
. . . .		„ M. W. le Leu de Wilhem
„ William Schwencke	1754	„ E. F. van Berckel
„ Anthony van Hassel	1755	„ idem
„ P. Hoyer van Brakel		„ John Thierry de Bye
„ J. A. Westerhoff	1756	„ idem
„ J. A. Vaissiere		„ Herman de Vries
„ idem	1757	„ John van der Streng
„ William Schwenke		. . . .
„ E. F. van Berckel	1758	„ M. Labouchere
„ Anthony van Hassel	1759	„ A. Trescarode
„ M. Labouchere		„ A. Dusauzet
„ idem	1760	„ idem
„ J, A. Vaissiere		„ Herman de Vries
„ idem	1761	„ idem
„ M. Labouchere		„ A. Dusauzet
„ S. A. Westerhoff		„ E. F. van Berckel
„ Anthony van Hassel	1762	„ idem
„ Herman de Vries		„ John Washington
. . . .		„ M. A. van Son, Hendz.

[1]) In Nov. — [2]) Den 22 Nov. — [3]) Den 12 Nov. De A. & R. geven in dit jaar nog als diaken op, Stephen Westerhoff. — [4]) Den 17 Nov. — [5]) Den 18 Nov) Den 15 Nov. — [7]) De A. & R. noemen hem Francis de Bonne, advocate.

Mr Herman de Vries 1763
„ Anthony van Hassel
„ Paul Hoyer van Brakel
„ Paul Hoyer van Brakel 1764
„ S. A. Westerhoff
„ M. Labouchere
„ idem 1765
„ H. Hoffman van Hove
„ J. A. Vaissiere
„ William Schwencke 1766
„ Anthony van Hassel
„ idem 1767
„ Henry Dusauzet
. . . .
. . . . 1768
„ M. Labouchere
„ Henry Dusauzet
„ M. Labouchere 1769
„ J. A. Vaissiere
„ S. A. Westerhoff
. . . . 1770
„ J. A. Vaissiere
„ M. W. Schwencke
„ idem 1771
„ Henry Dusauzet
„ M. A. van Son Hdz.
„ idem 1772
„ M. Labouchere
„ John Washington
„ idem 1773
„ M. Labouchere
„ M. W. Schwencke
„ idem 1774
„ Henry du Sauzet
„ Paul Hoyer van Brakel
„ idem 1775
„ Henry du Sauzet
„ Leonard van de Kasteele
„ idem 1776
„ M. A. van Son, Hdz
„ M. Labouchere

Mr idem
„ John Washington
. . . .
„ A. Trescarode
„ A. C. Guicherit
. . . .
„ A. C. Guicherit
„ Henry du Sauzet
. . . .
„ Henry du Sauzet
„ M. H. van Son, Hdz.
„ M. Trescarode
„ M. H. van Son, Hdz.
„ John Washington
„ idem
„ A. Trescarode
„ Leonard van de Kasteele
„ idem
„ A. C. Guicherit
„ I. van der Hoop
„ H. van Son, Hdz.
„ N. W. Hartman
„ A. C. Guicherit
„ P. Hoyer van Brakel, Jun.
„ N. W. Hartman
„ P. P. H. de D. de Jonquière
„ idem
„ P. Hoyer van Brakel
„ J. M. Delamarche
„ idem
„ Leonard van de Kasteele
„ C. I. Temminck
„ Leonard van de Kasteele
„ C. J. Temminck
„ C. A. Hartman
„ idem
„ J. N. Chanfleury
„ A. van Zeeberg
„ J. N. Chanfleury
„ Rudolph Baelde
„ L. S. le Jeune

*

Mr	idem	1777	Mr Rudolph Baelde
„	M. A. van Son Hz		„ C. I. Temminck
„	John Washington		„ A. Melvill
„	idem	1778	„ C. J. Temminck
„	Henry du Sauzet		„ A. Melvill
„	Paul Hoyer van Brakel Jr.		„ C. N. Hartman
„	idem	1779	„ idem
„	Henry du Sauzet		„ L. S. le Jeune
„	Leonard van de Kasteele		„ J. N. Chanfleury
„	Leonard van de Kasteele	1780	„ I. N. Chanfleury
„	John Washington		„ Rudolph Baelde
„	M. Labouchere		„ C. I. Temminck
„	idem	1781	„ idem
„	John Washington		„ Rudolph Baelde
„	C. H. Hartman		„ A. Melvill
„	Paul Hoyer van Brakel	1782	„ idem
„	J. N. Chanfleury		„ I. P. Ferrand
„	C. A, Hartman		„ J. C. A. Dusauzet
„	J. N. Chanfleury	1783	„ idem
„	P. Hoyer van Brakel Jr.		„ J. P. Ferrand
„	L. van de Kasteele		„ A. P. Frémaux
„	idem	1784	„ idem
„	John Washington		„ J. C. A. Dusauzet
„	M. Labouchere		„ Rudolph Baelde
„	John Washington	1785	„ J. C. A. Dusauzet
„	M. Labouchere		„ H. L. van Son
„	Rudolph Baelde		„ Thomas Weller
„	idem	1786	„ idem
„	C. A. Hartman		„ H. S. van Son
„	J. N. Chanfleury		„ J. P. Ferrand
„	idem	1787	„ idem
„	C. A. Hartman		„ A. R. Frémaux
„	Paul Hoyer van Brakel		„ E. J. Thomas a Thuessink
„	idem	1788	„ idem
„	Leonard van de Kasteele		„ A. R. Frémaux
„	John Washington		„ N. J. Galle
„	Leonard van de Kasteele	1789	„ A. R. Frémaux
„	John Washington		„ Cornelis van der Does
„	P. Hoyer van Brakel jun.		„ W. A. A. Poelman
„	J. P. Ferrand	1790	„ Cornelis van der Does
„	J. N. Chanfleury		„ W. A. A. Poelman

Mr N. J. Gallé	
„ J. N. Chanfleury	1791
„ F. Hoyer van Brakel jun.	
„ L. van de Kasteele	
„ idem	1792
„ J. P. Ferrand	
„ Leonard van de Kasteele	1793
„ M. J. Thomas a Thuessink	
„ J. P. Ferrand	
„ idem	1794
„ A. P. Frémaux	
„ Duncan Macalester Loup	
„ idem	1795
„ A. P. Trémaux	
„ P. Hoyer van Brakel	
„ idem	1796
„ Duncan Macalester	
„ idem	1797
„ P. Hoyer van Brakel	
„ idem	1798
„ Duncan Macalester	
„ P. Hoyer van Brakel	1799
. . . .	
„ Leonard van de Kasteele	1800
„ J. P. Ferrand	
„ P. Hoyer van Brakel	1801
„ Duncan Macalester	
„ idem	1802
„ J. P. Ferrand	
„ P. Hoyer van Brakel Jun.	
„ idem	1803
„ J. P. Ferrand	
„ Duncan Macalester	
„ Leonard van de Kasteele	1804
„ Paul Hoyer van Brakel	
„ Duncan Macalester	
„ idem	1805
„ J. C. van der Kemp	
„ N. J. Gallé	
„ J. C. van der Kemp	1806
„ R. Wilding	

Mr William Metelerkamp
„ C. A. Fannius Scholten
„ Archibald Mitchell
. . . .
„ E. J. Thomas á Thuessink
„ W. J. Kerkman
„ idem
„ J. C. van der Kemp
„ George König
„ J. C. van der Kemp
„ George König
„ N. J. Gallé
„ idem
„ A. Mitchel
„ I. F. de D. de Jonquière
„ A. Mitchel
„ J. F. de D. de Jonquière
„ J. C. van der Kemp
„ N. J. Gallé
„ J. C. van der Kemp
„ Archibald Mitchel
„ idem
„ N. J. Gallé
„ W. J. Kerkman
„ J. C. van der Kemp
„ idem
„ W. J. van (sic) Kerkman
„ idem
„ J. C. van der Kemp
„ N. J. Gallé
„ J. C. van der Kemp
„ N. J. Gallé
„ Archibald Mitchel
„ J. C. van der Kemp
„ R. Wilding
„ William Scheurleer
„ R. Wilding
„ William Scheurleer
„ John Lansman Gillot
„ idem.
„ J. R. Scipio Vernede

Mr N. J. Gallé		Mr . . . . . van Wijck
„ R. Wilding	1807	„ J. R. Scipio Vernede
„ L. van de Kasteele		„ . . . . . van Wijck
„ Paul Hoyer van Brakel		„ Peter Eikendal
„ idem	1808	„ idem
„ Leonard van de Kasteele		„ William Scheurleer
„ Paul Hoyer van Brakel		„ Henry Verwey Mejan
„ J. C. van der Kemp	1809	„ William Scheurleer
„ William Couvert		„ Henry Verwey Mejan
„ John Emilius Phaff		„ John Landsman Gillot
„ William Couvert	1810	„ idem
„ John Emilius Phaff		„ Peter Lavoine
„ William Scheurleer		„ John Ulrich Hemmingson
„ William Scheurleer	1811	„ Peter Lavoine
„ Leonard van de Kasteele		„ I. H. Hemmingson
„ P. Hoyer van Brakel		„ W. Christ
„ Leonard van de Kasteele	1812	„ W. Christ
„ Paul Hoyer van Brakel		„ G. Bisschop
„ John Lansman Gillot		„ P. Eikendal
„ Paul Hoyer van Brakel	1813	„ Peter Eikendal
„ Leonard van de Kasteele		„ G. Bisschop
„ John Lansman Gillot		„ W. Christ
„ J. C. van der Kemp	1814	„ W. Christ
„ Peter Eikendal		„ . . . . Reuvens
„ Henry Verwey Mejan		„ William Scheurleer
„ J. C. van der Kemp	1815	. . . .
„ Peter Eikendal		„ William Scheurleer
„ Henry Verwey Mejan		„ . . . . Reuvens
. . . .		„ William Christ
„ Leonard van de Kasteele	1816	„ William Scheurleer
„ P. Hoyer van Brakel		„ William Christ
„ John Ch. van der Kemp		„ G. Bisschop.
„ Leonard van de Kasteele	1817	„ William Scheurleer
„ P. Hoyer van Brakel		„ William Christ
„ John Ch. van der Kemp		„ G. Bisschop
„ Peter Eikendal	1818	„ G. Bisschop
„ John van der Kemp		„ W. F. Christ
„ P. Hoyer van Brakel		„ Wouter Jochems
„ Peter Eikendal	1819	„ G. Bisschop
„ John C. van der Kemp		„ Wouter Jochems
„ William Scheurleer		„ F. Buiskes

Mr John C. van der Kemp	1820	Mr Wouter Jochems	
„ Peter Eikendal		„ F. Buiskes	
„ Henry Verwey Mejan		„ G. Bisschop.	
„ William Scheurleer	1821	„ D. Bisschop	
„ Henry Verwey Mejan		„ . . van Meurs	
„ Peter Eikendal		„ . . van der Kemp Junior.	

Verder komen op deze gecalligrapheerde lijst twee met de pen geteekende afbeeldsels van medailles voor, welke voorstelling eene fantaisie van den teekenaar zal zijn. Tenminste eene vriendelijke mededeeling van den Heer dr. de Dompierre de Chaufepié, Directeur van het Koninklijk Kabinet van Munten, Penningen en gesneden Steenen, bracht mij in kennis met het niet bestaan van deze penningen in de koninklijke verzameling, terwijl ook de schrijvers over gedenkpenningen van dien tijd die stukken niet vermelden.

De eerste vertoont op de eene zijde een offerblok, waarop een opengeslagen boek, waarin LIBER VITÆ; rechts een rots, links hoogopgaande korenaren; verder hoogstaande zon, terwijl eene hand een krans vasthoudend, uit de wolken verschijnt. Het omschrift luidt: „Jubilee of the English Church kept the 19 September 1696 at the Sign of the Gold Lion Court Street Hague."

De keerzijde vermeldt de namen van de HH. die aan het gedenkfeest deelnamen, op bladzijde 169, 70 hiervoren genoemd.

Van N° 2 is slechts eene zijde afgebeeld.

Randschrift: „Henry Scheurleer 1714. William Scheurleer 1814."

Verder is hierop voorgesteld een grijsaard zittende onder een boom, die een jongeling een papier voorhoudt, waarop staat 1714—1814.

TAAL- EN LETTERKUNDE.

Madzy (XLIII, 446; XLV, 97). — Dat *Madzy* slechts een naam is, oorspronkelijk niet bestaande, maar door van Lennep bedacht, is buiten kijf. Van Lennep, 't is genoeg bekend, liet, bij het schrijven zijner romans, dikwijls al te vrij spel aan zijne inbeelding, en nam het, wat de geschiedkundige waarheid aangaat, volstrekt niet nauw.

Dat de naam *Madzy* eene vervorming van *Mat,* als verkorting van *Mathilde* zoude zijn, komt mij onaannemelijk voor, naardien de naam *Mathilde*, in dezen verfranschten vorm, bij het Friesche volk geheel vreemd is. De oorspronkelijke, algemeen Oud-Germaansche vorm van dezen naam, *Machthilda*, *Machthild*, in lateren tijd tot *Machteld*, *Mechteld*, *Machteltje*, zelfs tot *Mecheltje* verloopen, is oudtijds ook van Friesinnen gedragen geworden; laatstvermelde vormen komen nog heden, zij het dan ook zeer zeldzaam, onder haar voor. Ik denk voor 't naaste, dat *van Lennep*, toen hij in Friesland was, om daar een en ander op te merken, vóór hij „De Roos van Dekama" schreef, den naam *Martsje* gehoord heeft, verkleinvorm van *Martha*, op Friesche wijze zonder *r* uitgesproken, dus nagenoeg als *Matsje*. Van *Matsje* tot *Madzy* is de overgang nog al geleidelijk.

Ofschoon oorspronkelijk fantasie-naam, is *Madzy* dit thans eigenlijk niet meer. Immers is mij eene vrouw bekend (zij is niet eene Friesin), die *Madzy* heet. Hare ouders hebben haar dezen naam gegeven, in navolging van den naam der hoofdpersone in *van Lennep's* roman. JOHN CHURL.

Een onbekend lofdichtje van Daniel Heinsius (XLV, 70, 71). — De dichter der beide treurspelen *Procris* en *Ajax*, was *Maerten* (of *Martin*) *Snouckaert van Schauburg*, geboren te Praag, in 1602, des H. R. R. Ridder, Pandheer van Dornstadt, Amstorf, Stetten, Schraplau, enz. in Saksen, zoon van *Nicolaas* en van *Sussanna*

Hoefnagel. Hij was student in de wijsbegeerte te Leiden, vergezelde zijn lateren schoonvader, den ambassadeur *Albert Joachimi* Heer van Oostende en Hoedekenskerke, naar Engeland; werd 22 Mei 1627 ridder en edelman van de privé-kamer van Koning *Karel I;* huwde te Londen 14 Maart 1636, *Martina Joachimi* (weduwe van Jacob Muys van Holy); overleed aldaar 15 Augustus 1641 en werd begraven te Goes den 26 September 1641 met 4 kwartieren:

Snouckaert.	Hoefnagel.
Adams.	Veselaer.

's-Gravenhage. A. C. SNOUCKAERT V. S.

Stedemaagd (XLV, 13). — Dankbaar ben ik den geachten Redacteur, maar niet voldaan. Steden, die niet ingenomen kunnen worden, althans geen vestingen zijn of geweest zijn, hebben ook hare Stedemaagden. Ook houdt men niet op, van de Stedemaagd te spreken eener stad, nadat of hoewel die stad eenmaal ingenomen werd. Mij dunkt alzoo, dat ingenomen of niet ingenomen zijn buiten de quaestie staat. Indien niet, hoe zou men dan, met nog grooter uitbreiding, kunnen spreken van de Maagd van een *land,* — Neêrlands Maagd? In elk geval zou ik *meer licht* begeeren. E. LAURILLARD.

Spyker. — Bij Arnhem stonden in vroeger tijd verscheidene Spykers, van welke Gelders-Spyker, eenige jaren geleden gesloopt, de laatste was. Hier verstond men onder den naam Spyker iets, dat men thans villa noemt, en dat elders „een optrekje" heette. In den Gelderschen achterhoek beteekende „Spyker" wat anders, gelijk ons bleek uit eene verkoopacte van het goed Brússen in de boerschap Linteloe, parochie Aalten, van 18 April 1745. Dat goed toch werd verkocht met ap- en dependentieën en de lijftocht oft Spyker. Daar was derhalve een Spyker een woning, welke door de weduwe van den goedsbezitter betrokken werd, als een harer zoons dat aanvaardde. Het Spyker stond op het goed, gewoonlijk niet ver van het woonhuis van den bezitter, en was bestemd om, met eenige inkomsten daaraan verbonden, tot lijftocht te dienen van de weduwe van een gestorven bezitter, wanneer zij

door diens dood ophield recht te hebben op bewonen van het groote huis.

A. J. C. K.

AANKONDIGING.

Wij ontvingen ter aankondiging een *Kroniek der stad Haarlem van de vermoedelijke stichting der stad tot het einde van het jaar 1890. Uit de voornaamste bronnen bijeengebracht door H. L. Janssen van Raaij. Haarlem, De Erven Loosjes (1895).* kl. 8°. VI en 282 blz.

Uit het voorbericht van den bewerker blijkt, dat zijn doel is geweest geen geheel nieuwe kroniek samen te stellen, maar die van Dr. Ekama, welke belangrijk kon worden aangevuld en hier en daar verbetering behoefde, zooveel mogelijk te volgen.

Het spreekt vanzelf, dat de kroniek van eene stad als Haarlem, die tot de oudste steden van Noord-Holland behoort en in de geschiedenis des lands een belangrijke rol vervuld heeft, overvloedig stof verschaft aan den kroniekschrijver tot het opteekenen van gebeurtenissen, welke òf van louter plaatselijk òf van algemeen historisch belang zijn. Heeft hij zijn taak goed en nauwgezet verricht, dan kan zijn boek een goede legger zijn voor hem, die later zal geroepen worden, om de geschiedbeschrijving der stad tot den nieuwsten tijd voort te zetten. Naar ik meen, kan het niet anders of het werk van den hr. Janssen van Raaij voldoet aan de eerstgestelde voorwaarde, omdat hij niet geschroomd heeft bij bijna ieder feit de bron aan te halen, waaruit hij geput heeft, en waardoor het feit kan worden bewezen. Dit overwegende, zullen vele Haarlemmers, die bekend staan als warme liefhebbers van hun geboortestad, en ook andere beoefenaars van vaderlandsche geschiedenis dit boekje met ingenomenheid ontvangen.

Eén ding bevreemdt mij: dat de samensteller op het jaar 1423 nog melding heeft gemaakt van de bewering, als zou Laurens Coster omstreeks dien tijd de boekdrukkunst hebben uitgevonden; eene legende, die in onzen tijd voor geen wetenschappelijk Nederlander meer aanneemlijk is.

RED.

MUNT- EN PENNINGKUNDE.

IETS OVER HET VOORMALIG MUNTWEZEN,

INZONDERHEID IN OVERIJSEL EN GELDERLAND.

DOOR

JAC. ANSPACH.

De „Cameraarsrekeningen van Deventer", voorzoover ze uitgegeven zijn, a° 1337—72, bevatten voor de kennis van het voormalig muntwezen eene rijke bron. Men raadplege de over de rekeningen van a° 1337—66 vervaardigde drie Bladwijzers (Deventer boek- en steendrukkerij, 1883, '85, '87), — op die van a° 1367—72 bestaat, voorzoover mij bekend, — nog geen Bladwijzer, — op „Monete", „Moneta" en „Munt". In de in 't latijn gestelde rekeningen (a° 1337—60) is bijv. sprake van Brabantini, Denarii, parvi Floreni, parvi Grossi, Marcae Brabanticae, Scudati aurei, Solidi Brabantini, Solidi grossi, Sterlingi, Turnenses novi. Insgelijks van Floreni, aurei, Grossi Flandrenses en Ruremundenses, Clypei aurei, Corremuseri [1]), Mutones (muttune, mottoenen), Scudati Brugenses. De in 't Nederduitsch gestelde rekeningen a° 1361—72 vermelden, behalve deze, ook Gouden hellingen (ghuldene hellinghe), Hollandesschen, Koppiken, Fransche schilden, Keizersschilden, Oude schilden. In 1340 is sprake van „Moneta Johannis regis, in dezen post: Pro defectu pecunie indatiue scilicet nouorum tur(nensium) de moneta Johannis regis iiij ℔ [2]). In 1358 reden Henrick

[1]) Cameraars-rekeningen I, 333. Vgl. „Cam.-rek." II, 164: quolibet grosso (Rueremundensi) pro viij Corremuseris computato" (a° 1353).

[2]) Ibid. I, 93. Opmerking verdient deze post: „An vj mottoen waert Vijluordessche groten die Gosen ontfeng van Oden Reyners, Herberte van Rectem,

Mumme (Mom) en Gerard op Engestraat naar Zwolle tot den Bisschop (van Utrecht), om te raadplegen „de moneta nova percipienda" [1]). In 1365 had er ter stede muntzetting plaats. Dit blijkt uit dezen post: „Do die nye mottone ghezat worden op xxvj gr. do hadde Dyric — Dirk bi den Brinke, cemener (cameraar) der stad Deventer, wiens rekening het hier geldt, — ligghende an der stad gheelde xvj nye mottone daer hi an vorloes (*verloor*) an elken stucke eynen vlem. groten" [2]). Alsmede uit dezen anderen: „Do die Hollandesschen bestonden te gheelden elc stucke eynen koppiken do hadde Dyric iij ℔ x s. an Hollandesschen an der Stad gheelde, daer hem elc stucke af stond vor ij koppikine daer hi an vorloes bi der scepen ghehieten (last, *bevel*, *ordonnantie*) xxxvs." [3]).

Mr. J. I. Van Doorninck, die de uitgave (op stadskosten) dier zoo belangrijke reeks van Deventer cameraarsrekeningen op touw zette, en tot a° 1372 bewerkstelligde, toen hij 16 Nov. 1889 aan zijn belangrijken werkkring als Rijks-archivaris in Overijsel door den dood werd ontrukt, gaf in 1888 eene „Inleiding tot de rekeningen a° 1337—66." Daarin zegt hij op bl. XXXVII, onder de rubriek: „Munt, maat, gewigt", dat de rekeningen a° 1337—92 gevoerd worden in ponden Vlaamsch (librae), stuivers (solidi) en penningen (denarii), of verkort in ℔, *s.* en *d.*, dat een pond 20 stuiver, 1 stuiver 12 penningen had, en men na 1392 met guldens van 32 grooten rekende, waarvan er 18 tot 20 gingen op een pond. „Somtijds echter" — dus vervolgt hij, — „wordt ook in de oudste rekeningen met marken, stuivers brabantsch en brabantschen of penningen brabantsch gerekend, of ook wel met schilden, grooten vlaamsch en penningen". Nu en dan ontmoet men in de rekeningen herleidingen in eene andere toenmalige muntsoort, bijv. „Cameraars-rek." II, 535: „viij scud. quolibet

---

Ghenen, Herm. Lalant in iijc mottonen die sy hem deden van der stad weghen, daer xxv vor eynen mottoen afgherekent worden ende die hi bi der schepen ghehieten in den test liet bernen (*branden*), daer an verloren iij ℔ xij s. vi d." (Camer.-rek. III, 2de helft, bl. 38). Hij komt voor in de rekening van den cameraar Gosen ton Duno a° 1367.

[2]) Ibid II, 574. [3]) Ibid. III, 453.

computato pro xxiiij grossis facit xij ℔ xvj s.", d. i. 8 schilden, elk gerekend tegen 24 grooten, maakt 12 pond 16 stuiver. Aldus in den jare 1358. Alwie derhalve het voormalig muntwezen in Overijsel uit de Deventer cameraarsrekeningen wil leeren kennen, heeft aan de Bladwijzers niet genoeg; maar dient Mr. J. I. Van Doorninck's uitgave bladzijde voor bladzijde na te gaan.

Volgens dezen auteur kan men over 't algemeen aannemen, dat een pond ongeveer *f* 0.70; een schild 1½ pond of *f* 1.05, en een mark *f* 1.70 gold. Hij raadt evenwel groote behoedzaamheid aan in zake de herleiding van die oude munten tot de geldswaarden van tegenwoordig; omdat de waarde der munt destijds niet, gelijk thans, op vasten voet geregeld werd, maar dikwijls afhing van het goedvinden der landsheeren, wier meerdere of mindere ruimte van geldmiddelen niet zelden den prijs bepaalde van het geld. Hoe groot verschil daarbij bestond tusschen goed geld en slecht geld (bonum pagamentum en malum pagamentum), blijke o.a. uit de tweede rekening a° 1347; een ℔ goed geld gold toen 26 s, 8 d.; 2 ℔ goed geld op een ander tijdstip in hetzelfde jaar 2 ℔ 13 s. 4 d. Eene poos later was de verhouding weder gedaald tot 1 ℔ goed geld = 2 ℔.

Blijkt uit het bovenstaande, dat in die rekeningen ook vreemde muntsoorten voorkomen, welke het verkeer met andere steden of gewesten in de stadskas bracht; sedert a° 1393 zijn de Deventer cameraars-rekeningen in een andere muntsoort gehouden, dan de voorgaanden. Doch de rekeningen sedert a° 1372 wachten nog op gemeenmaking door den druk, evenals aan die van a° 1367—72 nog de zoo onmisbare Bladwijzer ontbreekt.

In mijne voordracht, bestemd voor het XXste Nederl. Taal- en Letterkundig Congres, 15—17 Septr 1887 te Amsterdam gehouden en opgenomen in de „Handelingen" daarvan (Amst^{m}, Tj. v. Holkema, 1888), bl. 218—32, stond ik bij het belang der uitgave van Cameraarsrekeningen voor de kennis van het voormalig muntwezen, niet opzetlijk stil. Destijds was ook de „Inleiding" van wijlen den Rijks-archivaris nog niet in druk verschenen. Daarom verheugt het mij, thans in dit opstel eene ongezochte aanleiding te hebben

om nog eens weder op die belangrijke uitgave der Deventer-Cameraarsrekeningen tot den jare 1372, terug te komen, in de hoop, dat ze worde voortgezet.

In het einde 14e eeuw aangelegde Necrologium en Tijnsboek der abdij van Elten, door Prof. N. C. Kist uitgegeven in „Nieuw-Archief voor Kerkgeschiedenis", dl. II (a° 1854), komen marken en ponden (librae) voor als de meest gebruikte benamingen, om eenige grootere waarden uit te drukken: 3 pond = 1 mark; 1 pond = 9 floreni of 1 mud garst; 4 s. = 12 gross.; 1 mark = 36 aelde groten; 1 pond = $^1/_3$ mark = 12 aelde groten; 1 aelde gr. (a° 1512) = 12 penningen; 3 aelde scilden (scudati antiqui) = 7 gulden; 25 aelde sc. = 53 ponden; 1 oud schild = 1 Utrechtsch pond. Van guldens was er eene groote verscheidenheid. Sommige golden 28 Brabantsche stuivers; „maar", — zegt de hoogl. Kist t. a. pl. bl. 197, — „of dit de zoogenaamde blaugulden [1]) was, blijkt niet". De pacht-gl. stond gelijk met één pond. Voorts komen nog aldaar voor Floreni Arnhemienses, Arnoldi [2]), Gelrenses, Hornenses, (Hoornsguldens) [3]), Ducis Filippi [2]), Rhenenses (Rijnguldens) [2]), Beijersche guldens [2]), enz. Als kleine munten worden genoemd: denarii, grossi, stuferi [4]), en van deze wederom de stuferi [4]) parvi of parvorum denariorum, ook denariorum legalium, Brabanti (sic) en Hollandi (sic). Voorts het kopkin, de braspenning, de helling; vooral echter inzonderheid in de oudste opgaven het butken [5]). Dit laatste, vermoedlijk een onderdeel van den „alden buddreger" (botdrager). Een boddrager gold ± 6 cts. Een butken (buttgen of butgen) had in 1532 te Kampen de waarde van een stuiver [6]). In 1450 had men te Arnhem ook oude butkens [7]).

In 1403 is te Terwolde sprake van derdehalf-honderd oude

---

[1]) Vgl. *Navorscher* XXXV, 358, 483, 598 (Floreni blavii).

[2]) Ibid. bl. 598. [3]) Ibid. bl. 64, noot 1.

[4]) *Sic.* Zouden hier niet „solidi" bedoeld zijn?

[5]) Vgl. *Navr* XXVIII, 68, waar meerdere kleine muntspeciën voorkomen.

[6]) „Bijdr. Geschied. van Overijsel" (Zwolle, Tijl), IV (a° 1877) bl. 4 noot 3.

[7]) *Navr* XXXIX, 564, noot 8.

schilden, in munt des Keizers van Romen of des Konings van Frankrijk; in 1422 te Wijhe van 120 oude gouden schilden van diezelfde munt [1]). Laatstgenoemd bedrag was in 1518 nog niet verrekend, evenmin als de 50 gouden Leeuwen, onder bisschop (van Utrecht) David (van Borgondië) voor timmering aan het slot te (Wijk-bij-)Duurstede besteed [2]).

Met goedvinden van zijn Raad en van de hoofdsteden van Sallant (Deventer, Kampen en Zwolle) machtigde Utrecht's bisschop Frederik van Blankenheym 25 Jan. 1415, zijnen muntmeester Adriaen Peter Schaertssoen, voor den tijd van drie jaren, om binnen Deventer te slaan: een guldenen penning, ter waarde van den gulden, welken de Aartsbisschop van Colne (Keulen) in de munt te Bunne (Bonn) liet slaan, voorts zilveren penningen van zes penningen fijn zilver in het allooi en van 96 op het Trooische mark, waarvan er 24 in den voornoemden gulden zouden gaan, ook halven en kwarten, duitmers en brabantsche, met goedvinden van den waerdijn [3]). Een jaar later, den 28sten Mei, vergunde hij aan Johan den Vriesen, om drie jaar lang te Hasselt, of elders in het Sticht, zilveren penningen te munten van 3 penning en 20 grein Konings zilver, van 68 op de Trooische mark en van 12 op één gulden, benevens halven, kwarten, achtsten en zestienden van dien penning, met bepaling aangaande de *essaye* door de waardijns [4]). Bisschop David machtigde 29 April 1495 zijn muntmeester te Hasselt, Johan van Papenvelt, om te maken een zilveren penning „nae die maniere van Overijssele," waarvan 30 een goudgulden zouden vormen en inhouden 5 penningen 15 grein fijn zilver en 134 penningen in één mark Troois; zoo zou men vervaardigen uit één mark zilver 9½ goudguldens, waarvan de koopman 9 ggl., de Bisschop voor „slieschat" ½ oort gouds, de werklieden en munters ½ oort min 9 mijten zouden hebben; dan bleef nog één oort gouds voor „smelten,

---

[1]) „Tijdrekenk. Regr. op het oud prov. archief van Overijsel" II (a° 1859) bl. 108; Aanhangsel (a° 1874) bl. 235. [2]) Ibid, V (a° 1872) bl. 352.

[3]) Ibidem, Aanhangsel bl. 222. [4]) Ibid. bl. 224.

laken, croesen, kolen, brassaye" en andere onkosten, waarvan de muntmeester tot remedie zou hebben 2 gr. in het allooi, in de snede één penning. Ook zou hij een penning van de halve waarde mogen maken [1]). Aan Franck Aertszn v. Papenvelt vergunde Utrecht's bisschop Filips van Borgondië 21 Febr. 1520, in zijne munt te Hasselt te maken een zilveren penning, die een penninckskeen heeten en drie mijten Vlaams gelden zou; het zou houden 22 gr. in het allooi en 440 penningen in de snede, waarvan de muntmeester $1^1/_2$ grein op elk mark werks zou hebben en 16 penningen in de snede, op elk mark werks. De Bisschop zou tot „sleyschat" van elk mark fijn zilver 6 st. brab., en de koopman voor één mark fijn zilver 45 schellingen hebben. Uit een mark fijn zilver zou men 60 schellingen slaan. Werd de muntmeester „in die remedy" bevonden, dit zou voor den Bisschop zijn [1]).

Te Kampen rekende men in 1532 o. a. met gosselaers (ghosselers, g(h)osla(e)rs); dat was eene munt ter waarde van ruim een halven stuiver; twintig gosselaers maakten een koopmansgulden. „De naam," zegt Mr. J. Nanninga Uitterdijk [2]), moet afgeleid worden van de stad Goslar. Wellicht, dat vroeger munten van die stad hier (te Kampen) in omloop zijn geweest, of dat men naar typen van de munten dier stad in Overijsel munten heeft geslagen. Het wapen der stad Goslar komt met dat van Deventer overeen, en er zijn door de drie steden in de 16de eeuw stukken geslagen van tien gosselaers en enkele en dubbelde gosselaers". Ook rekende men destijds met claesgens. Een claesge was een stukje ter waarde van een stuiver, gemunt door de stad Kampen, en vertoonend aan de eene zijde de beeltenis van St. Nicolaas, den patroon der stad, aan wien dit muntje zijn naam ontleende [3]).

Kende men in 1476 te Albergen (o. Ootmarsum) eenen tijns van twee oude Toornschen [4]), en is in het bovenstaande sprake

---

[1]) Ibid. bl. 479. Brassaye = fr. brassage (het gieten). Zie over Slie- of Sleischat: *Navr* XXIV, 568, 84; 'V, 64, 187; 'VI, 300; XXXI, 394.

[2]) „Bijdragen tot de Geschied. van Overijsel" IV (a° 1877 bl. 2, noot 2.

[3]) Ibid., noot 3. [4]) „Tijdrekenk. Register" boven genoemd, IV, 293.

van Turnenses novi (nieuwe tornoysen) en van Trooische marken; men onderscheide toch vooral Tournooisch van Troysch. In zijn geschrift „Oudewater en omtrek", deed W. C. v. Zijll Jr. het niet, daar hij, handelend over de bekende heksenwaag aldaar, aanteekent: Het Troys of Trojaansch gewicht is dat van Doornik, en dus zwaar gewicht, 't gene vijf ten honderd zwaarder weegt dan het gemeene, en thans (a° 1861) onder den naam van Amsterdamsch gewicht bekend is". Bij die heksenwaag toch werd het Troysch gewicht gebezigd, en niet dat van Doornik (Tournay). Uit een stuk lands, geheeten Onzer-Vrouwenweerd te Brummen, vermaakt aan de kerk aldaar, moest weleer aan de Commanderie van St. Jan te Arnhem jaarlijks een tijns gekweten worden van vier tornoysen. In 1321 schonk graaf Reinald I van Gelre aan het klooster Bethlehem zijn erve Gebbink of Sprinkgoed, onder voorwaarde dat het tiend er van altijd losbaar zou wezen voor een grooten penning van Tours [1]). In 1653 was te Oijen (en Dieden) zelfs sprake van Tournoische tienden, vermoedlijk tiendmaaltijdspenningen, in Tournoisch geld te kwijten [2]). In de zuidelijke Nederlanden waren eertijds livres tournois evengoed bekend als livres parasijs (parisis). „Het waren ponden, die evenals het £ vl., het £ wisselgeld en het £ grooten (livres de gros) om en bij eene waarde vertegenwoordigden van *f* 6", zegt „De Navorscher" XXVIII, 549. Men had zwarte, en ook zware tournoysen, ni fallor. De ibidem XL, 285 vermelde schrijvers van gezag, onder wie onze Prof. Verdam, zeggen, dat Tournooisch (Turonensis) op de stad Tours, Troysch of Trojaansch op Troyes (in Champagne) oogt.

---

[1]) K. H. Greeven, „Beschrijving van Doetinchem" (a° 1829), bl. 35. De aldaar bl. 34 vermelde kaatpenningen zijn, al stond er de kerk van Doesburg op afgebeeld, indien men op de betiteling afgaat, geen zeker soort van Doesburgsch geld of dito munt (*sic*); maar uitgangen, tijnsen of iets dergelijks uit rondom deze stad liggende *katen* of *koten* (keutersplaatsen, kleine boeren-erven), waarop de kerk ter stede recht had.

[2]) „Navorscher" XXXII, 177. Zie over „tiendmaaltijdspenningen", mijn opstel in „Geld. Volksalm." 1878.

In 1418 golden $12^1/_2$ Arnhemsche guldens 21 Vlaamsche gln en 15 blanken [1]). In 1421 werden 24 Deventer plakken gerekend voor éen gulden [2]). Zie eenige omstreeks 1450 aldaar gebezigde munten, in *Nav.* XXXIX, 563 waar wij den inhoud van een oud tijnsboekje mededeelden.

Een Ms.-Lagerboek (gerenoveerd 19 Febr. 1709) der goederen van de Commanderie van St. Jan binnen Arnhem, vermeldt „een brieff spreekendt van een Thijns van 17 schillinge Brabans, en van vier pondt gelts te verheefen tot Westerame" [3]). Ook aldaar als 't Westerampt aangeduid, „in de kerspele tot Elst". „Noch een brieff spreekendt van eenen Thijns van drie golde Keijser francrixe schilden, die den Vicarien in de moderkercke (te Arnhem) af gecogt sijn. Noch een thijns sedel spr. van 2 pondt swaers. Noch een dito sedel spr. van acht schillinge cleernerne [4]) penningen. Noch een dito van een pondt swaer. Noch een dito van 2 pondt en 12 schill. cleenere penninge. Noch een dito van een goude ouden gulden keijsers of francrixs schilt...... Noch eene quitantie wegen quijt gescholdene en door een testament vermaeckten thijns van Drie olde moirkens, die de Commanderie jaerlix heeft moeten betaelen uit het Erve en Landen geheeten de Driegarden in de Lijmers in 't kerspel van Düven. Noch eene obligatie van 1400. rixdaeler ider tot 60 stuiver Clewisch (kleefsch) gelt, weer ingeloost van den Heer Commandeur v. Mervelt [5]). — Wat gold een pond swaer, hoeveel een old moirken? Waren de eersten zware tournoysen?

In de vergadering i. d. 4 Juni 1889 van „Der Deutsche Herold" te Berlijn, — zie Zeitschrift XX (a°. 1889) S. 127a, — bracht de heer von Hanstein eene munt ter tafel, met het jaartal 1478, ge-

---

[1]) Rekening van Jan v. Wyhe over het ambt van Neder-Betuwe, in G. v. Hasselt, „Geld. Maandwerk" II (a° 1807) bl. 190.

[2]) Tijdrek. Regr. voornoemd, „Aanhangsel" bl. 234.

[3]) Vgl. „Nomina Geographica Neerlandica" (uitgeg. door het Aardrijksk. Genp), III, 12. [4]) *Sic.* Lees, cleenere, d. i. kleinere.

[5]) Zie over hem, *Navr* XXXIX, 524, 615 (*n.*), 9 (*n.* 3), 21, 2; XL, 69, 301 (*n.* 2), 622, 3.

munt onder Utrecht's bisschop David van Borgondië, vertoonend het Borgondische wapen, en de inscriptie „Memento domini David". In 1496 gold een Davidsgulden 43 stuivers [1]).

In 1497, — in de dagen van den aartshertog Filips de Schoone, tijdens zijne „blijde inkomste" te Amsterdam, gold een Philippus clinckairt 15 witte stuivers, een pond zwarte tournoisen 5 gl. [2]). In 1548 voor 't Oudmanhuis te Amsterdam één pond Vlaamsch 6 gl. [3]). In 1528 een goudgl. 28 st. Brabantsch, een enkelgl. 24 st. Brab. [4]). In 1563 had men Geldersche rijders van 22¼ stuiver. In 1647 gold een Geldersche kroon 2 gl. in 1652 een daler 32 stuivers.

Eén libra (£) of één pond Hollandsch = 20 schellingen of solidi, d. i. één gulden. Eén schelling (β) = 12 grooten, denarii of penningen = 1 stuiver.

Eén oud Frankrijksch schild = 2 gl. 16 st. (*f* 2.80).

Tien golden Frankr. schilden = 15 golden Rijnsgl. = 5 Mark.

Eén schild = 1½ Andriesgl., één Andriesgl. = één Rijksgl.

Plakkaat van keizer Karel V a° 1554: Gouden gulden = 31 schellingen, gouden leeuw = 48 sch., gouden rijder = 42 sch., Andriesgl. = 32 sch., gouden Filips gl. = 27 sch., gouden Carolus gl. = 21 sch., gouden croon = 40 sch., Geldersche rijder = 24 sch., zilveren Carolus gl. = 21 sch.

Plakkaten van koning Filips II, a°. 1560:

Gouden en zilveren Carolus gl. = 22 stuivers, Geldersche rijder = 24 st.

A°. 1576: Carolus gl. = 26 schellingen, Filips gl. = 33 sch., Geldersche rijder = 28 sch., zilveren Carolus gl. = 25 sch. — A°. 1577: Gouden Filips gl. = 36 sch., g. carolus gl. = 28 sch. — A°. 1579: g. Carolus gl. = één

---

[1]) G. v. Hasselt, „Roozendaal", bl. 416.

[2]) J. Ter Gouw, „In de Kalverstraat" (Amsterdam, W. H. Zeelt, 1866), bl. 45.

[3]) Ibidem, bl. 60.

[4]) Nijhoff, „Gedenkwaardigheden" (in „Verzam. v. Oorkonden"), VI, 2 bl. LXIX noot 4.

gl. elf st., Filips gl. = één gl. achttien st., Geld. rijder = één gl. twaalf st., zilveren carolus gl. = 30 st. — A° 1580: g. Carolus gl. = 30½ st., Filips gl. = 1 gl. 18 st., Geld. daalder = 1 gl. 10 st., zilveren Carolus gl. = 1 gl. 10 st.

Plakkaat der Staten van Gelre a°. 1602: Carolus gl. = 1 gl. 6 st. 10 penn., Filips gl. = 1 gl. 13 st. 5 penn., enkele gouden Geld. rijder = 1 gl. 12 st., zilveren Carolus gl. = 1 gl. 6 st. 10 penn., Geld. snaphaan = 7 st. 3 penn.

Resolutie a°. 1605: Goldgl. = 28 st., Rijxsgl. = 28 st.

De snaphaan zal, gist Mr. J. Nanninga Uitterdijk [1]), waarschijnlijk dus genoemd zijn naar den arend met open snavel, die er op voorkwam. Ze hadden, — te Kampen in 1532? — de waarde van ongeveer zes stuivers. Zoo ontmoet men ook gryphonen, naar de klauwen van den arend dus geheeten [2]).

Het Hof van Geld. besliste 29 Apr. 1572, dat in een pandbrief betreklijk zeker weerdje buiten de Sabelspoort te Arnhem, niet van goede keurvorster overlandsche gouden rijnsche gl. of de rechte waarde daarvan aan ander goed goud geld, „daer men nu ter tijdt den gulden mede betaelt", maar alleen van Rijnsche guldens [3]) sprake was, die niet hooger geacht zijn geweest dan twee Hoornsgl. [4]) of 36 Geld. stuivers [5]).

Willem Muller stelde in 1576 aan Joost v. Putzler, richter te Steenderen, een bedrag van 54 daalders en 2½ stuiver ter hand, in de navolgende munt en valuatie:

„neghen silveren coenincx Philips dalder ad acht vnd dartichtsten (*sic*) halven stuuer 't stuck; ein vnd twintigsten (*sic*) halven ricxdalder ad vier vnd dartich stuuer 't stuck; acht dalder an halue und hele realen [6]) ad achtenhaluen stuuer

[1]) in „Bijdragen tot de Geschied. v. Overijsel" IV, 6, noot 2.

[2]) Ibid. [3]) z.v. als Rijnguldens? Vgl. *Navr.* XXXV, 598.

[4]) Dit waren dus geene enkele Hoornsgl.; vgl. *Navr* ibid. 64, noot 1, en zie hier beneden.

[5]) „Registers Arch. voorm. Hof v. Gelre", bl. 10.

[6]) Vgl. ibid. bl. 223.

't stuck; twe dalder vnd darttiendehaluen stuuer an halue vnd heele euallluierde brabantsche stuuer; twee pistoletten [1]) ad acht vnd veertigsten halven stuuer 't stuck; twe golde kroenen ad acht vnd veertich stuuer 't stuck; een klemmer gulden [2]) ad vijff vnd twintich stuuer; een sleper van negen stuuer; drie dertdalders van negende haluen stuuer; ein gelderschen snaphaen [3]) van zes stuuer; ein schrickerberger [4]) vur vijfftenhaluen stuuer, vnd noch soeuen stuuer an payment noch elfftenhaluen sch. (*sic*) [5]).

Had Filips II van Spanje in 1559 aan Gelderland's stadhouder Karel van Brimeu, om zijne verdiensten, de heerlijkheid Oijen en Dieden in pandschap gegeven, losbaar met 9000 gouden Rijnsche guldens benevens 1680 pond 2 sch. 40 gr. vl., en was wegens herstelling van dijken en kribben die pandschap met 2088 ponden verhoogd: bij de aflossing der pandschap beweerde de Prins van Chimay of de prinses Maria van Brimeu, gravin van Megen, dat de in de pandverschrijving genoemde goudgulden [6]) in specie, of de waarde er van in toenmaals gangbare munt, zou worden betaald. Weshalve het Hof van Geld. 18 Maart 1587 den rentmeester-generaal van Gelre en Zutfen benevens Johan v. Gent, pandheer van Oijen en Dieden, veroordeelde om die som te kwijten in goudguldens van 43 stuivers [7]). —Balthasar Breff, die sedert 1520 eene rente van acht gevalueerde gouden Rijnsguldens, uit de Clarenwatersche tienden (Tongeren, buurschap o. Epe) ontving, eischte voor iederen gulden 28 stuivers. De gedeputeerden van Veluwe meenden echter met 24 stuivers te kunnen volstaan, maar werden 21 Juni 1610 door het Hof van Gelre veroordeeld, den gul-

---

[1]) Ibid. bl. 484.

[2]) Vgl. *Navr* XXIX, 343: Plakkaat a° 1548; *Navr* XXXV, 598 (klimmers).

[3]) Ibidem XXI, 278, 551.

[4]) Vgl. ibidem XXXIII, 427; 'IV, 94, 459.

[5]) „Registers" t. a. pl. bl. 14.

[6]) Hierbij herinnere men zich de vraag van *Navr* XXXIII, 122, of er onderscheid bestond tusschen goudgl. en gouden gl. Zie ook ibidem, XXXV, 598.

[7]) „Registers", bl. 18.

den te voldoen met 28 stuivers [1]). — Ingevolge plakkaat a° 1602 verklaarde het Hof 30 Nov. 1611, dat een enkele overlandsche keurvorster goede gouden Rijnsche gulden (te Doesburg) met 37 stuivers en 5 penningen diende gekweten [2]). — Krachtens datzelfde plakkaat besliste het Hof van Geld. 4 Juli 1621, dat Laurens de Sille, den erfgenamen van den kanselier Voet een kapitaal moetend aflossen, de koningsdaalders zou mogen kwijten met 35 stuivers elk, en niet, gelijk de erfgenamen eischten, met 52 currente stuivers elk [3]). — Had Hendrik Boshoff tot Soerhuis met Pouwel Sluijsken, amptman der Bergsche goederen [4]) op Veluwe, verschil over de aflossing en waarde van 250 goudgl. ad 28 stuiver Brabantsch, beweerend dat bij de aflossing de stuiver met 1½ stuiver diende gekweten: het Hof besliste 5 Febr. 1620, dat de laatste kon volstaan met de waarde van het loopende geld [5]). — De waarde van den Rijns- en van den overlandschen keurvorster Rijnsgulden in twee door hertog Arnold in 1458 op het ambt van Tiel en Neder-Betuwe gegeven pandbrieven werd, volgens vonnis van het Hof i. d. 5 Juni 1629 op 28 stuivers geschat [6]). — Lettend op de oorspronklijke pandverschrijvingen van 1563, '68 en 1558 der geestelijke goederen, de Hietkole, Haterdelle en Hoeijerskamp (Grp. Zutfen), verklaarde het Hof van Geld. i. d. 21 Mei 1636, in overeenstemming met het plakkaat van 1602, de goede bescheidene Joachims-daalders in die van 1563, '68 aflosbaar met dalers in specie, d. i. met rijksdaalders van 50 stuivers, die van 1558 betaalbaar met „lopenden gelde", namelijk met 30 stuivers voor iederen daler [7]). — Anna v. Eerde, wede. Peter Vincent v. Ripperda, vrouwe van Vorden en Buurse, bekwam 20 Dec. 1639 tegenover Henrik v. Westerholt tot Hacfort, heer van Scherpenzeel en Peursum, vergunning van het Hof v. Geld. om het heergewaad harer leengoederen, ingevolge landschapsresolutie van 17 Maart 1598, te kwijten, niet met gouddguldens in specie, maar met goudgl. van 28 stuivers [8]). — In

[1]) Ibidem, bl. 35. [2]) Ibid. bl. 40. [3]) Ibid., bl. 60, 1. [4]) de goederen der Graven van 's-Heerenberg. [5]) Ibid. bl. 58. [6]) Ibid. bl. 75. [7]) Ibid. bl. 80. [8]) Ibid. bl. 94.

1645 bestond er te Puiflik en Beuningen verschil, of een oud schild ter kwijting der vikarie-inkomsten van St. Anna in de kerk te B., met 3 gl. 12 st. (naar het Landrecht van Veluwe) of met 3 gl. 9 st. (naar de Landsplakkaten), dan wel met 15 st. diende betaald [1]). — In 1652 waardeerde het Hof den rijdergulden op 24 stuivers, behalve den enkelen gouden Gelderschen rijder, die, ingevolge het plakkaat van 1602, met 1 gl. en 12 st. diende vergolden [2]). — Volgens besluit des Hofs i. d. 27 Juli 1654 moest ter kwijting eener jaarl. rente van 60 goudgl. uit den hof en het huis te Wilp en uit de Loene en de Heeghe, welke Henrik v. Essen tot Helbergen en Vanenburg, landdrost, c. s., als voogden der kinderen van Maximiliaan v. Renesse tot Wilp aan Everhard Everwijn als momber (procureur-generaal) van Gelderland schuldig waren, de goudgulden met 37 stuivers en 5 penningen, en bij aflossing, met zwaar geld in specie worden betaald [3]). — De watermolen te Aalten werd 23 Oct. 1654 met 300 „bescheiden goudguldens” = goudgl. in specie, losbaar verklaard [3]). — Bij de aflossing van den pandpenning van het dijkgraafambt van Veluwe, sedert het overlijden van Hadewig v. Isendoorn à Blois, meende Antonis v. Lijnden heer van Grunsfort [4]) en Cronenburg, te kunnen volstaan met voldoening van den goudgl. tegen 28 st.; doch zag zich 16 Juni 1693 door het Hof verplicht, dien pandpenning terug te geven in goudgl. van 66 st. [5]).

Krachtens landschapsplakkaat van 1602, bij een geschil tusschen Hendrik v. Middachten tot Schoonderbeek [6]) en Gerhard Johan v. Galen tot Bonenburg (te Heerde) ter eener, en Benjamin Potgieter, scholtis van Dorenspijck ter anderer zijde, waarbij zij taxatie verzochten van oude muntspeciën en kapitalen der pandpenningen des ambts Ermelo, — verklaarde het Hof v. Geld. 4 April 1696, dat

---

[1]) Ibid. bl. 118. [2]) Ib. bl. 160. [3]) Ib. bl. 174, 5.

[4]) sedert 1881 het koninklijk landgoed Oranje-Nassau-Oord te Renkum bij Wageningen; vgl. „Nomina Geogr. Neerl.” III, 114; Geld. Volksalm. 1883, bl. 216.

[5]) Registers, bl. 232.

[6]) te Putten. Zie over dat huis, o. a. mijne aanteekening in „Herald. Bibliotheek” (red. J. B. Rietstap), 1879 bl. 296—300.

een Arnhemsche Reinoldusgulden met 25 stuivers, een Vlaamsche gl. met 20 st., een overl. Rijnsche gl. en Keurvorster dito met 28 st. (pandbrief van a° 1445), een goudgl. van gewicht met 3 gl. 6 st., een enkele Hoornsche gl. met 12 st. [1]), een enkele gl. van gewicht met 3 gl. 6 st., diende gekweten. Insgelijks schatte dat college destijds Rijnsche guldens vervat in een brief van 1449, en gouden guldens vervat in brieven van 1526 en 1600, op 28 st. elk [2]). — De enkele goudgulden van gewigt, spruitend uit eene pandverschrijving van den jare 1554, diende, bij uitspraak van het Hof dd. 5 Nov. 1701, met drie gulden en zes stuivers gekweten [3]). — De 600 Geldersche guldens Vlaamsch payment der pandpenningen op het schoutambt van Heerde, voorkomend in een ouden pandbrief, werden 18 Maart 1737 door het Hof aldus gewaardeerd, dat tien Vlaamsche plakken of negen olde botdragers $12^1/_2$ stuiver het stuk; de 450 Geldersche guldens, ook Vlaamsch payment, aldus, dat tien Vlaamsche plakken of dertien Vlaamsche grooten [4]) ook $12^1/_2$ stuiver het stuk; de 47 Overlandsche Rijnsche Guldens aldus, dat ze elk 28 stuivers het stuk, en de 9 Geldersche blanken [5]) aldus, dat ze elk één stuiver en vier penningen dienden te gelden [6]). — Den gevolmachtigden van den vorst van Solms, heer van Anholt, vergunde het Hof, op hun tol op den Rijn en IJsel, die binnen Arnhem gevorderd werd, den goudgulden in specie of de waarde van dien te mogen heffen met 66 stuivers in loopend geld [7]).

Januari 1887 dolf men in de buurschap Kilder (gemeente Berg of 's-Heerenberg) in een akkermaalsbosch van Jhr. G. A. v.

---

[1]) Vgl. *Navr* XXXV, 64, noot 1. [2]) Registers bl. 236, 7.

[3]) Ibid., bl. 245. [4]) Vgl. *Navr* XXVII, 628; VIII, 67, 8, 70

[5]) Vgl. *Navr* XXVIII, 68. [6]) Registers bl. 291.

[7]) Ibid. bl. 303. Volgens het hierboven (bl. 268) aangevoerde (9 Febr. 1709 gerenoveerd) Lagerboek der Commanderiegoederen van St. Jan te Arnhem, ging aan die Commanderie jaarlijks op Paschen en Meidach (1 Mei) een tijns van 13 st. 12 penn. uit den hof van den Prins van Anholt.

Nispen, eene aarden kruik op, inhoudend éen gouden en 79 zilveren zeer oude munten. — Item op een heideveld te Borger (Drente) een potje, inhoudend 51 gouden en 24 zilveren munten, niet uit den tijd van Karel den Groote, gelijk men aanvanklijk meende; ze zijn van jonger datum, als zijnde allen of bijna allen, geslagen, tusschen 1480 en 1590, en grootendeels van Karel van Gelre, Edzard van Oost-Friesland en Filips den Schoone herkomstig. Ook was er o. a. een gouden munt van Deventer bij, van 1523. De schat werd blijkbaar geborgen in den tijd dat Prins Maurits Groningen hernam (in 1594), een voor Drente hoogst onveiligen tijd, daar het landschap, dat geen versterkte plaatsen bezat, beurtlings door Spaansche en door Staatsche troepen op rantsoen werd gesteld, zonder er iets tegen te kunnen doen.

Bij het omploegen van land in den Houtrakpolder (te Haarlemerliede) werd Maart 1887 een drieguldenstuk gevonden van het jaar 1694. Behalve eenige zwarte plekjes, was het geldstuk nog volkomen gaaf.

Te Parijs had April 1887 eene veiling plaats van gouden munten uit de verzameling van Ponton d'Armécourt [1]), waarbij hooge prijzen besteed werden. O. a. kwam een goudstuk uit den tijd van den Romeinschen keizer Gordianus I [2]), het eenige bekende exemplaar, onder den hamer, waarover gestreden werd door het Berlijnsche museum en de Fransche Nationale Bibliotheek. Het stuk werd onder daverende toejuichingen der aanwezigen, die allen opstonden van hunne plaatsen, voor 6720 francs aan de laatstgenoemde instelling toegewezen. Een stuk uit den tijd van Uranius Antonius [3]) bracht 6100 frcs. op.

---

[1]) d'Amécourt is afkomstig uit Beauvoisis.

[2]) Marcus Antonius Gordianus I, een man van groote wetenschaplijke ontwikkeling, eerst praetor, tweemaal consul, onder keizer Alexander Severus proconsul in het wingewest Afrika, werd in 237/8 n. C. op 80-jarigen leeftijd, bij een opstand te Cartago, door de troepen tot Keizer uitgeroepen.

[3]) *Sic.* Is wellicht (Marcus) Aurelius Antonius, Rom. keizer a° 161—180 n. C. bedoeld?

Op de voormalige begraafplaats van het reeds lang verdwenen dorp Westen, op Texel, werd 1 Sept. 1887 een zilveren muntstukje, ter grootte van een halven gulden, gevonden, dat, voor zoover het nog te ontcijferen valt, het jaartal 1185 vertoont. Aan de eene zijde is een adelaar afgebeeld met een kruis op een schild vóór de borst, en daaronder eenzelfde schild met kruis. Aan de andere zijde is een hertekop afgebeeld. Met een vergrootglas beschouwd, werden de letters Mon... reval... Dea... nog gevonden.

Bij het aardwerken trof men te Rhenen Dec. '87 een zilverstuk aan ter grootte van onzen tegenwoordigen rijksdaalder. De eene zijde geeft te zien een bisschop in vol ornaat met staf en boek in de hand; het randschrift luidt „Sanctus-Bonifacius-episcopus". De keerzijde stelt voor een tempel met vier topgevels en twee torens; op de toppen der gevels en van den toren staat het kruis. Het randschrift luidt: moneta nova-civitatis, Q. H. A. mel." Een jaartal ontbreekt.

Te Alfen a/d. Vecht vond de bouwman Zaal, aan het Goudsche rijpad te Alfen (Zuid-Holland), bij 't graven in zijn grond twee aarden potjes met achttien stuks zilveren munten van verschillende grootte, op ééne waarvan het jaartal 1573 voorkomt. De munten schijnen van Spaanschen oorsprong te zijn, en de potjes waren zeer beschadigd. Ter plaatse waar ze gevonden zijn, waren de overblijfselen eener zeer oude fundeering aanwezig, merkbaar aan den grooten vorm der gebezigde metselsteenen. De potjes en de munten werden ter onderkenning opgezonden aan het penningkabinet te Leiden.

Te Deil vond men 9 April '88 bij het omspitten van den zoogenaamden „Geldakker" een gouden muntstuk. Aan de eene zijde staat een geharnast (ridder?) met een scepter in de rechter- en een bundel van zeven pijlen in de linkerhand. Jaartal 1741. Randschrift: Concordia. res. par. cres. hol.

Aan de andere zijde: M D O R D
P R O V I N
F O E D E R

B E L G A D[1])
L E G I M P.

Bij het uitbaggeren der vaart te Nijehaske (Fr.) vond men Juni 1888 eene munt van verzilverd koper. Aan de eene zijde staat een ridder te paard in gevecht met een draak, en het opschrift „S. Georgius Equitum Patronus". Aan de andere ziet men een schip met storm kampen, waaromheen de spreuk „In tempestate securitas". Waarschijnlijk is het dus een penning van het schippersgild, dat St. Joris tot schutspatroon had.

Zie de waarde van verschillende munten uit de jaren 1659, 84 specifiek aangegeven in *Nav.* V, 197, 8. De waarde van den gouden ducaat in verschillende tijden ziet men vermeld in den Tegenw. Staat d. Vereen. Nederl. XI, 339, 40. Aldaar ook, de aanteekening, dat Leycester ter eere der Koningin van Engeland, de munten met hare beeltenis, ver boven de innerlijke waarde uitgaf; met aanhaling van v. Reid, „Nederl. Hist." B. V. bl. 79, zoowel als van E. v. Meeteren, B. I fol. 6 D., en fol. 12 A, B. XII fol. 224. Mitsgaders eene aanteekening aangaande den muntslag, met den zilveren dukaat van 50 st. a°. 1660 ten voorbeelde, welke tevens eenige historische toelichting geeft van Sleyschat (d. i. het aan den landsheer uit te keeren bedrag, voor de vergunning van muntslag), — waarover men *Nav.* XXXI, 394; 'III, 388, 9, en vooral XXV, 64, 5 raadplege! — met aanhaling van v. Aitzema, „Saecken van Staet en Oorlogh", B. XXXIX, bl. 598, 9.

Zijn in het archief te Deventer menigvuldige papieren voorhanden over de munt aldaar [2]); tot de stukken, welke aan de aandacht van den Leidschen hoogleeraar Dr. P. O. v. der Chijs en zijne voorgangers ontsnapt zijn, behoort, volgens „Bijdragen tot de Geschied. van Overijsel" I (a°. 1874 bl. 279), de instructie van den jare 1534, gegeven aan den provincialen muntmeester Willem v. Viersen. Ze staat t. a. pl. afgedrukt, met het opschrift: „Ordre waernae de Landtschaps Munt mr van Overysel sich hebbe te regulieren in 't slaen van eenige gouden en silveren penningen".

[1]) Omtrent deze en de voorgaande letter ben ik niet geheel zeker.

[2]) Bijdr. III (a°. 1876) bl. 156.

In 1580 drukte Jan Willemsoen, formsnyder te Kampen, aldaar de „Evaluatie van goude ende silueren munt also die loop ende ganc heft in de steden van Overissel ende ghepubliceert binnen Campen den xvii Januarij [1]).

„De Librye", (Rotterdam, Eeltjes) 1889 no. 7 bl. 52a vermeldt „G. D. Pauw, Rekenkonstenaer, Den nieuwen volmaekten Gregoriaanschen Almanach dienende voor eene geheele Eeuwe, beginnende met het Jaer ons Heere Jesu-Christi 1801. Ende die zal eyndigen met het Jaer 1900. Behelsende zeer interessante en curieuse aenwysingen. — Vervolg ofte Tweede Deel, Gent, 1801, in 4to" — voor *f* 6 verkrijgbaar. Waarin voorkomt eene „Evaluatie van 39 goude en zilvere Geld-Specien met hunne Afbeeldingen, die cours hebben in dese Landen".

In zijn catalogus no. 47 (1889) stelt gezegde heer A. Eeltjes (Rott., Oppert 94) verkrijgbaar: 1e „Tractatvs varii atqve vtiles de monetis, ear. mvtatione ac falsitate" (Colon. Agripp., Theod. Baumius, 1574, in 8vo br.) *f* 3. Contient des pièces de G. Biel, J. Aquila, Bill. Pirckheymer, e. a. 2o. „Ordonnancie ende Instructie naer de welcke voortaen hen moeten reguleren die ghesworen wisselaers ofte collecteurs van de Goude ende Silvere penningen; wesende verboden, gheschroyt, te licht oft te seer versleten, ende oversulcx verclaert... voor billoen" (t'Antw., H. Verdussen, 1633, in fol. agenda. vél. Fig.) *f* 3. Exemplaire bien conditionné d'un ouvrage assez rare. 3tio „Den schat der Cheynsen [2]), Inneh. de Weerde ende evaluatie van veele oude Munten en Chynsen, die in de Cheyns-boecken staen; als mede versch. Heerelycke Rechten, Keuren, etc. (Bruss. 1704, in 12mo vél.) *f* 1.

Zoowie de numismatieke studiën en werkzaamheid van Mr. Willem Hendrik Cost Jordens († 22 Nov. 1875 te Deventer), diens verdiensten omtrent het Deventer archief op dit gebied, wil leeren

---

[1]) Ibid. V (ao 1879) bl. 353, 4.

[2]) ook chijns, ghijs, cijs, d. i. cijns, accijns, belasting. Ziedaar, dunkt ons, de oorsprong van den geslachtsnaam v. der Chijs, zoowel als mooglijk van den dito v. der Sijs. Johan Winkler, „Nederl. Geslachtsnamen" (Haarlem, Tjeenk Willink, 1885), bl. 382, verklaarde dien niet te verstaan.

kennen, leze zijne levensschets, in de meergenoemde „Bijdragen" III (a°. 1876) bl. 155 vg. zoo con amore geschreven door Mr. Jacob Dirks, den Frieschen numismaat, die o. a. „De Navorscher" XXIX—XL, verrijkte met zijn „Penningkundig Repertorium", waarin eene reeks van geschriften wordt vermeld. Een Namen-register op dat Repertorium, voorzoover het voorkomt in *Nav.* XXIX—XXXII, leverde de auteur zelf; het is te vinden achter Algem. Reg^{r}. „Nav " dl XXI—XXX, saamgesteld door den schrijver dezer bladzijden, die den zaakrijken inhoud van het in *Nav.* XXXIII—XL voorkomend Repertorium in de Bladwijzers dezer jaargangen verwerkte. In den ouderdom van ruim 81 jaren overleed Mr. J. Dirks, te Leeuwarden 25 Nov. 1892, als oud-lid van de Tweede-Kamer, ridder in de Orde van den Nederl. Leeuw, commandeur van de Eikenkroon, behuwd- en grootvader van Dr. S. A., van H. C., van M. J., van A. M. en van J. A. F. v. der Chijs, te Zutphen.

Was zijn overlijden een groot verlies voor de wetenschap, waaraan hij zijn leven had gewijd en die door hem zoo allergelukkigst werd beoefend, — weinige jaren vóór zijn dood zag hij zich nog bekroond bij Teyler's Genootschap voor eene verhandeling over de Gildepenningen! — geen wonder waarlijk, dat aldra een „In memoriam" in 't licht verscheen, van de hand van den heer Corbelijn Battaerd. Daarmede werd i. d. 6 Maart 1893 de eerste aflevering geopend van het Nieuwe Tijdschrift voor Munt- en Penningkunde (hoofdred. de heer Th. M. Roest, te Leiden).

Nog dit. Te Olst (prov. Overijsel) vond men in Augustus '94 in den grond een zeer goed geconserveerden zilveren leeuwendaalder van Holland a°. 1576. Dit was de eerste munt, die tijdens den opstand onzer voorvaderen tegen Spanje's overheersching, op gezag der Staten van Holland geslagen is geworden.

Ek-en-Wiel, 21 April '95.

PENNINGEN BETREKKING HEBBENDE OP HET

Hotel- en Reiswezen.

Medegedeeld door

Henri J. Scharp.

De thans te Amsterdam gehouden wordende tentoonstelling van het Hotel- en Reiswezen deed mij besluiten de penningen uit mijne verzameling, welke hierop betrekking hebben, mede te deelen. Voor zoover mij bekend is, is geen enkel der hier volgende stukken in eenig numismatisch werk afgebeeld en beschreven, met uitzondering van No. 21. Mocht door mij aan een dezer penningen eene verkeerde uitlegging zijn gegeven, zoo houd ik mij voor terechtwijzing ten zeerste aanbevolen.

1. *Middeneeuwsche Mereau.* Voorz. Het Fransche wapen (3 leliën). Omschrift: Ave-Marie-Gr(acia)-Plena, in Gothische letters.

Keerz. Een gelelied kruis in Gothische omlijsting. (Vergelijk Dozy, Het verzamelen van munten en penningen, blz. 186, figuur 45.) Koper. Middellijn 26 mM.

Reeds in de veertiende eeuw en wellicht nog vroeger waren in Italië, in Frankrijk en in de Zuidelijke Nederlanden koperen penningen in gebruik, die als aalmoes uitgegeven werden, doch meestentijds voor pelgrims en rondreizende monniken dienden om nachtverblijf en onderstand in godshuizen te verkrijgen. Zij worden veelal t e s s e r a e s a c r a e genaamd. Velen dragen godsdienstige opschriften; op de Italiaansche wordt vaak de naam der broederschap vermeld, die ze in omloop bracht. In Frankrijk heetten deze evenals alle latere aalmoespenningen *mereaux*. De Italiaansche uitdrukking *tesseren* geldt zonder bijvoeging ook voor penningen met andere doeleinden geslagen. (Dozy, zie boven t. a. p.)

2. *Penningen van de Gentsche volkskeuken.*

Voorzijde: Het gekroonde Belgische wapenschild (van sabel met

een leeuw van goud, getongd en geklauwd van keel). Daaronder twee handen, welke elkaar omvatten.

Omschrift: Gentsche Volkskeuken.

(De voorzijde der Nos. 2 tot en met 7 is hieraan volkomen gelijk.)

Keerzijde: Volledig eetmaal * * * In een driehoek 50 CN (Centimen). Geelkoper. Middellijn 26 mM.

3. Keerz. 30 CN Aardappelen en groenten met vleesch *

4. Keerz. Hutsepot met vleesch |30 CN|

5. Keerz. op verticaal gestreepten grond: 1 Pint Bier 10 CN.

6. Keerz. op geruiten grond: ½ Liter Soep 5 CN.

7. Keerz. 5 Brood CN

8. *Restauratiepenning.* Voorz. een harp met twee palmtakken, daarboven een stralende ster. Casino de Lausanne. Ter zijde: Siber (naam van den graveur).

Keerz. Chs Widmer Restaurateur. 20 Centimes en consommation, Lood, Middellijn 26 mM).

9. *Restauratiepenning.* Voorz. een glas, omgeven door wingerdbladen en korenaren.

Keerz. J. J. Engeli. Café du Nord, à Lausanne. Geelkoper. Middellijn 20 mM.

10. *Bierpenning.* Voorz. een schild doorsneden van keel en zilver omgeven door een krans. Bierhalle Brunner.

Keerz. bierglas binnen twee samengevoegde driehoeken, omgeven door bladerenrand. Geelkoper. Middellijn 20 mM.

11. *Bierpenning.* Voorz. bierglas omgeven door twee bladerentakken. Omschrift: Bon pour I choppe de biere.

Keerz.: Vall = Orbes. Omschrift: Café Restaurant Franz. Geelkoper. Middellijn 20 mM.

12. *Sociëteitspenning.* De vogel Feniks uit de vlammen herrijzende. Omschrift: Societeit Phœnix te Delft. Opgericht 1 Maart 1847. Keerz. het sociëteitsgebouw. Geopend 30 November 1877. In de afsnede: P. Somerwil. Leiden. Koper. Middellijn 33 mM.

13. *Gedenkpenning.* Voorz. een man met een knods en eene

godin, retorten, flesschen, een wapenschild met kroon, voerende de letters W F

Keerz. Herinnering aan het Tweehonderdjarig Bestaan. Wijnand Fockink. Amsterdam 1879—1679. Geelkoper. Middellijn 26 mM.

14. *Gedenkpenning* aan de bezoekers van „Het Gouden Hoofd", Rembrandtplein te Amsterdam, uitgereikt bij het eenjarig bestaan (4 Januari 1891).

Voorz. Naar rechts gewend borstbeeld van H. M. de Koningin. Omschrift: Wilhelmina Koningin der Nederlanden ❀

Keerz.: Café Restaurant t" Gouden Hoofd. Rembrandtplein 37—39 W. F. K. van Nie. Amsterdam. Verguld koper, Middellijn 29 mM.

15. *Adrespenning.* Voorz. Hotel Bergere. Rue Bergere. 26 Paris.

Keerz. Beurdeley. Ci-devant au Havre Hotel de l'Aigle d'or.

Geelkoper. tienkantig. Middellijn 23 mM.

16. *Tramwaypenning.* Tram door twee paarden getrokken. Chemin de fer americ. Genève. Onderaan: Carouge. Keerz. in Compartimenten verdeeld; in een daarvan het cijfer 1. Geelkoper. Middellijn 23 mM.

17. *Tramwaypenning.* Voorz. een rijdende stoomtram. Op de wagens: Tramways de Genève. Daarboven de wapens van Zwitserland en van Genève.

Keerz. Tramways 10 de Genève. Geelkoper 21 mM.

18. *Gedenkpenning* geslagen ter herinnering aan de opening van de haven en spoorweg te Vlissingen 1873.

Voorz. Het gekroonde wapenschild der gemeente Vlissingen (de Willebrordsflesch). Omschrift: Opening haven en spoorweg Vlissingen.

Keerz. binnen eiken- en oranjekrans. Onder de regering (sic) van Koning Willem III 18$\frac{8}{9}$73. Compositie met oog en ring. Middellijn 31 mM.

19. *Gildepenning* (gegraveerde) van het Amsterdamsche Roei- en Steigerschuitenvoerdersgild.

Voorz. een zeilend schip.

Keerz. 1674. Rijndert Tiaerz van Amsterdam H ⚓ S.
H. S. = Harlinger steiger. Koper. Middellijn 34 mM. Deze penning werd in 1889 opgebaggerd in de Houthaven te Amsterdam.

20. *Toegangspenning* voor toeristen om te mogen varen op de Eibsee in Zuid-Beieren.

Ingeslagen S (Schiffahrt) 50. Geelkoper, achtkantig. 25 bij 26 mM.

21. *Stadhuispenning van 's-Hertogenbosch.*

Voorz. Gezicht op de stad van de zuidzijde, op den voorgrond de straatweg langs de schans St. Antonie en door het fort Isabelle, aan de rechterzijde *een* scheepje, (op de meeste penningen van deze soort staan er *twee*) hooibergen en een grasmaaier. Ter zijde J. C. M. (Marmé).

Bovenaan op een wimpel: Sylva Ducis ('s-Hertogenbosch).

In de afsnede: Mercaturae Commodo Civium Bono Inchoata Via MDCCXLI (De weg begonnen ten gerieve van den koophandel, ten beste der burgers, 1741).

Keerz. De god van den koophandel, Mercurius, staande op een baal, met zijne linkerhand den staf vasthoudende, wijst met den rechter aan de zittende stedemaagd, die met den linkerarm op het stads wapenschild rust, den hoorn van overvloed en eenige koopwaren aan.

Boven: Perficere Urget. (Hij drijft haar aan om het te volbrengen).

In de afsnede een zespuntig sterretje.

Zilver 6 gram. Middellijn 28 mM.

Vervolg op Van Loon III n° 159. — Palier 56 [1]), Snoeck 58 [2]). Deze penning is geslagen ter herinnering aan het leggen van den steenweg van 's-Hertogenbosch naar Eindhoven.

Op het voorbeeld van eenige steden in ons vaderland, bepaalde de regeering der stad 's-Hertogenbosch, bij eene resolutie van 3 Nov. 1703, en van 29 Aug. 1704, dat aan de leden van den Magistraat als presentiegeld, zilveren penningen, ter innerlijke waarde van tien of elf stuivers, zouden worden uitbetaald (Palier blz. 6). Verkeerdelijk worden deze penningen dikwijls Vroedschaps-

---

[1]) *H. Palier*, Lijst van enkele en dubbele stadhuispenningen der stad 's-Hertogenbosch, tweede druk (*niet in den handel*). 's-Hertogenbosch 1851. 8°.

[2]) *Jhr. M. A. Snoeck*, Beschrijving van de Vroedschaps- of stadhuispenningen der stad 's-Hertogenbosch van 1705—1793. 's-H. 1874. roy. 8° (*niet in den handel*).

penningen genoemd; de naam vroedschap toch was in deze stad onbekend.

Munt en Penning (XLV, 203). — De koperen munt van het jaar 1608, waarnaar gevraagd wordt, is een oord of liard van Nevers. Zulke werden in den aanvang der 17e eeuw in zoo groote menigte in de Zuidelijke Nederlanden ingevoerd, dat de Regeering het geraden achtte daartegen te waarschuwen. In eene *Ordonnantie van de Ertz-hertoghen, t'Antwerpen* 1615 vindt men een groot aantal verboden vreemde oorden, waarvan ik ten gevalle der liefhebbers de beschrijving wil mededeelen.

N° 1 *Oortkens van Ernestus Prince van Luyc etc. gemunt aldaer.*

Vz. *Ernestus D G Archiepis Coll.* Het borstbeeld van den Bisschop met hertogelijke muts, naar links.

Kz. *Epis Leodien v Bavar Dux.* Het met hertogelijke muts gedekte wapen, gekwartileerd: 1 en 4 de Paltzische leeuw, 2 en 3 de Beiersche ruiten.

N° 2. *Andere Oortkens van den selven Prince oock gheslaghen tot Luyck.*

Vz. *Ernest Bava Dux Eps Leod.* Hetzelfde wapen waaronder VIII.

Kz. *Dux Bull M. Fr. C. Lo.* Een sierlijk kruis met een leeuw in 't hart.

N° 3. *Andere Oortkens van den selven Prince Ernestus gheslaghen tot Maeseyck.*

Vz. *Ernestus Dux Bavarie.* Hetzelfde borstbeeld als op N° 1.

Kz. *Comes Lossensis.* Hetzelfde wapen, maar met Loon tot hartschild (5 dwarsbalken).

N° 4. *Oortkens van den Grave van Bronchorst gheslaghen tot Gronsvelt.*

Vz. *Joes. d. Bronchorst. Comes.* Het gekroonde gekwart. wapen 1 en 4 de leeuw van Bronkhorst. 2 en 3 de scharen van Batenburg, hartschild: 3 bollen (besants) van Gronsveld.

Kz. *In Gronsvelt Lib. Baro. in. Bat.* Drie wapens onder eene kroon: 1 en 2: een leeuw, 3: de 3 besants.

N° 5. *Oortkens van den Baron van Reckum gheslaghē aldaer.*

Vz. *Ernestus de Lynden Liber.*

Gekroond wapen: parti. 1: het kruis van Lynden 2: coupé, boven: de balken van Gouffier, onder: kruis gecantonneerd met 4 arenden wegens Montmorency.

Kz. *Baro. Imperalis. in. Recheim.* Onder eene kroon drie wapens; Lynden, Gouffier en onderaan de leeuw van Rekheim.

N° 6. *Andere Oortkens van dē voors. Baron gheslaghen aldaer.*

Vz. *Ernestus. de. Lynden Liber.* Borstbeeld naar links.

Kz. *Baro. imperialis in Raike.* Hetzelfde wapen als op N° 5 tusschen twee roosjes.

N° 7. *Oortkens van d'Abdisse van Thorn gemunt tot Thoren.*

Vz. *Anna d. Marck. Ab. d. Tho,* Gekroond wapen met vele kwartieren; 1: de leeuw uitkomende uit een geschaakten balk wegens Mark. 2: gekwartileerd: 1 en 4 drie manen (croissants), 2 en 3: dwarsbalk. 3: drie palen, 4: een leeuw. Hartschild drie leliën.

Kz. *Sit. No. Domini Benedi.* Onder eene kroon het wapen van de Mark op een Bourgondisch kruis tusschen 1614.

N° 8. *Andere Oortkens van de voors Abdisse van Thorn gheslagen aldaer.*

Vz. *Anna. Dei. G. Abba In Th. C. D. M.* Hetzelfde wapen.

Kz. *Sit. Nomen Domini Benedict.* Hetzelfde als N° 7, maar de kroon kleiner, en roosjes in plaats van het jaartal.

N° 9. *Negenmannekens van de voors Abdisse van Thorn ooc geslagen aldaer.*

Vz. Het gekroonde wapen van de Mark in een krans.

Kz. In een krans: *In. Tho-rencu-sus.*

N° 10. *Oortkens van Emmerijck met de wapenē van Gulic, Cleve, Berghe, etc. geslaghen tot Emmeryck.*

Vz. *Io. Wilh. D. G. Dux Cliviae.* Het gekroonde wapen van Gulik, Kleef en Berg met zes kwartieren. 1: de scepters van Kleef, 2: de leeuw van Gulik, 3: de leeuw van Berg, 4: de geschaakte balk (zonder den leeuw) van de Mark, 5: de drie kepers (chevrons) van Ravensberg en 6: de balk van Meurs.

Kz. *Nummus Cliviensis.* Binnen een krans IIII.

N° 11. *Oortkens van den Hertoch van Nivers gheslagen tot Masiers.*

Vz. *Karo Dux Niv et Reth. S. Pr. Arch 1607.* Het gekroonde borstbeeld naar links.

Kz. *Signa. Cujum. Cordis. Mei. Deus.* Gekroond wapen met een kruis, gecantonneerd met één arend (dus in 't geheel vier). Hartschild gekwartileerd 1 en 4 een balk met een schuinbalk van l. naar r.; 2 en 3 leeuw.

N° 12. *Oortkens van den Hertoch van Nivers geslagen tot Charleville.*

Vz. *Car Gonz. D. Niv. et Reth.* Ongekroond borstbeeld naar rechts. In de afsnede: 1610.

Kz. *Sup. Princeps. Archiensis.* Hetzelfde wapen als N° 11.

N° 13. *Oortkens van Mulhem met de wapenen van Gulick, Cleve, Berghe etc. gheslaghen tot Mulhem.*

Vz. *Justitia Thronu Mei. R.* Hetzelfde wapen van N° 10.

Kz. *Mo. Poss. Prin. Jul. e. Mon.* Onder een kroon 't gedeelde wapen Gulik-Berg op een Bourgondisch kruis tusschen 1611.

N° 14. *Andere Oortkens van den voors Hertoch van Nivers oock gheslagen tot Charleville.*

Vz. *Car. Dux. Nivernens et Reth.* Borstbeeld naar rechts; in de afsnede 1613.

Kz. *Dei Gr. Princeps Archiensis.* Hetzelfde wapen als N° 11.

N° 15. *Oortkens van Henri de la Tour, Hertoch van Bouillon gheslaeghen tot Bouillon.*

Vz. *Henr. de. la. Tour. D. Bullionaeus.* Borstbeeld naar rechts; in afsnede 1613.

Kz. *Sup. Princeps Sedanensis.* Gekroond wapen, gekwartileerd 1 en 4, kasteel op een met leliën bezaaid veld wegens la Tour d'Auvergne, 2 en 3 geschuinbalkt wegens Turenne; hartschild: een kerkbanier wegens Auvergne.

N° 16. *Andere Oortkens van Henri de la Tour Hertoch van Bouillon oock gheslaeghen tot Seydan.*

Vz. Als N° 15.

Kz. Als N° 15 maar in het 2e kwartier de kerkbanier en in het hartschild drie bollen (tourteaux) van Boulogne.

N° 17. *Neghemannekens van den voors. Hertoch oock gheslaghen tot Seydan.*

Vz. *Henri de la Tour D. d. Bullo.* Borstbeeld naar rechts.

Kz. *Double Tournois 1603.* Wapen als N° 15.

N° 18. *Oortkens van den Grave van Culenburg gheslaghen tot Culenburch.*

Vz. *Florentius Comes. d. Culembor.* Met een parelkroon gedekt schild, gekwartileerd 1 en 4 drie zuilen (Kuilenburg), 2 en 3 leeuw (Van der Sek) hartschild: balk (Pallant).

Kz. binnen een versierd vierkant: *Liber-tas-Vi-ta-Cha-rior.*

Boven het vierkant: P IIII, en onderaan: 1590.

N° 19. *Oortkens van Francoys van Bourbon Prince van Conty.*

Vz. *Francois . de . Bourbon.* Borstbeeld naar rechts; in de afsnede: 1613.

Kz. *P. de Contes de. Ch. Renau* (= Château-Renaud). Het gekr. wapen van Bourbon: drie leliën vergezeld in 't hart van een afgekorten schuinbalk of bâton péri en bandes. Binnen de plaatsen, waar zij geslagen zijn, waren enkel getolereerd de oordjes van Maastricht, 's-Hertogenbosch en Roermond; buiten die steden en hare vrijheden waren zij evenzeer verboden.

Hilversum. J. E. TER GOUW.

Eene numismatische aardigheid. — Dat er van onze gangbare speciën kartonnen namaaksels als „aardigheid" te koop zijn, is sedert lang bekend. Voor dertig jaar geleden zag ik reeds een driegulden van koning Willem I, zeer netjes van karton gemaakt en met zilveren papier of bladtin overtogen. Tegen Sint-Nicolaas wemelen de banketbakkerswinkels van dergelijke rijksdaalders, guldens en gouden tientjes van Willem III.

Dezer dagen gewerd mij het conterfeitsel van eene munt, *die nog niet bestaat*, nl. van het 2½ guldenstuk van Koningin Wilhelmina. De stempel voor dit stuk is niet door afdruk of gieten verkregen, maar opzettelijk vervaardigd.

De Vz. vertoont het vrij goed gelijkend beeld der Koningin met het gewone omschrift als op den gulden, en daaronder W S. De

Kz. heeft het rijkswapen tusschen 2½ G. en het jaartal 1892, ook vrij goed gegraveerd. Alleen de leeuw is wat magerder en aan den pijlbundel ontbreekt het lint. Als muntteekens komen voor: het zwaard van den muntmeester Bake, dat echter den vorm van een kruis heeft en de merkuriusstaf van Utrecht. De munten onzer Koningin hebben tot meesterteeken den hellebaard van den tegenwoordigen muntmeester Bake. Het kantschrift *God zij met ons* ontbreekt.

Wanneer eenmaal echte rijksdaalders onder de regeering onzer Koningin verschijnen, zullen zij waarschijnlijk van dezen voorlooper verschillen, niet alleen in het jaartal, maar ook in het beeld onzer vorstin, daar dit alsdan meer jonkvrouwelijke inplaats van de zeer jeugdige gelaatstrekken zal vertoonen.

De aanleiding tot het ontstaan van dit konterfeitsel is mij bekend, de maker echter niet; het getal der uitgegeven exemplaren kan niet groot zijn, zoodat dit stuk weldra zeer zeldzaam zal zijn.

Hilversum. J. E. TER GOUW.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

---

v. **Zelst** (XLII, 71, 282; XLIII, 354; XLIV, 354). — Over deze familie raadplege men v. Raet v. Bögelscamp, Gesch. d. Grafschaft Bentheim, II (Burgsteinf., 1805), s. 40 ff., waar men o. a. leest: „Bey Aitzema, Saak. v. St. en Oorl., 2e st., 23 b., p. 91, 92, wo dieser berühmte Geschichtsschreiber diese Affäre (het huwelijk, 21 Aug. 1661, van den graaf v. B. met Geertr. v. Z., en de gevolgen van dien) von folio 1 bis 101, unter der Rubrik: Verschillen (Streitigkeiten) van de Heeren grav. v. B. neffens desselfs Bylagen abhandelt, auch s. 92 die vier Ahnen dieser Gräfin v. B.: *Zelst*, *Terink*, *Holte*, u. *Lamsink* nebst sonstigen Staats-Acten abgetrucket hat [1]). In der grossen holländ. Enciclopedie unterm Buchstab. B bey Bentheim wird die ritterliche (?) Herkunft der Familie v. Z. angeführet." — Voorts: het „Manifest betreff. die Uneinigk. i. d. gräfl. Hause B., von der Frau Gräff. zu B., etc., gebohrne v. Zelst, mit 30 Beylag., Amst. 1679, gedr. vor Hendr. u. Dieder. Boom, Buchh.". in de Byl. P.: „Supplication d. Herren Graffen zu B. an seine K. Maj. umb Erheb. d. Frau Gräff. zur H. R. R. Gräfl. Würde", en de Byl. Q.: „Aurea Bulla, Der Stands-Erhöh. d. Frau Gräffinn zu B. etc. Wann dann nun der Edel Unser u. des Reichs Lieber getreuer Ernest Wilh., Graff v. B., etc., underthänigst zuvernehmen gegeben, wie dass Er vor etzlichen Jahren sich mit Hardgers von Zelst, Richters zu Zellem, ehel. Tr. Gertrauden v. Z., deren vor-Elteren vor mehr als 200 Jahren hero zu Döttichheim, fürnehme Leute, Rhäte und Bürgermeister gewesen und auch annoch alda under den Vornehmsten laut unterschiedlicher uns in beglaubter Form vorgewiesenen Attestationen und Documenten gezehlet werden, auss absonderlich Ihro zutragender

---

[1]) In het „Manifest", hieronder, worden echter, s. 27, sub n° 222, de door Aitzema en and. aangevoerde feiten, couter „Calumnien" geheeten.

ehrlicher Lieb und Affection ehelich vermählet [1]) und sie dahero seinen Graffen-Stand denen Geist- u. Weltl. Rechten nachzuführen hätte, gleichwoll aber zu mehrer Ehr u. Reputation seiner Kinder und Descendenten gedachte seine Ehegemahlin von Uns auss Keyserl. Macht, mit dem Graffenstand begnadet zu werden Verlangen trüge; So haben Wir demnach, gedachten Ernest Wilh. Graffens zu B. Ehe, Consorten Gertraut v. Z., diese sonderbahre Keyserl. Gnad gethan, und dieselbe in den Stand und Grad der von altgebohrnen Reichs Graffen Ehelieh entsprossenen Gräffinnen und Frauen erhebt und gewürdiget, etc. Wien, 23. Jan. 1666. LEOPOLD. *Ut* Wilderich Freyh. v. Walderdorff V.(ice) C.(anzler)." Haar „uralt anererbt und bisshero geführtes Wappen und Kleinod", werd tevens niet alleen „vermehret und geziehret, sondern auch dasselbe hiermit in ein Gräfl. Wappen erhoben und gemacht." [2]) Van dit huwelijk spreekt ook Joh. Steph. Pütter, Missheirathen Teutscher Fürsten u. Grafen, Gött. 1796, s. 151 ff., met verwijzing naar Mosers Teutsch. Staatsrecht Th. 19, s. 207—219. — Bij gelegenheid van

---

[1]) 21 of 22 Aug. 1661, en 8 Juni 1678 door Chr. Bern. v. Galen voor onwettig verklaard. Zij † in den Haag, 29 Mrt. 1679.

[2]) „Als mit Nahmen ist ein runder langlechter Schild so gantz gelb, durch welchen überzwerg in der Mitten, wie auch durch den unteren und oberen Theil drey schmale Strassen oder Strich, durch diesen gantzen Schild stehet gegen der Lincken Seiten ein etwas der schreg nach auffrecht zum Sprung gestelter Hirsch in seiner natürlichen Farb mit auffhabendem Geweyh, auff beyden Seyten mit vier Zincken mit seinen für sich werffenden Lauffen auff dem Schild ein freyer offener Adlicher Thurnier Helm, beyderseits mit gelb und schwartzer Helmdecken, und darob mit einer gelb oder goldfarben Königl. Kron gezieret auss welcher gegen der Lincken Seiten das vordere Theil des im Schild beschriebenen Hirschen mit seinen für sich werffenden Vorlauffen erscheint allermassen solch Gräflich Wappen und Kleinod mit seinen Farben und Zier in diesem unserem Keyserl. Libels weiss geschriebenen Brieff auff negstfolgendem Blat erster Seiten gemahlet, und mit Farben eigentlicher und erkentlicher entworffen ist, dessen sie sich dann in allen und jeglichen Gräfl. Sachen und Geschäfften, im Siegelen, Pittshaften, Kleinodien, Begräbnussen, Gemählden, und sonst an allen Orten und Enden nach Nothdurfft, Willen und Wollgefallen gebrauchen und geniessen soll und mag von aller männiglich unverhindert."

den overgang tot den roomsch-kathol. godsdienst (11 Aug. [1]) 1668) en het daarop gevolgd tweede huwelijk (29 Juli [2]) 1678) van dezen graaf v. B. († 26 Aug. 1693) met Anna Isabella v. Limburg-Stirum-Bronckhorst-Gemen [3]), verscheen o. a.: „Benthems Klaag-tyt, veroorz. door den afval, en onrechtmatigh, of tweede huwelijk v. d. Heer Ernest Wilhelm, Graaf tot Bentem, etc., met de Frelle van Gemen. Als mede eenige aanspraaken ov. d. doodt v. d. bisschop van Munster (den beruchten Christopher Bernhard v. Galen, die ook in dit treurspel een hoofdrol vervulde) Anno CIↃ IↃC LXXVIII." In „deez Verssen" wordt de „Geemse Frelle" niet veel aangenaams gezegd.

---

[1]) Volgens Visch, Gesch. v. h. graafsch. Bentheim, Zwolle 1820, bl. 197; volgens Möller, Gesch. d. Grafsch. Benth., Lingen a. d. Ems 1879, s. 343, eenige dagen vroeger; doch hij voegt er bij: „Ueberhaupt sind die Angaben über den Uebertrit des Grafen zur katholischen Religion voll von Widersprüchen."

[2]) Volgens Möller, s. 356; 5 Aug., volgens Visch, bl. 205, Schumann, t. a. t. h. pl. II, s. 101, v. Ammon, Gallerie d. denkw. Pers. w. i. 16., 17. u. 18. Jahrh. v. d. evang. z. kath. Kirche übergetr. sind, Erl. 1833, s. 310.

[3]) Dr. van Adolf Ernst, † 1657, en van Isabella gravin v. Vehlen en Megen, † 1692. Zij hertr. 6 Febr. 1701, Johan Turo graaf v. Oxenstierna (Stamafod. grav. v. L. S., 's Grav. 1878, bl. 25), en † wed[e]. 23 Mei of 31 Mrt. 1723 (Schumann, Europ. Geneal. Handb., Lpz. 1754, II, s. 101), uit haar eerste huwelijk slechts éene dochter nalatende, Eleonora Magdalena Wilhelmina Bernardina, gravin v. Bentheim, Vrouwe in Rheda, Koya, Alpen Wevelinghofen, Helfenstein, etc., geb. 7 Febr. 1687, † 10 Mrt. 1727, den 25 Nov. 1705 geh. met Ambrosius Franz. Fried. Christ. Adalbert graaf v. Virmond, vrijheer van Neersen en Anrath (zn. van Ambrosius Adrian Adolf † 15 Dec. 1688 vrijheer v. V., N. en A. drost te Angermund, Ratingen en Schönforst, en van Joh[a] Maria v. Spee, † 12 Apr. 1712), geb. 15 Dec. 1682, voorzitter van het Rijkskamergericht te Wetzlar, en aldaar als de laatste van zijn geslacht, † 19 Nov. 1744, bij zijne tweede vrouw (met welke hij, op 58 j. leeftijd, 9 April 1741 geh. was), Maria Elisab. rijksgravin v. Nesselrode-Landskrong. 23 Febr. 1723, † 27 Dec. 1775), geene kinderen nalatende. (J. P. Lentzen u. Franz Verres, Gesch. d. Herrlk. Neersen, u. Anrath, Fischeln 1878—83, s. 253—63, 290—96. Vgl. Fahne, Köln., Jul. Geschl. II, s. 174; Strange, Beitr. z. Geneal. d. adel. Geschl., 8. Heft, Cöln 1869, s. 39; Schumann l. c. II, s. 257; Möller l. c. s. 367, 71, 82, 97—99; Raet v. B., l. c. II, s. 85, 95, 97, 108, 10, 43, 87—91; Niederrhein. Geschichte freund 1880, nr. 18; *Nav.* XXXIX, 79 noot 3, waar stiefdr. staat i. pl. van dr.

„Die bisherige Erzählung der Bentheim Steinfürtischen Irrungen (over de opvolging in het graafschap, tusschen de zonen van Ernst Wilhelm en van Geertruid v. Zelst en zijns broeders zoon Arnold Moritz Wilhelm graaf van Steinfurt, mede 29 Aug. 1688 r.-kath. geworden) — zegt Raet v. B. verder, s. 136 — ist aus zween gedruckten Folianten und deren häufigen Urkunden und Actenstücke genommen. Der erste Foliant führet zum Titel: Illusstrium quatuor Fratrum Comitum Bentheimensium Clamor ad Coelum, ad Imperatorem et ad S. R. G. Imperium, das ist: Der vier hochgräfl. Bentheimischen Herren Gebrüder Welt bekantes Recht zur Grafsch. Bentheim und angehörigen Graf und Herrschaften Sonnen klar bewiesen 1. Durch die Bentheimische Deduction gedruckt im Haage 1686 oder das gleich lautende Bentheimische Memorial gedruckt und im H. R. Reich ausgegeben zu Regensburg mit 155 Documenten. 2. Durch derselben andern Theil verfassend das Bentheimische Manifest von der Frau Gräfin zu Bentheim gebohrnen von Zelst ausgeschrieben 1679 und den Echo auf das Anno 1686 erfolgte Steinfurtische so genante Gegen-Manifest, Anno 1687 bewiesen im Documenten von 155 bis 260. Und dann 3. Durch deme was nach der Anno 1687 erkanten Kaiserl. Commission in dieser Sachen forgefallen, gehandelt, geadvisirt und gesprochen ist, und noch soll werden Wesel, Duisburg und Frankfurt. Das Possierlichste in diesem Werke ist das „Hochgräfliches Bentheim Steinfurtisches Gegen-Manifest" u. s. w. mit dem „Hochgräflich Bentheimischer Seiten refutanter widerschallender Echo." Letzteres ist in Versen abgefasset und widerleget jeden Satz des Gegen-Manifests. Das zweite Werk hat den Titel: „Protocollum Continuum Querelarum Bentheimensium etc." Es verdienet diesen Titel, da die Hauptsache dieses Werkes aus Rechtlichen Verhandlungen, Documenten, Manifesten, Befelen, Landtags-Verhandlungen, Protestationen u. s. w. besteht; nur Schade, dass die Hauptstreitigkeit zwischen den Bentheimischen Grafen, mit den Münsterischen Handeln mit Steinfurt, immer vermischt ist."

„So viel die Familie dieser Gräfin von Bentheim betrift, so war

ihr Vater Ritter (lees Richter) Hartger von Zelst Herr zu Zellern (Zelhem), eine bekannte Hovesate in der vormaligen Grafsch. Zütphen [1]), Landrichter zu Zellen (Zelhem), und ihr Bruder Dieterich von Zelst Landrichter zu Hummelen (Hummelo) und Stenderen (Steenderen). Ihre Vorfahren hatten vor Alters die Regierung der Stadt Dötingheim (Doetinchem) bekleidet, wie der Drost der Grafsch. Zütphen, als Chef der Zütphanischen Ritterschaft, W. Freyherr von Hekern 1687 bezeugte, und sein Vater, der auch Landdrost von Zütphen gewesen war, 1664 auf Verlangen des Grafen Ernst Wilhelm von Bentheim bezeuget hatte. Die Regierung zu Dötinchem, eine in älteren Zeit mehr bedeutende Stadt, bezeugte 1687 den ersten März, dass Hartger von Zelst, Vater der Gräfin von Bentheim, Rath und Rentmeister der Stadt Dötincheim, Richter zu Zellern (Zelhem) und Wachtmeister der Grafschaft Zütphen, auch Landschreiber der Banderherrlichkeiten (keit) Baar und Lathum (Lathem) gewesen wäre, dass die Familie von Zelst von alten Zeiten her Bedienungen bekleidet hätte, so wäre u. a. Gerhard v. Z. 1435 Bürgermeister und Rathsherr gewesen, Peter v. Z. 1494, wieder 1579 ein Peter v. Z., 1583 Dieterich v. Z., 1674 Gerhard v. Z., Bruder des Hartger v. Z., des Vaters der Gräfin von Bentheim. Gerhard von Hekeren, zwar nur ein Pfarrer zu Ha(a)xbergen, aber immer von der in der Geldrischen Geschichte so berühmten Hekerischen Familie, und ein grosser Kenner der Alterthümer seines Landes, bezeugte 1688, dass ihm aus den Urkunden der Archiven der Kirchen, Klöster, Gottes und Rathhäuser zu Dötingheim, Zütphen, Duisburg (Doesburg?), Zelhelm (*sic*) Hummel (Hummelo), der Baronie Baar und Latum, Steendern, des uralten Stiftes zu Betlehem und anderer Orte dieser Landschaft, bekannt wäre, dass die Familie von Zelst seit dem Jahre 1300 die ansehnlichsten Männer in Kirchen und Staats-Aemtern hervor gebracht hätte; das uralte nun zerstörete Stift Betlehem

[1]) Hij komt overal alleen als „Richter" of „Landrichter zu Zelhem" en niet als „Herr" dezer plaats (in de Geogr. beschr. v. Gelderl. niet als havezathe vermeld) voor.

oder Belheim wäre von dieser Familie durch Güter grossen Theiles gestiftet [1]), welche noch den Zelstischen Namen führten [1]), wovon auch einige Trümmern der Belheimischen Grab und Kirchensteine zeugeten; in der grossen Kirche zu Dötingheim wäre noch ein grosser Platz zu Begräbnissen der Familie von Zelst; in den Kirchen und Privat Häuser Gläsern wären noch kaum leserliche Inschriften mit den Zelstischen und damit verwandten Familien Wappen, als derer von Holte, von Staverden und deren mehr; am Stundenweiser des Thurmes zu Dötingheim stünde: Hartger von Zelst Richter und Rentmeister 1644; eine Klocke zu Hummel und zu Zelheim hätten die Umschriften: „Hartger von Zelst Richter." [2]) „So viel die beiderseits mütterlichen Vorfahren dieser Gräfin von Bentheim belangt, bezeugte derselbe, dass ein Major Terink Spanischer Commendant der Festung Grol gewesen; zu Dötingheim in Keechs Hause auf der Dusburger Strasse hätte 1618 in einem Glase ein Spanischer Offizier mit der Inschrift: „Gerhard Terink" gestanden; vor dem Thore dieser Strasse stünde: „Johann Terink Rentmeister und Gemeins Mann; der Prinz von Oranien hätte 1674 einen andern Johann Terink zum Regenten der Stadt Dötingheim

---

[1]) Is. An. Nijhoff spreekt er niet van in „Het kl. Bethlehem of Bielheim" (Bijdr. IX, bl. 1 e. v.), welks archief thans een gedeelte uitmaakt van het Prov. arch. v. Gelderl. (zie Kort overz. v. h. Oud Pr. Arch. v. Geld., Arn. 1865, bl. 41), doch gewaagt, bl. 2 en 9, van „giften en erfmakingen, welke inzonderheid gedurende de 13e en 14e eeuw aan de kerk van St. Maria te Bethlehem ten deel vielen, en eene zoo veel mogelijk volledige lijst der bezittingen, welke van tijd tot tijd door het kapittel aangekocht werden, moge in andere opzigten hare nuttigheid (b. v. door de daarin voorkomende namen van personen en plaatsen, voor de genealogie van een aantal familien en voor de kennis van plaatselijke bijzonderheden) hebben, hier achten wij die als overtollig te moeten beschouwen. Er zijn charters onder, ook uit de 15e en 16e eeuwen, die bezegeld werden door bijzondere personen, door regterl. ambten., door heeren, edelen en riddermatigen, enz.".

[2]) Aanteekeningen omtr. het kiezen en het afleggen van den eed der drosten en rigters te Doetinchem, 1567—1709, treft men aan, bl. 52, 55, van het „Koerboek der stadt Doetinckhem, durch my Hartger ten Holte, nu ter tit secretarius, geschreuen ao. 1558." (P. Nijhoff, Inv. v. h. D. arch., bl. 61, 62.)

ernannt [1]); die Verwantschaft der Familie Terink mit den Geschlechtern Ham (ehemals in Ootmarssen auch bekant, mit Bentink zu Breckelkamp u. Andern verwant) und Lansink [2]) wäre ihm aus Ehepacten, Familien Theilungen u. a. Urkunden, aus Grabschriften u. s. w. zu Zütphen, Lohne (Stadtlohn?) Groll u. d. m. bekant. Von der Verwantschaft der Familien von Staverden und von Holte [3]) mit der von Zelst scheinet eine aufm Hause Bögelskamp

---

[1]) Volgens G. Brandt, Tweejaerige Gesch., 1674 en 75, bl. 458, werd in laatstgenoemd jaar de Magistraat van Deutekom gecontinueerd of van nieuws daertoe aangestelt:

Walraven v. Heekeren, Quirin Verheul, Balthasar Hagen, N. Dam, Hendr. Ketjens, Teunis Rensen.

[2]) Elsbe Lansinckx en Aleidis van Holdt, waren in 1501 geestelijke zusters in Sion's klooster te Doetinchem (Oudh. en gest. v. h. bisdom Deventer, II, bl. 518). — Gijsbert Lansing, als tinsheer van de Wiskensmate onder Steenderen, getuigt, 30 Oct. 1392, dat die met zijne toestemming verkocht is aan Dirk Gruter. Oorspr. perk. brf., met zegel (Nijhoff, Invent. v. h. Oud Arch. v. Doesb., bl. 58). — Gijsb. L. doet afstand ten behoeve van de vikarie St. Catharina in de kerk te Doesburg, van zijnen tins uit de Wiskensmate, onder Steenderen, 5 Mrt. 1393 (Ibid., bl. 59). — De naam L. komt ook voor in den Bladwijz. op het Tijdrkk. Reg. o. h. Oud Prov. Arch. v. Overijssel.; in Tadama's Tijdrkk. Reg. v. Oork. i. h. sted. arch. te Zutph., I, bl. 68, II, bl. 20, 72; bij Wassenberg, Embrica, Cliv. 1667, in de opdracht en p. 141, 230; d'Ablaing, Rp v. Zutph., II, bl. 2, 77.

[3]) Deze familie heeft haar artikel in La Chesnaye des Bois' Dictionn. généal. t. III, Paris 1757, p. 413: Van — Holt, Famille patricienne, connue dès l'an 1448 en la personne de Jean Van-Holt, maître d'hôtel ou majordome d'Arnoul, duc de Gueldre, qui le fit le 10 Nov. de cette année-là grand thrésorier de son duché de Gueldre, du comté de Zutphen, et de la seigneurie de Cuyck. L'article de cette famille dressé sur les titres originaux, et d'après les historiens de Gueldre les plus estimés, est traité avec étendue dans le quatrième registre de la noblesse de France. Henriette-Mechtilde Van-Holt, née à Stheeremberg ('s Heerenberg), dans les Pays-Bas, le 28 Août 1664, morte à Paris le 28 Sept. 1754, âgée de 90 aus, étoit tante de Barthelemi de Vanolles, ci-devant intendant d'Alsace, et ensuite conseiller d'Etat, dont le père Jacques-Hartger Van-Holt, grand audiencier de France et thrésorier général ancien de la marine, obtint au mois d'Octobre 1696 des lettres de mutation de son nom de Van-Holt en celui de Vanolles, et au mois d'Août 1704 des lettres de naturalité. Guillaume Van-Holt, gentilhomme originaire de Dotekum, sur les confins de la Gueldre

befindliche, nicht ganz mehr leserliche Familien Theilung unter die Brüder und die Schwestern von Staverden ihrer meist in und bey Dötingheim gelegenen Güter vom zweiten Jänner 1671 zu zeugen. Wilhelm Jacob von Staverden, Sohn Jacobs v. S. und der Gertrud v. Holte, theilet darin mit seinen Schwestern unter Andern: den grossen und kleinen Zehnten zu Raeffeler in der Herrlichkeit Gendringen und Etten (des Grafen von Berg) lehnrührig vom Gräfl. Hause Bentheim; auch eine Rentverschreibung von 1600 Gülden holländisch aus dem Gute Felsbergen [1]) des Doctors Gerhard von Zelst, welche sie mit ihren Verwanten Junker Zweten oder Zwieten und Hrn. von Keppel in Gemeinschaft besässen. Jener Doctor Gerhard von Zelst war übrigens Rath des Grafen von Berg oder des Herrenberg, S'Heerenberg." (Raet v. B., l. c., II. s. 41—45).

Voor mij ligt ook: „Eilfertiges Hochzeit-Lied, dem Hoch Edl. u. Hochachtb. Herren, Hrn. Francisco Theodoro Bruckmann, Wohlbestallten Bürgerm. u. Scheffen des Möersischen Haupt-Gerichts etc. als Bräutigamm; und der Hoch Edelgeb. u. Tugendr. Jfr., Jfr. Cornelia von Zelst, als Braut, Zu sonderbaren Ehren aus Freund-Nachbarlicher Schuldigkeit da Sie den 1. Febr. Jahrs 1726. per Dispensationem copulirt, Abgesungen von Petro von Sarn V. D. M. Duisburg, druckts Johannes Sas, Universität Buchdrücker." 3 pp. in-fol. — Uit dit lied blijkt, dat des bruidegoms eerste vrouw in April 1721 gestorven was. M°.

Hollandoise, seigneur de Bleck et de Biltien, co-seigneur de Liefferinck (drie in de Graafschap onbekende heerlijkheden), étoit père de ce Jacques-Hartger et d'Henriette-Mechtilde ci-dessus rapportés. *Mercure de France* 1755, page 214. Les armes de cette famille sont: *d'argent à sept annelets de sable, posés* 3, 3 *et* 1.

[1]) Wáár dit goed lag? Een landg. Velsterburch, in Zalland, ½ u. O. v. Gramsbergen, i. h. geh. Holtheme, a. d. Vecht, vermeldt v. der Aa, Aardrk. Wdb,; 't kan echter van latere dagteekening zijn.

MILITAIREN IN HULST.

MEDEGEDEELD DOOR

FRED. CALAND.

Het verwisselen van garnizoen der militairen veroorzaakt soms eene onoverkomelijke moeilijkheid tot het vervaardigen eener genealogie, waar zoo vaak eenigen van dien stand eene plaats moeten innemen. Spoorloos verdwijnt zoo een militair en men staat voor de vraag „waarheen"? En dat die vraag niet gemakkelijk op te lossen is, kan men begrijpen, als men nagaat in wat tal van plaatsen en plaatsjes, ja soms in ellendige fortjes aan de grenzen, in vorige eeuwen garnizoen lag.

Om in die zwarigheid eenigszins te voorzien, heb ik gemeend om alles dat in de doop-, trouw- en begraafregisters van zoo eene garnizoensplaats staat aangeteekend van de binnen hare muren eenmaal gelegen militairen, te verzamelen en aan den „Navorscher" af te staan.

Thans met het „stedeke Hulst", nu geheel en al van garnizoen ontbloot, gereed zijnde, volgen die aanteekeningen, met den wensch dat mijn voorbeeld van tijd tot tijd navolging moge vinden.

Kapitein Bernard van Poser, begr. 5 Nov. 1655 met Catharina van Plettenburg.

Maria Magdalena 23 Jan. 1647 (get.) Mevr. gravin v. Nassau, Renouda van Plettenburg.

Juliana Wilhelmina 4 Aug. 1649 (get.) Hans Maurits v. Poeser (sic).

Jhr. Dirk Alberda Kapitein met Maria Fakers (?) later genoemd Maria Foccama; Uit hun huwelijk:

Duert Allegonda Helena 7 April 1647 30 Maart 1652 (get.) Eliz. Muys van Oli.

1647 23 Nov. ondtr. Glaude la Main auditeur-militaire met Johanna van Berchem woñ 's Gravenhage. In den Haag staat dat zij jonge lieden waren.

Uit hun huwelijk:

Jacquelina 13 Jan. 1651 (get.) Johanna v. Berchem de oude.

Maria Elizabeth 25 Oct. 1652.

1648 8 Febr. Henri Herbere kapitein, met Anna Maria Mum wed. Jhr. Willem van Geverts-haēn (haven), luitenant.

1648 22 Febr. Dionisius van Wiarda, vaandrig, met Anna Maria Deles (?) van Tratum, d^r van kap. Alberda.

1648 5 Maart Hendrik van der Horst wed^r van Cornelia van Sonneveldts, met Anna Bras wed^e Alb^m de Klerck.

1648 29 Nov. Jan Thijssen kapitein wed^r van Sara ...., met Tanneke Geereberts wed^e.

Luit. Thomas Levingstone met Maria.

Anna Marg^a 31 Jan. 1649.

Johannes Losbach majoor van St Jan steen met Maria Pieters van Duijn.

Petrus 12 Jan. 1650.

Maria Marg^a 10 April 1652 (get.) gravin v. Nassau.

1650 22 Jan. Otto P. van der Aa Heer van Deyle j. m. kapitein, met Hendrina v. der Eede.

1650 19 Nov. Antonie de Huybert j. m. van Zieriksee kapitein, met Helena van Zyll j. d. van Asperen.

Begr. 1658 11 Mei vrouw van kap. (de) Huybert.

Begr. 1659 4 Maart kap. de Huybert.

Uit hun huwelijk:

Herman 18 Oct. 1651 (get.) Franç. v. Zijll.

François 25 Febr. 1653.

Max^n 23 Dec. 1654 (get.) Max v. d. Meer van Berendrecht, Leonora de Huybert.

François 29 Maart 1656.

Willem 10 Mei 1658. (get.) Baljuw de Huybert en Mevr. Lichtenberg.

1654 2 Mei ondtr. Cornelis Houttuyn j. m. van 's Gravenhage, auditeur-militaire, met Johanna van Berchem wed^e Glaude la Main (schepen van Hulst).

Begr. 1658 5 Juni de auditeur Cornelis Houttuyn.

Uit hun huwelijk:

Koenraad 23 Aug. 1656.

1655 ondtr. 23 Jan. get. Middelburg Jan de Bois van Aardenburg, sergeant, met Catharina Paneel j. d. van Middelburg.

Uit hun huwelijk:

Louis 30 Juni 1656 (get.) Quirina Leemans wed. van Vlisseghem. Geertruida Panneel vr. van Markus de la Palma.

1655 28 April Henri de la Barre sergeant, met Catharina van der Been van Hulst Gouverneur van Hardenbroeck.

Johan Godert 2 Mei 1655.

Willem Frederik 21 Sept 1657.

1657 24 Aug. Michiel van Luchtenberg wed^r. kapitein-Majoor, Kommandant van Hulst met Genoveva de Huybert geb. te Zieriksee.

Begr. 1656 1 Nov. vrouw van Comm. Luchtenberg.

Begr. bij avond 1658 25 Oct. Gouverneur Luchtenberg.

Begr. 1670 16 Mei Command. Luchtenberg.

Uit hun huwelijk:

Jacob Justinus 9 April 1659 (get.) Gouverneur v. d. Meer v. Berendrecht, Cornelia v. d. M. van Berendrecht wed. Raadsheer de Huybert.

Willem Max^{n} 17 Oct. 1660.

Martha Cornelia 18 Mei 1663 (get.) Pieter, Jacobus en Anna de Huyberts Anna Maria van Luchtenberg, Willem de Bont.

Willem Frederik 10 Aug. 1667 (get.) Wilh. van Brakel vrouw van Comm. Aitzema, kap. Gillis van Bergen.

1658 3 Mei Johannes Lamy, kapitein, met Agnes Graniers wed^{e} Hendrik Nuyts.

Begr. 1656 8 Aug. vrouw van kap. Lamy [1].

Begr. 1656 20 Nov. Sergeant Lamy.

1659 11 April Jh^{r}. François de la Chappelle, wed^{r} van Maria Gemerts, luitenant, met Anna Maria Steenblock wed^{e} Bernard Wittenhorst.

1659 4 Oct. Johannes Abbas wed^{r} Adr^{a} Cath^{a} Hessels luitenant, met Johanna van Bergen (Berchem) wed^{e} Cornelis Houttuyn.

Uit hun huwelijk:

Hans 14 Juli 1660

Hans Hendrik 5 Nov. 1661.

1661 3 Dec. Anzelmus Aitzema kapitein, met Wilhelmina van Brakel van Arnhem, wed^{e} Charles de Liedekercke woñ. Haarlem.

Begr. 1670 18 Jan. vrouw v. Comm. Aitsema.

Begr. 1670 13 Dec. Comm. Aitzema.

1664 30 Juli ondtr. Benjamin de Poulastrom, heere van l'Auteil, kapitein, met Johanna Perponcher de Maisonneuve wed^{e} Isaac de Vigne, won. Delft.

1665 11 Sept. Gillis van Bergen j. m. zoon van Govaert, kapitein, met Anna Maria Luchtenberg j. d. v. Breda.

1666 17 Juli ondt. Willem de Bont sergeant-majoor, Gouverneur van Hulst, Elizabeth van Berkel j. d. van Rotterdam, woñ. Dordt.

1667 16 April Daniel Ooms, wed^{r} Catharina Struve, met Catharina van Sonneveldt j. d. v. Dordrecht.

1669 ondtr. 12 geh. 28 April. Steven Wiltschut j. m. sergeant, met Cornelia Oostwaldt j. d. tot Hulst.

Uit hun huwelijk:

Susanna Odila 25 Maart 1672.

Glaudina Johanna 15 Juli 1673 (de vader is nu op 's lands vloot (get.) Kapitein Johan Holscher, Glaudina Susanna de St. Amant (vrouw van Valentijn Oostwalt), Johanna Macare.

---

[1]) Hoe deze zijne eerste vrouw genoemd is, blijkt niet.

1669 16 Juni Dominicus Pasques de Chavonnes, luitenant, met Maria Lamy j. d. woñ. Breda.

Uit hun huwelijk:

Johanna 20 April 1670, (get.) kap. Jan Lamy, Johanna de Savornin dit de Chavonnes.

Petronella 16 Aug. 1671 (get.) Pierre Pasq. de Chavonnes.

Bonifacius Ocker kapitein met Nicasia de Vos.

een kind oningevuld 21 Dec. 1670.

1671 10 Jan. Pieter van Dortmont j. m. sergeant, met Amelberga van Schoten wede Guillaume van der Meessche.

1672 13 Jan. Jhr Jacob Ludolf Losecaet, luitenant, met Jkv. Cornelia Cransserdoorn, (Isendoorn) a Blois tot Burg.

1672 16 Mei Willem van Renoy j. m. vaandrig, met Catharina van der Elst wed van Vondel.

1675 18 Sept. Jacques la Tremouille j. m. soldaat, met Janneke Neys j. d.

Antonie van de Perre Majoor van Hulst met Maria van Koolwijk, begr. 13 Jan. 1681.

Antonie Diederik 21 Maart 1677 (get.) Diederik v. Koolwijk, opperbaljuw v. Delfland, Anna Maria (v. d.) Meersch vrouw van Johan v. d. Perre pensionaris van Tholen.

Jan Vonck van Lynden kapitein met Alida de Haas.

Uit hun huwelijk:

Anna Elizabeth 1 Oct. 1677 (get.) Kolonel Wynckelman, Anna Vonck van L. vrouw van Jhr Hendrik V. van Lynden.

Jacob 9 Oct. 1678 (get.) Lucretia de Haes, vrouw van kolonel Wynckelman.

1678 18 Juni Hans Scholtanus adelborst, met Janneke Quint j. d. uit Gelderland.

1678 11—27 Nov. Mathijs van Beyma kapitein, met Anna Jacoba de Vriese Jacobs dr.

Uit hun huwelijk:

Koeraad Jacob 30 Aug. 1680 (get.) Anna v. Vierssen wed. laatst van kol. Amama.

Digna Maria 8 Oct. 1681 (get.) Meynaert de Perceval, heer v Wijchem, Gouvern.

Coert 17 Sept. 1683 (get.) Antonia Schade v. Westrum.

Anna 26 Aug. 1685 (get.) Jacobus Woutersen (Wouters) oud-burgr v. Tholen, Eylke Beyma vrouw van kap. Levinus van Vierssen.

Johan Walricht luitenant, met Magdalena Sperrebous.

Cornelia Susanna 22 Sept. 1680.

1680 4 Dec. Jan Geerenbeeck, wedr Sergeant, met Anna Cornelia van der Burch j. d. v. Middelburg.

1680 6 Dec. Jhr James Murray wedr Anna Laen, Cornet, met Johannes de Valk j. d. van Bergen op Zoom.

1681 13 Sept. Jan de Witte j. m. soldaat, met Janneke Bake j. d. van Moerbeke.

1681 19 Nov. ondertr. te Zieriksee André Boxel wed^{r}.. kapitein, met Magdalena, Maria van Gelre j. d. van 's Gravenhage, won. Zieriksee Begr. te Hulst 1690 25 Feb. kap. Boxel Begr. 1692 29 Febr. wed. heer Bockel (Boxel?)

1682 25 Nov. Johan Willem Blanche j. m. vaandrig, Glaudina Suzanna de St Amand wed. Oostwalt. [1])

Uit hun huwelijk:

Hillegonda Cornelia 18 Juli 1683 (get.) Cornelis v. d. Does, Hillegonda de Perceval.

Pieter Godfried 25 Dec. 1685 (get.) Maria van Beaumont vrouw van Godfried Wessem St Amant.

Johannes Gillis 4 Jan. 1687 (get.) Gillis v. Bergen, majoor kommandant v. Nijmegen, Anna Cath^{a} Friessem (?) vrouw van luitenant Blanche.

Barbara Sibilla 21 April 1688.

Laurens Floris 27 Jan. 1690 (get.) Anna Cath^{a} Blanche.

1682 29 Nov. Joachim Amama, kapitein. met Petronella de Vriese j. d. van Hulst.

1682 16 Nov. ondtr. Geertruidenberg. Gerard Wijnia j. m. van Leeuwarden, luitenant, met Hester. Thijn j. d. v. Goeree.

1684 19 Febr. getr. te Wichem in Gelderland, Coert Jan van Swansbel j. m., sergeant-majoor, met Hillegonda Maria de Perceval j. d.

Uit hun huwelijk:

Johanna Maria 10 Febr. 1686 (get.) Daniel de Block van Scheltinga, grietman van Schoterland, de Magistraat van Hulst en Hulsterambacht, Rentmr. Jan Hendrik Bornius, Christina van Swansbel, in hare plaats Freuling Mechtelt van st, Sara de Perceval.

Pieter Willem 14 Dec. 1687 (get.) Kol. Meinard de Perceval Gouverneur van Hulst, Jacobus v. d. Rijt, heer van Woestwesel, vrouling Mechtelt van Bronckhorst.

Maria Berta 31 Aug. 1689 (get.) Berta Wittinghof gen. Scheel vrouw van Heyen, Geertruida Maria Pijnssen van der Aa, vrouw van Johan van Bronckhorst.

Meynard 24 Aug. 1691 (get.) Ambrosius de Perceval.

Elisabeth Johanna 15 April 1693.

(naam oningevuld) 9 Jan 1695.

1684 10 Juni. Gerard van Holewerff, vaandrig, met Dina Cappron j. d. won. hier.

Uit hun huwelijk:

Altetus 14 Mei 1688 (get.) Pelgrim en Henrica Hoolwerf.

---

[1]) Valentyn Oostwalt schepen van Hulst, wed^{r} Maria van Meerchem, huwt te Utrecht 25 Oct. 1674 Glaudia Susanna de St Amant.

Alida Merg^a 8 Maart 1690.

1684 2 Dec. Cornelis van der Does, j. m. kapitein, met Barbera van Erckel j. d.

Begr. 1693 25 Nov. vrouw van kap. v. d. Does.

Uit hun huwelijk:

Anna Cornelia 8 Aug. 1684 (get.) Wilh^n Joh^a van Erckel (get.) Uyterwijck.

Cornelia 19 Maart 1687 (get.) Cornelis van Erkel ontf^r, Wilhelmina van Erkel.

Anna Wilhelmina 22 Sept. 1688.

Wilhelmina 16 Sept. 1689.

Jan Hendrik 29 Juni 1691.

Hendrik 23 Novr 1692.

1685 1 Mei geh. te Heinsdijk, Arnold Meurs, j. m., adjudant, met Christina Sybergen.

1685 4 Mei Johan Batenburg wed^r Geertruida de Vries, vaandrig, met Agatha Adriana Baeck j. d. van St Annefort.

Begr. 1687 11 Maart vrouw van vaandrig Batenburg.

1686 5 Jan. Cornelis Dirksz, j. m. soldaat, met Janneke Bake j. d. v. Moerbeke.

1686 19 Oct. Herman van Rumbeck j. m. sergeant, met Johanna van Seventer j. d. van Utrecht.

Nicolaas van Theeuwen met Anna Catharina Spingeler.

Richard 28 Nov. 1687.

1687 10 Dec. Johan van Batenburg (wed^r Agatha Bake), vaandrig, met Barbara de Grauw j. d. van Bergen op Zoom.

Uit hun huwelijk:

Pascasius 28 Jan. 1689. (get.) David Bake, Robert Gordon Geertr^a Gordon, wed. de Grauw.

Agneta Adriana 25 Oct. 1690.

Pieter 29 Nov. 1702.

1687 5 April ondtr. Liefkenshoek. Kerst Wiertsma j. m. v. Leeuwarden vaandrig, met Johanna de Valck wed. James Murray — (vermoedelijk dr van Antony de Valck, Baljuw van Hulst en Commandeur v. Liefkenshoek).

1688 Hans Willem Harnas, wed^r Anna Laurens Luitenant, met Neeltje Zeeburg j. d.

Begr. 1686 5 Dec. vrouw van luit. Harnas.

Begr. 1690 11 Oct. vrouw van luit. Harnas.

1688 6 Juni Johannes Meurs, adjudant, met Elizabeth Zeeberge.

1690 13 Mei Cornelis de Pauw wed^r Leyntje Tamerel, soldaat, met Clara van Neel j. d.

Johannes Drevis met Sara Bartholf.

Kinderen:

Hendrik 6 Aug. 1690.

Johanna 15 Aug. 1691.

1690 20 Sept. Pieter Wiltschut soldaat, met Elizabeth Gereken (?) won 's Hertogenbosch.

Pieter van Rijssel luitenant met Dina van der Graaf.

Kinderen:

Maria Helena 9 Feb. 1691.

Walburg 10 Febr. 1692 (get.) Helena en Willem v. Rijssel.

Helena 8 Dec. 1694.

Johan van Meekeren vaandrig met Cornelia Vlam.

Uit hun huwelijk:

Jacoba Cornelia 7 Jan. 1691.

Cornelis 12 Nov. 1692.

Jacobus 20 Oct. 1694.

Catharina 7 Oct. 1695.

Jacob 10 Juli 1699.

Cornelis 11 Febr. 1705.

Cunera 21 Jan. 1707.

1692 16 Jan. Joost van Oijen wed^r Lysbeth de Wayer, soldaat, met Anneken Moerdijks j. d. van Hulst.

1692 26 April Johannes van Emmenes vaandrig met Anna Maria Blancfort j. d.

Francois Dijkerhoff regiments chirurgijn met Marg^t Helena ten Hoodt.

Jan 7 Mei 1692.

1693 10 Jan. Matthys van Lonnez adelborst, met Wilhelmina Morlet wed. Willem Hasemans.

1693 4 April Samuel van den Berge, chirurgijn wed^r Maria Oostermans met Geertruida van Ravensberge wed. luit. Jac. van Heusde.

1693 9 Juli Jan ten Boeckhorst j. m. sergeant met Agnes Hiltmans j. d.

1693 7 Sept. Bartholomeus Grimaldos, tamboer met Elizabeth de Pape wed. P. Buis.

Gijsbrecht Schimmelpenninck van der Oye, kap.-majoor, comm. van Hulst, Begr. 18 Mei 1696 met Cornelia van Borsselen v. d. Hooghe.

Kinderen:

Johanna Adriana Cornelia 23 Sept. 1693 (get.) Nicolaas v. B. v. d. Hooghe Maria Campe, vrouw van Adn. v. B. v. d. Hooghe.

Alexander Hendrik Ambrosius 2 Sept. 1695.

Adam van Westerbeek met Clara van Sinia (Snia).

Margaretha Encommera 23 Oct. 1693.

Willem van Hille kolonel, Gouverneur met Susanna Madg^t Kien, begr. 10 Aug. 1702.

tresorier. (get.)

Scipio 30 Mei 1696 Sigismund Blanckaert, Scipio van Hille, Suzanne van Woerden vrouw van P^r. van Aldewerelt.

Cornelia 2 Jan. 1699.

In 1698 komt als doopget. voor Johanna Kien wed. Kapitein Johan Pijl.

1699 13 Aug. ondtr. Muis Frederik Caspar Serasie adjudant met Johanna Martijn.

1700 10 April Johan van Huyssen luitenant wed[r] Maria Jans met Geertruida Schoock j. d.

Charles Morgan, luitenant met Hillegonda de Gay.

Charles 13 Oct. 1700 (get.) Charles Berkhoffer luit.-kol, Maria Murray.

1700 21 Aug. Egbert Deltima j. m. geb. te Collum, vaandrig met Elizabeth van der Valk j. d. van Bergen op Zoom.

1702 27 Mei Pieter Claessens, wed. Elisabeth Cappron, soldaat, Levina Euseling j. d. v. Gent.

Karel van Berkhoffer kolonel met Joh[a] Maria Murray.

Gideon 11 Juni 1702.

Zacharias Stutten, luitenant met Christina Vermasen.

Stephanus 21 Juni 1702.

1702 14 Juli Maximiliaan Ernst de Sandere, Vaandrig met Frederica de Box (of Bor).

Uit hun huwelijk:

Catharina 14 Feb. 1703.

Godefroi Ernst 11 Jan. 1705 (get.) Hend. Jarg de Sanderen.

Godefroi Frederik 6 Jan. 1706 (get.) Mej. H. M. de Sanderen.

1702 2 Dec. Antonie Gales j. m. kapitein van Amsterdam met Petronella Susanna Wouters j. d.

Stefanus 21 Juni 1702.

1703 12 Sept. Antonie van Batenburg soldaat met Aaltje Dircx wed[e] Herman van Ravensberg.

1703 20 Oct. Gerrit van Ophoven j. m. sergeant met Jacomina van den Born j. d.

1704 10 Mei Everard Dominicus Temminga vaandrig met Sophia Elizabeth Gras wed. Willem Swreyters.

1704 4 Juni Jacobus de Vlieger j. m. luitenant met Dina Gottenis j. d. woñ. hier.

Uit hun huwelijk:

Cornelia 21 Juni 1705.

Jacob 24 Oct. 1706.

David Meyland luitenant met Anna Wiarin (?) Meyland

Anna Hendria 29 Juli 1705.

1704 30 Juli Johannes Berger kapitein des armes met Susanna Drabbe j. d.

1705 6 Mei Willem Prisse j. m. chirurgijn van de Compie van Sigtermans, met Maria van Breewig wed. Harmen Honig.

1705 21 Sept. Johan v. Dortmont j. m. luitenant met Elizabeth van Riete j. d.

1706 4 Juni Fierick van Idsinga kapitein met Martha van der Byle wed. Gerrt van Cal.

1707 24 Augs. Johannes Ferleman j. m.. vaandrig met Catharina van Zandijck j. d. won. Hulst

Louis de Fontaine kapitein met Isabella Sichastna (Scholastica) de Vos van Steenwyk.

Gerard Etienne Hendrik 17 Dec. 1707.

1707 21 Oct. Tjaart Engelbert Wederspan j. m. korporaal met Helena van der Saag j. d. geb. Arnhem.

1708 28 April WelEdgeb. heer Alexander Rengers, j. m. vaandrig met Johanna Cornelia van Vlisseghem j. d.

Uit hun huwelijk:

Willem Pieter Adriaan 29 Mei 1709 (get.) Aletta Cornelia Nieuwkerken wede Willem Johan Rengers.

Alex. Jacob Mathias 6 Aug. 1711.

1708 20 Febr. Antonie Swanenburg j. m. soldaat met Josina Fetghers (?) j. d.

1709 9 Jan. Petrus Jacobus van Camax, veldscheerder met Machtelina van der Steen j. d.

Reinier de Vree kapitein met Adriana Sophia v. d. Hagen.

Theodora Hendrika 20 Maart 1709.

George du Spray, kapitein met Alida Elizabeth van Ceppelfox.

Gebrina Elizabeth 19 Dec. 1708.

Te Bergen op Zoom was uit dit huw. ged. 24 Juli 1705 Petronella Gebryna en als get. komen voor: Johannes de Spree kolonel, Werner Arend van Keppelfox. Petronella van Bommel en Gebryna van Spree.

1709 3 April Antonie van Batenburg j. m. soldaat met Johanna de Bruyn wed. Christiaan Dopslag.

Begr. 1726 4 Sept. Antonie Batenburg.

1710 30 Oct. Mathias Eversdijck j. m. vaandrager met Petronella Cunera van Vlisseghem j. d. v. Hulst.

Begr. wed. luitenant Eversdijk 14 Maart 1730.

1711 21 Oct. Andries van de Casteele j. m. vaandrig in garnizoen te Sas van Gent met Susanna Maria van Vlisseghem j. d. van Hulst.

Uit hun huwelijk:

Jacobus Wilhelmus 4 Oct. 1711 (get.) Willem Eversdijk, pred. te Rotterdam. Jacoba Lammers.

Mathias Alex. Mauritius 8 Febr. 1713 (get.) G. W. van Poortman.

Stefanus Ferdinand Cornelis 30 Maart 1714 (get.) Stefanus Ferd. Roer.

1714 5 Oct. Jacobus van Jolen (Dalen) j. m. van 's Gravenhage, vaandrig met Jacoba Valk j. d.

1714 7 Nov. Johannes (van) Dortmont wed. Eliz. van Riete, luitenant met Johanna Valk wed. Adriaan Praat.

Uit hun huwelijk:

Pieternella Jac^a 30 Aug. 1715.

Martina 3 Oct. 1716 (get.) Martina de Pauw.

Jan 17 Nov. 1717.

Jacob 28 April 1720.

Pieter Paulus 13 Aug. 1721.

1716 18 Maart Robertus Franciscus Cavallier j. m. geb. te Amsterdam R Cath, vaandrig met Martha Isabella van Vlisseghem j. d.

Uit hun huwelijk:

Lucretia Petronella Margaretha 17 Mei 1717.

Adriaan Lodewijk 10 Jan. 1719, beide gedoopt te Dendermonde, doch ook ingeschreven in het Protest. kerkreg. van Hulst.

1717 24 Aug. Dirk Arend Roesse j. m. kapitein met Anna Pijl j. d.

1718 5 Maart, geh. 20 te Leeuwarden Willem Aug. Brunel de Limolles (?) kapitein met Fraulein Robbina Margaretha van Ballen.

1718 19 Maart Willem Hamilton j. m. vaandrig met Theodora Althuisen j. d. 's Gravenhage.

1721 7 Mei Cornelis Imbyse van Batenburg j. m. vaandrig met Johanna de Jager j. d.

Uit hun huwelijk:

Johan Bernard 25 Maart 1722 (get.) Barb. de Grauw wed. kap. van Batenburg.

Charlotta Wilhelmina 8 Dec. 1726.

1722 ondtr. 12 Mei Willem Arton kapitein met Eugenia Jacoba van de Velden j. d. won. Dendermonde.

Gideon de Robillard de Champagné, luitenant met Adriana Barbara van Bergen.

Max^n Cornelis 2 Juni 1723 (get.) Barones Susanna de Robillard de Thonne Boutonne (?)

Louis Samuel Levesque de la Bois Liniere, luitenant met Maria Colen.

Emée Louise en Maria Goverdina 6 Oct. 1723 (get.) Louis Aug. L'Evesque de la B. Liniere en Madame Emée L'Evesque de la B. Linière.

1725 28 April Johannes Rochefort wed^r Petronella Maria de Grauw, kapitein-luitenant met Anna Catharina Volkaert j. d. van Hulst.

Jean Benjamin van Reiswyck Majoor, groot-majoor van Hulst, begr. 2 Febr. 1729 met Maria Margaretha (de) Ma(u) rignault.

Johanna Maria 2 Jan. 1726

Johannes Passepin luitenant met Susanna Pellerin de Serbier (des herbiers).

Johannes Bernardus 17 April 1726 (get.) Pieter Bernard Wenssen en zijne vrouw Helena Ingelis.

Andreas Hendrik ter Stal, luitenant met Isabella Wilh^a van Eibergen.

Hendrik Cornelis Andreas, 27 Oct. 1726.

Cornelis Andreas Hendrik 21 Maart 1727.

Adolf van Ostee kapitein met Goverdina Adriana Colen.

Pieternella Maria Agatha 5 Maart 1727.

Cornelia Pieternella Maria 19 April 1728 (get.) Catharina Maria Coolen vrouw van kap. La Boliviere.

Bonnema vaandrig met C. M. van der Ley.

Geertruida Jacoba 13 Juni 1727.

Johan Adolf Meybaum, ingenieur met Catharina Ries Kesselaer.

Johanna Theodora 22 Aug. 1727.

Pieter Muratel, luitenant met Agneta Gargon.

François 21 Sept. 1727 (get.) François Gargon.

1729 27 Juni geh. te IJzendijke Jan Peres j. m. luitenant met Klasina Lucretia van Vlisseghem j. d. van Hulst, won. IJzendijke.

1729 28 Juli Thomas Hardtman j. m. geb. te Wezel, vaandrig met Hendrina Maria Imb. van Batenburg j. d. geb. te Bergen op Zoom, begr. 14 Oct 1730.

Uit hun huwelijk:

Margaretha Cornelia 8 Oct. 1729 (get.) Marg^a v. der Upwijck.

1729 9 Septr Ernst Jacob Freytach geb. te Hanover, wed^r Eva Elizabeth Heldevier, kapitein met Jacoba de Pauw j. d. van Hulst.

1729 4 Oct. geh. te Sluis Arnoldus Allardus de Jonckheere j. m. luitenant met Maria Eversdyck van Goes, won. te Sluis.

1730 21 Juli geh. 6 Aug. Kloosterzande. Abraham Lodewijk Palm geb. te Breda wed^r van Anna Helena van Schaegen, kapitein met Antonia Elizabeth Cañ j. d. geb. te Zieriksee.

Johan Wijndt, sergeant met Florentina Paulus.

Johannes 17 Jan. 1730.

Jacoba Nauta met Johanna Maria Pelerin des Herbiers.

Wilhelmus Albertus 25 Dec. 1730 (get.) Albert Nauta pred. te Doornik, Maria de Keyser.

Samuel Jacobus 9 Mei 1734.

Maria Anna 23 Febr. 1737.

Johan Normandie sergeant met Catharina Dolleman.

Karel 14 Jan. 1731.

Johannes Anselmus Ossemans, korporaal met Geertruida v. d. Born.

Johan Hendrik 26 Jan. 1731.

1732 11 Jan. Gerbrand Schutter geb. te Rotterdam, kapitein, wed^r Anna Maria Knijff met Anna Pijl geb. te 's Hertogenbosch wed^e Dirk Arend Rouse.

Philip Ernst Vegelin van Claarbergen luit.-kolonel grootmajoor met Helena Cunera Amama.

Pieter Benjamin 2 Juni 1734.
Nehemina 11 Jan. 1739.

Pieter Schoock Majoor van de Moerschans met Maria Helena Uesselers.
Geertruida 1 Mei 1735.

Johannes Houtisse sergeant met Cath[a] Geertr[u] Tempelaar.
Jacobus Eduard 15 Mei 1735.

Pieter Gelects luitenant met Carolina Eliz. Saule.
Maria Christina 10 Juli 1737.
Pieter Karel 20 Jan. 1740.

1735 25 Juli Willem van der Mast [1]) geb. te Bergen op Zoom, majoor, wed[r] van Lydia Knijff met Susanna Pijl geb. te 's Hertogenbosch won. Hulst.

Elias de Maurin ingenieur met Catharina de Huy.
Stefanus Glaude 5 Aug. 1735.

1738 8 Jan. Johannes Verschuur j. m. geb. Lillo, luitenant met Susanna Chaylon geb. Maastricht.

Benjamin van Batenburg, luitenant met Maria Charlotta van Loo.
Susanna Perina 19 Maart 1738 (get.) Stefanus van Loo luitenant, Susanna Pijl vrouw van Kolonel v. d. Mast.

Cornelis van Bommel ingenieur met Adriana Maria Pesyn.
Cornelia Pieternella 21 Juni 1738.
Jan Jacob 14 Oct. 1739.
Adriaan 3 Maart 1740 (get.) Adriaan v. Bommel en zijne vrouw Johanna Helena de Rooy.

1739 14 Jan. Johan Michiel Schoon j. m. vaandrig met Jacoba Alida Rolandus j. d. van Hulst.

Walter Bruce vaandrig met Jacoba Turcq.
Maria Cath[a] Johanna 11 Aug. 1739.
Jacoba 30 Nov. 1740.

Pascasius Diederik Imbyse van Batenburg vaandrig met Judith Houts, begr. 15 Aug. 1739.
Elisa Johannes 11 Aug. 1739 (get.) Elisa Benj. Imbyse v. Batenburg kapitein (begr. 2 Febr. 1741).

Willem Trapman sergeant met Geertruida de Saar.
Johan Karel 23 Aug. 1739.

Jonas Lodere chirurgijn-majoor met Maria Caby.
Mina Elisabeth 6 Sept. 1739.

---

[1]) Ged. te B. o. Z. 6 Jan 1690 Willem, Zoon van Cornelis v. d. Mast en Cath[a] Binke.

1741 10 Juli ondtr. Antonie l'Esperance du Pont geb. te Rijssel, mr. vuurwerker met Elizabeth Ketwich geb. te Nijmegen [1])

Jacobus Cornelis Croockens groot-majoor, kapitein met Marg[a] Engelberta Willinck.

Adriaan 20 Nov. 1740.

Rudolfina Abigail 13 Jan. 1743.

Engelbert Gerard Johan 12 Juni 1744 (get.) Sofia Willinck wed. Gerard Waltjes.

Gerardus Verschuur, kapitein met Sara Marie de la Rocque.

Gerard Abraham 3 April 1741 (get.) Ab[a] Sam. de la Rocque.

Frederik Swenken Sergeant met Johan Blom.

Maria 8 Juli 1742.

Begr. luit. Fred. Swenken 9 Juli 1770.

Charles de Matthey, luitenant met Cornelia Baster.

Apollonia 16 Sept. 1642 (get.) Adriaan Baster.

Adriaan 19 Febr. 1744.

1743 18 Jan. Abraham Pieterz. van Goethem j. m. geb. te Vlissingen, vaandrig, later kap.-luit. met Johanna Bernardina Naasthoven j. d.

Uit hun huwelijk:

Pieter Cornelis 1 Dec. 1743 (get.) P. v. Goethem, schepen van Vlissingen.

Levinus 29 Dec. 1748 (get.) Theod[a] Cath[a] Naasthoven.

Cornelis Christoffel 18 Juni 1755.

Maria Theodora 11 Mei 1757.

1743 1—17 Maart François Johan Turcq j. m. geb. Bergen op Zoom, vaandrig met Elisabeth Seys geb. te Sluis.

---

[1]) Van deze familie du Pont kan het volgende medegedeeld worden:

Pierre du Pont huwt Maria Fribert. Uit hun huwelijk:

François du Pont geb. 1652 te Poictiers in de prov. Ponton (Frankrijk) overl. Rijswijk (Vlaanderen denkelijk Rijssel) 17 Juni 1736 huwt 1701 Titia Maria Heghman. Uit hun huwelijk:

Antony l'Esperance du Pont, geb. Ryswyk (Rijssel?) 20 (30) Juni 1710, overl. 's Gravenhage 15 Feb. 1788, als kolonel, chef der artillerie.

Huwt te Namen 3 Aug. (ondertr. Hulst 18 Juli) 1741 met Eliz. Ketwich.

Antony du Pont, geb. te Deventer 19 Jan. 1749, kapitein der artillerie, overl. te Dungen .... 1814.

Huwt te .... 17 Sept. 1771 met Lucretia Cornelia Bols.

Arnolda Antonia du Pont, geb. Maastricht 6 Mei 1774.

Huwt te den Simon Cornelis Knappert.

Uit hun huwelijk:

Levina Dina 29 April 1744 (get.) kap. Maurits Seys.

Dina Maria 2 Juni 1745 (get.) als voren.

Pieternella Jacoba 13 Sept 1752,

Maria Elizabeth 11 Jan. 1755.

1744 13 Jan. ondtr. te Alphen. Jh^r Jacobus van Brunighausen geb. 's Gravenhage kapitein-luitenant met Jkv. Anna Maria v. d. Meer geb. te Alphen.

Herman Limborg, cadet, met Johanna Françoise de Capele.

Abram Johan 22 Maart 1744 (get.) Maillardus v. den Busche en zijne vrouw .... v. d. Capele.

1746 8 Febr. Gerard Koenraad Cornelis Ruyl geb. te Grave, kapitein met Sophia Elizabeth Bos geb. te Nederasselt.

Nicolaas Kerber ingenieur met Joh^n Hendrina Ridder.

Maria Jacoba Hendrika 11 April 1746.

Lucas Terstall vaandrig met Maria van Stalen.

Isabella Wilhelmina 17 April 1746.

Jan Hendrik de Jong adjudant met Anna Dorothea Richters

Agatha 29 April 1746.

Cornelis van Suchtelen ordinans ingenieur met Theodora Cath^a v. Cattenburg.

Hendrika Susanna 2 Dec. 1746.

1749 5 Jan. Johannes Kremer geb. Maastricht (R. Cath.) soldaat met Anna Maria van Loo j. d. v. Deventer wed. Arnoud van Gent.

1749 3 Mei Jan Bernard van Imbyse van Batenburg j. m. luit.-ingenieur, laatst won. 's Gravenhage met Susanna de Wit (Witt) j. d. van Delft.

Uit hun huwelijk:

Johanna Petronella 11 Oct. 1750.

Cornelia Lucretia 20 Oct. 1751 (get.) Cornelis en Lucretia Maria van Ymb v. B.

1749 22 Sept. Johan Peres wed^r C. L. van Vlisseghem, kapitein in garnizoen. te Zieriksee met Johanna Cornelia de Pauw j. d. van Hulst.

Uit hun huwelijk:

Jan André 18 Maart 1753 (get. Martha Paulina v. Vlisseghem vrouw van Doct. Rauwertz.

George Wih^e Walliser, luitenant met Maria Dorothea Cath^n Duvernois.

Karel Aug. Fredrik 10 Nov. 1749.

Antonie Joseph de Rechteren van Hemert onder-majoor met Susanna Adriana Ferleman.

Otto Hugo 10 Jan. 1751.

Adriana Maria 28 Mei 1752.

Adriana Maria 30 Sept. 1753.

Wilhelmina Joh^a 22 Juni 1755.

Marinus Jacobus 3 Oct. 1756 (get.) Marinus van Steveninck.

Pieter Robbert 31 Mei 1758 (get.) Pieter de Waeyer de la Rue, Pieternella Robberdina de Waeyer.

1749 19 Nov. ondertr. Johan David Aman j. m. geb. Maastricht, kapitein-luitenant met Antonia van Swanenberg j. d. van Vere.

Uit hun huwelijk:

Cecilia Charlotta 16 Dec. 1750 (get.) Karel Diederik van Swanenberg, generaal-majoor, commandeur der stad en zijne vrouw Cecilia Adriana v. den Brande.

Maria Davina 23 Juli 1752.

Karel Adriaan 18 Aug. 1754.

Wilhelm[a] Casperina 9 Mei 1756.

Magd[a] Wilhelmina 24 Juni 1759.

1753 12 Maart Jan Jsaak Staakman j. m. geb. te Venlo, vaandrig met Catharina Adriana Naasthoven j. d.

1755 1 Dec. Johan Baptiste baron de Salis j. m. van Streyerfeld in Grauwbunderland, kapitein met Ida Adriana Moorman van Hulst komen beide nog voor als doopgetuigen in 1763.

1758 2 Dec. Jan Cornelis de la Houssaye j. m. geb. Bergen op Zoom met Catharina Janssens j. d. geb. Loenen.

1760 19 Sept. Gerardus Verschuur wed. Zura Maria de la Rocque, kapitein met Judith Adriana Thierry j. d. geb. te 's Gravenhage.

Uit hun huwelijk:

Wilhelmina 12 Juni 1763 (get.) Guill. Thierry Generaal majoor, Jac[a] Wilh[a] Verschuur wed. C. J. van Visscher.

Gerardina Judith Adriana 5 Juni 1765.

1764 8 Febr: George Christiaan Kraft adjudant met Susanna Elisabeth Joly j. d.

George Christiaan Kraft nu luitenant komt in 1771 voor als geh. met Adriana Jacoba Braam. Zij hadden eene dochter Carolina ged. 17 Febr. 1771.

Egbert Lankhorst luitenant met Jacoba v. der Kreeck.

Margr Albertina 13 Aug. 1752.

Johan Ludwig Mohr adjudant met Susanna Dubbing.

Frederik 30 Oct. 1757.

Johannes Lotharius Urranth kap.-luitenant met Christina Eva Puteman.

Anna Eva 12 Aug. 1761 (get.) Matheus Siderius ingenren. Anna Maria Dubois echte lieden.

Jacob de Jongh met Helena Thomson.

Maria Jacoba 3 (geb. 1) Jan. 1762 (get.) James Thomson luit.-kol. (overleden) en zijne vr. Maria Rinck.

Mathys George Streso luitenant met Gesina Booneschans.

Engelina 17 Jan. 1762.

Michel Ludolf Tervile luitenant met Elisabeth Cath[a] Theben.

Diederik Sixtus } 2 April 1763.
Anna Catharina }

Hendrik Schiphorst vaandrig met Geertruida Guichard.

Johannes Alexis 10 Juli 1763.

Gaspard Beylon, chirurgijn-majoor met Susanna Cath[a] Brand.

·Nicodemus Marianus 15 Maart 1767.

1767 3 Dec. Cornelis de Brauw j. m. geb. te Zieriksee Luitenant-kolonel met Alida Charlotta Albertina Paris j. d. van Hulst.

Uit hun huwelijk:

Daniel 18 Sept. 1768 (get.) Ester Stavenisse wed. Dan. de Brauw, luit-kol.

Theodora Hester 22 April 1770.

Willem Maurits 26 April 1772 (get.) Daniel Maurits de Brauw schepen van Zsee.

Cornelia Maria 13 Juni 1773 (get.) Maur. Corn. v. Borsselen en zijne vrouw Corn[a] Maria de Brauw.

Cornelis Stavenisse 5 Febr. 1775.

1771 15 Dec. Ulrich Konn (Koun?) j. m. geb. Yperen kapitein-luitenant met Johanna Elizabeth Moorman j. d. van Hulst — beide won. te Terheiden.

Frederik Antonie Luning kapitein met Barbara den Hartog.

Samuel Frederik 13 Sept. 1772.

Karel Lodewijk 11 Sept. 1774.

Carolina Frederika 20 Oct 1776 (get.) Baron van Minnigerode Kolonel, Commandant.

Louise Benjamina Eleonora 17 Nov. 1778.

Louise Ernestine 24 Novr. 1779.

1774 13 Nov. Nikolaas Hexenius j. m. luit.-kolonel, ingenieur met Christina Jacoba Obreen wed. J. D. Bake.

1776 8 Oct. Sigismund Willem van Frankenberg, wed[r] van Françoise Jacoba Studeling geb. te Nassadel in Briegsche Vorstendom, luitenant-kolonel, groot-majoor van Vere met Wilhelmina Catharina Wouters j. d. v. Hulst.

1777 4 Febr. Jacob de Swart luitenant met Wilhelmina van der Heesen geb. en won. Arnhem.

Johan Hendrik Deuring chirurgijn-majoor met Elizabeth van Cromphout.

Frederika Sophia Antonetta 15 Juni 1777.

Pieter Johannes Joly, auditeur militaire met Regina Wilhelmina van den Boogaert.

Johanna Pieternella 21 Sept. 1777.

Diderica Maria 2 April 1779.

Felix Abraham 13 Aug. 1780.

Pieter Willem 26 Mei 1782.

1777 17 Dec. Otto George Gockinga j. m. kapitein met Christina Johanna Obreen j. d. van Hulst.

1778 11 Febr. Johan Reimerus Eckringa j. m. vaandrig met Wilhelmina, Johanna Obreen j. d. van Hulst.

Jaques Pompeyra, majoor met Aaltje Heeres.

Charlotta Maria Anne 19 Aug. 1778.

1779 15 Oct. Petrus Andreas Josephus Matthias Delnoz j. m. sergeant met Adriana Maria Gommers j. d. van Breda.

1780 10 Aug. Isaak Jacobus van Ruelo j. m. geb. Eindhoven, luitenant met Barbara Krayvelt j. d. geb. Gorkum.

1782 6 Sept. Jhr Jan Louis Thiemon baron van Tengnagel geb. te Deutekom majoor met Jkv. Maria Elizabeth Cornelia barones von Dopff geb. Tiel, won. Hulst.

Uit hun huwelijk:

Charlotta Ludolphina 17 Mei 1789 (vader luitenant-kolonel).

1783 8 Febr. Gerard Willem Fritsius j. m. luitenant met Adriana Elizabeth Dubbels van Hemert j. d. geb. Middelburg.

1784 11 Juli Maurits Jozias de Sausin [1]) j. m. geb. Zwolle, vaandrig met Petronella Screvelius j. d. geb. Leiden.

1784 10 April geh. te Groningen, Willem Cramer van Baumgarten, kapitein met Catharina Abigail van Projen, van Groningen.

1785 9 Juli Hendrik Ferdinand baron von Raden j. m. geb. te Braetschen (Saksen) luitenant der infanterie met Catharina Johanna Obreen j. d. geb. van Hulst.

Uit hun huwelijk:

Charlotta Cornelia Jacoba 18 Febr. 1787.

Lodewijk Wolfaert 15 Mei 1790 (get.) W. C. Wouters douairière Frankenberg & Proschlitz.

1786 2 April Philip Dassevedo j. m. bombardier met Anna Cornelia Keukerman geb. en won Hulst.

1786 13 Dec. Engelbrecht George van der Plaat, j. m geb. Grave luiten-ingenieur met Susanna Maria Tegelberg.

Uit hun huwelijk:

Charlotta Petronella Maria 6 April 1687.

Johan Pieter 25 Jan. 1689.

1787 7 Dec. Johan Adam Hunichen luitenant met Maria van Gils geb. te Oosterhout.

1787 22 Dec. Jhr Johan Karel Frederik van Frankenberg en Proschlitz geb.

---

[1]) Te B. op Zoom huwde 24 Jani 1717 Anthonie de Sausin j. m. van Oranje, kapitein met Anna Cornelia van der Hulst j. d. van B. o. Z. Zij hertr. te Sas v. Gent 25 Nov. 1725 met Samuel Maurits Rombaud de la Pyere, Sieur de la Rocque, kolonel, commandant van Hulst en Sas van Gent.

te Vere, kapitein met Jkv. Maria Susanna Johanna barones von Dopff geb. te Tiel.

Uit hun huwelijk:

Wilhelmina Syne Francoise, 3 Juni 1789 (get.) Barones von Dopft geb. van Borsselen.

Antonie Sluyterman, luitenant met Jacomina Aletta Cornelia Hesselinck.

Menno Frans 3 Maart 1790.

1792 14 Nov. Willem Nicolaas van Hanswijck j. m. kapitein met Jkv. Geertruida Johanna van Borcharen j. d. v. Gorkum.

C. H. J. de Laet kapitein met C. W. A. Bake.

Christiaan Paulus Bake 15 Juli 1792 (get.) Christina Jacoba Hixenius geb. Obreen.

1794 5 Maart Cornelis Hendrik de Raadt j. m. geb. Schenkenschans vaandrig, met Cornelia van Teylingen j. d. geb. en won. 's Hertogenbosch — aldaar ondert.

BEGRAVEN.

1652 28 Dec. Ontvangen van „de doot van syn genade graeff Hendrik (van Nassau) van Kerckerecht" ƒ 2—1—4.

1654 27 Jan. Sergeant Capanie de Lotel (?)

1656 28 Jan. Vrouw van Serg. van Bemmel.

1657 12 Aug. Weggevoerd kap. Mogge. (naar Ziericsee?)

1658 11 Mei Moeder van Gouverneur Hardenbroeck.

1661 4 April Kapitein Tomas Heeckens (?)

1661 5 Nov. Luitenant Lavoon.

1661 25 Nov. Gouverneur Berendrecht.

1663 16 Juli Zuster van de vrouw van den Commandeur.

1665 28 Febr. Majoor v. d. Moerschans.

1667 28 Juni Kwartiermr. Robbestein.

1668 5 April kapitein Bronsveld.

„ 1 Mei Kapitein Lendesey.

„ 15 April vrouw van luit. Hacfort.

„ 28 April wed. Gouverneur Berendrecht.

1679 23 Febr. kap.-luit. Berganje.

„ 18 Oct. kap. van Gangel.

1688 17 April vaandrig Eewigh.

1689 27 Oct. Majoor Emmerich.

1691 8 Nov. Hr de Perceval Gouverneur gevoerd naar 's Gravenhage.

„ 22 Nov. Luit. Jan Jacz. Schaep.

1692 26 Febr. Luiten. en ondermajoor Mandeville.

„ 1 Mei Jhr Herman Maes, Majoor.

1693 12 Dec. kapitein Terringa.

1694 3 April vrouw van heer Mandeville.

1695 18 Jan Syne genade Joh. Belgicus grave van ende tot Hornes, kolonel, gouverneur van Hulst — gevoerd naar Batenburg.

1695 14 Juli Johan Bronckhorst, kapitein, commandant van St Anna.

1699 3 Oct. Kap.-Luitenant Lamorie.

1701 2 Sept. Ingenieur Laborde.

1702 10 Jan. Antonie de Valck Commandeur van Liefkenshoek.

„ 4 April S. J. de Bruyn, majoor der Moervaert, bij avond.

„ 31 Septr kapitein Albeyn.

1703 26 Juni kapitein Everswijn.

„ 30 Juni Majoor Kerkwijk.

„ 30 Aug. Vrouw van kap. Schotte.

„ 8 Sept. Vrouw van Conarius, kolonel van een reg. Munsterse.

„ 3 Oct. Overste Alva.

1704 6 Febr. kap. Oenje.

„ 21 Juni Ontfangen voor 't luyen van Z. Exc. de heer generael baron Coehoorn, overl. in den Hage *f* 21—10.

1704 22 Nov. kap.-luit. Clant.

„ 30 Dec. Luiten. Griethuysen.

„ 30 Dec. kap. Boomhouwer.

1706 28 Jan. kap..... van Dongen.

1707 2 Sept. Aud.-milit. Nikolaas Hoykaes.

1708 2 Mei Majoor der infanterie Jsaac Perponcher de Maisonneuve.

1711 26 Oct. Commandeur Emmerich.

1713 8 Jan. Luit. en ondermajoor Stierman.

1720 3 Juli Mr. Joachim van Ammama gener.-majoor, commandant van Hulst.

„ 13 Aug. kapit. Batenburg.

1723 22 Aug. Christoffel de Bringues Command. van Hulst en onderhoorige forten.

1724 14 Maart Luitenant Champagne.

1728 17 Oct. WelEdgest. heer commandeur van Soutelande.

1729 29 Jan. vaandrig van den Honaert.

„ 2 Nov. Samuel Reynant chirurgijn-majoor.

1730 19 Jan. Kap. Beer.

„ 17 Febr. kol. Cretschmar.

1738 15 Nov. kolonel Montet.

1741 1 Febr. wed. luit. van Loo.

„ 2 Nov. vaandrig Larocque.

1743 1 April kap. Pourgholt.

1747 15 Mei kap. Dompierre de Joncquière.

1749 4 Nov. Luit. Godfred Augustus Samuel von Litzou.

1752 22 Febr. Sous-lieuten. en onder-maj. der moerschans Heer Albanis.

1753 10 Mei kap-kommand. van Imbyse van Batenburg, majoor der moerschans.

1758 21 Mei N. D. v. den Brande, vaandrig.

„ 11 Juni Hendrik Renes, sous-lieuten.

„ 22 Oct. Karel Swanenberg, generaal, command. van Hulst en onderh. forten.

1764 18 Oct. Francois Maria v. d. Meer vrouw van luit. Maxim. Neuville de Bourgstat.

1771 2 Jan. Cath[a] Corn[a] Smulders wed. kap. Jan Jurrien de Pourgold.

1771 19 Nov. Sous-lieut. Jan Willem van Lidt.

1773 20 April Jan Termaat luit-kol.

1773 27—gest. 23 Sept. Pieter Jac. Bodel luit-kol., majoor Comm. v. Hulst.

1776 15 Jan. Z. Exc. Guillaume Thierry luiten.-generaal, Comm. v. Hulst.

1718 1 Juni Zijne Exc. Leopold Casimir des H. R. Rijksgraaf van Rechteren, werkelijk-kamerheer van haere Rooms Keyzerl. en koningl. Maj[t], luit-generaal, kol. over een regiment infanterie, comm. van Hulst — overl. dinsdag morgen half elf uren 26 Mey en bij avond bijgezet op de choor in de fam.-kelder van de erven van Vlisseghem £ 57—6—6.

7 Juni getransperteert naar Almelo, volgens recepis, geteekent Gustaf Ernst Graf van Erlach.

1778 6 Juni Alex. Casimir Paulowitz, kapitein.

1780 26 Juli Jacoba Praet wed. luit-kol. Joh. Papo, in leven comm. van Axel.

„ 9 Sept Maria Joh[a] Josepha Bouillon vr. van Francois Joseph. de Beyer kapitein, nalatende 3 weezen.

1781 25 Aug. kap.-luit. William Home.

1787 19 Maart Johan Ernest Christiaan van Attenhoven, luit.-kol.

„ 5 Nov. Herb[t] Theodora van Erkelens vrouw van kap. Joh[a] Ant[ie] Pacqué.

1789 13 Oct. Joh[a] Marg[a] Willige, vrouw van Hero Waslander luit.-kol (waarnemende het departement Staats-Vlaanderen).

1790 1 Jan. Geertr[a] Guichard vrouw van kap. Hendrik Schiphorst.

1793 22 Sept. Helmer Ernest Siborgh kol., kommanderende reg. mariniers.

1796 23 Maart Luit.-kol. Arnoldus de Bakker.

„ 29 Juli Luit-kol. David Verster.

Hartsinck (XLIV, 179, 540, 657, 717). — Uit mijne vrij volledige aanteekeningen betrekkelijk dit geslacht kan ik het volgende mededeelen:

Carel Hartsinck (zoon van Joris, geb. te Meurs in 1590, burgemeester zijner geboortestad, aldaar overl. 25 Sept. 1637, bij Catharina, dochter van Dr. Johann Blanck, geb. 24 Aug. 1585,

begr. 27 Jan. 1661; kleinzoon van Carel Hartsinck, schepen te Antwerpen, overl. te Meurs 20 Febr. 1617), geb. te Meurs in 1611 trad in dienst der Oost-Indische Compagnie en vertrok op jeugdigen leeftijd naar Indië. Driemaal, tweemaal in 1637 en eens in 1638, werd hij, voorzien van eene instructie, naar Tonkin gezonden, en stond van 1638 tot '40, met den titel van Opperhoofd, aan het hoofd van den handel aldaar. Nopens zijn verblijf aan het Tonkinsche Hof, geeft Valentijn, *Oud en Nieuw Oost-Indiën*, D. III, 2de stuk, *Beschryvinge van Tonkin*, blz. 16, een uitvoerig relaas, waarnaar ik verwijs.

In 1642 benoemd tot extra-ordinaris raad van Ned.-Indië, keerde hij den 12 Dec. dezes jaars huiswaarts, als commandeur eener retourvloot van tien schepen.

Bij Resolutie der Vergadering van Zeventienen, van 29 Aug. 1644, werd aan „Carel Hartsinck commandeur met de retourvloot te huys gecomen, eene vereering toegeleyt van vijff Hondert guldens; ende soo mogt resolveren om weder naer Indien te gaen men op sijne gedane goede diensten sal letten".

Nog in hetzelfde jaar, 1644, werd hij aangesteld tot ordinaris raad van Ned.-Indië, was van 7 Juli 1651—5 Juni 1653 president van de Weeskamer te Batavia, 1653 commissaris politicq vanwege de Hooge Regeering in den Bataviaschen Kerkeraad, 29 Mei 1655—29 Mei 1657 voorzitter van het College van Schepenen aldaar en 1656—67 eerste-raad en directeur-generaal van Ned.-Indië.

Hartsinck overl. te Batavia 24 Sept. 1667, waar ter plaatse hij in den echt getreden was met Sara de Solemne, geb. te Arnhem 10 Juni 1619, overl. te Amsterdam 14 Nov. 1695, weduwe van Pieter Smidt, dochter van David, commandant van de Compagnie's landmacht te Batavia, 28 Mei 1636 ook schepen aldaar, bij Hester Hoornbeek.

In hun Algemeene Vergadering van 19 Aug. 1630, werd door Bewindhebberen der O.-I. Compagnie „David de Solemne, quartiermeester van 't regiment van Graaf Ernst, aengenomen voor Commandeur over alle de soldaten".

Van Carel H. bestaat een portret, borstbeeld, van voren, met

hoed op en mantel, naar een origineel door J. Houbraken, 8° (Fred. Muller, Beschrijvende Catalogus van 7000 Nederl. portretten, N° 2176).

Zijne huisvrouw schonk hem zes kinderen:

1. George Hartsinck, opperkoopman te Jaffnapatam, ongehuwd overleden 29 Oct. 1672.

2. Hester Hartsinck, geb. 14 Oct. 1636, overl. in Maart 1683, huwde te Amsterdam in Maart 1656 met Constantinus Ranst, Leendertszoon bij Constantia Coymans, van 1667—68 opperhoofd van Tonkin en Japan, 1668 extra-ordinaris raad van Ned.-Indië, 1669—72 directeur van Bengalen, 1675 ordinaris raad van Ned.-Indië, 1677 (tot 24 Nov.) president van de Weeskamer te Batavia, 1677 commissaris van de Kaap de Goede Hoop, 1678 gerepatrieerd als admiraal eener retourvloot van elf schepen, 1679—1714 weesmeester te Amsterdam, refuseerde 't schepenambt aldaar en overleed er 10 Jan. 1714, na in 1685 hertrouwd te zijn met Maria de Vogel.

3. David Hartsinck. ged. te Meurs 13 Juli 1646, 19 Maart 1664 als student in de philosophie te Leiden ingeschreven, ritmeester in dienst der Vereenigde Nederlanden, streed mede in den slag bij Mont-Cassel in April 1677; later kapitein der Voetknechten te Amsterdam, alwaar hij 4 Febr. 1687 overleed. Gehuwd te Ouderkerk 15 April 1681 met Anna Thijssen, geb. te Malakka, weduwe van Hendrik Koppsers Carpentier. Kinderloos.

4. Willem Hartsinck, ged. te Meurs 28 Febr. 1648, commandeur (kapitein) in dienst der O.-I. Compagnie, 1684 opperhoofd van Bantam, 20 Juli 1685—13 Oct. 1690 gouverneur van Makasser, ongehuwd † en 31 Jan. 1695 in de Holl. kerk te Batavia begraven, waar 1769 zijn wapenschild nog zichtbaar was. In 1684 nam hij Tangerang in, voor welk wapenfeit hij door den jongen koning met een kris met gouden gevest en diamanten omzet beschonken werd.

5. Johan Hartsinck, geb. te Batavia 10 Aug. 1653, commisaris der monstering bij het Collegie ter Admiraliteit van Amsterdam, † 15 Juni 1698, trouwde te Ouderkerk a/d A. 18 Oct. 1678 met Jacoba Hattingh, geb. te Amsterdam 8 Febr. 1656, † 3 Dec.

1733, dochter van Jan Casper en Jacoba Becker. Zes kinderen.

6. Carel Hartsinck, geb. te Batavia 16 Nov. 1656, 1693 benoemd tot kerkmeester der Zuiderkerk te Amsterdam, † 27 Nov. 1719, huwde 10 April 1683 te Amsterdam met Anna Rebecca Amya, geb. te Amsterdam in 1660, † 5 April 1698, dochter van Mattheus en van Maria de Marez. Vijf kinderen.

7. Pieter Hartsinck Hofenberg, geb. te Firando 15 Oct. 1633, 29 Aug. 1654 als student in de philosophie te Leiden ingeschreven, hof- en bergraad van den Hertog van Brunswijk-Lünenburg, was een voortreffelijk geleerde en stichtte 20 April 1680 te Meurs een beurs, om jonge lieden te doen studeeren. Ongehuwd overleden te Clausthal 13 Juni 1680. Deze evenals zijn broeder Willem Carel H., die mede volgt, waren verwekt bij eene Japansche vrouw, doch werden 29 Oct. 1662 gewettigd.

8. Willem Carel Hartsinck, geb. te Firando 12 Juli 1638, opperkoopman, 30 Juni 1660—63 secunde te Daatzerom, 1663—77 opperhoofd van Golconda, 1677—79 van Masulipatam, 7 Nov. 1679—81 landvoogd en president-commissaris van Noord-Coromandel, kwam 26 Juni 1686 als admiraal eener retourvloot van zestien schepen hier te lande aan en overleed te Beverwijk 22 Mei 1689. Te Masulipatam was hij 29 Juni 1677 in 't huwelijk getreden met Belida van der Laan, geb. 7 Mei 1649, overl. te Masulipatam 25 Oct. 1685, dochter van Jan, majoor bij het O.-I. leger, als kolonel in dienst dezer landen gestorven, en weduwe van Pieter Smith, in leven opperhoofd van Masulipatam, later algemeen-commissaris vanwege de O.-I. Compagnie over de Kust van Coromandel en in 1671 ambassadeur bij den koning van Golconda. Kinderen, wier namen mij evenwel onbekend.

A. J. E. VAN DER CRAB.

TAAL- EN LETTERKUNDE.

Aert, mak (XLIV, 86), *Aertsmanshegge* (XLV, 98). — Ik meen onzen medewerker Anspach te kunnen verzekeren dat hij, in zake de beteekenis van *Aert* in zijn recht is, en ook wat aangaat den *Aardmansberg* in 't Hoogsoerensche bosch. Tegenover het Chalet of Jachthuis, op dien berg gebouwd; bevond zich vóor eenige jaren eene (nu gesloopte) boerenplaats, die, laag, in de diepte liggende, den naam *Het Aardgat* droeg. Halverwege Apeldoorn en het Uddelermeer gelegen, was de plaats, die tevens tot herberg diende. bij boeren en burgers-touristen van algemeene bekendheid. Onder meer stond op eenigen afstand er van een zaadberg, die van onder ook als schuur of stalling dienen kon, een zoogenoemde schuurberg. Een van de roeden van dien berg voerde een windwijzer van eigenaardigen vorm, nam. een man voorstellende, die een schop of spade in den grond steekt, die aan het omspitten schijnt, en daaronder de drie letters A. D. G. 't Volk las er den naam *Aardgat* van de herberg uit, maar de bewoners die 't weten konden, zeiden dat de letters beteekenden „Aar De Geld", wat hier op de schrale Veluwe ten volle waar is ook. Misschien voor een deel hun ervaring bij die bearbeiding hunner akkers. Sedert jaren werd de plaats, bij erfopvolging, door de familie Nijdeken bewoond. Een lid er van, nu eens Niedeken dan weder Nijdeken genoemd, schreef een boekje voor den moestuin, dat indertijd, vijftig en meer jaren geleden, nog al opgang maakte.

Aan 't Uddelermeer. A. AARSEN.

Gijsbert Japiks en Gabbema. — Gijsb. Japiks geeft een bijschrift *Op de print van een Herderkussende Herderinne.* Welke print kan dat wezen? — Vooral, wanneer kan die gedrukt zijn? — Is 't die van R. Visscher?

Gijsbert Japiks vormt uit het volgende een geheel:

Een gezang (van een friese herder die verlangt ontbonden en met

Christo te wezen, naar aanleiding van Phylip I, 23 — dan deze Psalmen:) 137, — 10, 11, 12, — 15, — 16, — 8, — 146, — 130, — avondgebed en morgengebed van eigen vinding, — 103.

De — — geven aan waar de friese herder zijn eigen gevoelens uit, wat de overgang van d'ene psalm tot de andere vormt.

Kan me misschien een fries-kennend theoloog aanwijzen of er een eigenaardige band bestaan kan tussen deze Psalmen en of er iets blijkt voor Gijsbert Japiks uit de volgorde, waarin hij ze neemt?

Men vindt die Psalmen, ed. Gysbert Japix 1668, bl. 92—120. Er mag wel bij nagelezen: Halbertsma, Hulde aan G. Japiks, dl. II, bl. 296.

G. Japix Gedichten zijn uitgegeven door den drukker Haringhouck in 1668. Met privilegie? Zoo ja, voor hoelang?

Wie is de *Seeuwsche Jiffer?* waarvoor Gabbema van *Gysbert Japix* kreeg „dizze mey-geande ferssen... uwt myn âde rymme" de *7 Mei 1655*. [Zie brief VIII, in het 2e deel van G. Japix Gedichten 1681, blz. 48.]

Kan deze betrekking hebben op *Junius?*

Gysbert voegt er bij: „isse 'er mey tjienne, dear 's meer *behâden*. Groetjese fen my, dy langjet om her rymme-ferssen to be-noazjen". Ze was dus dichteres!

In 1655, de 17 van Grasmaand schrijft hij over een „ljoarddige djier yn See-lân (brief VII, ed. 1681 blz. 47). Vermoedelik dezelfde „jiffrou", die verlangt naar Gabbema's weldra uitkomende verzen.

Wie deelt in 't kort wat mee over *Ant. Clement* in Leiden, a° 1655, vooral in zijn betrekking tot Gabbema? B. H.

Psalmen en lofzangen. — Kan een onzer (gereformeerde) theologen me inlichten of er een innige samenhang bestaan kan tussen Dy lofsangh Marie, Psalm 134, Psalm 35, Psalm 104, Psalm 129. In een zeker verband willen ze me voorkomen als gedicht door iemand die — kalvinisties opgevoed, en gelovig — op zekere leeftijd, van harte zich *bekeerde*; — en dan deze Psalmen en lofzangen dichtte? — Is dit waarschijnlijk? B. H.

Metellus, Hopperus, Pighius e. a. — Wie licht me in over Joannes Matalius Metellus. — Joachim Hopper, en zijn Oratio Dominica. — Stephanus Vinandus Pighius. — Vulcanius, en zijn Nota ad literas Gothicas a Ghotis. — Lipsius en zijn Recta Pronuntiatio. — Terentianus Maurus. — Suffridus Petri. B.

Sint Martensvogel (XLV, 13, 110). — In de Geyter's uitgave staat, t. a. p., ook dat die vogel een *kraai* was. Ik vond echter nergens de kraai als attribuut van S. Maarten. Maar wel is 't bekend, dat van ouds op en om S. Maarten'sdag, — 11 November, — ganzenmalen werden gehouden. Zoo lag het voor de hand, om de *gans* S. Maartensvogel te noemen. Menzel, b. v. *Christl. Symbolik*, wijst er op: Insbesondere ass man und isst man noch am Martinsabend die Martinsgänse. — In mijne vertaling van Reinaut schreef ik dan ook, op bedoelde plaats, dat „een gans kwam aangevlogen."

E. LAURILLARD.

Sint-Maartensvogel (XLV, 110). — De kraai heeft niets met Sint-Maarten uit te staan en was niet aan dezen heilige toegewijd.

Er zijn twee vogels, die aanspraak mogen maken op den naam van Sint-Maartensvogel, te weten: de gans en het goudhaantje, sparresijsje of bergsijsje (Regulus cristatus), dat in sommige streken van ons land en ook in Duitschland Sint-Maartensvogeltje heet.

Zie hierover een opstel van onzen medewerker J. E. ter Gouw in het taalkundig tijdschrift Noord en Zuid, jaarg. VII, bl. 17—21, waar deze ook de door den heer Roos geciteerde verzen bespreekt en daarbij aanteekent: „De opmerkzame lezer moge nu beslissen, wat Tibert zag vliegen, maar zeker was het geene *kraai*, het kan een *bergsijsje* of eene *gans* geweest zijn, maar hoogstwaarschijnlijk de laatste."

Zie verder over Sint-Maarten de uitvoerige bijdragen van Schotel (Tilburgsche Avondstonden, blz. 3 en verv.) Verwijs (Nutsalmanak van 1868, blz. 151 en verv.) en Ter Gouw (De Volksvermaken, blz. 238 en verv.).

Zutphen. J. GIMBERG.

Het komt er op aan, dat.. of.. hoe.. Alles komt er op

aan, dat.. of.. hoe.. — Deze volzinnen zeggen duidelijk, dat de tweede stelling, die op *dat.. of.. hoe..* volgen moet, een *voorwaarde* uitdrukt, iets, dat het andere, waarvan sprake is, *mogelijk maakt*, *bestemt*, *wijzigt*, zoodat dus dat, waarvan sprake is, *afhangt* van hetgeen de stelling, beginnende met *dat.. of.. hoe..*, bevat. Wij kunnen dus inplaats van: *Het komt er op aan* en *Alles komt daarop aan* ook zeggen: *Het hangt er van af*, *Alles hangt daarvan af.*

Wil ik nu b. v. gaarne naar den schouwburg en heb ik aanleiding, eerst naar mijn portemonnaie te tasten — wat bij jonge kantoorbedienden wel eens noodig is — dan kan ik dáarbij denken: *Het komt er op aan, of ik er geld voor over heb.* Zeg ik dat hardop, tegen een vriend, dan *kan* hij antwoorden: *Neen vriend, het komt er niet op aan, of je er geld voor over hebt; ik inviteer je!* of ook, mijn voorwaarde voorop plaatsende: *Daarop, of je.., komt het niet aan*, of korter: *Daarop komt het niet aan*, of — in de gewone spreekwijze: *Daar komt het niet op aan*, maar *nooit: Dat komt er niet op aan.* Want dit *dat* zou natuurlijk ook staan in de plaats van „of je geld hebt", en zetten wij nu deze woorden in plaats van het vervangende *dat*, dan krijgen wij: *„De omstandigheid, of je er geld voor over hebt, of niet, komt er niet op aan"* — zuiveren onzin dus.

Ik geloof alzoo, dat het wezen moet: *Daar komt het niet op aan* — evenals men zegt: *Daar hangt het niet van af* — en dat de andere uitdrukking alleen ontstaan is door verwisseling met: *Dat doet er niet toe.*

Rotterdam. S.

Zierikzeesche jicht. — Wil men iemand als een luiaard aanduiden, dan zegt men in Zeeuwsch Vlaanderen: hij heeft (lijd aan) de Zierikzeesche jicht: of hij heeft lood in zijne schoenen. 't Laatste is licht te verklaren, maar weet iemand de herkomst van 't eerste op te geven? Ik kan niet zeggen dat ik onder de Zierikzeënaars, meer of grooter luiaards ken dan elders. Ook zegt men: hij weet van (lijd aan) de Zierikzeeënaar. G. P. ROOS.

Taco van Hettinga. — Goadsfreun — die door Gijsbert Japix genoemd wordt in z'n *Egge in Wynering*, zou wezen: Taco van Hettinga [1]).

Die was in de slag bij Nieuwpoort, en leefde hoogbejaard in Wommels, zegt men. Vgl. Halbertsma, Naoogst.

Gysbert laat 'em zeggen, dat hij de Prins gediend heeft, en dat hij in Frankryk en Duitsland geweest is; en toen naar Friesland teruggekeerd.

20 jaar lang heeft hij toen 't ene ambt, en dan 't andere bediend. Toen verliet hij 't Hof.

Wie kan me jaartallen opgeven? vooral van die laatste jaren.

Waar woonde deze Taco? Gysbert laat hem zeggen: „op syn aoders siette"; waar lag die? Bij Wommels of bij Witmarsum?

B. H.

Volksliedje (XLV, 92). — In eene verhandeling mijns vaders, getiteld: Over woord- en naamspeling in de Nederlandsche taal door A. d. J., en voorkomende in het 3e deel van 't „Nederduitsch Tijdschrift" (Brussel, 1866) leest men: „De naam van den wakkeren Tromp was mede voor de dichters zeer verleidelijk. Op zijne bruiloft was het reeds:

„Tsa trompen en trompetten
Blaast op een gouden toon,
Nu Tromp de oorlogswetten
Verlaat voor Venus' Zoon."

Dit was het voorspel van de muzijk en het geschut dat later volgen zou. Westerbaan zong:

„ — uw trompen, Tromp, benemen dag en lucht."

en bij het graf des helds:

„Hier rust het heldenlijk van Hollands admiraal,
Van Tromp, die bliksems schoot uit trompen van metaal."

Voorts vindt men aldaar nog vermeld wat Vondel en anderen met 't oog op den naam Tromp zongen.. H. DE JAGER.

---

[1]) Vgl. Andreæ, Vrije Fries XVII, 80, en 69.

Ballade. — In de Nederl. Dichterhalle, van Prof. Heremans, (Gent 1858) zegt deze: „terwijl de oorsprong van den naam der ballade, die in Ballo, Bal, Bayle ligt, ons slechts toont, dat vroeger de ballade een danslied moet geweest zijn." Zijn ongenoemde, alles behalven malsche beoordeelaar (in een afzonderlijk uitgegeven opstel, op ruime schaal gratis verspreid), kortweg zegt „Het woord ballade stamt eenvoudig af van het baslatin, ballare," dansen; en niet met twijfel van „ballo, bal of bayle."

Wie heeft gelijk? G. P. ROOS.

Onbekend gedicht. — Wie kan mij de overige verzen en den dichter aangeven van deze regels:

De koude dood ik ly
't Is om dy, dat ik ly duizend dooden.

H.

Vraag. — Wordt ergens in hollandse schrijvers in de 1e helft van de 17e eeuw *Duitsland* aangewezen als de spiegel hoe 't Holland gaan kon, als men onderling geen vrede hield? B. H.

Vondel. — Hoe komt het dat de katholieke Vondel in de Nieuwe kerk, dus in ongewijde aarde, is begraven? Is het in de 17de en 18de eeuw meer voorgekomen, dat katholieken in een Hervormde kerk werden bijgezet? S.

Stelle. — In de Braakman, een steeds meer en meer droogwordenden inham in Zeeuwsch-Vlaanderen, ligt een eilandje „de *Stellepolder.*" Op het voormaals tusschen Goeree en Overflakkee gelegen „*Stellegors,*" dat evenwel in het midden der vorige eeuw bedijkt werd, verrees later het dorp „*Stellendam.*" Over het „*Stellegors*" legde men aanvankelijk een dam, den „*Stellendam,*" waarnaar later het aan dien dam of dijk gelegen dorpje zijn naam ontving.

Bij het dorpje Nisse, in Zuid-Beveland, ligt „*Nissestelle*" en bij Zieriksee heeft men aan den oever der Ooster-Schelde een

inham „het *Stelletje,*" waarschijnlijk de oude monding der Gauwe, geheeten.

Onder Heinkenszand ligt de „*Stellepolder,*" onder Driel de polder „*Stellekenswaard,*" en onder Staphorst de polder *Stelling.*"

Wat mag dit „*Stelle*" in bovengenoemde eigennamen beteeken en?

O.-Beierland. J. KARREMAN.

Data van zangwijzen. — Wie kan me de vroegst voorkomende data aanwijzen van:

„Rosemontje lagh gedooken".

„Prins Roberts mars" (=? „Een jonkvrou die mijn hert doorwondt".)

„*Periosta*".

„Treurt edel huys Nassauw".

„*Na dien uw' Godlycheyt*" :

„Van Cordewagen".

„Ick had voor desen".

„Cet Anne si belle,"

„*La Volage*", of „Vrou van mijn jeugd".

„*Jacus Jacus*".

„*Daer vond ick heymelyck*".

„Si c'est pour mon pucellage",

„*Van Goosen*".

„Mijn Herp bekleedt met rouwe".

„Het daget uyt den oosten".

„Snel rebel".

„Galathea geestigh dier".

„Iets moet ick u Laura vragen".

„Iean de Nivelle".

„Polyphemus aen de strande".

„Hansken sneed het kooren was langh". (Ook in Bredero).

„Het finnigh stralen inde son".

„Si tanto gratiosa".

„Neri o schoonst van u gebuyren",

„Balette de Bronckhorst".

„Schoonste Herderinne".

„Malle Symen."

En wie kan mij de *muziek* van die wijzen — zoals die in het 2e kwart van de 17e eeuw werden gehoord, — verschaffen?

Wie zoekt de liedboeken eens na, welke dichters dezelfde wijzen kozen? [1]) Daar kan bekendheid — navolging zelfs — uit blijken.

B.

J. Bogaert. — Men vermoedt dat met deze bedoeld wordt Jan Willemsz Bogaert. Was deze *ooit* in de tegenwoordige provinsie Friesland?

B. H.

Ze is met den prins over de Maas gekomen (XLIII, 610). — Voor deze uitdrukking die bij *Bredero* (*Klucht v. d. Koe* vs. 205) en bij *Starter* (*Klucht van Jan Soetekauw* vs. 76) voorkomt, vergelijke men mijn artikeltje in *Taal en Letteren,* jaargang IV.

G. A. NAUTA.

Schampeljoen (XLIV, 222, 602). — In het Rekenboek van Hendrik Uwens, rentmeester der stad Nijmegen, over het jaar 1538, leest men: „It̄ soe crijn steenmetzeler van onssr. stadt werck nae Rauēsteijn mijt genomē heefft, Rijen, Scampalionē Biegē, ende der gelijken, Sweder Kijstemeker ander wederom in die stadt gemaict, ende daer aen wagenschot toegedaen; hem daer aff geg. vgl. Brāb. iij stuui.

V. SCH.

---

[1]) Is dit niet een geschikte taak voor een van onze doctorandi in de Nederl. taal- en letteren? RED.

AANKONDIGING.

Het burgemeestersambt van 's-Gravenhage. Herinneringswoord door A. J. Servaas van Rooijen. Met 2 facsim. 's-Gravenhage, Mouton & Co. 1895. 8°. 28 blz.

Den 16en November 1894 is het 335 jaar geleden dat 's-Gravenhage van den toenmaligen graaf van Holland en koning van Spanje, Filips II, de gunst verkreeg dat boven het getal Schepenen, twee burgemeesters zouden worden aangesteld; „wel verstaende dat dieselve Burgemeesteren gestelt zullen worden by de geenen die de Wet zetten." Deze gebeurtenis, voor het dorp van „Den Haghe" een groote eer, heeft den Haagschen archivaris aanleiding gegeven de instelling en de geschiedenis van het burgemeestersambt van 's-Gravenhage te boekstaven, waarmede tevens de rij van geschriften, uitgegeven door de Vereeniging „Die Haghe" geopend werd. In zooverre biedt dit boekje, dat met facsimile's van het Vorstelijk octrooi versierd is, een niet onaardige bijdrage tot de geschiedenis der stedelijke regeeringslichamen van ons land. RED.

GESCHIEDENIS.

AANTEEKENINGEN OVER DE BAT. OMWENTELING,

VOORNAMELIJK BINNEN UTRECHT,

DOOR EEN OOGGETUIGE [1]).

De volgende dag *12 Febr.* kwamen er weder Hollanders binnen, doch niet geescorteert; 's voormiddags ten 9 uuren 2 Compagnieen met de vier vaandels en al de bagagie op twaalf wagens en vier karren van het regiment van Stuart; ten half elf een Comp. van Bedaulx. Ten half een vertrokken de ruiters van Hessen Philipsthal, en kort daarna de inf. van Stuart, beyde de weg neemende na Amsterdam. Ook wierden er weder eenige Fransche gevangenen op vijf wagens, door Fransche Cavallery geescorteerd, binnen gebracht. Dan kwamen nog tusschen 11 en 12 uuren van alle kanten de stad inrijden 360 boerewagens, die geprest waren om allerhande fouragie na de Fransche legers te vervoeren, hetwelk een verbazend gerommel door de gansche stad veroorzaakte. Terwijl dit alles gebeurde waren alle onze Bestuuren weder buitengewoon werkzaam, de Repraesentanten, de Municipaliteit en onze altijd wakkere leesgezelschappen. Het eene beijverde zig al meer boven het andere om de schranderste besluiten voor den dag te brengen. Door de Provintiale Repraesentanten wierd geresolveert; vooreerst, dat alle degenen, die door een van de voormalige Bestuuren in hunne persoon of goederen benadeelt waren geworden, hetzij door rooving, plundering, vervolging, willekeurige confiscatien, afgeperste boetens, of op een andere wijze, wierden aangemaant, al hunne geledene schadens schriftelijk ter vergadering in te leveren, om in het vervolg van tijden schadeloosstelling daarvoor te genieten; ten

---

[1]) Vervolg van Nav. XLV, blz. 127.

tweeden, dat alle de zeedert de Fransche omwenteling afgezette regenten en ambtenaren 's Lands van Utrecht zoude gelast worden, zig niet buiten de Provintie te begeven, onder welk voorwendsel het ook zoude mogen wezen; ten derden, dat ten strengste zou verboden worden, eenige vaste goederen van de meergemelde afgezette Regenten te koopen of op de eene of andere wijze over te neemen; ten vierde, dat alle de officieren van het gedissolveerde regiment van Van der Burg [1]) na hunne rang weder in hunne militaire charges zouden herstelt worden; en ten vijfde, dat de betaling van de tweede honderste penning, die door de afgezette Staten gearresteert was, geannulleert en buiten effect gestelt wierd. Dit alles wierd bij twee publicatien afgekondigd. Wat al Vrijheid — wat al Broederschap straalde door in alle die besluiten! Noch wierd geresolveert den Muntmeester Van Naamen te gelasten, alle de gelden en baren zilver, die door hem voor den 17 January laatstleden na Amsterdam waren weggezonden, terstond vandaar terug te ontbieden; en dan de Munt voor altijd van een schildwacht te voorzien. Uit de Municipaliteit kwamen ook twee publicatien voort, van welken de eene juist overvloeide van gelijkheid, behelsende dat binnen zes weken alle wapens van de rijtuigen moesten weggenomen worden en dat binnen 14 dagen alle livrijbedienden hunne livrij moest afgenomen worden. De Gelijkheid kon niet langer die onderscheidingsteekenen van grootheid dulden; het moesten allen Burgers zijn; nochtans nam de Gelijkheid niet weg, dat de eene Burger altijd in de koets zat en de andere achterop stond. De andere publicatie bevatte een bevel, dat allen, die sedert de omwending van 1787 eenige geweeren of andere wapenen hadden onder zig gehouden, hetzij die hen toebehoorden of waarvan zij op een andere betamelijke of onbetamelijke wijze eigenaar geworden waren, dezelve binnen 24 uuren ter stads secretary moesten inleveren. Nog een trek van Gelijkheid leverde die vergadering op.

[1]) Het regiment van Van der Burg was in den jaare 1787 door de Patriotten opgericht. Derzelver officieren waren alle gedistingeerde Patriotten. Hetzelve, in de beruchte nacht van omwenteling van den 16 Sept. de stad uitgeweken zijnde, was van zelfs uiteengeraakt.

De Gelijkheid, geen heerschende Godsdienst meer kunnende toelaten, moest de psalm der Hervormde Gemeente, die men gewoon was op het heeluurs klokkespel te zetten, met een recht Vaderlandsch deuntje verwisselt worden. Maar nu tot ons derde Bestuur, onze altijd waakzame leesgezelschappen, overgaande, zo vergaderden deze 's avonds ten 5 uuren op eene ingekomene missive van de Leydsche leesgezelschappen, waarin zij van hunne Leydsche medebroeders werden aangemaant, om, in navolging van hen, die hunne afgezette regenten in arrest hadden gezet, om de noodige verantwoording van hunne werken te doen, op deselve wijze met hunne afgezette regenten te handelen, nadien die van Utrecht gehouden wierden, zig aan nog grotere euveldaden schuldig gemaakt te hebben, dan die van Leyden. Niet minder, als maar al te billijk wierd deeze maatregel der Leydsche burgers beschouwt; nochtans met dat onderscheid, dat dit arrest niet werkelijk door de burgers zelfs zoude uitgevoerd worden, maar dat dienaangaande eene propositie, staande de vergadering, door eenigen van de meest geletterde leden werd opgestelt, om aan de Municipaliteit te worden overgegeeven. Na de vergadering begaven zig verscheide leden, met die blijde vergenoeging op hun gelaat over hetgeen door hen was afgehandelt, na het zoogenaamd Patriotsch burgerconcert, alwaar die vergenoeging door de vroolijkheid van het musiek nog verdubbelde. Want dit Concert[1]) was in het jaar 1787 door de omwenteling opgehouden, en had toen juist voor het eerst weder een aanvang genomen. Al hetgeen door de Patriotten wierd uitgevoert, wierd zonder eenige verhindering toegelaten; doch zo er maar iets, hoe gering ook, ten laste van den een of anderen Prinsgezinden bekend wierd, wierd zulks aangegeeven en gehekelt, ja zelfs verboden en dadelijk gestraft. Om hiervan maar een staaltje bij te brengen, zo kwamen er verscheyde Patriotsche geschriften in het licht, die, overvloeyende van bespottingen en beschimpingen, nog daarenboven de Municipaliteit des te meer aanzetteden, om de Prinsgezinden te benadeelen en op allerhande wijze te vervolgen.

[1]) Het tegenwoordige „Stadsconcert."

Daar aan de andere kant maar een klijn Prinsgezind vertoogje het Gerecht met alle geestdrift deed besluiten, deszelfs schrijver en drukker op allerhande wijze te onderzoeken en na te vorschen; en den aanbrenger een praemie van 300 gulden te beloven. Geheel anders liep het af met de Diemer- of Watergraafmeersche Courant, een voortbrengsel van het jaar 1787, hetwelk door de omwenteling in de duisternis was geraakt en toen weder het licht zag. Die Courant was vol van de hatelijkste partijdigste periodes en wierd ongestoort gedrukt met de naam van den uitgever er onder, ja zelfs door verscheyde regenten met genoegen en goedkeuring gelezen. Gewis wierden hierdoor alle verwijderingen tusschen beyde partijen aangezet, daar dezelve liever zoveel mogelijk moesten te keer gegaan geweest zijn. Dan, om hier niet verder in te treden, gaan wij over tot de volgende dag.

13 Febr. De Municipaliteit dan vergadert zijnde, wierd door eene Commissie van de leesgezelschappen die broederlievende propositie van de afgezette regenten te arresteeren overgegeeven, Er wierd over gestemt, en vervolgens besloten de nadere deliberatien dienaangaande tot eene nadere vergadering op te schorten. Dit was geheel buiten verwachting van de Commissie; ja, al het geresolveerde van dien dag was buiten verwachting. Want, daar onze Heeren leesgezelschappers 's avonds te voren na hunne vergadering en na hun concert, zig in de herbergen deerlijk hadden ontnuchtert, en vervolgens aldaar alsook op de publieke wegen verscheyde baldadigheden hadden uitgevoert, zo wierd besloten alle herbergiers en kroeghouders te gelasten 's avonds ten 9 uuren hunne huisen te sluiten en na dien tijd nog aan burger nog aan militair meer te tappen. Een korte wijl daarna wierd door of op order van het Committé van Waakzaamheid het gansche volk opgeroepen om op de loopplaatsen te compareren tegen den 16 dezer maand aanstaande, welke oproeping, veele heethoofdigen deed vermoeden, dat geschiedde om te handelen en te stemmen, zo over hetgeen in de vergadering van de Municipaliteit was afgedaan, als over hetgeen onafgedaan was gebleven. Edoch dienaangaande zal de uitslag van die oproeping ons klaar van het tegendeel overtuigen. Intus-

schen kwam die maatregel van de herbergen te sluiten ook niet ontijdig voor hetgeen vervolgens gebeurde. 's Namiddags ten 3 uuren alle de Militairen, zo Franschen als Hollanders, Infanterij en Cavallerij, op het Janskerkhof in de wapenen gekomen zijnde, formeerden de Franschen een kring in welkers midden de Hollanders, zijnde de Cavallerij van Van Tuyll, de rijdende Artilleristen en de Infanterij van Bentink geplaatst wierden. En toen wierden alle deeze uit den eed, op de vorige Constitutie gedaan, ontslagen, en in die van de toemalige Fransche Constitutie overgenomen, door eene Commissie van vijf Heeren, te weten door de Heeren Essenius, Van Vliet en Story wegens de Provintie en de Heeren Abeleven en Heldewier wegens de stad. Deeze behandeling kwam gansch niet overeen met de wil en de gevoelen der Hollanders, die zig altijd zeer ijverig voor het Huis van Oranje getoond hadden. De ruiters van Tuyll geraakten zelfs aan het morren, en gedroegen zig zoodanig weerspannig en hardnekkig, dat zij 's anderen daags

14 Febr. op last van den Franschen Commandant ontwapent wierden. Het was dan omtrent 2 uuren 's namiddags, dat er door de gansche stad vergadering wierd geslagen en geblazen. Ten 3 uuren waren alle de militairen, Franschen en Hollanders, op de Neude in de wapenen; en een geladen canon wierd geplaatst vooraan op de Voorstraat. Er werd een kring geformeert door alle de militairen gezamentlijk (staande de Fransche Infanterij met dubbele battaillons om de menigte der troepen) behalven de ruiters van Thuyll, die zig na het midden der kring begaven. Een kwartier daarna kwam de Fransche Commandant, de Generaal Van Damme meede aldaar met eene Commissie uit de Vergadering der Repraesentanten. Een Adjudant-Generaal las de overeenkomst voor, die tusschen de Repraesentanten en den Commandant getroffen was aangaande die ontwapening; en onmiddelijk daarna wierden hen al hunne wapenen en paarden afgenomen. De kring wierd geopent en zij verlieten de Neude zeer bedaard, wordende van alle de Franschen en Franschgezinden met veel verachting nagezien. Dat deeze plechtigheid geschiedde op de Neude, was, schoon Zaturdag zijnde, in geenen deele hinderlijk aan de Koornmarkt. Want

door de geweldenarijen van 's Zaturdags te voren was niets van marktdag ergens te vinden. Geen koorn op de Neude of hooge koornmarkt, geen boter of kaas op de Bakkerbrug, geen groente op de Viebrug of Smeebrug, geen vleesch of gevogelte, of oudijzer, of gemaakte klederen of eenig ander op de Marieplaats; en nochtans gingen er verscheijde patrouilles om de orde en rust op de markten te bewaren, hetwelk zeer makkelijk door hen kon uitgevoerd worden.

De vergadering der Repraesentanten, waaruit die ontwapening was voortgekomen, was juist het eerst voltallig, zijnde eindelijk door Rhenen ook haare Gecommitteerden gezonden. Die stad had zo wijnig Franschgezinden in zig, dat deeze, niet tegen die van de andere partij kunnende opzeilen, zig genoodzaakt hadden gevonden de hulp en assistentie der Repraesentanten in te roepen om de Regeeringsverandering te bewerken, hetwelk dan ook door een Commissie van drie leden, die zig derwaarts begeven hadden, was uitgevoert, zijnde bij gebrek aan meer aanzienlijken een provisioneel Bestuur aangestelt van winkeliers, broodbakkers en dergelijken.

Te Groningen wiert dien dag ook de regeering geremoveert, zijnde daags te voren die stad en met dezelve die Provintie in handen der Franschen geraakt. — Zie daar nu onze geduchte vijand meester van ons gansche vaderland!

Weder tot onze stad Utrecht terugkeerende, komen wij aan Zondag

15 Febr. Die Zondag liep rustig en stil af. Alle kerkediensten wierden na gewoonte en ongestoort verricht. Het eenigste, dat nog iets beweging verwekte, was, dat de vracht- of schietschuitwagen van Amsterdam binnenkwam met de tijding, dat aldaar de Fiscaal van de Admiraliteit van der Hoop en de Luitenant-Admiraal van Kingsbergen op het Stadhuis in arrest waren gezet; en ten tweede, dat, Amsterdam alle verdere uitvoer van goederen, van welke aart die ook mogten wezen, verboden hebbende, deze de laatste aankomende vrachtwagen zoude zijn. En niettegenstaande deeze resolutie vertrokken nog tegen den avond verscheyde wagens

met sterke dranken van hier na Amsterdam, hoewel dezelve meer voor de Fransche militairen dan voor de burgers aldaar dienen moesten.

16 Febr. De Volksmajesteit dan volgens gedane oproeping van den 13de deezer maand op de loopplaatsen vergadert zijnde, zo wierd vooreerst door een lid van het Committé van Waakzaamheid voorgestelt een nieuw plan met een daarbij gevoegd reglement om de burgerij te wapenen. Hetzelve sloot geen andere personen uit als de predicanten, de studenten en de schoolonderwijzers, zelfs geen armbezorgers of andere kerkebedienaars. Dadelijk wierd hetzelve aangenomen en goedgekeurt, zonder eenigzints daarin de Municipaliteit te kennen of derselver toestemming af te vragen. De Patriotten waren altijd voor de burgerwapening en kwamen daarin met de Fransche Regeerders grotelijks overeen. Ten tweede wierd de Majesteit verwittigt van een adres, hetwelk het Committé aan de Municipaliteit had overgegeeven, bevattende drie artikels; vooreerst dat er zorge gedragen zoude worden, dat de wekelijksche marktdag in alles weder haar vorig bestaan verkreeg. (Dit was voorzeker noodzakelijk, want het gebrek aan levensmiddelen wierd groot.) Ten tweede, dat er middelen beraamt zouden worden, om de burgers ten minste van de inkwartiering der Hollandsche militairen te bevrijden. (Had het Committé die middelen er maar bijgevoegt.) En ten derde, dat de Heeren Brandsen en Repelaar, de eerste Ambassadeur en de twee extraordinaris Envoyé aan het Hof van Frankrijk van wegens de vorige Constitutie uit Parijs zouden teruggeroepen worden. (Ziedaar de burgers van een eenige stad treedende in de zaken van het Opperbestuur!) Wat was derhalven ons Committé waakzaam! Konde hetzelve wel beter naam toegevoegt worden, dan die van Waakzaamheid? Immers neen! De Municipaliteit was op haar beurt ook waakzaam, want de vlag op den Domtoren versleten zijnde, wierd dezelve dadelijk met een andere, dog klijnere verwisselt. Haare waakzaamheid strekte nochtans niet zoo ver, dat zij den burger van de inkwartiering der Hollanders konde bevrijden, want de Infanterij van Stuart, 's namiddags weder terugkomende, moest wel degelijk na gewoonte door de burgers

ingenomen worden. Er was wel verboden, alle ingekwartiert wordende militairen langer huisvesting te verleenen, dan de meede gebracht wordende biljetten, waarop het getal der dagen of nachten altijd opgegeven wierd, aantoonden; maar de inkwartiering der Hollanders volkomen te vernietigen, daartoe waren nog geen middelen gevonden. En daarenboven, alschoon de bepaalde tijd van het biljet verschenen was, zoo waren dikwijls voornamelijk de Franschen met geen blaas met boonen weg te jaagen, wanneer zij niet goed vonden vooralsnog af te zakken. Nog verder. Er was voor de middag een comp. Fransche rijdende artillerij uitgetrokken met een artillerijtrein van 2 houwitzers, 5 canonnen, 16 caissons, een smitswagen en verscheide bagagiewagens, en na de middag wierden dezelve burgers, die deeze constapels en canonrijders hadden afgelost, weder met het volk van Stuart overladen. Zodat men konde rekenen nooit langer dan een halve of hoogstens een heele dag, zonder die onaangename logeergasten te wezen. De gansche dag door wierd weder sterk gepatrouilleert. 's Avonds was het zeer stil, vooral na 9 uuren, toen de herbergen gesloten wierden, vermits verscheide troepen aanzegging gekregen hadden van 's anderen daags

17 Febr. te zullen vertrekken. De nacht dan ten einde zijnde, waren de militairen al vroegtijdig in volle beweging. Omtrent 9 uuren trokken de eersten uit. Deeze waren de Fransche rijdende artilleristen met het geheele artillerijperk, zijnde een eindelose trein van houwitzers, canonnen, caissons, fouragiewagens, bagagiewagens, smitswagens enz. Vervolgens ten 10 uuren zes compagnieën Hussaren, en toen van dien tijd af tot 's namiddags ten een uur allengskens 7 à 8 bataillons Infantery alle Franschen. Eindelijk omtrent 2 uuren wierden wij door den grooten man zelfs, den Generaal Van Damme, verlaten. Hij begaf zich met zijn hoofdkwartier na Gelderland om verder het Benthemsche in te trekken, werwaarts alle de bovengemelde troepes ook marcheerden. Deeze onverwachte vermindering van militairen begunstigde, hetgeen onderwijl van wegens het Provintiaal Bestuur wierd afgekondigt, grotelijks, dat namelijk alle boeren werden aangemaant op de

weekelijksche marktdagen na gewoonte hunne waaren ter markt te brengen onder verzekering van behoorlijke protectie. Alle de overgebleven militairen kwamen 's namiddags weder op de Neude in de wapenen; en toen wierd het volk van Stuart en van Bedaulx in den eed van de nieuwe Constitutie overgenomen, evenals den 13de deezer had plaats gehad. Op deeze wijze wierd met alle de Hollandsche militairen gehandelt, maar de Landzaten wierden uit den dienst ontslagen. Die van onze Provintie wierden te Amersfoort ontwapent en afgedankt op deeze zelve dag, 's Anderen daags

18 Febr. wierden wij weder van twee battaillons Infanterij verlost, als ook van den Gen. Comperre. Dan wierden ook eenige Fransche magazijnen vervoert, onder anderen al het vee uit de manegie. Onze bezetting was toen zodanig ingekort, dat de gewone wachten en posten niet kunnende waargenomen worden, alle de poorten weder als voren gesloten wierden, behalve de Waard- en Tolsteegpoorten. Het Committé van Waakzaamheid, des aangaande bemerkende, dat een gewapende schutterij noodzakelijk begon te worden, om bij gebrek van Fransche militairen de Prinsgezinden in toom te kunnen houden, en uit dien hoofde dit werkje met alle spoed willende doorzetten, maakte al op de volgende dag

19 Febr. een begin met alle de burgers, tusschen de 16 en 60 jaar oud zijnde, ieder afzonderlijk aan zijn huis af te vragen (gaande elk Gecommitteerde in zijn eigen wijk) vooreerst hunne naamen, voornaamen en ouderdom. Ten tweede, of zij genegen waren de wapenen te dragen of zig uit te koopen, waarvan het wapenen dragen door de meesten verkosen wierd, vooral door de Patriotten en de minvermogenden. Vermits de uitkooppenningen vrij hoog gestelt waren. En ten derde of zij, indien zij nog eenige geweeren of andere wapenen, gelden, boeken of papieren tot de vorige schutterij behoort hebbende, onder zig hadden, dezelve dan ter stads secretary zouden overhandigen. Het Committé van Waakzaamheid, die langwijlige huisselijke bezoekingen in het vervolg trachtende te vermijden en, wanneer de stem des volks vereischt wierd, de oproeping daartoe op een betere voet willende brengen, vervoegde zig ten dien einde aan de Municipaliteit. Maar deeze,

besloten hebbende die zaak aan de burgers zelve op te dragen, liet het gansche volk oproepen tegen den volgenden dag, zijnde den 20ste, opdat alsdan iedere wijk een burger uit haar midden zou verkiesen, welk twaalftal burgers dan zoude gecommitteert zijn voor eerst, om een plan te formeeren van een nieuw reglement voor de stedelijke Regeering om het toenmalig provisioneel bestuur te vervangen en ten tweeden een nieuwe manier volgens welke altijd eene geregelde oproeping zou kunnen plaats hebben. Dit besluit wierd op alle de loopplaatsen aangeplakt, volgens bevel van de Municipaliteit, dat tenminste twee dagen voor die van de vergadering het poinct van deliberatie op alle de loopplaatsen moet aangeplakt wezen. Behalven deeze publicatie wierden nog twee anderen afgekondigt door de Municipaliteit en eene door het Provintiaal Bestuur. De eerste verbood het koopen van geweeren of andere wapenen van de in garnizoen liggende of doortrekkende militairen, hetzij Franschen of Hollanders. De tweede was gericht tegen het steelen en vernielen van de kribben, haverkisten, als anderzints uit de stallen en lootsen van de Cavallery, hetgeen men juist met grond aan de Fransche militairen zelve konde toeschrijven. De derde, zijnde van het Provintiaal Bestuur, was afkomstig uit de vergadering van Hun Hoog Mog. behelsende, dat alle Administrateurs van de Domeynen, of anderen, die eenige goederen of effecten, toebehorende aan het Huis van Oranje, onder zig hadden, dezelve zouden hebben over te geeven ter Secretary deezer Provintie, om verder na 's Hage opgezonden te worden. De vergadering van Hun Hoog Mog. was toen geheel van Prinsgezinden gezuivert, hebbende eenige dagen te voren, de gecommitteerden van Overijssel en Vriesland en op deeze dag die van Groningen ter gemelde vergadering sessie genomen. Eveneens was het alreets gevordert met de Raad van Staten en de Generaliteits Rekenkamer. Beyde die Hooge vergaderingen hadden ook al de Patriotsche gedaante aangenomen. Wegens Utrecht zat in de Raad van Staten de gewezen Vroedschap Abbema, en in de Generaliteits Rekenkamer de gewezen Burgemeester de Ridder, twee uitgewekenen van 1787. De slachtoffers van dien tijd wierden zo niet met alle

tenminste met de voornaamste bedieningen begunstigt. Zo wierd o. a. dien zelven dag de gewezen Vroedschap Visscher tot Drost aan de Vaart aangestelt. De volgende dag

20 Febr. de burgers op de loopplaatsen vergadert zijnde om de voorgestelde Commissie te benoemen, zo wierden in alle de wijken de leden van het Committé van Waakzaamheid verkoren, behalven in wijk B. de hr. Harmse, in E. de hr. Smit, in F. de hr. van Hengst en in H. de hr. Spoor, waarmeede de vergadering afliep. Wijders wierden dien dag weder eenige magazijnen vervoert, hetgeen de geheele dag door Fransche bagagiewagens en gepreste boerewagens op de been bracht. Verders hebben wij van deeze dag niets te melden, als alleen, dat de gewone zeswekensche Collecte voor de armen van de Aalmoesenierskamer en het Stadskinderhuis, voor het eerst na de omwenteling moetende plaats hebben, ook al volbracht wierd door het Committé van Waakzaamheid. Daarop was het

21 Febr. de eerste Zaturdag na de aanmaning van het Provintiaal Bestuur van den 17den deezer. Het was eenigzints marktdag, die nogal ongestoort afliep, behalven op de botermarkt. Hoe gering het getal der overgeblevene militairen was, speelden zij nochtans aldaar de baas. Zij ontweldigden de boeren de boter voor assignaten, en niet de minste schijn van eenige protectie deed zig op. Eenige herstelden, half genezenen, en andere aanhorigen van het hospitaal speelden hierin de hoofdrol. Want, hoewel de meeste militairen vertrokken waren en de magasijnen vervoert, het hospitaal bleven wij behouden. Integendeel wierden 's avonds omtrent 6 uuren nog 180 zieken en gekwetsten uit Gelderland binnengevoert, die, het Bisschopshof niet meer kunnende bevatten, weder in het huis van de Marquis gebracht wierden. Toen volgde

22 Febr. weder een Zondag, die al even min stichtig overgebracht wierd als de vorigen, zo door het vervoeren van de magasijnen, als door het inkomen van de veldesquadrons van Van Thuyll. Want, behalven de allengskens aftrekkende wagens, vertrokken nog ten 10 uuren 43 wagens met allerhande foeragie, een half uur daarna 18 bagagiewagens en ten half 12 21 gepreste boerewagens

met brood. En omtrent 1 uur wierden wij verlaten door alle de overige Hussaren, die ook nog met 14 bagagiewagens uitmarcheerden. Maar daarop omtrent 2 uuren de ruiters van Van Thuyll verwacht wordende, begaf zich het volk van alle kanten na buiten de Tolsteegpoort, om alle die Utrechtsche oorlogshelden aldaar te verwelkomen. Te voren was een Commissie van vier Heeren uit het Provintiaal Bestuur hen te gemoet gegaan, om hen den eed op de nieuwe Constitutie af te neemen. Ten 3 uuren kwamen zij aan. Zij wierden binnen geleyd door de vier Heeren van de Commissie en een groot getal menschen, die een vervaarlijk gedruis maakten. Zij waren ruim 100 man sterk; de overigen waren gesneuvelt of nog in de hospitalen. Daar nu zo veel Franschen waren afgemarcheert, waagden het eenige herbergiers, voor het eerst op Zondag te tappen, dog met geslotene deuren en niet langer dan tot 9 uuren 's avonds. 's Anderendaags

23 Febr. wierd er weder in verscheide herbergen getapt, onder anderen in die op en omtrent het Vreburg stonden, bij gelegenheid van de invallende Vastenavondspaardemarkt. Er waren genoegzaam geen paarden en dus ook geen negotie. Maar in de herbergen en kroegen was het volle gloria, doordien de Hollandsche rijdende artilleristen aldaar hun laatste afscheid namen van hunne meisjes, waarna zij omtrent 2 uuren uitmarcheerden met achterlating van alle hunne bekoorlijkheden. Dat er weinig negotie was, kwam ook voort uit de drukkende plaagen, die wij toen ondervonden en nog verder tegemoet zagen, en die veele der aanzienlijkste ingezetenen aanzetteden hunne jaarlijksche verteeringen in te korten. Ten welken einde de meesten hunne eerste toevlucht naamen tot het afschaffen van hunne rijtuigen, of het op de helft verminderen van hunne paarden en ook van hunne dienstboden. Wij bedoelen met die plaagen vooreerst de inkwartiering. Alschoon dezelve toen dragelijk was, voorzag men wel, dat ze geen einde zou nemen. Althans

24 Febr. kwamen alweder binnen 460 man van het tweede regiment Fransche Dragonders, als ook 9 wagens met gevangene Fransche vluchtelingen, die na gewoonte geescorteert wierden. Niet

alleen de manschappen, maar ook de paarden wierden ingekwartiert, zowel bij particulieren als bij stalmeesters en logementhouders. Zodat de daar uit voortkomende vermindering van hooij de vermindering van eigene paarden ook noodzakelijk maakte. Het wierd toegelaten de inkwartiering bij anderen te besteeden, waarvan veele burgers gebruikmaakten, om die onaangenaamheid ten hunnen huisen te vermijden. Maar 24, 26 ja 30 stuivers daags per man te moeten betaalen, was bij sommigen alreets ondoenlijk geworden. De tweede plaag was de requisitie. De requisitieën van allerhande levensmiddelen, mond- en krijgsbehoeftens, die door de Franschen geeischt wierden, verslonden millioenen guldens. De eene volgde op de andere. Er was wel geresolveert, dat aan geene requisitieën hoefden voldaan te worden, dan die door de Franschen gezamentlijk met de Repraesentanten wierden afgevergt. Maar die door de Fransche Generaals wierden voorgestelt, die wierden allen door de Bestuuren aangenomen. Bij voorbeeld: er wierd een requisitie gedaan van niet minder dan 20000 paarden, en met de minste tegenkanting ontmoette deeze. Er wierd zelfs niet op eenige vermindering aangedrongen. Eindelijk de derde plaag was de geldheffing, die, men gegronde vrees had, dat ons binnen korte tijd onverwachts op het lijf zoude vallen, om de verbasende kosten van alle die requisitieën en andere oorlogsbehoeftens te bestrijden. Was derhalven het lot van Utrechts burgeren met recht beklagenswaardig, niet minder was het van de in- en opgezetenen ten platten lande. Deeze wierden aan alle kanten gedrukt. Zij wierden somtijds overladen met 20, 25 of 30 man en even zooveel paarden gedurende 2, 3 à 4 weeken lang. Zij wierden daardoor ontweldigt van het grootste gedeelte van hun haver en hooij. Zij wierden van hun voorraad van granen berooft door de requisitieën, die dan bij verdeeling over eenige dorpen wierden heengeslagen. Zij wierden onophoudelijk geprest met hunne wagens tot het vervoeren van allerhande behoeftens, waarmeede zij dan dikwils 8 à 14 dagen achterwege bleven, eerdat zij terugkwamen, na hunne paarden half dood gereden te hebben. Zo vertrokken o. a. nog diezelfde dag alweder 26 en de volgende

25 Febr. 22 wagens van hier, allen vol geladen met brood. Het brood, dat dagelijks in onze stad gebakken, en vervolgens vervoert wierd, was bij duisenden in getal. En dit scheen niet te zullen verminderen, nademaal in de Buurtkerk eenige grafsteden en kelders opgeruimt wierden om de fundamenten te leggen van de bakovens, die in de kerk zouden gemetselt worden. Toen men met dit werk een aanvang maakte; viel van eenige muuren de kalk af, die door het broeijen van het hooij was losgeraakt. En toen openbaarde zich op een derzelven de Stamboom van Jesse. De beelden van Jesse en Maria waren levensgrootte.

De toestand der boeren was dan ook allertreurigst. In de meeste dorpen onderwierpen zig de boeren met geduld en lijdzaamheid, maar in eenigen wierden de boeren kwaadwillig en geraakten aan het morren. Patriotten wierden Prinsgezind, o. a. in Breukelen; aldaar ging het zoover dat er onder de boeren conspiratieën gemaakt wierden om zig tegen de militairen te verzetten en elkander daarin bij te staan. Dat er openlijk in de herbergen *Oranje boven* geschreeuwt, Oranjeliedjes gezongen, gesprekken gehouden wierden, geheel strijdig tegen de Fransche Constitutie. Dat er geheime rustverstorende gezelschappen en vergaderingen gehouden wierden, daar allerhande valsche geruchten uit voortkwamen enz. Dit duurde totdat eene scherpe waarschouwing van het Provintiaal Bestuur, dat alle rustverstoorders als oproermakers aan den lijve gestraft zouden worden, aan dit alles een einde maakte. Ziedaar dan de vruchten van onze met zoveel vreugde geplante vrijheidsboomen! Ziedaar de bewijsen van Vrijheid, Gelijkheid, Broederschap! Evenwel moeten wij hier eens bij de Gelijkheid stilstaan. Er was voorzeker meer gelijkheid, althans onder de verschillende kerkgenoodschappen. Geen geloofsbelijdenis sloot iemand uit van een ambt of post, zelfs niet van regeering. Er waren ook al eenige leden in de Bestuuren, die niet tot de Hervormde Godsdienst behoorden. De eene godsdienst had in geenen deele eenig voorrecht meer als de andere. De Rooms Catholyke zelfs niet uitgesloten. Er was ook alreets aan alle kerkgenoodschappen een eensluidend formulier van gebed toegezonden en op deeze dag een biddagsbrief om op de

eerst volgende Zondag, zijnde de 1ste Maart, in alle de kerken opendlijk voorgelezen te worden. Een tweede daad van gelijkheid kwam voort uit de leesgezelschappen. Deezen,

26 Febr. vergadert zijnde, stelden een adres op, om door het Committé van Waakzaamheid aan de Municipaliteit overgegeven te worden, waarin zij de ongerijmdheid te kennen gaven, dat de studenten en de bedeelt wordende niet onder de burgers opgeroepen worden, daar zij nochtans, ook burgers zijnde, evenveel recht op hadden, met verzoek om daarin te voorzien. Zodat dan ruig en ongeschoren op haar beurt ook al zoude gaan regeeren. Nog leverde die heethoofdige vergadering een protest op tegen de aanstelling van het Committé van Commercie, als ook van de 12 wijkmeesteren. Er was een Committé van Commercie opgericht (dus alweder een bestuur) bestaande uit 2 leden van de Municipaliteit de Heeren Van Dulken en Nieuwenhuis en 16 voorname negotianten, als de Heeren Van Pesch, Blijdesteijn, Reitz, Koopman, Van Beek, Achterberg, Wolff, Ravesteijn, Uilenberg en nog 7 anderen, om een wakend oog te houden over al hetgeen de negotie betrof. Dan waren er ook 12 Wijkmeesters aangestelt, om de oproepingen, de collectes, en verders al hetgeen de wijken betrof, te volbrengen. Deezen waren de Heeren Muntendam, Van Liender, Van Rhijn, Spoor, Bresser, Kroon, Visser, Keyser, Van Arkel, Buitendijk, Tollenaar en Subberding. Tegen beijde die aanstellingen protesteerden die dolzinnige regeerders genoegzaam met eenparigheid van stemmen; maar zij versmoorden in hun protest, want er is nooit eenige verandering opgevolgt. Zij waren toen nog vergadert in het IJzere hek op de Breedstraat, maar zij hadden, om niet verstoten te worden, een huis gekocht aan de Bezembrug, laatst bewoond door den tabakspachter Tap, met oogmerk, om aldaar een Volkssocieteit op te richten, om alsdan hunne vergaderingen ongestoort te kunnen volbrengen, en om daardoor hunne Jacobijnsche gevoelens op allerhande wijzen te doen gelden.

Die zelve dag marscheerden de 460 man Dragonders weder uit, maar daarentegen kwam er weder een batt. Fransche Infantery binnen en een artillerytrein van 3 canonnen, 7 caissons en 3

bagagiewagens. Er waren dan weder nieuwe troepes gekomen, dus moest er weder een inspectie gedaan worden; derhalve kwam ons geheele garnisoen

27 Febr. op de Neude in de wapenen; maar om de groote gladdigheid de Cavallery zonder paarden. Aldaar passeerden zij de revue voor den Hollandschen generaal Bentink. Deeze generaal was voor den generaal Hoeufft van Ooijen commandant van de stad geweest, maar had in den oorlog gedient als Adjudant-generaal van den Erfprins. Hij had weder bezit genomen van het Duitsche Huis, hetwelk hij te voren ook bewoont had. Toen volgde

28 Febr. weder een Zaterdag, maar toen waren alle de markten middelmatig voorzien, behalve die van de boter en kaas. Van beijde die voorname producten was er bijna niets op de markt. Alle dorpwagens (want het was noch besloten water) waar ook binnengekomen en vertrokken met volgeladene vrachten. Nochtans manqueerde de Zeistsche wagen twee zakken zout, die door zeekeren Allart bestelt wierden, maar verkeerdelijk ten zijnen huise waren gebracht, waarom hij met een vrijwoning van 2 jaren in het tuchthuis beloont wierd. De Amsterdamsche schietschuitwagen kwam ook voor het eerst weder aan, zijnde aldaar het verbod van uitvoer weder ingetrokken, behalven van boekwijt en rogge. En hiermeede de volgende maand intredende, kwamen wij

1 Maart aan de Zondag, op welke de biddagsbrief in alle de kerken moest afgeleezen worden. Dat dit geschiedde in de kerken van alle de Oncatholijken, dat was na gewoonte, maar bij de R. Catholijken was dit een gansch ongewoon wonderbaarlijk verschijnsel, hetwelk zooveel invloed had op de gemoederen van eenige domme stijfkoppen, dat het Prinsgezinden tot Patriotten formeerden! Daarenteegen trof het de Hervormden zeer dat zij door dit een en ander het praedomineeren verloren. Na het eindigen der godsdienstoefeningen was het ten 12 uuren voor de Franschen voor het eerst grote parade. Ons geheele garnisoen kwam op de paradeplaats, de Neude, in de wapenen met al het music, en wierd geinspecteert door den toen commanderenden generaal. Het was bij de Franschen een vast gebruik alle Zondagen groote parade te houden, op welke

altijd de opperste commandeerende generaal of kolonel, hoe hoog in rang hij ook was, verscheen, of een ander die zijn plaats bekleedde. Ten één uur was het op het Janskerkhof parade voor de Hollanders, dewijl deeze voor het eerst op de wacht trokken: zij bezetteden het Stadhuis en de hoofdwacht. Daar dan ons garnisoen weer veel sterker was geworden, en zelfs ten half 3 uuren nog met een battaillon Fransche Infanterij vermeerdert wierd, zo konden toen alle poorten weder bezet worden, die dan ook voor de eerste maal weder geopent wierden. Tegen den avond wierden wij vereert met de tegenwoordigheid van den grooten man, den Commandant Generaal Pichegru. Hij kwam uit 's Hage om eenige dagen bij ons over te brengen.

2 Maart marcheerde het daags te voren ingekomen batt. weder af. Daarentegen kwamen binnen 4 esquadrons Husaaren alsook de wagens met 22 Eng. krijgsgevangenen, door Deventersche burgercavallerij geëscorteert, dus aanhoudende inkwartiering.

De Repraesentanten 's Lands van Utrecht na gewoonte vergadert zijnde, begaf Pichegru zig in de vergadering en maakte bekend, dat de Heeren Blaauw en Meijer, de eerste als Ambassadeur en de tweede als Secretaris van Ambassade aan het Hof van Vrankrijk door de Staten-Generaal benoemt waren, doch dat die Heeren bedankt hebbende, de Heeren van Grasveld en de Citters verkozen waren na Parijs afgevaardigt, en ook reets de reijs derwaarts hadden aangenomen, en dat de Heeren Brandsen en Repelaar de nodige brieven van rappel gekregen hadden. Alsook dat door hem en gemelde Heeren Staten besloten was aangaande de militaire dienst, vooreerst, dat een soldaat, zig in den oorlog verdienstelijk makende, zelfs tot de hoogste trappen van generaal zal kunnen bevordert worden. Ten tweede dat het alle militairen zonder onderscheid zal vrijstaan zig in het huwelijk te begeven. Ten derde, dat de kleeding in het vervolg verandert en verbetert zal worden. Ten vierde dat alle de straffen afgeschaft zullen worden, behalven de gevangenis, dwangarbeid en de kogel, zijnde dit alles in navolging van de Fransche dienst. Na de vergadering begaf Pichegru zig na de hospitalen, na de Buurtkerk, na

de magasijnen, enz. hetgeen tengevolge had, dat 's anderendaags *3 Maart* een aide-de-camp van Pichegru in de Municipaliteit verscheen met een schriftelijk bevel, vooreerst van het werk in de Buurtkerk te staaken, vermits het leveren van brood eenigszints zoude verminderen. Maar ten tweede, dat ten spoedigste het Stads kinderhuis moest opgeruimt worden om te dienen voor het hospitaal. Waarop nog staande de vergadering besloten wierd, de kinderen te doen overgaan na het huis van den Grave van Athlone in de Ridderschapstraat, die na Engeland was uitgeweken. Tegen den middag wierden de gevangenen weder weggevoert na den Bosch, door ruiters van Van Thuijll geëscorteert, en even na den middag kwam er een batt. Fransche Infanterij binnen, hetwelk *4 Maart* 's morgens vroeg weder afmarscheerde. Ook wierden wij verlost van de 3 esquadrons Hussaren, die den 2de dezer gekomen waren; doch 's namiddags ten 4 uuren kwam er alweder een ander bataillon, hetwelk *5 Maart* 's voormiddags ten 10 uuren ook al weder aftrok. Intusschen was men met het huis van den Grave van Athlone alreets zoover gevordert, dat hetzelve konde betrokken worden, weshalven de kinderen 'snamiddags ten 1 uur gezamentlijk, gaande twee aan twee, al zingende en huppelende, tot hunne nieuwe woning overgingen. Want het was maar altijd bij de Franschen: tout suit! tout suit! Tout suit! was het ook met de nieuwe schutterij. De burgers, die verkozen hadden de wapenen te dragen, respectivelijk op hunne loopplaatsen vergadert zijnde, deeden aldaar de volgens het reglement bepaalde belofte als schutter, in plaatse van den eed (ook al volgens Fransch gebruik). Vervolgens verdeelden zij onder hen en rangschikten de compagnieën om dezelve daarna tot battaillons te formeeren. En eindelijk verkozen zij hunne officieren. Tot commandant generaal wierd in alle de wijken met eenparigheid van stemmen aangestelt de Heer Gordon, de gewezen Colonel van het exercitiegenootschap van 1782—87. De geheele schutterij zou bestaan uit drie regimenten, elk van twee battaillons; twee regimenten van de burgers van de stad, en een van die van de voorsteden. Elk bataillon zou bestaan uit vier compagnieën fuseliers en

een compagnie jagers. Bij elk battaillon zouden 2 stukken geschut gevoegt worden, waartoe de nodige artilleristen uit de schutters van ieder bataillon voor zijn artillerij zouden verkosen worden. Deeze twee laatste dagen was Pichegru zeer bedaard; men hoorde van niets, maar de volgende

6 Maart was er zooveel te meer aan de hand. 's Voormiddags ten 11 uuren wierd er vergadering geslagen en geblasen door de stad. Ten 12 uuren alle de Fransche troepes in volle uniform op de Neude in de wapenen staande, passeerden zij aldaar de revue voor den Generaal Pichegru, die met een groot gevolg van nog 3 generaals, twee aids-de-camp en nog eenige anderen aldaar was aangekomen onder de slaande trommen en blasende trompetten. 's Namiddags ten 2 uuren was er een prachtig diné op het Fundatiehuis, waarop Pichegru alsook de Fransche Repraesentant Ramel, die voor de middag gearriveert was, onthaalt wierden. De Municipaliteit begaf zig derwaarts, rijdende en corps in koetsen met de bodens vooruit. De maaltijd bestond uit de Repreesentant Ravel, den Generaal Pichegru met zijne aides-de-camp, noch drie andere generaals, alle de leden van het provintiaal Bestuur en van de Municipaliteit, twee leden van het Committé van Commercie en twee van het Committé van Waakzaamheid, en was dus allerluisterrijkst. Gedurende de maaltijd hoorde men het carillon op den Dom spelen. 's Avonds ten 6 uuren wierd er een fraaij vocaal- en instrumentaal concert gegeven in de Muziekzaal, waar alle de Heeren van de maaltijd in een trein na toe reeden onder een zwaar flambouwenlicht.

7 Maart. De zaturdag invallende, ontbrak er niets aan de marktdag als alleen boter en kaas. Er wierden ook geen geweldenarijen meer door de Franschen bedreven, alhoewel het garnisoen weer veel sterker was geworden en zelfs dien dag nog vermeerdert wierd door een battaillon Fransche Infanterij en door het detachement ruiters van Van Thuyll, dat onlangs na Rotterdam was vertrokken. Deeze moesten voor de poort de pennassen van de hoeden afleggen, eer zij binnengelaten wierden. De ruiters, die de gevangenen hadden vervoert, kwamen ook weer terug.

8 Maart was het Zondag — Beededag — Prinsjesdag. De Zondag liep stil en rustig af, ook doordien uithoofde van de Beededag het tappen in de herbergen verboden was, behalven 's avonds ten 8 uuren, als wanneer het inkomen van een corps Hollandsche constabels met flambouwen nog eenige menschen op de been bracht. — De Beededag had wijnig uiterlijks, vermits het Zondag was. Maar de toeloop na de kerken was groot, uit nieuwsgierigheid, hoe alle de Prinsgezinde predicanten zig op dezen Patriotschen Beededag zouden uiten. En waarlijk, het was wel degelijk volgens verwachting: want 7 predicanten van de Hervormde Godsdienst, de Heeren Hinlopen, Bonnet, Wolterbeek, Van Beuningen, Masman, Weijland en Smit, lieten zig zodanig uit, de eene meer, de andere minder onder bedekte termen tegen de toenmalige Coustitutie, dat al wat tot het Patriotisme behoorde, zo regent als burger, deerlijk gestoort was, en dus die zaak gewis gevolgen moest hebben. Het montant van het gecollecteerde was 2001 guldens 13 stuiv. zijnde nog niet de helft van het gewonelijke. — De Prinsjesdag kon in deeze tijden niets dulden in het openbaar, er was ook niemand die iets waagde te onderneemen. Maar in het heijmelijk waren er verscheide vriendemaaltijden, waarop het herdenken van het Huis van Oranje het hoogste doel was. (*Wordt vervolgd.*)

OUDHEIDKUNDE.

„JOURNAL OF DAGVERHAAL

VAN EEN PLAISIR REISJE, VAN GRONINGEN NA KLEEF, IN 1740 DOOR P. MUNTINGHE J. U. D., A. H. W. DE VRIESE J. U. D., M. VAN BOLHUIS ADVOCAAT EN MIJ THEODORUS BECKERING J. U. D." ENZ.

Bovenstaande titel is met bekortingen afgeschreven uit een handschrift van het midden der achttiende eeuw, toebehoorende aan den hr. Joh. Graadt van Roggen te Nijmegen, die het mij met groote welwillendheid ter uitgave afstond.

Het handschrift bevat 193 beschreven bladzijden in 4to formaat en is gebonden in een heel lederen band, rijk verguld uit de hand op het plat en den rug, zoodat de band een goed specimen genoemd mag worden van bindwerk van dien tijd.

Voorts bevat het twee penteekeningen; de eene van „Het Kuir of Koert-huis te Deventer," waarvan de beschrijving in het reisverhaal straks volgt; de andere van de „Overblijfselen van het slot te Persingen [in de Ooi bij Nijmegen] uit de herberg aen te zien."

Ik stel mij voor dit reisverhaal bij gedeelten, nl. voor zoover de plaatsruimte in dit tijdschrift zal toelaten, uit te geven. De daarin vervatte beschrijvingen van steden en dorpen, van kasteelen en lustverblijven, en van oudheidkundige opschriften en monumenten, welke sinds dien tijd òf geheel gesloopt òf voor een groot deel in uiterlijk en in bestemming veranderd zijn, verdienen om meer dan eene reden voor de vergetelheid bewaard te blijven. Daarbij komt dat de schildering der zeden en gewoonten, die het verhaal aanbiedt, er veel toe bijdraagt om het voor anderen dan oudheidkundigen aantrekkelijk en wetenswaardig te maken. De teekeningen evenwel zijn niet belangrijk of fraai genoeg om te wor-

den gereproduceerd, en daarom weggelaten, welk gemis door de nauwkeurige en uitvoerige beschrijving in het reisverhaal zelf vergoed wordt. Red.

Nemende dit Togje zijn anvang op den 10 Julij, met een nieuwmodische Phaeton met twee paarden bespannen.

Sondagh den 10 Julij. Hielden 's middags het afscheidsmaal gezamentlijk ten huize van mijn ouders, en dronken na de maaltijd onze bon voijage met een fris glaasje wijn, nemende vervolgens afscheid van onze ouders en nabestaanden, gingen even voor drie uur opzitten en reden uit
Helpen. Groningen, passeerden Helpen, den herberg de Wolf, Ha-
Haren. ren, Haarder meulen, de plaats van de Secretaris Jullens,
Punt. en kwamen quartier na vier op de Punt in de herberg bij
mr. Willemson, dronken aldaar een kopje thee en lieten onze paarden een voertje hoij en haver geven; vervorderden
IJ. onze reis quartier na vijf, reden quartier voor ses door IJ
Vries. en pleisterden quartier na ses een weinig tot Vries bij
mr. Oortwijn die ons voor geld gaf een kroes wijn, en de paarden een stuk broot en haver met bier an de bak; vertrokken van daar weder te half seven en reden door Rheër holt, Rhee en arriverende even voor agt uir tot
Assen. Assen, alwaar ons intrek namen in het logement van onzen reiscompagnon den Heer de Vriese, bij mr. Fledderus, besorgden voort de paarden in een herberg op de stal en gingen een wandeling doen door en rondsom Assen, weder te huis komende vonden ons maal gereed, aten met grage magen en begaven ons twee en twee in verscheide kamers te ruste.

Maandagh den 11. 's morgens vroeg opstaande ontnugterden ons met een lekker chocolaadje en een warme drentsche stout, en vertrokken te agt uir uit Assen om nog dien middag onze messen op de tafel van de scholtes Huising van Sleen neer te leggen, passeerden quartier na agt an onze regterhand de plaats Vredeveld, toebehorende

den Heer van der Veest, en lieten te half tijn an ons linkerhand leggen het dorp Grolle, rijdende voorts door bosschen en grote heiden en bulten tot an Scharlo, alwaar te tijn uir arriveerden in de herberg, bij monsieur Meursing, dewelke vlak an het grote Ellersveld is gelegen, refraicheerden ons hier met een soopje en een kopje goede koffi en de paarden met een voertje. Begaven ons even voor 11 uir weder op weg, nemende cours vlak over het midden van Ellersveld als over een zee, konnende vooruit geen land beschouwen als van verre den hogen toren van Sleen, en na een half uir gereden te hebben de Wolfsbaken, zijnde een lang dun eijkenboomtje op een hoogte staande midden op gemelte veldt, deze baken en hoogte te boven gesielt zijnde, stevenden recht op den toorn van Sleen aan, passerende onderweegs een der antiquiteiten van Drenth, een Hunebedde of Hunnebedde, zijnde een stapel van grote kaistenen en volgens de beschrijvinge van Piccardt, in zijn antiquiteiten van Drenth, oude begrafplaatsen der Hunnen of Reusen, aleer bewooners dezer contreijen. Quamen te half een in het dorp Sleen bij voor gemelte Scholtes Huising, alwaar met nog ander gezelschap een vers visje knapten met zijn toebehoren, vergetende niet op aanzetten van onzen gullen en obligeanten hospes dit visje te laten swemmen, schoon in een ander postuur en nat als het voor dezen gewent was, beginnende deze lopende stroom onder het schaduw van de lindebomen in het laatst zo fel te lopen, dat genoodzaakt wierden, indien wij ons niet omver gesmeeten en in Jonassen verandert wilden zien, te vertrekken en onzen beleefden Tractant te verlaten, gelijk geschiede te half 5 uir, namen van hem en verder gezelschap afscheit en vertrokken na Coevorden, gevende de leijde onzer paarden aan de knegt over, die wij hier opgenomen hadden, om van de last van te mennen bevrijt te wezen, en verder ons op de reis op te passen. Reden wederom over een barre sandige heijde, lieten Erme en

Scharlo.

Sleen.

de schans Ten Holle an de linkerhand leggen en kwamen te 7 uur tot Dalen, alwaar een weinig pleisterden en onze paerden een voertje aan de bok gaven, bezagen hier immiddels een wolf, die twee dagen van te voren gevangen was door die van Schonenbeek, die hem ook in triumph hadden opgehangen, dog die van Dalen meede bij die jagt geweest zijnde, eigenden zig den wolf toe en namen hem stilletjes bij nagt weg en hongen hem weer tot Dalen an een paal op, daar wij hem bezagen, zijnde nog jong maar van een brave grote zo dat veel schade kan gedaan hebben, en was wel getroffen met twee kogels door en door geschoten. Van de wolf na de herberg kerende ontmoete ons den predicant Bertling met zijn broer, die wij versogten van de chais te komen en een glaasje Rhensche wijn met ons dronken, vertrekkende voorts na Coevorden om haar vriende te gaan zien, gelijk wij mede voort er na vertrokken en arriveerden te 8 uir binnen de schone en sterke vesting Coevorden, rijdende over drie bruggen door de vestingen en palissaden tot an de binnenpoort, alwaar door de soldaten van de wagt wierden angehouden om onze namen en logement op te geven, namen ons logement in de pauw bij Monsr. Heerlink, gingen ons voorts addresseeren bij den commandant van het guarnisoen den Heer Majoor Ridder om de vestingwerken en magasinen te bezien, hebbende dien heer de goedheid van ons anstons de majoor de la place toe te voegen om ons alles dat bezienswaardig was te laten zien, namen direct onse cours na de wallen, als het voornaamste, dezelve bevindende in allen deel conform de berigten van anderen gedaan, te weten hoog, net in ordre en drie dubbelt met insgelijks drie gragten tusschen dezelve door en om heen lopende, alle met klaar helder beekwater gevult; van de wal weer aftredende begaven ons na het magasijn, dog het reets bij 9 uir zijnde en bij gevolg al redelijk donker, moesten onse nieuwsgierigheid

Dalen.

Coevorden.

dies aangaande opschorten, alzo niet raadzaam zijnde de, ingredienten bij de kaars te laten beschouwen, die in dit gebouw bewaart wierden. Voort agter dit magasijn was het nieuw gemaakte met de kruidkelders, zijnde van een considerable grote en onder de wal van gebakken steen gemetselt, boven dit werk was een dak opgerigt met pannen gedekt, om voor regen bevrijdt te zijn, opdat het steenwerk des te beter konde drogen, dat door de aarde die voort op het nieuw werk gesmeten was ten eene maal wierde vogtig gehouden en niet konde drogen voor dat er afgesmeten en op deze manier overdekt wierde. Gingen van hier, weer voorbij het magasijn, en over de grondt daar het Casteel van Coevorden voor dezen plag te staan, waar uit Berentijn van Galen met de zijnen in het jaar 1672 de vlugt namen, toen de onze gansch onverwagt en onsagt deze vesting weer van hem veroverden, waardoor zo ontstelt wierde dat uitborst: *Is mijn klein Troijen verloren, zoo vreese ik dat het overige haast volgen zal* Waarlijk de viskop sprak de waarheid want wierde voort er na over al uit geboent etc., konden geen overblijfselen meer van het gemelte casteel gewaar worden, als het oude gebouw tot het magasijn verordineert en de gragt die het omringt hadde, zijnde thans maar als een breede sloot.

De majoor de la place van ons afgaande bedankten hem voor zijn moeite, gelijk hij ook zijn compliment maakte, dog wat koeltjes, hetwelk ons deed denken of hij niet al te wel over ons tevrede was, dewijl hem de handen niet gesmeert hadden, waarover wij in het wandelen al raadpleegden wat of zouden doen en wierde geresolveert van het te laten, om zo doende de man niet te offenseren, als zijnde een homme d'epee en het hoofd met een wakkeren pruik gedekt; dog na den heer majoor zijn andere equipage te oordeelen, zouden het nog wel hebben durven wagen. Gingen vervolgens den heer Ridder besoeken in het huis van den borgemeester Scheerman, die wijnhuis

en ordinaris hielt, vonden daar meede een oude academische kennis de heer Haasken, scholtes van Coevorden, als meede den advocaat Schult en een Lieutenant van het guarnisoen Hulsebos, in welk gezelschap wij ons diverteerden tot digt an tijn uir, wanneer na ons logement keerden, wat aten en vervolgens te rust begaven op twee lit d'anges van suffisante planken gefabriceert en zo hoog dat genoeg te doen hadden van met een hogen bank er op te komen, welken arbeidt de bedden en dekens wederom vergoeden en ons gerustig deden slapen tot an 3 uir 's morgens.

Dingsdagh den 12 wanneer ons weder tot de reis ververdigden en vertrokken te 4 uir uit Coevorden door dezelfde poort waardoor ingekomen waren, buiten de stadt gekomen zijnde konden wegens den dikken douw over het veld geen halve smeet weegs van ons af zien, hetwelk ons zeer incommodeerde om den regten en besten weg te vinden, edog de son opkomende deed wel haast den douw verdwijnen, zodat onze oogen weder als voren konden laten spelemeijen over de velden en heuvelen, passeerden nog in den voorsc. douw zijnde het huis ter Scheer, het zelve aan de linkerhand latende leggen, rijdende een quartier door nu door Anen, een gehugt van boeren huisjes, latende het dorp Gramsbergen met desselfs heerlijkheit Aeswijn een klein stuk weegs an onse linkerhand leggen, passerende verders de heerlijkheit Collendoorn an onse regterhand, kwamen even voor 8 uir over de rivier de Vecht rijdende tot Hardenbergh aan, ons intrek nemende in den herberg den vergulden Engel, vlak tegenover de Kerk, bij de moeder en suster van de Secretaris van de plaats, Schoemaker genaamt, na een kopje coffi gedronken en een boter schinkje geknapt te hebben, gingen deze plaats bezien, hetwelk heel gauw bestuirt was, dewijl maar klein en niet veel remarquabels te vinden was, konden geen ruinen meer van de oude vesten van dit gewezen stadje, nog ook van het sterk casteel dat er in oude tijden

Harden-bergh.

gestaan heeft, gewaarworden. Legt niet onplaisirig op een hoogte an de kleine rivier de Vecht, die er bijna half om heen loopt, de kerk en toorn zijn zeer oud en bekans alleen van tufsteen geboudt. Deze plaats niet langer met onse presentie willende vereeren, traden weer op onze wagen en reeden door de rivier de Vecht, (die hier maar twee of derde half voet diep was en harde sandt grond hadde en het water zo helder als cristal) te negen uir, gaven voort er na om het terribele sware sant bij een herberg an de weg, onze paarden te drinken, passeerden voort daar van an ons linkerhand het dorpje Heemse met desselfs Heerenhuis, kwamen toen op de grote en sandige Hardenberger heijde, de cours nemende na een baken van verre op een hoogte geplant, hadden vlak voor ons wel drie of vier uiren verre het hoge Lemeler gebergte, de gemelte baken te boven zijnde, staken over na de herberg den Hongergen Wolf, die midden op deze grote heijde staat, dog eer an dezelve kwamen, moesten bijna smelten van hitte, zijnde tusschen heuvelen in bar sandt, zodat de stralen van de son weer op ons reflecteerden en gansch geen wind was zo dat onse paarden voetje voor voetje moesten gaan, hetwelk ons des te langer nog in deze hitte deed blijven, kwamen eindelijk te half elf an gemelte herberg, namen een kloddertje en gaven de paarden een voertje. An deze herberg was een half jaar van te voren bij nagt een bende van 25 of 30 struikrovers gekomen, menende misschien jemant met een grote buid daar te attrapperen, en hadden den hospes die zijn huis wilde verdedigen voor de deur anstons met verscheide steeken ter neer gemaakt en de knegt met een pistool het eene oog uitgeschoten. Salverende de vrouw zig met haar klein kindje en meit in een bedstee op een bovenkamertje, tot dat deze moordenaars weer vertrokken waren, van deze bloedhonden zijn onlangs 5 geattrappeert en na Zwoll opgebragt, daar zij haar verdiende straffe zouden ontfangen.

Hongerigen Wolf.

Vervorderden te 11 uir de voijage en reden even voor 12 door het gehugt Arrien, alwaar zeer verschrikt wierden door het schijlijk en onverwagt gezigt van een gek mensch van considerable groote, in vrouwengewaat, blootvoets, met de eene hand agter het oor en de mond wijt open, in dit postuir onse wagen al dansende volgende zo dat terribel ontstelt wierden; verstonden naderhand dat dit man mensch ook stom en doof was.

Ommen.

Arriveerden precijs te 12 uir weer over de rivier de Vecht tot Ommen in de herberg de Roskam en [zagen] een koppel peerden bij Monsr. Nagel zijnde onderscholte van deze plaats, voor wien de advocaten daar 's morgens disputeerden, hij dan als richter zittende, en 's middaags door hem agter de tafel wierden opgepasst, voorwaar een heele transformatie!

Wierden hier lekker getracteert op een vers visje uit de Vecht, met zijn toebehoren, voor zo weinig geld, dat verwondert waren.

Vertrokken te 3 uir uit Ommen na Zwoll, wordende de naaste en minst sandige weg ons door den soon van den hospes een stuk weegs gewezen, reeden te half 4 door de Vecht en voort er na lieten het dorpje Vilsteren an de regterhand leggen, passeerden te 4 uir vlak voorbij de plaats van den Heer Grootveldt, alwaar considerable nieuwe plantagien van eijkenbomen waren angelegt, en te half 5 dwers door de laan van het casteel Rechteren, namen alhier bij het jannever huisje een dronkje dunnebier voor den dorst, lieten voorts de heerlijkheden de Leemkuilen en Vechterweert op onze regterhand leggen, reden toen bijna een quartier uir regs en lings door de considerable lanen van den heerlijken plaats Aalshorst genaamt, toebehorende den Heer de Vriese, borgemeester van Zwoll, komende vlak voorbij het huis heen, dat eerst nieuw en modern was opgehaalt. Arriveerden quartier voor seven in den herberg bij Hoevenbrugge, lieten onse peerden uitspannen en ver-

Hoevenbrugge.

fristen ons zelfs met een lekker glaasje Zwols witbier; bleeven hier tot digt aan agt uir wanneer onse weg vervorderden, rijdende continueel tot aan Zwoll door een drie dubbelde Laan, an beide zijden met wandelwegen voorzien, en kwamen even voor negen in de stadt Zwolle, edog dien nagt graag tot Hattem willende slapen reeden terstont door de stadt, buiten dezelve komende, reeden wederom door alleën en wandelwegen, die zeer vermakelijk waren totdat quartier over negen aan den herberg van het Koterveer, den overvaart van den rivier den IJssel kwamen, passerende onderweegs de drie schansen van den generaal Coehoorn aangelegt, waarvan twee in goede staadt, maar de derde digst an de stadt Zwoll gelegen, ten eenemaal vervallen was, alsmeede de linien die de gemelte schansen an malkander plagten te hegten, en an de stadt, geheel geruineert, de geene die in goeden ordre waren, was de eene een klein stukje van den IJssel afgelegen en van een wakkere groote, met vier bastions voorzien van gebakken steen opgemetselt en van boven met aarden wallen aangehoogt waarop zo veel geboomte stond dat de schans zig bijna als onder haar bladeren verschool; de tweede schans in ordre is vlak aan den IJssel gelegen, om zo 't schijnt den overvaart die hier het gemakkelijkste is an den viant te betwisten, dezelve is niet meer als half zo groot als den eerste, maar ten eene maal van gebakken steen zeer hóog opgemetselt, in het vierkandt zonder bastions. Dronken hier an gemelte herberg stante pede een vlesje Fransche vogt om de dampen van den Rivier den IJssel in het overvaren wat te diverteeren, scheepten ons vervolgens met het rijtuig in den pondt en wierden overgeset, landende dus in de Provincie Gelderlandt, betaalden 8 stuivers an den overzetter, en reeden op den dijk van den IJssel langs na het kleine en oude steetje Hattem, alwaar precijs te 10 uir arriveerden, ons logement nemende in den ouden blauwen Engel bij Monsr.

Zwolle.

Hattem.

van Laar, gingen voort, nadat onze bagagie in onze slaapvertrekken gebragt was, nog dien tijd onze landslieden besoeken den Capitein Lieutenant van Oostbroek en den Cornet van Iddekinge, die wij reets vonden bereid te zijn na bed te gaan, dog op onze komste zo verblijd wierden dat haar den slaap wel haast verdween, wierden door den eerst gemelden heer getrakteert op toen ter tijd nieuwe vrugten, te weten een brave schotel aardbezien, zijn Edh. dien dag van een borgemeester der stadt present gedaan, en dezelve redelijk bevogtigende met een glaasje; gingen vervolgens na ons logement, waaraan door gemelte heeren geconduiseert wierden, die meede voort er na na hare logementen terugkeerden; sliepen hier in twee roijale kamers op heerlijke ledikanten.

Woensdagh den 13. op versoek van den heer Iddekinge dronken 's morgens te 8 uur in zijn Edh. logement de coffi en aten een Hattemer wittebrootje, gaande voorts een promenade doen in de contreijen buiten de stadt; door de poort gaande bezagen an de linkerhand van ons de ruinen van de oude casamatten onder de wal, waarin twalf burgers der stadt zig hebben gedefendeert in het jaar 1672 tegens de Munsterschen en Franschen, die zig zo hardnekkig hielden dat menig vijand daarvoor sneuvelde totdat haar met verdrag an haar vijand overgaven, hebbende de Franschen anstons deze casamatte laten springen en is alzo blijven leggen, gelijk wij met onze ogen beschouden, van binnen nog gansch swart van kruid gebrand zijnde, deze casamatte had twee gewelften boven malkanderen en heel ruim, dienenden tegenswoordig nergens toe als voor een schuilplaats voor hoenders en duiven. Van hier gingen landewaardt in door tabak- en korenvelden tot op een hogen heuvel den Triseler- of Trisenbergh genoemt, leggende een quartier uir buiten Hattem, zijnde den eersten heuvel van den dorren Veluwe, hadden van dezen berg een schoon en ruim gezigt over de omleggende velden, leggende Hat-

tem met deszelfs ruinen vlak voor ons als in een kuil, van verre had men het gezigt op Zwoll, Campen en alle omleggende dorpen, alsmeede den kronkelenden loop van den rivier den IJssel: halverwegen het opgaan van dezen berg, bezagen wij een fons of oorsprong van een beekje dat van daar kwam afvloeijen, sijpende het helder en koude water op een plaatsje van een tree of 5 lang, wel honderder wegens uit het holle welsand en stroomde dus van den berg na beneden toe, daar het een klein beekje maakte. Van hier weer afdalende bezagen het oude adelijk slot Meulenkaten, an den voet van gemelte heuvel gelegen, hetwelk behoort aan den Baron van Hekeren Heer van Netelhorst, maar woonde niemant op als een gemeene vrouw beneden in de kelders, en boven hadden de duiven en andere vogels haar de vrije uit- en invlugt door de glasen gemaakt. Het huis was omringt met een breede graft van helder fontein water, uit voornoemde beekje komende; had an het eind van de brug een grote poort en an ijder hoek van het huis een rond torentje; wij bezagen het zelve van binnen, maar bevonden het van weinig belangen, behalven een kamer of twee die met tapijten behangen waren, in welkers eene een fraije schoorsteen met een schilderije was, verbeeldende de historie van Croesus en Solon, waarin op de pedestal van het Fortuin deze Latijnsche versjes stonden:

Si Fortuna Parens tibi sit, Si summa potestas
Ne miseros spernas, sors cito cuncta rotat.

welke laaste woorden ten eene maal applicabel zijn op dit huis en voorgaande eigenaars, als zijnde gansch vervallen, en zoals ons scheen zal den ouden heer van dit slot van zijn adelijk goed, na zijn overlijden, niet veel an zijn erfgenamen overgelaten hebben, dewijl in een klein kamertje een menigte brieven vonden van schulteischers van considerable sommen, als men de geheele bondels en kisten vol stukken van processen, dewelke ons de nieuwsgierig-

heid dwong van ter loops door te snuffelen; in welke gedagten wij naderhand door rapport van anderen ook bevestigt wierden.

Van dit huis weder na de stad kerende, bezagen niet verre van daar een papiermolen, dewelke door bovengemelte beekje van den Trisenberg omgedreven wierde, vallende het water door twee houte opene goten boven over een groot rat heen, hetwelke het werk van binnen deede omgaan en de lompen of vodden daar het papier van gemaakt word, fijn stamte, in plaatze dat te Groningen bij ons in den groten papiermolen de lompen fijn gemalen worden, deze papiermolens door het water gedreven, zijn maar heel klein en simpel, konnende met weinig kosten opgerigt worden, als er maar een genoegsame val van water is; niet verre van deze molen stondt nog een diergelijke, die meede door gemelte beekje wierde omgedreven, maar stondt wel een voet of tijn lager als den eersten, om meede den val van het water te hebben, dat het rat moeste omdrijven; kwamen vervolgens door dezelfde poort daar uitgegaan waren, weer in de stadt terug, wierden dien middag in het logement van den Heer Iddekinge door zijn Edh. en den Heer van Oostbroek onthaalt op een lekker vers visje en een quartje van een vet jong Veluws heijdeknappertje, met haar toebehoren. Na de route die wij 's avends te voren in onze herberg volgens de caart genomen hadden waren geresolveert nog dezen middag voort na den eeten uit Hattem te vertrekken, dog onderwijl an tafel zaten, begost het zo te regenen met donder en blixem verselt, dat van gedagten veranderden om het overige van den dagh en nagt aldaar nog te vertoeven, daar mede toe angesproken wierden door onze vriendelijke heeren Tractanten; dog voort na den eeten het weder goed weer geworden zijnde, en bij onze thans genomene resolutie blijvende, wierd men eens een promenade te doen, om de verdere antiquiteiten en ruinen van de stadt in ogenschijn

te nemen, gingen agter uit het huis daar geëeten hadden, over de oude steene muir of vesting der stadt, geheel en al in het jaar 1672 door de Franschen en Munsterschen te schande geschoten en als met kanonkogels doorboort, bezagen de ruine van het sterk casteel dat eertijds aldaar gestaan hadt, tegenswoordig de Tinne genaamt, klommen op hetzelve tot boven op het derde gewulfte, alwaar een groten ijseren ring in het bovenste gewulfte vast was, waaran de baron van Wassenaar veele jaren, en na hem de rentmeester van Zallandt en de schout van Deventer, beiden in den slag van Aperloe gevangen gekreegen, in een ijsere hangkouw de Wassenaarskouw genaamt, gevangen gezeten hebben. Dit sterk casteel, eertijds het Blokhuis van Hattem geheten, was gebout in het jaar 1404 van Reinald de vierde, Hertog van Gelder, en naderhand door hertog Karel van Gelder meer versterkt is geworden met nieuwe voorwerken en wallen, daarbij met eenen zeer vasten tooren van vier gewulften boven malkander voorzien, hetwelk de tooren was die wij bezagen, zijnde gebakken steen opgemetzelt, dog overal waren wakkere stukken uitgeschoten, hetwelk geschied is bij het verwoesten van dit sterk slot, in het jaar 1521, wanneer de graven Floris van Egmond en Jurriaan Schenk, uit naam van keiser Karel de V, deze plaatse zeer geweldig antasteden, beschietende dit casteel onophoudelijk met 25 stukken zwaar geschut, totdat omverre viel (op de tooren na, die nog tegenswoordig in wezen is) waardoor de Hattemers genootsaakt wierden zig bij verdrag over te geven. Voorts is de stadt zeer oud en klein, rondom in zijn verwoeste muuren besloten. Gingen verders van deze ruine door de oude en bijna omverre geschoten Homoetspoort buiten de Stadt in een tuin, bezogten aldaar den heer Lankhans, goedt vriend van den heer van Oostbroek, alwaar mede compareerde Monsieur Wolters, koster van Hattem, die zijn tuin daar naast an gelegen was, kwamen met deze,

eene van de negen en 't negentig, in een discours, dat op een boufonnerie plaisante uitdraide; keerden van daar na het logement van den Heer Iddekinge terug en dronken een theetje. Begaven ons te 5 uir weder op weg door voorn. poort om een lugje an de overkant van den IJssel te scheppen boven welke poort van binnen dit volgende tijdversje te lezen staat:

'T geen D'oorLogh hIer Wierp neer
HerMaaCt 't VreeIaar Weer.

en van buiten:

Der Franssen overmoedt,
Heeft alles omgewroedt,
Casteel en poort en muur
Door 't swavelagtig vuur,
Dog d'opperheer van all
Versterkt dees stadt en wal.

kwamen vervolgens over den Homert (het land tusschen de stadt en den IJssel) an den IJssel, lieten ons overzetten met een roijschuitje, tot aan den herberg op den dijk, het Kleine Veer genaamt, dronken hier een Deventer biertje, en bezagen den buitenplaats van den Oost Indisch vaar Jasper van der Piel cum uxore, die een weinig landewaart in van deze herberg afgelegen was, rencontreerden gemelte heer en mevrouw bij onze terugkomst an den herberg, die ons zeer bedankten voor de eer die wij haar plaats angedaan hadden, en van ons wakker gepresen wierd, omdat dien heer zijn plaats tegen anderen zelfs boven het Loo verhefte, schoon niet veel beter was als een gemeene moes-tuin met een burgerhuis; hadden hier op de dijk weder een commedie, daar jonker Barneveld voltiseerden, dat een malle Camper van verre stondt te prijsen in allerhande talen, die door malkander mengde, zodat men zig niet bergen konde van laghen; deze klugt hebbende doen eindigen, vertrokken weder over den IJssel en kwamen te half 10 tot Hattum terug, eetende weder bij onze heeren Landsluiden, bij welke wij ons tot een

geruime stuk in de nagt met een musijkje diverteerden, namen vervolgens van haar afscheid en gingen in ons slaaplogement onze rust nemen.

Donderdagh den 14. Vertrokken 's morgens precijs te 5 uir uit *die Stadt Hattem* (dus staat aldaar boven den dijkpoort, misschien om de ankomende vreemdelingen voort te onderrigten in wat stadt zij komen) rijdende door de lage of vrugtbare Veluwe en lieten de dorre of bergagtige Veluwe op ons regterhand leggen, komende te half seven in het dorp Heerde, alwaar pleisterden in den herberg het wapen van Overijssel ons verfristen met een Spansewijntje en een warm brootje, zijnde de bakker vroeg bij zijn werk geweest: vervorderden te half 8 onze reis en reeden voort er na voorbij de heerlijkheid Bonnenburg, over het beekje de Grift genaamt, daar bij langs reeden, zagen van verre de heerlijkheid Kannenborg an onze regterhand over de Grift leggende kwamen quartier voor 9 an een kopermolen die door gemelte beekje gedreeven wierd, leggende op de hoogte van het dorp Vaessen, traden van het rijtuig en namen de molen in oogenschijn, als mede de manier op welke het geel en rood koper, na eerst drie of meer malen an koeken gegoten is om taij te worden, tot platen van allerhande groote en dikte gehouwen wierde, door een hamer van twee of drie hondert pond, die door een groot waterradt zijn werking deede, wordende daar door zo schielijk opgeligt en weder neergeploft als geen smidt met een kleinen hamer slagen kan, hetwelk zulk een geraas veroorzaakte, dat malkander bijna niet beroepen konden, dit bezigtigt hebbende, gingen weer opzitten, en vervolgden onze cours langs de Grift, alwaar even agter het gehugt Wenum weder overreden door laag, wateragtig en veenige heide, en kwam te half elf op het *Loo* in de herberg de Keisers Croon, bestelden anstons wat dien middag eeten wilden en gingen nog voor den middagh onze nieuwsgierigheid eenigzins voldoen, met het beschouwen

Heerde.

Loo.

van het palais van deze beroemde uitnemende vorstelijke Lustplaats, gebouwt op het bevel van den grooten William, Koning van Groot-Britanniën en Stadhouder dezer Vereenigde Nederlanden, tot een gedenkteken van zijne ruime gedagten en verlustigende uitspanningen in het middelpunt der Provinciën, van welke hij de zorg zo onvermoeit op de schouderen hiel. Den opbouw van dit kostelijk lusthuis wierde van zijn Koninglijke Majesteit toevertrouwt an den onvermoeiden ijver en verstant van zijnen gunsteling, des Graven van Portland an wiens gedagten dit gebouw zijn meeste en keurlijkste grootsheden en vermakelijkheden verschuldigt is. Dit gevaarte bijna volveerdigt zijnde, wierden de weinig ogenblikken rust die den koning hadde, hier genoten, vergezelt met een ontallijke meenigte van Princen en Graven, wier toevloeijing zijne majesteit gestadig gedagten baarde, om dit prinselijk ontwerp in een Koninglijke Lustplaats te veranderen, totdat het zijne uiterlijke gedaante in gebouwen en plantagien zodanig kreeg, als het nog hedendaags bijna gezien wordt, en van den tegenswoordigen Prinse van Orange en Nassau, onzen Stadhouder, als het erfgoed van den Koningh William, bezeten wordt, met de mobilia en verdere annexen.

Het gansche ontwerp van huisen, hoven, laanen en dreeven begrijpt omtrent hondert sestig morgen lands; van het een en het ander zullen wij een korte beschrijvinge doen, zo als wij het gezien hebben. Van de herbergh de Keisers Croon (alwaar men ordinair zijn logement neemt, an de linkerzijde van het huis gelegen, beneffens nog andere) afgaande, leidt de groote postweg van Harderwijk na Deventer vlak na het huis, daar zeer breed voor heen lopende tot over de Veluwsche bergen, makende een gezigt zo lang dat men daar van het oogpunt verliest, deze weg is met veele rijen bomen, wonder bevallig, groot en ruim beplant, doende zig voor den hofpoort op, met een groot half rond; in welkers midden den grooten laan begind, die

zig van vlak voor het huis na Appeldoorn uitstreekt, met drie rijen groote bomen; an de regte zijde van dit half rond is deze koninglijke plaats dusdanig gelegen, dat men op het eerste gezigte als verwondert staat, de bassecour is gesloten an weerkanten met twee considerabele groote en lange vleugelgebouwen, lang den groten weg heen strekkende, en den regter en linkerkand van den bassecour beslaande, in deze gebouwen zijn de stallingen, keukens, vertrekken voor hoveniers, jagers en grottemaker, beneffens de brouwerijen en bakkerijen; deze bassecour wordt van voren met een considerabel hoog en lang ijsere, blauw geverfde barriere gesloten, ten wederzijden de groote ijsere poorte, in de midden heeft zij vier groote grasparterren in wiers midden een groote fontein, van marmer omringt met blauwe ijseren leuningen, hebbende in de midden een vergulden Triton, meer als menschen groote, zijn water opblasend in de gedaante van een beker. Deze Fontein wierp bij het leven van koningh William een dikke waterstraal op ter hoogte van 40 voeten dog heeft zedert des zelfs doot niet anders als tegenswoordig gesprongen. Traden vervolgens verder de bassecour op na het huis, langs negen grote en breede hartsteenen trappen, door een groote dubbele deur in hetzelve komende, dit gebouw bestaat uit vijf dwerse blokken op zijn Italiaansch gebouwt, in een halve maan, den een met den hoek tegen den ander anslutende, zijnde het middenste blok de helfte groter als als de ander vier, en van vier etages, de twee volgende van drie en de twee andere van twee verdiepingen, behalven de solderingen pronkende het eerste bovendat nog met een groot plat met loot bedekt en met houten gesneden richelwerk voorzien, van waar men het allerheerlijkst gezigt heeft over de plantagien en Veluwsche bergen en dalen.

In het voorhuis komende zagen regt uit door een deur van holl verguld ijserwerk, langs den heelen tuin over de

grote Fonteinen tot an de piramide, die agter den tuin op de Veluwsche bergen staat, hetwelk een schoon gezigt geeft: bezagen voort alle de kamers en cabinetten, kelders en grotten, en dezelve de overkostelijke koninglijke meubelen, bestaande in de kostbaarste schilderijen, waaronder een, zijnde drie voet hoog en na proportie breed, waarvoor koningh William 25 duisent guldens betaald hadde, hetzelve verbeelde een stille huishoudinge, zeer konstig en uitvoerig geschildert. Japonsche keurlijk verlakte kabinetjes, kistjes pulpitums met gewerkte silveren hengsels en sloten; Lit d'Anges van root fluweel met goude kanten en franjen en borduirzel, van roode en geele zijde met goud en zilver rijkelijk belegt; als meede ongemeene spiegels van 16 en 13 voeten hoogte; horologies staande en hangende, die jaar en ses weeken konden lopen, zonder opgewonden te worden; alle de kamers waren of konstig beschildert met historien en Landschappen, of behangen met kostbare en konstige tapijten of roode, geele en andere kleur van zijde en fluweel; de solders waren beschildert en verguldt of gegispt of van beide. Bezagen meede het porcelein cabinet, waarin twee porcelein potten van considerabele groote, die ijder duisent guldens gekost hadden; verders in de kelders het Thee kabinet van de koninginne, rondom met grotwerk bezet met twee Fonteinen, en twee volieren met Fonteinen; voort naast dit kabinet was de confituircamer, rondom met porceleinen potten en confituirgereedschap bezet. Het huis bezien, en de meid die ons geleid en anwijs gedaan hadde, gesalariseert hebbende, keerden na ons logement terug, alwaar onze hospes ons heerlijk regaleerde en wij niet minder toetasteden en onze graage maagjes verzagen tegens de volgende promenade.

De maaltijd te een uir bestuirt hebbende, vervoegden ons bij den hovenier, om de hoven te bezien, die zijn woninge had in het einde van de regtervleugel van het huis, jemant van de zijne met ons gaande om ons anwijsinge te doen,

passeerden over zijn plaasje en kwamen in den tuin an de regterhand van het huis, traden in het groene kabinet van den koningin Maria, die haar daar in geduirig plagt te vermaken met wandelen, dit kabinet bestondt in wandelweegen gings en weer lopende in een vierkante tuin, opgezet met latwerk en digt bewassen met beukenhagen ter hoogte van 18 voeten, overal doorsneeden met deurgangen en venstergaten, veroorzakende een plaisante wandelweg onder het lommer en ten eene-maal bevrijdt van de heete stralen der sonne, wordende het gehoor onderwijl gestreelt met altijd springende Fonteinen en cascades, die tusschen deze groene wandelweg in geplaats waren; hier uitgaande kwamen in de tuin van de koningin, verciert met twee groote bloemparken in de midden een Fontein hebbende waarin Arion op den Dolphijn zat, en daarom een rand van marmer met agt loden zeepaartjes en draken op hetzelve, geduirig het water na Arion uitspuiwende, hetwelk den Dolphijn weder beantwoorde met twee stralen uit zijn neusgaten; gingen vervolgens bij 12 hartsteenen trappen op den terras, die den grooten Tuin omringt an drie kanten, an de ander zijde bij even zo veel trappen weer afgaande, kwamen in gemelte groote Tuin, beslaande de geheele breete van het huis met alle zijn gebouwen en vleugelen, in dezelve bezagen an de Oostzijde tegens gemelte Terras an, de groote Cascade van Narcissus, in wiers midden gemelte beeld van marmer levensgroote pronkte, tusschen seventijn watervallen en twee sprongen, die nagt en dagh altoos liepen, hebbende an elker zijd een marmeren vaas van ongemeene konst en groote; van deze cascade passeerden midden door de tuin voorbij een Fontein in de midden op een pedestal een hemelglobe van koper en ongemeene groote hebbende, springende het helder water onophoudelijk uit de sterrens, kwamen voorts midden in den tuin bij de Groote Fontein van Venus, vlak agter het huis, hier pronkte een marmeren Venus op

een grot, omringt met vier loden vergulde ongemeene groote Tritons, die uit haar gekronkelde hoornen geduirig het helder water met groot gedruis uitbliesen, middenin een groote kantige kom en twee swanen an de oost- en westzijde die meede altoos water spuiwden, van hier gingen regt door den tuin na agteren, passeerden de Fontein van den jongen Hercules, hebbende twee slangen in de handen, die twee keurlijke sprongen opgaven, en an de beide zijden twee spuiwende draken, in een ronde kom met een marmeren rand, traden bij twee trappen op, door twee vierkante dikke pilaren an weerskanten met swaar richelwerk voorzien, tot in een ruim hof van bloemparterres, in de midden hebbende de Fontein van den grooten sprong, dog dezelve verstopt zijnde, sprong niet als door sestijn kleine pijpjes die er rondom stonden, in een ruime agtkante kom met blauw serk omringt; voort agter deze ontmoeteden weer een ander dog kleinder, hebbende in het midden van een ronde kom, met een marmeren rand belegt, drie kindertjes van loot ondersteunende een grooten koperen schotel, in wiens midden een sprong, in de form van een waijer, uitkwam, vallende deszelfs water in gemelte schotel neder en maakte van daar na beneden in de kom verscheide kleine cascades; kwamen voort hier agter langs eenige sarken trappen, an weerkanten met loden bloempotten voorzien, op het Amphiteater, zijnde een groote galderije, halfmaansche wijse gebouw, an weerzijden door agtijn groote sarken pijlaren ondersteunt wordende, onder dewelke men uit den tuin opklom langs ses trappen van dezelfde steen; onder deze galderije zag men geschildert agter tegens de muur, tusschen elke pijlaar een der Heidensche Goden of Godinnen in meer als ordinaire groote. Passeerden toen door twee hooge heggen, tot an de groote Rustplaatsen, an het einde van den hof gelegen, tusschen welke men het uitzigt heeft over ijsere leuningen, en een sloot met cascades, door de agterste laan, op de pijramide

die op de Veluwsche bergen staadt; deze rustplaatsen zijn twee digte overdekte houten prieelen, van voren open, staande vlak tegensmalkander over, hebbende tusschen beide een gemetselde kom met lopend water, hetwelke in het midden van de trap waar men bij op gaat, een kleine cascade maakt, die an beide zijden pronkt met keurlijke loden potten met bloemen en van buiten met beeldwerk verciert. Van hier gingen an de regterzijd van de laan door een ijseren hek in de moestuinen, en door dezelve agter de voorgemelte rustplaatsen om, en kwamen an de linkerhand van de buitenlaan, in het Starrebos met hooge eikenboomen beplandt, waarin de herten en ander wild gingen weiden, kwamen in het midden van hetzelve bij den zesweg, an de Fontein van Faunus, staande dit beeld van hartsteen met een bok agter zig, op een pedestal mede van dezelfde steen, gegrondvest op grotwerk, waaruit overal kleine cascaden en fonteintjes sprongen, in het midden van een grooten ronden kom, an de kanten simpel met soden opgezet; rond om deze kom stonden op alle hoeken van de lanen meede borstbeelden van Fauni, zijnde twalf stuk. Gingen van daar door een van gemelte lanen, an de linkerhand af, en kwamen an den Grooten Koninglijken vijver, zijnde vierkand, omgeeven met een laan van dubbelde rijen bomen, deze vijver legt op een hoogte die wel twalf voeten hoger is als het hof, en krijgt zijn water van boven van het gebergte, waardoor de meeste cascaden en Fonteinen doet springen, gelijk meede voort an de Oostkand van deze vijver in de laagte altoos een magnifique cascade en verscheiden Fonteintjes doet springen, deze is de beste in ordre van de waterwerken en op een na van grootsheid, zijnde die van Venus de eerste; deze Fontein an den vijver beslaat een groot terrain, zijnde gebouwt van sark en marmer in een halve maan, an weerskanten met sestijn trappen aflopende, hebbende in het midden vlak tegens de hoogte an een grooten koperen schulp waaruit een force

cascade koomt, boven dezelve ziet men vier kindertjes van marmer met een loden net in dezelve visschen, het water uit deze schulp vald vervolgens nog lager in twee diergelijke, onder malkander leggende, en vald dus in een groote kantige halve marmeren kom, waaruit tegelijk an beide zijden van gemelte cascade, twalf fonteinen opspringen: voor deze kom is in een groote halve maan, die van den eenen zijdtrap tot den anderen loopt, de grond bevloerd met allerhande figuren van steentjes en ander grotwerk, lopende door hetzelve gings en weer kleine gootjes van het fonteinwater, tusschen welke, vlak voor de kom, is koning Williams naam, in strikletter, door gelijke lopende gootjes gemaakt; jemant op deze naam staande is bevrijdt voor het nat worden van de kleine fonteintjes tusschen gemelde figuren van steentjes verborgen, wij hier van te voren onderrigt, bedienden ons daarvan, toen gemelte fonteintjes open gedrait wierden, zo dat niet als verzopene katten genootzaakt waren weg te druipen.

Van deze Fontein gingen weder lings af, langs een gemetselt slootje, waarover kleine fonteintjes van weerzijden als boogjes heensprongen, passeerden verder agter de menagerie om, voorbij het oude huis te Loo, zijnde een oud Casteel in een groote graft leggende, an vier hoeken met torens voorzien, wierde nog goed onderhouden; wij het zelve ook bezien willende wierd ons ten antwoord gegeven dat het niet bezien wierd, als meede de menagerie.

Kwamen weer in de groote tuin agter het huis, en op de voorgem. terras an de westzijde, passeerden de groote cascade van Galathea, tegenover die van Narcissus, en van dezelfde gedaante en groote; als mede de Fontein van de aardglobe, tegenover die van de hemelglobe; passeerden an ons linkerhand de tuin van den Koning met de klosbaan, an de linker zijde van het huis leggende, agter de stallingen, was in het midden voorzien met een

Fontein. Gingen verders agter het huis heen, bezagen de groote trap, daar men bij van het huis in den tuin afgaat, is van negentijn groote sarken drumpelen in de ronte geboud, hebbende boven an weerzijden een beeld van steen van ongemeene groote, het eene een stroomgod en het ander een stroomgodin, komende uit haar kruiken, daar zij op leunden een cascade vloeijen die met negen vallen in koperen schulpen an beide zijden afvielen. Traden toen van de terras langs dezelfde trap daar bij opgekomen waren af, en bezagen nog het oranjebomenhof, alwaar een grote menigte van dezelve bomen in de ronte om een Fontein stonden. Dus de hoven meede beschouwt hebbende, stelde onzen Rentemeester uit onzer aller naam, onzen Leidsman te vreede en gingen door een houten poort an de regterzijd van den hof, na de herberg ons refraicherende met een lekker theetje, en vervolgden onze reis te vier uir, cours zettende na de stadt Deventer, reeden te half 6, bij het dorp Dwelle, door een tolhek, alwaar vier stuivers tol moesten betalen, passeerden voorts de plaatsen Holthuisen, an onze regterhand, toebehorende an den Oost-Indischen heer Brants, en an de linkerhand Kruisvoort en Leeuwenburg, arriverende precijs te ses uir lang een schipbrug over den IJssel, in de stadt Deventer, betaalden an het eind Deventer. van gemelte brug, 9 stuivers tol of bruggeld, reeden anstons door de stadt na de naaste poort om onze reis nog dien avond na Zutphen te vervolgen, dog moesten om dat dezelve gerepareert wierde, terugkeeren en een ander poort uitrijden, gelijk deeden door de Melksterspoort, zagen onderwegen in de stadt an de hooftwagt een groote koperen keetel hangen, waarin aleer een valsche munter levendig in olie gezoden was; kwamen quartier voor seven uir an een herbergje het Koert- of Kuirhuis genaamt, zijnde Koerthuis. een oud gewezen kasteeltje of ronduit, gelegen an den Dortschen Beek, een stroompje dat hier de scheiding maakt tusschen Overijssel en Gelderlandt, zonder twijffel hier

gebouwt in oude tijden om de overtogt in Overijssel over dit beekje an de Gelderschen te beletten, dog naderhand tot een herbergje geapproprieert; gaven onze paarden een voertje, en dronken een glaasje bier, betaalden vier stuivers swijgende tol; vertrokken van daar te half agt over den Dortschen beek, om volgens genomene resolutie onze nagt
Gorzel. rust te neemen tot Gorssel een groot half uir van daar; dog daar gearriveert zijnde, bevonden het zo desolaat dat geen voeder voor onze trouwe beesjes konden bekomen en voor ons zelfs scheen het niet veel beeter en na alle omstandigheden niet pluis te wezen, waarom kort resolveerden verder te rijden na Zutphen, dog casueel den hospes van de herberg op de Voorst, Muller genaamt, hier present zijnde, beloofde ons te zijnen huise goed logement het welk anstons accepteerden, plaatsten hem bij onzen knegt op de voorbank en vervolgden onzen weg, reeden te negen uir in donkeren door de considerable alleën van het huis de Voorst, en die van den heerlijkheid den Boedelhof genaamt, toebehorende den heer Baron van de Capelle, passeerden voorts het huis den Dam genaamt, an de Gravinne van Albemarle behorende, en kwamen even
Voorst. voor half tijn op de Voorst in voorschreven herberg, de Kappe genaamt om dat er uithing een kap of sonhoet; na wel geëeten te hebben, begaven ons te rust in dezelfde kamer. (*Wordt vervolgd.*)

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

DREI BEITRÄGE ZUR HISTORIA GENEALOGICA

DES HAUSES VAN LYNDEN.

A.

Testament der Beguinen Aleydis und Gertrudis Van Linne vom 28 September 1308 durch welches dieselben zu Gunsten des Altares der St Katharina eine Rente von vier Maas Roggen belastet auf neun an dem Ort genannt Molenbruck gelegenen Ruthen zur Bestreitung der Kosten von fünf für ihre Eltern Lambrecht und Helsuendis, für ihre Schwester Odilie und für sie selbst zu feiernden Anniversarien. Sie hinterlassen Vermächtnisse der Vorsteherin des Krankenhauses, dem Altare desselben Krankenhauses, dem Beguinenhof, ihren Nichten Aleydis und Gertrudis, ihren Neffen Henrik, Walter und Johann, dem Sohn des Henrik genannt Moris und dem Pfarrer des Beguinenhofs. Sie wählen zum Vollstrecker ihres letzten Willens den Pfarrer des Beguinenhofs und die vier Superiorinnen.

I. 1308, 28 September.

In nomine Domini Amen. Nos *Aleydis et Gertrudis* beghine curie Sancte Katharine tungrensis *dicte de Linne* mutuo consensu condimus et ordinavimus testamentum seu ultimam voluntatem nostram in modum qui sequitur. In primis volumus quod debita nostra seu injuste acquisita si que inventa fuerint cum expensis exequiarum nostrarum de promptioribus bonis nostris plenarie persolvantur. Deinde legamus altari Sancte Katharine quatuor vasa siliginis supra decem virgatas terre iacentis in loco qui dicitur *Molenbruch*, descendentis ab episcopo leodiensi pro anniversarijs nostris *parentum*

nostrorum Lamberti et Helsuendis et *Odilie sororis suis* temporibus faciendis. Item legamus dicto altari tres solidos leodienses et duo capones quos habemus supra domum et ortum in loco qui dicitur *Cuceu* (?) pro missis ferijs secundis perpetue pro nobis celebrandis. Item volumus quod magistra infirmarie quecumque fuerit pro tempore offerat unum denarium qualibet feria secunda et levabit censum predictum ad huiusmodi legatum et si curatus ipsum levare voluerit, tunc dabit dicte magistre unum denarium quem offerret qualibet feria secunda et dicta magistra habebit vas siliginis quod sibi legamus supra terram inferius nominatam pro labore suo. Item legamus altari infirmarie quatuor denarios leodienses pro anniversariis prelibatis ita quod *Gertrudis filia sororis* nostre habebit dictos quatuor denarios quousque dictum altare per aliquem deserviatur. Item legamus curie beghinarum predicte xxix virgatas terre iacentis in duobus petijs quarum una habet sex virgatas et vocatur *Bonhof*, altera vero xxiij virgatas ita quod dicta curia dabit Aleydi nepti nostre filie H. dicti Moris ix vasa siliginis quamdiu vivet et beghina fuerit et unum vas magistre infirmarie supra nominatum. Item legamus infirmarie predicte duo vasa siliginis que debent nobis pueri de Smissen in Membruggen de ix virgatis terre iacentis inter Membrugghe et Bavort, descendentis a capitulo tungrensi, alia vero duo vasa que dicti pueri de Smissen debent nobis legamus matri ipsorum et ipsis post obitum ejus. Item volumus quod *Aleydis et Gertrudis sorores filie sororis nostre* habeant domum nostram in curia beghinarum sitam quamdiu beghine fuerint et aliud nichil juris in ea habeant. Item legamus Aleydi et Gertrudi filiabus sororis predicte xxxiiij virgatas terre jacentis in una petia inter Anthuselt et Werme descendentis ab episcopo. Item legamus *Henrico, Waltero et Iohanni fratribus dictarum sororum* aliam terram nostram descendentem ab episcopo equaliter inter se dividendam excepta terra superius expressa, hoc addito quod quilibet dictorum fratrum dabit duo vasa siliginis Aleydi et Gertrudi filiabus H. dicti Moris quamdiu vixerint post quarum obitum soluti erunt a solutione predicta. Item aliam terram nostram jacentem in Linne legamus predictis pueris sororis nostre predicte equaliter dividendam ita quod filie dicte

sororis nostre solvant ex parte sua dimidium modium siliginis Aleydi filie H. predicte. Item volumus quod soror nostra predicta habeat usumfructum diebus vite sue legatorum pueris si supervixerit nos [1]). Item volumus et ordinavimus quod curia beghinarum predicta habeat dimidium bonnarium terre de xxxiiij virgatis superius legatis sororibus predictis et huiusmodi post earum obitum, si dicta curia consentire voluerit *quod due filie Walteri nepotis nostre* que beghine esse voluerint, habeant cameram nostram cum sollario nostro in domo nostra post mortem filiarum sororis nostre predicte. Si vero prefata curia premissis consentire nollet, volumus quod dictum dimidium bonnarium predictum cedat sororibus predictis. Item legamus unam marcham *duobus filijs Henrici dicti Moris.* Item legamus curato nostro denarios septem pro missis per annum unum celebrandis. Item volumus quod bona nostra in predicto testamento non nominata cedant superstiti ad voluntatem suam de ipsis faciendam. Hanc ordinationem valere volemus jure testamenti vel quoquo modo melius valere potest. Executores vero huius testamenti vel ultime voluntatis nostre eligimus curatum nostrum qui pro tempore fuerit et magistras curie predicte rogantes eos ut premissa fideliter ex sequantur et damus eis potestatem declarandi si que obscura fuerint in huiusmodi testamento prout noverint consonum fuisse nostre voluntati. Ut autem premissa fuit firmiora rogamus dominum Iohannem curatum nostrum ut suum sigillum presentibus apponat. Et ego Iohannes curatus predictus ad petitionem dictarum sororum sigillum meum presentibus duxi apponendum in testimonium premissorum. Item volumus quod legata Ioanni nepoti nostro et Aleydi sorori sue ad veros heredes devolventur si ipsi Iohannes et Aleydis predicti sine heredibus discedant [2]). Datum anno domini m̊ cc̊c octavo in vigilia Mychaelis.

Original auf Pergament. Siegel des Pfarrers Johann fehlt.

Archiv des Hospitals in Tongres.

---

[1]) Odilie, genannt Van Linne lebt somit noch zur Zeit des Datums des Testamentes, 28 Sept. 1308.

[2]) Die Klausel, welche nach der Anzeige, dass der Pfarrer den Act gesiegelt

II. Register der Güter und Renten des Beguinenhofs in 1322.

Item apud Husselt habet curia, super xxiiij [1]) virgatas terre vel circiter arabilis iuxta fontem Sancti Iohannis in thogeloe, xi vasa siliginis mensure tungrensis hereditarij tricensus, quam terram tenet hereditarie pro dicto tricensu *Laurentius maritus Ode.* Et movet dicta terra a curia domini episcopi apud Husselt, solvens ibidem duo vasa siliginis vel circiter et decem denarios census, quae omnia ac alia jura si qua dicta terra tenetur predictus Laurentius solvere tenetur et solvit. Predictum trecensum legaverunt *domicelle Aleydis et Gertrudis quondam* sorores de Linne [2]) et habet Aleydis filia Moris de Diepenbeke [3]), De dicto trecensu, ix vasa siliginis quamdiu vixerit et manserit honeste se regendo inter beghinas. Item datur de eodem trecensu predicto singulis annis magistre infirmarie seu hospitalis curie unum vas siliginis pro eo quod ipsa magistra offert singulis ferijs secundis ad missam pro defunctis in ecclesia Sancte Catherine quosdam redditus ad hoc specialiter obligatos.

S. Registrum terrarum et reddituum curie Sancte Katherine tongrensis scriptum anno domini m.ccc.xxij. f° vij°.

III. Item apud Linne habet curia dimidium bonnarium vel circiter terre arabilis jacentis supra viam de Linne versus Iuncis, descendentis a Willelmo de Nederheym de Husselt cui solvit v ebulos census unum coppum frumenti et unum coppum siliginis

---

hatte, eingefügt wurde, scheint anzuzeigen, dass das Testament späteren Datums ist und dass Aleyde, Schwester des Johann, den Beguinenhof verlassen hatte. Sie konnte dies thun und sich verheirathen. Johann hatte noch keine Kinder am 28 Sept. 1308.

[1]) Da dieses dem Beguinenhof von den *domicelle* Aleydis und Gertrudis gemachte Legat auf die der Aleydis, Tochter des H. Moris, zahlbaren Rente der 9 Maas Roggen hypothekisirt war, ist es klar dass man im Testament hier lesen muss xxviiij anstatt xxiiij.

[2]) Sorores *quondam.* Aleydis und Gertrudis sind somit vor 1322 gestorben.

[3]) Im Testament H. genannt Moris.

mensure tongrensis in natali Domini. Item solvuntur etiam de dicta terra Arnoldo dicto de Wethause duo denarii census in curia sua apud Anthuselt de dicta terra habet rector Sancte Katherine duo vasa siliginis et infirmaria seu hospitale curie unum vas siliginis et residuum est curie Sancte Katherine et legavit hanc terram quaedam Aleydis de Linne quondam.

Ibid. f° vij° verso.

Register von 1326.

IV. Vort heft die firmarie ij vat rogge erfelic pachs op negen roden lants, ocht omme die mote, liggen te Membrucke in den acker geheeten boenvelt bi ix roden der Kender van der Smissen [1]) ende dese twe vat roggen gelden de Kender vore gesegd Vandersmissen ende dit land rint van der capittelen hove van Tongeren mar de Kenderen vore genant gelden allen recht. dese pacht setten *jonfrouwe* Aleit ende Gertruit van Linne wilneere.

Ibid. p. 2.

V. Lambrecht Moes sone van Linne [2]) bie Huselt es sculdech der firmarie 1 vat roggen errflic pacht ende 1 half vaet.

Vort Aleyt derens dochter [3]), est sculdich der firmarien en hallef vat rogge erffelic.

Wouter van Linne Wilner [4]) set de der firmarien ij vat roggen erflic.

Ibid. p. 6.

Register von 1329.

VI. Huselt. Item leys uden man [5]) es sculdich den hove xj vaet

---

[1]) Vgl. das Testament über dieses Legat der zwei Maas Roggen zahlbar durch die Kinder van der Smissen.

[2]) Es handelt sich hier um Lambrecht Sohn des Thomas I van Linne.

[3]) Thomas I van Linne hatte somit eine Tochter Aleyde welche in 1326 am Leben war.

[4]) Wouter van Linne vermachte der Infirmerie zwei Maas Roggen — *Wilner* = verstorben. Wouter starb somit vor 1326.

[5]) Leys Uden man = Laurentius maritus Ode in dem Act II.

rogghen tongers erflike van xxiiij roden lants ane Sinte Iohans borne ane thogelo van Huselt. Van desen pachte gilt mer Aleyden Moris dogter van Pideringen [1]) ix vaet roghen te honre live ende alsoe lange alsi en de convent wont vant der settinge der *ionc-frouwen van Linne.* Item gift mer van desen euwelike der meistersen van der firmarien van den hove eyn vat roghen om dat si offeren alle mãnde te messen vor die sile.

Ibid. f° vj v°.

VII. Huselt. Vort heit der hoef xiiij vaet roggen erflic op xxviij roden lants liggen in drie stucken dat erste helt xij roden oghte omme die mote ende legt bi Iohans [2]) lant van Linne ende Hughen van Werme. Item x roden oght omme die mote liggen bi Iohans lant van Linne ende onser frouwen altare lant. Item v roden liggen bi der bonder lant Moris ende Iohans lant van Linne en howen van der kelnerien te Huselt. Ende Heyne der cale van Molebruck gelt den ceise in shoves name.

Ibid. f° 10 v°.

Register von 1343.

VIII. Vort heit de firmarie ij vat rogge [3]) erflic pachts van enen stucke lants ligt bi Linne. Dat gilt Lambrecht van Linne.

Ibid. f° 1 v°.

Register von 1372.

IX. Item dese twe half bonre lants voerscreven daer an heft Jan Moer seven delen, ende Henric der Lantmeter viij deelen ende Jan Voeskens ix deele ende rint in den hove van Huldelingen.

Ibid. f° 20.

Staats-Archiv Düsseldorf. An° 1220. Hugo Bischoff von Lüttich beurkundet, dass Mechtild Abtissin von Bilsen mit ihrem Kapitel

---

[1]) Aleyde, Tochter des Moris (S. Testament und Act II) bewohnte somit Pideringen.

[2]) Johan van Linne in 1329. Er grenzt hier an die drei Parzellen Landes des Beguinenhofs. Ebenso an die Güter der Moris, Neffen der Erblasserin.

[3]) Dies ist die Rente von welcher im Act V gesprochen wird als von Wouter van Linne hinterlassen. Aleyde kommt hier nicht mehr um das ½ Maas Grundzins vor. Sie starb somit wahrscheinlich vor 1343.

und mit Arnold, Graf von Looz, die Kapelle, genannt zu den Binsen (Biesen), dem Deutschen Orden geschenkt habe und gibt dazu seine Einwilligung. (Frankfurt) 1220 (April). Testes sunt: *Goddefridus de Lenn*, und Andere. Vgl. auch I. Heinr. Hennes, Cod. Dipl. Ord. Mariae Theutonicorum N°. 14.

Ibid. N°. 65. A° 1245.

Hermann von Busche und die andern genannten Schöffen von Neuss beurkunden dass Sibert von Dülken Bürger zu Neuss und Gisela seine eheliche Hausfrau in ihrer Stadt ein Spital gegründet und dotirt, dass sie dessen Leitung und Verwaltung den Deutschordensbrüdern übergeben haben unter der Bedingung nach ihrem Tode dessen Einkünfte ungeschmälert zu lassen und nicht für die Ordensbrüder jenseits des Meeres zu verwenden, und dass die Erben und Verwandten der Stifter diese Verfügung nicht umstossen können. 1245 August. Testes sunt: *Gerardus de Linne*, *Vir nobilis*, und Andere.

Ibid. N° 420. A° 1322.

Arnold Graf von Looz beurkundet dass in dem Zwist seines Sohnes Gerard Comthur des Deutschen Hauses zu Biesen mit dessen Lehnleuten vom Manngericht erkannt worden diese Lehnleute ständen in gleichem Rechtsverhältniss wie die Mannen von Looz. 1322 Juli 6. Unter den Lehnleuten befindet sich *Willaem van Linne*.

Ibid. N° 500. A° 1296.

Paul von Uerdingen verkauft dem Deutschen Orden eine Holzgewalt. 1296 Sept. 3.

Unter den Schöffen von Uerdingen befindet sich *Wilhelmus ter Lynden*.

Die in den vier Urkunden des Deutsch-Ordens erwähnten Persönlichkeiten, Godefridus de Lenn, 1220; Gerardus de Linne, Vir nobilis, 1245; Willem van Linne, 1322, und Wilhelmus ter Lynden, 1296, konnten dem diesen Urkunden beiliegenden genealogischen

Paradigma der Van Linne aus dem 13. und 14. Jahrhundert nicht eingefügt werden, da wir dieselben noch nicht zu identificiren in der Lage waren.

B.

Testament der Marie van Lynde, Beguine in St Trond, Tochter des Dierick van Lynde, und Enkelin des Johan van Lynde.

In den name Gods, by desen openbaer instrument syn kenlick dat in den jaer van der gheboorten ons liefs heren Jhesu christi duysent vyfhondert vyf en viertich, op ten twee en twintigsten dach in augusto te vier uren nae vespertyt oft daeromtrent, des pausdoms ons alreheylichste vaders in christo heren here pauwels die derde in synen elfden jare, ter derder indictien, soe heeft Marie, wettighe dochter Dierick Jans saliger ghedachten van Lynde, beghyne, bekennende dat ingheboren es te sterven hoe wel die ure des doots onseker es, daerom navolghende die leeringhe des wyse mans die seet: bereyt u te sterven eer u die doot onversienlick aencome, sieck synde van licham, nochtan noch mechtich hare sine ende verstant, alsoot bescheen, heeft haer testament oft uterste wille ghemaect van hare erflyck ende haeflycke gueden haer van God almechtich verleent, in deser naevolghende manieren: In den eersten beveelde sy Gode almechtich haren scepper, ende synen heylighen, haer zeile als sy van hier scheydet ende haren licham der kercken van Sinte Agneten s'begynhofs van Sin Truden; Voert laet sy der fabrycken van Sinte Lambrecht te Ludick eenen stuver lopende paye, eens te gheven, voer haer blint onrecht oft yet were; voert laet dese testatersse der gulden van Sint Agneten voerscreven twee mudde spelte erflick ende jaerlycs te gheven in gueden terwe brode opt selve beghynhof voer haer ende hare alders zeilen opten avont onser liever Vrouwen assumptien oft hemelsvaert. Ende des sal der selver gulden rentmeestersse gheven jaerlics der kercken van Sint Agneten voerscreven twee vaet spelten totten luminaris des heylighe sacraments te onderhalden, ende dese twee mudden spelten voerscreven laet sy op haer kintghedeelte, te weten op vier en twintich ende zes roeyen ackerlants ghelegen onder den bewinde

van Rutten nae inhalt des erfbriefs. Noch laet sy Marie Thonis van Lynde dochter, hare nichten, twee mudde spelten erflic opt selve goet. Item sy laet Vyfken van Inghelen, beghyne, noch op die voerscreven panden een mudde spelten, hare daghe lanck, ende nae haer doot laet syt Jan Diericx haren broeder. Noch laet die voorghenaemde testatersse der kerke van Sinte Agneeten voerscreven een paer slapelaken van den besten, te orberen daers van noede es. Noch laet sy Luyten, hare suster, beghyne, haren groetsten ketel, ist dat sy opt beghynhof ghestadich blyft. Voert laet sy here Dominico, ter minoren Sintruden, haer wit beste wullen hueck, om Gods wille, dat hy voer haer bidde. Item sy laet heer Hieronimo, haren biechtvader, een reghecleet, enen hantdoeck, een beeldeken ons liefs heren van der temptatien, een yseren pan. Item sy laet Marien ende Lysbeth Swalen van Spalbeeck, beghynen, tsamen dry stucken vlas. Hier boven heeft Marie testatersse voerscreven gheordineert ende ghemechticht den selven here Hieronimum Tayen, priester, ende Vijfken, Beghyne voorscreven, present ende aennemende, ende Lysbeth voorscreven, absent, uitrichters des haers testaments oft uitersten wille. Ende sy laet haer haeflicke gueden die niet vertestament en syn, schult ende wederschult, in handen haren uitrichters om die te penwerden ende daermede te voldoen aen kerckrechte ende aelmussen voer haer zeile, soe sy hon betraut ende bevolen heeft. Ende mids desen haren uitersten wille, wederriep sy alle andere testamenten oft ordinantien die sy voertyds yet mochte ghemaect hebben, willende ende begherende dat dit haer testament van machte en van werden sal ghehalden syn in alle rechten gheestelick ende werlick, nae tenoer van testamente, codicille oft utersten wille, beheltelick altyt by haer af oft toe te doene alsoe decke als haer believen sal. Van welcken begheerden sy een oft meer openbaer instrument oft instrumenten inder bester formen ghemaect te hebben. Dese dinghen syn ghesciet opt beghynhof in den woenhuys ter testaterssen voerscreven in handen myns notaris onderghescreven, dit al stipilerende in den jare, maent, daghe ende ure voerschreven. Hier by ende aen waeren eerbare personen heer Dominicus voerscreven ende Mathys

Liebrechts als ghetueghen hier by gheroepen ende ghebeden. Et ego Hubertus Pyls, presbiter, publicus imperiali auctoritate notarius dicte dyocesis leodienses, quia premissis omnibus et singulis prout prescripta sunt unacum prenominatis testibus interfui, eaque sic fieri vidi et audivi, ideo hoc presens publicum instrumentum manu mea scriptum de mandato dicte testatricis exinde confeci, quod signo meo solito et consueto signavi in robur et testimonium omnium et singulorum premissorum rogatus et requisites.

Original auf Pergament. Staats-Archiv Hasselt, Archivalien des Beguinenhofs von St Trond.

Anmerkung.

Dieses Testament ergibt das folgende genealogische Fragment:

Johan van Lynde.

Dirick van Lynde.

1) Marie van Lynde, von Russon wo ihre Güter gelegen waren, testirt am 22 August 1545.	2) Johan van Lynde.	3) Luyte van Lynde.	4) Thonis oder Anton van Lynde. — Marie van Lynde.

Russon ist eine Meile südlich von Tongres und von Millen und Freren gelegen.

C.

Auszüge aus dem Feudal-Hofgericht von Brabant über die Van der Linden.

a) Stootboeck f° 380°.

Diederic Wauters sone Vanderlinden xxx capune ende drie bunder euselses dat men heyt cherudde di hi vercregen heeft opt leen dat Arndt Diedric zoene van Ouderhaen houdende es, relevavit xa marchij a° mccclxiiij secundum stilum curie cameracensis. Ho-

mines Robertus de Glinden, Joh. van Tudekem, Jan de Koc, Richart Vlec, Geldolf van Winde.

Item sine woeninghe met den toe behoerten ghelegen in Ouderaen.

b) Ibid. p. 39 v°.

Godeverd heren Jhans sone van der linden van Overwinde terdedeel der molen van Elissom dat hi her Johan cochte theghen Thonise van Woutelinghen, valet omtrent 1 mudde roggen thiensce syaers.

c) *Spechtboeck* redigirt in 1374

p. 71

Messire (H.) Librecht van Meldert

Jan van der linden, Godeverds soen was

Geldolf van Winghe, heeft ontvangen een derdedeel der molen van Aelissen na doot Godeverd heren Jans soen van der Linden syns vader was behoudelyck Jans Godeverds wittich soen sinen recht oft hi te sinen daghe gname. Hier is twivele, want Jan Godeverds soen leeft, en soude dit leen ontvangen, want Geldolf syne oeme voers. en heeft hier ghene recht toe.

d) p. 77

Katheline van Kerchem, Goerdt dochter was

Gheert van Kerchem syn soen.

Her Adam van Ordingen, ridder, hout die molen van Alissem, mer hier vore ent dorp van Nederwinde steet gescreven dat dese molen is gedeilt want Jan Godeverts sone van der Linden, hout daer een derdedeel.

Item her Adam van Kirckem oec een derdedeel ende de hertoghe van Brabant oec een derdedeel. Nu is te weten oft her Adam van Ordingen ende her Adam van Kirchem een man is eende eene name.

Jaer alsoe Goordt syn soen was hier ondergescreven ons seet.

e) p. 77

Geldolp van der linden heren Geldolps zoen, ende Diederic van

Ouderhaen zoen was Jans van Hogleven honden dese gronden half ende half bi honre beiden der overdrage.

Dieric van Ouderaen Arnts soen was

Arnt Diederic zoen van Ouderaen hout de heerlicheyt van Beche, den chyns, de renten ende gerotten, daer aff gespleten syn iij buenre eussels die Dyederic Wouters soen hout.

Oec hout die voerscreven Dyederic xxx capunen van de capuynen. C capuynen een buenre beempts heit de Widenam. vj boenre eussels, vij boenre lants 1 zille beempts die men vore van te leen hout. It. noch j halff buenre bamps beden hove van Ouderaen binnen die parochie van Beche.

Nu vindic int donde boeke dat Henri van Ouderaen hielt xxx buenre in lande ende in beempde, syn huysende lvj capuynen. Oec is te weten oft dese goede yet comen syn van heren Adaems goede van Erdingen vorsc.

f) p. 80.

Messire (H.) Geldolf van der Linden, ridder, hout dat vierendeel van der molen te Beche mitter visscherien van Buedeghem eyghen tot aen her Coelen miel ende hiert toe hoert tvierendeel van een beemdeken daer bi gelegen aldus bi heren Geldolve voerscreven gegoet. Dit houden die van Oudeghem ende dander vierendeel oec als men hier om sien moech.

Beche von welchem in den obigen Urkunden die Rede ist, ist das heutige Dorf Geet Betz, in der Gegend von Tirlemont. Ouderaen, ist nicht *Rode* in Holland oder St Odenrode, wie die MM. Reusens und Galesloot behauptet haben. Es ist ganz einfach ein Hof in Geet Betz, wie M. Alphonse Wouters in seiner Geschichte über Geet-Betz bewiesen hat.

Die Urkunde *a* berichtet uns dass *Dirick van der Linden*, welcher mit der aus dem Gute des *Arnold, Sohnes des Dirick van Ouderaen* erworbenen Rente belehnt war, ein Sohn des *Wouters van der Linden* war. Die Belehnung fand am 10 März 1364 statt — Er trug auch sein in Ouderaen gelegenes Haus vom Herzoge von Brabant zu Lehen.

Das in 1312 redigirte und von Galeslcot veröffentlichte Lehensbuch des Herzogs Johan von Brabant, sagt dass die Rente zu jener Zeit im Besitze des Wouters van der Linden war, und dass das *Spechtboek* dieses Lehen im Namen des Dirick Sohn des Walter van der Lynden genannt van Ouderaen einschrieb.

Nun wurde aber das Spechtboek *nach* dem Stootboek, in 1374, zusammengestellt.

Diese Aufschlüsse geben daher das folgende geneal. Fragment:

Walter de Tilia oder Van der Lynden

fragm. A[a]

Dirick van den Linden welcher in 1364 belehnt wird.

& fragm. A[b]

Dirick van Ouderaen

Arnold van Ouderaen

Mitte des 14. Jahrhunderts zur Zeit der Redigirung des *Stootboek.*

Die Urkunde *b* gibt uns:

Fragm. B

Messire (her) Johan van der Linden wohnend in Overwinde welcher von Anton van Woutelinghen Ein Drittel der von dem Herzog von Brabant belehnten Mühle von Elixem im Werthe von ungefähr 50 Muid Roggen kaufte.

Gottfried van der Linden (Mitte des 14. Jahrhunderts).

Die Urkunde *e* berichtet uns:

1) dass Geldolf van Winghe Sohn des Gottfried van der Linden war, welcher selbst Sohn des Johan van der Linden war. Er hiess somit Geldolf van der Linden und bewohnte Winghe d. h. Overwinden oder Nederwinden.
2) dass derselbe Geldolf Onkel des Johan Sohn des Gottfried war.
3) dass Johan, Sohn des Gotfried, Ein Drittel der Mühle von welcher es sich handelt erhalten sollte und dass Geldolf kein Recht auf dieselbe hatte und dass er sie nur bis zur Majorität des Johan, Sohn des Gottfried's behalten soll. -- Nun sehen wir thatsächlich dass Johan van der Linden, Sohn des Gottfried der Erbe war.

Geldolf, Onkel des Johan, war somit der Bruder von dessen Vater, d. h. von Gotfried van der Linden. Und da er kein Recht auf das $^1/_3$ der Müle hatte, da er es nur bis zur Majorität seines Neffen Johan behielt, folgt hieraus dass Gotfried zur Zeit der Redigirung des Spechtboek tod war und dass sein Sohn Johan zu dieser Zeitepoche minderjährig war; daraus folgt auch dass Gotfried van der Linden der ältere der beiden Brüder war. Man hat somit

Fragment C. Messire Johan van der Linden (S. Fragm. B).

Gotfried van der Linden um die Mitte des 14. Jahrhunderts lebend (S. Fragm. B).	Geldolf van der Linden welcher das Drittel der Mühle nach dem Tode seines Vaters hatte, da sein Bruder Gotfried tod und sein Neffe Johan noch minderjährig waren.
Johan van der Linden welcher das Drittel der Mühle bei seiner Majorität und nach seinem Onkel Geldolf erhielt.	

Nach dem Auszug *d)* war Adam van Ordingen und Adam van Kerkem ein und dieselbe Persönlichkeit, wie es übrigens das Spechtboek voraussetzt. Thatsächlich hatte

Adam van Ordingen Ein Drittel der Mühle,
Johan van der Linden $^1/_3$
Adam van Kerkem $^1/_3$
und der Herzog van Brabant $^1/_3$

Nun gibt es im Ganzen nur $^3/_3$ somit ist Adam van Kerkem derselbe wie Adam van Ordingen.

Es ist bemerkenswerth hier den Herzog von Brabant, einen Van der Linden und Adam van Kerkem jeden im Besitz Eines Drittels desselben Gutes *zu finden.*

Die Urkunde *e* sagt uns:

dass Arnold, Sohn des Dirick van Ouderaen, im Besitze der Seigneurie Beche war, von welcher man 3 Bünder Eussels die Dirick Sohn des Wouters zu Lehen trug (1374), abgetrennt hatte. Dieser Dirick, Sohn des Wouters ist derselbe als Dirick van der lynden, Sohn des Wouters (S. Fragm. A und Urkunde *a*) wo die 3 Bünder Eussels genau bezeichnet sind.

Auf Arnold folgte Dirick van Ouderaen sein Sohn. Und dieser Dirick übertrug die eine Hälfte der in der Urkunde erwähnten Güter auf Geldolf van der Linden, Sohn des Messire Geldolf, und die andere Hälfte auf Dirick van Ouderaen Sohn des Johan.

Es ist auch zu bemerken dass dieser Dirick einen 1/2 Bünder Heuwiesen bei dem Hof von Ouderaen, in Beche, zu Lehen hatte. Nun gehörte dieser 1/2 Bünder (S. Galesloot, Livre des Fiefs) in 1312 dem Wouters (Walter) Sohn des Walters de Tilia, Sohn des Walters.

Wir haben sonach hier:

Fragm. D^a Dirick van Ouderaen

|

Arnold van Ouderaen welcher die Seigneurie Beche besass (1374) (S. das fragment A^b)

|

Dirick van Ouderaen welcher die 1/2 seiner Güter auf Geldolf vanderlinden übertrug und die andere Hälfte auf Dirick Sohn des Johan van Ouderaen.

Fragm. D^b Walter vanderlinden

|

Dirick van der linden welcher die drei Bünder *Eussels* zu Lehen hatte. (S. Fragment A^a).

Ausserdem haben wir: *Messire (her) Geldolf (vor 1374) vanderlinden.* Geldolf vander Linden, in der Urkunde *f. Ritter* genannt und als Besitzer des 1/4 der Mühle von Beche bezeichnet.

Auszüge aus dem Lehensbuch des Herzogs Johan III von Brabant [1]).

N° 1. — *Arnoldus de Linen*, i mansum dictum ten Nuwenhuis, situm in Rode Sancte Ode et fuit Rutgheri de Pomerio, cum mansione. Joannes de Weteringhe tenet modo.

N° 2. — *Arnoldus filuis Arnoldi de Linen* unum mansum dictum ten Nuwenhuis, jacentem apud Rode Sancte Ode, jure rodensi. Johannes de Weteringen tenet modo [2]).

N° 3. — *Walterus de Tilia* — (im *Spechtboek* ist für dieses Lehen eingeschrieben: *Didderic Wouters zoen van der Lynden*, *geheiten van Ouderaen*) — de Myssche, jornale cum dimidio terre et xxx capones annuatim apud *Beke* et fuerunt Henrici de Oudra.

N° 4. — *Walterus, filius Walteri de Tilia, de Beche*, dimidium bonarium prati situm prope domum suam ibidem (Vanderlynden).

Die genealogischen Aufschlüsse welche wir aus den oben beschriebenen vier Acten schöpfen sind: dass gegen das Ende des 13. Jahrhunderts, in dem Hause ten Nuwenhuys in St. Oedenrode, ein *Arnold van Linen*, Sohn eines anderen *Arnold van Linen* gelebt hat; dass in 1312, in Missche, nicht weit von Beke, ein *Dirik de Tylia*, und in Beche oder Beke selbst ein *Walter de Tylia* (vanderlynden) lebte, *alle beide Söhne eines Walter de Tylia*, welche somit gegen das Ende des 13. Jahrhunderts gelebt haben und vielleicht noch in 1312 am Leben waren; der Act sagt thatsächlich nicht *filius quondam Walteri*, sondern einfach *filius Walteri*, und da das N° 4 auch nicht *Didderic* wilen *Wouterszoen* sagt, sondern nur *Didderic Wouterszoen*, so kann man dasselbe wie für das N° 3 annehmen.

Hieraus geht hervor, dass *Dirik van Ouderaen* (Fragm. D[a]) und Walter van der linden Brüder waren Söhne des Walter de Tilia oder van der lynden. M. Alphonse Wouters sagt genau dasselbe in seiner Geschichte von Geet Beetz p. 175.

Wir haben somit die folgende Genealogie:

---

[1]) Vergl. Galesloot, „Livre des fiefs du duc Jean III de Brabant".

[2]) In den zwei ersten Auszügen handelt es sich offenbar um ein und dasselbe Lehen *„das mansus genannt ten Nuwenhuys in Rode Sancte Ode gelegen."*

Walterus I de Tilia = vanderlynden = vander Linden.

Walter II de Tilia, vanderlynden (Fragm. D^{b}) wird mit einem halben Bünder Landes bei Ouderaen belehnt (1312).	Dirick van der Linden, genannt van Ouderaen nach einem in der Gemeinde Beche gelegenen Hof. (S. *e*) (Fragm. D^{a}).
Dirick vanderlinden welcher die 3 Bünder *Eussels* zu Lehen hatte. Er starb wahrscheinlich ohne Erben, denn der halbe Bünder mit dem sein Vater in 1312 belehnt wurde findet sich in 1374 bei der jüngeren Linie. Vielleicht ist er auch ausgewandert.	Arnold {van der linden / van Ouderaen} welcher die Seigneurie Beche besass (1374).
	Dirick {van der linden / van Ouderaen} welcher $1/2$ seiner Güter auf Geldolf van der Linden und $1/2$ auf Dirick van Ouderaen, Sohn des Johan, übertrug, unter anderen den $1/2$ Bünder bei Ouderaen mit welchem Walter de Tilia in 1312 belehnt wurde.

Und Fragment C und E zusammen welche ergeben:

I. Messire Johan van der Linden [1])

II. Gottfried vander Linden um die Mitte des 14. Jahrhunderts am Leben.	Geldolf I van der Linden welcher das $1/3$ der Mühle von Elixem nach den Tode seines Vaters erhielt, da sein älterer Bruder Gotfried tod und sein Neffe Johan minderjährig waren.
III. Johan van der Linden welcher das $1/3$ der Mühle bei seiner Majorität und nach dem Tode Geldolf's seines Onkels erhielt.	Geldolf II van der Linden, Ritter, auf welchen durch Dirick van Ouderaen die $1/2$ der Seigneurie Beche übertragen wurde (S. oben).
IV. Dirick (?) wahrscheinlich.	

[1]) Wahrscheinlich ein Bruder von Walter II vanderlynden.

Anmerkung.

Walter II de Tilia = Wouters van der Linden und Geldolf I van der Linden waren am 21 August 1371 in der Schlacht von Bastweiler mit dem Herzog Wenceslaus von Brabant dessen Vasallen sie waren. Das Wappen des Geldolf I ist: *ein gekrönter Löwe;* dasjenige des Walter II: geviert: in 1 & 4 ein Stern über welchem ein Turnierkragen; in 2 & 3 drei abgekürzte Pfähle und sechs Kreuzchen, drei oben, drei unten; im 3ten Viertel 3.2.1 gestellt (S. ‚De Navorscher', 3/4, 1894, Sigillographie des Hauses Van Linde).

Urkunden aus Joh. Hein. Hennes, Codex Diplomaticus Ordinis Sanctae Mariae Theutonicorum.

a) p. 353 N° 410.

Goswin von Geuthe beurkundet dass er die Aegidien-Kapelle nebst dabei liegendem Hof von Reinard von Bongart gekauft und dem Deutschordenshaus zu Biesen übergeben. Aachen, 1321 Febr. 10.

Acta sunt hec Aquis in domo *Johannis et Franconis fratrum de Rohde* in presencia testium fidedignorum qui Aquis vulgariter denclude dicuntur; videlicet ego sepedictus Gosvinus, Reinardus de Opheim, *Gerardus de Tilia*, *Johannes de Rode*, Wernerus de Gurzenich, Symon et *Michael* fratres *Iuncheit*, *Johannes filius Gerardi de Tilia*, etc.

b) p. 374 & Folge. N° 432.

Tillman Ainland und Nesa Wittwe des Ritters Gerhard vom Berge verkaufen der Aegidien-Kapelle zu Achen zwei Morgen Land zwischen dem Pont- und Königsthor daselbst. 1326. August 4.

Premissis eciam condicionibus interfuerunt testes et dingmanni a partibus predictis hinc et inde vocati et rogati, videlicet *Gerardus de Tilia*, *Johannes et Franko fratres dicti de Rode*, *Lodewicus de Royde*, etc.

c) p. 388. N° 449.

Johan van der Lynden, *Johan und Franko von Rode Bürger* zu Aachen versöhnen sich mit den Deutschordensbrüdern wegen des von *Michael von der Joncheit* an ihrem Bruder und Vetter *Conrad von der Lynden* verübten Todschlags. 1340 Sept. 1.

Aus den obigen Urkunden a. b. & c. ergibt sich folgendes genealogische Verhältniss.

N. N.

Gerardus de Tilia		N. N.	
Johannes von der Lynden	Conrad von der Lynden	Johannes von Rode	Frank von Rode

Adhémar Freiherr von Linden.

GENEALOGIE DES TESTAMENTS.

28 September 1308.

LAMBRECHT, GENANNT VAN LINNE = HELSUENDE.

Sie sind alle beide um die Zeitepoche des Testaments gestorben, da die beiden Beguinen, ihre Töchter, deren Güter besitzen, und über dieselben verfügen (Act I).

- Aleyde, genannt van Linne, Beguine in Tongres, testirt am 28 Sept. 1308 (I) Betitelt mit *Domicella* (II) mit *Joncfrouw* (IV & VI) † vor 1322 (II).
- Gertrud, genannt van Linne, Beguine in Tongres, testirte mit ihrer Schwester, am 28 Sept. 1308 *Domicella* (II), *Joncfrouw* (IV & VI) † vor 1322.
- Odilie, genannt van Linne, Ehelichte N. N. Sie lebte noch am 28 Sept. 1308 (I)
  - Aleyde N., Beguine in Tongres.
  - Gertrud N., Beguine in Tongres. Erhält eine Rente von 4 Den. zur Nutzniessung so lange als der Altar der Infirmerie genügendes Kapital besitzt.
  - Henrich N.
  - Walter N., welcher zur Zeit des Testaments zwei Töchter hatte.
  - Johan N., hatte keine Kinder zur Zeit des Testaments.
- Tochter, genannt van Linne = H. genannt Moris.
  - Aleyde, genannt Moris, Beguine in Tongres, erhält eine Rente von 9 Maas Roggen auf Lebenszeit.
  - Gertrud, genannt Moris.

Diese beiden Schwestern erhalten das Haus ihrer Tante im Beguinenhof, so lange als sie Beguinen bleiben; plus 34 Rutten Landes, zwischen Authoesselt und Werme; nach ihrem Tode wird der 1/2 Bünder an die Beguinen bedingungsweise übergehen.

Diese drei Brüder erhalten zur Theilung ein Gut welches vom Bisschoff von Lüttich belehnt wird.

Diese zwei Töchter erhalten eine Leibrente von 6 Maas Roggen auf Lebenszeit von dem Gute welches ihren Vettern Henrich, Johan, Walter hinterlassen wurde.

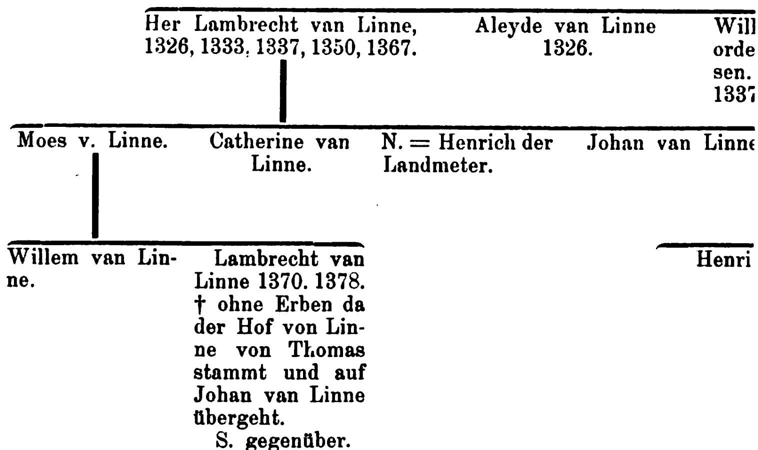
Diese fünf Kinder erhalten ein anderes in Linne gelegenes Gut, unter der Bedingung, dass die zwei Töchter, Beguinen in Tongres, der Aleyde genannt Moris, Beguine in Tongres, von ihrem 2/5 des genannten Gutes, einen halben Muid Roggen auf Lebenszeit auszahlen.

GENEALOGISCHES PARADIGMA
DER VAN LINNE
aus dem 13. und 14. Jahrhundert.

. . . .

HER MOES ODER T

e.

Lambrecht v. L. Ode v. L.

---

[1]) Erwähnt wie folgt in Alten-Biesen, Laetboek p. 106. De jor ons h cleine die leghen bi H. Hof van S. Mertyns linne. Dit hefter te xij jore

[2]) Ohne Zweifel *Odile* geheissen nach dem Namen ihrer Tante. Starb

[3]) *Aleyde* geheissen nach dem Namen ihrer Tante.

. . . .

ARDE,

scher 8/9, 1892. p. 432, 433.

Linne	Carle Van Linne. 1315.

Linne

inne

GESCHIEDENIS.

Zr Ms FREGAT „DAGERAAD" VOOR ALGIERS.

1816.

De brutale zeeroof, die den 28sten April 1895 voorviel met het Nederlandsche schip „Anna", op eenige mijlen afstand der Afrikaansche kust, gaf den dagbladen aanleiding het vermaarde wapenfeit „het bombardement van Algiers in 1816", in herinnering te brengen.

De tuchtiging, die ons eskader, vereenigd met een Engelsche scheepsmacht, toen den roofzuchtigen Dey toediende, maakte na afloop een machtigen indruk in ons land, wijl Nederland zijn ouden zeeroem schitterend had gehandhaafd.

Een en ander heeft mij aanleiding gegeven het scheepsjournaal te raadplegen van wijlen den Luit. ter/zee 2e kl. Ernst Carel Asmus, die het bombardement op Zr Ms fregat de „Dageraad" bijwoonde. Hij was geb. te Hellevoetsluis den 13en Maart 1791, † den 4en October 1818 aan boord van het fregat Euridice ter reede van Curaçao, en was een oudoom van den gep. Kapit. Kwartiermeester P. G. Asmus te 's-Gravenhage, die zich zoo welwillend betoonde mij het onder hem berustende journaal ter inzage af te staan.

Aan boord van de Dageraad bevonden zich de navolgende officieren: J. M. Polders. Kapit. ter zee, J. P. Nachielle Lt 1ste kl. eerste officier, A. Zoeteman Lt 2e kl., J. Godzen Lt 2e kl., E. C. Asmus Lt 2e kl., D. Lampen 1ste Lt mariniers, N. Daaldrop chirurgijn majoor, P. van der Spaa 1ste schrijver en G. Wipperman, Victualiemeester.

Wat nu Luit. Asmus aanteekende gedurende de dagen dat de „Dageraad" voor Algiers lag, zullen we thans laten volgen:

dinsdag 27 Augs 1816.

„Onder helder weer begon de Engelsche vloot 's middags „om 3 uur op de vijandelijke batterijen te vuren. Wij „lagen ten diepte van 20 v.m. hadden de vuurtoren van „de Moelje in het N.W. en kaap Matison N.O. Tegen 5 „uur kregen wij 3 gekwetsten bij een 18ponder. n.l. de „soldaat J. C. Crane, werd het rechterbeen boven de „knie afgeschoten, terwijl de matrozen J. Vezemeyer, F. „Nederhand, J. A. Adams en P. Jonas aan de beenen „doch niet zwaar gewond werden.

„De equipage betoonde een ongemeenen moed en behan„delde het geschut met zeer veel vlugheid en juistheid, „herhaalde malen riep men hoerah! en de kapitein moe„digde hen daartoe aan. Ten 7¼ uur belette ons de „Amstel door zijne positie om te schieten, daar dezelve „bezig was met verwerken, doordien dat schip zeer veel „schade had gekregen waarvan deszelfs kapitein ons „kennis gaf. Wij leenden een Paardelijn aan dat schip, „vuurden van tijd wanneer de positie van den Amstel „zulks toeliet. Terzelver tijd zagen dat de schepen in de „Moelje in brand geraakten en ook op verscheidene plaat„sen in de stad brand ontstond door het geweldige schie„ten met vuurpijlen, bomben en lang geschut. Zoo van het „Engelsche als ons eskader lagen gedurende de nacht met „de gegeide zeilen het k/z en kluiver bij, hadden het groot „m/z gestreken, omdat de groote mast en stang beschadigd „waren.

woensdag 28 Augs.

„Wij zagen de stad en de scheepen in de Moelje onop„houdelijk branden. Een gedeelte van de schepen dreven „brandende door de baay, onderzochten het schip en tuig, „bevonden 13 schooten in de huid aan B.B. zijde te heb„ben, waarvan sommigen tusschen wind en water, een schot „in de boeg aan O.B. tusschen wind en water, een kogel „door de groote mast op halve hoogte, een door de groote „stang onder het groot ezelshoofd twee schampschooten

„aan de blinde raa. Behalve het loopend touwwerk bevon-„den het groote fokke en mantelstagen afgeschooten, bene-„vens 3 caronnades gedemonteerd.

„Om 10½ uur roeide een Engelsche Parlementair chaloup „naar de stad. Deze saam gevolgd van een Algerijnsche „gingen aan boord van den Engelschen Admiraal. Laatst-„genoemde keerde naderhand wederom naar de stad terug. „Circa ½6 uur wierd het lijk van den *Luitt de Wit van „Oldenbarneveld* op den Amstel over boord gezet. Dezelve „behoorde tot de Equipage van Z. M. Corvet de Eendracht, „doch was gisteren met een chaloup den Amstel boegse-„rende het been afgeschoten en daarna overleden. Bij het „overboord zetten van het lijk deed de Amstel een salut „7 schooten met een minuut tusschentijd. Gedurende die plechtigheid hadden beide Escaders de vlaggen en wim-„pels halfstok waaien.

Wij zagen dat de meeste Engelsche scheepen beschadigd waren gelijk ook de onzen, het Engelsche schip the *Lande* en the *Impregnable* hadden het meest geleden. De Algerijnen verlooren 4 fregatten en 5 corvetten. De Zweedsche Galjus en het Fransche corvet kwamen wederom hier ten anker.

Donderdag 29 Augs. Ten ½10 uur deed de Diana 5 salutschooten, wij heesen de vlag halfstok op voorbeeld van den Admiraal tot eerbewijzing bij het overboord zetten van het lijk van den aan boord van de Diana gesneuvelden Adelborst 1st classe *Weerts*. Op den 27sten had hij in het begin van het gevecht beide beenen verloren, en was kort daarna overleden.

Vrijdag 30 Augs. Generaal schoonschip gemaakt. Ten ½7 uur deed de stad een salut van 21 schoten, heesen de vlag en Geus, de Admiraal beantwoorde het salut met een gelijk getal schooten ten teeken van vrede met Holland.

Een Engelsch Transportschip bij het Escader ten anker,

hebbende de christenslaven van de stad gehaald. Wij kreegen aan boord 14 hollandsche slaven.

Zaturdag 31 Augs. Kreegen nog 14 vrijgemaakte hollandsche slaven aan boord.

Zondag 1 Sept. Voor het Escader parade 9 uur. Het volk paradeerde in het want en joelden 3 maalen tot eerbewijzing aan Lord Exmouth, welke zich aan boord van de Melampus begaf. Ten 10 uur vertrok Z. E. wederom van daar, het geheele Holl. Escader deed toen een salut van 19 schoten. Twee Engelsche oorlogsbrikken drie Transportscheepen benevens het fransche corvet la Ciotat van hier vertrokken, een der brikken naar Genua aan boord hebbende de Luit. Arriëns en het corvet naar Toulon. Ten ½11 groote parade. Aan de equipage een dagorder van Z. E. Lord Exmouth voorgelezen inhoudende de voornaamste artikelen van het vredesverdrag met Algiers en deszelfs dankbetuigingen wegens het gehouden gedrag van de equipagien op den 27sten Augs l.l. hetwelk door een herhaald gejoel onzer equipagie gevolgt wierd.

De kapitein betuigde insgelijks zijn dank over het gehouden gedrag van de equipage, aan allen verzoekende om zich met hem voor het Opperwezen neder te buigen en te danken voor de overwinning op onze vijanden behaald.

De voornaamste artikelen van het vredestractaat waren: afschaffing der slavenhandel, het teruggeven van het geld in den loop van het jaar (1816) gegeven tot 't lossen der slaven, het in vrijheid stellen der Christenslaven en dat er geene presenten meer zouden worden geschonken.

Hiermede was het doel bereikt, maar groot was de zedelijke invloed hier te lande doordat onze oude marine zich weder had doen gelden.

's-Gravenhage. C. GIJSBERTI HODENPIJL.

Willem Frederik van Oranje (1774—'99).

„Donderdag den 3 Maart 1774.

„Willem George Frederik, zoon van Willem den Vijfden Prince van Oranje en „Nassau, Erf Stadhouder Erf Gouverneur, Erf Capiteiu Generaal en Admirael „der vereenigde Nederlanden en van Frederica Sophia Wilhelmina Princesse „van Pruissen.

„Hebbende tot gevaders uit den Bloede:

„De Koning en de Koningin van Groot-Brittanien.

„De Princesse Amalia van Groot-Brittanien.

„De Koningin Douairiere van Zweeden.

„De Koningin Douairiere van Deenemarken.

„De Koning en de Koningin van Pruissen.

„De Prins van Pruissen.

„De Erfprins en de Erfprincesse van Brunswijck Luneburg.

„De Princesse Theresia Natalia van Brunswijck Luneburg.

„De Hertogin van Saxe Coburg.

„Mitsgaders H. Ed. Mog. de Heeren Staeten des Furstendoms Gelre en Graaf- „schap Zutphen."

Aldus luidt met in margine „Gedoopt door Ds Nieuwland", de inschrijving in het register der Groote of St Jacobskerk te 's-Gravenhage, (berustende op het Oud Archief der Gemeente La A n° 17), van dezen helaas te vroeg overleden Oranjeheld.

Veel is over hem geschreven, en terecht meermalen de wensch geuit, dat ook zijne stoffelijke overblijfselen hunne rustplaats mochten vinden in het Mausoleum der Oranjes. — Zoo ook o. a. wijst de overste de Bas in zijn belangrijk werk: Prins Frederik der Nederlanden en zijn tijd op de treurige omstandigheid, dat voor hem eene onwaardige rustplaats is uitgekozen, en noemt den deplorablen toestand waarin zich die bevindt „een smaad voor elken Nederlander". Men verzuime niet te dier zake, bl. 126—149 van dit boeiend werk te lezen.

Op laatstgenoemde bladzijde wordt een vierregelig vers aangehaald van een Hollandsch artillerie-officier, luidende:

„A l'âge d'Alexandre, Emule de Turenne
„L'Autriche te choisit pour son second Eugène;
„Les soldats t'appelaient pour vaincre leurs vainqueurs;
Armé pour les guider, tu parais et tu meurs."

gedicht ter gelegenheid van het overbrengen der stoffelijke overblijfselen, en van den gedenksteen van uit het klooster der Eremitani, naar de Chiesa Degli Eremitani te Padua, op den 18 Mei 1815.

Mij zijn de volgende dichtregelen bekend van een Oostenrijksch generaal, naar de spelling te oordeelen, vervaardigd op het tijdstip van den dood van den prins.

O! Toi, de nos guerriers l'amour et l'Espérance
Doutant seul de toi même, heureux choix des Césars,
Lorsque du monde entier, tu fixois les regards
Pour toi l'Eternité commence.
Immortalisé par nos pleurs
Tu l'aurois été par la gloire
Jeune Héros! vois frémir la Victoire
Nos soldats t'appellaient, tu parois et tu meurs!

Vreemd is het, dat in beide uitingen de laatste regels, zoowel wat gedachte als woorden betreft, zooveel overeenstemming hebben.

Wie is nu die artillerie-officier, en wie die Oostenrijksche generaal, welke laatste nog in een noot, aan zijne vereering toevoegt:

„à la plus brillante valeur, à un sangfroid et à une instruction au dessus de „son âge, à tous les genres de mérite, ce jeune et aimable Prince unissait une „modestie presque sans exemple."

„Le Spectateur du Nord" van Januari 1799 wijdde de volgende regelen aan den overleden prins.

„Il n'est plus, ce jeune guerrier qui dans l'âge des plaisirs, ne songeant „qu'à la gloire s'était déjà dans tant de Batailles, montré digne de celle de „ses pères, du nom de Nassau. — Il n'est plus! et sa maison dont il fesoit „l'orgueil et les délices, n'est pas seule à pleurer sa perte. — Elle est pleurée „comme une calamité publique de tous ceux qui sentent le besoin d'éclatans „exemples, aux calomnies par lesquelles tant de Revolutionnaires cherchent à „affaiblir le respect du aux trônes et à ternir l'éclat des grands noms.

„Sa perte est pleurée par l'Autriche qui trouvait dans le Prince Frederic un „second archiduc Charles et qui fière de ces deux Genéraux, aimoit à contem- „pler dans leur jeunesse et leurs talens un long avenir de securité et de gloire.

„Sa perte sera pleurée surtout dans ce pays toujours plein de souvenirs de ces „ancêtres qui sous le joug des oppresseurs l'envioit secrètement à l'Autriche „et qui fondoit sur lui de grandes espérances.... lu, si l'on n'ose payer en „sa mémoire un tribut publicq d'amour et de regrets, on pleurera sur sa mort, „dans les asyles impénétrables aux regards des tyrans, et l'on mêlera les

„emblêmes de la douleur aux lauriers, dont om s'était plu à couronner ses images."

Dit relaas is voorzeker welsprekender dan dat van de Haagsche Courant van 28 Januari 1799, 't welk luidt:

„Weenen, 19 Jan. — De onvergetelyke prins Frederik van Oranje heeft door „zijne menschlievendheid, zich de besmettelyke koorts op den hals gehaald, waar-„aan hij is overleden, naar dien hij in eigen persoon de hospitaalen ging bezoe-„ken. Zijn dood heeft bij het hof en overal, de diepste treurigheid veroorzaakt.

Uit de Bas (boven reeds aangehaald), leeren wij echter dat den 6 Januari in tegenwoordigheid van 's Prinsen adjudant de Perponcher, door Italiaansche Doctoren eene lijkopening plaats had. Het vroegtijdig sterven werd door hen toegeschreven aan beeneter in den rechterschouder, waarbij koud vuur was gekomen; 't eerste een gevolg van eene nieuwe genezen verwonding bekomen in den slag bij Werwick op 13 Sept. 1793.

Genoemde Adjudant, de ritmeester de Perponcher, drukte ook in versmaat zijne smart uit: [1])

Een *Willem* van vernuft, een *Maurits* in den Slag,
Een engelachtig mensch stierf zacht op dezen dag
God woog zijn hart, zijn deugd, zijn menschenmin naar waarde
En sprak: „Gij zijt te goed voor een bedorven aarde."

Wie helpt mij aan de namen van den Oostenrijkschen Generaal en van den Hollandschen Artillerie-Officier?

's-Gravenhage. M. G. WILDEMAN.

[1]) Zie de Bas, op genoemde pag.

OUDHEIDKUNDE.

HET KLOKKENSPEL VAN VEERE.

Tot de vervallen grootheden in ons land behoort *Veere*. Een stad, die zich eens de weelde kon veroorloven van twee speelwerken binnen hare muren te tellen. Althans wij vonden, dat boven op het kunstig bewerkte portaal der Groote Kerk eens een „horloge met speelwerk ten dienste der kerk" prijkte. Bij den grooten brand, die in 1686 deze kerk teisterde, werd het portaal door het vuur verwoest, en schijnt ook het horloge zijn ondergang gevonden te hebben. [1])

Het hoofdklokkenspel bezat echter het Stadhuis, waaromtrent wij thans het een en ander zullen mededeelen.

Uit de stadsrekeningen blijkt, dat *Veere* reeds in 1403 een uurwerk bezat, want wij lezen hieromtrent o. a. „Item die neghende maent" „Item Jan Geinsoen ghegeven dat hy dat oriloyghe verwerde." In dezelfde rekening worden vele uitgaven vermeld „tot den cloctoernen" en het gieten en ophangen van klokken, die ons doen vermoeden, dat *Veere* toen zijn eerste uurwerk kreeg. Dit moet op het stadhuis gestaan hebben, daar wij o. a. van de klokken lezen, dat men hen „uyt den pit dede en op den stedehuys" brengen, en de andere uitgaven aan ijzerwerk enz. in verband hiermede steeds „aan den stedehuis" „verbesight" worden. Te meer worden wij in deze veronderstelling versterkt, daar in 1457 bepaaldelijk gesproken wordt van „de huerclocke op 't stedehuijs." Eerst in 1458 worden blijkbaar twee uurwerken vermeld bij een post voor „lijngarens daer de onrusten opgaen an de orloge op ten thoren en opt stedehuis. „Het eerste wordt zelfs genoemd „de groete huerclocke an den thoren."

---

[1]) Navorscher, 1866, p. 325; 1867, p. 1.

In de stad zelf schijnt men geen uurwerkmaker gehad te hebben, zoodat b. v. in 1443 uit *Middelburg* een slotenmaker tot herstelling van het uurwerk moest komen, om tevens het uurwerk een tijdlang te „bewaeren" (verzorgen). Zijn loon verviel met Kermis en bedroeg 8 schellingen in het jaar. Hij werd tot de stadsdienaren gerekend, en zijn loon voortaan bijna altijd te samen verantwoord met dat van de „stedeboden" en der „weghere." In de tiende maand van het jaar 1472 vinden wij voor het eerst 10 schellingen uitgetrokken voor een tabberd voor den „clochouder." Deze tabberd wordt daarna elk jaar „nair óud costume" vermeld „vallende" „alle Paeschen."

Aangezien het uurwerk in den toren zeer blootstond aan weer en wind, moest de glazenmaker Heinric in 1461 de gaten in den toren van glazen voorzien.

De eerste uitgaven, die ons aan een klokkenspel doen denken, komen in de eerste maand van 1474 voor, en wel voor spijkers aan Claes den smid, om „die clawieren mede te naghelen." De uitgaven over dit jaar en de volgende — vermeerdering der klokken, versterking van den toren, enz. — bevestigen het vermoeden, dat toen het eerste klokkenspel in den stadhuistoren geplaatst werd. Het uurwerk werd in 1482 vervangen door „thuurwerck van den kerctoren," welke arbeid door Jacob den sclootmaker voor 32 s. verricht werd. Sinds 1493 wordt het uurwerk van het stadhuis meer „der Steden clocke" genoemd. Van de klokken wordt ons tot nog toe weinig bericht, wel wordt in 1501 een „ijseren keten" aangeschaft „om de clocke dezer stede mede te klippen," en in 1506 voor hetzelfde doel een touw, maar na dien tijd krijgen wij meer stellige gegevens. Het uurwerk wordt in 1532 opgeknapt door meester Jan van Bernen, oorlogiemaker tot *Middelburg*, en nieuwe klokken worden in den toren gehangen, althans Barthoen de scaeliedecker ontving 13 schellingen „van den thoren opt stedehuys te dekken daer de nieuwe clocken in gedaen waeren." De laatste post voor het „hermaken van toorlogie" en „tvoorslach" werd Jan van Bernen in 1533 uitbetaald. In 1540 verbeterde „Adriaen Miggeroot, oorlogemaecker van

Oudenaerde", het uurwerk. Na dien tijd beproefde menig meester uurwerkmaker tevergeefs zijn kunst tot herstel van het horloge. De vermeerdering van gage van den klokkenstelder, om den gang van het uurwerk binnen de perken te houden, mocht niet baten. Bij de opsomming dezer posten stuiten wij op Jan Adriaense als beierman. Hij schijnt te *Arnemuiden* gewoond te hebben, en tevens schilder geweest te zijn, want hij schilderde o. a. de wijzers van het uurwerk. Middelerwijl werd het aantal klokken uitgebreid en bezocht Hans van Essen in December 1584 *Antwerpen*, „omme aldaer te vernemen naer een horologie." Hetzij dat hij geen uurwerk kon krijgen, of dat de kosten niet meevielen, zeker is het, dat men niet alleen besloot het oude andermaal te laten herstellen, maar zelfs te vermaken, zoodat daarin gebracht werd een nieuw rad „dat op acht clocken spelen kan." Het volgende jaar vinden wij timmerlieden en andere arbeiders druk in de weer „ende dat over het vermangelen van den clocken, hangende in den thooren van het stadthuys, welke vermangelinghe gedaen wordt omme te hebben een accoordt, dat spalmen conde spelen."

Nu ging het een tijdlang met het aldus verbeterde en schoongemaakte uurwerk en het klokkenspel goed. De horologestelder — destijds Govert Sterck — ontving jaarlijks een belooning van zes ponden veertien schellingen grooten vlaams. Deze Sterck vinden wij ook nog in 1596 als horologestelder, terwijl Guillaem Braecelaer vier ponden groote vlaams werden toegelegd, omdat hij een geheel jaar des Zondags en op marktdagen op de klokken gespeeld had.

Het oude uurwerk was intusschen „seer vergaen ende versleten." Reeds den 3 April 1591 was, volgens de notulen van Wet en Raad, besloten, om den toren op te trekken en daarop te doen stellen een schoon uurwerk, waarvan de kosten geraamd werden op £ 1500 of £ 1600. Tot dekking dezer uitgave zou men de stads twee halve cartouwen verkoopen, die men meende„ omtrend 8000 ℔ gewigts" te zullen hebben. Een „directie van het nieuwe oorlogie ende opmakinge van den thooren op het stadhuis ende appendentie van dien" werd benoemd, die in de vergadering van Wet en Raad

van 30 December 1592 een voorstel deed. Hierop werd besloten „dat men over zulxs daermede eersdaeghs voort vare ende sooverre noodigh werd daertoe eenige penn. te cort comme, dat wet en raedt daertoe leninge doe, ider naer syne qualiteit op eenen cleenen redelycken interest."

Voor de uitvoering van deze werken was de toestemming van Prins Maurits noodig, als Markgraaf van *Veere*, die, zooals uit onderstaand stuk blijkt, eigenaar van het stadhuis was. Ten onrechte wordt hierin gesproken van „tweeshuys", dit moet de „Weeskamer" zijn, wier zaken altijd op het stadhuis behandeld werden. De bedoelde vergunning luidt:

„Op 't rapport Sijne Excellentie gedaen bij zijne waerde ende getrouwe, die luijden van Sijnen Raed ende Rekeninghe, aengaende tversoeck aen henlieden in Sijns Excellentie name gedaen bij sijne seer lieve ende beminde borgemeesters, schepenen en de raedt sijnder stede van der *Vere*, om Sijns Excellentie huijsinghe ende erve, staende op de merkt aldaer, en de waerinne tot noch toe tweeshuijs gewoonlijck is geweest gehouden te worden, der voors. stede vergunt te worden, ten eijnde sij daeroppe eenen toren met eene camere daer achter aen, tot bedieninghe van de justitie van den landrechte, ende een weeshuis daeronder bouwen, ende in den voors. toren een groote clocke met voorspel van cleyn clockgeslach hangen mochten, tot groote vercieringhe der voors. stede ende erve, den zeevarenden luijden, dewelcke den voors. toren tot een baken mede dienen soude, ende andersins; soo heeft Sijne Excellentie midts de goede genegentheit, die hij is dragende tot welwaren, vercieringe ende prosperteijt der voors. stede, ende mits de trouwherticheit bij hem bevonden in sijne goede onderdanen, derzelver stede liberalijcken vergunt, gecedeert ende getransporteert, gunt, cedeert ende transporteert bij dessen de voors. huisinghe, erve ende toebehoorten van sijn voors. weeshuis, omme bij hen aengeslaghen, affgeworpen ende daeroppe metten eerster gelegenheit den voors. toren ende camer met ander gemack, clocken en de clockgeslach wederom gebout te mogen worden, soo voors. is. Behoudelijk dat sij den voors. bouw gehouden blijven ten naeste jaere van vijff

ende tnegentigh aen te vangen, ende dat de weeschbanken, die onder de voors. camere sullen worden gemaeckt, inplaets van tvoors. oudt weeshuis, sullen blijven tot gemeijnen prouffijte ende oirbair van Sijn Excellentie ende der voors. stadt. Zulks dat deselve jaerlijcks verpacht sullen worden, ende de pachten offt incompsten daeraff comende, halff Sijne Excellentie ende halff der voors. stede volghen sullen, ordonnerende zijnen rentmeester in sijne handen van de voors. huysinghe naar desen jaere vierende tnegentigh te trecken, ende desen volgenhs den voorn. borgermeester ende schepenen en de raedt teneijnde voors. daermede te laeten geworden. Gedaen bij Sijne Excellentie onder zijnen naem ende zeghel hieroppe gedruckt in placcate int leger voor Groninghen den XXII dach van Junnie in den jaere XV^{c} vier ende tnegentich.

MAURICE DE NASSAU."

Wanneer men de dagteeking van dit stuk in aanmerking neemt, is het wel opmerkelijk, dat men te *Veere* reeds voor de ontvangst er van de handen aan het werk geslagen had. Zoo werd de Thesaurier Reigersberghe den 15 Januari 1594 reeds gemachtigd, om 4 à 500 £ voor den tijd van een jaar „te ligten op eenen redelijken interest ten hoogsten van 10 prct." ter betaling van de klokken „tot behoef vant nieuwe horlogie aent stadhuis."

Uit de rekening van den Thesaurier Pieter Reigersberghe van 1594 blijkt, o. a., dat „aen Pieter van Gheijn clockgyeter van *Mechelen* ende aen Pieter vande Putte de somme van vyff honderd zes ende vyftich ponden vyf schell. zeven grt." betaald werden „ende dat eerst over vergyetgelt van een groote clocke, dije weecht VII duissent II^{c} LVII ponden mitdsgaders van een nijeuwe cumbale gelevert te hebben tot eén luyeklocke, dye gehangen zal worden op den nijeuwen thoren, dije te maecken staet aan het stadhuijs deser stede; hijerinne begrepen de leveringhe van een nijeuw accoordt wezende ter nomber, van twintich klocken, gegoten omme op den voorn. thoren gehangen te worden ende weecht de cimbaele met het accoordt ter nomber van X duysent VII^{c} vyer ponden, volgende de affrekeninghe met heurl. gedaen".

Hoe het met het nieuwe uurwerk gesteld was, lezen wij uit de stadsrekening van 1596 aldus:

„Dije van der Weth deser stede hebbende Mr. Jan Ingelse horlogiemaker tot *Mechelen*, besteld te maecken en nijeuw horlogie, omme te stellen op den nyeuwen thooren vant stadhuis deser stede. Alzoo het oude zoo seer vergaen ende versleten was, dat de gemeente ende burgerie geenen dienst daer meer en van hadden, en denzelven Mr. Jan Ingels, dat aengenomen hebbende te maecken binnen *Mechelen* ende hier te comen oprechten en stellen, als hij het volmaeckt zoude hebben. Ende bedongen hadde zijne penningen daervan tot *Antwerpen*, tontvangen, in drije pajementen naer het werk datter gemaekt en gedaen zoude zijn, midts dat hij voor het volmaecken en leveren der voorschreven uijrwercke borge zoude hebben gestelt, en dat hem dat zeer bezwaarlijk viel, oock die van der stad zeer ongelegen was haer geldt daer te zenden, op een onseker saeke soo ter oorsaecke van de saecken, dije ter oirsacke van de horlogie zoude mogen voorcomen, als andersints, zijn eindeleijnge met hem overcomen, dat hij Mr. Jan Ingelse het voorschreven werck zoude comen volmaecken, binnen der stede van der *Vere*, ende dat men hem soude fourneren, ende tellen geldt, zooveel als hij behoeft aen zoude, zoo om iser en coolen te coopen totten voorschr. wercke, ende weeckelijck betaelen zijnen aerbiedloen als die van zijne knechten, dijen volgende, ende de ordonnantie van mijn Heeren van der Weth deser stede, geteekent in 't Resolutie boek, vande politie, heeft den rendant aan den voorn. Mr. Jan Ingelse betaelt op zijne quitantiën, zoo van ijzer, coolen, daggelden, te betaelen sedert den eersten Septembris 95 tot 16 Maerte 97, alzoo van 453 ponden 11 schellingen 11 groten: dus hierbij provicie als verschot worden gebracht, en moeten in 't einde van 't werck van den voorn. Jan Ingelse gecort en afgeschreven worden op zijn principale somme,

dus hier in bethaelt

453 ponden 11 schellingen 11 groten".

In 1669 werd het uurwerk en klokkenspel ter deege schoongemaakt. De notulen van Wet en Raad van 29 Juni 1669 ver-

melden een rapport van heeren fortificatiemeesters over het vermaken en repareeren van het uurwerk en de klokken. Zij werden toen gemachtigd „omme daerin te betraghten den meesten dienst ende profijte van de stadt," gelijktijdig werden zij verzocht het houtwerk te onderzoeken, dat onder het lood zoude vergaan zijn.

De herstelling had daarop plaats, maar, daar het uurwerk stil gezet moest worden, besloot Wet en Raad „omme een persoon te huijren, die staende het schoonmaeken ende repareeren van het orloge de klocke heel ende half uijre sal doen slaen, beginnende met smergens ten ses uijre ende eijndigende des savants te tijen uijre."

Jaques Malser tot *Vlissingen* bezorgde blijkens de Rekening van 1669, voor een en zestig ponden elf schell. en zes gr. vl. „t repareeren en schoonmaken van de klocken en 't oorlogie op den stadthuisthoren." Dezelfde rekening leert ons Guilliam Brackelaer kennen als: „clockspeelder," „opwinder van 't oorlogie" van het stadhuis en van de Groote Kerk, „met strickte last van op deselve pertinent te letten", en als orgelist, voor welke functiën, hij per jaar 61 £ 13 sch. 4 vlms ontving.

Thans moeten wij een grooten sprong doen in de geschiedenis van dit klokkenspel. Eerst den 25 Juni 1735 vatten wij den draad weder op. Het klokkenspel bestond toen uit 19 klokken. Volgens de notulen van Wet en Raad der stad *Veere* droeg toen de Burgemeester Steengragt voor „dat verscheide klocken van het klokspel op den stadhuistooren met derselver iserwerk buijten staet sijn, om langer daerin te konnen hangen, ter oorsaeke verscheide gebersten, andere de ooren, en sommige stukken uit waren, en dat het dienvolgende hoog nodig was tot voorkominge van ongemakken en verder verloop van ongemakken in het voornoemde klokspel, dat daeraen de vereijschte restauratie, en voorsieninge quam gedaen te werden, hoe eerder soo beter." Als gevolg hiervan werden „de Heeren tot de saken van de finantiën" verzocht „om daerin soodanigen redres, en vernieuwinge van nieuwe klokken in plaets van de oude geberste en gebrooke speelklokken te laten doen en maken, als deselve ten meeste dienste van de stadt sullen oordeelen te behooren."

Reeds den 9 Juli 1735 konden „de gecommitteerden tot de saken van de finantiën" bij monde van den Burgemeester Steengragt rapporteeren „datter veertien klokken gebersten, de ooren af, de crammen uit en gebroken waeren, in sulker voegen dat het onmogelijkheid was, om het voorn. klokspel wederom in een behoorlijken staet te brengen."

Het advies luidde ten slotte, dat er een geheel nieuw klokkenspel diende gemaakt te worden. Nog in diezelfde vergadering werd een besluit overeenkomstig het advies genomen, en meer genoemde heeren gemachtigd, om een nieuw klokkenspel te laten gieten. Hierop volgden onderhandelingen met den klokkengieter Pieter van den Gheijn en den horlogemaker Arie Lion, beiden wonende te *Leuven*, die tot slotsom hadden, dat den 10 September 1735 de Burgemeester Haak Kerkman namens „de Heeren van de finantiën" kon mededeelen dat zij de volgende:

„Conditien en voorwaarden naar den inhoude van dewelke de Heeren gecommitteerden tot de saaken van de finantien der stad *Vere* met goetvinden van de Heeren Burgem. en Regeerders der gemelde stad, ingevolge van haar Ed. Achb. Resolutien van den 25 Junij, 9 Julij en 13 Augustus deses jaars 1735 sijn overeengekomen en verdragen met Peeter van den Geijn, klockgieter wonende te *Loven*, als last en procuratie hebbende van Juffrouw Elijzabeth Peeters, weduwe van wijlen Mons. Andreas van den Geijn in sijn leven mr. klockgieter binnen *Leuven* voornoemt, gepasseert voor den Notaris J. L. Selstrate en getuigen binnen *Loven* voornoemt op den 11 April 1732, wegens het gieten en maken van twee octaven klocken in manieren navolgende:

1.

Den aannemer sal in zijn voors. qualiteit tot het maken van een klockspel gelijk het hier achter nader sal gespecificeert en gemelt worden, gebruiken het beste en fijnste metaal suijver van geluid, sonder eenige valsche toonen, en suijver in sijn tertien, quinten en octaven, en als het werk teenemaal sal wesen afgedaan en opgehangen sal het geexamineert werden van ervarene meesters en

musicanten, die de heeren aanbesteeders daartoe sullen gelieven te verkiezen en te emploijeren, en indien daarin eenige klocken mogten bevonden werden niet wesende na behooren van raisonnantie en thoon, sal den aannemer gehouden en geobligeert wesen deselve na hem te nemen, en andere tot sijnen koste in plaats te maken, die tot volkomen genoegen van de voorn. ervarenste meesters en luijden hun des verstaande sullen wesen, en sullen van het voorn. werk, soowel een schriftelijke als mondelinge verklaringe moeten geven, dat alles wel en deugdelijk en op sijne behoorlijke raisonnantie en toon is.

2.

De Heeren aanbesteders sullen den aannemer in sijn voorn. qualiteit ter hand stellen alle de stukken, off spijse van de klocken, gelijk die alhier door den aannemer gesien sijn, tegen negen stuivers en een oort wisselgeld het pond, Middelburg of Antwerpense gewigte, soo ras en spoedig als den aannemer binnen dese stad sal hebben gelevert de klocken, behoorende tot het tweede octaaf en vier tot het eerste octaaf, samen sestien klocken.

3.

Den voorn. aannemer sal het werk tot sijnen coste ten vollen genoegen van de Heeren aanbesteders moeten leveren, alhier binnen de stad *Vere*, en ook vervolgens moeten assisteeren en ordonneren het plaatsen en ophangen van de klocken in den stadhuistoren, nadat het alvorens sal gewogen sijn op een correcte schaal met Middelburgsche oft Antwerpse gewigte, sullende de oncosten van het overbrengen, transport en risico van de zee wesen voor rekening van de Heeren aanbesteders, dog den aannemer sal deselve tot sijnen coste moeten leveren in het schip, en soo eenige clokken quamen te bersten oft te breken, voordat die in den voorn. tooren sijn opgehangen, sal sulx wesen voor rekening van den voornoemden aannemer, die deselve sal moeten vergoeden en brengen op sijn behoorlijken toon en raisonnantie.

4.

Wanneer het klocspel sal wesen gelevert, en alhier in den thoren van het stadhuijs opgehangen, mitsgaders geexamineert en volpresen wesende van de ervarenste meesters en muscikanten, gelijk hiervoren gemelt is, soo sullen de Heeren aanbesteders betaalen in contant alhier tot *Vere*, hetgene denselven aannemer in sijn voorn. qualiteit als dan nog te pretendere soude mogen hebben booven de reets geleverde oude en gebroke klocken.

5.

Het voorschreven klocspel sal klaar en compleet gelevert moeten werden binnen dese stadt voor den 1 April 1736.

6.

Den voorn. aannemer sal genieten voor het klokspel, hetwelk sal bestaan in twee octaven, oft te soo veel meer als de wel gemelte Heeren aanbesteders tot drie octaven toe sullen goetvinden, voor ider pond een gulden wisselgeld, Middelburgse en Antwerpse gewigte, en de voorn. clocken sullen sijn begin of aanvank nemen met de letter C. B. Mol, van het klokspel op den Abdietoren tot *Middelburg*, wegende tusschen de 13 en veertien honderd pond, sullen de volgende klocken van die groote, swaarte, raisonnantie, en thoon moeten weesen, als de verdere klocken van het voorn. klocspel der voorn. stad *Middelburg*.

7.

Den voorn. aannemer sal sonder eenige recompes geobligeert en gehouden sijn volgens den eijsch van het werk, ten minste coste en doenlijk voor dese stad versorgen en laten maken de nodige klepels en oogen, binnen de stad *Looven* voor de voornoemde klocken van goet fijn en bequaam ijser.

8.

Denselven sal de voors. klocken twee jaren lank agter den anderen moeten goet houden voor alle ongelucken en maleuren, die daaraan door het spelen als anders binnen dien tijd mogten komen sonder daarvoor iets te mogen pretendeeren.

Aldus gedaan en gecontracteert beloovende ijder in sijn voors. qualiteit den inhoude van den voorenstaande contracte te volbrengen en agtervolgen onder verband en remmeratie als naar regten. *Vere* den 16 Augustus 1735.

Peeter van den Gheijn. N. Steengracht.
P. Haak Kerkman. J. L. Verelst."

Nadat deze overeenkomst goedgekeurd was, werden de „Heeren van de finantiën gequalificeert om met de vereijschte spoet daaromtrent alles meer te doen wat zij dienstig zullen oordeelen."

Blijkens de notulen van Weth en Raad van 14 Januari 1736 had de aannemer destijds reeds kennis gegeven, dat hij 25 klokken gegoten had voor het klokkenspel, en verzocht hij genoemd spel te mogen maken tot drie octaven. Het duurde nu niet lang, of de klokken waren op weg naar *Veere*. Den 3 Maart 1736 maakte de Burgemeester Huissen bekend, dat de aannemer bij hem geweest was, om hem mede te deelen, dat 23 klokken van *Leeuven* naar *Antwerpen* waren overgebracht, en hem tevens verzocht had iemand te zenden om de klokken af te halen. Deze mededeeling werd gevolgd door het besluit „dat de fabriek deser stad, Adriaen Bommené ten eersten met de hier sijnde oude clokken naar *Antwerpen* zal vertrekken, en deselve aldaar tegens de 23 nieuwe klokken uitwisselen en aan den vernoemden van den Geijn ter handt stellen; en ten eijnde hij met de minste costen de comptoiren op *de Schelde*, soo in het uitvoeren van de oude, als het invoeren van de nieuwe klokken, soude passeeren, is goet gevonden den heer Burgemeester Verelst te versoeken, om bij den Raad der Admiraliteijt binnen deze provintie uit naam van haar Ed. Achtb. nog op heden te versoeken, ten einde haer Ed. Mo. soodanige acte, of resolutie gelieven te nemen, waarbij de bediende van de comptoiren op *de Schelde* werden gelast voornoemde klocken soo in het uijt, als invoeren, sonder het betalen van slants regten te laeten passeren." Gelijktijdig werd de Thesaurier van *Veere* verzocht en gemachtigd aan van den Gheijn wegens gedane voorschotten £ 20 : 9 : 5 ter hand te stellen.

De Gecommitteerde Raden ter Admiraliteit beschikten gunstig op *Veere*'s verzoek. Bommené vertrok naar *Antwerpen*, bracht de klokken mede, en declareerde voor gedane uitgaven £ 22 : 3 : 10. Aan den klokkengieter werden daarna op latere verrekening honderd ponden vlaems verstrekt.

Den 3 Juni 1736 kon de Burgemeester Huissen in de vergadering mededeelen, dat „de drie nog manquerende klokken" gereed waren en de aannemer verzocht had hen van *Leeuven* te laten afhalen.

Spoedig er na kwamen de klokken te *Veere*, en hield men zich onledig met het ophangen er van in den stadhuistoren. Op raad van van den Gheijn en anderen werden zij aan houten in plaats van aan ijzeren kalven opgehangen, waardoor een besparing van vijftig ponden vlaams verkregen werd. Den 11 Augustus 1736 rapporteerde Burgemeester Huissen uit naam van „de Heeren gecommitteerdens tot de saaken van de finantien", „dat de nieuw aanbestede clokken alle in den stadhuistooren sijn opgehangen, deselve door verscheijde meesters en liefhebbers van de musick op voorleden Woensdag waren gexamineert, opgenomen en voor goet gekeurt, als sijnde ten eenemale van resonnantie, thoon en valeur, sooals bij het contract van aanbesteding was geconditioneert, volgens de schriftelijke verklaring door haar daarvan gegeven." Bij de beproeving of de halfuurklok ook zou kunnen gebruikt worden, was een klok, wegende 540 ℔, door het slaan er op met een hamer gebarsten; in dezelfde vergadering werd van den Gheijn de levering eener nieuwe opgedragen. Gelijktijdig met de beproeving der klokken hadden „gemelde meesters en musicanten" ook „het oude horlogie en trommel mitsgaders alhetgunt daartoe is gehorende" onderzocht, en eenparig verklaard, dat noch de trommel, noch het horloge voor het klokkenspel konden dienen. Naar hun oordeel zouden, welke herstellingen men er ook aan liet verrichten, slechts 16 van de 35 klokken kunnen medespelen. Bovendien werd de herstelling dan nog op zes of zeven honderd pond geschat, en het jaarlijksch onderhoud op minstens eens zooveel begroot, dan wanneer men in eens een nieuw werk

aanschafte, waarvan de kosten in eens duizend gulden zouden beloopen. Aan Gecommitteerden tot de zaken van de finantiën werd daarna opgedragen nogmaals „in serieuse overweging te nemen" welke beslissing men in zake het horloge zoude nemen. Den 18 Augustus 1736 brachten deze gecommitteerden hun rapport uit, waaruit bleek, dat zij, op grond van de boven reeds medegedeelde feiten, rieden tot den aanschaf van een nieuw horloge en trommel in overeenstemming met het nieuwe klokkenspel. In dezelfde vergadering werden de gecommitteerden gemachtigd tot het aanbesteden van het uurwerk en den trommel.

De „Conditiën voor den trommel van Veere," aangegeven door Lion, luiden als volgt:

„1. Dat de trommel sal gegoten worden van goed metaal, vier voeten ende een halven in diameter ende sooveel in hooghde, ende omtrent eenen duijm in de dikte.

2. men heeft noodig een stuck gegoten coper, wesende 5 voeten van lengte, twee duimen en een halven van dickte, ende drij duimen ende eenen halven van breede, om daarop te stellen het clawier.

3. de copere pannen sullen wegen omtrent hondert ponden: in 't solder connen wesen omtrent drij duisent pondt coper.

4. de voornoemde trommel sal den ondernemer gelevert worden gegoten als oock het stuk coper ende de pannen.

5. den ondernemer sal de trommel afdraijen soo van buijten als van binnen, sal formeren de vierkanten gaten tot 72 in de lengte, ende 144 in de ronde van den trommel, hetgeene te samen beloopen sal tot het getal van 10368 gaten, aldus sal de trommel spelen 70 maten voor de ure, 36 voor de half ure, 15 voor elk quart ure, 2 voor elck half quartier uers.

6. den affal soo in 't draijen, als in de gaten te drillen, sal blijven ten profijte van den ondernemer.

7. den ondernemer sal leveren twee ijseren cruijcen om de trommel te dragen, met eenen ijseren boom in 't midden, die hebben sal 3 duimen int vierkant.

8. den ondernemer sal leveren vier ijsere pilaeren, wel gedraijet,

drij duijm in diameter, dewelcke sullen connen wegen 800 pond de vier.

9. de samenvoegsels sullen sijn drie duijmen ende eenen halven in breede, eenen duijm omtrent in dickte, sullen wegen omtrent 700 pond.
10. sal leveren alle de raden soo voor de trommel als voor het opwinghen des gewights, wel geproportioneert.
11. den ondernemer sal leveren alle de hamers, hegten, klepels, ijzerdraet geproportioneert naar ieder clock.
12. den ondernemer sal leveren 2000 noten.
13. item al het ijser en het stael noodigh tot een volkomen werk, hetgeene den ondernemer verbent soo goet te sijn als het van Middelborgh, volgens sijne groote alles ij visitatie des verstaende.
14. tot voltrekken des voorschreven werck sal men noodigh hebben ten minsten 16000 pond ijser.
15. de kosten van het vervoer, als ook den timmer sal wesen ten lasten van de stadt.
16. de stad sal den ondernemer een plaets leveren om te werken, wanneer hij sijn werk stellen sal.
17. de stad sal eenen bijaerder ofte clokspeelder leveren om de noten te stellen.
18. tot het voltrekken des voorschreven werck sal men den ondernemer betaelen 5000 gul. wisselgelt volgens het contract aen te gaen.
19. de horologie volgens dat op dusdanigen toren wesen moet sal costen 1000 guldens.
20. om het herstellen van de oude horologie, als voorgewent is van den heere burgemeester, sal ik de hamers hegten, ende clepels maecken voor ses stuivers par pond, om het stellen sal men connen accorderen bij dagheur.
21. om het stellen des nieuw clawiers sal costen 800 guldens daerinne begrepen het coper; bij aldien het de wille is van den burgemeester te doen werken sal ik hem dienen naer mijn best vermogen. CHARLES ARIE LION".

De afrekening met den klokkengieter kreeg gelijktijdig haar beslag. Hierbij was bevonden, dat het gewicht der klokken 6679 ℔ bedroeg en daar het pond op een gulden wisselgeld berekend werd, was hunne waarde *f* 6956 : 10 : — In afrekening was hem gegeven 7409 ℔ oude klokspijs [1]), berekend tegen 9¼ stuiver, eene waarde vertegenwoordigde in Zeeuwsch geld van *f* 3395 : 15 st., zoodat nog te vereffenen waren *f* 3560 : 15. Omtrent dit laatste bedrag vermeldt het verslag der afrekening: „dat vermits voornoemden van der Geijn niet wel in staat was geweest, om eene borge na genoegen en contentement van haar heeren te stellen, sij hadden goetgevonden, om van die penningen in stacij en tot securiteijt van de stadt in te houden: eerst eene somme van . . . ., sooveel de gebarste klok komt te bedragen, tot der tijd hij eene andere bequame in die plaats sal hebben gelevert en dan nog eene somme van *f* 400 guldens tot cautie, dat hij het klokgespel den tijd van twee jaren goet en bequaem sal garranderen, en dat dienvolgens van het resterende, ter somme van . . ., een ordonnantie op den Heer Thesaurier ten sijnen behoeve was geslagen, en geexpedieert."

Uit de resolutie van 10 November 1736 blijkt, dat toen de klokkengieter de nieuwe klok had afgeleverd, en dat hem ten slotte extraordinair toegelegd werd zes ponden vlaams.

Na dien tijd heeft van den Gheijn nog klokken voor het klokkenspel geleverd. De notulen der stad van 1738 bevatten hieromtrent nog telkens gegevens. Over een van de geleverde klokken ontstond groote oneenigheid en eene wijdloopige briefwisseling tusschen den magistraat en den gieter. Zij was gebarsten. De gieter

---

[1]) In een boek uit de vorige eeuw, „Van elk wat hier vervat" getiteld, wordt — in strijd met het officieele getal — het gewicht van het oude metaal op 7049 ℔ aangegeven en gezegd, dat het oude klokkenspel 6513 ℔ woog, waarbij nog gevoegd werd een stuk metaal, zwaar 536 ℔. Dit stuk metaal was van een oude luiklok, afkomstig uit den ouden toren der kerk en bij den brand in 1686 in den grond gedrongen. Bij het maken van een graf kwam het te voorschijn. Deze luiklok was door een voorvader van van den Gheijn, Pieter van Ghein, te *Mechelen* in 1594 gegoten.

beweerde nu, dat deze klok op bevel van de burgemeesters zonder zijne toestemming aan stukken geslagen was, en verder dat hij niet aangenomen had klokken te leveren, die door smeden met de allerzwaarste hamers niet konden stukgeslagen worden, maar wel klokken om „met klepels ende hamers door den klokspeelder en de het trommelwerck bespeelt te worden." Requesten, gedagteekend van 18 April en 20 November 1738, hebben betrekking op vrijen wederinvoer in de Zuidelijke Nederlanden, de eerste op twee, de laatste op drie klokken aan *Leeuven;* om daar hergoten en op behoorlijken toon gebracht te worden.

Den 3 Mei 1738 wordt ons eene overeenkomst medegedeeld, aangegaan met Anthonij Adriaense mr. smid te *Veere.*

Hierin lezen wij o. a. dat hij gehouden zijn zal voor twee honderd ponden grooten vlaams het horloge behoorlijk en nauwkeurig te herstellen; de hamers en veeren met de tuimelaars op de speelklokken in orde te brengen; de tot het speelwerk behoorende ijzerdraden aan te brengen en het klavier te herstellen. Mocht een der speelklokken vóór de oplevering barsten, dan moest hij haar vergoeden. De geheele herstelling moest vóór 1 Juni 1739 afgeloopen zijn, op straffe van 1 rijksdaalder voor elke week dat deze datum overschreden werd, terwijl hij bij oplevering vóór 1 Januari 1739 *f* 50 als premie zou ontvangen. Was zijn werk door deskundigen goedgekeurd, dan zou hij nog het geheele uurwerk met speelwerk twee jaren op zijne kosten „goet ende ganckwaerdig" moeten houden.

Aangezien de klokkenist Bouchart uit *Middelburg* o. a. den 21 Juni 1738 genoemd wordt, als het nieuwe klokkenspel geëxamineerd te hebben, mag men aannemen, dat omstreeks dien tijd althans het klokkenspel in orde was.

Marinus Bastiaense vinden wij reeds sinds 23 September 1724 vermeld als genietende 5 ponden vlaams jaarlijks voor het versteken van het klokkenspel; toen hij nu zijne diensten tegen eene behoorlijke tractement aanbood, om ook wekelijks het klokkenspel te bespelen, werd de noodzakelijkheid hiervan tot onderhoud van het klokkenspel beaamd.

Het gevolg hiervan was, dat op den 2 Augustus 1738 eene instructie werd vastgesteld. Volgens haar moest de klokkenist of klokkenspeler het klokkenspel versteken als dit noodig bleek, minstens echter viermaal per jaar om het verloop te weren. Schade door den bespeler — hetzij de klokkenist zelf, of wie hij het bespelen toeliet — aan het werk aangebracht, zou de klokkenist moeten vergoeden. Hij zou vrijen toegang tot het uurwerk en het klokkenspel hebben, onder voorwaarde echter dat noch hij, noch wie hem vergezelde zouden mogen rooken. Op den eersten Januari, elken Woensdag en elken Zaterdag, benevens alle dagen der Kermisweek zou hij van twaalf tot een uur het klokkenspel moeten bespelen, evenzoo des morgens van vijf tot zes uur op den 1 Mei, en verder wanneer de burgemeesters hem dit zullen bevelen. Het bespelen van het klokkenspel op verzoek van particulieren was hem verboden. Bij niet nakoming zijner verplichtingen verviel hij in een geldboete, tenzij ziekte of uitlandigheid de redenen waren, waarom hij dan ook zonder toestemming van de burgemeesters het eiland niet mocht verlaten. Gebreken aan het klokkenspel, den trommel en het klavier moest hij onmiddellijk ter kennis brengen van den oppasser van het uurwerk. Ten slotte werd zijne bezoldiging vastgesteld op 25 ponden vlaams.

Gelijktijdig met het vaststellen dezer instructie werd Marinus Bastiaense als klokkenist aangesteld.

Kalm genoten de Verenaars van hun klokkenspel, maar in 1789 had de tand des tijds zich zoo doen gevoelen, dat den 26 September de Burgemeester Mauregnault, volgens de notulen van Wet en Raad, o.a. moest getuigen, dat het klokkenspel door ouderdom zoo versleten was, dat het bijna niet meer aan den gang te houden is. Als een uitkomst werd gewezen op de aanwezigheid binnen *Vere* van G. W. Fisscher & Zoon, deskundigen, die reeds het slag- en speelwerk in tegenwoordigheid van eenige Heeren van de Finantiën onderzocht hadden. Bij die gelegenheid en ook uit eene memorie, die overlegd werd, toonden Fisscher & Zoon de gebreken aan. Zij namen aan het geheel in orde te maken voor 400 ponden vlaams. Wilde men echter hiertoe overgaan, dan moesten ook verdere her-

stellingen aan den toren plaats hebben, waarvan de kosten geraamd werden op 250 ponden vlaams. Het gevolg dezer beschouwing was, dat aan Fisscher & Zoon voor 400 ponden vlaams de herstelling van het stadsuur- en speelwerk werd opgedragen. Reeds den 10 September kon medegedeeld worden, dat een overeenkomst met Fisscher was aangegaan. In vijf maanden zou deze arbeid afloopen, maar zooals gewoonlijk bij dergelijke werkzaamheden geschiedt, kwamen andere gebreken voor den dag, die oorzaak waren, dat het uurwerk eerst den 15 Januari 1791 opgenomen kon worden door P. L. van Eekhout, waarvoor hem £ 1: 15: 4 gegeven werd, en het stadsklokkenspel door J. Heinriks, klokkenist en organist te *Goes*, die hiervoor £ 4 : 8 : 4 ontving. De andere gebreken, waarvan wij boven spraken, waren „defecte klokken," die door den klokkengieter A. J. van den Gheijn uit *Leeuve* vergoten werden, en waarvoor evenals vroeger door de Admiraliteit van Zeeland vrije invoer verleend werd.

Allengs geraakte het geregeld bespelen van het klokkenspel in onbruik en geschiedde alleen op bijzondere gelegenheden. Na 6 December 1844 hield dit geheel op. Alleen door het uurwerk uitgeschakeld speelt het klokkenspel nog alle kwartieren.

In 1873 had de gemeente nog eens eenig geld over voor het vergieten en op toon brengen van drie speelklokken, welk werk door A. H. van Bergen te *Heiligerlee* voor *f* 654,57 verricht werd.

Of *Veere* eens weder zijn vroegeren luister zal herwinnen, valt te betwijfelen; laat ons echter er nooit aan twijfelen, dat het zijne monumenten zal weten in stand te houden.

Thans hangen nog 35 klokken in den toren met de volgende opschriften:

Groote klok middellijn 1,47 M. en hoog 0,90 M.

„Te Mechelen Dveverste Port Heft Mi Peeter van Ghein Ghegoten ende niet verdroten in t jaer ons Heeren MCCCCCLXXXXIII. Vere Fidelis Campt Om [1]) een goet Veer."

Acht klokken hebben het opschrift:

[1]) Tusschen „Campt" en „Om" staat het stadswapen.

„Andrias van den Ghein Me Fudit Lovanii anno 1790."

Twee met het opschrift:

„Gegooten door A. B. van Bergen, Heiligerlee 1873."

De overige vijf en twintig hebben tot opschrift:

„Peeter van den Ghein Me Fudit Lovanii anno 1735 als Burgemeesters waeren N. Steengracht en Johan N. Huissen." [1])

Hattem. F. A. HOEFER.

Klokken en klokopschriften in den voormaligen toren te Harderwijk. — Aan eenige hss. in het gemeente-archief berustende, ontleen ik het volgende:

„1520 op maandag Bonifacius heeft Mr. Gerrit van Wouw van Campen de grootste klock des morgens omtrent 7 uur gegoten met syn cameraet Johannes Schonenburg en weegt 7216 ℔ en geheten Salvator. Op hetzelfde jaar Sacrementsdagavond, des dinghsdags nae 1 Bonifacius, des morgens over ses uyr heeft Mr. Gerrit de andere klock gegoten en weeght 5300 ℔ engeheten Maria, dese 2 clocken heeft Mr. Gerrit aengenomen dat de grootste soude resoneren op *Ut* en de andere op *Re*. Dese clocken syn op Odolphi desselven jaers gekerstent en de kerck kreegt toe pillegift 80 gl."

Op de grootste of middenste klok kwam eene versiering voor, voorstellende: „Een lieve vroū met de werelt in de hand en een bisschoppelijcke muts op" en het opschrift:

„Fusa ego sub veri titulo cunctis benedicti,
Claro, municipes, nostro resonante boatu,
Tela Panomphei subigam trepidare tonantis;
Insuper voce mea cunctos plorabo fideles
Ignotosque locis nautas ducam in stationem.
Fudit me Gerhardus Woū cum collega suo
Johanne Schonēburgh anno ab orbe redempto MV^cXX p.p."

Een andere klok was versierd met „een vrouwen Beelt met een kroon en een kindje op den arm" en had tot opschrift:

---

[1]) Deze klokken zijn tevens voorzien van de wapens van de stad Veere en van de Burgemeesters.

„Heus ego, que nomen refero genetricis Jesu
Ipsa, veternosos pulsata ciebo clientis
Somnis, ut Christi subeant delubra Potentis;
Sancti praeterea cum sim dulcissima templi
Patrona, aerios propellam demonas inde.
Fudit me Gerhardus Woū cum collega suo
Johanne Schonenburgh anno ab orbe redempto
MCCCCCXX p.p. k. in. laudem Deo."

„De twaeleff uerens klock" had tot opschrift:
„Jesus Maria. Johannes Wouw me fecit anno domini MCCCCC."
Een vierde klok had tot inscriptie:
Jesus Maria. Johannes Gerhardus Wouw me fecit anno domini [MCCCCCIII."

In een nota wordt bij deze aanteekeningen vermeld: „dat die klock die alhier de laetste genoemt wert gegoten te syn in de jaere 1503 en de brantas gelaeft heeft, is nae alle ogenschijn de reden dat deselve nog elders op de gront is blijven staen en nog niet opgehangen 't geen mede vermoedelijck is van de derde die in den jaere 1500 gegoten is."

Volgens Mr. Ernest Brinck, den geleerden en oudheidkundigen burgemeester van Harderwijk en aldaar in 1581 geboren, zijn bij den vreeselijken brand in 1503 „de klocken in den toorn versmolten" (zie Tooneel der steden door J. Blaeu).

De toren, die, volgens dezen geschiedschrijver, de schoonste van Gelderland en, zooals ik uit vergelijkingen mag afleiden, ook eenmaal de hoogste in deze provincie was, stortte den 28 Januari 1797 in. De brokstukken der klokken, tot een bruto gewicht van 12200 ℔, werden na aftrek van 100 ℔ voor ijzeren oogijzers, den 16 Sept. 1797 verkocht aan Ch. Seest te Amsterdam voor 30 gulden de 100 ℔.

Arnhem. H. PORTHEINE JR.

De „Rasphuispoort" te Amsterdam. — De veronderstelling van den hr. Joh. F. Stieler, in aflevering 1/2 1895 van dit tijdschrift, als zoude vroeger vóór het Rasphuis een breeder binnenplaats

geweest zijn dan thans, kan ik niet deelen. Mijns inziens is het prentje in R. van Leuvens werkje geheel misteekend en evenzoo datgene wat voorkomt tegenover p. 384 van het boekje, getiteld: „Gebouwen, Gezichten en Oudheden der stad Amsterdam, met figuuren", dat in 1744 bij Johannes Marshoorn te Haarlem het licht zag. De prenten voorkomende in Dapper (A° 1663) p. 426, van Zesen (A° 1664) p. 302 en in het tweede deel van den Atlas van Fouquet (A° 1783) om over nog meerdere afbeeldingen te zwijgen, houd ik voor meer geloofwaardig, en op die gravures vindt men ter wederzijde der poort slechts zeer kleine stukken muur en een vrij engen doorgang tot de tweede poort, waarop de raspers zijn uitgebeeld. Bovendien nog ziet men op zeer uitvoerige afbeelding in Fouquet's werk in den gevel van het huis ter linkerzijde van het poortje, behalve een steentje, waarop een mandenmaker is uitgebeiteld, het jaartal 1651, terwijl de bouwtrant van het perceel ter rechterzijde een nog vroeger jaar doet vermoeden. Welke bevestiging de heer Stieler in Wagenaar II 252 voor zijn veronderstelling vindt, verklaar ik niet te weten.

Amsterdam. A. J. M. BROUWER ANCHER.

Horlepijp, z. v. a. *doedelzak*. — Horle = *horrel* d. i. stoot. Men stoot eene houten pijp heen en weer in een lederen zak, die er omheen is gebonden, waardoor het *doedelend* geluid van het instrument ontstaat. Want de hoofdsylbe van „doedelzak" zelf laat zich denkelijk uit klanknabootsing verklaren. De horlepijp is in Hongarije bij de Zigeuners inheemsch. Zij voeren soms een dans uit bij dit instrument, hetwelke met dien dans wel vereenzelvigd wordt; zoodat men spreekt van „de horlepijp dansen", inplaats van „bij de horlepijp dansen". Deze dans wordt gekwalificeerd als „moeilijk" en „gelukkig verouderd" (wegens onvoegzaamheid?). Sommigen beweeren, dat „horlepijp" eigenlijk „hornepijp" is. Maar wat dan? Pijp van hoorn? Cornet, in den vorm eener pijp? In 1549 speelde men te 's-Hertogenbosch op een hoorntje of cink (sijnck). Men vond deze in 1567 op het Huis te Vianen (der van Brederode's). Zekere Nicasius te Utrecht A° 1561 bespeelde de handpijp, de

Duitsche pijp, den kromhoorn en sijnck. Schuilt onder deze instrumenten een horne-, aliàs hórlepijp? En is dus horlepijp geen doedelzak? JAC. A.

De „hornpipe" was oorspronklijk de naam van een niet meer in zwang zijnd (blaas-)instrument, en wordt nu gebezigd voor een Engelschen nationalen dans. De „hornpipe" der zeelieden, ofschoon de meest voorkomende, is niet de eenige. Händel heeft soms den rhytmus van de „hornpipe" in zijn composities aangewend. Een doedelzak is het zeer zeker niet. RED.

Koningin Boadicea (XLV, 130). — In John Brand's „Observations on the popular Antiquities of Great Britain", III, blz. 202 wordt gesproken over het voorspellen der toekomst door middel van hazen. Naar aanleiding hiervan vinden wij in een noot op die bladzijde het volgende omtrent Koningin Boadicea:

„Borlase, in his Antiq. of Cornwall, p. 135, tells us of „a remarkable way of divining related of Boadicea, Queen of the Britons—when she had harangued her soldiers to spirit them up against the Romans, she opened her bosom and let go a hare, which she had there concealed, that the augurs might thence proceed to divine. The frighted animal made such turnings and windings in her course, as, according to the then rules of judging, prognosticated happy succes. The joyful multitude made loud huzzas; Boadicea seized the oppertunity, approved their ardour, led them straight to their enemies, and gained the victory." F. A. HOEFER.

Cassini de Thury. — Heeft de groote topographische kaart van Frankrijk, waarvan de uitgave ondernomen werd in 1756, volgens de methode van Cassini de Thury, hier te lande als voorbeeld gestrekt in vroeger of later tijd? S.

Jan Wagenaar's Redevoering over den doop. — De Doopsgezinde Bibliotheek te Amsterdam bezit eene gedrukte „Redevoering over den christelijken waterdoop, gehouden te Rhijnsburg, den 28 Augustus 1745 door Jan Wagenaar." Het stuk beslaat de bladzijden 49 tot 80 van een boek. Op de eerste bladz. staat bovenaan: „Mengelstukken", en aan den voet: „II deel, Mengelst. N° 2". In welk werk werd deze Redevoering opgenomen? R.

MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Iets over het voormalig Muntwezen (XLV, 261). — Uit een aanteekenboekje van ontvangsten en uitgaven van 1564, waarschijnlijk van het Klooster Bethlehem bij Doetinchem, blijkt het volgende omtrent de waarde dier munten in dien tijd (v. d. Chijs II. 1 : 291.):

I oelde groet valet IIII str b.
I brabāt valet I str. brabans.
IIII brabā faciunt een oelde groet.
denarius est tertia pars van I oelde butke.
III denarios faciunt I braban.
lovaniensis est quarta pars de I brabans.
IIII lovianiensis valent I brabans.
I hollans valet II denarios.
I nigrum est I oelt moerken.
daventriensis et I Zantensis idem sunt in valore et III eorum faciunt I brabans.
I golden marck fa. I dall. I ort.

Blz. 266. Het oude wapen der stad Goslar was een adelaar, later voerde deze stad Maria met het Christuskind.

Blz. 268. Munt van David van Bourgondië, met het opschrift: *Memento domini David* (Gedenk den Heere David!; Psalm 132) Deze munten vindt men afgebeeld bij van Mieris: Beschrijving der Bisschoplijke Munten en Zegelen van Utrecht, 1726 folio uitgave plaat IX.

Blz. 270. De gissing van Mr. Nanninga Uitterdijk, dat de naam „*Snaphaan*" ontleend zoude zijn aan den adelaar met open snavel, die er op voorkwam, komt mij niet juist voor. De naam snaphaanschelling werd het eerst gegeven aan een munstuk ter waarde van 6 stuivers van Karel van Egmond, Hertog van Gelder (1492—1538) Zie v. d. Chijs, Gelderland pl. XVIII N° 38. Ik bezit zoo'n munt, doch daarop komt volstrekt geen adelaar met open snavel

doch wel een gewapend ruiter te paard voor. Na den dood van genoemden Hertog hield men met het munten van deze stukken op, om er eerst weder in 1582 mede aan te vangen. Daar de naam snaphaan echter lang voor laatstgenoemd jaar bekend was, moet de oorsprong ervan een anderen grond hebben. Het volk namelijk zag in dien gewapenden man te paard een roover. Nu waren snaphanen, volgens Bilderdijk (Verklarende Geslachtlijst der Naamwoorden): „een soort van roovers, bij Erasmus in zijne *Colloquia* gedacht; maar de naam schijnt van hen op hun wapen overgegaan. Een *struikroover* of *straatschender* en *snaphaan* werd saamgevoegd, en zoo ook een *wreedaart* en *snaphaan*. *Snaphaan* was ook even zoo veel als *hasscher*. Zie *hapschaar*. Echter beteekent een *snap* en een *snip* ook een stalen veer, waarna de snaphaan of 't musket genoemd kon zijn."

Blz. 275. De Heer Anspach trekt in twijfel het bestaan van een *Uranius Antonius* en vraagt: „Is wellicht (Marcus) Aurelius Antonius, Rom. Keizer A° 161—180 n. C. bedoeld? Deze vraag beantwoord ik ontkennend. Uranius Antonius liet zich onder de regeering van Severus Alexander (221—235) te Emisa in Syrie tot Keizer uitroepen, om korten tijd daarna van den troon te worden gestooten. Van hem is slechts één munt, en wel een gouden, bekend, die waarschijnlijk te Emisa geslagen is.

Blz. 276. De zilvermunt in December 1887 te Rhenen gevonden is een Thaler der stad *Hameln* in Hannover; Q. H. A. mel = Quernhameln. St. Bonifacius is de beschermheilige dezer stad, die tot wapen voert een kerk met twee hooge ronde torens en vier kruisen. Het oude wapen was een molensteen.

De gouden munt op dezelfde bladz. beschreven is een Hollandsche *dukaat* (Verkade muntboek 39.6) 3.5 gram.

Het opschrift der keerzijde luidt:

Mon(eta) *Aur*(ea) *Provin*(ciarum) *Confoe*(deratarum)
Belg(ii) *Ad Leg*(em) *Imp*(erii).

d. w. z. gouden muntstuk der Vereenigde Provinciën van Nederland, volgens de muntkeur des Rijks.

Blz. 277. Ik betwijfel sterk of de penning met St. George wel

van het schippersgilde is. Dit soort penningen toch met de opschriften „*S. Georgius Equitum Patronus*" en „*In tempestate securitas*" komen in zeer groote hoeveelheden van allerlei metaal en in allerlei grootte voor, die als breloque of anderszins gedragen worden. Vooral voor eenige jaren toen de zoogenaamde „bedelarmbanden" sterk in de mode waren, werden genoemde penninkjes in grooten getale geslagen.

Blz. 278. Noot No. 2. Het is wellicht dienstig mede te deelen dat het wapen van het geslacht *Van der Chijs* is als volgt: Gekwartileerd met een middenschild van zilver, waarin *drie sijsjes* (2 en 1) in de natuurlijke kleur. I. van sinopel met eenen dubbelen adelaar van goud, dragende op de borst een schildje van keel, waarin een spoorrad van zilver. II. van zilver met drie wassenaars (2 en 1) van azuur(?). III. van goud met drie opwaarts vliegende bijen (2 en 1.) IV. van goud met een zespuntige ster van keel.

Blz. 279. Van dezen *leeuwendaalder* vindt men een fraaie afbeelding in zincographie in den catalogus der verzameling munten van den Heer Joh. W. Stephanik (Rijks-Museum Amsterdam) No. 264.

Amsterdam. HENRI J. SCHARP.

Penningen betreff. het hôtel- en reiswezen. — In Aflevering 5 van den loopenden jaargang, bl. 280—284, werd door den heer Henri J. Scharp eene beschrijving gegeven van eenige penningen, betrekking hebbende op het hôtel- en reiswezen, voorkomende in ZEd's verzameling.

Mag ik ter completeering daaraan nog een paar toevoegen in mijne verzameling voorkomende? Wellicht wordt mijn voorbeeld ook nog wel door anderen gevolgd.

1. Adresp. van het hôtel „Toelast" te Alkmaar.

Diam. 25 mM. Geelkoper.

Vz. In een cirkel: eene ton, waarop: „Toelast".

1e. Omschrift: „Propriétaire J. van der Haagen."

Onder: „A".

2°. Omschrift: „Hotel de Toelast Alkmaar."

Kz. In een cirkel. „De Toelast te

Omschrift: „Alkmaar. Logement & Stalhouderij.

2. Adresp. van het hôtel „de Oude Doelen" te 's-Gravenhage. Diam. 25 mM. 8 kant.

Vz. Afbeelding van het hotel.

In de afsnede: „Dessaignet."

Omschrift: „Hôtel du Vieux Doelen à La Haye".

Kz. Pr. Pl. Reyman innkeeper at the Old Doelen in The Hague.

3. Adres- en bierpenning van het „Hôtel du Rhin".

Diam. 20 mM. Koper.

Vz. „J. B. Krutwig" waar omheen: „Hôtel du Rhin. Anvers".

Kz. „Bon pour un verre de bière.

4. Kurhaus Scheveningen ..... penning?

Diam. 18 mM. Koper.

Vz. „Kurhaus Scheveningen"

Kz. „6".

5. Koffiehuispenning. Diam. 24 mM. Koper.

Vz. In een parelrand: „Devaivre".

Omschrift: „Café Parisien".

Kz. In een parelrand: „5".

Omschrift: Cinq centimes".

6. Koffiehuispenning.

Diam. 22 mM. Koper.

Vz. Een anker.

Omschrift: „Café Richelieu".

Kz. „10".

Daar iemand, op reis zijnde, ook wel gaarne zich van een goeden barbier zal willen bedienen, voeg ik hieraan toe nog een „adrespenning" van eenen barbier. Diam. 21 mM. Compositie.

Vz. „A. B. Dirickx, barbier en haarsnijder.

Mosseltrap. Rotterdam.

Kz. Eene schaar, een scheermes en een scheerbekken.

Omschrift: „Goed voor ééne bediening".

O.-Beierland. J. KARREMAN.

De dut is er op gekomen (XLIII, 441). — De hr. Anspach doet het voorkomen dat de achtentwintigstuiversstukken „gedut" werden om hen te onderscheiden van de daalders, dit is niet zoo; de dut onderscheidde de *goede* munten van de *te lichte*.

Aangezien er vele achtentwintigen in omloop waren, wier gewicht en gehalte beneden het wettelijk bepaalde was, verordende de Staten Generaal bij plakaat van 11 November 1693 dat alle deze munten moesten aangeboden worden aan de belastingkantoren ter ruiling tegen goede gestempelde achtentwintigen of tegen andere munten. Deze inwisseling kostte een stuiver per 100 stuks; de stempel vertoonde de pijlenbundel. Die achtentwintigen, welke reeds in eenige provinciën met een bijzonder teeken (zoo stempelde b.v. Holland met HOL) gestempeld waren, beschouwde men als goede munt. Na 24 December 1693 was de omloop der ongestempelde verboden.

Amsterdam. HENRI J. SCHARP.

Penning met „Dux Cumbriae" (XLIII, 397; XLV, 201). — Eene afbeelding van dezen penning wordt gevonden in de „*Beschrijving van Nederlandsche Historiepenningen, ten vervolge op het werk van* Mr. Gerard van Loon" III, pl. XXII, n° 215 en de beschrijving op blz. 204.

Amsterdam. HENRI J. SCHARP.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Genealogie Liens (XLIV, 506). — Hertsbeek, waarvan de familie Hertsbeeke heer was, ligt bij de Aar, in den Rijn vallende, te Lints op de Oostzijde, onder het voormalig stift Keulen.

I. Jan van Hertsbeeke huwde Jonkvrouw Allegonda van Dale, een der vier kinderen van Arnold van Dale, heer van Legerwerf, thesaurier van Antwerpen, en van Jonkvrouw Geertruid Teirlink. Zij wonnen 2 kinderen:

1. Aert van Hertsbeeke, huwde N. N. en won 9 kinderen:

A. François van Hertsbeeke.

B. Jan Baptiste v. H.

C. Gasper v. H.

D. Melchior v. H.

E. Margaritha van H., huwde Jkh^{r} Hendrik van der Hage.

F. Lucretia v. H., huwde Joris Kesselaar.

G. Geertruid v. H. huwde 1^{e} Mr. François Doelman, griffier der financiën, en 2^{e} Louis Hamme.

H. Anna van Hertsbeeke huwde Adriaan van Sandvoort.

I. Clara v. H.

2. Paulus v. H. Volgt II.

II. Paulus van Hertsbeeke, ridder, heer van Bruinisse, huwde in 1564 met Elisabeth van Zuydland, uit Zieriksee. Beiden zijn te Bruinisse overleden en in den grafkelder in de kerk aldaar begraven. Zij wonnen 12 kinderen, allen te Antwerpen geboren:

1. Helena van Hertsbeeke }
2. Paulus v. H. } ongehuwd, te Bruinisse overleden.

3. Johan v. H., heer van Bruinisse, huwde met Agnes Montens, was, vóór het innemen van Breda, aldaar schepen.

4. Maria v. H., jong gestorven.

5. Maria v. H. huwde te Bruinisse 15 Maart 1605 met Marinus Werckendet, geboren te Zierikzee in 1561, zoon van Cornelis Lie-

vense Werckendet en van N. N. Soetemans, weduwnaar van Mayke Coole, schepen van Tholen rentmeester in Colijnsplaat.

6. Elisabeth van H., geb. te Antwerpen 14 Juni 1573, overl. te Zierikzee den 2 Juni 1653, huwde te Bruinisse 31 Jan. 1606 met Jan de Jonge, heer van Oosterland, enz., geb. te Zierikzee in Febr. 1546, overl. aldaar den 19 Dec. 1617, zoon van Jan de Jonge en van Agatha de Vager, en wedr van .....

7. Catharina v. H., j.d. van Antwerpen, huwde 1e te Bruinisse 27 Nov. 1609 met Vincent Couwenburgh, van Blois, j.m. (Zoon van Cornelis Couwenburgh), geb. te Nieuwerkerk in Duiveland, zij huwde 2e te Zierikzee 6 Febr. 1629 met Jacob Jobsz. van Bellem, wedr. van Brouwershaven, en 3e te Zierikzee 22 Dec. 1643 met Josias van den Ende, j.m. van Antwerpen.

8. Willem v. H., j.m. van Antwerpen, huwde 1e te Breda in 1618 met Catharina van Hertsteyn, j.d. van Breda, en 2e met Anna van Borssele, die als zijne weduwe, in 1641 hertrouwde met Pieter Everwijn, wedr. van Middelburg.

9. Susanna v. H., j.d. van Antwerpen, overl. 27 Aug. 1629, huwde 1e te Bruinisse 27 April 1610 met Lieven Werckendet, geboren te Zierikzee 1552, wedr., broeder van Marinus W., onder N° 5 vermeld. Hij was schepen, raad, en Burgemeester van Zierikzee en Rentmr generaal Beoosterschelde, en overleed te Zierikzee den 30 November 1622. Zij hertrouwde te Zierikzee den 4 November 1625 met Jkhr Nicolaas van Boshuysen, weduwnaar, van Zierikzee, heer van Vossemeer.

10. Sara v. H., j.d. van Antwerpen, huwde te Bruinisse in 1612 met Mr. Joachim Liens, j.m. van St. Maartensdijk, ridder, Pensionaris te Tholen, rentmeester der Domeinen van St. Maartensdijk, extra ordinair Ambassadeur in Engeland. Zij lieten 3 kinderen na.

11. Lucretia v. H., j.d. van Antwerpen, huwde te Bruinisse 28 November 1614 met Philibert van Borssele, j.m., Burgemeester van Tholen, Rentmr generaal van Beooster-schelde, overl. 17 Jan. 1627, en is in de St. Lievens Monsterkerk te Zierikzee begraven met wapen en 8 kwartieren, zoon van Wolfert van Borssele van Spreeuwensteyn en van Anna (of Maria) van Lier.

12. Coenraad v. H. 1e gehuwd met Anna Caningish, van Embden, en 2e met Petronella·de Bot.

I. Lenert Werckendet liet na:

1. Lieven Werckendet, volgt II.

2. Dirk Werkendet, Procureur, begraven 5 Jan. 1560 in de St. Lievens Monsterkerk te Zierikzee, onder eene zerk met dit merk huwde N. N. en won o. a.:

A. Lena Werckendet, huwde 1e N. N.; 2e (ondertr. 6 Juli 1586) met Mr. Adriaan Rubbens, Gillesz., wedr van Antwerpen, schoolmeester te Zierikzee, overl. aldaar 13 Nov. 1589. Zij huwde 3e te Zierikzee (ondertr. 7 Nov. 1604) met Mr. Jacques Somerman, wedr, schoolmeester te Oosterland.

II. Lieven Werckendet, begraven 26 April 1569, won o. a.:

1. Soete Werckendet, begraven 11 Febr. 1565.

2. Cornelis Werckendet, volgt III.

3. Lenard Werckendet, won o. a.:

A. Cornelis Werckendet, die als j.m. van Zierikzee aldaar 13 Sept. 1579 ondertr. met Apollonia Ja......

III. Cornelis Werckendet, opperdijkgraaf van Schouwen, van 17 Mei 1564 tot aan zijn overlijden op 19 Dec. 1575. Hij huwde 1e N. N. Soetemans & 2e Susanna Pieter Pietersdr van Poortvliet. en won, voor zooveel bekend:

1. Lieven W., volgt IV.

2. Een kind, begraven in de St. Lievens Monsterkerk te Zierikzee 16 Dec. 1561.

3. Neeltje W., geb. in 1555.

4. Philippina W., geb. in 1557, overl. Nov. 1610, huwde Johan Liens.

5. Jan W., geb. in 1560.

6. Marinus W., geb. in 1561, ondertr. te Zierikzee, 1e als j.m. 13 Jan. 1585 met Mayke Coole, j.d. van Zierikzee, (dochter van Michiel Romboutsz. Coole), (zie hiervoren bij Maria v. Hertsbeeke, II, 5). Uit dit huwelijk o.a. geboren:

A. Cornelis Werckendet, gedoopt te Zierikzee 13 Sept. 1588.

Hij hertr. te Bruinisse 15 Maart 1605 met Maria van Hertsbeeke, j.d. van Antwerpen.

7. Mayken Werckendet, geb. in 1563.

8. Pieter W , „ „ 1665.

9. Sara W , „ „ 1568.

IV. Lieven Werckendet. geb. te Zierikzee in 1551, overl. aldaar 30 Nov. 1622, Burgem^r^ van Zierikzee, Rentm^r^ generaal beooster-Schelde, huwde 1^e^ in 1573 met N. N., en 2^e^ te Bruinisse 27 April 1610 met Jkvr. Susanna van Hertsbeeke (zie hiervoren bij Sus^a^ v. H. II, 9). Uit dit 2^e^ huwelijk zijn te Zierikzee geboren: 1. Cornelis Werckendet, gedoopt 19 Juni 1611.

2. Elisabeth W., geb. in 1613, overl. 1 Nov. 1639, huwde te Zierikzee 9 Dec. 1631 met Jkh^r^ Willem Cabeljauw, geb. te Arnemuiden, zoon van Jan Cabeljauw en van Maria de Roovere. (Zie: Kesteloo, Gesch. van Arnemuiden, blz. 326).

NB. Voor deze genealogische opgaven zijn geraadpleegd de doop-, trouw- en begraafboeken te Zierikzee, alsmede de opschriften van de grafzerken in de St. Lievens Monsterkerk aldaar; terwijl voor de familie van Hertsbeeke ook kan worden nagezien de door mij in 1890 bij A. C. de Mooy te Zierikzee uitgegeven „Kerkhistorische Bijdrage over de Herv. gemeente te Bruinisse, bij gelegenheid van haar 300-jarig bestaan".

Verspreide aanteekeningen, ter completeering.

Blz. 510. Everhardus Schuttenius, werd Pred. 1^e^ te Oldemarkt, c.a. 1618, werd van daar 1624 verroepen naar Zwolle, waar hij in 1654 overl. is.

Blz. 511. Philippine Liens was de echtgenoote van d^s^ Hermanus Mevius in noot 2 vermeld.

Blz. 511 en 519. Van de familie van Middelhoven wordt eene uitvoerige opgaaf gedaan in de door mij in 1859 bij C. W. Overbeeke te Ter Neuzen uitgegeven „Geschiedkundige beschouwing van Zaamslag," blz. 79—84 en 393—394.

Blz. 518. Een Winand Cansius, Pred. te Tholen, komt aldaar niet voor. Wel, dat een predikant van dien naam, als Prop. in

1620 Pred. werd te Opijnen, c.a. in 1635 vertrok naar Mijnsheerenland, c.a., waar hij in 1659 overleden is, nalatende 2 zonen: 1. Petrus en 2. Johannes. 1. Petrus Cantzius werd in 1643 Pred. te Klaaswaal en overl. aldaar 1665, een zoon Nicolaas nalatende, die in 1674 Pred. werd te Zwartewaal, en reeds in 1680 aldaar overl., 2. Johannes Cantzius werd in 1667 Pred. te Piershil, 1680 te Oud-Beierland en 1681 te Dordrecht, waar hij in 1711 overl. Deze liet 2 zonen na (want zijn zoon Jan, den 13 Aug. 1703 tot Pred. te Lillo beroepen, overl. aldaar reeds in Oct. 1705): 1. Johannes Petrus, die in 1705 Pred. werd te Heer Jansdam, c.a., in 1708 te Woudrichem, in 1710 te Alkmaar, 12 Mei 1715 te Amsterdam, en 12 Mei 1742 aldaar overl. 2.

Blz. 524. Jan Wijnand Cantzius, als Prop. beroepen 2 Sept. 1694 en 20 Oct. bevest. tot Pred. te Ierseke, op Zuid-Beveland, verroepen naar Zierikzee 11 Nov. 1699 en 17 Jan. 1700 aldaar bevestigd. Hij overleed aldaar 11 Nov. 1749, 's morgens 9 ure, oud 78 jaar en ruim 10 maanden, als geb. te Piershil 22 Dec. 1670. Hij werd begraven 17 Nov. op het koor in de St. Lievens-Monsterkerk, in het graf N°. 443. Als j.m. is hij te Zierikzee gehuwd (ondertr. 9 Aug. 1704) met Cornelia van Borre, j.d. van Zierikzee geboortig.

Blz. 522. Herman Gideon Clemens, als Prop. ber. in Jan. en bevest. 2 Sept. 1725 tot Pred. te Ter Aa (Classis Utrecht). Vandaar beroepen te Tholen 23 Juli 1727 en in Oct. bevestigd. Van die gemeente 25 Febr. 1738 ontslagen, als in Dec. 1737 verroepen naar 's Hertogenbosch, waar hij 18 Mei 1738 bevestigd werd en 21 Jan. 1739 tevens tot Prof. theol. werd aan de Illustre School aldaar.

Blz. 523. Johannes Willem Paris, beroepen 9 Maart en bevest. 30 Juli 1738 tot Pred. te Hulst, werd in 1776 aldaar Emeritus.

Blz. 525. Thomas Ernestus Nagel, Henr. fil. als Prop. ber. 1716 tot Pred. te Weerselo; van daar 1731 naar Oldenzaal, Emeritus 1757 en overl. 1758.

Blz. 525. Henricus Liens, eerst Pred. te Molenaarsgraaf, ald. bevest. 23 Sept. 1742, te Koudekerke op Walcheren bevest. 26 Juli 1744, te Kortgene 1 Aug. 1745 en te Veere beroepen 14 Febr. bevest. 27 Mei 1753, overl. aldaar 22 Mei 1768.

Joachim Liens, van IJsselmuiden ber. te Koudekerke op W. 12 April 1752, van daar ber. te Tholen 10 Nov. 1760, aldaar Emeritus 1775.

Blz. 527. Cornelis Craeyveld, geb. te 's Hertogenbosch, werd als Prop. beroepen 9 October 1743 en bevest. 23 Febr. 1744 tot Pred. te Békerke, van welke gemeente hij 30 Maart 1755 afscheid nam, als verroepen naar Hoornaar, waar hij 1771 Emeritus werd.

Blz. 527. Isaak Nederhouw, werd, als Prop. Pred. te Steenwijk 1779, te Wijk bij Heusden 1781, te Waarder 1794.

Blz. 528. In de door mij in 1859 uitgegevene „Geschiedk. Beschouwing van Zaamslag," wordt, blz. 120—134 uitvoerig melding gemaakt van den Predikant Willem te Water, achtervolgens Pred. te Zaamslag en te Axel; terwijl in bijlage 1 (blz. 359—371) eene volledige genealogie van de familie te Water is opgenomen.

De volgende opgaven zijn ontleend aan de Doop- en Trouwboeken te Bruinisse:

9 April 1652 getr. aldaar Jkhr. Paulus Liens baljuw van Bruinisse, j.m. en Leinora van Dam, j.d., wonende te Oude Tonge, uit welken echt te Bruinisse geboren werden:

1. Antonie Liens, gedoopt 10 Nov. 1653. Getuigen: Jh^r^ Cornelis van Dam, Jhk^r^ Philibert van Bossche en Susanna de Bodt.

2. Joachim Leenders Liens, gedoopt 4 April 1656.

3. Leendert Liens, gedoopt 29 Januari 1659.

Uit het huwelijk van Philippus Liens en Magdalena Gerrits, werd te Bruinisse geb. Magdalena Liens, gedoopt 30 Nov. 1670.

Uit het huwelijk van Antonie van den Berge en Hendrika Helena Liens, werd te Bruinisse geb. Marinus Thomas Ernestus van der Berge, gedoopt 4 Oct. 1809. Getuige: o. a. Maria de Heere.

Uit de doopboeken te Oosterland ontleend:

geb. 26 en ged. 30 Aug. 1777 Anthenetta Liens van den secretaris Thomas Ernestus Liens en Maria de Heere. Get. Joachim Rutger Liens en Sara Cornelia de Heere.

geb. 5 en ged. 10 Juni 1781 Clara Johanna Maria Liens (jong overl.) van dezelfden. Get.: Hermanus Johannes Wilhelmus Liens, Schout te Kruiningen en zijne vrouw Joh^a^ Corn^a^ de Coningh.

geb. 28 Sept. 1782 en overl. te Oosterland 9 Maart en begr. 13 Maart 1814, Clara Liens, als echtgenoote van Everhard Egidius Schutter, baljuw van Oosterland c.a. 2 kinderen nalatende.

geb. 11 en ged. 12 Oct. 1783 Joachim Liens (jong overl.) (van dezelfden).

geb. 10 en ged. 13 Maart 1785 Johanna Liens (jong overl.) (van dezelfden).

geb. 27 Aug. en ged. 3 Sept. 1786 Henrica Helena Liens (van dezelfden).

Uit dit huwelijk van E. E. Schutter en Clara Liens, te Oosterland geboren:

geb. 17 April en ged. 6 Mei 1804 Carolina Cornelia Anna Schutter (Dit kind overleed aldaar 20 Oct. 1806, oud $2^1/_2$ jaar).

geb. 29 Oct. en ged. 24 Nov. 1805 Louisa Ernestina Maria Schutter,

geb. 20 Maart en ged. 19 April 1807 Karel Diederik Jacobus Schutter (Dit kind overl. aldaar 13 Oct. 1810, oud $3^1/_2$ jaar),

geb. 23 Febr. 1814 Clara Schutter.

Te Oosterl. overl. 5 Oct. 1811 Maria de Heere, wed. van Th. E. Liens, oud 67 jaar, 3 kinderen nalatende.

Uit het huwelijk van ds. Gerbrand Hendrik Schutter, Pred. te Oosterland, en Antonetta Liens, — te Oosterland geboren:

geb. 8 Jan. 1801 en ged. 18de Diderik Jacob Vleugels Schutter.

geb. 22 Maart en ged. 18 April 1808 Cornelius Anne Schutter.

Ds. Gerbrand Hendrik Schutter, geb. te Zutfen 6 Febr. 1767, werd 11 Aug. 1789 Prop. bij de Class. van Utrecht. Beroepen tot Pred. te 't Waal en Hinswijk 25 Aug. 1789, stond hij aldaar van 27 Dec. 1789—25 Nov. 1798. Beroepen te Oosterland 17 Juni 1798, diende hij deze gemeente, van 9 Dec. 1798 tot aan zijn overl. op 24 Sept. 1840. Hij liet zijne echtgenoote Antonetta Liens, als wed. na met 4 kinderen, overl. mede te Oosterland 10 Aug. 1865. Hij was met haar gehuwd te Oosterland (ondertr. 13 Febr. 1800).

Ds. Bernard Gewin, geb. te Rotterdam 21 Mei 1812, als Cand. beroepen 13 Juli en bevest. 7 Nov. 1841 tot Pred. te Oosterland, nam hij 24 April 1853 afscheid van die gemeente, en stond vervolgens te Oud-Loosdrecht 1 Mei 1853—17 Sept. 1854, te Heemstede 1 Oct.

1854—27 Oct. 1861, te IJselstein 10 Nov. 1861–22 Aug. 1869 en te Utrecht 5 Sept. 1869 tot zijn overl. op 11 Maart 1873. Hij was te Oosterland getr. met Louiza Ernestina Maria Schutter, geb. ald. 29 Oct. 1805 uit het in 1803 gesloten huwelijk van Everard Egidius Schutter en Clara Liens.

Van ds. Gewin zijn te Oosterland geboren:

Everard Egidius 22 Sept. 1843

Anna Maria 14 Dec. 1844. Zij huwde 28 Sept. 1871 te Utrecht met ds. Lodewijk Hendrik Frederik Creutzberg, Pred. te Zeist, wedr van Wilhelmina Gerondina de Borst Verdoorn, met wie hij 4 Mei 1855 te Vlissingen gehuwd was, en den 1 Sept. 1866 hem door den dood ontvallen is,

en Clara 4 Febr. 1848.

Blz. 512. Te Zierikzee ondertr. 29 Aug. 1604 Cornelis Liens, j.m. van St. Maartensdijk, medic. docts te Zierikzee, wonende te Tholen, en Jkvr. Leonora de Wale, van Zierikzee (Trouwboek te Zierikzee).

Te St. Maartensdijk getr. 26 Oct. 1608 (ondertr. te Zierikzee) Nicolaas van Heyst, de jonge, wedr te Zierikzee, en Susanna Liens, j.d. van St. Maartensdijk (Trouwb. id.)

Te Zierikzee, attest. afgegeven 12 Sept. 1616 aan Jan Bartelse Vermyden, j.m. wonende te St. Maartensdijk, en Maria Liens, j.d. beiden van St. Maartensdijk. Zij wonende te Zierikzee (Trouwb. id.)

Den 24 Oct. 1661 werd als Poorter te Zierikzee aangenomen Paulus Liens, Landdrost te Zierikzee, geb. te Tholen, oud 45 jaar, met zijne zoons Jochem, oud 5 jaar en Leendert, oud 2 jaar. (Poorterb. te Zierikzee). Uit hem en zijne vrouw Leonora van Dam, werden te Zierikzee nog geboren: Susanna Liens, gedoopt 2 Mei 1662.

Pieternella Liens, gedoopt 29 April 1666.

Johannes Liens, gedoopt 16 April 1669.

Sara Liens, gedoopt 11 Nov. 1670. (Doopb. te Zierikzee).

Blz. 530. Te Oosterland overl. 4 Juli 1828 Gerbrand Hendrik, even 5 jaar, van D. J. Vleugels Schutter, Ontvr der Dir. Belast. te Bruinisse, en van Tanna van Meerendonk (Advertentie Zierikzeesche Courant).

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Heerega. — Onder de eerste serie der Genealogische Kwartierstaten (uitg. van Doorn) komt op die van *Mr. K. J. F. C. Kneppelhout van Sterkenburg* het wapen voor van *Pieter Heerega* gehuwd met *Geertruid Weveringh.* De kleuren van dit wapen zijn niet geheel juist aangegeven, aangezien het mij gebleken is, dat gemelde *Pieter Heerega* voerde: doorsneden: a, in groen drie uitkomende zilveren struisveeren, b. in zilver een vijf bladerige roode roos; Over de snijdingslijn een gouden dwarsbalk. Helmteeken: een rood gouden vlucht; dekkl: rood en goud. Aangezien van deze familie nergens iets gedrukt is, kan het volgende iemand, die daarin mocht belangstellen, misschien dienstig zijn.

I. *N. Heerega* tr. N. N., waaruit:

1. *Cornelis Heerega* geb. te Amsterdam 1684, volgt onder II.

2. *N. Heerega.* tr. *N. Swart,* [1]) uit welk huwelijk *Elisabeth* en *Cornelia Swart,* die te Amsterdam woonden.

II. *Cornelis Heerega,* van Amsterdam, oud 25 jaar, op den Haarlemmerdijk, ouders dood, geassisteerd met *Hendrik Decker,* ondertr. te Amsterdam 22 Nov. 1709 met *Catharina de Horn,* van den Bergh, oud 21 jaar, woonende als voren; haar vader *Ulderik de Horn* tot London [2]) Hij overleed, als oud vice-Comman-

---

[1]) De familie *Swart* te Amsterdam schijnt Katholiek geweest te zijn; ik vermoed, dat dit ook met de Heerega's oorspronkelijk het geval was en dit de reden is, dat de doopboeken enz. niet meer licht over hen verspreiden.

[2]) Zij had eene zuster gehuwd met *N. de Wigman,* die bij haar verwekte *Petronella Catharina, Ulrich Herman,* en *Andries de Wigman.* Van de familie *de Horn* teekende ik het volgende aan, zonder eene zekere aansluiting te kunnen vinden; ook het wapen is mij onbekend: *Johannes van Hoorn,* tr. te Amsterdam 25 Jan. 1660 *Jannette Ulrix.*

Ulrich van Hoorn, kaarsenmaker, zoon van *Johannes van Hoorn,* kaarsenmaker, wordt 12 Mei 1691 poorter te Amsterdam.

Ulrich van Hoorn tr. *Aletta Vink* (als weduwe begr. in de Oude Kerk te Amsterdam 19 Sept. 1742) uit welk huwelijk op 3 April 1698 bij de Jansenisten in de Verwerstraat gedoopt werd eene dochter *Cornelia* (get. Johanna Schorenburgh en Michiel Dankers).

Uldrik van Hoorn, zoon van Wijlen *Uldrik van Hoorn* werd begr. in de Oude Kerk 29 Maart 1732.

deur en onder-equipagemeester in dienst der O. I. Compagnie, te Batavia op 16 Mei 1736, en werd den volgenden dag in zijn eigen graf aldaar begraven. Zijne echtgenoote was daar reeds den 4 Maart van dat jaar bijgezet.

Uit dit huwelijk de drie volgende kinderen:

1. *Maria Heerega*, tr. *Abraham de Clerq*, opperkoopman te Batavia, van wien zij in 1752 gesepareerd was; zij tr. daarna den opperkoopman *Maarten Huysvoorn*, oud-opperhoofd in Japan, geb. 23 Sept. 1710, st. te Batavia 14 Nov. 1777.

2. *Hendrica Anthonia Heerega*, tr. 1° *Tobias Johannes van der Ley*, predikant te Macassar; in 1752 wordt zij zijne weduwe genoemd; zij tr. 2° *Harmanus Wijpkens,* sedert 1756 predikant te Batavia. Zij overleed aldaar in Juli 1764.

3. *Pieter Heerega*, geb. te Batavia omstreeks 1722, st. op reis naar Indië aan boord het „Huis te Bijweg" 22 Febr. 1771, tr. 1°. *Geertruid Weveringh* (ondertr. te 's-Gravenhage 21 April 1748), st. te Voorburg 26 Febr. 1758, dochter van *Mr. Cornelis Weveringh* en diens 2°. vrouw *Geertruid van der Nieuburgh.* Hij tr. 2° 5 Nov. 1758 *Cornelia van Alphen*, geb. te 's Gravenhage 27 Oct. 1728, st. 9 Juli 1772, dochter van *Daniël van Alphen*, en *Maria Machteld Selhoff.* Dit huwelijk werd door echtscheiding ontbonden. Uit het eerste eene eenige dochter:

IV. *Catharina Geertruida Heerega*, geb. te Leiden 7 Febr. 1751, st. te Brussel 2 April 1799, tr. te 's Gravenhage 1 Febr. 1784 *Mr. Cornelis de Gijselaar*, geb. te Gorichem 19 Febr. 1751, st. te Leiden 29 Mei 1815, 2°. pensionaris te Gorinchem, raad en pensionaris te Dordrecht. BEELAARTS VAN BLOKLAND.

Dr. Ulrich de Horn werd 15 Maart 1679 advocaat voor 't Hof van Friesland.

Valdert (*Uldert?*) *de Horn*, van Leeuwarden, wordt als man van Hendrickje Visbecq, wede. Hendrik Visbecq, op 12 Oct. 1685 poorter van Amsterdam.

Mejuffrouw *N. Kolde de Horn* vereerde een gouden hoedband aan *Pieter Heerega.*

Jacob de Horn, secretaris op Banda 1715 en 1719. Wie geeft hier eenige opheldering?

Six-Marssenier (XLV, 137). — Aan eene aanteekening, vermoedelijk uit het begin der 18de eeuw; doch waarin geen enkele datum wordt genoemd, is het volgende ontleend.

Pieter Wijmer getrouwt met Maria Pellerijn hebben naegelaten:

Johanna Wijmer getrouwt met Guilliam Six.

Nicola Wijmer getrouwt met Nicolaas Hespel; ten 2e met Pieter Le Feber.

Anna Wijmer getrouwt met Jan Six.

Samuel Wijmer getrouwt met Dina Verdiest.

Anna Wijmer en Jan Six hebben gehadt 3 kinderen:

1. Carel Six obiit sonder kinderen.

2. Pieter Six getrouwt met Emmerentia Deijman, die naegelaten hebben Pieter Six (burgemeester) Willem Six, burgemeester, ongetrouwt.

3. Jan Six getrouwt met Margareta Tulp.

Jan Six en Margareta Tulp hebben gehadt:

Nicolaas Six }
Anna Six } Sonder kinderen.
Margareta Six }

Jan Six, getrouwt met Anna van den Bemden hebben een zoon Jan Six de jonge.

Maria Six getrouwt met Daniel Jan Bernard, hebben kinderen.

Diederick Six ongehuwd overleden.

Of er al of niet kinderen zijn geboren uit het huwelijk van Guilliam Six met Johanna Wijmer vermeldt bedoelde aanteekening niet.

Maar zou de in den *Nav.* bl. 137 vermelde grootmoeder Wijmans ook wellicht geweest zijn Johanna Wijmer, of Anna Wijmer, of Maria Wijmer, geb. Pellerijn, of Emmerentia Deijman?

Nieuwer Amstel. J. M. M.

Utrecht. Overluidingen. Vervolg van *Nav.* XLV, blz. 150.

1640. 1 Jan. overluyd de weled. gestr Jor Aelbrecht Dieterus Froebeur, zn v den weled. gestr Hr Bastiaen Froebeur, hr tot Bomgarten in Prussen.

Eod. d. Peter v Daell, soon v Mr Godart v Daell, raedt ords in den hove v Utr.

1640. IV Jan. Anna v̄ Volbergen, huysvr. v̄ de ed. Hr Lubbert v̄ Westrenen v̄ Wyckenburch; was de schoonsuster v̄ den domhr Westrenen.

XI Jan. Goswinus v̄ Westervelt, zn v̄ za. Bruno v̄ Westervelt.

XII Jan. 't dochtertie v̄ Jor Johan v̄ Westrenen.

XVI Jan. *Maria v̄ Amstel*, nat dr v̄ den weled. Hr Jacob v̄ Amstel v̄ Mijnden, in sijn leven geweest hr v̄ Loenreslooth.

XVIII Jan. Josina v̄ Bree, wee wij. Mr Johan vañ Well, in sijn leven raedt eñ gnrael mr vañ munte der Vereenigde Nederlanden.

XXI Jan. Joffr. *Anna v̄ Spangen*, dochterge vañ weled. Jor Cornelis v̄ Spangen, hr v̄ Spangen, Baudry etc.

XXIII Jan. de weled. gestr Jor *Willem Bor v̄ Amerongen*, hr v̄ Sandenborch etc., comparerende in 't lidt v̄ de heeren ed. en ridderschappen ter vergaderinge der ed. mo. HH. staten 's lants v̄ Utr.

XXIV Jan. de Hr Pieter Beltens.

XXVII Jan. Jor Tielman v̄ der Burch.

VII Febr. overluyd Joffr. *Hester Willemina v̄ Rheede*, dr v̄ wij. Jor Ernst v̄ Reede, in sijn leven maerschalck v̄ Eemlant.

XVI Febr. de weled. Joffr. *Jōā van der Lauwick*, dr v̄ den weled. Jor Wolter van der Lauwick, in sijn leven hr tot Tuyll [1]).

Eod. d. Jacobus v̄ Cleeff, soon v̄ wij. den Hr Lubbert v̄ Cleeff, in sijn leven domhr t' Utr.

XVII Febr. Catarina v̄ Milanen, dr v̄ wij. Horatius v̄ Milanen.

XXI Febr. de Hr en Mr Anselmus Salmius, Licentiaet in beyde Rechten, oudt-raedt en pensionaris deser stadt.

IV Mart. overluyd den e. Hr Johan v̄ Dorste, canonick v̄ Ste Marie.

Eod. d. Gijsbert van Zuylen, in sijn leven ontfr v̄ den toll der ed. mo. HH. staten v̄ Utr.

V Maert de weled. Vr. *Cornelia Monincx*, we wijl. den weled. Hr Wolter v̄ der Lauwick, in sijn leven hr tot Tuyll [1]).

XVI Maert de weled. Vr. *Catharina Ram*, vr. v̄ Tuyl en 't Wael, bejaerde dochter.

XVIII Maert den weled. gestr Hr Jor *Willem v̄ Winssen* v̄ Heemstede, hr tot Hoencop en 't lant v̄ Vliet en Heemstede, etc.; gestorve te Parijs.

XXIII Maert de weled. gestr. Hr Jor Andries Caddell, in sijn leven capn en lt-colonel ten dienste der Vereenigde Nederlanden.

XXIV Maert den weled. gestr Hr Johan Ogle, rr, colonel etc. out-commandeur der stadt Utr; gestorven te London.

II Apr. overluyd Joffr. Wyntgis, dr v̄ den ed. Hr Caspar Wyntgis, in sijn e. leven muntmr v̄ Vrieslant.

---

[1]) Naast deze overluiding is geschreven: Nijenrode.

1640. VIII Apr. Joffr. *Cornelia de Voocht v̄ Rijnevelt.*

IX Apr. Adam v̄ Ommell.

XII Apr. den ed. erentf. hoochgel Hr Mr *Marten v̄ der Meer*, Dr in beyden Rechten [1]).

XIV Apr. de weled. eerentrijcke Joff. Agnes de Ruyter.

XXII Apr. de weled. Jor Adolph v̄ Ruytenberch, domhr t' Utr.

XXIV Apr. Jacob Dierhout, soontie v̄ de Hr Cornelis Dierhout, advt vóór den ed. hove provinciael v̄ Utr.

XXX Apr. Peter Petersz. v̄ Cleeff.

I Maji overluyd de weled. vrouwe Christina v̄ Rijnouwe, vr. vañ huyse Vleuten, we wij. des gestr Hr *Adriaen v̄ Winssen v̄ Heemstede*, hr v̄ Hoencop, 't lant van Vliet en v̄ Heemstede.

VII Maji den ed. manhaften Jor Guiliaume v̄ Heetvelt, capn ten dienste der Vereenigde Nederlanden.

VIII Maji Cornelis Thomasz. v̄ de Poll.

XI Maji Jor Everhard Freys v̄ Dolre, oudt-maerschalck v̄ Montfoort.

XV Mey Willem Clemensz. de Roy.

XVI Mey den weled. gestr manh Jor Adolph de Waes, capn v̄ een compagnie voetknechten ten dienste v̄ de ed. mo. HH. staten generael.

Eod. d. Jan Dircksz. v̄ Doesburch.

XXI Mey de weled. Joff. Joff. Catharina v̄ Overbeecke, huysvr. v̄ den ed. Jor Daniëll Schonck v̄ Cleyn Poelgeest.

XXV Mey Joffr. Maria Schonck, dr v̄ den ed. Daniël Schonck v̄ Cleyn Poelgeest.

XXVI Mey Cornelis Rijcxz, oudt-raedt en cameraer deser stadt.

XXVIII Mey Johan Benjamin Strick, zn v̄ den heer v̄ Linschoten.

II Jun. overluyd Geertruyt v̄ Someren, dr v̄ Johan v̄ Someren, oudt-raedt ter admiraliteyt te Hoorn.

V Jun. Elisabeth v̄ Dijck, huysvr. v̄ Petrus v̄ Portengen.

IX Jun. Gerardt van Hardenberch, wijncooper.

X Jun. Joffr. Margareta v̄ Croonenburch, we v̄ za. Wouter Martensz. Mode, in sijn leven out-raet der stadt Utr.

XII Jun. Juffr. Christina van Weede.

XIII Jun. 't kint v̄ de Hr Cornelis de Goyer, Doctor in de Medicijne.

XIV Jun. Mr Arnout v̄ Sijpesteyn, Licentiaet in beyde Rechten.

XIX Jun. *Theodora, dr v̄ de weled. Albert Proeys*, hr v̄ Hogelande.

XXI Jun. Willemtgen v̄ Schayck, huysvr. v̄ Cornelis Lambertz. v̄ Rossum.

XXIX Jun. d' Hr Wolter Halewijn; gestorven te Leyden.

---

[1]) Naast deze overluiding is geschreven: ux. Proeys.

1640. vi Jul. overluyd Jōēs Loodts, zn v Mr Reynier Loodts, advt vóór hove provinciael v Utr; gestorven te Emmerick.

vii Jul. Anna v Steenberch, dr v Cornelis v Steenberch.

Eod. d. Nicasius v Heurn, zn v de Hr Johan Hurnius, raedt en rentmr gnrael v de domeyne 's lants v Utr.

ix Jul. Sijn Excie grave Henrick, grave v Nassouw, Catzenellebogen, Vianden, Dietz en Spiegelenberch, hr tot Bilsteyn, baron tot Liesvelt, stadthouder en capn gnrael in Vriesland, stad Groeningen, Omlanden eñ Drenthe, lantcommandeur der Balye des Ridderlijcken Duytschen ordens binnen Utr., etc.

xiv Jul. Juffr. Maria v Ravesway, huysvr vañ Hr Jacob Knolter; overleden te Leyden.

xix Jul. Belichgen v Bockhoven, huysvr. v Abraham v Rijn.

xx Jul. 't kint v Mr Gijsbert de Reuver, advt vóór den ed. hove v Utr.

xxi Jul. Joffr. Antonia v Dam, we vañ Hr Johan Toll, in sijn leve secretaris der stede Rhene. rentmr der conventen aldaer; gestorven te Rheenen.

xxiv Jul. de weled. Joff. Elisabeth van der Boye, huysvr. v. de e. Jor Evert van der Marsche.

Eod. d. die ed. Joft. Joffr. Elisabeth v Weeda, huysvr. v e. Pieter Penninck; gestorven te Amsterdam.

Eod. d. 't soontje v Engelbrecht v Brienen.

xxvii Jul. de ed. Hr Jor Pieter 't Kint v Rodenbeke, hr v Capelle en Nijenkercke; gestorve te Rotterdam.

xxix Jul. Catarina Tenteniers, huysvr. v Gijsbert de Wijckersloot, raedt in de vroetschap der stadt Utr.

xxxi Jul. 't soontge van Hendrick van Bemmel.

i Aug. overluyd de weled. Joffr. *Anna Canters*, huysvr. v de weled. gestr. Hr Johan v Scherpenzeel, hr tot Rumpt.

iii Aug. Belichge Bogaerts, we v za. Herman van der Nijpoort.

iv Aug. Jor Rijck v Bijler.

v Aug. den weled. mañ Jor Bernhard Ram, uyt Lijflant, erfgeseten op Padis, Kegelsolm en Wichterpalen etc.

vii Aug. Maria v Bemmel, we v za. Hendrick v Westerhout.

x Aug. Aernt v Lamsfelt.

xii Aug. de weled. Joff. Joff. Cornelia v Weeda, huysvr. v de ed. Jor Zeger van Achteveld; gestorve te Amersfoort.

xvi Aug. Juffr. Petronella de Huyter; gestorven te 's-Hertogenbosch.

Eod. d. 't kint v Nicolaes de Ridder, commissaris ords v de monstering.

xix Aug. 't kint v Mr Antonis Pelt, Medicinæ Doctor.

xxi Aug. 't kint v de Heer eñ Mr Abram de Goyer, canonick t' Oudemunster.

1640. xxiii Aug. Reyertge v̄ Schaick, huysvr. v̄ Gijsbert v̄ der Woert, schepen en raedt in de vroetschap der stadt Utr̄.

xxiv Aug. 't kint v̄ Mr̄ Justus v̄ Ewijck, advt vóór den ed. hove v̄ Utr̄.

xxx Aug. *Diderick v̄ de Werve*, soon van den hr̄ v̄ Westkercke.

xxxi Aug. Lucia van Esch, we v̄ Gerard v̄ Steen.

i Sept. overluyd Juffr. *Adriana Margareta v̄ Hardenbroeck*, dr̄ v̄ den heer v̄ Hardenbroeck.

iii Sept. Juffr. Maria Tersteech, huysvr. v̄ de Hr̄ Hendrick Verstraten.

viii Sept. de weled. gestr̄ Hr̄ Jor *Willem de Cock van Delwijnen*, in sijn leven gedeputeerde des quartiers v̄ Nimwegen.

xii Sept. de weled. Joff. Joff. *Sophia Ram*, jongedr̄; gestorven op de ridderhofstadt Schalckwijck.

xvii Sept. Joff. Rentsia Breckers v̄ Montsima, huysvr. v̄ Jor Joost v̄ Schroyesteyn; gestorven op 't huys ten Poelenroey in Vreeswijck anders gnt de Vaert.

xviii Sept. de weled. Jor Henrick v̄ Seventer; gestorven te Nantes in Vranckr̄.

Eod. d. *Maria Elisabeth v̄ Oostrum*, huysvr. van Jor *Ansem Boll v̄ Hamersvelt;* sij was de huysvr. van den domheer Boll.

xxii Sept. Deliana Catarina Sas, dr̄ v̄ den raetshr̄ Sas.

xxiii Sept. Vr. Lucretia Fontain, we v̄ de Hr̄ Bernardijn Ormea, in sijn leven hr v̄ 's-Gravenslooth.

xxiv Sept. Joffr. Elisabeth Parmentier, we v̄ wij. de Hr Nicolaes Vivien, in sijn leven hr v̄ Buvegnies.

Eod. d. de Hr̄ Jacob Bom v̄ Cranenborch, oudt-raedt der stadt Utr̄.

xxv Sept. de weled. Vr. Vr. *Alexandrina Tuyl v̄ Serooskerke*, huysvr. v̄ de weled. Hr Jor *Caerl v̄ Utenhove*, hr̄ v̄ Rijnesteyn etc.

xxx Sept. *'t outste soontie v̄ de weled. gestr̄ Hr̄ Hendrick Valckenaer*, hr̄ v̄ Valckenaer, Duckenburch, Liss, Giessen, d' Wenart etc., hooftofficier der stadt Utr.

v Oct. overluyd Johan Roeloffz. v̄ Cuylenborch, out-raet der stadt Utr̄ en assaieur v̄ de munte der ed. mo. HH. staten 's lants v̄ Utr̄.

ix Oct. d' weled. Joffr. Cornelia Sael uten Enghe, we wij. den Hr Henrick Bor, der beyden Rechten Doctor.

xv Oct. het soontie v̄ Johan van de Poll.

xix Oct. de weled. gestr̄ Hr̄ Jor *Ernst v̄ Rheede, hr̄ v̄ de Vuersch*, Drakesteyn etc., raedt ter admt t'Amsterdam; is de hr̄ v̄ den domdeken Reede.

xxii Oct. Guert v̄ Nevelsteyn.

xxiii Oct. de weled. gestr̄. Jor *Cornelis v̄ Mathenesse*, hr v̄ Haserswoude.

xxiv Oct. Christiaen le Petit.

1640. xxix Oct. de weled. Hr *Nicolaes v̄ der Bouckhorst*, hr v̄ Warmurum [1]), gecommitt wegens de ridderschap v̄ Hollant ter vergadering v̄ de ho. mo. HH. staten gnrael; gestorve in 's-Gravenhage; is de schoonbr v̄ de Hr dijckgraef eñ domhr V der Noot.

Eod. d. Cornelia v̄ Deuverden, dochtertge v̄ Mr Arnout v̄ Deuverden, 's Heeren half gelt.

xxi Nov. overluydt Pieter v̄ Duygen, oudt-borger.

xxii Nov. Gijsbert Jansz. Vlug.

xxv Nov. Juff. Leonora Busers, we v̄ wijl. Mr Wouter Verdoes, Medicinæ Doctor.

xxvii Nov. Geertruyt Willemsz Cronen, huysvr. v̄ Mr Bruno Verdoes, chirurgijn.

xxx Nov. d' weled. Joffr. *Jacoba v̄ Parijs v̄ Suydtoort*, vr. v̄ Suydtoort etc.

i Dec. overluyd Jōā v̄ Nijendael, we v̄ za. Jacob Stell, in sijn leven schepen der stadt, en ontfr der gnrale middelen 's lants v̄ Utr.

ii Dec. de weled. Jor Rudolph Hendrick de Mepsche; gestorven te Leeuwarden.

iii Dec. d' Hr Henrick v̄ Domselaer, in sijn leven schepen en raedt der stadt Utr.

v Dec. Joncfr. Maria v̄ Sanen, dr v̄ den ed. Jor Pieter v̄ Sanen.

viii Dec. Jōā Gerobulus, huysvr. v̄ Lambertus de Gruyter.

xi Dec. de weled. gestr Hr *Lambertus Snoye*, hr ter Borch, cañ v̄ Ste Marie.

xii Dec. Claes Gerritz. v̄ Duynkerken.

xiii Dec. Weyntge Hendricksz v̄ Zuylen, outbedaegde dr.

xiv Dec. Jōā v̄ Couverden, we wij. capn De Meyer; is suster v̄ den domhr Coeverden.

xv Dec. de hoochgel Hr Pieter Dierhout, in sijn leven raet ords in den hove v̄ Utr.

xvi Dec. Lucia v̄ Asch, huysvr. v̄ capn Tijman v̄ Weede, out-raet der stadt Utr; is de moey van den domhr Dueverden.

xxiii Dec. Antonia Tijmansz v̄ Anbrecht, we v̄ za. Cornelis Schoddenberch.

xxiv Dec. Hendrickge v̄ Alen, huysvr. v̄ Johan v̄ Wijckersloot.

xxvii Dec. Joost Huybrechtsz. v̄ Velpen.

xxx Dec. 't kint v̄ den domhr Harman v̄ Ewijck. (*Wordt vervolgd*).

Auxbrebis. — Wie heeft de vriendelijkheid mij te helpen aan eene genealogie van genoemd geslacht?

---

[1]) Lees: Wimmenum.

Bestaat van deze familie een gedrukte geslachtslijst?

Welke familie in Groningen of Friesland voerde ecc. 1. en 4. een dubbele adelaar. 2. een haan. 3° een ruiter te paard over alles een schild met een mints [1])?

Welke Deventersche geslachten zegelden 1° in zilver drie roode bloemen met stengels van groen, en 2° in blauw een uitkomende zilveren reiger?

Doesburg. FRIESWYCK.

Tresling (XLIV, 175). — Te IJzendijke was, want mijne herinnering is reeds van voor een halve eeuw, een Tresling, organist bij de Herv. Gemeente; eene dochter van hem gehuwd met Ernst Chamberij, leeft misschien nog aldaar. Zou mijn vriend Van der Baan kunnen zeggen of deze afstammelingen van Duc d'Alve mede verwant waren met G. Tresling?

G. P. ROOS.

Zeker: J. G. Tresling was het 4e kind van G. Tresling. RED.

Eng. geslachtsnamen. — Hoe verklaart men het verschijnsel, dat zoovele Engelsche geslachtsnamen, menigmaal met en zonder *e* aan het einde geschreven worden, bijv.: *York* en *Yorke*, *Brook* en *Brooke*, *Clark* en *Clarke*, *Sharp* en *Sharpe*, *Moor* en *Moore?*

Dikwijls komt deze dubbele spelling bij leden van dezelfde familie voor.

Amsterdam. HENRI J. SCHARP.

Vragen I (XLV, 154). -- Mr Johan François Vallerea werd in Sept. 1676 Commies van den Raadpensionaris Fagel, en was te dien tijde schepen van 's-Gravenhage, tot welk ambt hij den 3 Maart 1674 was benoemd.

In de Genealogie Graswinckel (Stam- en Wapenboek) wordt hij genoemd Mr Johan *Hendrik* Vall*a*rea, als geb. 19 Juli 1645 en overl. 5 Juni 1709 (zoon van François Vall*a*rea, kapitein in dienst dezer landen en van Elisabeth Geul). Hij huwde Juli 1674 met

[1]) onleesbaar.

Margaretha Graswinckel, geb. 28 Dec. 1649, overl. 20 Jan. 1729, dr. van Gerrit Graswinkel en Constancia van den Hove.

Het schepenzegel van Mr J. T. Vallerea zal, zoo noodig, gemakkelijk op te sporen zijn. In de verzameling schepenbrieven, aanwezig op het Oud-Archief der gemeente 's-Gravenhage, komt licht een door hem gezegeld stuk voor.

's-Gravenhage. M. J. WILDEMAN.

Gerard Mercator. — Kan een onzer Navorschers mij *onuitgegeven* bijzonderheden mededeelen betreffende dezen grooten aardrijkskundige? R. C. SIX.

Vernatti (XLIV, 657). — 1637. 5 Aug. is overleden Johan Vernatti, begraaven tot Delft in syn vaders graft, synde een steene kelder alwaar aan de naeste pilaer hong syn vaders en moeders wapen.

1620. is getrout Sara van Gheel met Johan Vernatti.

1621. Juli. is Sara van Gheel in de kraam gekomen van een dogter, ob. 21 Juli 1621. in de N. kerk begraven.

1640. 31 Mey. is gebooren Ferdinandus van Kuffeler, peeters Dr. Johannes Sibertus van Kuffeler, syn vaders broedr, doentertyd in Engelant, in wiens naam sig presenteerde David de l'Homel, Pieter van Gheel syn moedrs broedr, doentertyd present, syn meeters Margaretha Kuffelers; huysvr. van Samuel Reymers, syn vaders oom, van moederssyde Sara van Gheel, wede wijlen Hr Johan Vernatti, syn moey en moedrs suster.

Een genealogie van Gheel zal waarschijnlijk meer licht geven.

V. H.

Vernatti (XLIV, 657; XLV, 33). — In Burke's „General Armory" vind ik vermeld: *Vernatty*: van goud met een berg van sinopel, waarop drie natuurlijke boomen; op een schildhoofd van azuur drie spoorraderen van het eerste. In de Engelsche „Baronetage", zoowel de oudere als de nieuwere, komt dit geslacht niet voor en betwijfel ik dus of de titel *Baronet* wel aan *Philibert Vernath* mag gegeven worden.

Amsterdam. HENRI J. SCHARP.

Radermacher (XLV, 212). — Jacobus Cornelis Mattheus Radermacher, geb. te 's Gravenhage 30 Maart 1741, st. (vermoord) aan boord van het schip Java, op zijne terugreis naar Nederland, 24 Dec. 1783, was ord. raad van Ned. Indie, tr. I. te Batavia 7 Juni 1761 Margaretha Sophia Veryssel, geb. te Batavia, † 1781, dochter van Hugo Veryssel, raad van Indië en van Sophia Francina Westpalm; tr. II Anna Jacoba Bosch, dochter van Cornelis Bosch en Catharina Louisa Gallas, zij st. 11 Febr. 1789, na aan de Kaap de Goede Hoop hertr. te zijn met Christiaan Antonie Ver Huell.

Uit het eerste huwelijk was: Jonkheer Mr. Frans Reinier Radermacher, Heer van 's Gravenpolder, geb. te 's Gravenhage 1 Maart 1765, st. 21 Nov. 1816, begr. 25 dier maand in de Groote kerk te 's Gravenhage, schepen en raad te Vlissingen 1796 lid van het commité der marine, tr. 25 Juni 1785, ondertr. te Vlissingen den 2 dier maand Johanna Margaretha van Hoorn, geb. te Vlissingen 22 Juli 1765, st. Jan. 1820, begr. 29 dier maand bij haar man. dochter van Mr. Jan Cornelis van Hoorn, Heer van Burgh, en van Catharina Maria Ixbree, ouders van Jonkvrouwe Wilhelmina Dana Radermacher geb. 15 Jan. 1792, als weduwe van Gualtherus Vosmaer, den 21 Nov. 1869 te 's Gravenhage overleden.

M. P. SMISSAERT.

Nagenoeg hetzelfde berichtte Jhr. E. P. Schorer te Middelburg. RED.

Van den Bergh. — Kan iemand mij ook inlichtingen verschaffen aangaande Adriana van den Bergh, echtgenoote van Jonkheer Johan Arnold Bloys van Treslong, geb. 8 Nov. 1757 te Steenbergen, overl. 26 Jan. 1824 te Amsterdam, in leven vice-admiraal?

Wie waren hare ouders? Waar en wanneer werd zij geboren? Wanneer huwde zij? Ook verdere inlichtingen zullen zeer welkom zijn.

Utrecht. P. C. BLOYS VAN TRESLONG PRINS.

Van Wittenhorst (XLIV, 349; XLV, 35). — Willem Vincent v. W. komt niet voor op de lijst der eigenaars van de zoogenaamde Nyenrodensche koptienden in Kron. Utr. Gen. VIII, bl.

253. Men verwijst daar voor den aard dier tienden naar Tegenw. Staat der Nederl. Dl. VIII, bl. 86 en voor een proces daarover gevoerd naar Het regt in Nederland Deel IV, bl. 33—50.

Willem Vincent v. W. ontleende wellicht zijne pretensie aan zijn huwelijk met Wilhelmina v. Bronkhorst, weduwe van Bernard van den Bongard. Deze laatste, kinderloos stervende, heeft met zijne zuster Anna v. d. B., ieder voor de helft de koptienden in bezit gehad.

Arnhem. J. D. WAGNER.

de Gaver (XLV, 214). — Omtrent Dominicus Jansz. de Gaver wordt in het huwelijksregister der Ned. Herv. kerk te Haarlem opgeteekend gevonden:

Getrouwd te Zandvoort 28 Oct. 1665 Dominicus Janss. de Gaver, Weduwnaar van Haarlem, en: Susanna van Heulen, van Leiden, Weduwe van Hendrick van Suerendonck, wonende te Amsterdam.

Haarlem. C. J. GONNET.

D'Arnaud, De Ceva (XLIII, 299). — Het hier beschreven wapen komt, met weglating van de beide vogels, overeen met dat van het Eng. geslacht *Stanley*, voerende: *Van zilver met eenen band van azuur, beladen met drie aanziende hertekoppen van goud.* Helmteeken: *een hertekop van zilver, gehoornd van goud, getongd van keel.*

Amsterdam. HENRI J. SCHARP.

Wapen (XLIV, 354). — Mij is gebleken dat het hier beschreven wapen dat der Overijselsche familie *de Meester* is.

Amsterdam. H. J. S.

Prins van Oranje. — Met welk recht voert de Duitsche keizer dezen titel?

Amsterdam. H. J. S.

Als afstammeling van Prins Frederik Hendrik. RED.

Van Hoek, enz. — Te Steenbergen werden gedoopt: *a.* 2 Maart 1670, Jacobus, zn. van Pieter Jacobsen van Hoek en Janneken Jans Schouwenbergh; *b* 24 Dec. 1678, Jacobus, zn. van Antony Jacobsen van Hoek en Laureyssen Jans van Zurcken (of Ziercken?) *c.* 6 Aug. 1679, Jacobus, zn. van Jacobus van Hoek en Maria Jans van Zurcken.

Welke van deze Jacobussen huwde: 1° 3 Oct. 1702 Maria van Aalmissen, 2° 8 Sept. 1720 Jacoba Cops en 3° 24 Aug. 1721 Catharina Hartman?

Du Mont. — Jacobus Dumont, kapitein der dragonders, adjudant van den Gouverneur der stad Breda, huwde 2 Juli 1679 te Bergen op Zoom Margrieta de Haze, wie waren zijne ouders?

Croes. — Johannes Petrus Croes was gehuwd met Johanna Wilhelmina de Pauw. Wordt van beiden gevraagd: datums van geb. en overl., ouders, grootouders en wapens.

Seest. — Wie waren de ouders en grootouders van Christiaan Seest (geb.....?, geh....?, overl.....?), op het einde der vorige eeuw directeur der geschutgieterij te Amsterdam? Zie ook de jongste April-afl. van dit tijdschrift bij Coenders van Helpen.

PH. L. DE BÈRE.

Straalman. — Aan een perkamenten brief, door François Straalman 21 Maart 1768 als proost en aartsdeken (archidiacon) van het kapittel van Oud-Munster te Utrecht, uitgegeven, hangt zijn zegel in rood was, in dezer voege: Gedeeld: I. doorsneden: 1. stralende zon, 2. stappend lam; II. doorsneden: *a.* gevierendeeld: 1. en 4. drie figuurtjes (geplaatst 2 en 1), die aan hermelijnstaartjes doen denken, 2. en 3. een keper, verzeld van drie meerltjes; — aanziende helm, helmteeken: het lam (naar 't schijnt), uitkomend. Het zegel is zeer afgesleten. Misschien staat onder het lam van I., 2. nog wel iets, dat naar een keper gelijkt. Nu kent Rietstap's Armorial (1875) aan Straalman [Baronnen 2 Mei 1781, ingelijfd in den Nederl. adel 8 Juli 1816] enkel toe: Doorsneden: 1. zon, 2. stappend lam. Voerde Straalman dus voor 1781 een meer saamgesteld wapen? JAC. A.

De Arendshorst (XXXVI, 433). — „Aanzienlijke verkoop van vaste goederen. De notaris Mulert te Ommen, zal op Dingsdag den 26sten Mei 1857, des voormiddags om 10 uur, in de Herberg te Vilsteren, gemeenteambt Ommen, in het openbaar doen inzetten en 14 dagen later, zijnde Dingsdag den 9den Juni, terzelfder uur en plaats, eerst in perceelen en daarna in massa, publiek verkoopen: Het landgoed de havezathe den Arendshorst, waarvan het heerenhuis is geamoveerd, gunstig voor jagt en visscherij gelegen aan de Vecht, in de gemeenten Amtommen en Dalfsen, bestaande in twee kapitale bouwerven, mitsgaders eiken- en dennenbosschen, bouw-, wei- en hooilanden, veen- en heidegronden, te zamen groot twee hondert dertig bunders; alles breeder bij billetten omschreven. De gedrukte lijsten der perceelen zijn gratis verkrijgbaar ten kantore van genoemden notaris, bij de boekhandelaars De erven I. I. Tijl te Zwolle en in de Herberg te Vilsteren, alwaar ook het plan zal voorliggen." (Haarl. Ct. v. Vrijdag 22 Mei 1857, nº 120.) Q. N.

de Beveren (Navr, Algem. Regr III). — C. de B., in 1635 burgemr. van Dordrecht, zag zich in dit jaar door Lodewijk XIII verheffen in den adelstand. Vorsterman van Oijen, „Stam- en Wapenboek" vermeldt als zijn laatsten afstamling" Mr. W. A. de B. te Middelburg, die er woonde einde 18de eeuw. Dit wil dan zeggen, „laatste mansoir", want nadat hij uit Middelburg naar 's-Gravenhage verhuisd was, trad alhier zijne eene dochter, Sara Constantia, met Jhr. Mr. Isaac Lodewijk v. Panhuys; zijne andere dochter, Susanna Elisabeth, 15 Nov. 1815 met den kolonel Johan Jacob Anton Ardesch in den echt. Daar de eigenlijke bevolkingsregisters der Hofstad eerst 16 Nov. 1829 aanvangen, en de inrichting der vorige dusdanig onderzoek niet gedoogt; kan men niet nagaan, of uit deze huwelijken kinderen sproten. Zijn er nazaten? Zoo ja, waar wonen deze? Hun kan desverlangd de gelegenheid worden verschaft, om in 't bezit te geraken van den echten adelsbrief van hun voorvader C. de Beveren aº 1635, met zegel en naamteekening van Lodewijk XIII. De predikant van Acquoij (bij Leerdam) kan hieromtrent inlichting geven. JAC. A.

TAAL- EN LETTERKUNDE.

Data van zangwijzen (XLV, 326). — *Jean de Nivelle.* Zie Fables de J. de la Fontaine, Livre VIII, XIX, *Le faucon et le chapon,*

„Une traitresse voix bien souvent vous apelle;
„Ne vous pressez donc nullement:
„Ce n'était pas un sot, non, non, et croyez-m'en,
„Que le chien de Jean de Nivelle."

Hierbij wordt vermeld in eene noot:

„Allusion au proverbe qui dit: Il ressemble au chien de Jean de Nivelle, qui s'enfuit quand on l'appelle.

Jean de Nivelle paraît avoir été le précurseur de notre Cadet Roussel, si on s'en rapporte à ce fragment d'une vieille chanson populaire *au XVe siècle*:

„Hay avant Jehan de Nivelle,
„Jehan de Nivelle a deux houseaux (bottes).
„Le roi n'en a pas de si beaux,
„Mais il n'y a point de semelle,
„Hay avant Jehan de Nivelle."

Amsterdam. Medegedeeld door HENRI J. SCHARP.

Uitgaven van den Warenar. — Behalve in de uitgaven der verzamelde Werken van Hooft van 1671, 1677, 1707, 1823 en 1871 ken ik afzonderlijke uitgaven in 4° van 1617, 1726 (2 edities), 1630 en 1638 en in kl. 8° van 1661, 1667, 1695, 1698, 1709, 1724 en 1729, verder de uitgaven van De Vries, Van Vloten, Velderman en Verdam.

In het Uitlegkundig Woordenboek op *mortel* wordt eene 4° uitg. van 1634 vermeld. Dit deel is bewerkt door J. van 's Gravenweert, die dus misschien zijn eigen ex. bedoelde. Bovendien noemt De Vries 8° uitgaven van 1657, 1678 en 1726. Eindelijk vermeldt de heer Rössing in den Spectator van 15 Apr. 1876 eene uitg. van 1663. Geen van deze alle heb ik te zien kunnen krijgen.

Kan een der lezers van de Navorscher mij een of meer van deze uitgaven aanwijzen? Of wie weet er nog andere? Ik heb er zelf nog een zonder titelblad, zoodat ik het jaar niet weet.

Groningen. P. LEENDERTS JR.

Handschriften van Herman Oem, S. J. — Deze, volgens Smits en Schotel, Beschr. v. Dord. I, LIV, LV, in 1626 pastoor bij de R. C. gemeente te Dordrecht geworden, en ald. † 5 Mei 1639, liet de volgende Mss. na:

1. *Beschrijving, handelende van de opkomste en den voortgang des heil. R.-K.-Geloofs, zoo in de hoofdstad van Holland, Dordrecht, als in de naastbijgelegene plaatsen van Zuid-holland.*

2. *Annales Ecclesiae, in quibus titulus de ortu et progressu urbis primariae Dordracensis, Zuythollandiae, et familiae Dordracenae.*

3. *Aanteekening op de Beschrijvinge van* W. VAN GOUTHOEVEN, *nopens de Kerken, Kloosters, Gasthuyzen, Kappellen etc. in Dordrecht en desselfs byvang begrepen.*

Zijn die Mss. nog ergens aanwezig? Q. N.

Psalmen en lofzangen (XLV, 321). — Ieder Gereformeerde, die in zijn Psalmboek „te huis is", kan die vraag beantwoord vinden aan het slot van de „Lijst der Psalmen" enz. en daaruit zien dat „Dy lofsangh Marie," de Psalmen 35, 104 en 134 afkomstig zijn van mannen die deel uitmaakten van het letterkundig Genootschap „Laus Deo, Salus Populo", — *alléén* Ps. 129 is berijmd door Johannes Eusebius Voet geb. te Dordrecht in den jare 1703, overl. te 's-Gravenhage 1778.

Van hem wordt vermeld, dat hij zich op 20jarigen leeftijd liet inschrijven als student in de medicijnen, zich te 's-Gravenhage vestigde en daar tevens ambtenaar bij 's Lands middelen en rechten werdt.

De historieschrijvers beschrijven hem als een man met buitengewoon dichterlijke gaven, die zoozeer was ingedrongen in den geest der oorspronkelijke gewijde liederen des Bijbels, dat, toen de nieuwe Psalmberijming in den jare 1773 in het licht verscheen,

daarin 82 van zijne hand voorkwamen, en tevens „De tien Geboden,” „de Lofzang van Maria”, „Het Gebed” en de 2e Berijming van de „XII Artikelen des Geloofs.” Bovendien zijn wij nog dertien werken als geestesgaven aan hem verschuldigd, die zich vóóral op streng christelijk gebied bewegen, — waarom óók sommigen daarover wel eens den staf hebben gebroken — doch degeen die nooit uit een zuivere bron heeft gedronken — kent hare heilzame uitwerking niet!

De Vries beschreef hem in zijn „Geschiedenis der Nederlandsche dichtkunde” zie deel 2 pag. 240 volgenderwijze:

„Voet had veel vernuft, eene gemakkelijke versificatie, losse zwier en bevallige eenvoud. Hij bezat zeer veel aanleg tot het vervaardigen van goede geestelijke gezangen. Zijn Psalmberijming behaagde zeer” enz.

De dichter Bellamy getuigde van hem: „Een man die onder de hedendaagsche dichters en het vak der stichtelijke poezij, mogelijk wel een eerste rang bekleedt. Zijn Gezangen hebben veel voedsel voor Godvruchtige harten.” (Zie Witsen Geysbeek „Biogr. Woordenboek” deel 6 pag. 22.

Of nu Voet bekeerd is geworden op zekeren leeftijd of dat hij even als Timotheus van kindsbeen af de H. Schrift heeft gekend, kan, vermeen ik, niet juist aangegeven worden. Mogelijk was hij wel een van „die stillen in den lande” maar die toch gevoelde dat hij de gaven door God hem geschonken, niet in de aarde mogt begraven, maar door middel van zijn lier daaraan uiting gaf. Ook blijkt niet dat hij de praktijk der geneeskunde heeft uitgeoefend — doch de geestelijke praktijk ter verheerlijking Gods wist hij zeer wel te ontplooien.

Amsterdam. JOH. F. STIELER.

Rees (XLIV, 320, 710). — „Ueber den Ursprung des Wortes Rees sagt Teschenmacher in seinen bekannten Annalen von Cleve, Jülich, Berg:

„Rees ist nach seiner r e r u m a b u n d a n t i a, gleichsam d i v e s r e r u m, oder vielmehr von seiner c o p i a s a r m e n t o r u m v e l

arundinum, welche auf Deutsch *Rieser* oder *Riethen* heissen, benannt." In diesen Worten ist ein dreifacher Erklärungsversuch enthalten, von welchem der erste und dritte offenbar unrichtig ist; denn dass Rees von rerum abundantia abzuleiten sei, entbehrt jeder Unterlage. Reeds besass zur Zeit seines Ursprunges vor anderen am Niederrhein gelegenen Gegenden und Orten nicht soviel voraus, dass es das Prädikat „dives rerum" vor denselben verdiente. Zudem haben die Römer, welche dem Orte den lateinischen Namen doch wohl hätten geben müssen, hier niemals eine Niederlassung gehabt, und ebenso entbehrt die Annahme jeder Unterlage, dass in späteren Zeiten, wo germanisches Wesen hier herrschte, man sich einen dem Lateinischen entnommenen Namen gefallen lassen hätte. Teschenmacher wendet sich daher auch mit einem „vel potius" von der rerum abundantia zur „copia sarmentorum vel arundinum." Aber auch zwischen den sarmenta und arundines ist ein wesentlicher Unterschied. Arundo ist Schilf oder, wie es am Niederrhein heist *Rieth*, sarmentum dagegen ist *Reis*. Den Namen Rees von *Rieth* abzuleiten, verbieten aber die zwei Endbuchstaben th, von welchen nicht abzusehen ist, wie sie in s sich verwandeln sollen. Die Ableitung von *Reis* dagegen ist einfacher und begreiflicher.

In der deutschen Sprache hat das Wort *Reis* zwar eine doppelte Bedeutung *Der* Reis ist bekanntlich eine Frucht, welche in Westindien und anderen Gegenden wächst und gegessen oder zur Fabrikation von Rum u. s. w. benutzt wird. An diesen Reis hier zu denken, liegt keine Veranlassung vor. *Das* Reis dagegen is *aufschiessendes Holz*. So heisst es Jesaias XI, I: „Ein Reis wird hervorgehen aus der Wurzek Jesse," und ebenso sagen die Knaben des Waldes in dem bekannten Liede:

„Das trockne Holz, das dürre Reis
Und was da unten modert,
Das geben wir dem Feuer preis,
Das hoch die Flamme lodert."

Das in den Rheinwarden viel gepflanzte und hiernach „Ward-

holz" benannte Weidenholz ist vor Allem ein schnell aufschiessendes Holz, ein Reis, wurde daher früher auch geradezu Reis, resp. in der alten niederrheinischen Sprache Rys genannt. Ebenso nannte man dann auch den mit demselben bewachsenen Boden, welcher durch Anpflanzung des Rys für die Cultur gewonnen würde [1]). Der Ort Rees liegt nun aber in der That am Rheine, der dem Strome zunächst gelegene Theil des Ortes wird daher durch aufschiessendes Rys aus dem Wassergebiete für eine Niederlassung geeignet geworden sein. Die ersten Ansiedler werden hiernach das Rys vorgefunden und den Boden und den auf demselben angelegten Ort Rys genannt haben. So entstand wohl der Ortsname, welchen man Reys, Reyss, Ress, Res, Rees geschrieben findet". (J. J. Sluyter, Name, Urspr. u. Alter von Rees,) in: Der Niederrhein. Wochenblatt für niederrhein. Gesch. u. Alterthsk., 1878, Nr. 16, S. 61.)

In hetzelfde „Wochenblatt," Nr. 33, S. 130, 131, bespreekt dezelfde schrijver het „Edelgeschlecht von Rees," en zegt aan het slot van zijn artikel:

„Die letzten Sprösslinge des Emmericher Zweiges Deren von Rees waren der Stammherr Florus und seine Geschwister Wilhelm, Maria, Wilhelmine und Isabella v. R., welche, nachdem sie ihre Güter gegen eine jährliche Rente an die verwandten Familien von Vorst und von Hövel übertragen hatten, in den neunziger Jahren des vorigen Jahrhunderts unverehelicht gestorben sind. Florus starb auf der Hohensorge bei Emmerich und Wilhelm, welcher an beständigen Wahnsinn litt, in der Stadt Emmerich. [2]) Als Wappen führten die Edlen v. R. einen Schild mit einer Vierung im rechten Oberwinkel. Johann v. R., welcher oben zum J. 1386 ange-

---

[1]) Annalen der Stadt Emmerich van Andreas Dederich, Emmerich Commissionsverlag der J. B. Romenschen Buchhandlung. 1865. I. Heft. S. 5.

[2]) Aus mündlicher Mittheilung einer mit der Edelfamilie v. R. verwandt und mit den letzten Gliedern dieser Familie persönlich bekannt gewesenen Dame, der verstorbenen Wittwe von Kessel, gebornen von Vorst, welche in den vierziger Jahren des gegenwärtigen Jahrh. als achtzigjährige Matrone an der Nordseite des Reeser Marktes wohnte.

führt ist (vgl. Fahne's köln., jül. Geschl. II, 115), führt einen Stern in dieser Vierung." [1]

Q. N.

Een biografisch woordenboek van Nederlanders, die zich door hunne werken en daden bekend gemaakt hebben, ontbreekt ons nog altijd.

Steeds teren we op Van der Aa, Immerzeel, Kramm en velen anderen, doch deze, hoe verdienstelijk ook voor hun tijd, zijn thans onvolledig en in menig opzicht onbetrouwbaar.

Waar we nu voor het feit staan, dat de bestaande woordenboeken niet meer aan hunne bestemming voldoen en we deze, dank zij veler nasporingen, belangrijk kunnen aanvullen en verbeteren, daar kunnen we zonder twijfel de hoop uitspreken, dat er nu eindelijk eens een woordenboek als het bovenbedoelde verschijne, een standaardwerk, dat ons zal laten zien, hoeveel we weten en hoeveel we nog niet weten.

Juist de kennis, van hetgeen we nog niet weten, zal het ons gemakkelijk maken, een overzicht te erlangen van hetgeen nog verder nagevorscht en onderzocht moet worden.

Over de wijze, waarop de uitgave van een dergelijk woordenboek moet voorbereid worden, wil ik, als daartoe onbevoegd, niet spreken, noch over de noodige subsidie, zonder welke geene groote standaardwerken hier te lande kunnen verschijnen. Ik twijfel echter geenszins, of men zal aan eene zoo echt vaderlandsche onderneming zijn geldelijken steun niet onthouden, evenmin als aan het groote woordenboek der Nederlandsche taal, enz.

Zutphen. J. GIMBERG.

Een fransch compliment maken, wordt gezegd, als men een

[1] Im J. 1862 lernte Schreiber dieser Zeilen einen Major von (van) Rees, Adjutanten des Herzogs Bernhard v. Sachsen-Weimar, letzten Onkels der Kaiserin Augusta kennen. Derselbe war jedoch mit der hiesigen Edelfamilie van R. nicht verwandt, sondern versicherte aus einer von etlichen Jahr hunderten geadelten (?!), holländischen Kaufmannsfamilie zu stammen und einen Hirsch im Wappen zu führen.

gezelschap ter sluik verlaat. Het is het Eng. "to break company." Van waar deze spreekwijs? De Franschen staan toch als bizonder hoflijk bekend.

JAC. A.

Bot vangen, of *een botje vangen*, zegt men, als men de menschen, wien men een bezoek wil brengen, niet thuis treft. Van waar dit?

JAC. A.

Oostmeiertje spelen, baldadig verwoesten, in 't honderd gooien, zooals kinderen doen. Van waar deze uitdrukking?

JAC. A.

Kan deze (waar gevonden?) uitdrukking niet afkomstig zijn van den aan alle oud-Amsterdammers bekenden muur van Oostmeier zal. op het Muntplein, die op een nacht door onbekend gebleven baldadigen (?) is afgebroken? Indertijd kwamen over deze gebeurtenis een blijspel en een volksliedje in het licht. RED.

Stedemaagd. Terecht merkt Dr. E. L. *Navr* XLV, 259 op, dat „ingenomen of niet ingenomen zijn" buiten de kwestie staat. Wel is Dordrecht soms *Maagd* geheeten, omdat deze stad nimmer door vijandlijke wapens is bemachtigd geweest [zie „Tegenw. Staat van Holland" (XIV) IV, 304]; doch deze kwalificeering geschiedde in poëtischen, niet in archaeologischen trant. Dordrecht was als zoodanig eene „ongerepte maagd" gelijk. De oorsprong der Stedemaagden ligt, geloof ik zeker, in de klassieke oudheid, van Grieken en Romeinen, en wel in dezer vereering van Pallas-Athene, gelijk ik *Navr* XL, 636—39 heb gepoogd aan te toonen. — Men zoeke ze niet bij de „dochter Jeruzalems" of „Sions" van Jez. 37 vs. 22, 16 vs. 1, 52 vs. 2; Jerem. 4 vs. 31, bij de „verdrukte *Maagd*" van Jez. 23 vs. 12, of bij de „jonkvrouw der (lees *de*) dochter mijns volks" van Jerem. 14 vs. 17; want (maagdelijke dochter of vrouw = *collectief* der burgerij levert een begrip gansch ongelijksoortig aan stedemaagd = *patrones* der burgerij. En in de genoemde Bijbelplaatsen ligt niets 'twelk aan dit laatste doet denken.

JAC. A.

Stedemaagd (XLV, 13, 259). — Er *is* geen Neerlands Maagd;

geen speciaal Hollandsche Maagd ook; het beeld met vrijheidshoed en bijbel op altaar, dat later de Hollandsche Maagd werd genoemd, is de godin der wijsheid Pallas, symboliseerende de wijsheid der Heeren Staten. Dit is vóór jaren door D. Groebe uit de Resolutiën der Staten van Holland voldoende aangetoond. Een oudere z.g. „Hollandsche" Maagd dagteekent reeds van 1569 en men vindt ze nu nog als vignet op „Ons Program" van Dr. A. Kuyper. Ik bedoel, het vrouwtje, zittende in den Hollandschen tuin, met den vinger ten hemel wijzende, en het bijschrift AVX. NOST. IN. NOM. DOM. = onze hulp is in den naam des Heeren. Zij stelt de verdrukte Hollandsche gemeente voor. In 1573, na 't ontzet van Alkmaar, was het weder de vrijheid (met een hoed op) in den tuin zittende: deze stelde het vrije Holland voor. De „maagd van Brabant" was vanouds de stad 's-Hertogenbosch; het Vlaamsche volk noemde Emanuel Hiel: „de Vlaemsche meid." Landen en steden, door vrouwen voorgesteld, vindt men reeds op de Romeinsche penningen; *urbs* en *civitas* zijn ook vrouwelijk.

Hilversum. J. E. TER GOUW.

GESCHIEDENIS.

DEN BRIEL IN 1672.

Resoluties van de Brielsche Vroedschap.

MEDEGEDEELD DOOR

H. de Jager.

Res. Vr. 1 Febr. 1672: Gedelibreert sijnde over de slechte constitutie van de fortificatie deser stede, sijn de Heeren gedeputeerdens deser stede, gaende ter vergaderinge van de Ed. Groot Mo: Heeren Staten van Hollant ende Westvr., gelast ende geaucthoriseert omme in dese dangereuse tyden op het allerserieuste te bevorderen de affsnydinge ende verbeteringe van de fortificatie van de stadt van den Briele, sulcx dat deselve mach werden gebracht in behoorlijcke defentie, volgens het model van den jaere 1632 daervan sijnde. Ende ten eynde sulcx ten besten moge werden gevordert, soo es daertoe nevens de voors. Heeren Gedeputeerde noch geassumeert ende gecommitteert de Hr. Mr. Jacob Commersteyn, outburgemeester deser stede, met last ende bevel omme daerover te spreecken ende t' sentiment te hooren van den Heere Raetpensionaris de With, hoe ende door wat middelen t' voors. werck best soude connen werden gevordert ende geeffectueert, t' sy door propositie van de voors. Heeren Gedeputeerde, ofte van de Heeren Gecommitteerde Raden, ofte door de Heeren van Dordrecht, Rotterdam ofte andere naeburige steden, alsoo sulcx niet alleen soude strecken tot securiteyt van de stadt van den Briele, maer oock van de geheele provintie van Hollant ende alle de steden ende plaetsen, opter Mase gelegen.

Gelijck mede de voors. Gedeputeerde werden gelast te spreecken overt Staeldiep alsmede met allen ernst te solliciteren ende bevor-

deren voorsieninge van behoorlijck guarnisoen, mitsgaders van canon, munitie van oirloge ende meerder canonyers.

Res. Vr. 22 Febr. 1672: De voors. Gedeputeerde sijn gelast aen te houden ende vervolgen, dat boven de gerequireerde militie te voet dese stadt met twee a drye compagnien paerden moge werden versyen.

Item dat eenich cleyn vaertuych moge werden bestelt ende geordonneert te leggen in ofte voort gat van de Mase.

Alsmede te bevorderen becominge van de amonitie van oirloge, die de stadt vermits het jegenwoordich vryesent weder over Flaerdingen ofte elders soude connen werden toegesonden, sulcx op de Hellevoetsche Sluys alreede es geschyet.

Res. Vr. 24 Febr. 1672: Es by den burgemeester Tael aen de Vroetschap genotificeert, hoe dat de Heeren Nieuwpoort, Beresteyn ende van Houten, Gecommitteerde soo uut de vergaderinge van de Heeren Staten van Hollant, derselver Ed: Groot Mo: Gecommitteerde Raden, als uut de Admiraliteyt respective, nevens den Heere Admirael van Gent ende den vice-admirael de Lyeffde op sondach avont lestleden van Hellevoetsluys alhyer aengecomen sijnde ende des anderen daechs smiddaechs sijn E: daervan kennisse gevende, eenige Heeren van de Magistraet daerop mette voors. Heeren Gecommitteerde, die, onaengesyen by de Heeren Gedeputeerde deser stede daervan aen de stadt geene kennisse gegeven was, echter verclaerden daertoe expres affgesonden ende geaucthoriseert te wesen, niet alleen in conferentie geweest hadden nopende saecken, de securiteyt deser stede betreffende, maer dat oock al bereyts naer genomene occulaire inspectie uut last ende ordere van deselve eenige saecken by de hant genomen ende op huyden het maecken van drye bateryen besteet waeren; dat mede den gemelten Heer Nieupoort, verwondert sijnde dat van haer Ed: komste ende commissye alhyer geene contschap was gecomen, verders aen gemelte Heeren van de Magistraet hadde gesecht, hoe dat van tijt tot tijt van verscheyde quartieren ende van seeckerder hant ter vergaderinge van haer Ed: Groot Mo: ingecomen ende gelesen waeren diversche advysen, dat de

quaet geintentioneerde naebuyeren een considerabel desseyn hadden geformeert ende op een sprongh stonden omme de stadt van den Briel ende lande van Voorne aen te tasten ende te attaqueren; welcke gebesoingneerde ende wichtige redenen sijn E: goetgevonden hadde te communiceren metten Vroetschappe, omme haer goetvinden daerop te verstaen: alle t' welcke by de leden met ontsettinge gehoort ende van alles onbewust sijnde, daervan tot noch toe geene advertentie hebbende gehadt, veelmin wat by haere Ed: Mo: ofte wel by de Heeren derselver Gecommitteerden op de voors. ingecomen advysen van aenslach was gearresteert, soo es naer deliberatie goetgevonden daerover aen de stadts gedeputeerdens in den Hage door gecommitteerde Heeren, uut desen Collegye aenstonts aff te senden, het resentiment ende misnougen van den Vroetschappe te vertoonen met authorisatie omme nevens deselve de vergaderinge ende soodanige deliberatien by te woonen, waeromme deselve soodanige tydingen niet en comen te advyseren; dan de voors. resolutie naerder in resumptie gebracht ende verstaen sijnde in desen becommerlijcken tijt de presentie van de leden in de stadt nodich te wesen, soo es derhalven den secretaris gelast te concipieren eenen geraisoneerden bryeff, waerby met de crachtichste woorden ende termen de voors. Gedeputeerdens haere gepleechde negligentie van advertentie ende het qualijck nemen van den Vroetschappe daerover wert gedemonstreert, met last aen deselve aenstonts daervan alsnoch oprechtelijcken ende omstandelijcken te adviseren, alsmede voort toecomende alle avonde te laten weten t'gene dienselven dach ter vergaderinge van haer Ed: Groot Mo: es gepasseert, nevens de ingecomen tydingen van buyten; ende eyntelijcken dat deselve Gedeputeerde op Saterdach ofte Sondach toecomende sullen hebben over te comen, omme van alles sommierlijcken raport te doen; welcke bryeven geconcipieert sijnde op naermiddach geresumeert ende vervolgens affgesonden sullen werden.

Eodem die.

Es gelesen de geconsipieerde missive hyerboven ende es naer deliberatie mette extentie derselver geconformeert, ende voorts

goetgevonden die aenstonts metten bode Mager aff te senden.

Es mede in de voors. brieve goetgevonden de voors. Gedeputeerde te gelasten d'heer Nieupoort te spreecken, ten eynde alhyer mogen werden gesonden 400 degens, alsmede deselve Gedeputeerde nevens d'heer Sem alle debvoir sullen hebben te doen, dat den heer Commandeur sich alhyer mach laten vinden.

Res. Vr. 28 Febr. 1672: Es by de Heeren Gedeputeerde deser stede nevens den Heer Johan van Beaumont, Commandeur vant Guarnisoen alhyer, geweest sijnde in conferentie metten Heeren Nieupoort ende Hoffdijck van Beresteyn, gesubdeligeerde commissarissen van haere Ed: Groot Mo: tot het doen van behoorlijcke voorsieninge ende securiteyt voor de stadt van den Briele, gedaen raport van t'gene diesaengaende op gisteren es gepasseert, ende in spetie dat gemelte heeren Commissarissen van advyse waeren

dat tot securiteyt van de riviere van de Mase dienstich was een retrensement ofte baterye geleyt te werden op den houck vant oude hooft; alsmede van gelijcken aen den dijck van Swartewael.

Item dat het incomen vant Staeldiep alsmede het Brielsche diep behoort te werden gestopt ofte versperret met het sijncken van eenige schepen aldaer.

Alsmede dat voort gadt van de Mase ofte ontrent de stadt van den Briele behoorden te werden geleyt vyer branders ende gelijck getal fregatten.

Item dat de voors. stadt ende t'lant van Voorne behoort te werden versyen met 6 ofte ten minsten van 4 compagnien paerden.

Op alle welcke poincten gedelibreert sijnde, sijn de Heeren Gedeputeerde der voors. stede gelast, omme alle deselve te helpen amplecteren ende bevorderen, uutgenomen nochtans dat deselve sullen hebben te declineren ende tegen te spreecken het versparren vant Brielsche diep, alsmede het maecken van een retrencement ofte baterye aen den seedijck van Swartewael, mits nochtans dat de voors. Gedeputeerde vooral met alle vigeur sullen hebben te bevorderen ende urgeren de affsnydinge van de stadt volgens

het model, in den jaere 1632 daervan geconcipieert, alsmede dat de voors. stadt opt allerspoedichste met meerder guarnisoen mach werden versyen; ende in gevalle [1]) dat de voors. Heeren Gedeputeerde het versparren ofte stoppen vant Brielsche diep alsmede het maecken van een retrensement aen den voors. Swartewaelschen dijck soo lange sullen hebben te declineren, ter tijt toe de voors. doorsnydinge sal sijn vastgestelt ende geconsenteert, ende in gevalle met de voors. retrenseringe echter mochte werden voortgevaren, dat in sulcken gevalle werde vastgestelt, dat het krijsvolck, daertoe te employeren, sal staen onder commando van den Commandeur alhyer, gelijck als t' guarnisoen alhyer doende es, ende dat by cessatie van oirloge de voors. wercken wederom sullen moeten werden gedemolieert.

Gelijck mede de voors. Gedeputeerdens werden gelast omme aen de Heeren Gecommitteerde Raden te versoucken licentie voor den gemelten Commandeur Beaumont, omme geduyrende de constitutie van desen tijt alhyer in loco te willen comen resideren.

Res. Vr. 3 Maart 1672: Gedelibreert sijnde op seeckere tijdinge, op gisteren met passagiers met de pacquetboots uut Engelant gecomen sijnde, van de extraordinare pressinge van seevolck, die aldaer wierde gedaen, ende dat tot Duynckercken veele kapers gereet lagen, omme te cunnen see kyesen, waerinne eenich volck geembarcqueert werdende, lichtelijcken eenig desseyn ofte aenslach soude werden ondernomen, t' welcke met het schryven van s' lants ambassadeur in Engelant van dat een esquader schepen aldaer mede gereet was leggende, te meerder wert bevesticht: soo es goetgevonden ende den Secretaris gelast aenstonts per missive daervan kennisse te geven dese stadts Gedeputeerdens, in den Hage ter dachvaert sijnde, met last ende aucthorisatie aen deselve, omme d' Heer Commandeur Beaumont serieuselijcken te versoucken omme categorice antwoorde, off sijn Ed. inclinatie heeft omme alhyer over te comen, ende voor eenigen tijt te verblyven omme de stadt met sijnne presentie, raet ende daet te adsisteren, ofte

[1]) De woorden: *ende in gevalle* zullen moeten worden doorgeschrapt.

niet. Ende byaldyen dat gemelte Heer Commandeur daertoe egeene inclinatie es hebbende, t' selve alsdan te remonstreren ter vergaderinge van de Ed: Groot Mo: ende daerby in crachtige termen te versoucken niet alleene dat wy met een geexperimenteert hooft ende commandeur, maer oock met meerder guarnisoen spoedichlijck mogen werden versyen ende geadsisteert, alsoo met de in hebbende als met de noch verwachte 5 compagnien soldaten de fortificatie[n] deser stede niet beset, veel min beschermt connen werden. Ende byaldyen haer Ed: Groot Mo: buyten vermoeden daertoe niet en connen werden gepermoveert, dat deselve Gedeputeerde werden gelast daerop aentekeninge ende protest te doen van onschuldich te willen wesen van de rampen, die dese stadt ende by gevolge het gemeen vaderlant daerdoor souden mogen opcomen.

Dat mede daerbeneffens deselve Gedeputeerde sullen werden gelast te spreecken met de aenwesende Gedeputeerdens van de andere Maessteden, ten eynde by deselve werde geconsenteert tot het opnemen van de tonnen ende dryebeenen in de Mase, het demolieren van de bolbaeckens ende het ophouden van het stoocken op de vyerbaeckens. Ende byaldyen deselve steden daertoe niet en connen verstaen, deselve alsdan te adverteren dat sulcx van stadts wegen tot haerder securiteyt sal werden by de hant genomen.

Res. Vr. 7 Maart 1672: Opt raport van de Heeren Gedeputeerde deser stede van dat de Heeren Commissarissen van de Ed: Groot Mo: Heeren Staten van Hollandt ende Westvryeslant goetgevonden hadden omme op woensdach toecomende wederom bij den anderen te comen ende te disponeren op de fortificatie ende securiteyt deser stede, sijn gecommitteert de Heeren Mr. Caspar Clotterboke ende Cornelis Tael, beyde burgemeesteren, Aert van Riele, Mr. Jacob Commersteyn, Joan van Almonde, Adriaen Coppert ende Pieter de Winter, out-burgemeesteren, ende Mr. Cornelis de Jonge van Ellemeet, pensionaris deser stede, met last ende bevel omme te blyven by voorgaende last ende resolutie, int voors. cas laest genomen, ende spetialijcken omme met allen ernst ende vooral te insisteren op de affsnydinge van de voors. stadt, sonder contrarye de voors. last yets te doen,

veelmin te consenteren tot het maecken van een baterye ofte retrenchement ontrent de hooffden aen den dijck van Swartewael, als met eenparich advijs ende toestant van alle de bovengenoemde Heeren Gedeputeerde, ende dat bovendien noch op de precautien, dewelcke tot dien eynde by desen sijn geprojecteert ende opgestelt, namentlijcken

dat alvooren by de voors. stadtsgedeputeerde overgenomen sijnde een schets van de baterye aen den Swartewaelschen dijck ende het besteck, waerop hetselve werck soude werden besteet, sal werden vastgestelt ende gearresteert, dat de besettinge van de voors. baterye ofte retrenchement sal moeten staen onder de opsichte ende commando van dese stadt;

dat de militie, daerin leggende, blyvende ende staende onder het commando van den Commandeur deser stede, van VIII dagen tot VIII dagen uut het guarnisoen alhyer sal werden affgelost ende verwisselt;

dat boven de voors. schets ofte besteck het voors. retrenchement nu nochte oeyt en sal mogen werden vergroot ofte verandert, maer dat integendeel van dyen, de jegenwoordich drygende noot comende te cesseren, dat alsdan de voors. baterye ofte retrenchement datelijcken sal werden gedemolieert ende geslecht, ende dat de stadt van den Briele nu voor alsdan spetiaelijcken werde geaucthoriseert, omme hetselve wegens het gemeen lant te mogen effectueren.

Res. Vr. 14 Maart 1672: Es by de Heeren Gedeputeerde deser stede, mede nevens de Heeren Gedeputeerde tot voersieninge op de securiteyt van dese stadt geresolveert hebbende opt werck van de fortificatie, van t' selve verhandelde gedaen raport, ende in spetie dat deselve hadden geacht nodich te sijn een baterye te doen leggen op den houck vant oude hooft, ende een raveleyn voor ofte ter syden de lange poort.

Item het doorgraven van den dijck voort Swartewaelsche bolwerck.

Ende dat haere E. hadden aengenomen het poinct van affsnydinge van de stadt favorabel voor te dragen ende te helpen seconderen.

Sijn voorts gecommitteert de Heeren Tael, jegenwoordich burgemeester, mitsgaders van Riele ende Almonde, out-burgemeesteren, omme nopende het doorgraven van den dijck voort Swartewaelsche bolwerck te spreecken ende daerover te communiceren met het Collegye van Dijckgraeff ende Heemraden van den lande van Voorne, ende daervan te doen raport.

Res. Vr. 20 Maart 1672: Es goetgevonden alle devoiren by de Heeren Gecommitteerde Raden aen te wenden, dewelcke op morgen alhyer werden verwacht, omme bestedinge te doen van eenige bateryen ende anders tot versterckinge van de stadt, ten eynde de bestedinge van een baterye ontrent den hooftdijck van Swartewael, die buyten weten ofte consent van de Gedeputeerde deser stede, jegens de resolutie van den Vroetschappe, bij de verdere Gecommitteerdens van de Heeren Staten gearresteert ende vervolgens mede volgens de geaffigeerde biljetten op morgen besteet soude werden, mach werden opgeschort ende achtergelaten, als streckende niet alleen niet tot eenigen dienst van den lande, maer tot nadeel van dese stadt; ende indyen buyten vermoeden echter daermede mochte werden voortgevaren, dat daerjegens wel expresselijcken van stadtswegen sal werden geprotesteert, ende dat verders tselve geremonstreert ende geclaecht sal werden daer ende soot behoort: waertoe gecommitteert sijn de Heeren, die voor desen in de voors. commissie sijn gebruyct.

Gelijck mede goetgevonden es door deselve Heeren Gedeputeerde deser stede de opgemelte Heeren Commissarissen van haer Ed: Mo: met de crachtichste redenen smakelijcken te maken ende te versoucken, dat alsoo de kistdammen voor de respective tochten ende s'lants wateringen in de grachten deser stede tot hooger opvullinge ende voorsieninge van water in deselve grachten by provisie opt behagen van haer Ed: Mo: waeren gelecht als een seer nodich werck ende tot een groote versterckinge van de stadt dienende, dat daeromme haere Ed: Mo: gelyeven t'selve werck voorts te doen voltrecken ende de costen, daerop alreede gevallen ende noch te vallen, te doen voldoen.

Res. Vr. 21 Maart 1672: De Heeren Gecommitteerdens deser

stede, die totte securiteyt van de stadt mette Heeren Commissarissen van de Ed: Groot Mo: Heeren Staten hebben gebesoingeert, naer communicatie van Dijckgraeff ende Heemraden s'lants van Voorne ende gedane overslach van costen, geaucthoriseert sijnde dat de [1]) gemelte Heeren Gecommitteerde Raden egeene last ofte inclinatie sijn hebbende tot het doorsnyden van den aerden beer aen het Swartewaelsche bolwerck, t'selve werck om de exsesyve costen te laten berusten ende niet verder te bevorderen, maer in plaetse van dyen met allen yver te faciliteren ende daerop aen te houden dat het werck van de affsnydinge van de stadt mach werden gearresteert.

Es op aenschryvens van de Heeren Gecommitteerde Raden, aen den ontfanger Commersteyn gedaen, goetgevonden deselve haer Ed: Mo: aen te wysen eene secure plaetse op het Stadthuys deser stede, alwaer de penningen, die wegens het Gemeenlant by reserve sijn genegotieert, ten pericule vant lant souden connen werden bewaert, sonder dat nochtans de stadt int minste gehouden sal wesen daervooren in te staen ofte te responderen.

Res. Vr. 30 Maart 1672: De Gedeputeerde deser stede sijn gelast ende geaucthoriseert te spreecken met de aenwesende gedeputeerde van de respective Maessteden nopende het opnemen van de seetonnen ende dryebeenen ende het removeren van de teyckenen ende bakens op de Mase geduyrende de jegenwoordige dangereuse tijt — ende metten Heer Commandeur Beaumont off sijn Ed: seeckerlijcken metten eersten sal overcomen, omme sijnne continuele residentie alhyer te houden ende daervan te doen raport.

Sijn voorts deselve expresselijcken oock gelast t' sy ter vergaderinge van haer Ed: Groot Mo: als in alle vergaderingen ende op alle comparitien met allen ernst ende iver te difficulteren ende tegen te gaen het maecken van de baterije ontrent Swartewael.

Res. Vr. 4 April 1672: Es goetgevonden de Gedeputeerdens (ter dachvaert gaende) te gelasten omme met de Heeren Gecommitteerde Raden te spreecken nopende een bequaem ende habijl

---

[1]) Men zal hier hebben te lezen: sijn geaucthoriseert, in gevalle de.

persoon, die by absentie van den heer Commandeur Beaumont alhyer het commando over de militie sal comen te hebben.

De Gecommitteerde van den Vroetschappe der stede van den Briele, ingevolge van den last ende commissie geexamineert ende geresumeert hebbende d'ordres ende oude retroactens, in de jaeren 1652, 1654 als 1665 genomen opte extraordinare wachten, opcomende attacques ende alarmen, ende haere gedachten daerop naerder hebbende laten gaen, hebben van haeren plicht geoirdeelt, de opgemelte Heeren Vroetschappen voor haeren advise te dienen, dat behoorden te werden gearresteert ende oock int werck gestelt de naervolgende poincten:

1.

Eerstelijcken dat by provisie ende soo lange de jegenwoordige incomende ende swevende geruchten van attaques continueren, ofte soo lange de noot vant lant sulcx es vereysschende, nevens de jegenwoordich waeckende hooftluyden mede behooren te waecken alle de heeren van den Vroetschappe, daeronder mede begrepen de pensionaris, secretaris ende onder-secretaris, alsmede de dienende ende affgegane Magistraetspersoonen, sonder dat imant van deselve behoort te werden geexcuseert als die buyten de stadt in commissie ende boven de t'sestich jaeren out souden mogen sijn, ofte die by syecte ofte andere wettelijcke verhinderinge haere wachten niet en connen waernemen.

2.

Welcke hooftluyden, by de gemeene stadtsboden op haer beurte daechs te vooren behoorlijcken aengesproocken sijnde, oock voor de clocke X uuren op de wacht sullen moeten sijn, op een boete van XII sc., ende comende geheellijcken te absenteren, op een boete van III £ III sc., alles ten behouve van den armen, sonder dat daerinne eenige excusen sullen werden geadmitteert, behoudelijcken nochtans dat by nodige absentie ofte occupatie imant van de voors. hooftluyden sijn wacht door een ander hooftman sal mogen doen waernemen, ende dat degene, die buyten de

stadt ende van huys sijn vertrocken, echter haere wacht sullen moeten versorgen, op gelijcke pene als vooren.

3.

Ende sullen de stadtsbooden op haere beurte gehouden sijn de voors. hooftluyden daechs te vooren behoorlijcken aen te spreecken ende henluyden een uur te vooren te laten vinden ten huyse van den hooftman, die de wacht heeft, omme denselven te dienen int gene hy sal behouven ende tot sijnne wacht van noode hebben, ende voorts aldaer op de wacht moeten verblyven ter tijt toe den voors. hooftman sal sijn gecomen, welverstaende uutterlijcken tot halff elff uuren, op gelijcke peyne als vooren.

4.

Dat mede van nu voortaen ende tot naerder ordere behooren te waecken de compleete quartieren der Burgerye, soo wel vrisitters, die haer incoope hebben gedaen, als andere borsgesellen, sonder dat imant daerinne sal werden geexcuseert als die t' sestich jaeren out sijn ofte by siecte ofte andere wettige excuse van den hooftman. Ende sal oock ider burger selffs in persoon moeten waecken in sijn eygen quartier met soodanigen geweer als waerop hy sal sijn gestelt, sonder een ander in sijn plaetse te mogen nemen, alles opte verbeurte van een boete van XXIV sc.

5.

Welcke burgeren, soowel officieren als gemeene borsgesellen, de wacht hebbende, gehouden sullen wesen uutterlijcken naert ophouden van de avontkerckklocke haer te vervougen opt stadthuys met haer behoorlijck geweer, waerop deselve sijn gestelt, ende versyen sijnde alle met behoorlyck sijtgeweer, ende de musquettiers met ses kogels, ses maten buscruyt ende een vadem lonten, ten eynde omme alsdan by den majoor gevisiteert ende vervolgens opgelesen te werden, op een boete voor den hooftman, adelborst, quartiermeester ende luictenant XII stuvers, ende een gemeen schutter VI stuvers, ende naer besetter wacht absent

sijnde ende blyvende noch daerenboven een boete van XXIV sc. als hyervooren.

6.

Tot voorsieninge van welcke wakende musquettiers aen deselve behooren te werden gelevert ider XII kougels, een halff pont buspoder ende twee vadem lonten, t'welck onder resipisse van de stadt uut het magasijn soude connen werden gehaelt.

7.

Ende sullen voorts de voors. wakende burgeren nevens een adelburst gehouden wesen alle avonden op de eerste uutgaende patroelje behoorlijcken te visiteren alle de herbergen ende plaetsen, hen generende met het logeren van passagiers, ofte soodanige huysen waerop sy eenige suspitie souden mogen hebben, ende te syen ende te vernemen wat vreemde persoonen aldaer gelogeert sijn, hen affvragende de namen ende toenamen, van waer sy comen ende woonachtich sijn, waervan den hooftman van de Burgerye des morgens aen den burgemeester sal moeten doen raport.

8.

Dat mede alle soodanige herbergiers ofte slaepwaerden conform de ordre van de wacht gehouden sullen wesen voor het oplesen op de wacht aen den hooftman te leveren een leesbaer bilget, waerop met naem ende toenaem sullen wesen uutgedruct de passagiers ende vreemde luyden, aldaer van dien nacht logerende, ende in spetie hoe lange sy aldaer gelogeert hebben, alles op de boete, in de Ordonnantie van de wacht begrepen.

9.

Gelijck alle soodanige herbergiers ofte slaepwaerden niemant in haere huysen naer IX uuren ofte bezetter wacht en sullen vermogen te tappen ofte gelagen te setten, op een boete van III guldens ten laste van den herbergier, ten proffijtte vant quartier aff te panden ende in haere reeckeninge te verantwoorden.

10.

Ende dat den majoor spetialijcken werde geaucthoriseert omme met adsistentie van een bode deser stede te innen ende executeren alle de boeten ende breucken, die uut krachte van de Ordonnantie van de wacht sullen comen te vervallen, ende dat by gyselrecht ofte pandinge, mits daarvooren genietende voor hem ende t'sallaris van den bode een gerecht derde part van de voors. boeten.

11.

Blyvende voorts de Ordonnantie, voor desen opt stuck van de wachten gemaect, in alle sijnne andere poincten, die desen niet en sijn contrarierende, in sijn geheel ende volle cracht.

Ordres in tyde van attaque ende allarm.

12.

Indien de stadt by den viant mochte werden belegert ende vervolgens, des Godt verhoede, mochte aenbevochten ofte besprongen werden, dat in sulcken gevalle de beyde regerende burgemeesteren ende IV outste heeren van den Vroetschappe haer sullen moeten vervougen op de marct ofte ter plaetse, alwaer haere presentie nodich es; ende voorts dat deselve absolutelijcken sullen wesen geaucthoriseert, omme met communicatie van den heere Bailliu ende Commandeur, indyen deselve by de hant sijn, ten aensyen van den presenten noot, de sluysen te mogen doen oepenen ende de beeren door te steecken, ende voorts alles sonder ruggespraecke ofte verder last te mogen doen, ende by de hant te nemen dat haer Ed: in soodanigen overval ende noot sullen meenen oirbaerlijck ende dienstich te wesen.

13.

Ende by absentie van de voors. twee burgemeesteren ofte imant van de voors. IV outste leden van den Vroetschappe, werden de volgende outste leden in des absenterendes plaetse mits desen geaucthoriseert, alles by de hant nemende ende resolverende mette presenten.

14.

By tyde van alarm sullen de voors. heeren gecommitteerde aenstonts daervan publijcke kennisse moeten geven met het luyden van de kerckklocke.

15.

Sullen mede de voors. gecommitteerde heeren burgemeesteren ende outste leden van den Vroetschappe de vendelen van de Burgerye met communicatie van de capteyn ende officieren vermogen te commanderen op soodanige plaetsen, als den noot vereysschen sal.

16.

Der artillerymeester sal hem geduyrende den allerm continuelijcken moeten houden bijt magesijn, omme op de uutleveringe van de ammonitie prompte ordre te stellen, daertoe hy sal mogen gebruycken sooveele persoonen uut het sackedragersgilde, als hy van node hebben sal.

17.

Sullen mede de respective byerwagens by het kruytmagasijn achter het Slachvelt moeten gereet staen, gelijck mede ontrent het magesijn by het pesthuys sullen moeten gereet gehouden werden VIII wagens met paerden ende voerluyden, omme soo het bospoeder, koogels als andere behouften ter nodiger plaetse te vervoeren.

18.

Twee van de outste leden van ider der verdeelde esquaders van den Vroetschappe nevens den secretaris ende onder-secretaris mitsgaders den geweermeester sullen moeten blyven op ofte ontrent het stadthuys ende secretarye, omme regart te nemen ende behoorlijcke notitie te houden op de uutleveringe van het geweer ende ammonitie van oirloge, ende voorts te verrichten wat nodich wesen sal.

19.

Deselve leden van den Vroetschappe hyervooren, nevens den

secretaris ende onder-secretaris by ofte ontrent het stadthuys sijnde, sullen mede de opsichte hebben ende de vereyschte ordres helpen stellen tot de slissinge ende weeringe van den brant, die by verraet van binnen ofte andersins, des Godt verhoede, soude mogen opcomen. Ende werden in sulcken gevalle alle Mennonijtsgesinde manspersoonen by desen wel expresselijcken geordonneert in tyde van allarm haer te vervougen op de plaetse Welle ende van daer in aller spoet by opcomende brant haer uutterste devoir tot slissinge ende voorcominge van deselve int werck te stellen, op peyne dat den gebreeckigen verbeuren sal een boete van XXV guldens, datelijcken aff te panden ten proffijtte van den armen.

20.

Gelijck mede by den voors. opcomenden brant sullen moeten present sijn den stedehouder van den Heere Bailliu met s' Heeren dienaers ende stadts dienaers, ten eynde omme alle goede ordre daerontrent te houden ende helpen stellen.

21.

De leden van den Vroetschappe, die paerden hebben, sullen haer te paerde begeven omme mede op alles spoedige orders ende remedie te helpen stellen.

22.

De fabrijck sal hem met stadts timmer- ende metselknechts ende arbeyders moeten veerdich ende gereet houden by de stadtstimmerschuyr omme deselve, des nodich hebbende, te mogen gebruycken.

23.

Indien de attacques ofte eenigen allarm by avonde ofte nachte mochte werden ondernomen, soo werden alle burgeren geordonneert aenstonts, soodrae mogelijcken es, voor haere huysen behoorlijck licht ofte lantaerne te stellen, op peyne van by de gebreeckige te verbeuren een boete van III guldens, mede ten behouve van den armen.

24.

Gelijck mede in sulcken gevalle alhyer op het stadthuys sullen moeten gereet wesen IV a V lanteernen ofte flambouwen tot dienste van de leden van den Vroetschappe nevens alle de in de stadt sijnde stedeboden.

25.

By tyde van allarm sullen de burgeren, soowel oude gelotene als de nu opnieuw gestelde, haer aenstonts op luyden van de kerckklocke moeten begeven met haer volle geweer by het vendel, waeronder sy behooren, op de loopplaetse, hyernaer genoempt, te weten:

26.

Die van het Blaeuwe Vendel by het Suyteyntsche gasthuys.

27.

Die van het Orange Vendel in de Capoenstraet ontrent het Stadthuys.

28.

Ende die van het Witte Vendel t' eynden het Noorteynde by de Krane.

29.

Dunckende voorts mede voor hooch nodich te wesen, dat metten Heere Bailliu ende Commandeur vant guarnisoen behoort te werden gesproocken, dat de aerde beeren soo veele behooren affgesteecken ende ingesneden te werden als buyten schade ende pericul vant lant sal bevonden werden te behooren, opdat deselve in tijt van noot ende attacque op eene sprongh mogen werden doorgesteecken, om alsoo het lant rontsom de stadt te connen onder water stellen.

30.

Dat mede de heulen ende toedrachten van het lant, comende in de stadtsgrachten, die onversyen sijn van bequame wachtdeuren, metten eersten behooren te werden gestopt ende beslagen met

kistdammen, omme alsoo het watere in de grachten te houden ende deselve grachten des te hooger te connen opvullen.

31.

Dat de schotbalcken behooren te werden gevisiteert, gesmeert, bequaem gemaect ende veerdich gehouden werden, ende dat de sleutels by de hant, t' sy onder den Burgemeester, Commandeur ofte majoor, mogen gereet gehouden werden.

32.

Dat de poortiers op peyne van cassatie daertoe mogen werden gehouden, dat alle nachte de buytenste ende binnentste hameydeuren nevens de poorte behoorlijcken mogen werden geslooten ende beyde de valbruggen opgehaelt mogen werden.

33.

Ende eyntelijcken dat hoe eer hoe liever twee bequame wachters, jongh van jaeren, nuchteren ende snel van gesichte sijnde, op den tooren continuelijcken by dage ende by nachte mogen werden gehouden, bysonder die haer op het getye, opcomen ende vallen vant water sijn verstaende. *(Wordt vervolgd.)*

OUDHEIDKUNDE.

GRAFELIJKE WISSELS OF WISSELHUIZEN

TE DORDRECHT EN ELDERS.

„De Grafelijke *wissels* of *wisselhuizen* bestonden in dezen tijd (omstreeks het midden der 14de eeuw) hier te lande, toen er nog geene *wisselbrieven* waren, even gelijk in de meeste gedeeltens van Europa diergelijke huizen waren opgerigt. In deze was een Grafelijk *wisselaar*, die, zoo als Wagenaar, Hist. v. Amst. 2 d. p. m. 176 zegt [1]), den Koopman voor inlandsche, vreemde, en vermoedelijk ook voor vreemde, inlandsche penningen moest leveren; voor welke elk wisselaar in de onderscheide steden van Holland en Zeeland slechts 2 penningen hollandsch van ieder schild genieten mogt, volgens de bepaling van Hertog Aelbrecht op den 8 October 1388. Cf. Mieris Chtb. 3 d. p. 505. Aan bijzondere personen, was deze wisselhandel geoorloofd. Cf. v. de Wall, Priv. v. Dordr. 1 d. p. 153." (Mr. J. C. de Jonge, Over de Hoeksche en Kabelj. twisten, bl. 156.)

Van de Wall zegt nog t. a. p.: „Alleen merken wij maar aan, dat, gelijk te deezer tijd (eerste helft der 14de eeuw) niet dan één Wisselhuis binnen deze stad gehouden werd, de toeneemende Koophandel egter, eenige jaaren laater, vereischte, om daar bij een Tweede te voegen: zoo dat Hertog Aelbregt van Beieren, in het jaar 1388 (Mieris III, 504, 505; vgl. IV, 166, 594) openlijk verklaarde, van binnen Dordrecht Twee, en in elke andere stad van Holland maar éénen Wisselaar te zullen aanstellen. Beide deeze Wissels werden, in het tiende en dertiende jaar van de vijftiende eeuwe, door Hertog Willem den VI, voor zeekere somme verpagt (Ib. IV, 154, 231). Dezelven gingen ook den Graave

[1]) Uitg. in-8°; I, 130, II, 536, der uitg. in-fol.

alleen aan, zoo dat de stad daar mede niets te doen had, waarom de Regeerders, bij eene openbaare keur, deeze bekendmaaking hier lieten doen: *Item sal men ter selver tijt mede waerscouwen ende condighen wye gelt in wisselen leyt, dat op sijns selfs aventure, want dye stede wijlt onbelast blijven* [1]). Ook verbooden zij het houden van eenige andere Wissel, buiten 's Graaven Wissel, op eene boete van drie Pond [2])."

Graaf Willem III verpagt, aan drie poorters van Dordrecht, zijne Tollen en zijne Wissel binnen die stad. 16 Mei 1322: „Wi Willem enz. maken cond enz. dat wi Heren Wouter Ban, poirter van Machlen [3]), Jan Heren Gillyszone [4]) ende Goedscalc Heren

[1]) Mss. Keuren en Privil., gequot B, Fol. 16 verso.

[2]) Mss. Keur., uts. Fol. 31.

[3]) „Otto, heer van Kuik, verzocht graaf Willem en Walter Ban, wisselaer te Mechelen, voor hem aan graaf Willem van Gulik te betalen 1800 ℔ kl. zw. t. 1328, 9 Sept. Met kwijting van den graaf van Gulik wegens die som. 9 Oct." Muller, Regesta Hannonensia, bl. 171). Ongetwijfeld moet hier Bau (Baw, Bauw) gelezen worden, welk geslacht te Mechelen zeer in aanzien was. Wautier, Rombaut, Arnou, Jean, Gerard, Wautier, Jean, ridder, komen aldaar van 1367—1449 als burgemeesters en schepenen voor. (Butkens, Troph. de Brab., Suppl. II, p. 320 e. s.). Ook als Brabantsche edelen en leenmannen ontmoet men Wauthier Bau onder hertog Jan I (1268—94), Arnou onder Jan II (1294—1312), Wouthier onder Jan III (1312—55). „Wauthier Sire de Muggenberge et Eechove, Wouthier et Arnou ses fils", onder hertogin Johanna (1355—1404). (Troph. cit. I, 343, 82, 461, 538, 669). — L. Galesloot vermeldt de „Lettres patentes de Philippe duc de Bourgogne, du 21 mars 1457—1458, investissant son conseiller et chambellan, messire Walter Bau, Vanden Eenchoven, chevalier, seigneur de Boxtele et de Vremde, et sa femme, Elisabeth v. Meerrem, de la moitié de deux moulins situés à Herenthals, dont l'un mû par l'eau et l'autre par le vent, et cela par suite de l'acquisition que ces époux en avaient faite de Jacques Bau, fils de feu Jean Bau, chevalier. Il est stipulé dans ces lettres qu'après la mort desdits époux, un quart de la propriété de ces moulins passera à Walter Bau Vanden Eenchoven, fils de messire Walter, et l'autre quart à Henri et Elisabeth, enfants de la même Elisabeth." (Invent. d. archiv. d. l. cour féod. de Brab. I (Brux. 1870), p. 161; cf. p. 168, 79, 84, 96, 369). [„Isabeau de Meerhem (fille de Willaume, Sire de Bocstel, et d'Agnes, fille de Willaume Sire de Croonenborg, Chaistelain de Heusden), Dame de Bocstel, esp. 1. Jean de Cock, 2. esp. 1439 Henry de Ranst Sire de Kessel. 3. Wauthier Bauw de Eckhoven. Du 2 lict

Heynnenzone [1]), onsen poirters van Dordrecht, verpacht hebben onse tollen en onse wissel binnen onser poirte van Dordrecht voersz. met alsulken rechte alst hair toecomen es tote vier jaeren toe naist comende, daer die jaerscaren van der tollen of inghaen zullen nu op Sinte Urbaens doch, ende van den wissel op onser Vrouwen dach midoechst naist comende, hier of sullen si ons van pachte jaerlix gheven van der tollen twie hondert pond, ende van den wissel hondert ende zestich pond, dat coemt drie hondert ende zestich pond Hollands elcs jaers te veren [2]) in 't beghinsel ende in 't eerste van den jare.

. . . . Vord waer dat zake, dat Hair Wouter Ban (*sic*) voersz. ons enich ghelt liende bi onsen open brieven, binnen der tyd voersz. zoe ne souden wi hem niet dair uit doen voer die tijd, dat wi hem daer of voldaen hadde." (Mieris, II, 290; v. d. Wall I, 152).

Graaf Willem III geeft aan Willem van Duvenvoirde, heer van Oosterhout, het nutschap in den wissel en op den tol van Dordrecht in plaats van de rente der heerschappij van Steenbergen en van het bosch van Houssière in Henegouwen, ter zake van

---

1. Henri de Ranst, Sire de Bocstel, Kessel, esp. Henriette de Haeften. 2. Isabeau de Ranst, Dame de Vremde, esp. Wauthier Bau, Sire d'Eechoven." (Troph. cit. II, 215, 242)].

Den 14 Nov. 1325 stelt Graaf Willem III verscheidene edellieden tot borgen voor zekere schuld van penningen aan zijnen „ghoeden vriend ende trouwen Knape, Heren Wouter Bau (en niet Ban), wisselaer van Machelen." (Mieris II, 366.)

[4]) Jan Oem, Heeren Gillis zoon (ex Geertruid v. Ratingen), baljuw van Zuidholland 1321, raad en rentmr. gen[l] van Zuidholl. 1320—33, eerste Heer van Barendrecht. Bij Soete v. der Dussen was hij vader van Gillis Oem, geh. met Maria v. Amerongen, ouders van Machteld, Vrouwe van Barendrecht, vrouw van Dirk v. Wassenaer, Burggraaf van Leiden (Balen, bl. 7, 9, 1171; Mieris II, 235, 58, 95, 357, 66, 435, 79, 84, 527, 38; Gouthoeven, Chron., bl. 136, 215). — Janne 's Heren Gilly's sone ende Ghisebrecht Maleghijs, poirters van Dordrecht, hadden ook 's Graven Gruit en Gruithuis aldaer voor vier jaren gepacht, blijkens brieven van 16 Mei 1322, bij Mieris II, 289; v. d. Wall I, 150.

[1]) Denkelijk Godscalc, Heeren Heinrix sone, schepen te Dordrecht 1335 (Balen 273).

[2]) *Mogel.* te geven.

den graaf geleende gelden. 1334, 17 Juni. (Regesta Hannonensia, bl. 224.) [1])

In 1387 hield Clæs Buweel 's Graven Wissel te Dordrecht. (Mieris III, 462). — Een Cleys Buweel, ook Bouweel en Heeren Wormboutsz. genoemd, komt aldaar van 1375—91 als burgemr., schepen en raad voor; Cleys Bouweel, Heeren Cleysz., als schepen 1396 en raad 1397. (Balen, bl. 278—80). Nog in 1399 komt Cleys Buweel onder de gegoede Dordtenaren voor (Dozy, Oudste Stadsrek. v. Dordr., bl. 103; ook 92, 94).

Op Sinte Pieters ende Pouwels dach (29 Juni) 1404 deedt Ghisebrecht Ottenzoon den gebruikelijken eed als Wisselaar te Dordrecht. (Privil. enz. v. Leyden, door v. Mieris, bl. 358). — In 1385 en 1399 wordt Henric Ottensz. en in 1399 Gysebrecht Ottensz. onder de gegoedste poorters van Dordrecht genoemd (Dozy, a. w., bl. 94, 104,6); de laatste ook in 1406 onder de „guede eerbare Knapen en Poirteren" dier stad (Balen, bl. 758; Mieris IV, 46; v. d. Wall, II, 397). Denkelijk behoorden beiden tot het geslacht van Malburg of Malberg: Henrick Ottens soen, was schepen te Dordrecht 1387, 1400, 2, raad 1388, 90, 1401; Henrick, Ottens soen van Malborgh, schepen 1389, 98, 99 (Balen, bl. 278—81. Vgl. Fahne, Salm-Reifferscheidt I, 68; *Nav.* XXXI, 627).

In een oorspr. stuk van 19 Nov. 1400, bij Mieris III, 729 en v. d. Wall II, 366, komen Heinric Otten zoen van Malburch en Jan van Naerssen Heinricx zoen als schepenen aldaar voor. —

[1]) De Graaf gaf hem ook, 30 Nov. 1326, de Wijnroede te Dordrecht. „Wi Willaem enz. maken cond enz. dat wi om menighen trouwen dienste, die ons Willem v. Duv., onse trouwe kamerlinc ende man, dicken ghedaen hevet, ende sine voerders, hem ghegheven hebben ende gheven onse roede van den winen te Dordrecht, met alle den renten diere toe behoren, beyde in die poirte van Dordrecht, ende op den water, van ons, ende van onsen nacomelinghen, hem ende sinen nacomelingen te houden te rechten line." (Mieris II, 406; v. d. Wall I, 163). — Deze merkwaardige man, van wiens leven de Jonge, t. b. a. p., bl. 148 e. v., en mr. M. Verbrugge, in „De Fakkel" XIII (Rott. 1837), bl. 41 e. v., eenig bericht geven, verstond bij uitnemendheid de kunst om aan geld en goed te geraken. Junius, Hist. Batav. p. 335, noemt dan ook zijne schatten een *Oceaan van Rykdommen*. Ongetwijfeld is hij groothandelaar (*Kaufherr*) geweest.

Den 18 April 1419, werd Otto v. M. verlijdt met de goederen, tienden, enz., hem aanbestorven en aangekomen bij doode van Hendrik Otten zoon v. M. zijn vader (Holl. Leenreg.). — Eene oorkonde van 3 Dec. 1388, in het Archief van Buren, werd bezegeld door „Heynric Otten zoen, Ghiisbert Otten zoen, ghebrueders, ende Zegher Floriis zoen [1]), poerters tot Dordrecht" (Cod. diplom. v. h. Hist. Gen. te Utr., 2e ser., 2e dl., 1e afd. (1853), bl. 224). De drie verloren zegels zouden ons nader op het spoor hebben kunnen brengen [2]). — Nog in 1597 had de regeering der stad

---

[1]) Hertog Albrecht geeft aan Zeger Florensz. een zestiende deel van het ambacht van Zwijndrecht, Henrikyenambacht genaamd, met de giften van de kerk. 15 Mei 1382. — Op verzoek van den Heer van Arkel bevestigt Hertog Albrecht Seger Florensz. in Hendrik Ido ambacht, Schildmanskinderenambacht en and. goederen in Zwijndrecht gelegen. 19 Sept. 1386. — Dezelfde geeft aan Zeger Florisz. zijne hofstede in Zwijndrecht vrij van alle tienden. 25 Juli 1387. — Dez. verleit Zeger Florisz. met de helft van een achtste deel van het ambacht en ambachtsrecht van Zwijndrecht en met de gift van de kerk in dat ambacht. 7 Nov. 1388. — Dez. vergunt Zeger Florisz. van Kyfhoek eenen welgeboren man tot gewaard rechter aan te stellen in zijne ambachten in Zwijndrecht, o. a. „inde ambacht van Kyfhoec", 25 Dec. 1397. — Dez. machtigt Florens van Kyfhoek eenen gewaarden rechter aan te stellen in de ambachten in Zwijndrecht, die hij van zijnen vader Zeger Florenszoon geërfd had (3 Maart 1399), met wiens nagelaten goederen hij 11 Nov. 1400 verlijdt wordt. (Nibbelink, Handv. v. d. Zwijndr. Waard, bl. 66 e. v.; Mieris III, 319, 447). Den 2 Juni 1398 komt Zeger Florisz. als „Bailliu van den lande van Altena" voor (Mieris III, 680). — De in bov. aangeh. oork. van 3 Dec. 1388 voorkomende „Zeger Floris zoen, poerter tot Dordrecht", was dus een v. Arkel-Kijfhoek, uit welk geslacht ook dat van v. Loon te Dordrecht is voortgekomen. Vgl. Regt, Beschr. v. d. Zwijndr. Waard, bl. 94 e. v.. 111 e. v.; Gouth. en v. Leeuw., in Kyfh.

[2]) Uit Fruin's Oudste recht v. Dordr. II, 7—12, blijkt nader, dat Ghijsbrecht Ottensz. in 1407 niet meer in leven was, en dat zijne wede „jonfrou Alijt, Gher. dr. v. der Haeye" (Heeren Jacobsz., schepen en raad te Dordr. 1387 en verv.), die bij hem twee kinderen hadt, Adriaen en Machtelt, in 1408 hertr. met Florens v. der Dussen. — „Int jaer ons Heren 1407, omtrent sinte Willebrortsdach, doe mijn gen. heer van Hollant uut sinen besit voer Gornichem, doet vanden Arkelsen weder gewonnen was, tDordrecht quame, ghingen tot hem in Otten huus van Malburch (de Poorte Malburg of Mijns Heeren Herberg), die scout, borgemrn., scepen., raet ende achten ghemeenliken, om alrehande saken

Dordrecht verschil met den heer van de Merwede over de aanstelling van eenen Ghijsbregt van Malburch tot schout van acht dagen, om reden, hij „geen borger noch poorter" der stad was. De stad volhardde bij de weigering en benoemde Dr. Adr. v. Blijenburch tot dat ambt. (v. d. Wall VII, 1593—96).

In 1409 waren Ghijsbrecht Nerse [sic. [1])] ende Adriaen Pieter Schaertsz. [2]) wisselaers der stede van Dordrecht. (Fruin, Oudste recht. v. Dordr. II, 15.).

Hertog Willem VI verhuurt zijne Twee Wissels, binnen Dordrecht, voor tien jaaren, aan Wouter van Doornik (Doirnick,

---

ende poyncten willen, diese mit hem te spreken hadden, vanden welken een poynte was, als datsi mynen gen. heer vorscr. baden, alsdat hi sinen schroeders tDordrecht bevelen woude, datse Adriaen Ghijsbrecht Ottenzoensz., dat een wees kijnt ware ende onmondich, horen poirter, tot horen geselle ontfaen wouden, soe hi daerin van sijns vaders doot, diet erfliken hadde, bestorven ware ende hem dat van rechtswegen toebehoerde." Hij werd daarop door „die schroeders tot horen medegeselle ontfaen ende aengenomen." Vgl. Balen, blz. 763. — Dat het geslacht v. M. een schrootambacht te Dordrecht (zie hiervan v. d. Wall, a. w. I, 47, II, 322, 487, IV, 803, VII, 1622) bezat, blijkt ook uit Fahne, t. b. a. p., en de verlijbrief zal, o. i., bevestigen, dat Ghisebrecht of Giisbert Otten zoon een v. Malburg was.

[1]) Gijsbrecht Neysse v. Genderen. Zie hieronder.

[2]) Schaert, een oud geslacht, van elders te Dordrecht gekomen en aldaar sedert 1403 (Oude Pieter Schaert, raad) in 't bewind. (Balen, bl. 196, 282, 298. 979, 998; Dozy, a. w., bl. 105, 112; Beverw., a. w, bl. 53, 85, 100, 95). — Peter Schaert, knape, wordt in twee Brabantsche charters van 1383 en 1392 genoemd (Mieris III, 403, 494; v. Leeuwen, Bat. ill., bl. 1033, 1206); Peter Scaerts soen, in id. van 11 Nov. 1400 (v. Goor, Beschr. v. Breda, bl. 465). Nog in 1515 komt een Pieter Schaert Kerstiaensz als schepen te Dordrecht voor; zeker dezelfde Pieter S., leenman der graeflicheit van Hollant, die 24 Jan. 1498 de brieven mede bezegelde, waarbij Jan Heer van Out Huesden, raad en rentmr. genl van Holland enz., verlijdt wordt met het veer tusschen Dordrecht en Zwijndrecht, „tot sulcken recht ende leene als heer Diric v. Zwiiten, heer van Leyenberch, ridder, dat ghehouden heeft." (Nibbelink. a. w., bl. 110). Hij † 1517, tr. Agatha v. Swieten, † 1549, mr. Dirks dr., raad en procur. genl van 't hof van Holland, † 1502, en van Machteld v. d. Does. (Gouth. a. w., bl. 105, 206; v. Leeuw., a. w., bl. 1113, 1206, waar 1481 voor 1431 moet staan: vgl. Balen, bl. 797).

Woutersz.) [1]), voor dertig Fransche kroonen 's jaars, mids dat er geen andere Wissel meer zijn zal. 3 October 1410. „In welker huer ende pachte voirscreven wy geloift hebben ende geloven Wouter voirscr., ende den genen dien hi dese voirsz. wisselen voirt verhueren sal, te houden, te doen houden, ende te starcken, als dairtoe behoirt. Daerom so en sullen in onser stat anders geen wisselen wezen dan dese twie voirsz. Ende. verbieden enen yegeliken, dat nyemant anders bynnen der tyt voirsz. in onser voirsz. stat enich gelt en wissele, heymelic, off openbair: Ende wairt dat yemant daerenboven dede, so ombieden wy u, ende bevelen onsen scout van Dordrecht, die nu is, ende namaels wezen sal, dat hi dat aen dien also rechte, als dat recht van onser stede voirscr. dair of inhout, sonder enich verdrach, ende sonder ander gebot dair off van ons te hebben. — Ende want ons Jan Emmery [2]) geleent hadde die somme van IIIIc Vrancrixe cronen, dair wy him onse wisselen voirscr. voir in handen geset hadden mit sekeren voirwairden, als die brieven dair off begripen,

---

[1]) Graaf Willem III geeft aan Janne v. Doornic, klerk deezer stad drie ponden 's jaars uit zijnen Tol te Dordrecht. 8 Oct. 1319. „Item heuet mijnen Heere bi siere lettre ghegheuet Janne van Dornic der stede clerc van Dordrecht te sinen liue te lene te houden ende dair na weder an minen Heere te comene iij ꝑ hollants sjaers uter tollen van Dordrecht alle jare te neme tote vastenavonde ter tijd toe dat mijnen Heere hem el wair an anderen sekeren renten bewijs heve ghegheuen." Hij is de eerste, zegt v. d. Wall I, 145, 146, die als Clerc (*Sekretaris*) deezer stad, in egte Gedenkschriften, voorkomt; en zeker dezelfde met Jan v. Dornick, schepen ald. 1325 (Balen, bl. 273). — Van eenen Wouter v. D. wordt nog melding gemaakt in eene Tresoriersrekening van 1420, bij Dozy, a. w. bl. 121.

[2]) „Beveel van den Wissel binnen der stede van Leyden op Johannes Neimery. 15 Aug. 1404." (Scheffer, Graafl. Beveelb. I, 79). — Hij, waarschijnlijk een buitenlander, komt in 1415/16, 1421, 22, 26, voor als 's Graven muntmeester te Dordrecht en als gegoed in Maasdam; 1423, 23 April, onder de „hoghe waertslude" van den Grootenwaard (Mieris IV, 362, 593, 601, 46, 72, 808, 77); zijne weduwe, Lijsbeth v. Overuecht, als voogdes van haar minderjarigen zoon Jacob en andere kinderen, in een stuk van 10 Juni 1442, bij v. d. Wall III, 538. Vgl. Regt, Beschr. v. d. Hoekschen Waard, Zwijndr. 1849, bl. 90, 93; Oudenhoven, Zuytholl., bl. 187; Balen, bl. 1174; Fruin, a. w., II, 58.

welke IIIIc. cronen voirscr. Wouter voirnoemt ons gelient, ende Jan Emmery voirsz. van onser wegen betailt heeft tot sinen gemoede, so dat dair bi die voirwairden dair off, ende die brieven die Jan voirnoemt van ons hadde, doot, ende te nyette syn. So hebben wy weder geloift, ende geloven Wouter voirnoemt, dat hi na desen tien jaren voirscr., dese voirsz. wisselen voirt houden sal in sulken pachte ende voirwairden als voirgeroert staet, also lange ende toter tyt, dat wi him die voirscr. IIIIc. cronen vol ende al betailt sullen hebben, den lesten penning mitten eersten." (Mieris IV, 154, 155.)

Hertog Willem VI verpagt zijne Twee Wissels, binnen Dordrecht, aan Gijsbert Neisse en Hendrik Feitop, op dezelfde voorwaarden, als hij den 2 Oct. des jaars 1410 aan Wouter van Doornik gedaan had. 1 Mei 1413. (Mieris IV, 231). — Beide komen nog als wisselaars voor in 1419; laatstgenoemde nog in 1423 (Dozy, a. w., bl. 114, 115; Mieris IV, 682, 693).

Gysbrecht Neysse was raad te Dordrecht 1414, tresorier 1418, 20, 25, 26, schepen 1424—28, toen hij stierf, en heet op de schepenlijst: Ghijsbrecht Neysse van Ghenderen, Heeren Wouters zoen [1]). (Balen, bl. 284, 287, 380). Zijne vrouw, Suete Willemsdr. v. Beveren, wede van Daniel v. Beveren (Willemsz. ex Geertruid v. Genderen), stichtte na zijn dood de Beverens kapel in de groote kerk te Dordrecht, blijkens den stichtingsbrief van 4 Oct. 1431 (Ib., bl. 99, 952—954).

Heinric Feytop, Hugen soen [2]), was tresorier te Dordrecht 1420

---

[1]) Hertog Willem vergunt aan Gysbrecht en Wouter v. Genderen, om het ingebroken land van Nieuw Vinkenland, „een kleen landekyn, dat sy in pacht hebben", weder te bedijken. 7 Febr. 1414/15 (Mieris IV, 309).

[2]) Hugo Feytop, Heynricx sone, schepen te Dordrecht 1382 (Balen, bl. 277, 349). — Deze familie komt reeds vroeg voor: 1321, 8 Dec., geeft Graaf Willem III vrij geleide aan Hugho, filius Faycops (*sic*) e. a. (Mieris II, 269). — Hughe Feycops (*sic*) Heere Gillis zone erkent Margaretha van Henegouwen voor zijne wettige landsvrouwe en belooft haar hulde en trouw. 21 Maart 1350/51 (Ib. II, 773; v. d. Bergh, Gedenkst. I, 173). — 1445 ontmoet men Willem en 1492 Laureyns Faytop als schepenen te Hulst (Lansberghe, Beschr. v. Hulst, bl. 131, 132).

(Balen, bl. 380; Dozy, a. w., bl. 119) en † vóór of in 1439, in welk jaar zijne weduwe: „Aechte Heynric Feytops wedue", door Fruin, (a. w., II, 82; zie ook bl. 22, 35, 54) vermeld wordt.

„Vrou Margriete van der Merwede, Vrouwe van der Merwede, Steyn (op de Maze by Maseyk), Poelwijk, enz., gezellinne van Heer Willem van Brederoede, gaf in pandschap 1417 Heer Gijsbrecht Neysse, Heeren Woutersz. van Genderen, knape, [getr. met Juffr. Suete Willem Bevers dr. [1])] en aan Heer Henrik Feytop Hugensz., de Baanderye en Heerlikheyd Merwede, mitsgaders alle goederen, erffenisse, tienden, visscheryen en renten, die den voorsz. Heer Willem en Vrou Margriete tusschen Lek en Merwede hadde leggende, en voorts alle alsulcke goeden als den Hove ter Merwede (alzoo luyd den text) nu ter tijd toebehooren. Gegeven op ten 18de in Zulle 1417. En verkochte die Heerlikheyd en 't slot ter Merweden den 7de van Bloeymaand 1424 aan Heer Lodewijk van Praat, ridder, Heere van Moerkerken en Moerkerkenland, haren halven broeder van 's moederszyde." (Balen, bl. 37, 954.).

Te Dordrecht was de wisselhandel dus in handen van aanzienlijken [2]). Komen, behalve de genoemden, nog andere Wisselaars daar ter stede, ook in later tijd, voor?

---

[1]) „Willem die Bever (v. Beveren) Henricksz., magistraat der stad Dordrecht 1365, tr. Jkvr. Geertruyt v. Genderen, Heeren Wouters dr.; zijnde het voorsz. geslachte van Genderen gekomen uyt een jonger zoon van Altena ('t wapen wijst er op, maar ook de dienstmannen voerden het wapen, veelal gebroken, hunner Heeren); uyt welke verscheyde van dien stamme, het schout-, burgemr.- en schepen-ambt binnen Dordrecht hebben bekleed." (Balen, bl. 953; Beverw., bl. 113).

[2]) Ook elders: Te Brussel komen 1255—1300 Everwin (*Cambitor* of *Campsor* (de Wisselaar) en 1299—1319 Jan Everwinsz. als schepenen voor (Alph. Wauters, Les plus anc. échev. de Brux., in Annal. d. l. Soc. d'archéol. de Brux., t. VIII, IX). — In eene oorkonde van 21 Juli 1345 noemt Graaf Willem IV van Henegouwen-Holland Tonis den Wisselaer: „onsen Knaepe" (Mieris II, 694). — Thoenis de Wisselaer, streed 1371, als Brabantsch leenman, bij Bastwyler (Butkens, l. c. I, 669). „Gerardus de Wisselaer, senator oppidi, † 1368; Johannes die Jode, Wisselaer, senator hujus oppidi, † 1412", beiden leden der Illustre Lieve Vrouwen Broederschap te 's Hertogenbosch (Ib. II, 542, 49, 51—53; Oudenhov., Beschr. v. 's Hbosch, ed. 1670, bl. 63, 68, 69; Hermans, Geschdk. Mengelw. ov. N.-Brab. II, 123, 25; *Nav.* XLII, 271, 74).

Te Schiedam en te Leiden werden de Wissels in 't jaar 1351 (23 en 25 Dec.) aan de steden geschonken (Mieris II, 806, 807); doch te Leiden kwam deze later weder aan den Graaf, blijkens v. Mieris, Privil. enz. v. Leyd., fo. 357: „Hertog Albert geeft het bedienen zyner Wissel te Leyden aan Anthonys Paling, Lombaert", 9 Febr. 1393/94.

Den 25 Juni 1404, hebben Coman Floris, als Wisseler te Delft, en Peter Pot, als Wisseler te Rotterdam, den eed gedaan, „die de Wisselers van myns Heren Steden minen Here doen." (Privil. a. b., fo. 358). — Zeer waarschijnlijk is deze Peter Pot niemand anders dan de latere Heer van Middelharnis, Bautersem, enz., ridder (Eques auratus), † 1447, rijk koopman te Antwerpen en stichter van de Salvators Abdij aldaar; die bij testament o. a. de H. Geesthuizen te Rotterdam en te Gouda rijkelijk begiftigde. (Sanderus, Chorographia Sacra Brab. I, 504—514; Schiel. Oudh., bl. 257; Walvis, Beschr. v. Gouda, bl. 198; v. d. Wall, a. w. III, 631). Dat hij uit het Utrechtsche geslacht van dien naam zoude gesproten zijn, als bij Sanderus en door Butkens, ald. aangehaald, wordt beweerd, is twijfelachtig. B. wil, dat hij „die S. Bernardi a°. 1375" geboren werd uit Joannes Pot en Margareta „filia Florentii Domini de Gysenborch in Hollandia." [1])

„Bevelinge van 's Heeren wysselen binnen de steden van Middelburg, Zerixee, Reymerswale en Goes, benevens te Scoenhoven, op Heynric van Wesel." 25 Maart 1412. (Scheffer, Beveelb. II, 22).

„De Wisselaars zyn, ongetwyfeld, voor 't einde der 14de eeuwe, of eerder, ook reeds in Amsterdam geweest; schoon ik 'er geene melding van vinde voor 't jaar 1417 [2]); wanneer Vrouw Jacoba haaren wissel binnen der Stede van Aemsterdam Burgemeester Ysbrant Heynen, die dit ampt, reeds by 't leeven van haaren

---

[1]) Zij wordt bij Sanderus ook Marg. of Maria v. der Delft „Florentii Domini de Gisenkercke filia" genoemd. — Giessen-Oudkerk was van 1465—70 in het bezit van Jacob Pot, baljuw van Zuidholl. en schout van Dordrecht (Oudenhov., Z.-Holl., bl. 294), zoon van Pieter bovengenoemd.

[2]) In 1404 was „Dirc Heynen zoon Wisselaer tot Aemsterdamme." (Mieris, Privil. v. Leyd., f° 358.)

vader, Willem den VI, bekleed hadt, op nieuws aanbeval (Mieris IV, 429). Hij wordt, in de Lysten der Regeeringe, op het gemelde jaar, Ysbrand Heyn Meynertsz *Wisselaer* genoemd. En buiten hem, mogt niemant, hier ter stede, 't zy heimelyk of in 't openbaar, eenig geld verwisselen (Mieris IV, 154, 231)." Wagenaar, t. a. p.)

„De Tol te Sparendam en de Wissel en Tol te Alkmaar door Hertog Philips van Bourgondie gegeven aan Dirk Potter van der Loo en zijne echtgenoote Alyd van der Weyde, voor hun leven". 2 Dec. 1445. (Chron. Reg. o. h. Verv. v. Mieris Chtb., bl. 46). — Den 17 Nov. 1402, gaf Hertog Albrecht zijnen secretaris Dirk Potter „ene hofstede, gelegen in het Noordeinde van den Hage op de Beek, met vryheid, om straaten en bruggen over dezelve Beek te maken." (Vaderl. Chron., Leyd. 1784, bl. 574). Denkelijk is hij dezelfde Dierc Potter die, 25 Maart 1414/15, door Graaf Willem VI met „die hofstat en de woninge ter Loo, in den Ambocht van Voirburch" werd verlijdt; in 1415 en 1417 als getuige optreedt; den 1 Maart 1417/18 van Vrouw Jacoba het „Ambocht van Snedelwyck, in der Prochien van Wadinsveen", in leen kreeg; in 1423 en vroeger in dienst was van Hertog Jan van Beijeren; in 1425 als secretaris van Hertog Philips van Bourgondie voorkomt; en gehuwd was met Lysbet v. d. Does. (Mieris IV, 323, 33, 448, 65, 685, 808, 21. Vgl. Kron. v. h. Hist. Gen. te Utr., in 't Regist. 1846—54; Meerman, Beleg v. Leyd. in 1420, op div. pl.) Hij — meer bekend als schrijver of dichter van *der Minnenloep* — kan de vader geweest zijn van Dirk voorn. geh. met Alyd v. der Weyde (Utrechtsch geslacht?). — De huwelijksvoorw., van 4 Mei 1461, tusschen Dirk Potter v. d. Loo en Katrijn Jacob Buysers dr. [1]), vermeldt het Chron. Reg. a. b., bl. 110, waar ook van zijne leengoederen gesproken wordt.

---

[1]) Zeker uit den Haag, waar „Jonkvr. Jacob Jacob Buysers weduwe", blijkens eene acte van 11 Maart 1498, bekend was (De Riemer. 's Grav., I 1. 82). — Een Jacob Buser, komt 1385 en 1399 onder de vermogende Dordtenaren voor, bij Dozy, a. w., bl. 96, 102. — „Martius 14 Ao. Dn̄ı 1465 obiit Domicella Jacoba de Goch uxor quondam Matthie Buyser Theolenarii Gheervlietensis." (Necrol.

„Te Utrecht komen de wisselaars in de oudste stadsboeken voor, niet alleen als reeds bestaande, maar de door haar uitgeoefende geldwissel was zelfs een bevoorregt bedrijf; zoodat niemand hetzelve mocht uitoefenen, zonder daartoe aangesteld en beëedigd te zijn door de stadsregering. Daarom werden vier personen die, blijkens hunne geslachtsnamen [: Gijsbrecht over de Vecht, Wouter Hawe en Willam Scade van Tulle [1]], tot den aanzienlijken stand behoorden, met eene zware geldboete gestraft, omdat zij zonder zoodanige aanstelling en beëediging den geldwissel hadden uitgeoefend." (Asch v. Wyck, Oude handelsverk. v. Utr. bl. 615, 18.)

Is de aanstelling van nog andere Wisselaars in genoemde steden bekend?

Wie werden in de overige steden van Holland, Zeeland en Utrecht (en in deze stad) tot Wisselaars aangesteld? Q. N.

Ruwheid van het 17deëeuwsche zeevolk. — Wanneer men een blik slaat in de reglementen, die voor en na opgesteld werden voor de schepelingen, en men nagaat, wat deze alzoo *niet* mochten doen, zou men er haast toe komen de Jantjes van de 17e eeuw voor halve heiligen te houden. Daar worden menschen gevonden, die met stichting vernemen b.v. uit de bekende „articulen, geordineert bij Johan van Rinsdorp", [1]) dat zelfs de Watergeuzen „sullen gehouden zijn, 's morgens endt 's avonts boven te comen vóór zy eten ofte drincken, om Goodts Woord te hooren", en dat „alle die ghene die grootlycken floecken ofte sweren, ofte Goods naem lasteren ofte schelden", ten slotte in de boeien geslagen werden.

In dergelijke gevallen is het echter niet ongeraden tusschen de regels te lezen, en vooral in het oog te houden, dat, wat men *niet* mocht doen, juist gedaan werd. Geen verbod of de zonde

Geervl. bij Hoynck v. Papendr. Anal.). — De naam komt ook in 1400 te Utrecht voor (Mieris III, 728).

[1]) De vierde is in de pen gebleven. Vgl.: Oud Muntr. v. Utr., in Tijdschr. v. O. en Stat. v. Utr. 1837, bl. 334.

[2]) Medeged. door *Joh. van Vloten: Volksopstand tegen Spanje* I p. 236.

moet vooraf gegaan zijn. Maar aangezien de menschen, die met zooveel stichting bovengenoemde berichten lezen, een weinig gelijk hebben als zij bewezen, dat al dat lezen tusschen de regels uit den booze is, kan het niet ondienstig zijn hun meer positieve berichten onder de oogen te brengen. Kunnen zij zich daartoe met succes wenden tot Kerkeraden en dergelijke gewijde college's, die over 't algemeen niet zoo bijster goed over Janmaat te spreken waren, ik ben in staat zulk een welwillend advies onder hun aandacht te brengen.

Op de keerzijde van een „Acte Notariael [1]) begonnen metter Jaere 1642 ende geexpireert den lesten december desselven Jaers" vond ik een verzoekschrift van den Kerkeraad van Hellevoetsluis. Hoe dit verzoekschrift daarop gekomen is, weet ik niet. Eerst dacht ik, dat het een concept was, maar het papier droeg aan de linkerbovenzijde een stempel, terwijl echter elke handteekening ontbrak. Ziehier, wat ik gecopieerd heb.

Aende Ed. Heeren, Myn Heeren Bailliu ende Leenmannen van den Lande van Voorne.

Remonstreren seer oodtmoedelyck, ende met behoorlycke Reverentie, den Predicant ende Kerken Raedt van de Hellevoetse Sluys Hr Dienaeren, hoe dat de Lidtmaten van de Gereformeerde Religie aldaer, voor desen geconsidereert hebbende, dat de Ingesetenen opte voors. Sluys daghelycx accresceerden en de daerbeneffens het groote getal vande Bootgesellen die ordinaris aldaer arriveren, dewelcke soe haest als syluyden aen landt syn dagelycx nyet anders en weeten te doen dan de herbergen te frequenteren, soe wel op te heylighen Sabatthen als in de Weecke, daer uyt dan nyet alleen alle Godtloos ende ongeregelheden ontstonden, maer oock dickwils seer grouwelycke dootslagen, gelyck de droeve exempelen daervan maer al te veel en getuyghen. Dat mede doorgaens verscheydene gequalificeerde persoenen, soe van de heeren Directeurs, Bewinthebberen en de andere heeren Gedeputeerde opte voors. Sluys vaceerden, dewelcke dickwils eenighe dagen aen

[1]) Zie aan het slot.

malcanderen aldaer tot verrichtinghe van haer Commissie mosten blyven, sonder dat d'selve Heeren aldaer de Oeffeninghe en de Predicatie van Godes heiligen Woort conden genyeten.

Brielle. JOH. H. BEEN.

Notarisacten van Johan de Bruijne. — Natuurlijk behoorde het medegedeelde stuk weder tot de acten, waarover ik bij het mededeelen der Testamenten van Tromp sprak. Ik heb in het Brielsche Archief gezocht, of ik ook de oorzaak kon opsporen, waarom deze stukken op den zolder van het Brielsche Stadhuis verdwaald waren. En niet te vergeefs. Een Res. Mag. van 8 Juni 1658 deelde het volgende mede.

„Es vermits den overlyden van Johan de Bruyne in syn leven notaris ende procureur binnen deser stede verstaen en de geresolueert dat alle de registers prothocollen acten en de andere stucken tot het comptoir van de voors. de Bruyne eenigsints specterende sullen werden gebracht in de Secretarye der voors. Stede omme aldaer te berusten ende in bewaeringhen te verblyven, gelyck mede Joris Gerritsz. Bode es gestelt tot Curateur in den boedel ende goederen by den voors. de Bruyne naergelaten omme die vercogt ende tot gelde gemaect te werden ter proffytte van degene die bevonden sullen werden daer toe gerechtigt te syn."

Maar dat verkoopen van acten was dan al erg gevaarlijk. Geen wonder, dat de Magistraat erop terug kwam. In de Res. Mag. van 24 Aug. 1658 vinden we dan ook het volgende:

„Alsoo by eeniger weynige leden van de Magistraet serieuselycken es geinsisteert op de vercoopinghe vande stucken instrumenten en de acten notariael specterende tot het comptoir van Johan de Bruyne in syn leven notaris alhyer Soo es by pluraliteyt van stemmen goet gevonden dat byde Curateur gestelt in den desolaten boedel van den voors. de Bruyne een preuve sal werden genomen om 't voors. comptoir int oepenbaer op te veylen ende vercoopen mits nogtans in gevalle bevonden mogte werden de voors. vercoopinghe weynig te renderen dat deselue sal werden

opgehouden, ende dat de voors. stucken volgens voorgaende resolutie sullen blyven opt stadthuys ter Secretarye". —

En dit laatste is alzoo geschied.

Brielle. JOH. H. BEEN.

La pompe funeralle faicte à l'obsèque

DE FEU MONSR DE WASSENARE LE XXVIJE DE JANVIER XVCXXIIJ. [1])

MEDEGEDEELD DOOR

FRED. CALAND.

PREMIER.

C'est asscavoir que la nef de l'eglise des Jacopins à la Haye, du coste de la chappelle des Seigneurs de Wassenare, estoit tendue tout alentour de draps noirs, de la largeur, d'un drap de dix quartiers de large, et devant le crucifix ou lautel estoit tendu de deux draps de large, et aux draps estoient attachez tableaux aux armes de monsr que Dieu pdoint [2]), distant l'ung de l'aultre, environ huyct pieds, et par dessus lesd. draps avoit tout alentour, chandeliers a escuelles de bois noircis, distant les chandeliers ou chandeilles pied et demy, plain de chandeilles de demy livre.

Item est asscavoir, que en la devant dite nef devant la croix estoit faict un autel, ou on celebra la messe de l'obseque, et estoit paree d'ung drap de velour noir figure, a une croix de drap d'or,

---

[1]) Jan van Wassenaar, burggraaf van Leiden, ambachtsheer tot Voorburg, Voorschoten enz., ridder der orde van het gulden vlies, zoon van Jan, burggraaf van Leiden en zijne 2e vrouw Johanna Joosdr van Halewijn. Hij huwde in 1511 met Josina, dochter van Jan Graaf van Egmond. Hij liet twee dochters na en stierf te Leeuwarden, als „zynde gestelt stadhouder en opperste capiteyn in Vriesland" den 4 December 1523 oud 40 jaren en „wert met grote statie in den Hage ten preekheeren clooster begraven (27 Jani 1524), syn begraaffenis assisterende meest alle de Ridderschap en de Edele, met den president en de Raden van Holland". (Bat. ill, Wassenaar bl. 115?).

[2]) pardonne.

la table de l'autel de quatre aulnes [1]) de hault, et de quatre velours de large, à une croix de drap d'or, les courtines de taffeta noir, les chandeliers de l'autel, couverts de drap noir, le passet de l'autel, couvert de drap noir, trainnant jusques au drap quy estoit dessus la tombe.

Item estoit faict un tabernacle, en manière d'une chappelle, distant de l'autel ou on chantoit la messe, environ vingt pieds, painte de noir et couvert en hault par dedans d'un drap noir, la gouttiere estoit de velour noir, de la largeur d'un velour et y avoit bien au tois [2]) de la chappelle, plus de cent chandeilles, et à la gouttiere estoient attachees les armes de mons[r].

Item est asscavoir que dedens le dit tabernacle estoit mise la tombe couverte premier d'un drap noir, trainnant tout alentour dud[t] tabernacle faict de quatre piliers, et le toys en manière d'une chappelle, et per dessus le drap estoit la tombe couverte dung pale de velour noir trainnant jusques a terre, a une croix de drap d'or bien riche et estoint attachees au pale les armes de mons[r] que Dieu p̄doint.

Est asscavoir que aux deux costez dud[t] tabernacle estoient faict torsis de six tourses et aux deux bouts, devant et derriere de quatre torses, c'est asscavoir le torsis du costé de l'autel pour mectre [3]) les misteres, a scavoir le panon que doibt estre le premier au coste senestre, quant on a la face vers lautel, l'escu aux armes de mons[r] ensuyvant, et apres le heaulme et derriere le torsis de quatre torses avoit ung grand torsis seul pour mectre la bannière que est la carree, et la longue est le panon.

Item estoit la chappelle des sgrs [4]) de Wassenare tendu tout alentour de draps noirs, de deux draps de large et du coste de l'eglise, que d'ung drap de large, pour ce que on ne eust peu veoir dedens la chappelle, et aux draps attachees, le armes de mons[r], l'autel couvert de damas noir, a une croix de satin blancq, les chandeliers couverts de draps, le passet de l'autel de drap

[1]) Aunes. [2]) toit. [3]) mettre. [4]) Seigneurs.

noir couvert, au milieu de la chappelle avoit une tombe couverte d'un pale de velour noir, à une croix, de satin blancq, et avoit este la chappelle tendue, depuis l'enterrement de mons^r que Dieu p̄doint.

Item est asscavoir que les aornemens dont on chanta la messe, estoient de velour noir, les croix de zatin rouge et frengen verde, et en la chappelle une chasure de damas noir, a une croix de zatin rouge

Sensuit lordonnān(ce) de marcher vers l'église des Jacopins.

Mardy le xxvj^e de Janvier, apres midy environ trois heures, l'an xv^c xxiij [1]) marchoient premier soixante hō(m)mes vestus de roibes noires, et enchapronnez chascun une torse en la main, attachees aux torses les armes de mons^r, les porteurs n'en avoient milles sur leurs doz, combien que c'estoit la coustume cō(m)me aulcuns disoient.

En apres marchoient les cures et chappelains, et aultres gens deglise de la Haye et des villages de mons^r, en apres suivoient les domesticques, et les escoutettes [2]), en apres tous jeusnes gentilz-hō(m)mes portans chaperons cō(m)me domesticques, apres suivoient les recepveurs, conseilliers, maītre dhostel, chatelain et les escuiers de la maison Leyden et Roo, Wyngaerden et Teylinge, en apres marchoient ceulx du dueil, ayant chascun un paige [3]) portant les queues. Le premier estoit le filz de Charles de Piennes, [4]) le second Rapers, le troisiesme Phls̄ d'Espaigne et le quatriesme messrs Guil̄le Oom, apres suivoit mons^r de Palerme chancellier de Bourgoingne, en apres ung conseillier du p̄lement [5]) de malines, nō(m)me mr̄ē Jerosme de Dorp, en apres suivoient le Sr de Duvenvoirde et le Sr de Schage, en apres marchoient les president et gens de conseil dhollande, ceulx de la Chambre des comptes, les recepveurs et tous ceulx de la court dhollande, en apres

[1]) 1524. [2]) écoutette (schout). [3]) page.

[4]) Zijne moeder was d^r van Joos van Halewyn, heer van Piennes (Vlaanderen).

[5]) Parlement.

suivoient les Estatz des villes dhollān(de) et en apres cō(m)mun de la Haye

Item est asscavoir, que quant tout ledt train du deuil fust assemble en l'eglise et chascun assiz en son endroict et où estoient ordonnees p̄ [1]) le herault, fussent cō(m)mencees vigilles' solempnelles pour mons[r] que Dieu p̄doint.

Item est asscavoir que mons[r] de Palerme estoit assiz du coste de la chappelle des seign[rs] de Wassenaere seul, et estoit le bancq couvert de drap noir et deux coussins de drap noir.

Item ceulx du deuil estoient pareillement assiz du coste de la chappelle, suyvant mons[r] de Palerme et estoient le bancq et la poielle [2]) couvertz de drap noir et huyct coussins noirs.

Item est asscavoir que p̄. bas la chappelle des Sḡrs de W., jusques a lhuys [3]) de la chapelle de Cats [4]), estoit tendue de drap noir jusques à terre.

Item ensuyvant estoient assiz le Sgr de Castre, et le Sgr du p̄lement de malines, mess[rs] Jehan de Duvoirde et le Sgr de Schage et estoient ces bancqs encoire couverts de draps noirs et coussins

Item ensuyvant estoient assiz les president et gens de conseil dhollande, ceulx dela chambre des comptes, les recepveurs, et ceulx de la court.

Cy apres, du mesme coste tous les etatz des villes dhollān (de) et le co(m)mun.

De l'aultre coste, premier, tous les gens d'eglise tous les gentilzhō(m)mes, tous les escoutettes et domesticques

Les vigilles faictes, fust le retour du train tout ung, excepte que ceulx qui avoient porte les torses alloient sans torses en

---

1) Par. 2) Peut-être poële = draaghemel. 3) Porte.

4) Jacob van Cats Laurensz en Elisab. van Heenvliet, ridder, heer van Cats, Catshoek, oude- en nieuwe Cats en Catsrak, heer tot Simonskerke en Brouwershaven, 1447 raadsheer in den Hove van Holland, geh. met Margaretha Oem van Wijngaarden, Godschalksd[r] en Margaretha florisd[r] van Alkemade, stichtten de Catskapel in het klooster der Jacobijnen in den Haag. Bat. ill. bl. 902.

ordonnance vers la maison dud[t] feu Sgr., et les aultres ensuyvant et passoient les porteurs de torses oultre la salle, en la court, et tout l'aultre train demoura [1]) en la salle, lisant miserere et les quatres du deuil estoient devant le bancq de la cheminee, la psaulme dite pour le trespassé chūn [2]) se retira en sa maison, jusques a lendemain environ neuf heures.

Marguedy le xxvij [3]) de Janvier xv[c]xxiij environ noeuf heures, cō(m)mencha lon a marcher vers l'eglise des Jacopins, premier les porteurs de torses, a tout les torses cō(m)me le jour devant, et les aultres ensuyvant, cō(m)me cy devant est escript, mais y avoit les misteres portees p. gentilzhō(m)mes, et marchoient cō(m)me s'ensuit premier un gentilhō(m)me nō(m)me Schote, qui portoit le panon, et marchoit incontinent apres les domesticques, et apres les conseilliers mre [4]) dhostel, recepveurs et les escuiers de la maison, marchoit Adriaen van Dorp [5]), portant l'escu aux armes de mons[r] et apres les gentilzhō(m)mes marchoit Wijngaerde portant le heaulme, apres ceulx du deuil marchoit le herault a tout sa coste d'armes portant sur un cousin de velour noir a teste nue le colier de l'ordre de la thoison d'or, en apres suivoient mons[r] de Palerme, le Sgr de Castre, le Sgr Duvenvoirde et de [6]), S[r] de Schage, en apres marchoit le maistre dhostel Steenbeke portant la baniere et apres suivoient les president et gens de conseil, et aultres cō(m)me le jour devant.

Item est asscavoir que les gentilzhō(m)mes qui portoient les misteres les tindrent [7]) tant que le herault eust mis la thoison d'or estant sur un coussin de velour noir sur le chiefz de la tombe dud[t] feu Sgr, et apres omt le herault a un chascun des gentilzhō(m)mes, en faisant l'honneur et prendoit [8]) lesd' misteres pour mectre en la place, a ce ordonne, cō(m)me est icy devant escript.

Item il est asscavoir que la coste d'armes, et l'espee d'armes dud[t] feu Sgr, ne furent portees cō(m)me les aultres misteres

[1]) Demeura. [2]) Chacun. [3]) xxviij. [4]) Maître.
[5]) Bat. ill. bl. 935. [6]) le.
[7]) tenaient. [8]) prenoit.

triumphā(le)ment, mais furent mises simplement ce jour bien matin sur la tombe asscavoir la coste d'armes et l'espee dessus la coste pour ce que ledt Sḡr ne fust enterre en sa Srie [1]).

Item est asscavoir que quant le train du dueil fut en l'eglise, et chūn assiz en son endroict cō(m)me le jour devant, fut cō(m)-mencee la messe solempnelle p̄ le prieur dudt cloistre, no(m)me frere Jacques de Bloemendaele.

Item fault scavoir que on alla, que unefois à l'offerande et fust apres l'Evangille, et quant fut temps d'aller a l'offerande nulz ne se avanchoit d'y aller que le herault n'alloit guerre.

Item est asscavoir que le herault vint tout premier à Gijsbrecht de Schote, et en faisant lhonneur l'un a l'aultre. luy bailla [2]) le panon, et marchoit tousiours le herault devant, et le suivoit ledt Schote, autour de la chappelle, et ainsi a l'offrande.

Item faut scavoir que avoit deux gentilhō(m)mes Barthelemeeus ēn(de) Adriaen d Egmont [3]) freres, pour recepvoir les misteres, et les tenir, tant et sy longuement que l'offerande fut toute finee, et apres les raportoient ceulx qui les avoient portees a l'offerande, mais ne faisoient point de tour, autour de la chappelle.

Item apres vint le herault a Adriaen v Dorp, et en faisant l'honneur, luy bailla l'escu aux armes de monsr et faisoit cō(m)me devant du panon

En apres vint a Wijngaerde, et luy bailla le heaulme, tousiours en faisant l'honneur cō(m)me devant

En apres vint an maistre dhostel, et luy bailla la baniere

En apres monsr de Palerme a l'offerande

En apres s'en vint le herault an Sr de Duvenvoirde et luy bailla la thoison d'or et marchoit tousiours le herault devant, autour de la chappelle et le raporta incontinent sans faire le tour

En apres ceulx du dueil et apres monsr de Castre et le sgr de p̄lement de malines, le Sr de Schage

---

[1]) Seigneurie. [2]) donna. [3]) Bat. ill. bl. 956.

En apres les curez, chapelains, et gens d'eglise, tant de la Haye, cō(m)me des S̄ries [1]) dud. feu Sgr, tous gentilzhō(m)mes, tant domesticques que aultres.

En après les president et gens du conseil dhollān(de) ceulx de la chambre des comptes, tous ceulx de la court dhollande, tous les estatz des villes dhollān(de)

En apres les escoutettes der Sries du dit feu Sgr, et les domesticques qui n'estoient gentilzhō(m)mes

En apres tout le cō(m)mun de la Haye

Apres l'offerande faicte, bailla le herault, les misteres a ceulx qui les avoient portees a l'offerande pour les remectre en leur place, et marchoit tousiours devant cō(m)me dict est, mais ne faisoit le tour dela chappelle, et en les baillant au herault faisoient l'honneur l'ung a l'autre.

Item les misteres mises en leurs places, fut faict un sermon, p. frere Jacques Nicolas, confesseur dudit feu Sgr, et dura environ demy heure.

Item la messe finee retourna le train a la maison dudt feu Sgr, cō(m)me le jour devant apres les vigilles.

Item est asscavoir que tous les misteres demoureront en l'eglise deux jours, apres l'obseque et y estoient cō(m)mis deux où trois hō(m)mes veiller de jour et de nuyt.

Item est asscavoir que le troisiesme jour toute l'eglise, la chappelle, la salle dela maison furent toutes descendues, excepte la table d'autel de la chappelle, que demoura tendue ung an entier de velour noir, a une croix de satin blancq.

Item au disner, en la chambre de madame estoient a une table, l'evesque de Palerme, le Sr de Castre le filz de Charles de Piennes, un Sgr du p̄lement de malines, et le Sr de Schage, le Sr de Duvoirde, Rapers, Phls̄ d'Espaigne et messrs Guil̄le Oom.

Item en hault desseur la sallette, avoit deux tables, a lune les

[1]) Seigneuries.

president et gens du conseil dhollañ(de), et a l'aultre ceulx de la chambre des comptes et les recepveurs dhollande

Item au cloistre des Jacopins avoit bien dix tables pour les gentilzhō(m)mes et les estatz des villes

Item en la sallette madame l'ancienne [1]) avecq les enfans et a une aultre table, les damoiselles.

Item sur le contoir, madame la jeusne [2]), et a une aultre table deux damoiselles.

Item les misteres asscavoir panon, baniere, coste d'armes, espee d'armes, l'escu aux armes de mons^r et le heaulme, sont mises en la chappelle des Sgrs de Wassenaire, cō(m)me on peuet [3]) veoir au cloistre des jacopins a la Haye en Hollande — (Saken van Staet en Oorlogh 802—1577 p. 108 [Collectie Johan de Witt Rijksarchief 's-Gravenhage]).

Requiescat in pace
amen —

„JOURNAL OF DAGVERHAAL

VAN EEN PLAISIR REISJE, VAN GRONINGEN NA KLEEF, IN 1740 DOOR P. MUNTINGHE J. U. D., A. H. W. DE VRIESE J. U. D., M. VAN BOLHUIS ADVOCAAT EN MIJ THEODORUS BECKERING J. U. D." ENZ. [4])

Vriedagh den 15. Dronken 's morgens te 6 uir onder een lindeboom voor de deur van onz logement de koffi en knapten een boterham, worden ondertusschen het reis en rijtuig vervaardigt, het welk geschied zijnde, gingen opzitten en reeden door allëen na het huis de Voorst, om het zelve te bezien, passeerden van

¹) Sa mère Jeanne van Halewijn † 1529

²) Sa femme, Josine, fille du Comte Jean d'Egmont.

³) peut voir — Maintenant il n'y a plus rien à voir.

⁴) Vervolg van Nav. XLV, blz. 372.

verre het oude huis te Voorst, het huis te Velde genaamt, en kwamen quartier na seven voor het nieuwe huis, latende ons rijtuig in de laan voor het ijzeren hek van de bassecour an de sorg van een meid van het huis bevolen; edogh voor en aleer onze voeten in het zelve zetten, zullen in het kort de geschiedenis bij wat gelegenheid dit koninglijk huis gebouwt is, voor af laten gaan. De oorzaak van het stichten dezes huis is geweest Arnold Justus van Keppel Graaf van Albemarle en Gelders Edelman, een heer van sonderlinge verstandt en vrolijken inborst, waardoor het geluk hadde van zig al vroeg in de gunst van William de Derde, Koningh van Engeland, in te wikkelen, met wien, toen dezelve nog alleen Prins van Orange was, hij de eer had te gelijk tot Leijden op de Academie te studeeren, en familiair met hem om te gaan, waardoor deze hoogachting voor hem met er tijd zodanig toenam, dat, gemelte Prins Koningh van Engeland geworden zijnde, hem niet alleen verhief tot de hoogste waardigheden, maar daar en boven beschonk met considerabele giften van geldsommen en andere presenten.

De moeder van dezen heer, met haar verdere familie onthielden zig in de Voorst op haar slot, het huis te Velde genaamt, dog dezelve geen groote goederen bezittende, waarvan haar talrijke huishoudingh onderhouden konde, verviel wel haast onder de magt van haar crediteuren: dit haar soon, die toen reeds geheime raad van den Koningh was, ter ooren gekomen zijnde, wierde daarover zo mismoedig en droefgeestig, dat geheele dagen al suffende liep zonder een woordt bijna te uiten: zijn Weldoender, die voort bemerkte dat er wat an haperde, liet na de reeden vragen, dogh hij al te edelmoedigh van den slegten staat van zijn familie te openbaren, gaf geen voldoendt antwoordt, evenswel de koningh zelfs hem vragende en ordonnerende de waarheid te zeggen, beleed rondborstig, hoe het den slegten staat van zijn familie was, die hem

dus droevig maakte, dewijl geen raad zag om dezelve te redden; de Koningh de reeden verstaan hebbende, gaf hem een assignatie van 60000 guldens op zijn Domeinraden waarmeede de familie gered en de Graaf zijn voorig vrolijk humeur weeder gegeven wierde. Naderhand zijn koninglijke Majesteit in Gelderlandt komende, vereerde de familie die zo genereus gered en behouden hadde, met zijn præsentie op het huis te Velde, bevindende de situatie van dat zelve zo angenaam en zo bekwaam ter jagt gelegen, dat resolveerde op goedkeuring van Mevrouw van Keppel, alhier op haar landt een jagthuis op te rigten, het welk zo superbe opgebouwt wierd, dat met deszelfs kostelijke meubelen, plantasien en verdere cieraden, twee en viertig tonnen gouds gekost heeft. Dit gebouw volveerdigt zijnde, wierdt door den Koning met alles wat er in en an behorende is, an zijn grooten gunsteling, den gemelten graave van Albemarle, geoffereert en present gedaan, daar en boven hetzelve dikwijls een geruimen tijd met zijn koninglijk persoon nog meerder luister bijzettende; de Gravinne Weduwe nog in Leven is dit huis nog bezittende, houdende evenswel de meeste tijd haar verblijff in 's Graven Hage, alwaar zij met haar familie een heerlijk leven voerd, van de goederen, haar gemaal bij zijn leven van de koningh zijn genereusen begunstiger, geschonken.

Dit gepræmitteert hebbende, zullen een klein relaas doen, hoe het zelve gevonden hebben: dit treffelijk gebouw is gelegen aan de regter zijde van het oude huis boven genoemt, in een plantasie van hoven en keurige laanen, de ruimte wel van twee uiren in de rondte beslagende, heeft zijn ankomst van Zutphen door een lange roijale breede allee, an weerskanten met doolhoven, wandelwegen, renperken en schietperken onder het geboomte beplant, van waar men door een ijseren blauw geverft hek, met lofwerk verciert en an beide zijden gevest an twee dikke

vierkante hartsteenen pijlaren, uit de graft die het geheele huis omringt opgemetselt koomt op de bassecour, gevloert met kleine gebakken steentjes, pronkende aan beide kanten met magnifique vleugel gebouwen, die door gallerijen halve maansche wijs met sarken pilaren zijn vast gehegt an het groote huis, doende zig in de midden van de bassecour koninglijk op; is een ruim vierkand gebouw, volgens de Italiaansche boukunde, vijf etages hoog opgehaalt, van geele Benthemer steen of sark, en gedekt met een krom gebogen dak van leijen, van boven plat met loot bedekt, in wiens hoeken vier dikke sarken schoorsteenen uitkomen, tusschen welke gemelte dak omheint is met een suffisant houten gesneden richgeling. Traden an de regterhand van het huis onder de gallerije in de kelder vertrekken, zijnde meest voor de domestiquen, behalven een de Porcelein kelder genaamt, gemeubileert met keurig Iapons en Saxis porcelein, konstig gegoten en gedreeven koperwerk, een Cinees zilver koffikan met deszelfs toebehoren, op een klein zilveren gerridon staande, en meer andere kostelijkheden; hier van daan langs seventijn steenen trappen opgaande kwamen an de voordeur in het voorhuis, bezagen an de linkerhand de slaapkamer van de Graaf en Gravinne, behangen met groen damast, gemeubileert met een kostelijk Lit d'ange en Iapons verlakte kisjes, beneffens een kabinetje, op een vergulde gesneden voet, zijnde geheel van schilpad, met goud, silver en peerlemoer in allerhande konstige figuren, van binnen en buiten, ingelegt, hebbende dertig duisent guldens gekost. Van daar kwamen in de visite kamer van de Gravinne, alwaar hongen de schilderijen van de Graaf: Gravinne, haar Soon en Dogter, en de bisschop Fenelon van Camerik. Vervolgens de eetzaal van de koningh William, met gordinen voor de vensters van roodzijden damast met goude passementen beboord, de muuren met keurlijk eijken houtwerk bekleed, waarop de pourtraiten hongen van William, Maria, George en

Anna, verders hier een speelhorologe en grote spiegels. Op de tweede etage kwamen eerst in de kamer van de Prins van Orange, behangen met geel gebloemde zijde, zagen hier een canape en garde de feu door de Gravinne konstig geborduurt: de konings spreekkamer waarin de pourtraiten levens groote, van Williams Moeder, Fredrik Henrick, Willem de Tweede etc: voorts in de konings slaapkamer, heerlijk behangen met rood damast bijna belegt met breede zilvere passementen en franjen, de solder was geschildert en an de kanten met considerabele dikke zilvere franjen ter lengte wel van een voet, voorzien, die over het behanzel heen hingen; een Lit d'anges van rood damast met zilvere passementen en franjen belegt en behangen, de konings stoel met zilver laken geheel overtrokken, van gelijken het kussen daarin, het voetkussen van rood fluweel met zilver; een heel groote spiegel met een massijf zilveren rand van een voet breed en halve vinger dik, onder dezelve stond een groote langwerpige vierkante massijf zilveren tafel, hebbende het blad tijn duisent gulden gekost, an de zijden van deze tafel twee grote zilvere gerridons; voorts nog zilveren armblakers en vier zilveren brandijsers onder de bonte marmeren schoorsteen; an de eene deur van deze kamer was een slot van koper verguldt, met 6 grondels of knippen, dat 500 guldens gekost hadde; hebbende deze kamer an meubileren alleen sestig duisent guldens gekost. Uit de slaapkamer traden in het schrijfkabinet van den koningh, ande deur meede een slot van 300 guldens en een schrijftafeltje ingelegt zeer fraij met schilpad en zilver verguld; hiernaast was nog een kabinetje, in het zelve een rustbed van de koningh van roode zijde, van boven met een kostelijk hooft, an de deuren was het eene slot van 400 en het ander van 500 guldens. Verders waren nog op deze verdiepinge, de slaapkamer van den hertog van Marlenbourgh en an hetzelve het kleer kabinet; de

spiegel-kamer etc. Op de derde etage kwamen in de slaapkamer en kabinet van de milort Silkerken: de bibliotheek van de Graaf, waar an deszelfs slaapvertrek toen nog ongetrouwt was, en deszelfs schrijfkabinet, daar an de slaapvertrek[ken] van zijn Pages: alle deze kamers en kabinetten waren heerlijk behangen en gemeubileert. De vierde etage was half zo hoog als de anderen en op dezelve altemaal vertrekken met glad eijken houd beschoten en proper gemeubileert, gingen van daar over de soldering na het pladt, voorgemelt, van waar het gezigt hadden over de plantagien en hoven an de zijden en agter het huis, zig uitstrekkende na het dorp Almen, waar van de toren op het middel pad correspondeerde, gemelte tuin had drie fonteinen, dog die niet springen konden, dewijl de waterbuissen, die uit het riviertje de Berkel afgeleit wierden, door die van Zutphen voort na de doot van koningh William, geruineert waren, omdat gemelte fonteinen na haar voorgeven zo veel water verslonden, dat haar molens, die door dat riviertje moesten gedreven worden, daar door verhindert wierden. Van het pladt weder neergaande, kwamen langs een fraij eijken wenteltrapje beneeden in het voorhuis, salariseerden de meid die ons anwijs gedaan had en gingen door de groote voordeur uit het huis over de bassecour, alhier weder op de wagen klimmende verlieten het huis de Voorst, te half negen, en kwamen voort daarna an het eind van de laan, alwaar twee stuivers tol moesten geeven, arriverende te negen uir in de stadt Zutphen door de Nieuwstads Poort, en namen ons logement in de herberg de stadt Munster. Na ons alvorens wat genettoijeert en in ordre gemaakt te hebben, gingen een tour doen na het coffihuis, vonden aldaar den heer Advocaat de Bruin, oude academische kennis van den heer de Vriese, ons reiscompagnon, met welke na een nimeegs moltje gedronken te hebben, een wandeling door de stadt deeden, bezagen onderweegs de groote kerk van St. Walburgh, geboudt

Zutphen

door Graaf Otto van Zutphen, in het jaar 1105, in het midden van deze kerk hangt een holle groote ijsere kroon regt boven het graft van Grave Otto en zijn vrouw Sophia, Erfdogter van Zutphen, zijnde deze kroon verguld geweest, dat door de tijd zo beslagen is, dat na zilver het welke eenigen tijd in de grond gezeten heeft, nu is gelijkende, waarom de Zutpheners tegenswoordig zeggen dat dezelve van massijf zilver gegoten is, dog de historie van laatsgemelte Graaf Otto melt duidelijk het contrarie. An het einde van de kerk bij de toorn, zagen een magnifique geel koperen gegoten doopvonte, rondsom met beeld en lijstwerk kostelijk verciert, hebbende met deszelfs dekzel wel de hoogte van tijn voeten, waar van de Zutpheners roemen, dat wij [*sic*] dezelve, te Zutphen komende, niet zag, Zutphen niet gezien hadde. Deze vonte wierde weleer Prins Fredrik Henrik van Orange angeboden, om ze tot geschut te laten vergieten, dog dezelve behaagde hem zodanig, dat dit present van de hand wees, zeggende dat het onvergeeflijk zoude zijn, zulk een merkwaardigh konst-stuk te vernietigen. Verders de kerk rondgaande wees ons den heer de Bruin een kanon-kogel in de muur gemetselt, die in het jaar 1572, toen Don Frederik de stadt belegerde, door het venster schuins agter de predikstoel in de kerk geschoten was, alwaar het gat daar toe in gekomen was, met een rond ruit gestopt was; in het koor zagen een oude houten regterstoel van voren met drie trapjes, bij oude tijden gebruikt door den rigter, om onder den blauwen hemel, op het kerkhof onder een boom, regt te zitten. Gingen uit het koor in een verwulft vertrekt, in de midden met twee kantige pilaren, waarin de bibliotheek van het oude Collegie der twalf Kanonniken van St. Walburgh, nog in wezen was, zo als het de papen gelaten hebben, zijnde bijna alle folianten en heel veel op pergement gescreven, in swijnsleren banden, met koperen hoeken en krappen, leggende de eene neffen den ander, door het geheel ver-

trek, op lange lessenaars, met koperen ketjes [kettinkjes] an het zelve vast; deze bibliotheek is naderhand vermeerdert met een groote kast met moderner boeken, door Wiardus Valkius, gelijk op dezelve in deze woorden te lezen stond:

Doctor et Ædilis Wiardus Valkius
hancce Bibliothecam auscit libra-
ria hacce repostis; Euge bonum
factum dignum hoc memorarier
aevo
CIƆIƆCCXVIII

in de vloer waren hier en daar steenen, waar een grote honde poodt in gedrukt stondt, zonder twijffel toen nog niet gebakt waren, op het tichgelwerk door het overlopen van een hond geschied, en naderhand hier om reden door de papen ingeplaast, om haar zeggen an de gemeene man eenigen schijn te geeven, dat de duivel op een nagt aldaar gedanst heeft, en de bibliotheek van alle geuse boeken gesuivert. Uit de kerk komende vervolgden onze wandeling, bezagen de huisen van de Grave van Flodorf en de Barons van Hekeren en Engelenburgh, beneffens eenige modern nieuws getimmerde van de heeren van de regeeringe en particulieren, zijnde de stadt anders doorgaans maar van slegte en oude gebouwen verzien. Onze promenade gedaan en den heer de Bruin weder an het coffihuis geconvoijeert en van zijn Edh. afscheid genomen hebbende, gingen de maaltijd houden ten huisse van monsr Bakker, in het ordinaris de Keisers Kroon, in gezelschap van eenige officieren van het guarnisoen. Vertrokken quartier voor twee uir van ons logement en uit de stadt Zutphen, over den IJssel langs een schipbrug, geevende an het opkomen van dezelve 7 stuivers tol, dronken even buiten de stad an een herberg, nabij de steenbakkerije van den heer de Bruin, een glaasje Nimeegsche mol, blijvende op de wagen zitten; reeden quartier voor drie door het dorp Brummel [Brummen], en namen te drie uir voor de herberg *Ruzt wat in*

de lugt, bij den Keulschen voerman Steven Bitter, iterum een glaasje nimeegsche scharbier; arriveerden quartier na drie tot Dieren in de herberg de Princen Kroon, bij Bitter Bitter, begaven ons niet lang daar na op weg om het Princen Huis in ogenschijn te nemen. Dieren.

Dit vorstelijk huis is eerst gebouwdt door Willem de Tweede, Prins van Orange, die meede hier beneffens een heerlijke wildbaan liet aanleggen, van vier uiren in de rond, maar tegenswoordig niet meer in wezen; naderhand koningh William III hem succederende, heeft hetzelve herbouwdt in dier voegen als het nu gezien wordt, vercierende daarenboven de tuinen met levendige watersprongen en aardige grasparterres: dezelve komende te sterven heeft het huis met deszelfs rijke landerijen, en de geheele heerlijkheit Dieren, ingevolge testament nagelaten an de Prins Joan Willem Friso, en is door deszelfs ontijdige doot bij erfregt vervallen an zijnen eenigen zoon Willem Karel Henric Friso Prince van Orange, onze stadhouder, die hetzelve zedert zijn vaders doot gerust bezeten heeft. Gemelte huis is gelegen an de linker zijde van de gemeenen postweg van Zutphen op Arnhem, een weinig buiten het dorp Dieren, schietende van agteren met zijn hoven na de stad Doesburgh, is rondsom beplant met een bos van brave en hoge boomen en strekt zig uit in de breete van voren, neffens een ruim plein, halvemaansche wijse omheint met een houten barrière van drie of vier voeten hoog: is geboudt derde half etage hoog, dog in verre na zo regulier en pragtig niet als het Loo en het huis de Voorst, alhoewel in zijn vierkant groter als het laaste; heeft van voren in de breete vyftijn Engelsche schuiframen, beneffens bijna in de midden den ingang, zijnde een groote vierkante poord, door welke men op de binnen plaats komt; wij alhier op deze plaats komende, traden langs eenige sarken trappen an de linkerhand in het huis, bezagen onder en boven alle kamers en kabinet-

jes, met deszelfs behangsels en meubelen, dog dezelve niet heel kostelijk en van overgrote waardie zijnde als gewoon waren te zien, zal van stukje tot stukje die op te halen niet nodig zijn. Het huis bezien hebbende, als meede van boven uit hetzelve de hoven begluirt hebbende, die niet al te best in ordre waren en geen zonderlinge opmerking waardig, keerden na onzen herberg terug, ontmoeten aldaar voor de deur een man gaande geheel in een gestel van latwerk, zijnde tweeenvijftig jaren oud en van een heel klein kind af, an alle zijn leden, zodanig beroert geweest, dat schrikkelijk om te anschouwen was, dog had zijn volkomen verstand, maar moest om zijn wil en begeren te uiten, en zig op zijn stellagie met raden voort te stoten, hem bijna doot arbeiden; in huis komende gaven een visite an den bestemoeder van den hospes, zijnde een vrouw van hondert en drie jaren oud, volkomen bij haar verstandt en dat te verwonderen was, van gezigt en gehoor bijna als een jong mensch, dog zo zwak van lichhaam dat meesten tijd moest te bedde leggen; zij was geboren in het dorp Steender[en] en klein uirtje van daar an de overzijde van den IJssel gelegen, en verhaalde ons hoe zij in de Spaansche en Fransche oorlogen, met haar huisgezin geplaagt en gesormenteert was van den vijand, beneffens meer andere oude dingen, maar alles wat hedendaags geschiede en haar gezegt wierde, was zij voort weder vergeten. Vertrokken van Dieren precijs te vijff uir, reeden voorbij het Huis en voort daar na van verre op ons linkerhand de stadt Doesburg, leggende an de overzijde van den IJssel, passeerden het dorp Ellekom en kwamen te half ses voor het heerlijk Adelijk Slot Middachten, toebehorende den Heer Baron Rhede van Ginkel, Generaal Lieutenant en thans wegens de Staadt extraordinaris Envoijé bij zijne Pruissische Majesteit; dit gebouw is cierlijk en groots, in een ruime graft, volgens de moderne Italiaansche boukunde, vijf etages hoog, van

Middag-ten.

gebakken steen en sark, opgemetzelt, en van boven gedekt met een leijen dak, op de vier hoeken met een fraijen schoorsteen pronkende. Wij gingen over een steenen brugge en kwamen door een groote magnifique deur in het huis, stonden als ontzet op het eerste gezigt, wegens den overheerlijken kostbaren en regulieren architecture, den entree van een ruim vierkant, de muuren opgehaalt met marmer, waartusschen in nissen de schilderijen van Belsarius en Zisska levens groote, in haar krijgsgewaad, staande onder de eerste deze inscriptie:

Belsarius Imp. Iustiniani Summus copi-
-arum Dux. Terror hostium, Imperii
Conservator, Africus, Italicus, Persicus.
Cui gloria rerum gestarum crimini Invi-
-dia miseriae fuit.

en hiertegenover onder de tweede:

Zisska Hussitarum in Bohemia Dux
atque Protector, defensis egregie partibus,
meliorem mortem mercibus peste abreptus
fuit. Anno 1424.

Behalven deze stonden nog twee Pruissische Grenadiers, levens groote geschildert, an den doorgang, waardoor men anstons uit het voorhuis, midden in het huis onder een magnifique koupel kwam. In dezelve zag men regt uit eèn dubbelde trap van glad eijken houd, lopende an weerskanten in een halfrond op na de vertrekken van de tweede verdiepinge; verders was deze koupel, boven het huis met een lantaarn uitstekende, geheel verciert met konstig beeldwerk en oorlogsinstrumenten, alles fraij gegipst. Traden uit het voorhuis an de regterhand door een dubbelde deur in het groote salet, hetwelk behangen was met de schilderijen levens groote van den tegenswoordigen nog levende generaal van Ginkel, zijn vader de Graaf van Athlone, Grootvader, de Prins Eugene en de Markgravinne van Pruissen; ook stondt in deze kamer onder anderen

de stoel van den Koningh van Pruissen, in het jaar 1738, toen een visite an den baron van Ginkel op dit huis gaf, expres voor hem gemaakt, van gemeen greinen houd, hebbende een vierkante zit en van agter een steun van digt houd behalven op de kanten en boven een weinig uitgehold, staande onder op vier lange poten, gelijk de schrage van een wasvat, omdat de andere stoelen te gemakkelijk voor hem waren, volgens zijn voorgeven. Uit deze kamer kwamen in een ander, met rode zijde behangen, en een lit d'anges had van dezelfde stof en kleur, alsmeede drie konststukken, zijnde landgezigten op pergament met de pen geteikent door den Secretaris Elias Vos, waarvan de twee kleinsten verbeeldeden het huis Amerongen en het oude huis Middachten, het derde een landschap, wel ses voeten hoog op papier. Van hier door een kabinetje met kostelijke schilderijen voorzien, kwamen in het groote benedensaal, behangen met gebloemde geele zijde, hebbende boven de eene deur een geschildert gekroont hert, aleer in het bos bij het huis gevangen. Toen in de gestoken kamer, behangen met tapijten met Landschappen, het Ledikant van rood fluweel, een kabinetje, tafel en spiegel van noteboomen houd met zilver zeer fraij ingelegt, in de schoorsteen en boven de deur schilderijen van bloemwerk.

Hieran het kabinet van de Gravinne, pronkende met keurig Saxis porcelein, en haar kamer behangen met landschapstapijten, beneffens haar pourtrait. Vervolgens het klein saletje, daar de Koningh van Pruissen geslapen had op een rusbedde. Gingen langs voorgemelte heerlijke trap na boven op het groot bovensaal, alwaar de schilderijen van de Stamouders van het Huis, beneffens die van de Koningh en Koningin van Pruissen stonden en an de muuren op het behangzel hongen. Bezagen verders de andere kamers en kabinetten, kostelijk behangen ende gemeubileert, alsmeede de roijaale keldervertrekken, waaronder de keukens en eetzaal van den Generaal waren;

gingen van hier opwaars weder uit het huis, en over de brug na onze wagen; reflecteerden onderwijl nog boven in de gevel het wapen van den Grave van Athlone, Stichter van dit huis in het jaar 1697 waaronder deze woorden: *Malo mori quam Foedari.* Stapten vervolgens weder op ons rijtuig te half seven, reeden quartier voor seven voorbij het huis de Cruishorst, an de linkerzijde van de weg leggende, en dronken te seven uir an de herberg de Roskam een glaasje mol op de wagen, passeerden voort daarna het huis van den Generaal van Spaan, en draiden even voor het dorp Vellep van den groten weg, rijdende regs af door een laan na Rosendaal, alwaar **Rosendaal** te half agt arriveerden in den herberg, verzagen onze maagjes met hetgeen ons den hospes opschapte, en namen de nagtrust in één kamer.

Saturdagh den 16. Vervoegden ons 's morgens te agt uir na den heerlijken lustplaats Rosendaal, behorende den Baron Tork, Heere van Rosendaal en Burgemeester tot Wageningen, gingen van den herberg direct door een breede open laan op het huis an, en kwamen op de groote plaats voor de stallingen met Engelsche glasen, alwaar ons een knegt te gemoete kwam, om ons in het bezien van de hoven te geleiden en anwijs te doen; traden regs af van gemelte plaats, door een ijseren hek, in de tuin voor het huis, verciert met twee vierkante groote bloemperken, in welkers midden ijder een altijd springende fontein was, die het water opgaven door het gedrait horen van een vergulden Triton; voor in het midden van dezen tuin, an de graft die het huis omringde, was een groote cascade, pronkende van boven met twee groote hartsteenen leggende riviergoden, leunende op haar fontes, waaruit twee dikke stralen water met geweld uitborsten, en rolden langs een menigte groote koperen schulpen, met een groot gedruis, in gemelte graft, verheffende zig even voor deze cascade, uit het water van de graft, een treffe-

lijk sprong dertig voeten hoog. Van hier gingen tusschen de twee bloemperken door na de terras, vlak over het huis, alwaar het grotwerk, hier tegen an leggende, vernieuwt wierde. Langs deze terras opklimmende kwamen in een magnifijk agtkantig hartsteenen huisje, van boven met een toorntje pronkende en leijen gedekt, van binnen kostelijk gemeubileert met konstige fonteintjes van porcelein, groote Iapons porceleinen beelden, een rood zijden dubbelden armstoel waarboven een verhemelzel van dezelfde stof en kleur, beneffens konstig schilderwerk en verguld lofwerk; door dit huisje heen kwamen in de orangetuin alwaar een menigte orange en lauwrierboomen met andere gewassen, gerangeert stonden in verscheide rijen om een altijd springende fontein. Verder gaande door een poort, kwamen onder het geboomte door in den grooten tuin, alwaar drie considerabele groote vijvers agter malkander lagen, den eene wel vier of vijff voeten boven den ander, tusschen groote en lange alleen van eijkenboomen, hebbende de eerste. vijver an weerskanten een lage gallerije van grotwerk, alsmeede in de midden daar zij van de tweede vijver afgeschoten was, een treffelijke cascade en fonteinwerk, dat nog niet ten eenemaal voltooit was, maar nog an gewerkt wierde. De tweede vijver wat smalder als den eerste, hadde an beide zijden meede prielen met groente overdekt en van binnen een fonteintje en cascade. Bij de derde vijver langs gaande, kwamen an het eind van den tuin, bij het groote nieuwe werk (gelijk de knegt zeide) zijnde een magnifique nieuws geboude amphiteater van sware ronde pijlaren ondersteunt, daaronder een heerlijke cascade van vijftien vallen van blauwe sark, tusschen een grotwerk van marmere tappen uit de onderaardsche holen van het eijland Candia, en andere zeegewassen, daartusschen hier en daar stukken van bergkristal; an de zijden was het beschildert met heidensche goden en godinnen,

op dezelfde manier als die van het Loo. Van hier an de andere zijde van de gemelte vijvers komende, kwamen dwers door een allee en een tuintje met vrugtbomen beplandt, in het doolhof, zijnde een groote vierkante tuin, waarin de doolwegen beplandt waren met hooge beukenheggen, op dezelfde manier als het groote doolhof tot Versailles. In de midden was een groot rond prieel van groente, boven rond met een lantaarn als een koupel, waaronder een agtkante gemetzelde kom, waardoor het beekje dat van boven van het gebergte afquam en door den tuin liep, heenvloeijde.

Al dolende weder uit dezen doolhof gaande, kwamen dwers door een laan van hooge boomen in een tuin met vrugtboomen, bloemen en plantgewassen voorzien, en van daar door een diergelijke, voorbij den schouburg of comedie (van marmen en hartsteen cierlijk opgebout van binnen pronkende met een deftig geschildert toneel met schermen en acteurs, waarop men uit het huis over de hoven, fonteinen, grot en terraswerk vlak het gezigt hadde) in een ander met lage heegjes in vier parterres afgeschoten waartusschen aardbezien en kerseboomen, lopende voornoemde beekje regt door dezen tuin en maakte, in een breede gemetzelde goot vier kleine kascaden, en een lagen sprong van water als een arm dik in een ronde kom voor een klein prieeltje. Gingen van hier weder af langs de trappen van de terras in den tuin voor het huis, en kwamen door het ijseren hek, daarin gekomen waren, weder op de plaats voor de stallingen, passeerden aldaar den fontein met het Fortuin, en gingen bezijden de stallingen in het Faizantenhof, van waar langs den agter allee, in welks eind een arke triomphaal staat, eindelijk door een groot hek van ijzeren traelien buiten de hoven van Rosendaal kwamen, en arriveerden voorbij den papiermolen, die door het water der fonteinen van gemelte plaats wierd omgedreven, weder in onze herbergh, quartier voor

10 uir, zijnde ondertusschen aldaar gearriveert den heer Böhmer, gewezen Consul in Spangien wegens den Staat. Vervolgden te 10 uir onzen reis en reeden tusschen het gebergde door langs een breeden weg, an weerskanten met drie dubbelde reijen eijkenboomen beplandt, hebbende een heerlijk gezigte op de torens der stadt Arnhem, lieten voorts de heerlijkheid Clarenbeek an onz linkerhand leggen, passeerden door tabaksplantasien en kwamen met de klok-

Arnhem. slag elf uiren tot Arnhem, nemende den intrek in den herberg de Pauw, bij monsr de Roij.

Na onze maagjes een weinig voorzien hadden; gingen een promenade door de stadt doen, bezoekende onderweegs de Geldersche jonkers in het koffihuis, tegenover het Hoff van Gelderland, en gingen langs den Rhijn weder na den herberg. Vertrokken weder te half een uir uit Gelderlands hooftstadt, door den Rhijnschen poort, gevende een stuiver straatgeld, passeerden langs den hogen weg voort na een uir over Klingelbeek (een snel stromendt watertje, dat an de regterzijd van den weg een koornmolen omdrijft) latende even van te voren de plaats Hulkestein, van den heer van Reuven, an onze linkerhand leggen; hadden van dezen hogen weg een charmant gezigte over den Rhijn en bijkans den geheelen Betuwe; kwamen te half twee in het dorpje

Oosterbeek. Oosterbeek, alwaar voor de herberg het Fortuin een glaasje bier dronken, bij gebrek van mol, gaande onderwijls onze reiscompagnon den heer de Vriese, een visite afleggen bij den soon van den Pastoor van het dorp, zijnde weder een oude academische kennis van zijn Edelh: zagen alhier tusschen de herberg en de kerk, an de linkerhand van de weg, de ruinen van het oude huis de Rhaa, eertijds een groot en sterk gebouw, waarop den gelukkigen priester Bernulphus zijn woning hadde, toen in het jaar 1027 Keizer Koenraad de Tweede met zijn Gemalin Gisela na Utrecht reisde, om de kapittelheeren in het verkiezen van een nieuwen bisschop te vereenigen,

en in dit dorp komende moest zijn gemalin wegens haar hoog zwangerheid agterlaten ten huise van dezen priester vervolgende hij zijn reize na Utrecht. Daags daaran beviel de Keizerin van een zoon. De pastoor niet traag, snelde na den Keizer en wenschtė hem geluk met de geboorte van zijnen zoon, waarover de Keizer zich dusdanig verheugde, dat dezen armen priester Bernulphus verhefte tot de waardigheid van bisschop van Utrecht, hebbende de Kapittelheeren, dewijl het niet eens konden worden, de verkiezing daarvan an hem afgegeven. Deze jonge Prins is naderhand Keizer Henrick de Derde geweest, die meede an dezen Bisschop considerabele giften gedaan heeft.

Wij arriveerden vervolgens te twee uir van den hogen weg, beneden an den Rhijn, tegenover het Drielsche veerhuis en wierden na een half uir wagtens, al kloetjende overgezet, landende voort daarna in de Betuwe, nabij het dorp Driel. Gingen weder opzitten en reeden over den Rhijnschen dijk, voorbij het gehugt Mekren, langs den Grift, en passeerden de heerlijkheid Parik, betaalden aldaar an het tolhek agt stuivers tol, arriverende quartier voor vier in het dorp Elst, refraicheerden ons met een nijmeegs Elst. moltje, en een lekker boterhammetje van vers brood door den hospes, die met een bakker was, zelfs gebakken. Tegen de herberg over an den ander zijde van de Grift was gelegen de buitenplaatz van den heer Vriejenes [1]) Baron van Someren, capitein van de dragonders. Dit dorp braveerde oudtijds met een aanzienlijk slot, dog van hetzelve zijn tegenswoordig geen reliquien meer overig, de kerk is van een wakkere groote, pronkende met een vierkanten ouden cierlijken toorn, zeer hoog twee transsen boven malkander van gebakken steen en hartsteen opge-

[1]) Waarschijnlijk dez. als Van Someren heer van Vrijenes, wonende op den „Eshof" te Elst, voorkomende in een raadsignaat der stad Nijmegen van 27 Dec. 1737. Red.

metzelt, en overal met beelden van Paapsche Santen bezet. Deze toorn is in het jaar 1588, toen de Nijmeegschen in de Betuwe alles verwoesteden, en dit dorp mede ruineerden, door de brand van haar bovenste houdwerk berooft, dat na de proportie vån het steenwerk te rekenen, van een considerabelen hoogte moet geweest zijn. Vervolgden onzen weg te vijf uir langs den Grift, passeerden quartier na ses voorbij Knodzenburgh eertijds een sterke schans door Graaf Maurits gebouwt in het jaar 1585 tegens Nijmeegen, nadat die stadt, door de trouwloosheid van de paapsche borgeren, zigh an de Spaanschen hadde overgegeven. Dog legt tegenwoordig geheel vervallen, en als onder de schaduw van het hoog geboomte verscholen. Kwamen voort daarna an de steigering van den gierbrug, an de rivier de Waal, vlak over de stadt Nijmegen. Deze brug is tezamen gesteld uit een groot langwerpig vierkante houten batterije, gelegen over twee lange en suffisante vlotscheepen, met de boorden an malkander, is omringt met een ijseren leuninge, en vast gemaakt an een dik touw, dat eenige honderden vademen lang op kleine schuitjes langs midden in de Rivier de Waal, tegens stroom, an een anker legt, wordende dus door den stroom van den eenen wal na den ander, met zijn last, over gedreeven. Wij ons met het rijtuig en verdere anhorige op deze houten machine geëmbarqueert hebbende, swaijden of gierden binnen korten over en kwamen behouden in

Nijmegen. het oude deftige Nijmegen an.

(Wordt vervolgd.)

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Van Bronckhorst. — Van dit geslacht waren grootvader, vader en zoon hoogleeraren.

De grootvader *Johannes*, eerst Rector te Deventer, later Hoogleeraar in de wiskunst te Rostock, en in 1570 te Keulen overleden, was meer bekend onder den naam *Johannes Noviomagus*.

De vader *Everhard* in 1554 te Deventer geboren en in 1584 Hoogleeraar in de rechten te Leiden, waar hij in 1627 overleed, werd er korter *Bronckhorst* genoemd. De zoon, *Gerhard van Bronckhorst*, wiens geboortejaar noch geboorteplaats wordt vermeld, maar wel, dat zijne moeder, — uit een aanzienlijk Zwolsch geslacht gesproten, — *Adelheid Middelburg* was genaamd, werd den 30 Mei 1628 tot Hoogleeraar in de rechten aan de akademie te Harderwijk aangesteld. In de Gesch. der Geld. Hoogeschool D. I. p. 68, waaraan het vorenstaande is ontleend, wordt evenmin de sterfdag medegedeeld en zegt de schrijver: „dat hij waarschijnlijk te kort geleefd heeft, om zijnen naam nieuwen luister bij te kunnen zetten. Er worden dan ook geen bizonderheden van dezen Hoogleeraar medegedeeld.

Vermoedelijk werd de Harderwijker Hoogleeraar nog korter dan zijn vader, *Bronc* genoemd. Aanleiding tot deze onderstelling geeft een groote grafsteen op het koor in de kerk te Harderwijk met het grafnommer 741, die in een der bovenhoeken met kleine doch zeer duidelijke hoofdletters den naam vermeldt van |BRONC.|

Het begrafenisboek deelt mede, dat dit graf eenmaal stond ten name van *Bronckhorst.*

modo Jr Johan van de Hell
„ Jr Peter van Delen erfgenaam
„ Mevr: de Wed. Prof. Pagenstecher 1797.

In een lijst van eigenaren der graven, die in 1825 niet te vinden waren, wordt bij het grafnommer 741 genoemd als eigenaar: Prof. Pagenstecher.

Mogelijk kan het vorenstaande aanleiding geven tot het vinden van nadere bizonderheden uit het leven van den Harderwijker Hoogleeraar.

Arnhem. H. PORTHEINE JR.

Radermacher (XLV, 212).

Cornelis Bosch (uit het bekende Haagsche regeeringsgeslacht van dien naam; zn. van Jacob Willem en van Catharina Hooreman), geb. 25 Dec. 1735, † 30 April 1770, administrateur van Onrust (drie mijlen van Batavia); tr. 2 Aug. 1761 Catharina Louisa Gallas 1).

- Cornelis Jan., geb. 29 Jan. 1764, (Onbekend of hij gehuwd geweest is, kinderen heeft nagelaten, en waar hij overleden is.)
- Catharina Johanna, geb. 9 April 1765, † te Deventer 11 Sept. 1834; tr. 1. Carel Joost v. Neukirchen gen. Nyvenheim, † te Zwolle, in Nov. 1791; 2. Gornelis de Veye, kolonel in Ned. O.-I. dienst 2).
  - 1e huw.
    - Johan Lodewijk v. N. gen. N., geb. te Batavia,... 1782, † te Soerabaja, 7 Febr. 1822, resident van Grissee; tr. Wilh. Mahieu.
      - Abraham Adr. Carolina Sophia, tr. Jan Smissaert.
    - Adriana Johanna v. N. gen. N., geb. te Kaapstad, 9 Maart 1783, † te.......; tr. Leonard de Casembroot.
      - François de C., gep. vice-admiraal, † te 's Grav., 14 April 1895.
- Wilhelmina Petronella, geb. 18 Juni 1766, † te Delft 21 Dec. 1841; tr....... 1782 Carel van Naerssen, resident van Grissee, ald. † 27 Mei 1821.
  - Carel Hendrik van N., tr. Henrica Maria Rengers.
  - Catharina Louisa v. N., tr. Lamoraal Ulbo Rengers.
- Anna Jacoba, geb. 22 Juli 1768, † 11 Febr. 1789; tr. 1. Jacobus Cornelis Mattheus Radermacher, extraord.-raad van Indië 3); op zijn retour naar het vaderland den 24 Dec. 1783 aan boord van het schip *Java* door de oproerige Chineesche matrozen vermoord 4); 2. Christiaan Anthonie Ver Huell, broeder van den admiraal.
  - 1e huw. François Reinier R. v. 's Gravenpolder.
  - 2e huw. Evert Christ. V. H.

---

1) In de Geneal.-Bosch zijn de namen der ouders van de moeder en de huwelijken der kinderen (allen zeker te Batavia geboren) niet ingevuld.

2) Andere aant. noemen hem: Cornelis Ludovicus, president van de Weeskamer te Soerabaja, † te Breda, 20 Juli 1850.

3) Niet van „West Indie", zooals de Geneal.-Ver Huell, door A. A. Vorsterman v. Oijen en G. J. Honig, 's Grav. 1887, opgeeft, maar van Ned. Oost-Indië. Men noemt hem daar ook verkeerdelijk: „Rademacher".

4) Denkelijk heeft de hr. Nagtglas (Levensber. v. Zeeuwen), in het door hem aangehaalde werkje: *Relation du Massacre* etc., de onjuiste mededeeling van den moord van R.'s echtgenoote aangetroffen.

Uit *Nav.* XLV, 445, blijkt nader, dat de tweede vrouw van Mr. [1]) Jacobus Cornelis Mattheus Radermacher, Anna Jacoba Bosch (hierbov. genoemd), niet de moeder was van Mr. F. R. Radermacher van 's Gravenpolder, daar deze verwekt was uit zijn eerste huwelijk met Marg. Sophia Veryssel. Q. N.

Van Asperen. — In het tijdschrift van „Der Deutsche Herold" XXVI (1895) n° 5, vraagt de ritmeester der Leibgarde-Kavallerie Von Asperen te Wandsbeck naar geboortedatum en -plaats 1° van Jacob H. v. Asperen, 1685—99 veldscheerder bij het lijfgarde-regiment, in 1715 chirurgijn in het voornaamste hospitaal (Oberhofspital) te Kopenhagen, † ald. 29 Maart 1715, begr. aldaar; 2° van Johan v. Asperen, zijn broeder, 11 Maart 1699 chirurgijn te Roeskilde (Rothschild) am Fühnen (Denemarken), getrouwd 28 April 1710, † 30 Nov. '35 te Kopenhagen en ald. begraven; 3° van Jacob's vrouw (niet genoemd), wanneer ook gehuwd?

JAC. A.

Van Gameren (XLV, 44, 209, 210). — Er schijnen twee familiën van dien naam bestaan te hebben. De eene voerde in goud twee roode dwarsbalken, en van deze gaf de chev. de Schoutheete de Tervarent een *Notice sur la noble maison de ou van Gameren.* S. Nicolas 1863, gr. in-8 de 31 pp. De andere voerde in goud drie zittende eekhorens in nat. kleur (zeker eene noot krakend), 2 en 1, volgens Balen, Beschr. v. Dordr., bl. 1211. Q. N.

Scharp. Scharffenstein. Cratz v. Scharffenstein. — In het „Algem. Nederl. Familieblad", 1893, wordt, bl. 223, beweerd, dat eene Engelsche familie Scharp [2]) in eenig verband zoude staan met die van Scharffenstein en Cratz v. Scharffenstein. Bij nader

---

[1]) In het „Naamboek d. Hooge Ind. Regeer.", voor 1778, dus herhaaldelijk genoemd.

[2]) Waaruit de bekende schrijver van de „Gesch. en Costum. v. Axel" zoude gesproten zijn.

onderzoek zal wel blijken, dat die Engelsche familie Scharp met beide laatstgenoemden niets gemeen had. Uit hunne wapens blijkt van die verwantschap ook hoegenaamd niets. Q. N.

Fred. d'Orville. — Op eene marmeren plaat in een der binnenmuren der kerk te Kulenburg, de voormalige St. Barbaraskerk, leest men:

Memoriæ Viri nobilissimi; virtute, doctrina ac integritate spectatissimi; D. N. Friderici d'Orvile, gente Artesy [*Artois*], patria Aquis granensis [*Aken*], sereniss(imi) regis Bohemiæ, Electoris Palatini, domestici; et primogeniti eius Principis Bohemiæ Ephori meritissimi; anno Christi CIↃIↃCXLI ætatis suae LI pie defuncti; mariti desideratissimi vidua moestissima Maria Modesta Cameraria h. m. p. c. [*hoc monumentum poni curavit*].

Is er van dezen gouverneur des oudsten zoons van Frederik V van de Paltz, den zoogenaamden Winterkoning (n° 1619—20), meer bekend, dan dit opschrift meldt? En was zijne hier genoemde weduwe eene bloedverwant van Ludwig Joachim Camerarius in 1629, gezant van Gustaaf Adolf, koning van Zweden bij onze Staten? JAC. A.

Geneal. aanteek. op oude geslachten. — *Medegedeeld* (in de Geld. Volksalm.) *door A. Schimmelpenninck v. d. Oije.* Deze zijn aan velen, die in dergelijke zaken belangstellen, zeer welkom; maar ze zouden voorzeker zeer in waarde rijzen, wanneer telkens de bronnen, waaruit men geput heeft, werden opgegeven [1]). Men zoude zich er dan op kunnen beroepen. Q. N.

Van Vleuten. — Willem v. Vlueten of Vloeten, ouderman 1402, 4, 10, 13, en raad 1406, 8, te Utrecht, werd in 1413, bij de toen plaats gehad hebbende woelingen en verandering in de regeering, „voor tien jaren uit den Rade geleid". (Burman, Utr.

---

[1]) Zoo zijn b. v. bij de aant. op het geslacht v. Wassenaer (G. V. 1890, bl. 8), de bronnen onvermeld gelaten.

Jaarb. I, Bladwyz.). Is er iets meer van dezen persoon — die wel tot het uitgestorven, Stichtsche, riddermatige geslacht v. Vleuten zal behoord hebben — bekend? Wie waren zijne ouders, vrouw (en) en nakomelingen? Komt onder de laatsten wederom een Willem voor? gehuwd met? vader van? – Jammer, dat men van die Utrechtsche geslachten zoo weinig kan vinden. Er zijn toch zeker geslachtlijsten in handschrift ergens aanwezig? Q. N.

Muntinghe (XXX, 564; VIII, 654; XV, 131). – Hendrik M. geb. ongeveer 1580, Raadsheer te Groningen, tr. Grietje N. Twee zoons: I Lambert, II Albert. I Lambert, gest. 1652, gezworene te Groningen, huwt Annegijn Folkerts. 2 kinderen: 1. Elsjen, tr. Johannes Haykens, 2. Jan, secr. weesk. Gron. gest. 1693, tr. Jantje Bakker, waaruit: Annegijn tr. N. Fockens, koster te Groningen. II. Albert tr. 1629 Aaltje Froon; zoon: Berend, gezworene te Gron. gest. 1691, huwt 1666 Gezina Robers; zoon: Albert, gest. 1741, predikant te? tr. Aafje Tammens; dochter: Anna Wilhelmina, geb. 1750, gest. 1779 tr. Frederik Hendrik Haringha, prd. te Hellum, Farnsum en Noordlaren, zoon van Antonius, pred. te Woldendorp en van Teelke Mensinghe. Bovengenoemde Johannes Hayens had eene dr Emma tr. N. Geertsema, waaruit: Mettina G. tr. Gerhard Regnier de Cock, raadsheer, gest. 1737, zn. van Regnerus, geb. 1655, gest. 1720 en van Anna Geertsema, geb. 1657, gest. 1732. Zijne dr. Itia geb. 1720, tr. 1745 Mr Eppo Ippius U. J. Dr te Gron. 24 Oct. 1738, zn. van Mr. Philippus, advocaat (zoon van Eppo, rector te Appingedam) en van Titien Cost, geb. 1707 (uit Johannes en Catha v. Wijk).

Een en ander hoop ik uitvoeriger uit te werken in eene genealogie-Fockens met bijlagen, bestemd voor „De Ned. Leeuw".

Ommeren. H. J. SCHOUTEN.

Van Zelst. — In Herald. Bibliotheek 1882 bl. 54 vermeldt de Genealogie v. Heeckeren door den heer W. de Haas, Dr. Gerard van Heeckeren, edelman, gehuwd met Anna Zilst, die 6 Dec. 1661 voorkomt als hertrouwd met Jan Schimmelpenninck. Daar nu,

blijkens *Nav^r XLV*, 293, Gerhard van Hekeren, aldaar beslist tot het adellijk geslacht van H. gerekend, predikant te Haaksbergen in 1688, zich voor de familie v. Zelst interesseerde, mag men vermoeden, dat evengenoemde Anna Zilst eene van Zelst is geweest, denklijk zijne moeder. In casu kan men dan, Zilst of v. Zelst aantreffend, zulks tot v. Zelst betrekken. JAC. A.

Deibert. — In mijn bezit is een oud uitgesleten cachet dezer familie, voorstellende een rood veld met negen zilveren pijnappels? geplaatst 5 en 4 aaneengesloten, helmteeken een aanziende vogel (uil?) of figuur uit het schild. Weet iemand iets naders omtrent dit wapen en deze familie, welke zich van uit Ceylon op Java vestigde en afkomstig is uit Noord-Duitschland?

Blitar. C. J. M. PLEIJSSIER.

Admiraal Gerard Callenburg. — In „Das Moselthal zwischen Koblenz u. Zell, von Prof. Joh. Aug. Klein", Koblenz 1831, leest men S. 187, na de beschrijving der stad Cochheim, voormalige Rijkstad: „Cochheim gegenüber zieht sich das anmuthige Cond (Chunde) langs dem Gestade hin, nur durch schmale Weinpflanzungen und Gärten von demselben getrennt." En S. 200: „Noch ist zu bemerken, dass der tapfere *Callenburg*, erster Capitain auf dem Schiffe des berühmten holländischen Admirals de Ruyter 1676, Nachkomme eines Schiffers soll gewesen sein, welcher „von *Cond bei Cochheim* an der Mosel" nach den Niederlanden kam und sich dort verheirathete. Zwei Seeoffiziere, *Foul* [1]) und *Schey* [2]) auf der nämlichen Flotte, stammten von Flössern aus Fankel [3]) und

[1]) Is deze bekend?

[2]) „De stamvader van het geslacht der Schey's, want vroeger kent men er geen, was Dirck Schey geheeten, en werd in den jare 1581 te Arnhem geboren; een eenvoudig schipper". (De Jonge, Nederl. Zeewez. IV 1, 's Grav. en Amst. 1839, bl. 311).

[3]) „Jetzt ist Frankel ein Dorf mit 300 Seelen, in der Bürgermeisterei Treis, im Kreise Cochem." (Georg Bärsch, Der Moselstrom von Metz bis Coblentz, Trier 1841, S. 424.)

Briedern [1]) ab. Verfasser zog diese Nachrichten aus einer Sammlung Familienpapiere."

De schrijver van de „Merkwaardighed. der stede Vlaardingen", achter de „Handv. en Octroy." dier stad, Utr. 1775, zegt bl. CXIV e. v.: „Wy schroomen niet by de Vlaardingers te voegen *Gerard Callenburg*. Schoon deze [2]) in de Willemstad, daar deszelfs vader een koopman in hout was, geboren is op den 8 van Grasmaand van het jaar 1642, heeft hij egter te Vlaardingen zynen meesten leeftyd [3]) gesleeten, het [4]) Burgemeesterschap te meermalen bekleed, en op [5]) den 8 van Wynmaand 1722 in den ouderdom van 80 jaren en 6 maanden het leeven afgelegt, gelyk hy dan aldaar ook begraven is, en zyn [6]) Wapen, met een goude Scheepskroon verciert, in de Kerk te Vlaardingen boven zyne Grafkelder voor het Dordrechtse glas hangt. „Zyne huisvrouw was

---

[1]) „Das Dorf Briedern zählt jetzt 230 Seelen, gehört zur Bürgermeisterei Senheim und ist nach Beilstein eingepfarrt." (Ibid. S. 411.)

[2]) Uit medegedeeldt berigt van wylen Mr. Gerard Callenburg Baartmans, in zyn leven Ordin. Raad in de Kamer van Justitie van Vianen en Ameide, mitsgaders Dykgraaf en Penningmeester van den Lande van Vianen, kleinzoon van denzelven Gerard Callenburg.

[3]) In Louwm. 1673 wierd hy te Vlaardingen door de Vroedschap tot kapitein benoemt over een bende vrywilligers, welke men aldaar besloten had op te regten. Memoriaal, beginn. 1652, fol. 84. Dit zou waarschynlyk niet geschied zyn, indien hy zig niet eenigen tyd te vooren daar had opgehouden, en reets bekent was geweest. Zie mede bl. LXVI.

[4]) Hy wierd te Vlaardingen Vroedschap in 1678, in 't volgende jaar Burgemr., was het daarna nog dikwils, ook nog in 1710, dan des jaars daar aan wierd hy om zyne hooge jaren en 's Lands dienst, op zyn verzoek, van der Stede regeering ontslagen.

[5]) Uit medegedeeld berigt; zie mede Europ. Mercur. 33 St. 2 D. bl. 211, hoewel daar misslag is ten opzigte van den ouderdom.

[6]) Bestaande uit een zwart vierkantje, by de Wapenkundigen *Canton* genoemt, in den regter bovenhoek, beladen met een goude sterre, en het overige uit een rood veld, waar op twee zilvere sterren, de eene nevens het vierkantje, de andere in het midden onder de twee bovenste. — Rietstap, Arm. gén., 2e éd., geeft op Callenberg en Callenburgh-Baertmans hetzelfde wapen, dat ook onder de afbeelding van den admiraal voorkomt.

Lucretia Bosch, Pieters dogter, bevorens weduwe van Gysbert van der Pot, Kapitein, of Schipper, van een Koopvaardyschip te Vlaardingen. Hy liet drie dogters na; Rebekka, gehuwt met Antony Baartmans, Adriana en Geertruid, beide vryster overleeden. Uit Rebekka zyn geboren Mr. Gerard Callenburg Baartmans, reets gemeld, en Hester Adriana Baartmans, tans weduwe van Jacobus de Groot, in zyn leven Predikant te Utrecht.

's Mans afbeelding, door A. Schouman, naar de oorspronkelyke schildery van Vollevens, den oude, geteekent, en door P. Tanjé in het koper gebragt, is in de nevenstaande konstplaat te zien.

„Callenburgs stiefzoon, Barend van der Pot, te Vlaardingen geboren uit Lucretia Bosch, in haar eerder huwelyk met Gysbert van der Pot, schipper van een koopvaardyschip te Vlaardingen, was ruwer van inborst, dan Callenburg, mede een stout Zeeheld en de Luitenant van Callenburg in de lyfcompagnie matroozen van [1]) den Admiraal Generaal. In een gevegt met Franse Kaperscheepen, of Kommissievaarders, onder het vegten in de dye gequetst door een snaphaankogel, is deze kogel hem in het lighaam gebleeven tot zyn dood, den derden van Lentemaand 1711 voorgevallen op Haaswyk, Buitenplaats van den Lt. Admiraal Philips van Almonde, by Oegstgeest, van waar zyn lyk is overgebragt naar Vlaardingen, daar het begraven legt [2]). Hy had ten huwelyk Cornelia Splinter, nigt van den Lt. Admiraal van Almonde [3]). Zy hertrouwde aan Mr. Pieter Quarles, toen Pensionaris der stad Gorinchem [4]), en naderhand Griffier van de Kamer van de Rekeningen der Domeinen van Holland en Westvriesland, welke in den jare 1727 afgeschaft wierd: uit welk huwelijk gesproten zyn twee zoonen, de Heeren en Mrs. Lodewijk Quarles, Raad en oud Burgemeester der stad Gouda, tans wegens dezelve stad zitting heb-

[1]) Voor prins Willem III, als Admiraal Generaal, opgeregt.

[2]) De Jonge, a. w. IV 2, 227, gewaagt van hem, als Kapitein van de *Dordrecht*, in 1702: „een moedig en geoefend zeeman uit het Rotterdamsche geslacht van dien naam."

[3]) Zie van dezen, behalve de Jonge's a. w., *De Nav.*, in 't Algem. Reg.

[4]) 1713–26, volgens mr. Corn. v. Someren, Beschr. v. Gor., bl. 573 e. v.

bende in het Collegie van de H. Mog. Heeren Staaten Generaal der vereenigde Nederlanden [1]), en Willem Quarles."

Daar men niets van het voorgeslacht van dezen admiraal schijnt te weten, heeft het hierboven, volgens Prof. Klein, medegedeelde, niets onwaarschijnlijks.

Q. N.

Van Bodeck. — Deze geslachtsnaam kwam o: a. te Tiel voor; zie Rink, „Beschrijving van Tiel" (1836) bl. 814:" de Tielenaar Bodeck, hoofd van 't regiment des Gouverneurs, in 1673 gesneuveld bij 't mede afweeren van den storm, welken de Franschen liepen tegen het door hun belegerde Maastricht. Den 21 Febr. 1675 werd tot president-schepen of burgemeester aangesteld Johan Carel v. Bodeck; zijn collega was Albert v. Lidth de Jeude; zie Rink, a. w., bl. 314, — vgl. bl. 84 noot 2, 88, 89, en bl. 83, noot 2: de Ambtman Bodeck, 15 Juni 1672 uit de Compagnie van Lietvelt gekozen, om met de burgemeesters en de officieren de stadszaken waar te nemen.

Eene MS.-genealogie v. Eck van Panthaleon vermeldt Petronella van Bodeck van Elkan, — wat is dit „van Elkan"? — erfdochter van het oud-adellijk Teisterbant (te Avezaat) dr. v. Johan Melchior v. Bodek, heer van Wintersheym, — waar gelegen? — bij Hadewig v. Brakell, als 15 Febr. 1660 in den echt getreden met Dirk v. Eck; waardoor deze de stamvader werd van een Teisterbantschen tak van zijn aanzienlijk geslacht, die tot 1782 voortbloeide. Petronella † 1 Dec. 1709; Jor Dirk † 31 Jan. 1695, in de kerk te Avezaat met wapenbord begraven. Tegelijk met Petronella, werd Joffer Anna Maria v. Bodeck in 1660 als lidmaat te Avezaat ingeschreven.

Maar wat is „Bergek Houpten", en waar lag Marwits, [2]) waarvan Jor Aernout v. Bodeck *Navr* XLV, 150 (i. d. 18 Decr) in 1639 heer genoemd wordt? Het eerste riekt naar drukfeil of verschrijving.

JAC. A.

---

[1]) Zie: Lijsten v. d. regeer. v. Gouda, Gouda 1705 (?), sedert het jaar 1744.

[2]) Gut ebd. Rgbz. Königsberg. Kr. u. AG. Preuss.-Holland. 224 Einwohner. (Ritter's Geogr.-statist. Lexikon). RED.

Proostdij van Oudmunster te Utrecht. — Op den linkerbovenhoek van perkamenten leenbrieven betreklijk de kerkgift te Maurik (Neder-Betuwe) d. d. 16 Jan. 1725, 20 Juni 1741, 3 Maart 1749, 1 Juli 1763, 21 Maart 1768, 21 Mei 1781 en 19 April 1788, vanwege genoemde Proostdij uitgegeven, is opgeplakt in papier een „clein zegel", vertoonend Gevierendeeld: 1. en 4., gewoon kruis, 2, en 3, aanvallende bever; — hartschild: geschuind van zilver (naar 't schijnt) en rood, — ter waarde van 5 of van 2 gln; de eerste drie met naamteekening (A?) v. Senden, de twee volgenden met naamt. Abbema, en de laatste twee met dito v. Haeften. Welk wapen vertoont dat klein zegel? JAC. A.

Wapens (XLIV, 184). — Het aldaar door den Heer *N. Th. Ladenius* sub 3° bedoelde wapen is dat van het geslacht *Huydecoper*, en werd, voor zooveel het wapenschild betreft, aldus gevoerd door *Johan H.*, Dr. *Joan H.* en Mr. *Joseph H.* respectievelijk raad der stad Amsterdam in 1630, 1662 en 1705.

De juiste beschrijving van dat wapen is: gedeeld: 1. in blauw een zilveren adelaar zonder tong (wapenvermeerdering bij een diploma van 1637); 2. doorsneden: a. in goud drie zwarte ossenschedels, 2 en 1, in het schildhoofd vergezeld van eene zespuntige zwarte ster *(Huydecoper)*; b. in zwart een opspringende zilveren hazewindhond met gouden halsband *(van Meerten* of *van Geenen)*. In een hartschild, over alles heen, het wapen der heerlijkheid *Maarseveen*, zijnde in zilver een zwart wild zwijn.

V. R. V. D. K.

Wapen van IJsselstein. — Welk wapen werd door deze familie gevoerd, waartoe de volgende personen behoorden?

Alexander van IJsselstein, (bastaardzoon van Maximiliaan van Egmond, graaf van Buren en IJselstein,) was dagelijksch heer van Gameren als erfgenaam vanwege zijn vrouw, Agnes van Haeften, van haar moeder, Lucretia van Brederode, weduwe van Johan van Haeften. (Alexander was een van de Verbonden edelen, blijkens J. W. te Water, Historie van het verbond en de smeek-

schriften der Nederlandsche edelen, 3e stuk, blz. 400, en wordt bij Mr. *G. van Hasselt*, Stukken voor de Vaderlandsche Historie, blz. 260 en 310, genoemd als drager van den geuzenpenning aan een rooden sluier). Reeds op 26 Januari 1566 komt hij als gehuwd voor. Hij stierf tusschen 4 Aug. en 17 Nov. 1597, en zijn weduwe na 12 Nov. 1599. Hun zoon, Maximiliaan, stierf tusschen 12 Dec. 1598 en 27 Juli 1600, en had bij Anna van den Bergh (uit Nijmegen volgens S. van Leeuwen, Batavia illustrata, blz. 890,) vijf kinderen. Anna hertrouwde vóór 3 Oct. 1608 met Christoffel Storm van Werle, die 27 Juni 1615 dood was. Zij leefde nog 20 Mei 1625, evenals de kinderen uit haar eerste huwelijk, n.l. Willem die volgt, Alexander, Maria, Lucretia en Sibylla.

Willem, dagelijksch heer van Gameren, verkocht dit 26 Juli 1617, (verscheen in de ridderschap van Nijmegen 1616 en 17, en was getrouwd met Judith van Beynhem.)

Joffrouw Sibylla van IJsselsteyn, ondertrouwde als wede van jonker Gerhard van Holtsbrugge, te Arnhem 27 Aug. 1642 met jonker Johan van Meurs; getuigen waren joffer Elisabeth van Marnichoven genaamd Meurs, en Gijsbert van Meurs.

Het bovenstaande, behalve hetgeen tusschen haakjes staat, is ontleend aan de geloftesignaten van de bank van Zuilichem.

V. M.

Van Laer.—Hoboken. — In Rietstap's Armorial généal. staat achter v. Laer (Overijssel), (conc. d'arm. 20 Decr 1822) en achter v. Hoboken (Rotterdam), (conc. d'arm. 29 Oct. 1833). Nu is de vraag door wien en bij welke gelegenheid zijn die wapens geconcedeerd, terwijl toch geen van beide deze geslachten in den adelstand zijn opgenomen, of als oud-adellijk bekend zijn (uitgezonderd v. Laer misschien en dan bij overlevering)?

Blitar. C. J. M. PLEIJSSIER.

GENEALOGIE VAN BUCHELL.

NAAR EEN ONUITGEGEVEN HS. MET GEKLEURDE WAPENS VERSIERD,

IN HET BEZIT VAN

Jhr. M. P. SMISSAERT.

Tot Coellen inde Minnebroeder hangen de wapenen van Buchell onder de fondateurs eñ donateurs van tselve cloister weesende een groot schilt van keele met drie silvere verheven cloyten neffens den anderen gelyck spiegels uytstaende

Int landt van Gulick bij het dorp Wesseling leyt de Bucheler Hoff waer uuyt h. Godert vander Heyden plach aen Emont van Buchell myn bestevader te betalen x goutguldens tot xxviij st. deesen syn aen Hubert van Buchell bij Goddert vander Heyden affgelost a° 1557 leyt in Keldeninger ende Wesselinger Heerlichheyt. Siet copie van de rentebrieven.

In der Eiffel niet wyet van Brempt is gelegen Buchell, waer van onsse naem gesprot.

Niet wyt van Basel is een dorp geñt Buchell, daer mentie aff wert gemaect in 1 parte Mall. mal. 259.

Lazius maeckt mentie van een plaets geñ. den Grimbuchell.

Binnen Cuellen syn twee plaetsen deen den Alden Buchell, dander den Crommen Buchell.

Tusschen Santen Wesel ende Berck int dorp Menseling leyt eenen hoff geñ. Bucheler hoff waerop voor sommige iaeren gewoont heeft een pachter ofte bruycker genaempt Jore op den Buchell wiens dochter was de eerste huysfr. van den geweldigen Willem Hus.

Ick hebbe te Coelen gekent een lakenbereyder die hem liet noemen Marten van Buchell, hy hadde noch broeders dan alsoo dien myn oom daernaer vraechdet, seyde mij dat den vader van deesen op den Bucheler hoff voor bruycker hadde gewoont ende dat de kynderen op denselven hoff gebooren den naem daer aff voeren. Sy voerden dit wapen ende haer ouders worden genoempt van Monheim.

(Volgt in het hs. een wapenschild: in zilver 2 naar beneden gekruiste zwaarden van keel.)

A° 1274 vinde ick Johan van Anghien met toename van Buchell neeve van den Coninck van Vranckryck doct. inder Godtheyt, eerst abt van Stable nae bisschop van Doornick ende ten lesten van Luyck.

Henrich van Buchell troude J. Margareta Cloits.

Johan van Buchell als myn neeff Marten van Buchell meynt doch en hebbe daer geen bescheyt van gevonden. Hadde te wyve J. Agnes Stromberger wiens moeder was een dr van Betzdorff, de moit gñt ende haer vader Hans van Stromberch.

De erffenisse questien tusschen Hubrecht v. Buchell ende de kynderen van Hendrick van Buchell, scripti heredes Gothardi Buchellii sijnde 50 mergen akebosch in Beehr ende 24 mergen bosch im Adendorffer Ban.

Hendrick van Buchell sijn huysffr. was eender Van Cramrael van Nechsersum.

Johan van Buchell eius uxor J. Catarina van Harckenkerck was broeder van Hendrick ende Emont.

Emondt van Buchell geboren ontrent den jaere 1463 weesende inden dienst van Floris van Egmont grave van Bueren, is ontrent den iaere 1502 in deese lande gehylict met Joffr. Juditha van Zuijlen van Blasenburch, oudste dr. van Arent van Zuylen, h. van Blasenburch ende Tull, waerby hy wan 14 kynderen; hy was stadthouder vanden lande van Bueren ende drost. Hy sterft te Tricht den 1 January 's avents 1548,

..... van Buchell sterft a° 1591 was moede ofte oudemoeye van Frans vide eius ....

A° 1562 was hij in comitatu Joan. Elect. Trevirens. in cor. Max: 2 reg. Rom. Vid. Tri. Mod. 190.

Hendrick van Buchell was der rechten licentiat ende woonde a° 1551 te Trier ende wert int selve iaer van wegen den Abt van Pruyme ñ. Stabel gesonden opten rijcxdach te Augspurg. Hij hadde te Trier wijff ende kynderen, doch is daernae Voocht te Bon geworden ende raet des Chuervorsten van Coelln. hij leefde noch a° 1575 ux. J. Maria Enschnich. A

Diederick van Buchell woonde a° 1551 te Dottendorff was Hendricx broeder.

Conrard van Buchell wiens eerste wijff was Belle syñ 2 van Beeck daer hy een soon by hadde ende woonde int lant van Gulick te Wis a° 1551. B

Jan van Buchell geboren den 17 Aug. 1504 heeft getrout buyten raedt sijns ouders Gijsberta van Wijn, hy vercofte de heerlickheyt van Blasenborch ende troude nae .... Cock van Nerynen s. h. In sijn ouderdom was hy seer toegedaen de relligie, ende beclagende hem sijns voorgaende leefvens. sterft op de pleye a° 1584 aet. 8°. m. Junio. C

A° 1505 20 Jul. wert gebooren Arent van Buchell die door faveur van den Grave van Bueren vercreech a°.... een prebende St. Peters t' Utrecht, alwaer hij is gestorven den 23 May 1573 naelatende 4 kijnderen [1]). D

---

[1]) By zyne maecht Agnuyes had hij eene natuurlijke dochter Geertruit (akte not^s v. v. Hamersfeld te Utr. dd. 6 Aug. 1580). Aanteek. in hs. van Jhr. S.

85 iaeren oudt sijnde. Sijn huysfr. is gestorven te Buren den 20 Decemb. 's morgens ontr. 5 uren 1544, al sommige iaeren impotent geweest sijnde, sulx dat sy gedragen moste werden ter plaetse daer sy begeerde. [1])

A° 1506 is Swedera gebooren. A° 1507 Cornelia. 1509 Anna.

A° 1510 Augustijn. 1511 Frederick all ionck gestorven.

A° 1513 wert Hubrecht geboren die door faveur des Gravens van Buren wert can. St. Mariae tUtrecht, deese is seer opt goet gestelt geweest. vergaderende veel by den anderen, daer niemant by sijn leven van genoten heeft, dan stervende tot Coeln in Maij 1599 sijns ouderdoms 86, heeft alle sijn goederen den armen van Utrecht gemaeckt beloopende over de 9000 gulden jaerlicx, doch naelatende een angel van een quaet hert tegens sijn vrunden, daer hy meede onchristelick gestorven is.

A° 1583 gaff hy syn prove aen Johan van Merode.

1514 is geboren Geertruyt nae Lucia geheten inde vorminge die heeft getrout Frederick van Zuylen van Nievelt tot Leerdam. Sy leefde nae haer ouders.

1515 is geboren Lucia inde vorminge Magdalena genoempt. Sij is weduwe van Doorn gestorven den 4 Oct. 1585.

1516 Swedera relligieuse int Ghein by Utrecht nae mater.

1519 is geboren Agnes die eerst hylickte met Beernt van Weese, ende nae aen Hubert van Buren. Is gestorven in December 1573, haer man 5 dagen nae haer.

Anna geboren 1522. Florens 1524 jonck gestorven.

---

[1]) Dat hij zoon was van Johan, echtgenoot van Agnes Stromberger en kleinzoon van Henrich, gehuwd met Margaretha Cloits, blijkt uit een H.S. mede in het bezit van Jhr. S., houdende o. a. reproductie van een wapenbord met 8 kwartieren van zijn zoon Hubrecht, gehangen hebbende in de Pieterskerk te Utrecht, luidende:

Buchell	a parte paterna	Strōberger
Cloits	a materna	Betzdorf
Zule v. Blaseborch	obyt Anno 1599	Culemborch
Groeythuse	28 May.	Frinden.

† Jan is gehuwet, heeft drie kynderen gehadt, die sijn gestorven. Amptmann des Abts van Prumen.

Margareta van Buchel hylicte an Johan van der Heyden amptmann des Furstelicken Abts van Prumen die hem gebaert heeft 3 kijnderen. Ick vinde sijn wapen op seeckeren brief aldus gesegelt [1]).

Joost van der Heyden Ambtman van Blanchem des Graven van Manderscheyt. Godert hielt huys te Munster Eiffell. Hy heeft verlaten sijn prebende, seer de relligie toegedaen geweest ende is gestorven 1591.

Ick vinde noch een moye Op de Wart doch en weete niet off sy de bovengemelde sy, doch hare kynderen schijnen anders uuyt te wysen. Sy sterft ontrent den iaere 1547.

H. Jacob van Buchell was geestelick ende liet nae een dr. Egga die met haer man woonde te Bon ende heeft naegelaten een dochter.

Apollonia woont op de Weert naede doot haers moeders.

Veronica ende dander dochters te Nochterghem ongehijlickt.

Willem van Buchell is inde Lijffandtse oorloge gebleven tegen de Moscoviten.

Peter Jacobszoon van Buchell is te Napoli monick geworden in Monte Olivueta.

Godhart van Buchell, ick meyne dat hy Conrards soon is geweest. † s. h. 4 Martij 1584 wiens erfenisse quaestie heeft gemaeckt tusschen de kijnderen van Hendrick van Buchell ende Hubrecht.

ux. Maria Martha de cent v. Meerlo.

---

[1]) Het wapen op de ms. genealogie vertoont een schild beladen met een dwarsbalk, vergezeld van drie gaande leeuwen, waarvan twee boven en een onder den balk. Kleuren of metalen niet aangegeven. Jhr. S.

A Frans Hendrick van Buchell heeft onder Georg von Fronsperg met sommige peerden den Coninck van Spaengien gedient ontrent a° 1575. Woont nu te Dottendorff bij Bon, gelijck sijn brieven in dato 1599 meede brengen, daer in hij scrijft de oudste ende enighe weerlicke te sijn in dat cartier ende heeft geen kynderen a° 1616.

Hugo van Buchell can. te Monster Eiffel heeft dispensatie geimpetreert om te houlicken 1616.

Johan van Buchell.
N.
N.

Magdalena van Buchell gehylict met Wilhelm van Streithagen wonende ontrent Aken noch a° 1600, siet syne acht cartieren onder de Cleeffschen adel op de bruloft vanden Hertoge Johan a° 1585. Is doot met oock haer man. Syn A° 1616 beide doot. Hi doch weder verhilict synde daer kynder van syn gecomen; de eerste sonder.

B Matheus van Buchell nat. een nat. soon heeft gehadt Mathys gen^t quod videntur ... patrui mei indicatio.

Hendrick van Buchell geheven by Hendrick van Buchell sijn oudt oom,
2 dochteren.
Timan jonck gestorven ende Lysbetgen.

Emont van Buchell van Crayestein hylicte aen Joffr. Margarete van Veen van Căpe ende woonde te Tricht op sijn huys Crayestein, daer hy affvluchtende soo sijn peert quam te struyckelen deerlick vande Spaengiaerts is vermoort, achterlatende syne huysfr. met 3 kijnderen seer beswaert. Sy sterf seer out tot Isselsteyn 1632.

Emont van Buchell heeft sich altijt behulpen met comanschap ende verscheyden fortunen daervan beleeft ende ten lesten a° 160 . is hy in provintie te Tollon wesende eene plaetse leggende aende Middellantse zee tussen Genua ende Marcellie seer gefrequenteert gehylickt met een jonge joffr. genoempt Anna de la Salette, fille au Sr. de Semandice... Sant Andre Hy is daer aen een quynende sieckte gestorven a° 1609. Hadden een dochterken Margaretha gehylickt te Tolon a° 1632.

Mechtelt woont noch by haer moeder cloeck van verstant, doch swack ende gebrecklijck van leeden.

Geertruyt van Buchell gehilick aen Craiht Unoltsz. (Ryckw.) Klueck.

Anna van Buchell troude Aernt de Gruyter ende woonde op de pleye int landt van Cleve.

	Marten van Buchell gebooren nae dat sijn moeder 18 iaeren getucht hadde, heeft getrout Joffr. Clementia van Steenhuys wede van Johs de Rover. Hij is borgemr. van Tiel alwaer hy woont noch a° 1608. obyt Tiely Aug. a° 1611.	Emont van Buchell wonende tUtrecht totten Rector Lontio is aldaer gestorven den 9 Januar 1597 ende daer begraven. Gerardt van Buchell is ontrent Martini 1618 gehuyt met J. van Erp Wede van Elst. Elisabeth van Buchell is mede Vastenavont 1613 gehuyt aen een luitenant Gerard van Elst. Gijsberta van Buchell met Lenert in de Betuy.	
C	Judith van Buchell troude eerst Rombout Brandijs daerna Guillaume de True ende ten lesten Victor Eustaes van Liss, wesende een schilder tot Alkmaer, is nu scryver van een Compagnie ruyters ende woont in den Hage. In Junio vel . . . . aen een lange quynende sieckte gestorven a° 1609.	1e bedde. Magdalena Brandys troude Johan van Lindeshuysen J. C. en Prof. Lugd. 1610. 2e bedde. Elisabeth Eustaes van Liss troude Simon de Fries, plaetsnider a° 1611 hadde een eenige dr. aende pest gestorven.	Jan Rombout Geertruyt
	Geertruyt hylickte aen Dirck de Lang Willemsz [1]). Johanna van Buchel comende van Tournout uuyter frole sterft aen een teeringe a° 15 . .		
D	Mr. Arent van Buchell is gelegitimeert volgens de brieven daervan synde de a° 158. wert a° 1593 gepromoveert tot Leyen licentiaet in beyde rechten ende troude a° 1593 Nicolaa van Voerst. Maria troude a° 158. Jacob Queeckhels van Dordrecht die alle sijne goederen doorgebrocht hebbende ten lesten tot Brussel is gestorven.	Arent van Buchell geboren tutrecht a° 159. ende gestorven a° 1611.	

Dienende deze tevens ter rectificatie van de genealogie: Het geslacht van Buchel in: Nederl. familieblad 1892, blz. 189 en vv.

[1]) Zij werd 7 Junij 1616 als zijne Wed. te Utrecht overluid. Aanteek. in hs. van Jhr. S.

KERKGESCHIEDENIS.

BIJZONDERHEDEN UIT HET 3de NOTULENBOEK

DER VOORMALIGE CLASSE VAN VOORNE, PUTTEN EN OVERFLAKKEE.

MEDEGEDEELD DOOR

H. DE JAGER.

Het 3de Notulenboek, waaruit reeds elders [1]) door mij onderscheidene bijzonderheden werden vermeld, begint met Acta van Oct. 1609 en eindigt met Acta van April 1623.

De kerkeraadsacta van de Herv. Gemeente te Brielle uit de dagen van den strijd tusschen de Remonstranten en Contra-Remonstranten zijn met de doop- en trouwregisters uit dien tijd verdwenen. Het 3de Notulenboek der Classe van Voorne zou waarschijnlijk denzelfden weg zijn gegaan, ware het niet opgeëischt door de Stedelijke Regeering.

Eene Magistraatsresolutie van 3 Oct. 1618 luidt: „Sijn voor de Magistraet verschenen Henricus Nolthenius, predicant tot Bommenede, ende Johannes Agricola, predicant in Heenvliet, last hebbende van de Broeders contra-remonstranten, versouckende aen de Magistraet, d' wijle onder de Remonstranten was berustende t' classicale bouck, dat hetselve soude werden gelevert in haeren handen, om daeruijt te lichten alsulcke extracten als haer dienstelick sullen zijn op de provintiaele sinode, tot Delff te houden den 8 deser, ofte dat hetselve sal werden gelevert op een neutrale plaetse, versouckende oock te hebben het kercksegel: waerop goetgevonden es te ontbieden Th. Rijckwaert ende C. Burchvliet,

[1]) „De Brielsche Archieven", blz. 89—118, 219—222; Archief voor Ned. Kerkgeschiedenis, onder red. van Acquoy en Rogge, D. II. p. 379 en 380.

predicanten, d' welcke, t' gunt voors. es aengeseijt zijnde, hebben aengenomen t' selve te rapporteren aen de Broeders Remonstranten, die vergadert waren, ende belooft den Magistraet antwoort te seggen. Twelck zij gedaen hebben, te weeten, dat zij t' voorsz. bouck mosten gebruijcken ende dat zij daer alsnu in besongeerden, oock dat t' segel soowel bij haer als de contra-remonstranten was becosticht: es eijntelijck bij den Magistraet verstaen, dat zij tegen morgen de clocke acht uyren t' voorsz. bouck sullen brengen opte secretarie, mits dat t' gunt daerinne es gehandelt sedert de separatie, dat zij t' selve sullen thoesegelen ofte liasseren, [1]) ende dat het segel bij beijden sal werden gebruijckt; waervan sij aengenomen hebben rapport te doen. Daer zijn gecoemen Tijckmaecker, Carpentier ende la Faille, d' welcke hebben gerapporteert, dat zij t' voors. bouck te 2 uyren sullen brengen opte secretarie."

Eene Vroedschapsresolutie van 28 Nov. 1618 bevat het volgende; „Sijn binnengestaen Willem Crinsze, H. Nolthenius ende Agricola, gedeputeerde van de Classis, versouckende dat aen haren handen soude werden gelevert het Classebouck met het segel: waerop gedelibereert sijnde, es verstaen dat het bouck met het segel sal werden gebracht op de secretarie, omme daernaer opte saecke gedisponeert te werden als naer behoren." Daar men niet mag aannemen dat de Remonstrantsche Heeren de toezegging, op 3 Oct. 1618 gedaan, om „te 2 uyren" het bewuste boek te brengen „opte secretarie," niet gestand zullen hebben gedaan, moet het boek na 3 Oct. de secretarie weer hebben verlaten en in handen gebleven zijn van de Remonstranten. Aan de verplichting, hun opgelegd door 't besluit van 28 Nov., voldeden zij. Onmiddellijk op het zoo even medegedeelde, volgt in dat besluit: „ende es de voors. resolutie Th. Rijckwaert ende C. Burchvliet, predicanten, aengeseijt, die daernaer t' bouck ende t' segel opte secretarie gebracht hebben. Naer den noene wederomme opte voorsz. saecke gedelibereert zijnde, es verstaen dat t' voorn. bouck ende segel voor den tijt van

[1]) Dat van de vrijheid om eenige acta „thoe te segelen" gebruik werd gemaakt, is nog in het boek te zien.

een maent sal blijven opte secretarie, omme bij beijde perthien daeruijt getrocken te werden t' gunt sij sullen goetvinden, ende dat t' selve daernaer sal werden gelevert in handen van de contraremonstranten."

Den 29sten Nov. 1618 besloten de laatsten de notulen van de vergaderingen der Classe in 't oude boek te laten schrijven. In de Acta van dien dag leest men: „De vergaderinge heeft besloten dat men van nu voortaen wederom de Acta Classis sal stellen ende schrijven in de oude Classisboeck, dewelcke naer de affsonderinge van de Remonstranten was gebruijckt, welcke uijtschrijvinge geschieden sal door Joannem Agricolam". Agricola schreef in 't boek ook de Acta van eenige vergaderingen, door de doleerenden in 1615 gehouden, en de hem toevertrouwde taak werd bij besluit van 29 April 1620 opgedragen aan Willem Crijnsze, die uitnemend kon stellen en schrijven.

Evenals vroeger werden er in 't tijdvak, waarover dit Notulenboek loopt, gewone en buitengewone vergaderingen gehouden, maar de gewoonte om 4 gewone vergaderingen in 't jaar te houden, werd in dit tijdvak niet gevolgd. Volgens het Notulenboek hadden 4 gewone vergaderingen alleen plaats in 1610, 3 in 1611, 1612, 1613, 1618—1622, 2 in 1614—1617. Onderscheidene malen liep de gewone vergadering niet in één dag af, maar moest zij den volgenden dag voortgezet worden. Die van 21 Julij 1620 duurde 3 dagen. De laatste van het jaar 1618 werd geopend 27 en voortgezet 28 en 29 Nov., 3, 5—6, 7, 8 en 11 Dec. Het gebruik, om in de verschillende gemeenten de vergadering te houden, werd, zooals later nog blijken zal, niet gevolgd in de jaren 1614—1618. Men vergaderde toen altijd te Brielle.

Van meer dan 60 buitengewone vergaderingen vermeldt 't Notulenboek de Acta. De meeste werden te Brielle gehouden. Tweemaal moest eene buitengewone vergadering op den volgenden dag voortgezet worden.

Nadat de Kerkeraad van N. Tonge in Aug. 1610 verklaard had, Ds. Barleus niet meer „met credentie" te zullen zenden naar de vergaderingen van de Classe tenzij in gezelschap van een ouder-

ling [1]), werden de kerkeraden herinnerd aan „de Generaele Synodale kerckenordinantie," volgens welke „vuijt yder kercke, onder de Classe behoorende, een predikant met een ouderlinc" gezonden moest worden ter Classicale vergadering. In de Classe van Voorne was „sulx mettertijt bijna vervallen" en daarom werden de kerkeraden aangeschreven voortaan een predikant en een ouderling af te vaardigen en „ordre te stellen op de costen" van de afvaardiging dier personen. Hoogst zelden werd aan deze aanschrijving voldaan. De dienaars van Den Briel verschenen 2 maal met een ouderling, eens Ds. Van Dam en eens Ds. Buijtendijck (Acta van 24 April en 14 Sept. 1618, 12 Junij 1612, 21 Julij 1620). Van andere met den predikant afgevaardigde ouderlingen vond ik geen gewag gemaakt. Wanneer een gemeente herderloos of haar predikant verhinderd was te komen, gebeurde 't wel dat een ouderling [2]) de plaats des leeraars verving (Acta van Nov. 1618, Oct. 1619, Julij 1620), maar in den regel werd de gemeente in zoo'n geval niet vertegenwoordigd. Zooals later zal blijken, zond de Brielsche Regeering eenige malen afgevaardigden naar de vergadering der Classe. Men leest daarover in de Acta van April 1620: „Is gelesen eenen brief van de Classe van Delff, waerbij deselve Classe aen dese versoeckt advijs ende verclaringe over den 38n articul van de kerckenordeninge van den jare 1586 aengaende de plaetse ende tijdt der Classicale vergaderingen, mitsgaders wat diesaengaende in onze Classe is gepractiseert, alsoock van de comparitie van de gedeputeerden der Magistraten op de Classen. De Classis, den artijckel ingesien hebbende, verstaet denselven alsoo, dat de nominatie van de plaetse ende tijdt des Classis staet bij de Classe, ende dat sulcx oyt ende oyt in deze Classe is gepractiseert ter tijdt toe dat deur schoone beloften van de Heeren Magistraten van den Briel, Remonstrantsgesint sijnde, in de voorige becommerlicke tijden de oude, gebruijckelicke ordre is gebroken, die

[1]) Zie „De Brielsche Archieven," blz. 221.

[2]) De doleerende kerk te Goedereede zond in Nov. 1618 als afgevaardigden een ouderling en een diaken.

nu wederomme al over de 2 jaren op den ouden voet gebracht is, houdende de Classe bij gebeurte in elcke kercke, sonder bijwesen van de Gedeputeerden der Magistraten, gelijck dat oock noyt tzedert van de E. Magistraet versocht en is. Dit sal men den Classi van Delff schriftelicken adviseren."

In de gewone vergaderingen der Classe moesten de dienstdoende predikanten ouder gewoonte, een ieder op zijn beurt, eene propositie doen. In de Acta van Mei 1611 leest men: „De proposities sullen gedaen worden bij eenen ijegelijcken sijn buertte, ende dat op de boete van 30 st., volgens dacte, daervan gemaect in de Oude Tonghe." Onderscheidene keeren staat gemeld, dat over een vroeger opgegeven vraag van den Catechismus door één der BB. geproponeerd werd. De broeder, die in gebreke bleef de hem opgelegde propositie te doen, kreeg in last haar in de volgende vergadering, soms als de vergadering langer dan een dag moest duren, den volgenden dag te doen.

Van het spelen der „retorijckers" leest men in dit Notulenboek niet meer; wel enkele malen van wederdoopers of Mennonieten. [1]) In 1622 waren te Goedereede 2 lidmaten, die „bij den wederdoopers ghingen," van welke „de eene, de zinnen niet wel vast hebbende, de dwalinge der wederdoopers wel metten monde verwierp, dan niettemin haere predicatien frequenteerde, d'andere daerentegen strenge voor de wederdoopers dwalinge ende tegen de waerheijt was strijdende." In de Acta van Junij 1622 staat: „heeft Johan de Court voorgestelt, dat de Mennoniten in den eijlande van Goedereede seer lasteren niet alleen de Magistraten, haer noemende duijvels dienaers, maer oock onse gereformeerde religie, ende veele met haer lasteren tot hare verderffelicke secte soecken te brengen; raedt vragende, of men daerinne niet en soude connen voorsien ende de lastermonden deser Mennoniten wat inbinden ofte stoppen? Is goetgevonden dat men hierover den heer Bailliu ende leenmannen van Voorne sal aenspreken ende haer vermanen, dat haere

[1]) Over de Mennonieten te Middelharnis raadplege men „De Brielsche Archieven", p. 118.

E. gelieve met authoriteyt daerinne te voorsien." Te Spijkenisse waren in 1620 3 lidmaten, die vertraagden „int gehoor des Goddel. woorts, den eenen voedende in hem een libertijnschap, den anderen hellende na de Mennoniten, ende de 3e hem excuserende met sijne doovicheijt." Deze personen moesten naarstig vermaand, ja met straf bedreigd worden etc. „met alle sachtmoedicheijt." Een vrouw te Zuidland, die „van de wederdoopers gedoopt," naarstig ter kerke kwam, mocht, naar het oordeel der Classe, toegelaten worden tot 't avondmaal, mits zij leedwezen toonde „over de wederdoopersche dwalinge" en belijdenis deed „van de leere onser kercke" (Acta van 6 April 1622). In 1613 gaf de Classe te kennen, dat een vrouw, wier man „Mennonist" was en die ongedoopte kinderen had, tot het avondmaal mocht worden toegelaten, maar zij moest eerst „haer vuijterste beste" doen „om haren man te persuadeeren" en „de kinderen ten doope brengen."

Onderscheidene bladzijden van het Notulenboek betreffen den strijd tusschen de remonstranten en contra-remonstranten. De eerste aanteekening, welke aan dien strijd herinnert, is van 21 Jun. 1610. De notulen van de toen gehouden buitengewone vergadering bevatten het volgende: „Alsoo de Broeders in den Briel den 4en Juni eenighe naeste gesetenen hebben ontboden om met haer advijs te nemen op de saeke, die haer van de E. H. Magistraet was voorgedraghen, namentlijck dat sij souden willen noemen eenighe vreetsame predikanten, die zij souden moghen senden op den aenstaenden synode, ende alsoo de meeste stemmen alsoo vielen dat de broederen van den Briele ten antwoert souden geven, dat zij geen onvreetsame onder haer en kenden ende dat mijn H. naer haer beliefte mochten doen, ende overmits dit advijs der broederen op den Classe niet en is geratifieert, soo sijn de naeste gesetenen voornoemt wederom den 21en derselver maent in den Briel verschenen ende hebben den Broederen der stadt te kennen gegeven, als dat zij persisteerden bij haere voorgaende stipulatie, den 4en vergadert zijnde, gedaen, te weten dat men dadvijs, op dien tijt genomen, niet en soude houden als een resolutie des Classis, maer als een particulier bedencken ende dat zij daerom

van haerder weghe wel moghen lijden dat zij den H. Magistraet antwoerden te doen in desen, soo het haer best geraden sal duncken."

Den 7den Febr. 1611 werd te Brielle eene buitengewone vergadering gehouden, behalve door de 3 predikanten van Brielle bijgewoond door N. Tijckmakers, Jan Aertsze, Jan Hendrixse, Rutgerus Henrici, J. Florianus, Valerius Tophuijsius, J. Agricola en L. Leo, tengevolge van een ontvangen schrijven van „de gedeputeerde des Synodi van Suijt ende Noort Hollant" met verzoek „eenen bequamen persoon" te deputeeren „tegen den 22en Febr. tot Amsterdam, om aldaer metten anderen te beramen ende te verkiesen 6 persoonen" voor de te 's Gravenhage te houden Conferentie. De keuze der Broeders viel op Libertus Fraxinus, zoodat deze gedeputeerd werd.

Van de Remonstranten werd gezegd dat zij, wanneer er een leeraarsplaats vacant was geworden, een geestverwant zochten in te dringen. Zeker om dat „indringen" te keeren, werd den 22sten Mei 1612 in een gewone vergadering der Classe, die alleen door Tyckmaker niet bijgewoond werd, ofschoon zij te Bommenede gehouden werd, het volgende goedgevonden: „Is goetgevonden dat men voortaen, om alle swaricheijt te verhoeden in de beroepinge van een diennaer op de dorpen, geen beroepinge doen en sal dan in het bijwesen van 2 ofte 3, die van de Classe sullen werden gestempt, die met de kercke ende Magistraet in de vreese Godts met aenroepinge van Godes naem de saeke stichtelijck sullen doen."

In zijne door mij medegedeelde [1]) Notitie heeft Ds. Willem Crijnsze bericht dat de baljuw, om invloed te kunnen uitoefenen, „met eenige uyt den Magistraten op alle Classicale vergaderingen" verscheen en dat „die bijsittinge hare E. aldereerst van de Classe was vergunt int eynde des jaers 1613." Uit de Acta der Classis blijkt 't laatste niet. Van de bedoelde „bijsittinge" is eerst melding gemaakt in de Acta van 8 April 1614, waarin men leest: „Sijn (bij)

[1]) Archief v. Ned. Kerkgeschiedenis, D. III.

de Vroetschappen der stede van den Briele op de tegenwoerdighe vergaderinge van de Classis van Voorn gedeputeert de H. Bailjou, borgemeester in der tijt Jacob Allaertze mitsgaders Jan Willemsze Verdam vroetschap, om aldaer beneffens de gedeputeerde van de Classis voors. te helpen adviseren ende bestemmen tgene den meesten oorboor ende opbouwinghe van Godts eere, stabiliment vant Classis int generael ende perticulier soude mogen strecken. Dwelc den Broederen voorgehouden zijnde, hebben verclaert tselve te houden voor aengenaem." De broeders waren op Florianus na allen tegenwoordig in de vergadering van 8 April en in de Acta leest men nog 't volgende: „Eenighe van de Classe hebben voorgeslagen oft niet soude bequaem wesen, dat men de ordinaire Classicale vergaderinge voorts soude houden in de stadt van den Briele, nochtans sonder bedwanck; dwelc gearresteert zijnde, hebben de Heeren gedeputeerde van de Vroetschappen aengenomen sulx bij haren principalen aen te dienen ende te bevoorderen tdefroyement der Classen, soo veel doenelijck wesen sal." Onmiddellijk hierop volgt in de Acta: „Is geraemt den 14en Juli de naeste Classe te houden in de Oude Tonge". Maar „de naeste Classe" werd gehouden te Brielle 15 Aug. 1614. Absent waren toen J. Agricola en Hugo Steur en in de Acta staat: „Sijn gelesen de acten van de voorgaende Classen ende is bij eenighe voorgestelt, dat sij den 1en art. van het voorgaende classe niet en verstaen in sulcker voeghe als sij gestelt is, aengaende dat de vroetschappen van den Briel souden hare gecommitteerde senden op alle classicale vergaderingen, meijnende dattet maer en was voor de vergaderinghe doen ter tijt. Waervuijt omvraghe is gedaen oft de E. Vroetschappen altijt hare gecommitteerde sendende, sullen aengenomen worden, soo ist dat met de meeste stemmen is geresolveert dat de vroetschappen hare gecommitteerde op alle Classen souden senden, mits dat se souden zijn lidtmaten der kercken ende haer onderwerpen de censura, indien sij haer quamen te ontgaen, waeraf de gedeputeerde aengenomen hebben aen de vroetschappen rappoort te doen." — „Is oock voorgestelt oft men de Classe altijt sal houden in den Briel: waerop met de meeste stem-

men is geresolveert dat men sal alsnoch blijven bij den voorgaenden artijkele, int voorgaende Classe voorgestelt, doch blijvende in vrijheijt." — „Is voorgestelt oft men sal versoecken aen de Gecommitteerde Raden om geautoriseert te worden, dat de Classe van den Briel haer mochte houden aen de kerckenordeninghe nopende de beroepinghe der diennaren, gemaect in den jaere 91. Is goetgevonden dat een yegelijck sal in zijn bedencken nemen totter naester vergaderinge."

Die „naeste" vergadering werd 26 Mei 1615 te Brielle gehouden. In 1614 hadden nog wel twee buitengewone vergaderingen plaats, maar de eerste gewone vergadering der Classe kwam op den gezegden Meidag bijeen. De notulen bevatten niets meer dan het volgende:

„Naer aenroepinghe van des Heeren H. Name zijn vercoren tot preses D. J. Florianus, tot assessor N. Damius, tot scriba H. Nolthenius, respective dienaren in Suijtlant, tot Goedereede ende Bommenede.

De credentien sijn gelesen ende in eenighe van deselve is swaricheijt bevonden.

Sijn gelesen de acta des voorgaenden ordinaris Classis, ende vooreerst het artikel van de comparitie der E. Gecommitteerden der Vroetschappen van den Briele in de Classis; ende alzoo in dat artikel staet, dat de E.E. Heeren Magistraten op de vergaderinghe sullen committeeren lidtmaten wesende van de gemeijnte ende professie der Christelijcker religie doende, ende de E.E. Heeren voornoempt twee vuijt den haren hebben gecommitteert, geen professie der Christelijcker religie doende: soo is wederom omgevraecht, oft het voorn. artikel sal blijven in state, waerop met de meeste stemmen is goetgevonden, dat de Broeders bij haere voorgenomen resolutie blijven. Evenwel opdat se niet en souden schijnnen de vergaderinge daeromme te willen verbreken, soo verstaen se, dat men voor dese reijse de E. Gecommitteerden van den Vroetschappen sal dulden, sonder te trecken in consequentie.

Alzoo het nu eenen ruijmen tijt seer onordentelijcken in de vergaderinghe des Classis heeft toegegaen door het misverstant,

dat daer is in het stuck van de leere ende ongeregeltheijt in leven van sommige onder de diennaren, ende (de Broeders) niet langer stichtelijcken connen vergaderen, soo langhe dat misverstant duert, soo ist dat D. preses vuijtten naem van de Broeders, die bij de suijverheijt der leere sijn gebleven, heeft voorgestelt, om tot goede eenicheijt te comen, oft diegene, dewelcke haer Remonstranten noemen ofte haer daervoor vuijtgeven, haer selven willen onderwerppen de censure ende het oordeel van de Broeders, die haer bij de gesonde leere hebben gehouden, wanneer sij haer verloopen in leere ende leven, verclarende dat sij niet langer alsoo connen vergaderen, soo langhe die dinghen niet geremedieert werden, die te remedieeren sijn, als daer is donordentelijckheijt in leere ende leven."

Hetgeen Florianus voorstelde uit naam van zijn geestverwanten was gearresteerd op een bijeenkomst dier mannen, en zoowel van die bijeenkomst als van eene, die er aan voorafging, zijn de notulen bewaard gebleven. Zij komen voor in hetzelfde boek, dat de Acta der Classis bevat en wij willen ze hier laten volgen.

Acte van een extraordinare bijeencomste, die onlanx voor de afscheijdinge van de Remonstrantschen is gehouden in den Oudenhoorn.

In den jaere na de geboorte onses Heeren Jesu Christi 1615, den 7en April, zijn in den dorpe van den Oudenhoorn vergadert de Broederen des Classis, hierna genoemt, Tobias Pillaert, Jan Hendrixse, Petrus Pilius, Jacobus Florianus, Valerius Valerij, Petrus Steijaert, David Thomasze, Leoninus Petri, Reginaldus Zegeri, Joannes Agricola, respective predicânten in Symonshaven, etc.

Ende dewijle sommige, den Remonstranten toegedaen, ons, die de Godd. waerheyt ende suijvere leere der Gereformeerder Kercke geerne saegen behouden, in onsen Classem vele moeijten gemaeckt ende verscheijden onbehoorlijcheden gepleeght hadden tot groot nadeel van eenige kercken, die onder onsen Classem ressorteren, ende haer alsoo draegen, dat het buijten alle hope scheen te wesen, dat zij haer door ons vermaen te rechte souden hebben laeten

brengen: soo ist dat naer aenroepinge van des Heeren H. Naem is gesproken van de leere ende het drijven der Remonstranten, van hun in vijff artyckelen begrepen ende naderhandt door conferentie verclaert, ende is ommegevraeght wat gevoelen dat een yegelijc van ons van die haer leere hadde, ten eijnde wij daerna onse advijsen mochten reguleren int overwegen oft het voortaen geraden sal zijn onse classicale vergaderinge langer met hun, die de Remonstranten toegedaen zijn, te houden. Op de voorgestelde vraege hebben haer de Broeders eendrachtelijc verclaert, dat zij naer neerstich overwegen van het gevoelen der Remonstranten, in de Conferentie voorgestelt, niet anders en connen bevinden dan dat haer leere is een leere, die seer schadelijc ende valsch is. Daerna isser gesproken van den tijd des ordinaris Classis, die int gemeen naer Paesschen wert gehouden ende waervan de uijtschrijvinge vele plach gedaen te worden door de predicanten in den Briel. Ende is goetgevonden, indien de Classis op zijnen behoorlijcken tijd van die in den Briel niet en wert verschreven, dat dan de Gedeputeerde des Classis het terstont naer Paesschen sullen doen.

Ende nadat wij op alle swaericheden ende disordren, die in de voorgaende Classe door de Remonstrantsche onder ons waren gevallen, serieuselijck hebben gelettet ende uijt hetgene ons was wedervaren genoechsaem hebben connen afnemen, datter voortaen geenderhande beteringe stont te verwachten, soo is verder goetgevonden ende geresolveert, dat wij op de naestcomende Classis een afscheijt van de Remonstranten sullen nemen, ons doen fonderende op dese naervolgende fondamenten:

1. Op de schadelicheijt ende valscheijt van de leere, die de Remonstranten in de kercken onses Classis soecken met gewelt in te dringen.

2. Daerop dat men ons metterdaet beneemt de goede kerckelijcke ordonnantien, na dewelcke wij tot deser tijd toe de kercke onder ons vreedsamelijc ende stichtelijc hebben geregeert.

3. Op het schadelijc ende schandelijc incomen van sommige, door dewelcke de kercke Christi niet alleen niet wel gestichtet, maer ooc van den anderen gescheurt ende verwoest wort.

Ende hebben geoordeelt, soo lange als wij dese groote inconvenienten ende swaricheden niet connen verhoeden, dat wij onse Classicale bijeencomste met de Remonstranten niet langer en behoeven noch en behooren te houden.

Acte van de extraordinare bijeencompste, gehouden in den Briel den 26 Meij 1615.

Alsoo de Classicale vergadering door de Gedeputeerde des Classis was verschreven in den Briel tegen den 26 Meij 1615, soo ist dat de rechtgevoelende Broeders des Classis, daechs te voren in den Briel gecomen zijnde, haer bijeen hebben laeten vinden ten. huijse van Jan Jansse den inner, ouderling der Gemeijnte aldaer.

Naer aenroepinge van den name Gods is van wegen de Broeders, die een wijle tijds daer te voren, namenl. op den 7en April, in den Oudenhoorn bij den anderen geweest waeren, verhael gedaen van de resolutie, bij hunluijden genomen, aengaende de vordere comparitie op de Classicale vergaderinge, ende is voorgestelt dese vraege: *off men oock voortaen stichtelijcken op de Classis soude connen compareren?*

Op welcke vraege rondelijc is geandwoort, dat men niet stichtelijc can vergaderen op sulc een voet als totnochtoe is geschiet, ende dat het daerom (indien men op sulc een voet soude willen voortgaen) hoog noodich is van degenen, die het met de Remonstranten houden ende aenhangers derselver zijn, een afscheijt te maecken, maer dat men groote voorsichticheijt ende omsichticheijt daerinne moet gebruijcken.

Ende in het nemen van dese resolutie hebben de Broeders gesien 1°. op de oneenicheyt in de leere, 2°. op het leven van eenige onder de Remonstranten, 3°. op het stuc van de beroepinge der predicanten.

Belangende de leere, dewijle de rechtgevoelende Broeders met dengenen, die het met de Remonstranten houden, in het stuck van de leere oneens zijn, ende dat eenige, die het met de Remonstranten houden, seer schandelijc ende spottelijc van de waerheyt spreken ende deselvige op het hatelijcste, soo op den predicstoel alsooc in de onderlinge t' samensprekingen, voorstellen.

Aengaende het leven, dewijle eenige, in welckers beroepinge de rechtgevoelende Broeders een misnoegen hadden ende waertegens sij haer geopposeert hebben, haer schandelijc verloopen ende den Woorde midsgaders den dienst Gods onbetamelijc wandelen, sonder dat men tot behoorlijcke censure over deselve (als voor desen plach te geschieden) can comen; dewijle men de notoire ende openbare fauten ende groote ontstichtinge, daer men overal van weet te spreken, soeckt te verschoonen, ende van noode is, ic en weet niet hoe veel getuijgen wel te hebben, om deselvige te bewaerheden.

Aengaende de beroepinge, dewijle datter eenige jaeren herwaerts sommige predicanten tegens wille ende danck der kercke in den dienst derselver gevordert ende ingevoert zijn, dewelcke de rechtgevoelende Broeders ooc daerom geern hadden geweert gesien, om alle confusie ende disordre te ontgaen ende de stichtinge derselver, soo vele haer doenelijc was, te bevorderen: alsoo wel te dencken is, dat door soodanige dienaers weijnich vrucht te verwachten staet in die kercke, daer zij tege wille ende danc der Gemeijnte worden ingedrongen.

Is goetgevonden ende besloten dat men dien, die de Remonstranten toegedaen zijn, sal te kennen geven dat de rechtgevoelende Broeders, die haer houden aen de suijvere ende waere leere des Godd. Woorts, niet en connen verstaen dat haere bijeencompste eenige vrucht can schaffen, soo lange dese onordentheyt niet en wort gebetert. Ende de last, om dese uijtspraecke des anderen daegs in de vergaderinge te doen, is opgeleijd Jacobo Floriano, predicant in Zuijdlant, dewelcke van dese zijne commissie heeft gemaeckt een ondwerp, luijdende aldus: Eer wij comen in verder handelinge, soo heb ic de vergaderinge aen te geven, dat ic van die Broeders, die haer houden aen de suijvere ende waere leere des Godd. Woorts, eenen last hebbe aengenomen aen diegene, die het hier onder ons houden met dengenen, die haer selven noemen Remonstranten, ende met dewelcken wij nu in vorige Classen nu al eenige jaeren veelvuldige moeijte hebben gehadt. Ende tgene ic heb voor te draegen is aengaende 1°. den standt der kercken,

over dewelcke dese die het met de Remonstranten houden als predicanten ende leeraers zijn gestelt; 2° de leere, die zij voorstaen ende drijven. Ende dat uijt oorsaeck dat beijde de stand der kercken ende haere leere soodanich is, dat wij ons met recht daerover hebben te bedroeven.

Ende aengesien onse tegenwoordige Classicale bijeencompsten principalijck ooc daertoe strecken, dat wij hetgene noodige verbeteringe in dusdanige saecken van doene heeft, na onsen besten vermogen, souden voorsien, na den regel ende het voorschrift van des Heeren H. Woort, uijt machte die ons daertoe van onsen Heer ende Salichmaecker Jesu Christo is gegeven, soo is het uyt wiens name ic dit voorstelle, dengenen die het met de Remonstranten houden, met welcker kercke ende leere het also gestelt is, als voren is geseijt, vraeg:

of zij haer in beyden saecken het oordeel ende censure van dese onse Classicale vergaderinge (ten eijnde alles naer behooren verbetert moge worden) *begeeren te onderwerpen ofte niet?*

dewijle dat sonder soodanige vrijwillige onderwerpinge het ons onmogelijc is, ons in onsen schuldigen plicht ende ampt recht te quijten.

Ende nadat dit concept op den 26 Maij verscheijden Broederen als D. Nicolao Damio, Jan Aertse, Tobias Pillaert, Joanni Damman, Henrico Nolthenio ende andere Broeders is voorgelesen, dewelcke hetselve, als den inhoudt van de genomene resolutie wel vervatende, hebben geapprobeert: soo is het ooc desselvigen daegs voor de middag de gantsche vergaderinge voorgedraegen in tegenwoordicheijt van de eersame heeren Jacob van Velsen ende Jan Cornelisze Hartichvelt, borgemeesteren, ende Jan Willemsze Verdam, schepen der stede van den Briel, die op die tijd als gedeputeerde van de Magistraet in de Classe verschenen, ende wij hebben ooc de Remonstrantsche aengeboden, indien zij tot dese submissie verstonden, dat wij nae onsen vermeugen hun haer fauten in de leer aenwijsen souden.

Doch naedat zij waeren uijtgestaen ende weder ingecomen, hebben sij geandwoort, dewijle sij alsoo wel predicanten waeren als

wij, dat zij onse oordeel in het stuc der leere niet onderworpen en begeerden te sijn. Op welcke weijgeringe wij op dat mael hebben verklaert, alsoo wij saegen dat wij het eijnde, waertoe onse vergaderingen aengeleijd ende gehouden behooren te werden, niet en connen becomen, ende dewijle ons ooc geduijrige twist ende oneenicheijt niet aen en stondt, dat wij dan voortaen geen classicale vergaderingen meer met haer en conden houden.

Ende eer wij noch opstonden om uijt te gaen, soo verclaerde de borgemeester Jan Cornelisze Hertichvelt rondelic zijn particulier gevoelen te wesen, soo lange als wij in de Classis onder den anderen soo oneens waeren over het stuc der leere, dat wij nimmermeer met goede stichtinge classis souden connen houden, dat hij ooc niet en sach dat de saecke des geschils bij ons was te remedieren, maer dat de remedie noodsakelijc van hooger hand mochte comen, ende dat soo lang als dit niet en geschiede, dat onse bijeencomsten langer geen vrucht en conden schaffen.

Wanneer de vergaderinge in den Briel aldus was gescheijden op den 26 Maij 1615, soo isser des derdendaegs daeraen een missive aen eenige van onse Broeders uijtgesonden, luijdende aldus :

Welgeleerde, vrome ende seer discrete,

Alsoo wij uijt het rapport van onse gecommitteerde hebben verstaen, dat de laetste classicale vergaderinge sulx is gescheijden, dat daeruijt niet alleene geene vruchten en zijn voortgecomen, dienende tot opbouw van Godes Kercke, liefde ende broederlijcke eenicheijt onder de lidmaeten derselve, die alle waere christenen ten hoogsten is gerecommandeert, maer ter contrarije met eenich misgenoegen, dwelc wij geerne saegen weggenomen, ende vrede ende eenicheijt in de kercke gevordert, ende die gemoederen, die wat gealtereert zijn, tot broederlijcke eenicheijt gebracht: soo en hebben wij niet connen naerlaeten (op vaste hope dat doòr intercessie van sulcke persoonen, die den standt der kercke geerne saegen in de meeste vrede ende eenicheijt herstellen, yet goets sal worden gewrocht ende tewegegebracht) ul. te verschrijven, om andermael binnen dese stede op dijnsdag eerstcomende, den 2en

der toecomende maent Junij, op de Classicale vergaderinge te compareren, s'avonts binnen deser stede, om s' anderen daegs in besoingne te mogen treden. Waervan en wilt in geen gebreke blijven, alsoo den dienst ende welstant der kercke daeraen ten hoogsten is gelegen.

Hiermede, welgeleerde, vrome, seer discrete, sijt den Almogende bevolen. Geschreven in den Briel 29 den Mei 1615. Onder stont:

Ul. gantsch goede vrunden Borgemeesteren
ende Vroetschappen der stede van den Briel.
Ende was geteijckent: Bij mij als
secretarius

BEEN.

Van de vergadering, den 2den Junij 1615 gehouden, bevat het Notulenboek twee verslagen, één opgesteld door Rijckewaert, en een ander van een doleerenden broeder afkomstig. Het eerste luidt aldus:

„Alsoo de Classicale vergaderinghe, gehouden in den Briele den 26en Meij voorleden, vruchteloos was gescheijden ter oorsake dat de propositie, bij den Preses doenmael voorgestelt ende in de voorgaende acte gemeldet, bij eenighe Broederen niet en conde ingewillicht worden, is daerop gevolcht, dat de H. M. van den Briel aen de respective Broeders des Classis vuijtschrijvinghe hebben gedaen, ten eijnde dieselfde tegens den 2en Juni op de Classicale vergaderinghe ten Briel souden verschijnen. Op welcke verschrijvinghe de Broeders verschenen sijn, vuijtgesondert eenighe vuijt Putten; maer alzoo selfs onder die Broederen, die verschenen waren, eenighe swaricheijt maecten om classicaliter te handelen op de propositie van den heer Baljou van Voorn, van weghe de E. Magistraten van den Briel voorgestelt, die oock na eenige debatten vuijtgegaen zijn, is bij de Broederen, die gebleven waren, een preses vercoren ende na aenroepinghe van des Heeren naem in handelinge getreden.

Is vercoren tot preses D. Cornelis Damman, assessor Willem Crijnsze, scriba Theoph. Rijckewaert.

Presenten sijn geweest: preses, assessor, scriba, Anthonis Adri-

ani, Hugo Steur, J. Carpentier, Velsen, la Faille, Burchvliet, de Vries, Celcaert.

Sijn van weghe de Heeren Magistraten van den Briel op dese vergaderinghe verschenen den E. Heer Baljou van Voorn, de heer Borgemeester Jacop Allertsze, de heer schepen Jan Willemsze Verdam.

Alzoo de Broeders van dese vergaderinge met groote droefheijt ende leetwesen hebben gesien, dat eenige Broeders des Classis haer beswaert vonden bij de andere Broeders, die dese Classe geassisteert hebben, bij te sitten, d'welc soude moghen tot een beclaechelijcke schueringe gedijen, die in alle manieren verhoet dient, soo het mogelick is: soo ist, dat goetgevonden is eenighe vuijt dese vergaderinge te comitteeren, die van weghe de Classe met alle gevoechelijcke middelen sullen aenhouden ende arbeijden, ten eijnde dat sij doch de eenicheijt, die wij tot noch toe int bij-eencomen op de Classicale vergaderinghen gehouden hebben, niet en willen verbreken, om gesaenmentlijck daertoe te arbeijden, dat het vervallene weder opgerecht ende het ongestichte gestichtet worde, ende wij met goede liefde ende eenicheijt in de vreese des Heeren de kercke moeghen stichten ende opbouwen.

Sijn hiertoe gecomitteert op het quartier van Overflacque D. Preses Cornelis Damman ende Anthonis Arientze, aen dese sijde Willem Crijnsze ende Theophilus Rijckewaert.

Is goetgevonden ende geresolveert dat de naeste Classe sal gehouden worden den 14en September tsavons in de herberghe ende sullen de Broeders des Classis hiervan verwitticht werden door de voorgemelde gecomitteerde."

Het andere verslag bevat het volgende:

„Alsoo de E. Heeren Magistraeten van den Briel de Classe hadden beschreven op den 2en Junij, soo ist dat eenige van de rechtgevoelende ende protesterende broeders, als namenlijc D. Nicolaus Damius, Henricus Nolthenius, J. Agricola, Valerius Valerij, L. Leo, Reginaldus Zegeri, respective predicanten tot Goedereede, Bommenede, Heenvliet, Oudenhoorn, Nieuwenhoorn, Hellevoet, bij den anderen geweest zijnde, goetgevonden hebben in de vergade-

ringe wel te verschijnen, om aen te hooren tgene de Gecommitteerde van de E. H. Magistraeten souden voorstellen, doch niet te gaen sitten, alsoo sij de laetste vergaderinge met een misgenoegen van den anderen gescheijden sijn, ende wanneer de gedeputeerde van de E. H. Magistraeten haer propositie souden gedaen hebben, dat sij alsdan voor andwoorde sullen geven niet te connen in handelinge treden, voor ende aleer dat haer medebroeders tegenwoordich zijn, hetwelck uijt haeren naem D. Damio is opgeleijdt te doen, sonder dat ijemant wat daertoe soude doen ofte spreken, ende dat om in geen confusie te comen, noch ergens in behaelt te worden.

De tegenwoordich protesterende Broeders, in de vergaderinge (bij de E. H. Magistraeten geleijdt) verschenen zijnde, hebben door haeren gedeputeerde, D. Damium, de E. gecommitteerde van den Magistraet ende die het met haer houden afgevraeght, waerom de vergaderinge was geleijdt. Waerop de Bailliu uijt aller naem heeft geandwoort, dat wij souden gaen sitten, hetwelcke wij geweijgert hebben, omdat dese vergaderinge voor geen classicale vergaderinge konde gehouden worden uijt oorsaeck dat wel een derdendeel derselver absent was. Ende hierop zijn vele woorden ende debatten ter wederzijden gevallen, ende onder anderen dese, dat de Balliu met de andere Broeders seijde, dat men wel meer Classis gehouden hadde, daer minder Broeders als nu tegenwoordich waeren, ende dat het niet dan te beter en was, omdatter eenige swaer-hooffden absent waeren, daer niet goets van te verwachten en was. Waerop wij antwoorden dat het nu een ander gelegentheijt was, dewijl wij, de laetste reijse met een misgenoegen van den anderen gescheijden zijnde, van noode hadden all wederom bijeen te comen, souden wij malcanderen recht verstaen ende het misgenoegen gebetert worden. Ende daerom soo hebben wij (opdat wij niet souden schijnen den vrede ende de vereeniginge niet te willen soecken) eijndelijc desen voorslach ende presentatie gedaen, dat de classis noch eens met de eerste gelegentheijt soude beschreven worden, ten eijnde alle de broeders te gelijck bijeenvergadert zijnde (gelijc het haer alle raeckt), haer miscontentement, welck

sij hebben om langer op de classicale vergadering te verschijnen, ten rechte mochten voorstellen ende daerinne met malcanderen den besten middel, tot vereeniging ende vrede dienende, beraemen, belovende ondertusschen onse beste te doen ende aen te houden dat onse (jegenwoordig absente) broeders op die vergadering souden verschijnen.

Welcken voorslach ende presentatie de Gecommitteerde van de E. H. Magistraet ende die met haer geseten waeren niet hebben willen inwilligen, maer dringen even hard daerop aen, dat wij souden gaen sitten, dat dit de plaetse was, daer de desordre, die daer was, moste gebetert worden, dat wij daermede niet souden geprejudiceert wesen, al gingen wij sitten etc.: waerop wij insisteerden als voren, dat de gantsche Classe moeste bijeencomen, hetwelck alsoo wij van haar E. niet en conden obtineren, soo zijn wij van haer gescheijden, te meer omdat wij saegen, dat de balliu Otto van Zeventer, ons niet connende met soeticheijt na sijn sin ter neder setten, seer heeft tegens ons uijtgevaren, vele schandelijcke propoosten voerende, met name dese:

1°. dewijle bij ons door occasie van de outheijt der leere gewach gemaeckt werde, dat het een leere was van 40 jaer, daer spottelijc bijvoegende *een schoone outte.*

2°. dat wij de kercke sochten te everteren.

3°. datter eenige van onse Broeders waeren, die beter meriteerden leecken dan predicanten te sijn.

4°. dat wij conventiculen hielden bij leckers, [1]) daer hij seijde wel wat mede te doen te hebben, soo hij naer rigeur wilde handelen.

Ende alsoo van haer gescheijden sijnde, hebben zij Classicale vergadering gehouden ende besloten den Classem uijt te schrijven tegen den 14 Septemb., met die hope dat onse gemoederen wat beter ondertusschen sullen bedaert sijn.

Middelertijd quaemen Theophilus ende Willem Crijnsze in sommige dorpen de Broeders nooden ende vermaenen, om op den gestem-

---

[1]) Zie over lekker „Schijnbare Frequentatieven in het Nederlandsch door Dr. A. de Jager", p. 127-130.

den tijd wederom op de Classis te compareren, doch en vercregen geen gehoor na haeren wensch, want de Broeders wilden dat de Remonstranten eerst souden disisteren van haer valsche leere."

(*Wordt vervolgd.*)

DE STICHTER VAN HET KLOOSTER

EEMSTEIN BIJ DORDRECHT.

„Buiten Dordrecht, aan den vloed de Eem, heeft voor deezen een klooster van reguliere kanonnikken gestaan, Eemstein genaamd. Dit klooster is in 't jaar 1380 [1]) gesticht door Reinout Minnenbode, een burger van Dordrecht [2]), dewelke zoo rijk was, dat hy alleen bekostigt heeft de Roomsche reis van Gerrit v. Bronkhorst, kanonnik van Utrecht, die door het Algemeen Kapittel der reguliere kanonnikken naar den Paus wierd afgevaardigt [3]). Als de Dortsche Waard, door den watervloed van 't jaar 1421, onder geloopen was, hebben de Broeders met gemeen overleg hun klooster verplaatst, en naar Zwijndrecht overgebragt [4]); zoo nochtans dat het zijnen ouden naam bleef behouden. Het was pater Jan v. Asperen, die het oude en verdronken klooster, 't welk door Reinout Minnenbode te Eemkerke gesticht was, naar de voornoemde plaats, d. i. naar Nieuw Eemstein, over gebragt heeft [5]). In 't jaar 1577 (*sic*),

---

[1]) Volgens v. Beverwyck, Beschr. v. Dordr., bl. 171, en Gouthoeven, Chron., bl. 117; 1382 volgens Balen, B. v. D., bl. 139: vgl. S. v. Leeuwen, Bat. ill., bl. 1322.

[2]) „Een rijk, uytstekend en voornaam borger van Dordrecht." (Beverwyck en Balen, t. a. p.)

[3]) In 1397, volgens Beverw., Balen, v. Leeuw., t. a. p. Is van dien persoon en die reis meer bekend?

[4]) „In den Swijndrechtschen waert by de Lindt", volgens Beverw. l. c.; „in Kijfhouk, in den Zwijndr. waard", volgens Balen, bl. 140, 952. Vgl. Fruin, Oudste recht v. Dordr. II, 89.

[5]) P. Joh. Brunonis (Bruyns. of Brunoosz.) de Asperen, prior of proost 1419.

als 't oorlogsvuur tegen de Spanjaarden begon te ontsteeken, is het gemelde klooster door het gemeen volkje ten eenemaale geslecht en met den grond vereffent [1])." (Oudh. en Gest. v. Zuidholl., Leid. 1719, bl. 146, 147. Vgl. Römer, Kloost. in Holl. en Zeel., I, 148, 329.)

„S. Salvators Konvent, anders Lievendael, en door de wandeling Eemstein genaamd, was bij Dordrecht onder het Bisdom van Utrecht gelegen. Ik vinde onder mijne papieren een stuk (van eenige Aantekeningen) die Johan van Herxt, de laatste Prior van dit klooster [2]), met eigen hande geschreeven heeft. Hy spreekt 'er van Heer Reinout, die volgens Busschius (Lib. I. Chronici Windesh. c. 37) bygenaamd was Minnenbode; welken bynaam hy volgens de kronijk van [3]) Gouda gekreegen had, omdat hy jegens de armen zoo mild en spraakzaam was: anders was zijn bynaam van Brakel. Oudenhove, in zyn Zuytholland (bl. 415), voegt 'er Philips v. Beveren by [4]); en tekent aan dat deze religieuzen de Broeders van de Woestijne genoemt wierden. Van dien Heer Reinout doet de gemelde van Herxt het volgende verhaal: De Heer Reinout, ridder en Burger van Dordrecht, en zijne huisvrouw, Juffrouw Sophia v. Ghiessen [5]), door yver en godvruchtigheit tot Godt en den

---

[1]) Van de Watergeusen uytten Briel onder hopman Dirk Wor van Dordrecht, opten 14de van Zomermaand 1572." (Balen, bl. 140, 842).

[2]) P. Joh. Petri ab Herpt, prior 1570—72. (Beverw. en Balen.). Een Jan v. Herp was 1461 raad te Dordrecht.

[3]) „Over het jaar 1380."

[4]) Vgl. Balen, bl. 952: „Philips v. B. (Pietersz. ex Gijsberta v. Bronckhorst), gemeld in de Stadsrekeninge van Dordrecht van 1382 en 83, † 1388, hadde ten egte Elisab. Minnebode, dr. van Reynhout M., die in den jare 1380 heeft gesticht het klooster van Eemsteyn, en heeft het voorsz. klooster groote preuven gegeven. Wan: Jan v. B., trok metten grave van Oostervant opten Vriezen 1399; werd gemeld in de rekeninge Jans van Haerssen (van Naerssen) en Gillis (Snellaert?) Hugemansz., tresoriers van de Vriesse Reyze, daar men op uyttoog a° 1399."

[5]) Van dit bekende, vermoedelijk van dienstmannen der heeren van Altena afstammende geslacht: in groen twee afgewende gouden zalmen voerende, en waartoe Arent v. Giessen, ridder, schepen te Dordrecht 1404 (Balen, bl. 282;

Christen Godsdienst gedreeven, hebben in 't jaar [1]) 1380, in het dorp Eemskerk [2]), tusschen Dordrecht en Geertruidenberg, een klooster van reguliere kanonnikken gesticht en rijkelijk begiftigt. En, omdat 'er de vliet Eem voorby liep, hebben zy het Eemstein genoemt" [3]). (Oudhh. en Gest. v. h. bisdom v. Deventer, II, 118—120.)

De gedrukte stamlijsten van 't geslacht van Brakel, (o. i. zeer onvolledig), noemen dien Reinoud niet; en toch komt die naam reeds vroeg: in 1412 [4]), in dat geslacht voor, 't welk voor de geloofwaardigheid van het verhaal van genoemden prior wel eenigzins pleit [5]). De schepenlijst van Dordrecht, bij Beverwyck en

---

v. d. Wall, Verh. ov. de handv. v. Dordr., bl. 37, en Handv. v. Dordr., bl. 389, 396; Mieris, Chtb. IV, 46. 526), behoorde, bestaat geene gedrukte stamlijst.

[1]) „Volgens Busschius is het in 't jaar 1382 geschied."

[2]) In 1421, bij de inbraak van den Grooten Zuidholl. Waard, verdronken.

[3]) Blijkens een charter van 4 July 1377, in Mieris Chartb. III, 334, geeft de ruwaard hertog Albrecht „aan Reinoud Minnenbode en Sophia zyn wyf de vryheid om een klooster te stichten in Eemkerk, en hetzelve te begiftigen uit hun goed te Eemstein en anderen." Het schijnt dus, dat er vóór de stichting van het klooster reeds een goed, Eemstein genaamd, bestond.

[4]) Vgl. de stamlijst (bij Beverw., a. w., bl. 61; v. Leeuw., a. w., bl. 864; Hoogstraten, Woordb. II, 383; Te Water, Verb. d. Edel. II, 276, IV, 235), welke aanvangt met Richold v. B., schepen te Dordrecht 1340 (komt op de schepenlijst niet voor), wiens drie zonen, Johan, Godschalk en Herbaren, onder den magistraat aldaar vermeld worden. Godschalk, was de vader van Johan (1380), Willem, schout van Dordrecht (11 Mei 1408, tusschen Rotterdam en Overschie, door Jacob v. Kuuvre (ook Kuynre), vroeger schepen te Dordrecht, en zijne helpers doodgeslagen. Mieris, a. w., IV, 99, 101, 303; Balen, bl. 235, 763.) en Reinoud (1412), geh. met Jannette, Willem Eggertsdr. van Purmerend, thesaurier van Holland. In een stuk van 29 Mei 1408, bij v. d. Wall, a. w., bl. 408, wordt deze Reinoud of Reyntgen 's graven „dijcgraue van (den Grotenwairde van) Zuuthollant" genoemd; vgl. Mieris, a. w., IV, 149, 996. In 1413 werd Reinout v. B. baljuw van Amstel- en Waterlant (Scheffer, Grafel. Beveelb. II, 28); in 1420 komt hij als poorter van Dordrecht voor (Dozy, a. w., bl. 120) en in 1430 als dijkgraaf van Zwijndrecht (Nibbelink, Handv. v. d. Zwijndr. Waard, bl. 91). Vgl. Fruin, Oudste recht. v. Dordr. II, 61, 95.

[5]) Er tegen pleit echter, dat reeds eene Dordtsche rekening van 1351, bij Dozy, a. w., bl. 90, van eenen „Cleys Minnenbode" gewaagt. Vgl. Fruin, a. w, II, 251, waar ook in eene akte van 1403 een „Cleis Minnebode" genoemd wordt.

Balen, vermeldt op de jaren 1367 en 1377 Reynboud, Jan Minnebode sone; die ook in 1371 als oudraad voorkomt (v. de Wall, Handv. v. Dordr., bl. 304, waar hij Reynout heet), terwijl men in de stadsrekeningen van Dordrecht van 1385 en 1399 (bij Dozy, a. w., bl. 94, 104) nog een Reynout Minnebode aantreft. Later schijnt die naam daar niet meer voor te komen. Q. N.

De S. Barbara, later Terensteyn's kapel in de Groote kerk te Dordrecht. — „Gesticht in 't jaar 14.. door Reynoud van Brakel [1]). Werd vermeld 1422, 1454. By koope opten 2. van Slachtmaand 1641 aangekomen Heer Kornelis van Terensteyn, Heeren Adriaansz." [2]) (Balen, Dordr., bl. 94). „De S. Barbara's kapel behoorde in 1722 aan Cornelis Terenstein van Halewijn, en sedert 5 Junij 1743 aan den Pensionaris Mr. François Terenstein van Halewijn [3]). In 1750 kwam deze kapel in bezit van Jr. Lucas Willem van Essen, Heer van Schaffelaar en Helbergen, als eenige erfgenaam zijner grootmoeder Agatha Johanna van Naerssen, weduwe

---

[1]) Dit nog in Gelderland gevestigde geslacht heeft in de 14e en 15e eeuw te Dordrecht de ambten van schout, burgemr., schepen en raad bekleed (Te Water, Verb. d. Edel. I, 276, IV, 234; v. Beverwyck, Beschr. v. Dordr., bl. 61, 175, 190—95; Balen, Dordr., bl. 9, 53, 235, 36, 40, 76—82, 90).

[2]) Zie van hem, Scheltema, Staatk. Nederl. II 2, bl. 360. „Overleed den 22. van Lentem. 1643 en wierd den 29 daar aan volgende, uyt'et Huys Oostenrijk, met een groot en heerlijk gevolg, ter aarden gebracht. Op welke begraafnis wierden geteld over de tweeduyzend en driehonderd menschen, die ter lijkstacy medegingen, en die uytvaard volgden. Het lijk wierde gebracht in de Groote Kerk, en aldaar in S. Barbaren-kapel ingezarkt." (Balen, Dordr., bl. 94, 879). Zijn vader, Adriaen v. T. Jobsz., † 23 Febr. 1604, was raad, schepen en burgemr. te Dordrecht, en geh. met N. 't Jong, denkelijk eene zuster van Adriaen 't Jong Cornelisz., raad, schepen en tresorier te Dordrecht, † 30 Oct. 1602 (Balen, bl. 255—58, 323—29, 90, 91, 1201), die zeker nauw verwant was met mr. Adriaan 't Jong, gez. Junius, raad in 't hof van Holland, † 1620, geh. 1. met Joh. v. Loosen, 2. met Martina Snouckaert (Scheltema, a. w. I, 542; Gouthoeven, chron., 98, 107; Balen, 418; v. Leeuwen, Bat. ill., 1473, 77).

[3]) Deze werd 13 Juni 1702, toen 26 jaren oud, met de heerlijkheid Abbenbroek verlijdt. Zoude hij dan eerst in 1743 in het bezit dezer kapel gekomen zijn?

van den Pensionaris Mr. François Terensteyn van Halewijn [1]); in 1792 aan Margriet, weduwe van Essen, geboren van Haeften [2]). Sedert 1821 behoorde zij aan het arme wees- en nieuw armenhuis." (Dr. Schotel, Een keizerl., stadhdl. en koninkl. bezoek in de O. L. Vrouwe-Kerk te Dordrecht, Amst. 1859, bl. 52, 54, 77).

De Dordtsche Halewijns stammen vermoedelijk af van het vermaarde Vlaamsche geslacht van dien naam, 't welk in zilver drie gekroonde zwarte leeuwen, 2 en 1, voerde, en zijn artikel heeft in Anselme's Dict. généal. et chron. d. l. mais. roy. de France et des grands officiers d. l. cour., 3e éd. Par. 1726—33 t. III; in La Chenaye-des-Bois' Dict. généal., i. v. Halwin; in Butkens' Troph. de Brab. II, 87—90; in Gailliard's Bruges et le Franc; enz. — Zij voerden dit wapen echter anders, t. w. in zwart twee zilveren palen, met een van goud en rood geschakeerd S. Andrieskruis over alles heen, en in een rechter schildhoek het wapen van Halewijn (Wapenkt v. Dordr.). Of dit op bastaardij wijst, of dat die schildhoek of dat vrijkwartier op het ons onbekende wapen van Terestein geplaatst is, durven wij niet beslissen [3]). De eerste van dit geslacht, dien men te Dordrecht ontmoet, is Francoys v. Halewyn Alewynsz. [4]), raad 1621, 22, 30, en schepen 1631 (Balen, bl. 333, 35), vader van Alewyn v. H., Heeren Francoysz., schepen 1634 e. v. j.,

---

[1]) Deze † 16 Juni 1751 (zie h. o.), dus kan zijne vrouw in 1750 onmogelijk zijne weduwe geweest zijn. Zij † te 's Grav. en werd 2 Juli 1756 te Dordrecht begraven. De heerlijkheid Abbenbroek kwam ook eerst na haar dood aan hare dochter v. Essen. blijkens verlij van 7 Dec. 1756 (Leenregist.).

[2]) „Vrijvrouwe van Abbenbroek", staat onder hare afbeelding vóór hare gedichten: „Iets van M." 1796. Zie van haar, v. d. Aa, Woordb. v. Ned. Dicht. II, 81, en Biogr. Wdb. i. v.

[3]) In *Nav.* V, 310, wil men deze Halewijns in verband brengen met Jan v. H., heer van Zwevezeele, president van 't hof van Holland 1475, 77 (Gouth. chron., 102), † 1478 (Butkens, l. c., II, 87) die, volgens Dumont, Fragm. généal.. art. Hal., een bastaard was, en o. a. drie zoonen naliet: Wouter, Jan, beide † z. k., en Karel. Zijne dr. Marg., † 1496, bracht Zwevezeele in het geslacht v. Steelandt. In den tak van Zweveghem, komt de naam François herhaaldelijk voor.

[4]) Gehuwd met eene dochter van Cornelis v. Terestein Adriaensz., bovengenoemd?

burgemr. 1660, 61, enz. (Id., bl. 263, 336—41, 70—72, 660), bij Aarnoudina v. Beaumont, mr. Simonsdr., burgemr. en raad te Dordrecht, en van Hester v. Dijk, o. a. vader van mr. Simon v. H., Heer van Abbenbroek, burgemr. van Dordrecht, ongeh. in Suriname overleden [1]), en van mr. Cornelis Terestein v. H., Heer of Vrijheer van Abbenbroek, eerst pensionaris van den Briel, en sedert 1670 raadsheer in den Hove van Holland (v. Leeuwen, a. w. bl. 1477, 78), curator der Leidsche Hoogeschool tot 1697 [2]), gehuwd met Johanna v. Hartigsveld, mr. Cornelisdr., burgemr. van Rotterdam, en van Agneta v. Driel [3]). Zij waren de ouders van: 1. Agneta T. v. H., tweede vrouw (geh., 1e geb. te 's Grav. 25 Aug., 1720) van Jakob Frederik v. Beijeren-Schagen, Vrijheer van Heenvliet, baljuw van den Briel en den lande van Voorne 1689— [4]); 2. mr. François Terestein v. Halewijn, Vrijheer van Abbenbroek, pensionaris van Dordrecht 1723—1751, † 1751 [5]), geh. 1705 (1e geb. te

[1]) Denkelijk in 1699, daar zijn broeder 15 Sept. van dat jaar met Abbenbroek werd verlijdt. Zie van hem, Scheltema, a. w., I, 419; v. de Wall, Handv. v. Dordr., bl. 1919, 32.

[2]) Scheltema, a. w., I, 416; v. de Wall, a. w., bl. 1903, 21, 28, 33. Denkelijk † 1702, daar de heerlijkheid Abbenbroek 13 Juni van dat jaar aan zijn zoon kwam.

[3]) Zij (Agneta) hertr. 2 Mei 1666 met Leonard v. Naerssen, burgemr. van Rotterdam 1673, 74, Ambachtsheer van Cralingen († 19 Mei 1682), en † 5 Jan. 1672. Haar levensgroot portret was (volgens J. Kuijper Hz., Geschiedk. herinner. betr. Abbenbroek, Brielle 1876, bl. 23) in 1876 nog in de vestibule van het jachthuis der heeren van Abbenbroek aanwezig.

[4]) Alkemade, Beschr. v. Briele, bl. 92; K. Boon v. Engelant, (Bruilofts-) Gedicht., Delft 1724, bl, 185. — Hij was de eenige zoon van Johan François, Vrijheer van Heenvliet, † 20 Juni 1681, en van Anna v. Zevender, en is waarschijnlijk † in 1730, toen Heenvliet in andere handen overging.

[5]) Scheltema, a. w., I, 419; v. de Wall, a. w., bl. 1933. — „DORDRECHT. Tusschen den 16 en 17 der vorige Zomermaend is binnen 's Gravenhage, in den ouderdom van ruim 74 jaren, zeer schielyk overleden de Heer Mr. François Terestein van Halewyn, Vryheer van Abbenbroek, Pensionaris dezer stad. Dees Heer, die des daegs te voren, de vergadering hunner Ed., Gr. Mog. nog had bygewoond, is sederd het jaer 1723 Pensionaris dezer stad geweest, en heeft dus dit amt 28 jaren bediend, wordende om het missen van zyne liefdadigheit tegens den armen, en andere qualiteiten, zeer betreurd." (Nederl. Jaerb. July 1751, bl. 561).

's Grav. 12 April) met Agatha Johanna v. Naerssen, geb. 9 Dec. 1676 [1]), Revixitsdr., vroedschap te Rotterdam, gecommitteerde raad van Holland [2]), † 30 Nov. 1690, en van Agatha v. Hartigsveld (zuster van Johanna voorn.), † 11 Dec. 1676. Beider dochter, Johanna Agatha Terestein v. Halewijn, tr. 1738 (1e geb. te 's Grav. 30 Nov.) Karel v. Essen tot Helbergen, geb. 8 Nov. 1696, † 1756, luit.-jagermeester van Gelderland (zoon van Lucas Willem, geb. 10 Nov. 1643, † 3 Aug. 1701, landdrost van Veluwe, en van Geertr. Agnes Vijgh van de Schaffelaer, † 8 Mei 1710): ouders van Lucas Willem v. Essen tot Helbergen, Schaffelaer en Abbenbroek, geb. 1740 (29 Dec. 1739?), † 1791, geh. te Wadenoyen 13 Sept. 1774 met Margriet v. Haeften, geb. 1751, † 4 April 1793, Jan Walraven tot Wadenoyen en Anna Ursulina v. Lynden dr. Hadden geene kinderen, doch als zoon aangenomen: Hendrik Antonie Zwier de Vos v. Steenwijk, gen. v. Essen, geb. 16 Juni 1786, † 1 Sept. 1834 (zn. van Jan Arend en C. W. v. Isselmuden), die Vrijheer van Abbenbroek werd en wiens nakomelingen deze heerlijkheid nog bezitten. (d'Ablaing v. G., Riddp v. Veluwe, bl. 384, 420, en Wapenb. d. D. Orde Balije v. Utr., bl. 40; Kuijper, a. w.; Iets van M. (Margr. v. Haeften); Magnin, geslt Vos v. St.; Unger, Regeer. v. Rotterd. I; (Nairac), Barneveld ond. d. reger. d. Ampts-Jonkers, Barnev. 1871; *Nav*, XXXIII, 7.)

Is deze kapel tot 1641 (toen zij door Terestein werd aangekocht) in het bezit der v. Brakels geweest? Q. N.

---

[1]) † te 's Grav., en 2 Juli 1756 te Dordrecht in S. Barbara-kapel bijgezet.

[2]) S. v. Leeuwen, a. w., bl. 1459. Met v. Weede v. Dijkveld in 1678 Gedeput. te velde (Bosscha, Neerl. heldend. te land II, Leeuw. 1838, bl. 205, 6; Journl. v. Const. Huygens, den zoon, ged. de veldt. v. 1673, 75, 76—78, bl. 265, 67, 72, 73).

TAAL- EN LETTERKUNDE.

ALBUM AMICORUM

VAN

J. J. CAMBIER.

Het album amicorum, hierboven bedoeld, is in het bezit van den hr. J. D. Oortman Gerlings te Utrecht, die mij met groote welwillendheid vergunde daarvan in dit tijdschrift eene beschrijving te geven en den zeer belangrijken inhoud af te drukken.

Het album is een langwerpig 8° boekske, gebonden in een typisch achtiendeëeuwschen band van rood marokijn, uit de hand verguld, en verguld op snede. Daar de pagineering eerst loopt van 1—85, om daarna weder te beginnen met 1, 2 enz. schijnt het mij toe, alsof het album oorspronklijk uit twee cahiers bestaan heeft, die in dit bandje later bijeen zijn gevoegd. Op het voorplat zijn de woorden aangebracht: Album amicorum. J. J. Cambier. Wat deze. de oorspronkelijke bezitter van het album, geweest is als politiek persoon, meldt de volgende staat van dienst, afgeschreven naar het origineel.

Staat van dienst. Van 1778 tot 1781 Secretaris van legatie en chargé d'affaires aan het Hof van Berlyn. Van 1779 tot 80 Cornet by het Lyfregiment Cavallerie Oranje Vriesland. Van 1782 tot 1787 successivelyk commissaris van de kleine bank van justitie. Schepen en lid van den Raad der Stad Haarlem en in gen. qualiteit Gedeputeerde ter Vergadering van de Staten van Holland. 1788 tot 1794 uit den dienst geretireerd. Van 1795 tot 1798 Hoog Bailluw van Kennemerland en lid der Nationale Vergadering. 1799 Commissaris van het Gouvernement by het Departementaal

Bestuur van den Amstel. Van 1800 en 1801 Agent van Oorlog. 1802 tot 1804 Lid van het gedeputeerd Bestuur van Holland tot July 1804, wanneer hij zijn demissie in gen. qualiteit genomen heeft. 1805 en 6 geretireerd uit den dienst tot July 1806 alstoen benoemd tot Staats-Raad, doch zich van die benoeming geexcuseerd hebbende, tot lid van de vergadering van H. H. M.) 1807 opnieuw benoemd tot Staats-Raad, in Mey gechargeerd met het portefeuille van het Ministerie van Justitie en politie, in October benoemd tot Minister. 1808 in het begin benoemd tot Minister van Colonien, in Maart tot Minister vice-president van den Staats-Raad in welke qualiteit gebleven tot Maart 1810, toen benoemd tot Minister van Oorlog, gebleven tot einde 1810 1811 tot 1813, lid van het wetgevend ligchaam 1814 tot 1816. Minister aan het Hof van Spanje 1817 tot 1821 lid van 1e Kamer der Staten-Generaal.

(Kopie van de autograaf).

De voornaamste merkwaardigheid van dit album is wel deze: dat het de inscripties en handteekeningen bevat van een en twintig leden der Nationale Vergadering, in 1798 met hun medelid J. J. Cambier op het Huis ten Bosch bij Den Haag gedetineerd.

Toen in 1798 de Unitarissen Vreede, Wybo Fynje, Fokker, van Langen en Wildrik aan het bewind waren gekomen en met veel luister en kanongebulder een nieuwe Staatsregeling te Haarlem werd afgekondigd, onttrokken zich vele leden aan de Nationale Vergadering. De overgeblevenen werden 22 Januari 1798 gevangen genomen en in civiele detentie naar het Huis in 't Bosch gebracht.

Dit waren de volgenden:

J. van Manen Ad.z., A. J. de Sitter, Jac. Kantelaar, J. A. van der Spijk, J. A. de Mist, J. H. Stoffenberg Jr., R. van Kleffens, Herm. H. Vitringa, G. W. van Marle, Y. Van Hamelsveld, M. van Castrop, C. G. Hultman, Jac. Scheltema Jz., Corn. Van der Hoop Gz., B. Brouwer Rz., C. L. Beyma, C. de Vos van Steenwijk, J. D. Pasteur, J. J. R. Van Hooff, L. E. van Eck, C. Bijleveld, J. J. Cambier.

Toen den 12 Juni door Daandels een einde aan het schrikbewind was gemaakt, werden de gedetineerden in plaats van dadelijk ontslagen te worden, niettegenstaande herhaalde vertoogen nog eenigen tijd in arrest gehouden. De ware reden hiervan is nooit volkomen opgehelderd. Misschien heeft men na een wettigen vorm gezocht om een onwettige daad te dekken en hebben verder persoonlijke meeningen eronder gewerkt. Hoe 't zij, eerst 11 Aug. zijn zij ontslagen. RED.

Inhoud van het Album.

(Nevens een gekleurd teekeningetje:) pag. 1.

Indien uw ooyt een Vriendt opregter heeft bemindt
Dan wil ik dat de Doodt mij door het vuur verslindt

Symbolum: Constans in aeternum.

Haec in aeternum
amicitiæ signum
posuit
H. L. van der Crap J. U. S.
Rotterodamo Batavus.

Lugduni Batavorum
ad diem XXX Martii
MDCCLXXV.

pag. 2.

Paulus L: 2 Sentent.
S 223 § 1 tt De verb. Signif.

Amicos appellare debemus non levi notitia conjunctos, sed quibus fuerunt jura cum patrefamilias honestis familiaritatis quæsita rationibus.

Symb.: Semper aut nunquam.

Hæcce pauca in sinceræ amicitiæ memoriam
lubens adscripsit
C. van Foreest J. U. S.
Alcmaria Batavus.

Lugduni Batavorum
ad diem 18 Junii
1776.

pag. 3.

Al wat dog adem heeft
Al wat te saame leeft

Word door de Vriendschapsband
Geleid steeds hand aan hand.

Symbolum: Amicus cordis amico.

hæcce in perpetuam amitiae
memoriam posuit
D. Wormer J. U. S.
Purmer Batavus.

Lugduni Batavorum
ad die XXII Octobris
MDCCLXXIV.

4

Spes mihi prima Deus. Spes altera fidus amicus
Tertia spes Pallas, quarta puella manet.

Symbolum: Ad finem usque.

Hæc in perpetuum amicitiæ
monumentum lubens posuit
L. J. J. Rengers J. U. S.
Haga Batavus.

Lugd. Bat.
ad diem 2 Novbris
MDCCLXXIV.

5

Rebus in incertis certus spectatur amicus

Symbol.: pectore toto.

Hæc in amicitiæ signum
lubens posuit
J. van Collen J. U. S.
Amstelædamo Batavus.

Lugd. Bat.
ad diem 2 Nov.
MDCCLXXIV.

6

Sic pagina.
Mitto tibi caput Veneris. Ventremque Dianæ anteriora Lupi Posteriora Lupæ.

Hæc in aeternam
amicitiae memoriam
posuit
A. I. van de Does J. U. S.
Gouda Batavus.

Immutabilis.
Lugd. Bat.
ad diem 7 9bris
1774.
Jungit amicos

7

Illud amicitiae sanctum et venerabile nomen
Inter nos vigeat sinceritate velim

En dextra fidesque.

Hæc pauca in aeternam
amicitiam posuit
D. J. Steyn Parvé J. U. S.
Harlemo Batavus.

Lugd. Bat.
ad diem 5tum. Octobris.

8

De l'homme pour aimer la nature est formée
La loi de l'amitié dans nos coeurs imprimée
Nous fait à chaque pas avouer malgré nous
Qu'elle est de tous les biens le plus grand le plus doux.

Symb.: Semper idem. Villiers.

Un même noeud doit
intercéder entre vous et celui
qui se dit votre très fidèle ami

Leyde le 13 Fevr. 1775. P. J. Guepin J. U. S.

Jungit amicos. 9

La vie est un éclair, la mort est un asyle,
Ton sort est d'être heureux, ta gloire est d'être utile,
Le vice seul est bas, la vertu fait le rang
Et l'homme le plus juste est aussi le plus grand.

Symb.: Tempera tempore tempera.

en lisant ces lignes souvenez vous
de votre ami

C. Byleveld J. U. S.

Leyde le 6 Avril. Lugd. Bat. J. U. Stud.
1775.

Hoe weinig konden wy vermoeden
waarde Cambier toen ik nu
23 jaren geleden benevens u
aan Leydens Hogeschole zynde, deeze regelen tot aandenken aan onze 10
aldaar gemaakte vriendschap in uwe vrienden-rolle schreef, dat eene civile custodie op het Huis in het Haagsche Bosch ons de gelegenheid zou verschaffen, die oude vriendschap nader te bevestigen.

C. Byleveld.

In ons civiel arrest
April 1798.

11

Foedus amicitiae non vis, carissime, nostrae
Nec si forte velis, dissimulare potes.

Symbolum: Re incerta amicum proba.

A. A. van Dorth J. U. S.

Lugd. Bat. haec in æternum amicitiae
ad d: XVII Novb. 1774. signum lubens posuit.

12

Cernitur incertis ut certis rebus Amicus
Sic cernar, semper certus Amicus oro.

Symbolum: Amicitias immortales te oportet.

Haecce pauca in pepertuam
sui memoriam lubens scripsit
Lugd. Bat. H. Huijghens J. U. C.
ad 28 Mart. 1775. Harlemo Batavus.

13

amore
more
ore
re nascuntur amicitiae
Symbolum: Amicitiae ergo.

Haec in aeternam amicitiae memoriam
lubens posuit
D. van der Burch van Spieringshoek J. U. S.
Delphis Batavus.

Lugduni Batavorum
ad diem 18 Novbris
1774.

14

Sis mihi tu Pylades, alter Orestes ero.
Symb.: Concordia nutrit amorem.

Sic conjugimur
Haecce pauca in aeternam amicitiae
jucundaeque consuetudinis memoriam
lubens haud ponere dubitavit Amico
suo carrissimo J. J. Cambier
J. A. Gallas J. U. S.
Haga Batavus.

Lugd. Bat.
ad diem 14 Januarii 1775.

15

amici

Trouw in woorden, trouw in wandel
Ongeveinst in spraak en handel
Maakt een mensch bij elk bemindt
Maar geveinst en ontrouw liegen
En door schoone schijn bedriegen
Is 't gehaatste, dat men vindt.

Symbolum: Semper idem.

Haecce pauca in aeternam sui
memoriam albo amicorum
Jacobi Joannis Cambier inserere
haud dubitavit
J. Teding van Berkhout J. U. S.
Delphis Batavus.

Lugd. Batav.
ad diem 26 Novb. 1774.

16

grata

Vive, valeque diu, nostri non immemor unquam
Tu mihi sis Pylades, semper Orestes ero.

Symbolum: Semper idem.

Haec pauca in perpetuæ
amicitiae memoriam posuit
J. van Kuffeler J. U. St.
Haga Batavus.

Lugd. Bat. ad d. 25 Martii
1775.

17

vicinitas.

Je veux, me respectant moi même,
Que mon ami me fasse honneur.
Qu'on m'estime, parce que j'aime,
L'estime est le premier bonheur;
Qu'un double lien nous unisse
Mais par d'irréprochable noeuds
Je n'en veux point, dont je rougisse,
Qui peut rougir, n'est plus heureux.

Symb.: Spes sibi quisque.

En lisant ces vers daignez vous
souvenir de votre fidelle ami
A. L. van Hamel J. U. St.
Amstellaedamensis.

Leide ce 25 Avril
1775.

18

Sic pagina

Wie in een vast verbond van Vriendschap ooit wil treden,
Moet ongevynst van Hart, gedienstig zijn van Zeden,
't Gehym bewaren dat hem vriendlyk word vertrouwt,
En klapzugt schuwen, die tog niets als onheil brouwt.

Spex.

Symbolum: Fide, sed cui vide.

Leyde den 4 Mey 1775.

Deze wynige regels zyn van
uwel geb. dienstwilligen die-
naer en getrouw vriend ge-
schreven
E. G. Ardesch J. U. S.
Arnheima Gelrus.

19

Jungit amicos.

Turpe erit in miseris veteri sibi rebus, amico
Auxilium, nulla parte. tulisse suum
Turpe sequi casum, et fortunae cedere: amicum
Et nisi sit felix, esse negare suum.

Symb.: Semper idem.

Haec praestantissima Ovidii verba in
perpetuam amicitiae memoriam posuit
F. H. van Wassenaar J. U. Stud.
Haga Batavus.

Lugd. Bat. ad
d. 28 Martii 1775.

20

Imago viri boni est viri Deo fidi benevolentia sincera calentis, sibi nunquam aliis facile ignoscentis quem nec poeniteat gratis esse probum, cujus constantiam non frangat metus non relaxet multitudo non dehonestet aviditas non vellicet gloriae honorum aut dominationis astus, qui denique velut in ignibus aurum sic tempore duro spectatus fulgeat laetusque sentiat vim animi decussuum reverentis.

Pestel Fundam. J. prud: N: § ccii.

Per virtutem ad astra.

Haec ut semper in memoria vertaretur
suosque inter amicos habere velit
praestantissimus huius albi possessor posuit.

Lugduni ad Rhenum
d. 8 Junii 1775.

C. J. de Lange v. W.,
Gouda Batavus. J. U. S.

grata vicinitas. 21

Pignus Amicitiae si pectora, nuda videris
Non aliud peteres, suavis amice, meae
At quam corde gero pateat cuicunque legenti
Hinc meus, hoc scripto rite notatur Amor.

Symb.: In corde vera amicitia.

Lugd. Bat. ad diem
30 Martii 1775

Haece pauca, ut sui memor sit praestantissimus hujus Philothecae possessor inserere non dubitavit
J. P. Graafland J. U. S.

25

Sans l' Amitié, et les Amours
Que deviendroients nos beaux jours.

Symbolum: Toujours le même.

In perpetuam Amicitiae
Memoriam

Lugduni 7 Junii
1775.

J. H. Des Villates J. U. C.
Haga Batavus [1]).

---

[1]) Bladz. 62 der brochure van Dr. Th. Jorissen, Uit den patriottentijd, vermeldt, dat J. H. de Vilattes was oud Secretaris van desolate boedels te Amsterdam, en dat hij beschuldigd zou zijn van verstandhouding met Frankrijk, met het doel om een inval der patriotten en eene contrarevolutie te bewerken. Den 7 October 1789 is hij veroordeeld geworden tot 25 jaren gevangenisstraf op order van de Nationale Vergadering; in 1795 ontslagen, is hij toen getrouwd met juff. van der Wyde, (of van Heiden) die hij tijdens zijn gevangenschap op toevallige

Mart: Epigr. 26

Tecum ego vel sicci Gaetula mapalia Poeni
Et poteram Scythicas hospes amare casas!
Si tibi mens eadem, si nostri mutua cura est
In quocumque loco Leida duobus erit.

Haec si legas sis memor mei, ut ego sum tui. Nec quicquam, praeter ipsa fata, amicissime Jane! pectora nostra brevi eheu! sed firmiter ligata, divellat.

F. C. Sontag Haga Bat.
J. U. S.

Symb.: amicus amico.
d. Lugd. Batavor.
Cal. April. CIƆIƆCCLXXV.

Indis . . . . solubiles

Le cerf d'un vol hardi traversera les airs, 27
On verra dans les bois, les habitans des Mers,
La Meuse croit se joindre aux ondes de l'Euphrate
Avant qu'un lache oubli me fasse une âme ingrate.

Symb.: Amicus vitæ medicamentum.

Hæc in internam amicitiæ
memoriam posuit
N. Bucaille J. U. S.
Lugd. Batavus.

Lugd. Batav.
ad diem 6 Aprilis 1775

Hæc pagina 28

---

wijze had leeren kennen, die zijne geliefde werd en zich in zijn kerker geheele dagen maanden en jaren liet opsluiten.

Van elders wordt gemeld:

Hij schijnt paarden te hebben geleverd aan den vijand om na 1787 eene contrarevolutie te bewerken, is toen in de herberg De dorstige Kuil achter de logementen in de Haarlemerhout in arrest genomen en heeft tot 1795 gevangen gezeten als wanneer hij ontslagen is en in de vergadering der revolutionairen te 's Hage verschenen.

Deze naam komt nog voor:

1745 by de Regimenten Infanterij op Holland, als het Regiment van den Generaal Majoor Villattes.

26 Jan. 1742 de Vendrig des Vilattes aangesteld by de 4e comp. van dat Regiment.

1791 wordt in een Naemregister melding gemaakt van Regiment No. 5 Pallardy in garnizoen te Breda onder kolonel G. W. J. des Villates.

O. G.

Mutua animorum conjunctio optima est cognatio.
Symb.: Amicus amico.

His amicum benevolumque
suum erga albi hujus possessorem
profetitur animum
D. J. Canter Camerling J. U. S.
Harlemo Batavus.

Lugd. Bat. ad. d 7
Aprilis 1775

jungit amicos. 29
Nomen amicitiæ barbara corda movet.
Symb.: Semper idem.

Hæc pauca in æternam amicitiæ
memoriam lubens posuit
D. Donker van der Hoff J. U. S.
Haga Batavus civis Harlemensis.

Leidæ ad d. 7 Aprilis
1775

Haud separandos 30

Pour les coeurs corrompus l'amitié n'est point faite
O divine amitié! félicité parfaite!
Seul mouvement de l'âme, où l'exces soit permis
Change en bien tous les maux, où le ciel m'a soumis;
Compagne de mes jours dans toutes mes demeures
Dans toutes les saisons et dans toutes les heures!
Sans toi tout homme est seul, il peut par son appui
Multiplier son être et vivre dans autrui.
Voltaire, je ne sais où.

Symb.: Frui paratis.

C'est en se recommandant à l'amitié
du possesseur de ce précieux livre qu'a
tracé ces vers
Son t. H. et O. S.
J. Lemke
S. S. Th. Cand.

Leide ce 18 Mai 75.

sic pagina jungit amicos. 31
Celui qui souhaite de gouter les douceurs de l'amitié doit se rendre lui même capable d'être un vrai ami.
Toujours le même.

En lisant ces mots je prie
Mons I. I. Cambier de se souvenir
de son ami J. du Puy
V. D. M.

Leide ce 18 Mai 1775.

33

Gulle Vriendschap, zuil van 't leven!
Die het onbegrensd heelal
Steeds behoed voor zijnen val.
Deugd! de sterflijkheid ontheven,
Thuyn waar liefde zelf in groeid,
Rots, waarop de nijd haar tanden,
Stompt, — zij met metaale banden
Eeuwig aan ons hart geboeid!

Symb.: Fide sed cui vide.
Dabam Leydæ Sexto Kalendarum
Junii Anno 1775

Hæc in æternae amicitiae
memoriam in albo amici sui
J. J. Cambier lubens posuit
J. Bleuland Gouda Batavus.
M. Stud.

indissolubiles sic 34
Obsequium amicos, veritas odium pavit.

Symb.: Concordia vinculo homines junguntur.

Haecce pauca in perpetuam
amicitiae memoriam scribere
haud dubitavit
A. de Lange. J. U. Cand.
Gouda Batavus civis J. Zirixseënsis

Dabam Lugd. batav.
ad diem 5 Martii 1776.

pagina jungit amicos. 35
Vivat amicitia!
Quae amat in praesentia,
Defendit in absentia.
Vivat amicitia!
Amicus amico.

Ex amicitia lubenter ponere
voluit
J. F. Pottey Turcq J. U. S.
Thola Zeelandus.

Lugd. Batav.
ad d. 6 Jun. 1775.

Sic pagina 36
Adore un Dieu, soit juste et chéris ta Patrie.
Constanter.

Je prie Mr le possesseur de ce livre
qu'en suivant cet excellent précepte du
célèbre Voltaire il se souvienne quelque
fois de moi. Votre très humble serviteur
W. A. Kien van Citters J. U. S.
Medioburge Zeelandus civis Verensis.

Leiden le 2 May 1776.

jungit amicos. 37

Vive sine invidia felix! multosque per annos
Semper sit velis aura secunda tuis.

Symbolum: Semper idem.

Haec in amicitiae memoriam posuit
B. J. Turcq J. U. S.
Thola Zeelandus.

Lugduni 8 Junii
1775.

39

Ni du lieu la distance
ni du temps la longeur
auront jamais la puissance
de vous oter de mon coeur.

Symb.: Triumphat perseverantia.

En lisant ces mots mon cher
Cambier souvenez vous de votre
fidelle ami
W. G. J. van Rhemen Jur. Stud.
Vollenhovia Transisalanus.

Dabam Lugd. in Bat.
ad diem 12 Juni
CIƆIƆCCLXXV.

43

Nihil aeque oblectaverit animum, quam amicitia fidelis et dulcis. Quantum bonum est ubi sunt praeparata pectora, in quae tuto secretum omne descendat, quorum conscientiam minus quam tuam timeas, quorum sermo sollicitudinem leniat, sententia consilium expediat, hilaritas, tristitiam dissipet.

Symb.: Mens tranquilla summum bonum. Seneca: de tranquillitate, Cap. 7.

Haec pauca in aeternum amicitiae
memoriam lubens ponere voluit
P. Verbrugge J. U. S.
Delphensis.

Dabam
Lugd. Batav. d. 7 Junij
MDCCLXXV.

45

Een getrouw vriend is een sterke bescherming, en wie dien gevonden heeft, die heeft eenen schat gevonden.

deeze wijnige ter gedachtenisse
van onze vriendschap
F. P. de Bas.

Voorschoten d. 19 Junii 1775

47

Corpora quaeque valent disjungant: persona semper
Nodus amicitia nostra ligata tenet.

dabam Harlemi 24 Augs.
1775.

S. C. N. Romondt J. U. C.
1775.

49

amicitia inter pares, firmissima.

Vive sine invidia, mollesque inglorius annos
Exige: amicitias et tibi junge pares.

Symbolum: concordia res parvae crescunt.

Haec pauca in perpetuum
amicitiae vinculum
libenter posuit,
F. D. C. Druyvesteyn
Harlemo Batavus.

Heureux qui dans la paix secrète, 51
D'une libre et sure retraite,
Vit ignoré content de peu,
Et qui ne se voit point sans cesse
Jouet de l'aveugle Déesse
Ni dupe de l'aveugle Dieu.

Symbol.: Contentement.
Lugd. Batav.
6 fevrier 1776.

En lisant ces vers souvenez vous
de votre très humble serviteur et ami
W. A. Le Jeune J. U. S.

Heureux qui des mortels oubliant les chimères 53
Possède une compagne, un livre, un ami sur
Et vit indépendant sous le toît de ses Pères
Pour lui le ciel se peint d'un éternel azur
L'innocence embellit son front toujours paisible
La vérité l'éclaire et descend dans son coeur
Et par un sentier peu pénible
La Nature qu'il suit le conduit au bonheur

Leonard.

Nec temere nec timide.
Leide 1777.

En lisant ces lignes
daigner vous souvenir
de votre ami
J. Couperus J. U. S.
Frisius
Civis Goudanus.

Illud amicitiae sanctum et venerabile nomen 55
Inter nos vigeat, sinceritate velim.

Symb.: Per virtutem ad astra.

Leidae 9 Januarii
1777.

Haec pauca in aeternam
amicitiae memoriam lubens posuit
G. Umbgrove J. U. C.
Arnhemia Gelrus

57

Ik ben geen tweemaal vriend, ik kan geen valschheyd dryven,
Wiens vriend ik eenmaal ben, diens zal ik immer blyven.

Symb.: Fide sed cui vide.

Ex amicitia lubenter
ponere voluit
J. van der Meer J. U. S.
Lugd. Bat.

Lugd. Bat. 14 Oct.
1775.

59

Plurimorum vitiorum atque incommodorum una cautio est atque una provisio, utne nimis cito diligere incipiant, neve non dignos.
Digni autem sunt amicitia quibus in ipsis inest causa cur diligantur.

Cicero, De amicitia.

Symb.: Semper idem.

Haec amicitiae ergo lubens
posui
H. A. Caan J. U. C.

Lugduni Batavorum
ad d. 8 Decemb.
1775.

. . . . ici bas le seul honneur solide 61
C'est de prendre toujours la vérité pour guide
De regarder en tout la raison et la loi
D'être doux pour tout autre, et rigoureux pour soi
d'accomplir tous les biens, que le ciel nous inspire
et d'etre *juste* enfin, le mot seul veut tout dire.

Boileau.

Vive ut vivas.

Hisce mei memento
A. A. Bichon.

64

Chacun se dit ami, mais fou qui s'y répose
Le nom est très-commun, mais où trouver la chose?

Symb.: Fidèle.

En lisant ces lignes
Souvenez vous de votre ami sincère
J. A. van Muyden.
Mediob. Zel. I. U. D.

Leyde le 17de Juin
1776.

Sic grata vicinitas 65

Vive precor felix longaevi Nestoris annos
Nec sit fortunae meta, modusque tuae
Tranquillisque oculis. Di (cursu rite peracto)
Dent tibi supremum valere posse diem.

Constanter et fideliter.

Haecce pauca in aeternum amicitiae
Signum ponere non dubitavit
J. H. de Lange.
Gouda Batavus.

Lugd. Batav. ad diem 8 Mart.
MDCCLXXVI.

67

L'Amitié et la bonne harmonie font l'ornement de la societé.

Symb.: Constans et fidelis.

Ceci pour témoignage de l'amitié
de votre très humble serv. et ami
A le Roux Jalabert.
J. U. D.

69

Treffen uw de zwaarste plaagen, plotsen op uw dierbaar hoofd
Alle 's leevens ongelukken, word ge van u goed beroofd,
Drukken u de bange zorgen, foltert uw de wreedste pijn,
Heeft u vader u verlaaten, ik zal dog uw vriend nog zijn.

Symb.: Acta verum probant.

In perpetuum amicitiae signum
commendare voluit
W. 't Hoen, IJz. [1]) I. U. D.
Haga Bat.

ad diem 13 Juni 1776.

73

Een goed gemoet, een eerlijk hart
Getrouwen vrienden, weynig smart,
Een meisken, dat u met er spoedt
Van vreugden watertanden doet
Een volle beurs, gesont van leeven
Wat kan den Hemel beter geeven.

Symb.: Mutando non mutor.

Ex amicitia.
P. A. 't Hoen J. Ut. Cand.
Haga Batavus

Leyden den 13 Junij 1776.

77

Heureux cent fois, qui trouve un pucelage,
C'est un grand bien, mais de toucher un coeur
Est à mon sens un plus cher avantage,
Se voir aimer, c'est-là le vrai bonheur.

---

[1]) Deze 't Hoen was, blijkens het verhaal van den Maire van Den Haag van 17 Novb. 1813 en de Notulen der Vergadering van den provisionelen Raad dier stad van dien dag, met Mr. I. Slicher en A. Bachman het moedig drietal, dat niet aarzelde, terwijl de fransche autoriteiten zich nog in 's Hage bevonden, zich te constitueeren tot een Provisionelen Raad tot bewaring van rust en orde binnen de stad 's Gravenhage. O. G.

Patience.

Mon coeur, cher Ami, vous souhaite
ces deux biens. Mais en les trouvant
(principalement le premier) je vous prie
de vous souvenir de

Berlin
ce 22 Mail 779.

votre plus sincère ami
F. H. van de Wall.

78

Il est des noeuds secrets, il est des sympathies
Dont pour le doux rapport les âmes assorties
S'attachent l'une à l'autre et se sentent piquer
Par un je ne sais quoi, qu'on ne peut expliquer.

En lisant ces vers rappelez vous
de votre sincère et fidel ami
J. comte Sievers.

Berlin ce 2 d'Avril
1781.

79

Savoire soutenir sa triste destinée,
Affronter constament la fortune infidelle,
Tirer de ses malheurs une audace nouvelle,
C'est posesder en soi la suprême grandeure.

Berlin le 2 d'Avrille
1781.

Julie comtesse Sievers
née Comtesse Manteuffel.

80

De vriendschap, die ik in mij voor uw en vrouw gevoel,
Heeft geen eyge belang, maar oprechtheyd tot haar doel;
Laaten wy dus altoos in eendragt leeven
En een voorbeeld van waare vriendschap geeven.

5 October 1784. David Hoeufft.

81

Aimez moi constament
et je ferai de même
croyez sincèrement
que c'est vous seul que j'aime.

ce 19 Avril 1784.

votre devouée et
fidelle amie
C. J. Gerlings.

Croyez moi de tout mon coeur 83
(bientôt) votre bonne soeur.

ce 19 April. C. M. Gerlings.

84

Avec ta charmante Femme
Que tu chéris de coeur et d'ame
Goutez un heureux destin
Dont la douceur infinie
N'aye jamais d'autre fin
Que celle de ta vie.

C'est en vous faisant
ces voeur sincères, mon
cher ami, que je me recommande
de tout mon coeur, en votre amitié.

Haerlem 17 Oct. 1784.

C. A. Testasz

85

Gelyk het my tot een weesentlyk geluk is, Haarlems brave Burgers aan het Fort de Nieuwesluys, den Jare 1787, te mogen leeren kennen, en so ook met uw myn Hooggewaarde vriendt, aan hun hoofdt, met my voor het belang van de goede zaak uytkomende, in kennisse te komen, dat ik niet genoegsaam kan hoogschatten; het is dan uyt erkentenisse (daar ik d'eer hebbe, dit uw geagt album ter teekening te mogen hebben) dat ik ter gedagtenis, uyt een opregt verpligt harte, myn naam hier onder schryve, met wensch en hoopende, dat er een blyde dageraat over ons kome opdagen.

Symbolum : Altoos dezelfde

Dan zien wy, uyt den afgrondt, van
ons drukkende bestaan, op 't onbepaald vermogen,
op hem, die helpen wil en kan
dan is 't: waarom soo neêrgebogen?
zo al de stormorkaan, nog meerder op ons loeit,
Onze hoop is wel gegroudt de uytkomst moed die groeit.

geheel en al den uwen
J. J. Colson Aberson.

Gekleurd teekeningetje, waaronder: 1 verso

De deugd keert op heur schild
Den pijl die laster spilt.

Hy slechts, die deugd bemint
De waare *Menschenvrind*, —
Is vaderlandsgezind;
Is 't volksvertrouwen waard.
Maar hij, die groeit in 't kwaad,
In nijd en *Menschenhaat*,
Is vyand van den Staat:
Te recht een vloek van de aard.

Rampzalig dan het land 2
Dat Deugd en Trouw verbant;
Geweld en onverstand
Den teugel aanbetrouwt!
Dat nooit ons oog dit zie
Tenzij men weêrstand biê,
of verr den kring ontvliê,
waar zich die vloek onthoudt!

Symbolum: Semper idem.

In onze Staatsgevangenis
op het huis in 't haagsche bosch
den 22 April 1798.

Gedenk, waarde Cambier, dit leezende
hierbij uw lotgenoot, die zich
noemt uw vriend J. v. Manen Ad.z.

Injuria in bonos non tentatur, nisi a malis.
SENECA.

2 verso

In ons arrest op het huis
in 't Haagsche bosch
23 April 1798.

Bij deeze troostrijke gedagte, waarde Cambier,
herdenk dan aan uwen vriend en lotgenoot
A. J. de Sitter.

Sic pagina 3

Et vous, ô mes vertueux collegues! ô mes dignes amis! vous tous, qui fûtes mes guides et mes modèles dans cette carrière du veritable patriotisme, qu'il m'est doux d'avoir été admis à partager votre sort! Qu'il m'est doux que nos tyrans aient su reconnoître en moi, votre émule; qu'il m'est doux de pouvoir me présenter aux yeux de mes amis, comme à ceux de mes ennemis, dans votre illustre compagnie; vos noms placés avec le mien sur cette liste d'honneur, me répetent ce que mon coeur m'avoit dit, ils m'aprennent ce que j'osois à peine espérer, que j'ai pû bien mériter de la Patrie.

Camille Jordan, Député du Rhone, à ses commettans
sur la Révolution du 18 fructidor, p. 135.

In ons arrest op het huis
in 't Haagsche Bosch
18 April 1798.
Semper idem.

Dat deze regelen, eerlyke Cambier! het
aandenken aan ons gemeenschappelijk
lot, en aan de gemoedsgesteldheid,
waarmede wij hetzelve gedragen hebben
bewaren! Mijne vriendschap voor u moet
door daden blyken. en iedere gelegenheid
die my daartoe geboren wordt, zal my
een levendig genoegen schenken.
Kantelaar.

3 verso

jungit amicos . . . . et socios

Ach! weerde elk 't algemeen verdriet!
Ach! dat toch tederheid en lievde,
Tot 's naasten best, elks boezem grievde
Hoe zalig waar' het menschdom niet!
„Zoo elk des andren heil versterkte
„En nooit door list zyn val bewerkte
„Zoo nyd, nog wraakzugt voedsel vond.
Nooit tranen 't aangezigt besproeiden,

Dan die uit dankbre lievde vloeiden,
Hoe Godlyk waar het wereldrond!

GELLERT.

Kan 't zyn, waardige Cambier! beleev dan dien gelukkigen omkeer van zaken, waarin gij de vervulling van de bovenstaande wenschen kunt ondervinden; dan, hoe dit ook wezen moge, denk veel aan uwen vriend en lotgenoot

In ons civiel arrest
18 April 1798.

J. A. van der Spijk.

infortunii. 4

Une humeur douce, une âme pure,
Un coeur sensible et généreux
De tous les dons de la nature
Sont à mon gré les plus heureux.

Symb. loco
Victrix causa Diis sed victa Catoni.

Quand la Nature vous accordoit ces heureux dons, mon cher Cambier! elle m'a accordé un autre: celui de te connoitre et de devenir ton Ami.

Au séjour de
l'innocence
ce 20 Avril
1798.

Aujourdhui compagnons d'infortune je souffre moins en vous voyant enveloppé dans le même sort. Si votre probité votre caractère vos vertus, n'ont pu vous garantir contre la rage des . . . . . . qui en échappera donc?

J. A. de Mist.

4 verso

Al wort de Deugt van ramp op ramp bedolven
Zij staat in haare kracht:
Gelijk een rots, die tuimelende golven,
Noch zeeorkaenen acht.
Een dadelboom kan zynen top verheffen,
En stygen tegens last;
De fiere Deugt als haar de rampen treffeu
Staat dan ook eens zoo vast.
Een Nero mag de harde stooten vreezen
Der vallende Fortuin,
De waere Deugd zal steeds dezelve wezen
Omlaag of op een duin.

Poot.

Symb.: o tyden o zeden!

Ook Gy, cordaten Cambier! bevestigt deze waarheid uwe Vriendschap is mij daarom te meer waardig.

In onze staatsgevangenis
op het huis in 't Bosch
21 April 1798.

J. H. Stoffenberg junior.

5

Prennez d'un home de cour la figure et le ton
Mais que le coeur ressemble au grand coeur de Caton.

Que ces lignes vous fassent
rappeler votre sincère ami
F. Baron Rohd.

à Berlin
Le 16me May
1779.

6

Aldus ziet men dikwyls dat de Menschen de magt der Grooten willen bepaald hebben als zy onder dezelve moeten bukken, en die in teegendeel op alle mogelyke wyzen pogen uittebreiden, zodra zy die zelve in handen hebben gekreegen. — Olivier Cromwell kan onder anderen hier tot een uitstekend voorbeeld verstrekken. — Wie overtrof hem in Vryheidsiever, toen hy Karel den Eersten beoorloogde; maar wie was er ook grooter Dwingeland dan hy, toen hy het gebied in handen gekregen hebbende, onder den schoonen naam van Verdeediger der Vryheid de Engelsche Natie in keetenen der slaverny vast kluisterde? — Zooveel verschilt de mensch in verschillende omstandigheeden van zich zelven!

A. J. Verbeek, Historie der Spartaanen.

In het huis in
het Haagsche bosch
28 April 1798.

uit Hoogachting
R. van Kleffens

7

In staatsberoeringen is het aan groote zielen eigen — om, wanneer zy genoodzaakt zyn deel in het Staatsbestuur te nemen, zich alleen onder de banier der waarheid en rechtvaardigheid te rangschikken — maar nimmer zich aan eene factie te verbinden, of zich naar iemands naam te noemen.

Doch kleine geesten, die niet in staat zyn eene zo verhevene vlucht te nemen, of tot den kern der zaak door te dringen, zyn gewoon zich slaafsch naar den man te noemen, die of door eene oppervlakkige schoon welslepende welsprekenheid — ja niet zelden door noch slechtere middelen, zich tot aanvoerer eener party wist te verheffen. En daar dit zo is — achtingwaardige Cambier! Welke geruststelling, welke genoegdoening voor uw eerlyk hart — dat ook gy naar de inspraak van uw geweten, de zaak van waarheid en van recht in uwen staatkundigen loopbaan volgde. Vooral dan — wanneer — gelyk thands — staatsorkanen de beroerde lucht schudden, en zich op de hoofden der bestuurderen ontlasten.

Symboli loco: Nec temere nec timide.

In onze staatsgevangenis in 't
Haagsche bosch 29 April 1798
Herm. Henr. Vitringa.

9

L'homme immoral ne renverse le despotisme, que pour l'exercer lui meme,

que pour s'asseoir à la place de ceux, qui en profitèrent, que pour satisfaire son orgueil ou ses autres passions. Brissot.

Symb. loco:

Kunst is 't, in schijn van Burger koninklyk gezag te voeren.

Hooft.

In onze Staatsgevangenis
op het huis in 't Bosch
6 Mey 1798.

Ten aandenken aan uwen vriend en medegevangene

G. W. van Marle.

When vice prevails and impious men bear sway
The post of honor is a private station.

In ons arrest op 't
Huis in 't Bosch
1 Mey 1798.

Met deze spreuk van *Addison* beveelt zich aan UWE vriendschap en gedachtenis, waardige Cambier! aan uw tegenswoordige Lotgenoot IJ. van Hamelsveld.

10

Wanneer ondeugd de overhand heeft, en de bozen aan het roer zitten, is een ambteloos leven de ware post van eer.

In het huis in 't Bosch
vanouds de Oranjezaal
1 Mey 1798.

Wanneer ge u, geachte Cambier, dit gezegde van Addison herinnert, herinner u dan teffens de lotgevallen, die ons thans in den (zogenaamden) *civilen* kerker treffen, en vergeet daarby nimmer uwen u naar waarde hoogschattende vriend en Lotgenoot

H. van Castrop.

Conduisez l'innocence aux bords des précipices, 10 verso
Etalez à ses yeux les plus affreux supplices,
Son coeur est exempt de remords,
Son front demeure inaltérable;
l'Aspect de l'Empire des morts
Ne fait palir que les coupables.

Huis 't Bosch 1 May 1798
onder 't gebulder van 't
canon, over de aenneming
van de Staetsregeling door
't Bataafsche volk.

Deze digtregelen, waerdige Cambier, bevatten eene waerheid, waervan wy 't weldadige in onze omstandigheden ten volle ondervinden. Zy zyn, wat ons ook mogte overkomen, geruststellende, dog nimmer 't deel der geweldenaers. Gedenk hiermede uwen vriend en lotgenoot G. L. Pultman.

11

Het is een der gevoeligste gebreken aan de Volksregeering eigen, dat er de laster den vryen teugel hebbe, en dat naar maate een man van eer zyn gewee-

ten in het handhaaven van wet, recht en orde meer tracht zuiver te houden, hy ook meer bloot staat voor de schichten der lasteraars in wier oogen, niets zoo heilig, zoo plichtmaatig is hetgeen niet voor drift, voor wraak, voor het belang van tyden en persoonen moet wyken.

Luzac, Socrates als Burger beschouwd, pag. 231.

loco Symb.:

Die de Gemeenten by de ooren heeft ontziet zich geen slechtheid van redenen.

Hoofd.

Huis in 't Bosch 1 Aug. 1798 onder het inluiden der nieuwe constitutie.

Gedenk, eerlyke Cambier, by het lezen van dit gezegde, welker waarheid wy thans in onze Staatsgevangenis gevoelen, aan uwen u hoogachtenden Lotgenoot aan den om uwen vriendschap verzoekende Jacobus Scheltema.

12

Daar wy door ons zoogenaamd civiel arrest belet wierden dit voorjaar de schoone hyacinthen te Haarlem te gaan bewonderen, dacht ik niet ongeschikt om my in uw aandenken te beveelen, de hiernevenstaande Hyacinth te schilderen, en dus ons de verbeelding dier schoone bloemen te verlevendigen.

Symb. nec spe nec metu.

Den 17 Mey 1798 de 100e dag van
ons arrest op het huis in Bosch. Corn. van der Hoop, Gysbz.

Allein die Erfahrung hat uns endlich gelehrt, dass nicht die *Art*, sondern die *Beschaffenheit* der Regierungsformen die Aufmerksamkeit der Völker verdiene; wir hörten Republiken seufzen unterm Despotismus ihrer Gesetzgeber, wir siehen monarchische Staaten Freudenthränen weinen ihren Königen. Die Erfahrung hat uns gelehrt, dass nicht Liebe und Achtung für die Menschheit, sondern Egoismus und Stolz die Stifter und Zerstörer gewisser Regierungsformen beseelten; das Wohl der Sterblichen war nur Deckmantel ihrer mörderischen Pläne, der Epheu ihres vergifteten Weins. — Ehrgeiz und Habsucht der Grossen waren die Eltern der Monarchien, Geldgeiz und Bettelstolz des Pöbels die Urquelle des Republicanismus.

Aanmerking uit de drieëntwintigste Eeuw, te vinden in die *Schwarzen Brüder*, 3de D. blz. 159.

Huis in 't Bosch den 8 Mey 1798.

Schoon deeze begrippen niet zeer strooken met de denkwijze van den dag, verdienen ze echter de opmerking van elk, die zig gewendt de menschen zooals zij zijn te beschouwen. Ik heb er dezelve hier afgeschreeven, om mij in uwe vriendschap en gunstig aandenken, waardige Cambier, aan te bevelen. B. Brouwer Rz.

14

Reed était un homme ambitieux; il avait l'âme de Cromwel. Il se montra fervent républicain, parce qu'il espérait un jour se saisir du pouvoir. On m'a assuré qu'il mourut rongé de remords.

Brissot, Nouveau voyage dans les Et. unis.

Symb. Het is ney zis zen næt to dwaên.

En notre prison militaire
le 1 May 1798.

Fuyons respectable Cambier, les intriguans de toute espèce et notre amitié qui ne date pas d'aujourd'hui, mais de plus de vingt années pourra être durable et au dessus de toute sorte de persécution. C. L. v. Beyma.

14 verso, 15

Un jour affreux s'est levé — la convention assaillie — les plus courageux de ces membres arrachés du millieu d'elle, — les cachots le partage de plusieurs — la terreur celui de tous. Les Représentants asservis: La République entière le fut bientôt et la liberté sembla devoir fuire pour jamais cette terre infortunée. Ce fut alors que, mêlant la plus atroce dérision à tous leur crimes passés, et à ceux qu'ils méditaient, les conspirateurs accusèrent ceux qui n'avaient cessé d'invoquer une constitution, de s'y être opposés et firent paraitre en quelques jours un ouvrage informe qu'ils décorèrent de ce nom sacré et qu'ils présentèrent à l'acceptation d'un peuple, qui n'etait plus libre. — Ils obtinrent aisément par la corruption, par la force, et par la terreur, ce simulacre d'acceptation; mais ils se jouèrent de leur propre ouvrage avec la même impudeur, qu'ils l'avaient proposé; ils — ils organiserent le plus exécrable tyrannie, dont les annales du monde aient pu conserver la mémoire.

portret [van de Vos v. S.]

C'est ainsi que l'Eloquent *Boissy d'Anglas dans son discours préliminaire* a dépeint la grande Nation. Qu'il est douloureux, cher ami, de se retracer ces tableaux — que ne peut on les ensevelir dans l'ombre de l'oubli. Puissent ils faire place aux sentiments tendres d'une amitié inviolable.

C. De Vos v. Steenwijk.

à la maison du Bois
8 May 1798.

16

Est mihi libertas, dominos quoscumque perosa,
Numen cui multa cum prece thura fero,
Hujus amor si crimen erit me crimine fasto
Nec lubet absolvi, nec pudit esse reum.

P. Burmannus Sec.

In tyden, brave Cambier, waarin heersch-

zugt zig met den naam van vaderlandsliefde bedekkende, den scepter zwaait, worden waare vrijheid-vrienden, gevangen, geboet, gebannen, gesmoord, maar zij blijven zich steeds gelijk, wat hun mag overkomen.

Haagsche B....
de 8 Mey 1798.

J. D. Pasteur.

16 verso, 17

Les maux qu'on souffre, sous la domination des méchants sont si grands, qu'il est raisonable et juste que les peuples qui ont du pouvoir et de la vertu, fassent paroitre l'un et l'autre en les repoussant — la vérité de ce passage de *Sidney* doit être generalement sentie, mais comment la raison et la justice se feront elles reconnoitre à un peuple confiant et bon. si dans son inexpérience il ne croit que ses flateurs, et que dans l'exercice meme de sa souvraine puissance et se trompe si souvent dans le choix de ses mandataires? Comment un Peuple, fut il même le plus brave et le plus généreux, poura t'il faire paroitre son pouvoir et ses vertus, si le prestige l'aveugle au point de prendre pour ses ennemis, ceux qui dévoués à ses intérets au lieu de le flatter, osent l'avertir de ses dangers? Non, les malheurs des autres Nations et l'expérience de l'histoire des révolutions n'ont jamais éclairé que quelques hommes et jamais la masse, qui semblable à un jeune homme fouqueux n'apprend qu'à ses dépends en détestant ceux qui par des sages conseils voudroient prévenir la funeste expérience; c'est ainsi cher ami que nos efforts ont été inutils, c'est dorénavant au tems et au malheur à ramener la raison. Cette perspective est triste, mais c'est le seul point de mon espérance, plaignons un peuple abusé, gémissons sur ces écarts, chérissons la patrie lors même qu'elle est ingrate, ne désespérons pas de son salut et puisque nous avons envers elle remplis tous les devoirs, cherchons le notre dans l'intimité de notre conscience et puissent les affections délicieuses qui 't attachent à ta famille, rendre son bonheur parfait, puissent elles te faire tout oublier, excepté des amis qui n'ont peut être d'autre consolation que l'amitié et l'estime des hommes vertueux, je m'y recommande en m'y vouant a toute épreuve

J. F. R. van Hooff.

in 't huys in 't Bosch
20 May 1798.

17 verso, 18

„Da wir eines anderen Lebens, eines Standes der Vergeltung gewiss sind, nun durfen wir an der Weisheit und Güte der Wege der Göttliche Vorsehung nicht zweiffeln. Nun können wir ohne Verwirrung so viel Blüthen des menschlichen Lebens, und der menschliche Tugend, verwelken, und so viele schone Früchte hinfallen sehen, ehe sie zu ihre Reife gelanget sind; sie werden in einem künftigen Leben wieder aufblühen und da edler Früchte tragen. — Nun können wir ohne Murren den unschuldigen, den gerechten, leiden, und den boshaften,

den Tyrannen, triumphiren sehen; das Leiden von jenen wird sich einst in Freude, und der Triumph von diesen in Schande und Erniedrigung verwandeln."

Op welke betere bron van tevredenheid en troost zou ik u in uwen tegenwoordigen ramp ten blyke myner aanhoudende deelneming en achting wyzen kunnen, dan op die, welke uit de overtuiging onzer hoogere bestemming in de bygebragte regelen van den edeldenker Zollikofer ontleend is? — Welk een onschatbaren troost bevatten zy voor de lydende onschuld! welk een onwrikbare grondslag van tevredenheid en kalmte in alle ontmoetingen en wederwaardigheden! welk een invloed hebben de waarheden daarin vervat op onze standvastige volharding in alles, wat goed, groot, edel, deugdzaam en beminnenswaardig is! Welke eene bedaardheid in vervolgingen, welke een geest van vryheid in het midden van dwang en overheersching boezemen zy ons niet in! — Van hare kragt doordrongen, kan geen wezentlyk genoegen, hoe kort van duur ook ons immer geheel ontvallen, of desselfs gemis ons te zeer bedroeven; en geen kwaad ons immer treffen, dat niet eenmaal een bron van zegen voor ons worden zal!

Alle deze troostryke gevolgen dier zalige leer in uwe ziel te hebben verlevendigd, zo dikwyls gy dit album in handen nemen zult, en u dan tevens herinnerd te hebben aan de genoeglyke oogenblikken, waar in wy elkander en in onze meer bijzondere zamenleving op het huis in 't Bosch, daartoe met denzelfden Zollikofer of met den braven Gellert in de hand hebben opgewekt, zal my steeds een genoeglyk denkbeeld zyn, en het aangenaam gevoel, dat ik daarvan thans geniete, zal u insgelyks ten waarborg myner welmeenende Vriendschap strekken.

's Hage 25 Mey 1798 en de 10e week van myn huisarrest.

Symb.: Le milieu est le point le plus voisin de la sagesse. L. E. van Eck.

Tandis que nous vivrons le sort qui toujours change 20
Ne nous a point promis un bonheur sans mélange.

Harlem ce 9 Février 1799.

Par estime et sincère amitié
Ph. G. Zollikoffer d'Altenklingen.

20 verso

Or nous sommes faits de telle manière, que la perfection et l'ordre nous plaisent par eux-mêmes et que l'imperfection, le désordre et tout ce qui y a rapport nous déplait naturellement. En conséquence nous reconnoissons, que ceux qui répondans à leur destination font ce qu'ils doivent et contribuent ainsi au bien et à la perfection du systême de l'humanité, sont dignes de notre approbation, de notre estime, et de notre bienveillance; qu'ils peuvent raisonnablement exiger de nous ces sentimens et qu'ils ont quelque droit aux effets avantageux qui en sont les suites naturelles. Burlamaqui.

Symb.:
Absentem qui rodit amicum
qui non defendit, alio culpante
Hic niger est! Hor.

Hierom Waarde Cambier, schryve ik my gretig in op de rolle dergeenen die U hoogachten en vriendschap toedragen.

Hage den 5 Maart 1801
A. W. Hoeth.

Uitspraak v. h. Latijn. — Ik heb vernomen dat men eindelijk in Nederland is teruggekomen van de tastbaar verkeerde uitspraak der *i* en *u* in latijnsche woorden [hic, fructus, enz. enz.] gelijk in het hollandsch, en dat men tegenwoordig op de gymnasiën en latijnsche scholen die beide vokalen doet uitspreken naar Italiaanschen of Duitschen trant [hiek, froektoes, enz. enz.] Is dat werkelijk het geval en zijn er misschien gaandeweg meer veranderingen in de uitspraak van het latijn ten onzent ingevoerd?

Heeft eenig hollandsch geleerde die veranderingen in een klein boekje wereldkundig gemaakt? De Italianen zeggen niet pằrvus, ằcta, sằlvus, enz. enz. maar pārvus, ācta, sālvus, enz. enz. Wordt dit goede voorbeeld ook in Nederland nog gevolgd?

Batavia. GERTH VAN WIJK.

Nalezingen op Oudemans' Middenned. woordenboek. — *Schuyvering* (XLIII, 207). „Schuveren" en „schuvering" worden in Overbetuwe nog gebruikt voor „rillen" en „rilling".

Sledderig (ib. 209). In den aangeduiden zin nog in Overbetuwe in gebruik. Men zegt daar „heur kleeren zitten r' sledderig aan 't lief."

Slibberbaan (ib. 210). Is in Overbetuwe de glijbaan op het ijs, waarop ik in mijne jeugd vaak met groot genoegen heb „geslibberd".

Slipperen (ib. 211). Wordt nog in de beteekenis van „uitglijden" gebruikt. Men zegt echter meestal „uitslipperen".

Een slippertje maken (ib. 211). Heeft in Overbetuwe nog de aangeduide beteekenis, evenals:

Spinnevoeten (XLIV, 80), nog altijd voor „tegenspartelen" wordt gebezigd.

Strippen (ib. 87). In Overbetuwe „striepen = geeselen. B.v. „de wiend striept me over 't gezicht."

Stribbelachtig en *stribbelen* (ib. 88). In Overbetuwe „strubbelig" =

oneffen. B.v. „een strubbelig pad". „Strubbeling" is „moeielijkheid, haspelarij."

Haarlem. JANSSEN VAN RAAIJ.

Inktkoker. — Een stel of toestel voor inkt en schrijftuig, wordt nog altoos, in onderscheiding van een *inktpot*, dus genoemd, hoewel dat voorwerp niets *koker*-achtigs meer aan zich heeft. Oorspronklijk moet men echter, uitwijzens de benaming, voor 't inktgebruik bij 't schrijven *kokers* hebben gebezigd, denklijk van *hoorn*, omdat men, bijv. in de oudste Nederduitsche Bijbeluitgaaf a° 1477 *inkthoorn* ontmoet: „en hi hadde een scrivers incthoerne *an sine lenden*". Men droeg ze dus aan 't lijf, gelijk nog heden de belastingambtenaren bij hun jaarlijkschen rondgang gewoon zijn. Wie weet er iets naders van? JAC. A.

Elk draagt geen Engelsch laken (XLII, 84). — Dit gezegde wortelt geheel in den tijd toen Brouërius van Nidek († 1742) leefde. Beduidt het blijkens het t. a. pl. aangehaalde versje: elk heeft niet genoeg verstand (nml. om zich boven schijn of loftuitingen te verheffen, zich door deze niet van 't rechte spoor te laten afleiden); men houde in 't oog, dat toenmaals Engeland zoowel over de kleêren als over de geesten heerschte bij den deftigen burgerstand. „Een fatsoenlijk burgerman", — zegt Dr. J. Hartog („Geloof en Vrijheid", 1895 bl. 11) — „kon wel niet minder dragen dan een Engelschen hoed, een Manchester broek en een rok van Engelsch laken of grein. En zonder Engelsche kousen of schoenen, met dito gespen voorzien, kon men niet voor den dag komen". De geëerde schrijver verwijst hierbij naar zijne „Spectatoriale Geschriften", 2de dr., bl. 180). Om er fluks bij te voegen: „Engelsche moralisten en zederomans behoorden in die kringen tot de dagelijksche lectuur. De Engelsche manier van preeken — de preektrant der moralisten — was hier te lande bij velen welkom. En Engelsche wijsgeeren begonnen in menigen kring den toon aan te geven, een toon, die voor de vrienden der rechtzinnigheid geen aangenamen klank had". Hun vader was de Engelsche wijsgeer

Locke († 1704), dien zij prezen als den man, die de zaak van rede en waarheid gehandhaafd, en den mensch geleerd had een verstandig gebruik van zijne geestelijke vermogens te maken, waarheid van dwaling te onderkennen en de eerste oordeelkundig op 't spoor te komen. Men bespeurt uit het bezigen van bovenstaand gezegde, dat Brouërius van Nidek met hen ingenomen was.

JAC. A.

Virtus nobilitat. — Is deze zinspreuk der orde van den Nederl. leeuw uit het brein van een Nederl. geleerde voortgekomen, of heeft ze een anderen oorsprong? GERTH VAN WIJK.

Gèstel. — Welke is de beteekenis van het achtervoegsel gèstel in de dorpsnamen St. Michielsgestel, Moergestel, Luikgestel enz. enz.

GERTH VAN WIJK.

Plaatsnamen. — Welke is de beteekenis en afleiding der woorden: Tessel (Texel), Terschelling, Lutjegast (Gr.) en Molkwerum (Fr)?

GERTH VAN WIJK.

Antwerpen. — Ligt er reeds een spoorwegbrug te Antwerpen over de Schelde of gaat de overtocht vandaar naar het Vlaamsche Hoofd nog steeds per stoomveer? GERTH VAN WIJK.

Calais. — Ik heb ergens gelezen dat eeuwen geleden ook Calais evenals Duinkerken een Vlaamsche stad is geweest. Is de Vlaamsche benaming van die stad nog bekend?

GERTH VAN WIJK.

Calais = Kales. Zie: Johan Winkler: In ons zeventiende gewest. in: Tijdspiegel 1895, aflev. 7. RED.

Biarritz. — Op mijne hollandsche en duitsche atlassen komt onveranderlijk voor: Bia*r*itz of Bia*rr*itz benevens Rio de *la* Plata [Zuid-Amerika].

De uitgang *tz* van het eerste woord is noch Fransch noch Spaansch, weshalve ik stellig geloof dat de spelling moet zijn: Biari*z*, evenals de in dezelfde buurt gelegen steden Orthe*z*, Rode*z*, en welligt meer andere. Evenzoo ben ik van meening dat de

naam der aangeduide rivier niet is: de la *Plata* maar de *Plata* [de Zilverrivier niet de Rivier van het Zilver]. Het is mij bekend dat in fransche koeranten en tijdschriften gedachteloos weg steeds wordt geschreven Biarritz, weshalve de raadpleging van een fransche kaart of lexicon ter zake geene opheldering kan geven. De naam is tastbaar van Baskischen, alzoo Spaanschen oorsprong.

M. i. zal derhalve hieromtrent moeten worden geraadpleegd een Spaansch lexicon, dan wel eene Spaansche kaart van Spanje of Frankrijk en eene dito van Zuid-Amerika; hoedanige kaarten naar ik hoop in het geleerde en rijke Nederland wel aanwezig zullen zijn.

Batavia. GERTH VAN WIJK.

De naam Biarritz is zuiver Baskisch, dat niets met Fransch of met Spaansch gemeen heeft. Vandaar dat ze in spelling afwijkt van de Sp. plaatsnamen. De etymologie van het woord is mij bij gebrek aan de noodige bronnen onbekend. Het naburige Ustaritz spelt zich evenzoo. RED.

Vragen. — *a.* Wie kan mij in bezit stellen van de dissertatie „de foro competente” door Mr H. Vermeer te Leiden (uitgever Conradus Wishoff in 4° te Leiden dd. 2 Jan. 1731.)? Prijs wordt gaarne gerestitueerd.

b. Wie kan mij mededeeling doen van het fam.wapen van Hecking (orig.) Zevenaar-Bocholt, lande van Cleef?

c. Waar kan men inzage bekomen, of wel, bestaat er eene kroniek of iets derg. van de stad Kampen in de jaren 1600/1700 en idem van Maestricht, of wel een *oude beschrijving* der landen van Valkenburg en Overmaze, speciaal Eijsden?

J. Moulin, Histor. Kamper Kronijk. Kampen 1839, 4°. 2 dln. RED.

d. In welk werk wordt tot in kleine bijzonderheden beschrijving gegeven der belegering van 't kasteel Namen in 1692. Juli?

Europ. Mercurius. 1692 b. blz. 140, 198—215; Wagenaar, Vad. hist. XVI. 177—181.

e. Aan welke inrichting van onderwijs kan men ongeveer van 1792/1797 te Amsterdam onderwijs genoten hebben om 15 Sept. 1797 te Utrecht als Theol. Student te kunnen zijn ingeschreven?

TERVEER.

Aan het gymnasium en aan het Athenaeum ill. RED.

OUDHEIDKUNDE.

BIJDRAGE TOT DE GESCHIEDENIS

VAN HET WIJNHUIS EN DEN WIJNHUISTOREN TE ZUTPHEN

DOOR

J. GIMBERG.

Het Wijnhuis, het tegenwoordige politie-bureau, was — de naam duidt het reeds aan — weleer eene herberg.

Reeds in het laatst der 14de eeuw wordt zij vermeld.

Zij heette toen en nog lang daarna Vreden.

„Als dergelijke instellingen," zegt de heer Frederiks [1]), „ook niet elders Vreden genoemd werden, zouden wij gaan denken aan een eigennaam. 't Was misschien niet veel meer dan eene zinnebeeldige waarschuwing ten dienste der heeren bezoekers."

Voor zoover mij bekend is, vond men in de middeleeuwen nergens eene herberg Vreden, misschien echter alleen in Deventer. Doch, al maakten daar schepenen eene enkele maal verteringen in de domus (huis) Vreden, dan is dit nog volstrekt geen reden, om er uit af te leiden, dat we ook hier met eene herberg te doen hebben; immers bij nagenoeg elke handeling van eenig gewicht waren de overheden van voorheen gewoon, om verteringen te maken.

Deze domus Vreden wordt daarenboven nergens als eene herberg aangeduid; zij was de plaats, waar de zitting voor burgerlijke zaken, de zoogenaamde „Claghe", werd gehouden. [2])

[1]) De Intocht van Karel den Stoute te Zutfen, Utrecht 1876, blz. 57.

[2]) De heeren J. Anspach en dr. J. de Hullu, archivaris van Deventer, waren zoo vriendelijk, om mij hier eenige mededeelingen te verschaffen. waarvan ik een dankbaar gebruik heb gemaakt.

Dat haar naam echter denzelfden oorsprong heeft als die der Zutphensche herberg, is niet onmogelijk. [1])

Was nu, gelijk bovengenoemde schrijver gist, die naam „eene zinnebeeldige waarschuwing ten dienste der heeren bezoekers?"

Op deze vraag moeten we een ontkennend antwoord geven; want het blijkt duidelijk, dat de herberg haar naam ontving van de plek, waarop zij stond, en waarop het Wijnhuis nog steeds staat.

In de onderrentmeestersrekeningen (hs. Kreynck) van 1421, '22 en '23 vinden we n.l. de uitdrukking „de Taverne (herberg) toe Vreden", welk woord zeer waarschijnlijk in verband staat met *vrede*, dat in Overijselsche stukken uit de middeleeuwen voorkomt met de beteekenis van „heining", vergel. het Middelned. *bevreden*, het Nederl. *vrijthof* (Hoogd. *Friedhof*), het Hoogd. *einfriedigen* en het Middel-hoogd. *vride*, dat o. a. de beteekenis heeft van „eingehegter Raum."

Is deze meening juist, dan beteekent Vreden „eene door heiningen (of bij uitbreiding ook op andere wijze) aan het algemeen gebruik onttrokken, afgezette, afgeperkte ruimte." [2])

Eene andere herberg, Gelre geheeten, ontving haar naam op dezelfde wijze.

In de onderrentmeestersrekening van 1419 leest men b.v. „Uyt der Tavernen toe Gelre", terwijl die van 1429 heeft „Dat huys op ten Orde (oord, wijk, plek) geheiten Ghelre."

Uit Vreden en Gelre [3]) ging eene tins aan den hertog.

---

[1]) Vreden komt, gelijk men weet, meer voor als eigennaam van plaatsen, enz. In 1551 wordt het huis Freden in „die Spittaelsporte" genoemd. Zie overrentmeestersrekening van 1551, fol. 62 v°.

Ook vond men te Zutphen een vischwater „de Neder Vrede". in de onderrentmeestersrekening van Petri 1371 tot Petri 1372 vermeld. Het werd door de stad jaarlijks verpacht. In eene oorkonde van 1344 lezen we reeds van „dy vyscherye in den Vrede tho Bake, also als dy Vrede boven ende beneden gelegen is." Vergel. Privilegien der Stadt Zutphen (hs. Kreynck), blz. 8 r.

[2]) Ik dank deze afleiding aan de welwillendheid van prof. dr. J. Verdam.

[3]) Tadama hield ten onrechte Gelre voor het 's-Gravenhof. Zie Navorscher, jaarg. 1893, blz. 185, noot 2.

Andere herbergen uit dien tijd waren: De Crauwel (1397), De Roode Leeuw (1398), De Lelie [1]) (1402), De Kroon (1406) en De Roode Toren (1421).

In 1370 verkoopt Griete, weduwe van Johan van Drinen „die Steede gheheyten to Vreden met alle oere tobehoringhe." [2]) Wat hier onder „alle oere tobehoringhe" verstaan moet worden, blijkt niet. Indien de herberg Vreden toen reeds bestond, zou de verkoopacte dit ongetwijfeld vermelden, hetgeen evenwel niet het geval is.

In het jaar 1378 wordt van haar voor het eerst als herberg gewag gemaakt. [3])

Zij was toen nog eene particuliere bezitting, welke echter in 1420 door aankoopen in eigendom der stad kwam. [4])

Reeds dadelijk na 1420 „doe men Vreden coft", [5]) wist de stad hare nieuwe bezitting productief te maken door haar voor 78 pond jaarlijks te verhuren; Gelre bracht per jaar 20 pond aan huur op. Van dien tijd tot nog in de tweede helft der 19de eeuw heeft de stad geregeld het Wijnhuis als herberg verhuurd.

---

[1]) De jaartallen achter deze namen duiden het jaar aan, waarin ik voor het eerst in de stadsrekeningen bovengenoemde herbergen aantrof.

Imme van Wysch verkocht in 1545 haar huis „de Lelie" aan Peter Berler voor 610 goudguldens en twee fluweelen mouwen; het lag op den hoek der Frankensteeg aan de Breestraat en wordt nog in het jaar 1575 vermeld. Zie Kontschappen (hs. Kreynck), blz. 4 r., en Kentnissen (idem), blz. 148 v.

De Kroon is volgens Van Wullens repertorium i. v. Vreden het tegenwoordige café „het Rad" aan de Groenmarkt. „De Roode Toren" wordt reeds in eene oorkonde van 1402 genoemd. Zie Geld. Volks-Alm., jaarg. 1894, bl. 87.

Daar lag dichtbij — in de Lange Hofstraat — de kleine Roode Toren. Of dit huis eene herberg was, weet ik niet.

[2]) Privilegien der Stadt Zutphen (hs. Kreynck), blz. 40 r. en v.

[3]) Overrentmeestersrekening van dat jaar (hs. Kreynck).

[4]) Dat Vreden aan meer dan een toebehoorde en de stad ook meer dan één koop moest sluiten, om het geheel in bezit te krijgen, blijkt uit de nog in afschrift aanwezige koopacten, welke in 1421 gepasseerd werden. Vergel. Privilegien, etc. bl. 40 v.—42 r.

In deze koopacten is een paar malen melding van de *Logenbrugge,* die dicht bij Vreden lag. Wie verklaart me het gecursiveerde woord?

[5]) Onderrentmeestersrekening van 1420 (hs. Kreynck).

Aldaar werden de meeste feesten en pretjes gegeven, [1]) welke de schepenen hetzij onder elkaar, hetzij in gezelschap met anderen op stadskosten hielden bij of na afloop van verschillende aangelegenheden.

Deftige poorters gingen er hunne kan wijn of bier drinken, soms, als het b.v. Meimarkt [2]) was, onder het gehoor van een deuntje muziek, dat de „pipers" (muzikanten) der stad maakten. Werden er nieuwe schepenen gekozen, dan werd in Vreden op hunne benoeming gedronken, kwam er een machtig heer binnen Zutphen, dan werd hij ook daar onthaald, en trokken de burgers ten strijde, of kwamen zij ervan terug, dan werd in Vreden op hun vertrek of hunne thuiskomst eene hartige teug genomen.

Dat het er wel eens ruw en woest toeging, blijkt uit de volgende feiten.

In 1528 werd de raadsvriend Gerrit Kreynck tot 5 pond boete veroordeeld, omdat hij in Vreden met eenige „Lantsknechten" gedobbeld, twee of driemaal zijn mes getrokken en straatgerucht gemaakt had. [3])

Blijkens eene kondschap van 1554 doodde *Johan van Mekeren* er *Gerlich van d(er) Capellen in den Dam* in een twist, ontstaan door het spelen met dobbelsteenen. [4])

„Uit verscheiden plaatsen blijkt het toch," zegt de heer Fre-

---

[1]) Deze hield men soms ook in het schepenhuis en enkele malen in de hierboven vermelde herbergen.

[2]) In Van Wullens repertorium i. v. Vreden is anno 1538 sprake van een vaantje, dat men uit Vreden steekt, zoolang de „Markt" duurt. Was dit vaantje misschien een zinnebeeld van den marktvrede en der marktvrijheid? Blijkens de onderrentmeestersrekening van 1440 (hs. Kreijnck) werden ook te Zutphen voor dit doel kruizen opgericht en wel „op ter straten ende buten alle poerten."

[3]) Volgens eene aanteekening, door Kreynck aan het „Breuck- of Beschulding Boeck" van Zutphen ontleend.

[4]) Kontschappen (hs. Kreynck), blz. 8. Volgens d'Ablaing van Giessenburg, Bannerheeren en Ridderschap van Zutphen, blz. 51, stierf deze Van der Capellen in 1543.

deriks [1]), om zijne zooeven genoemde gissing aannemelijk te maken, „dat de eerzame burgers, ter taveerne gaande, hunne zitplaatsen meebrachten, maar dat deze luxe door de vaderlijke wijsheid der overheid kortweg verboden was, omdat „si malcanderen mitten bancken aen het hoefft ghesleghen hadden." Ik ben thans niet in staat, de bron op te geven, waaraan dit bericht ontleend is.

Mij is alleen bekend [2]), dat in 1518 de rentmeester des nachts alle banken in 't schepenhuis liet bergen, welke vooraan Vreden zoo „onmanierlijk" en over „de gruppe" (straatgoot) stonden, hetgeen de raad opnieuw en tevergeefs had laten verbieden.

Ook de heer Frederiks vermeldt dit feit in een populair opstelletje over het Wijnhuis [3]).

Mogelijk kunnen hier ook de banken bedoeld zijn, waarop de kooplui bij gelegenheid der markt hunne waren uitstalden.

Het Wijnhuis bestond in het laatst der 14de en het begin der 15de eeuw uit eene onder- en eene bovenverdieping, hetgeen steeds zoo gebleven is. De onderverdieping was in eene voor- en eene achterkamer verdeeld. Een kelder, al wordt hij eerst later vermeld, kunnen we bezwaarlijk aan eene herberg missen.

„Op ten oert van Vreden" stond reeds in 1425 een beeld der H. Maria, waarom heen in dat jaar eene wagenschotsche kast kwam.

In 1443 werd het evenals de „Engel an Vreden" geschilderd en vernist en hing men er eene houten lantaren bij, door den „kistemaker" vervaardigd. [4])

[1]) T. a. p.

[2]) Uit het repertorium van Van Wullen. De rekening, waaraan deze bovenstaande mededeeling ontleend heeft, is niet in het archief van Zutphen aanwezig.

[3]) In de Zutphensche Courant van 13 Aug. 1872; in die van 25 Oct. 1862 schreef dr. W. J. A. Huberts over hetzelfde onderwerp. Beide opstellen zijn uiterst beknopt.

[4]) Overrentmeestersrekening van 1425 en onderrentmeestersrekening van 1443 (hs. Kreynck). In de over rentmeestersrekening van 1479, blz. 33 v, is sprake „van den doe(re)n voir onser lieuer vrouwe(n) voir Vreden."

Ook voor het O. L. Vrouwenbeeld, dat zich op den hoek van het raadhuis bevond, hing zoo'n „luchte". [1])

Reeds in 1438 is er sprake van kaarsen, die „over jaer in den wake huse, voer dat beelt", enz. verbrand waren. [2])

Dergelijke lantarens maakten in de middeleeuwen de schamele straatverlichting uit.

„In de eerste helft der 16e eeuw," zegt Schotel, [3]) „zag men in alle onze steden de beelden bij kerken en kapellen, op bruggen, aan de poorten en hoeken der straten door kaarsen en lampen verlicht, ofschoon deze verlichting niet genoegzaam was om den weg te kunnen vinden."

In 1446 kreeg Vreden een torentje, waarin een nieuw uurwerk kwam. Of een zoodanig torentje reeds in de 14de eeuw bestond en of er toen reeds een uurwerk op Vreden was, blijkt niet.

Wel bezat de stad al in 1383 een uurwerk, maar, waar het geplaatst was, is niet bekend. In dat jaar en nog eenige jaren later had Wilhelmus de apotheker er het opzicht over, in 1393 Ghiesbert de armborstier, in 1400 Johan Cannemaker, in 1402 Gherde de armborstier en in 1425 Johannes Kemerlinc, ook Kemerling genoemd [4]), die zelfs in 1446 betaling krijgt voor het toezicht houden over de „vreclocken" en het „cleyne vrewerck" op Vreden. [5])

Er worden dus in 1446 twee uurwerken vermeld, waarvan het kleinste in het torentje van Vreden stond, terwijl de plaats van het grootste niet genoemd wordt.

In de overrentmeestersrekening van 1444 (hs. Kreynck) vinden we, dat toen aan meester „Berent den smyt van Arnhem" 31 Rijnsche guldens betaald werden voor „een nije urewerck", terwijl

---

[1]) Overrentmeestersrekening van 1517 (hs. Kreynck).

[2]) Id. van 1438 (hs. Kreynck).

[3]) Het maatschappelijk Leven onzer Vaderen in de zeventiende Eeuw, blz. 137.

[4]) Al deze gegevens zijn aan de overrentmeestersrekeningen van die jaren ontleend. In 1392 deelde Wilhelmus het opzicht over het uurwerk met Heyne Egse.

[5]) Overrentmeestersrekening van 1446. blz. 29 v.

hij daarenboven nog een geschenk in wijn en zijn knecht eene fooi van 4 leeuwen [1]) ontving. Al deze onkosten beliepen ruim 77 pond.

Nu lezen we in de origineele overrentmeestersrekening van 1446, dat toen de stad van den „vremeister" Berent Sloetemaker van Arnhem een uurwerk voor 29 Rijnsche guldens kocht, waarbij nog twee Rijnsche guldens en 20 leeuwen kwamen, „want hij daer nae meer· aen makede." De kosten daarvan, met inbegrip van den wijn, die bij den koop geschonken werd, bedroegen 80 pond. [2])

Op het eerste gezicht zou men er toe komen, om deze beide achtereenvolgens vermelde uurwerken voor één en hetzelfde te houden en de anders zoo nauwkeurige copiist Kreynck [3]) te verdenken, dat hij hetgeen in de rekening van 1446 over een uurwerk wordt gezegd, in die van 1444 heeft gezet, doch bij nader inzien blijkt, dat deze twijfel geen reden van bestaan heeft, aangezien de bijzonderheden te veel verschillen, welke bij den koop van elk uurwerk meegedeeld worden.

Ik denk mij dit geval op de volgende wijze.

Het uurwerk, dat men in 1444 gekocht had, beviel niet. Daarop heeft de stad van denzelfden meester Berent een nieuw uurwerk verkregen en het andere op de eene of andere wijze van de hand gedaan.

In de 15de eeuw vond ik dan ook nergens elders melding van twee torenuurwerken, dan alleen, zooals we boven zagen, in de overrentmeestersrekening van 1446. [4])

Meester Berent Sloetemaker was zijn werk elk jaar „schuldig

---

[1]) De Rijnsche gulden werd in 1444 te Zutphen op 48 leeuwen gerekend.

[2]) Overrentmeestersrekening van 1446, blz. 26 r. en blz. 27 v.

[3]) Men zal begrijpen, dat ik eerst dan van zijne afschriften gebruik maak, wanneer de origineele rekeningen niet in het archief aanwezig zijn.

[4]) In de overrentmeestersrekening van 1450, blz. 35 v. leest men van een uurwerk „bauen" in het raadhuis, met welks bouw men toen bezig was. Dit uurwerk was waarschijnlijk bij een dakvenster geplaatst, zooals men dat tegenwoordig b.v. nog aan oude buitenplaatsen kan zien en ook aan het huis van den rentmeester in het Bornhof.

te besien en te verbeteren." Nog in 1462 vinden wij hem voor dit doel hier. [1])

In 1491 was de pater van het klooster Siwickloe (Sibculo onder Ambt-Hardenberg) op verzoek der stad bij de drie weken hier, om het uurwerk te vermaken, dat zeer „ontstalt" was.

Men gaf hem gedurende zijn verblijf vrij kost en inwoning en als loon 6 Rudolphsche postulaatguldens. [2])

Zooals we reeds zeiden, kreeg Vreden in 1446 een torentje, dat in 1447 voltooid werd en waarin een haard kwam; want 's nachts werd ook daar door burgers bij kaarslicht en vuur gewaakt.

In 1447 verfde Rotgher van Zuren „de maelre" de wagenschotsche „schiuen" (wijzerborden), terwijl Henric van der Gheer de cijfers ende wijzers met goud vergulde, dat in Keulen gekocht was. Rotgher moest ook het „aensicht" en het „enghelken" vernissen, dat zich, zooals we reeds meedeelden, „an Vreden" bevond.

Verder leest men van bloemen en „die loeuer" aan het torentje, waaronder we zeer zeker de versiersels van den stang te verstaan hebben, waarop eene „vane" kwam.

Het Wijnhuis kreeg eveneens zijne beurt; het werd voor een groot deel vernieuwd, misschien werd er wel een geheel nieuw gebouw gezet; de rekening is hier — jammer genoeg — niet zoo duidelijk, om zulks te beslissen.

Men deed veel aan den gevel, metselde „brantmueren", maakte nieuwe vensters en legde in Vreden een estriken vloer.

De daken van het Wijnhuis en diens toren werden met leien gedekt, terwijl men voor beide nog 3440 pond lood gebruikte, dat van de kerkmeesters der Sint-Walburgkerk gekocht was. Dit alles gebeurde in 1447.

Als timmerlieden van dit werk worden o. a. vermeld Johan Hellenbreker, Johan die Hoege, Tydeman Ratinc en Luce ten

---

[1]) Overrentmeestersrekening van 1462, blz. 30 v.

[2]) Idem van 1491, blz. 27 r. Tadama, blz. 175, meent ten onrechte, dat het Wijnhuis eerst in het laatst der 15de eeuw een uurwerk kreeg.

Brink, als metselaars Wolter Stratemaker en Rotgher Buelken, benevens Johan Hudemaker hun „opperman". [1])

Tengevolge van dezen bouw werd het uurwerk uit den toren genomen en tijdelijk buiten gebruik gesteld, zoo althans vat ik de woorden op in de overrentmeestersrekening van 1446, blz. 22r „va(n)d(e)n vreclocke(n) vter clocke(n) toe vueren voer vreden."

„Want," zegt een magistraatsbesluit van 1446, „men nu geen uijrklock heeft sich na te richten op richte dagen in de Camer te komen, soo zyn de Schepenen overcomen end hebben met een ordel gesloten, dat men nu vortan in(de) Camer wesen sal soo vroech als der booden een der Richter segt dat des Capellaens misse uit zij. by den olden koer, gelycker wys als men te vooren te IX uiren in der Cameren wesen moste. all na inholt der voers cedel." [2])

In 1453 werd een haard in de „kaelkamer" van Vreden gemaakt. [3]) Zeer waarschijnlijk moet onder dit aangehaalde woord, hetwelk in de rekeningen veel voorkomt, het vertrek verstaan worden, waarin de brandstof geborgen werd, of misschien de kamer, waarin gestookt kon worden. [4])

Eveneens beken ik mijne onkunde, om het woord „waterkamer" behoorlijk te verklaren.

Daarvan is melding in de overrentmeestersrekening van 1461, welke niet in het archief aanwezig is, maar door Van Wullen wordt aangehaald. In laatgenoemd jaar werd nog al aan het Wijnhuis gearbeid.

Er kwamen twee nieuwe „glasvensters" aan Vreden: twee dergelijke in de kalenkamer en één op het portaal boven den windelsteen (steenen wenteltrap) werden vermaakt en de glazen op de

---

[1]) Zie over de werken aan het Wijnhuis en diens toren de overrentmeestersrekening van 1446, blz. 21 v. — 22 v., die van 1447, blz. 19 v., 22 v., 24 v. — 26 r., benevens de onderrentmeestersrekening van 1447, blz. 16 v. — 17 r.

[2]) Kentenissen (hs. Kreynck), blz. 4 r.

[3]) Overrentmeestersrekening van 1453, blz. 33 v.

[4]) Verdam vermeldt noch „kaelkamer", noch „kolenkamer" in zijn woordenboek.

zaal gestopt. Ook zette men eene nieuwe deur tusschen het waakhuis en Vreden, waaruit men mag opmaken, dat beide naast elkaar stonden.

Nog wil ik meedeelen, dat „meyster Rutger leyendecker", die reeds in 1446 en 1447 aan Vreden gewerkt had, in 1480 „de torne opt wynh(uis)dac" met 117 pond lood dekte. [1])

In de middeleeuwen vindt men slechts zelden melding van het huisraad of den inboedel in Vreden. Een paar aanteekeningen, welke ik dienaangaande verzamelde, mogen hier eene plaats vinden.

In 1455 kocht de stad van Coenraet Schimmelpenninck eene tafel, welke „midden in Vreden" geplaatst werd, [2]) terwijl men tien jaar later daarvoor nieuwe tafels en banken maakte. [3])

Nog werd in 1454 de oude tapkamer voor een nieuwe verruild en deze met een (merk)ijzer geteekend. [4])

Tegen het einde der 15de eeuw begon men voor Vreden lijfstraffen te voltrekken. Dit geschiedde ook in dezen tijd buiten de Marschpoort, waar in 1469 drie personen door den beul gericht werden. [5])

Zeventien jaar later werden twee weversknechts voor Vreden geradbraakt. De raderen, waarop men hen vastgebonden had, stonden ieder op een stang, waarom heen eene hoop zand gelegd was, waar „dat bloit in liep." [6])

Nog valt van het Wijnhuis in de 16de eeuw het volgende te vermelden.

Huberts spreekt t. a. p. van „het concept eener merkwaardige pachtcedule van het jaar 1573 in 22 artikelen, waaruit blijkt dat de pacht gewoonlijk voor drie jaren gesloten werd en den 1sten April een aanvang nam, dat het Wijnhuis des zomers van des morgens 8 tot des avonds 10 uur, en 's winters van 9 tot 9 uur open was.

---

[1]) Overrentmeestersrekening van 1480, blz. 33 v.

[2]) Onderrentmeestersrekening (hs. Kreynck) van 1455.

[3]) Uit Van Wullens repertorium.

[4]) Idem.

[5]) Overrentmeestersrekening van 1469, blz. 20 r.

[6]) Idem van 1486 (hs. Kreynck).

Uit eene der voorwaarden blijkt, dat de Spanjaarden het jaar te voren er schrikkelijk huis gehouden hadden, want alle banken en tafels en de meeste vensters moesten vernieuwd worden." [1])

In het begin der 17de eeuw werd het Wijnhuis met zijn toren afgebroken en daarna weer opgebouwd in Renaissance-stijl. Hoe beide er vóór dien tijd uitzagen, kan ik uit gebrek aan eene oude afbeelding niet zeggen.

Op den huize „de Poll" te Voorst bij Zutphen is eene blijkbaar door J. Berkhuys vervaardigde penteekening [2]) aanwezig, welke tot opschrift heeft „Olt Wynhuis te Zutfen", doch de voorstelling, welke zij van dit gebouw geeft, is geheel in strijd met de berichten, welke we in de bronnen dienaangaande vinden.

Volgens haar had het Wijnhuis blijkbaar slechts ééne verdieping, en in zijn voorgevel twee ramen, wier onderste helft op de teekening door vensterluiken gesloten is.

Links van deze ramen zien we eene deur, waarvoor eene stoep, terwijl het dak met „Blau Pannen" gedekt is.

De teekening heeft voor ons dus geene waarde.

In 1615 waren steenhouwers uit Zwolle hier „om t' besteck te maecken van tgetimmer van t' Wijnhuijs vnde wat daer van dependiert." [3])

Hunne namen worden niet genoemd. Elders evenwel blijkt duidelijk genoeg, wie de ontwerper van het Wijnhuis en diens toren is.

In de overrentmeestersrekeningen van 1616 tot 1620 wordt

---

[1]) Vergel. Tadama, blz. 206: „het wijnhuis was van binnen (door de Spanjaarden) meest vernield en de vensters verbrand."

[2]) Aldaar berusten nog meer penteekeningen van Zutphensche gebouwen, poorten, enz., welke in de jaren 1717—1720 door J. Berkhuys vervaardigd werden. Het museum van Zutphen bezit er 15 doortrekken van, door wijlen den gemeente-architect Itz geteekend.

[3]) Overrentmeestersrekening van Zutphen uit het jaar 1615, blz. 15 v.

Wat ik hier over den bouw van het Wijnhuis en diens toren meedeel, heb ik hoofdzakelijk reeds gepubliceerd in den Spectator van 1893, blz. 326—327 en in de Nieuwe Rotterd. Courant van 4 Juli 1894.

telkens Bernt Sporck genoemd, die hetzij alleen, hetzij met knechts betaling erlangt voor het houwen van steen ten behoeve der trappen buitenaan het Wijnhuis, enz.

Langer dan laatstgenoemd jaar heeft hij aan het Wijnhuis, benevens aan andere stadswerken niet gearbeid. De raadsres. van 22 Januari 1620, waarbij besloten werd, om hem een getuigschrift te geven, dat hij zich „wel, vlitich en eerlick" had gedragen, noemt dan ook vier jaar als tijd zijner inwoning te Zutphen.

Bij hetzelfde besluit werd hem, die zelf om een getuigschrift gevraagd had, een geschenk in geld vereerd.

In 1617 [1]) ging Bernt [2]) naar Zwolle, om aldaar bij Jacob Botzier voor rekening der stad en ten behoeve van zijn werk „grauwe steen" te koopen. Bij denzelfden Zwollenaar deed men meer dergelijke inkoopen. Ook Bentheimer steen [3]) werd voor het Wijnhuis gebruikt.

Behalve Sporck hebben ook Gerrit Gaerts, de stadsmetselaar, en en Johan Lulofs, [4]) de stadstimmerman, arbeid aan het Wijnhuis verricht, met welks bouw men in het begin van 1619 bijna gereed was. Men had het althans tot even boven de Waag opgetrokken, gelijk mede blijkt uit de aldaar nog aanwezige gedenksteenen, waarop de volgende woorden staan uitgehouwen:

T. I. M. DERRICK. VAN. DEN. WALL.
GELT. MVREN. WALLEND. WACHT.
WAT. IS. ONS. MEER. VAN. NOEDEN.
GODTS. VRESE. MET. EENDRACHT.
LAET. ONS. GEEN. QVADT. VERMOEDEN.

T. I. M. IOHAN. KALDENBACH.
DEVTR. 25. VOERVALSCHGEWICHT. EN

---

1) Overrentmeestersrekening van 1617, blz. 30 r.

2) In de overrentmeestersrekening van 1616, blz. 44 v., wordt zijn familienaam Sporckell gespeld.

3) Of zijn de woorden „grauwe steen" en „Bentheimer steen" synoniem?

4) Deze overleed in 1624 en werd in 1625 opgevolgd door Goosen Lucassen.

MAET. WILDT. V. WEL. ERNSTICHWAGTEN.
SOE. GI. NIET. MET. TERDAET. GODTS.
GRVWEL. WILT. VERWACHTEN. A° 1618. [1])

Gerrit Gaerts nam zijne betrekking tot 1620 waar.

Op den 21sten Januari 1620 benoemde de magistraat in zijne plaats Emond Hellenraet [2]). Deze werkte nog eenigen tijd aan de zooeven genoemde trappen, blijkbaar met het doel, om het werk van Sporck hier en daar te verbeteren, terwijl we hem later „baeven" het Wijnhuis, d. w. z. aan den toren, werkzaam vinden.

Deze trok men vooreerst niet hooger op dan tot het tegenwoordige houten bovenstuk.

In 1627 was men met dezen arbeid gereed, gelijk ook uit de woorden der gedenksteenen kan blijken, welke zich onderaan den toren, boven de zooeven genoemde bevinden. Die woorden luiden als volgt:

NI COEPTA	MOLES
DOMINVS. IV:	SVPERBAS.
VERIT. FRVSTRA	Æ-DIUM.
STRV:	A°
IS	1627

---

[1]) T. I. M. wil zeggen: timmermeester.

Deutr. 25, n.l. vs. 13—16.

[2]) De raadsres. noemt hem abusievelijk Emondt Zeller; in de eerste jaren van zijn verblijf te Zutphen heet hij meestal Emond van Dueren, ook soms Emond Helraedt. Dergelijke naamsverwisselingen waren voorheen niet zeldzaam. Vergel. Algemeen Nederl. Familieblad, jaarg. 1894, bl. 84, noot 6. Zijne vrouw heette Aeltgen Bouslegers. In 1627 koopt hij een huis in de Kuiperstraat. Zie hiervoor *Kentenissen* (hs. Kreynck). blz. 187 v. Emond Hellenraet deed eerst 31 Aug. 1639 den poortereed. Op zijn verzoek mocht hij volgens raadsres. van 29 Aug. 1655 zijn zoon Bernt tot assistent gebruiken, die hem na zijn dood zou opvolgen. Of dit gebeurde, weet ik niet. In elk geval heeft hij, indien het geschied is, maar kort die betrekking bekleed; want Aerent Hellenraet. die 7 Mei 1661 den burgereed deed, wordt toen reeds stadsmetselaar genoemd.

Een Pouwel Hellenraet legde 12 Nov. 1639 den burgereed af.

AVCTVM. ENGELBERTO
ET. PROMOTVM, ET VPTEN. ORTH. I. V. D.
EST. HOC. OPVS. ARCHI:
IOANNE. TECTIS [1])
SCHVT.

Toen men nu in 1627 zoo ver gevorderd was, bleef het werk eenige jaren liggen.

Op welke wijze de aldus onafgewerkte toren gedekt was, weet ik niet, misschien met een plat dak.

Ook kan ik niet zeggen, waarom men den arbeid staakte. Mogelijk had de stad op dat oogenblik geen geld genoeg voorhanden, om den verderen opbouw te bekostigen.

Wanneer we nagaan, hoe langzaam er aan het Wijnhuis gewerkt werd, hoe vaak Sporck en Hellenraet ook aan andere stadswerken moesten arbeiden, dan ligt het vermoeden voor de hand, dat de stad niet bij machte was, om de kosten van een spoedigen bouw en een daaraan geëvenredigd aantal werkkrachten te betalen.

Eerst den 17den Januari 1637 besloot de raad „die bestadinge vant holtwerk tot optimmeringe" van den toren te houden „op den XIII des aenstaenden maents februarij, en(de) tot dien einde daervan die billetten met die bestecken aff te veerdigen nae Aelten Wenterswijck ende Vreden."

In 1641 was men met dit werk gereed. De timmerlui kregen in dat jaar voor den meiboom op het „Toorntjen" ruim 8 gulden. Op de spits werd toen een „Vaentjen" gezet. [2])

De laatste arbeid van eenig belang, dien men in de 17de eeuw

---

[1]) Architectus is hier blijkbaar de latijnsche vertaling van timmermeester, Het eerste opschrift wil zeggen: Indien de Heer het ondernomen werk niet bevordert, bouwt gij te vergeefs trotsche gevaarten van huizen. Dit is eene omschrijving van psalm 127, vs. 1 (vergel. de Vulgata): Zoo de Heere het huis niet bouwt, te vergeefs arbeiden deszelfs bouwlieden daaraan, enz. Het tweede opschrift beteekent: Dit werk is gemaakt en tot stand gebracht onder de timmermeesters Johannes Schut en Engelbertus op ten Noort, docter in de beide rechten.

[2]) Overrentmeestersrekening van 1641 (hs. Kreynck).

aan het Wijnhuis verrichtte, was het zetten der portiek vóór den hoofdingang. Deze diende niet, zooals Galland [1]) ten onrechte beweert, om „den beschwerlichen Freitreppenaufgang am Turme zu vermeiden," maar om van haar balcon de stadspublicaties af te lezen.

De beide steenen, hoog oploopende trappen, welke zich aan weerszijden van den toren bevinden, leidden voorheen naar de vertrekken der hoofdwacht uit het garnizoen en de burgerij, welke afgescheiden waren van de stadsherberg, die in de onderverdieping werd gehouden.

Een steen aan genoemde portiek draagt het volgende opschrift:

ANNO. 1660.
TIMMERMEISTEREN
IACOB VAN WINSHEM
ENDE. HENRIC VAN
LOCHTEREN.

Reeds in de middeleeuwen was het de gewoonte, om voor Vreden de stadspublicaties af te lezen. „Op het orduyn (balcon)" vóór het Wijnhuis ontving in 1538 hertog Willem de hulde van Zutphens ingezetenen en na hem in 1543 René de Chalons, prins van Oranje, insgelijks. [2])

Men heeft uit de hierboven meegedeelde opschriften de conclusie getrokken, dat bovengenoemde timmermeesters de architecten van het Wijnhuis en diens toren zijn. [3])

Raadpleegt men evenwel andere, nog aanwezige gedenksteenen te Zutphen, waarop de benaming timmermeester voorkomt en vergelijkt men daarmee de schepenlijsten dezer stad, dan bemerkt men dat al die timmermeesters tevens als schepenen voorkomen en dat twee dezer voor een bepaalden tijd als zoodanig optreden, hetgeen ook met de hierboven genoemde het geval is.

---

[1]) Geschichte der holländischen Baukunst und Bildnerei im Zeitalter der Renaissance, der nationalen Blüthe und des Klassicismus, pag. 568.

[2]) Tadama, blz. 163 en 170.

[3]) Galland t. a. p. blz. 567—568 noemt bepaaldelijk Van Winshem, Van Lochteren en Johannes Schut als architecten

Uit verschillende bronnen blijkt, dat zoo'n timmermeester o. a. de middelaar was tusschen de architecten en den magistraat en dat hij het administratief beheer had over bouwwerken, welke de stad liet uitvoeren. Wij zouden hem thans wethouder van openbare werken noemen.

Ieder schepen werd dus op zijne beurt timmermeester en daaruit volgt dat deze perse geen bouwkundige behoefde te zijn.

De letters I. V. D. [1]) achter den naam Op ten Noort kunnen ten overvloede hier reeds gerechten twijfel doen ontstaan, of hij, een rechtsgeleerde, wel architect kon wezen.

De raadsresolutie van 25 Maart 1603 kan hier nog eene kleine toelichting geven. Toen werd besloten, dat het oude gebruik [2]) van „het affgaen en(de) aen stellen der Timmerm(eeste)r(e)n" in stand blijven en „per vires" om zou gaan, te beginnen bij burgemeester J. Schimmelpenninck.

Uit het bovenstaande volgt, dat zij, die tot heden altijd als architecten van het Wijnhuis en diens toren genoemd worden, dezen naam niet verdienen, omdat de titel timmermeester, dien zij dragen, niet de beteekenis heeft van architect.

Wie is of zijn dan wel die ontwerpers?

De overrentmeestersrekeningen geven ons op deze vragen een beslist antwoord. [3])

In 1624 ontvangt de zoo even genoemde Emond Hellenraet van de stad eene douceur, omdat hij „die Modelle" van het Wijnhuis „gemakett" en daarenboven nog „andere diensten" aan haar bewezen had. Hetzelfde was hem reeds in 1620 te beurt gevallen „ter cause van t' maeken eenes patroons" van huizen, die men „comstichlick" in plaats van de afgebrokene zou zetten.

Op het verder optrekken van den Wijnhuistoren heeft een post

---

[1]) De bekende verkorting van: juris utriusque doctor.

[2]) In 1536 hadden reeds de raden Gerrit Kreynck en Thomas van Boerlo vanwege den raad elk negen weken een „touersijecht" op het timmeren voor de Nieuwstadspoort. Overrentmeestersrekening van 1536, blz. 85 r.

[3]) Men vindt de door mij gebruikte posten alle onder het hoofd: uitgaven in het gemeen.

in de overrentmeestersrekening van 1637 betrekking, waaruit we zien, dat toen Emond Hellenraet betaling krijgt, omdat hij vier verschillende bestekken gemaakt had, „als vant wijnhuis, van(de) ruiter corps de guarde, en(de) vant werck op die Issulle, tot voircomminge vant affbreecken van(de) punten vant bolwerck ande marspoorte en(de) van bourgongen Bolwerck."

Die ruiterkortegaard bestaat nog, zij is het huis aan de Zaadmarkt op den hoek van het steegje, dat naar den Drogenapstoren voert.

De raadsres. van 21 Maart 1637 bepaalde, dat zij „geperfectiert" en „metten eersten" gebouwd moest worden en dat Emond Hellenraet en Goosen Lucassen, de stadstimmerman, er een bestek van zouden maken.

Blijkens de raadsres. van 9 en 13 October 1638 was men toen nog met haar bouw bezig. Het huis, thans particulier eigendom, draagt het jaartal 1639 in den gevel.

Ook de portiek aan den hoofdingang van het Wijnhuis is, gelijk de raadsres. van 28 Oct. 1659 bepaalde, gemaakt volgens „het model met die twie pilaeren", door Emond Hellenraet vervaardigd.

Uit het voorafgaande blijkt dus, dat deze de ontwerper is van het geheele Wijnhuis en diens toren en dat hij ook teekeningen voor andere gebouwen heeft vervaardigd.

Nu we dit weten, begrijpen we des te beter, hetgeen Galland van de Zutphensche woonhuizen uit de 17de eeuw zegt, n. l., dat zij „fast ausnahmslos einer dem Rat- und Wijnhausbau folgenden Periode (ca. 1630—1660) angehören." [1])

Voor we onze mededeelingen over het Wijnhuis en diens toren in de 17de eeuw eindigen, willen we nog vermelden, dat er vroeger eene legende bestond, welke vertelde, „dat eene rijke weduwe, door het doen bouwen des torens de door haar verdiende doodstraf zoude hebben afgekocht."

Ook Huberts [2]) spreekt daarover, doch geeft eene eenigszins

---

[1]) T. a. p., blz. 568. Ten onrechte meent Galland, dat het Wijnhuis het gemeentehuis van Zutphen is. [2]) T. a. p.

andere lezing dan Van Til, blz. 55, wiens woorden we daareven aanhaalden en die er onmiddellijk op laat volgen, dat men deze legende „gerustelijk onder het getal der fabelen (kan) rekenen."

„Eene oude legende zeide", vertelt Huberts, „dat eene rijke vrouw uit jaloezij een' moord beging, en om de doodstraf, waartoe zij veroordeeld was, af te koopen, beloofde zij een prachtig gebouw, namelijk het Wijnhuis, te stichten; reeds van Til wijst het verhaal in zijne beschrijving van Zutfen tot het rijk der fabelen terug, en ik geloof niet dat iemand hem daarin zal tegenspreken, al werd er door den heer Kretschmer een verheven vers op gemaakt."

De heer Huberts was zoo vriendelijk mij mee te deelen, dat hij indertijd dit vers gelezen had, doch waar, wist hij zich niet te herinneren.

Voor zoover ik heb kunnen nagaan, zijn de door Kretschmer op rijm gebrachte legenden van Zutphen, welke hij indertijd in de vergaderingen van het Nut aldaar voordroeg [1]), nimmer in druk verschenen.

---

[1]) Blijkens Petrus Camper, Feestrede ter Viering van 't vijftigjarig Bestaan der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, enz. Zutphen, 1835, blz. 21—22.

Hendrik Paul Kretschmer, geb. 27 Sept. 1790 te Zutphen en aldaar ongehuwd overl. 31 Janri 1827, was in zijne geboortestad onderwijzer in de wis-, natuur- en aardrijkskunde, arrondissements-ijker enz.

Hij was een liefhebber van teekenen en schilderen en hield daarenboven over verschillende onderwerpen voordrachten, voornamelijk in de vergaderingen van het Nut en het natuurkundig genootschap „Nut is ons doel" (thans Physica geheeten). Ook maakte hij bij verschillende gelegenheden verzen.

Deze voordrachten en verzen kwamen na zijn dood in het bezit van zijn behuwdbroeder A. de Geus te Breda.

Jan Provilij, openbaar onderwijzer en kostschoolhouder te Moerdijk, nam de taak op zich, om deze voordrachten uit te geven; de verzen was hij van plan in een afzonderlijken bundel het licht te doen zien.

Slechts één deel dezer uitgave, voorafgegaan door een levensbericht, verscheen in 1829 te Breda onder den titel: Schoonheden uit de Zede-, Natuur- en Aardrijkskunde, vervat in de nagelatene Geschriften, meest Verhandelingen, van den Heer Hendrik Paul Kretschmer; in leven Leeraar in de Wis-, Natuur- en Aard-

We hebben hier met éene der legenden van Zutphen te doen, van welke we vast weten, dat ze niet met het feit ontstaan zijn, maar eerst veel later, om van dat feit eene verklaring te geven. Ze missen dan ook elken schijn van waarheid, en zijn louter te beschouwen als beuzelpraatjes, door knutselaars op oudheidkundig gebied in het laatst der vorige en nog in deze eeuw rondgestrooid. In geene enkele authentieke bron vond ik eenig bewijs, dat het Wijnhuis of diens toren, of wel beide zouden gezet zijn op kosten eener vrouw, die een moord gepleegd had, en de stad betaalde dan ook alles blijkens de rekeningen uit eigen beurs.

De legende (?) kunnen we alzoo laten, voor hetgeen ze is: een praatje en niets meer.

Thans dienen we ons bezig te houden met het uur- en speelwerk, dat kort na 1641 in den toen pas herbouwden Wijnhuistoren kwam. Ik zal hier kort zijn, omdat ik over dit onderwerp een afzonderlijk opstel geschreven heb, hetwelk reeds in Oud-Holland, jaarg. 10, eene plaats vond. [1])

Daaraan zijn de volgende bijzonderheden ontleend:

In 1642 besloot men, om een nieuw uur- en speelwerk in den Wijnhuistoren te plaatsen; want het oude uurwerk (een speelwerk bestond vóór dezen te Zutphen niet) was „heel versleten" en ging „quaelijcken".

De levering ervan werd volgens raadsres. van 16 April 1642 aan Juriaan Sprakel opgedragen, terwijl men den 1sten Aug. d.a.v. aan den beroemden Frans Hemony het gieten der klokken gunde. Hemony was in September 1644 met zijn arbeid gereed; want den

---

rijkskunde te Zutphen. Voorzitter van het aldaar gevestigd Departement der Maatschappij Tot Nut van 't Algemeen, enz.

Het schijnt, dat het werk weinig opgang maakte en daarom de uitgave met dit deel werd gestaakt. Wie kan me meedeelen, waar zich de handschriften van Kretschmer thans bevinden? Zou de tegenwoordige bezitter ze mij wel een tijdlang ter leen willen afstaan?

[1]) Binnenkort hoop ik in staat te zijn, om dit opstel met verschillende, later door mij gevonden bijzonderheden aan te vullen en het tevens op een paar plaatsen te verbeteren.

25sten en 26sten dier maand werden zijn klokken gewogen. Er waren er toen 19, waarbij hij er vóór 3 Oct. 1646 nog 8 bijgoot. Het geheele, door Hemony gegoten klokkenspel bestond dus uit 27 klokken. Met het leveren van het uur- en speelwerk ging het niet zoo vlug. Wel was het in 1645 gereed, doch er moest nog al wat aan veranderd worden, alvorens men het goedkeurde. Dit had 4 Sept. 1646 plaats. Twee keurmeesters, door den raad benoemd, vonden het werk van Sprakel „suffisant ende defftich", naar hunne meening echter waren de noten op de trommel niet hard genoeg en oordeelden zij, dat er 1000, in plaats van 700 op moesten zitten.

Sprakel beloofde dit nog te veranderen.

Den 24sten Febr. 1647 werd Arend van Benthum, organist der Sint-Walburgskerk, tot klokkenist benoemd. Zijne betrekking zou den 1sten April 1647 ingaan. Aangezien hij zich reeds twee jaren te voren „in den selven dienst heeft laeten emploieren", zoo werd hem daarvoor eene gratificatie toegekend.

Herhaaldelijk heeft men later veranderingen en verbeteringen aan het uur- en speelwerk gebracht. Ik zal daarover thans slechts een paar mededeelingen geven.

Blijkens de raadsres. van 30 Sept. 1789 was het uurwerk zeer uitgesleten, en besloot men toen, om te zien, of het in den winter van 1789—1790 kon gerepareerd worden. Dit laatste geschiedde. Den 3den Juni 1790 bepaalde de raad, om het uurwerk door een deskundige te laten opnemen.

Ook in de 19de eeuw vindt men vaak gewag gemaakt van zoodanige herstellingen.

In 1888 werd het oude uurwerk door een nieuw, een zoogenaamd remontoir vervangen, dat de firma F. W. A. Kaiser te 's-Gravenhage leverde. Dit nieuwe uurwerk, ter afwering van stof in een glazen kastje geplaatst, is veel kleiner dan het oude en geheel van koper, terwijl het vorige van ijzer was.

Bij het plaatsen van dit uurwerk heeft men tevens op de vier wijzerborden uur- en minuutwijzers aangebracht; vóór 1888 had men daarop alleen eerstgenoemde.

Het verslag over den toestand der gemeente Zutphen in 1888, blz. 23 zegt daaromtrent het volgende: „Na gehouden inschrijving werd het leveren en plaatsen van een nieuw uurwerk op den Wijnhuistoren gegund aan de firma F. W. A. Kaiser, uurwerkmaker te 's Hage.

Het uurwerk is voorzien met minuterie's voor vier stel minuutwijzers.

De kosten daaraan besteed, met inbegrip der levering en plaatsing der minuterie's en nieuwe minuutwijzers bedroegen .... *f* 1116—
terwijl de kosten van steigerwerken en veranderen van het mecanisme voor het speelwerk bedroegen .... *f* 225,49."

Ook het ijzeren speelwerk onderging in den loop der tijden menige verandering, zoodat zich thans daaraan zeer weinige deelen meer bevinden, welke het merk der 17de eeuw dragen.

Op eene prent, [1]) door C. Pronk in 1729 naar de natuur geteekend, zien we het klokkenspel vlak boven den eersten omloop tegen den toren aangebracht.

Dit kan zeer goed het geval geweest zijn, zoodat men eerst later doch voor 1800 [2]) het klokkenspel boven in de zoogenaamde lantaren heeft geplaatst, waar het zich thans nog bevindt en waarin op de teekening van Pronk alleen eene groote klok zichtbaar is.

Den 6den Aug. 1732 werd door den raad goed gevonden, om nieuwe klokjes, door den organist H. Ramp geleverd, door een onpartijdigen klokkenist te doen examineeren.

De raadsres. van 26 Juli 1824 bevat een besluit, waarbij aan B. en W. wordt verzocht, om aan den Goeverneur der provincie machtiging te vragen tot eene uitgave van *f* 407 voor herstel van het carillon, boven de som (nl. *f* 693), daarvoor op de begrooting van 1818 toegestaan en van *f* 700 voor eene nieuwe daarin te plaatsen klok.

---

[1]) In „Tegenwoordige Staat der Vereenigde Nederlanden." Amst. 1741, deel 3, tegenover blz. 356.

[2]) Het museum van Zutphen bezit een houten model van den Wijnhuistoren, dat reeds in 1800 op het stadhuis aanwezig was. Dit model heeft de klokken reeds in de lantaren.

In het voorjaar van 1872 ontdekte men, dat de G-klok gebarsten was en daarom buiten gebruik diende gesteld te worden.

Zoo geschiedde. De gebarstene klok werd in de fabriek van A. van Bergen te Heiligerlee vergoten tot eene nieuwe, doch deze bleek, toen zij in den toren geplaatst was, de vereischte toonhoogte niet te bezitten, „waarop de fabrijkant zonder ontgeltenis eene andere leverde, die geacht wordt goed te voldoen." [1])

Uit het hier meegedeelde blijkt voldoende, dat niet alle klokken, welke zich thans in den toren bevinden, het werk meer zijn van Hemony. Om te onderzoeken, hoeveel klokken er van dezen kunstenaar nog in den toren aanwezig zijn, zou men bij het klokkenspel moeten klimmen, hetgeen een gevaarlijk werk is.

In de 18de eeuw valt er weinig bijzonders van het Wijnhuis en diens toren te vermelden. [2])

Een aardrijkskundig woordenboek [3]) van Gelderland in 1772 uitgegeven, verhaalt van de hoofdwachten uit het garnizoen en de burgerij, „welke hier (bij het Wijnhuis n.l.) statelyk alle avonden, bestaande uit een gedeelte, die de Wagt hebben en een gedeelte, die *Praters* zyn, of de *Praat* hebben, optrekken, en bevallig de trappen van den *Wynhuis Tooren*, daar zij haar *Wagtvertrek* hebben, met het Geweer om hoog in de hand, op marcheeren."

De geschiedenis van het Wijnhuis in onzen tijd is wel waard, om er een oogenblik bij stil te staan.

In het verslag over den toestand der gemeente Zutphen in 1862,

---

1) Verslag van den toestand der gemeente Zutphen over het jaar 1872. blz. 13.

2) De heer Mr D. Engelberts alhier had de heuschheid, mij uit zijne bibliotheek een boek ter inzage te geven met den titel: Reis-Boek door de Vereenigde Nederlandsche Provincien, en der zelver aangrenzende Landschappen en Koningrijken, enz. 3de druk. Amsterd. 1700.

Op blz. 260 van dit werk worden de volgende „logementen" te Zutphen genoemd: 't Wynhuis, De Wildeman, De Roode Toorn, 't Groote en Kleine Veldhoen, 't Wapen van Overyssel, De Keizers Kroon, De Stad Messina, De Druif.

3) Geographische Beschryving van de Provintie van Gelderland, Amsterd. 1772, blz. 209.

Nog wordt nu en dan in de wandeling het politie-bureau de „heufwach" (hoofdwacht) genoemd.

blz. 17, heet het: „de gebouwen der Gemeente bevinden zich in goeden staat van onderhoud, met uitzondering van het Wijnhuis, hetwelk dient vernieuwd te worden."

Daarvoor werd op de begrooting van 1863 een post uitgetrokken. Nadat twee aanbestedingen niet tot een gewenscht resultaat geleid hadden, werd in de raadsvergadering van 17 Juli 1863 goedgevonden, om de verbouwing uit de hand aan te besteden aan H. J. Haijtink alhier, hetgeen de Gedeputeerde Staten der Provincie den 22sten Juli d. a. v. goedkeurden.

De kosten dezer verbouwing bedroegen ƒ 10790, waarbij nog ƒ 697,28 kwam, eene som „hoofdzakelijk ontstaan door de na het afbreken van het oude gebouw gebleken noodzakelijkheid tot het vernieuwen der bordestrappen." [1])

Het Wijnhuis werd geheel afgebroken en daarna op de oude fundeering herbouwd [2]) volgens het bestek van den gemeente-architect Dirk Jan Itz, [3]) die bij dezen herbouw zoo getrouw mogelijk den stijl van het vorige Wijnhuis volgde.

Ook de draagmuren onder de bordestrappen werden weggebroken en door nieuwe vervangen. De beide daarin geplaatste steenen deurkozijnen werden geheel naar de oude modellen gehouwen. De toren werd tevens hier en daar hersteld en opgeknapt. Alleen de portiek aan den hoofdingang bleef van den ouden bouw over. De heer Mr. Diderick, Johan, Everdt van Löben Sels [4]) was de laatste

---

[1]) Verslag van den toestand der Gemeente Zutphen over het jaar 1864, blz. 17.
De bordestrappen zijn de trappen aan weerszijden van den toren, omdat zij naar het zich daaronder bevindende bordes of platform leiden.

[2]) Het bestek bepaalde nog, dat er een gedeelte der buitenmuren zou blijven bestaan, hetgeen evenwel niet gebeurd is, omdat het bleek, dat dit muurwerk daarvoor te slecht was. Het Wijnhuis, zooals we het thans kennen, is dus uit de 19de eeuw. Galland t. a. p. meent ten onrechte, dat het uit de 17de eeuw is.

[3]) Geb. te 's-Hertogenbosch 3 Sept. 1827, overl. te Zutphen 27 Oct. 1877.
Itz heeft ook de bestekken van de Hoogere Burgerschool, de Gymnastiekschool en de openbare school in de Polsbroek ontworpen.

[4]) Geb. te Zutphen 20 Dec. 1804 en aldaar ongehuwd overleden 25 Aug. 1879. De raad verleende hem op zijn verzoek den 4 Sept. 1876 eervol ontslag en benoemde den 18 Dec d. a. v. tot zijn opvolger den heer J. E. de Voogt GNz.,

gemeente-secretaris, die van haar balcon nog de stedelijke publicaties aflas. Thans worden deze in de beide Zutphensche Couranten geplaatst.

In 1864 was het nieuwe Wijnhuis gereed. De Zutphensche Courant van 20 Aug. 1864 bevatte dienaangaande het volgende bericht: „De vernieuwing van den Wijnhuistoren is thans, voor het uitwendige, zoo goed als voltooid. Trok de toren door sierlijkheid, fijnheid en rijzigheid vroeger steeds aller aandacht, het nu geheel vernieuwde ondergebouw vormt thans met den gerestaureerden toren een zeer schoon en harmonisch geheel. Het gebouw is een waar sieraad onzer stad. De verbouwing strekt den ontwerper, onzen stadsarchitekt, tot eer en onze gemeenteraad mag voldoening smaken zulk een werk te hebben tot stand gebracht."

Het tegenwoordige Wijnhuis bestaat evenals het vorige uit eene onder- en eene bovenverdieping. [1]) De onderverdieping was verdeeld in eene kleine voor- en eene groote achterkamer, welke beide met een gang in verbinding stonden. In deze achterkamer prijkte midden voor den schoorsteen het wapen van Zutphen en rechts en links daarvan de bekende spreuk: Concordia res parvae crescunt, discordia maximae dilabuntur.

Tegen den linker- en den rechterwand zaten twee steenen; op den eersten stond het beeld der begeerlijkheid uitgehouwen, op den tweeden eene pelikaan, die hare jongen voedde, beide met een Latijnsch opschrift voorzien. Deze steenen zitten thans aan den binnenkant van den stadsmuur achter het gymnasium gemetseld, waarheen ze op verzoek van den leeraar dr. F. H. B. von Hoff na de verbouwing van het Wijnhuis verplaatst zijn, om aan de gymnasiasten de gelegenheid te bieden, hunne krachten aan eene ontcijfering der opschriften te beproeven.

---

die in den raad van 26 Febr. 1877 geïnstalleerd werd, tot welk tijdstip de heer van Löben Sels zijne functie had blijven waarnemen.

[1]) De beschrijving van het Wijnhuis vóór diens verbouwing ontleen ik aan de mondelinge mededeelingen van lieden, die het toen goed gekend hebben, en aan Huberts t. a. p.

Om het beeld der begeerlijkheid staan de woorden: [1])

STVLTE. QVID. EST. MVNDVS MORTIS.
CAVSA FVTVRÆ ~ EN. RVIT
VITYS. EN. PERIT. ILLE. SVI[S]

Dan volgt het beeld der begeerlijkheid, tusschen het woord CONCVPISCENCIA geplaatst, en daaronder:

MVNDVS. TRANSCIT ET. COCVPI [SCENCIA]
EIVS ~ QVI AVTEM FACIT. VO[LVNTATEM]
DEI. MANET. IN. ÆTERNVM
W. B. [1 JOAN 2]

Om de pelikaan, het zinnebeeld van Christus, staan deze woorden:

EXEMPLVM. VERI * PELICANVM. CERNIS
AMORIS ~ SIC QVI REFICIT
PVLLOS. IPSE [CRVORE] SVOS
SIC. AMOR [EST CH]RISTI
QVI. NOBIS. SANGVINE.
FVSO ~ RESTITVIT
VITAM. AC HIS QVI DILIGVNT [2]] [IN] CRVCE.
REGNA. DEDIT

J. J. S [3])

---

[1]) Ik deel hier als altijd de opschriften letterlijk mee; de tusschen [ ] geplaatste letters en woorden zijn, omdat de steen geschonden is, niet meer aanwezig, doch door mij, in verband met Huberts t. a. p. gegeven mededeelingen, ingevoegd.

[2]) SIC (2de regel) staat boven en HIS QVI DILIGVNT onder het beeld der pelikaan.

[3]) Het eerste opschrift beteekent:

O, dwaas, wat is de wereld? De oorzaak des aanstaanden doods. Zie, deze, gene rent in zijn verderf door eigen zonden. De wereld gaat voorbij in hare begeerlijkheid, maar wie den wil doet van God, heeft het eeuwige leven.

Het tweede opschrift beteekent:

Hier ziet ge de pelikaan, het toonbeeld der ware liefde, die met haar eigen bloed hare jongen voedt. Alzoo is de liefde van Christus, die ons door zijn bloed het leven heeft hersteld en door het kruis het rijk gegeven.

Na de verbouwing in 1863—'64 werd het Wijnhuis niet meer als herberg verhuurd. De laatste, die het als zoodanig van de stad in pacht had, was Hendrik, Jan Lijsen.

De benedenverdieping werd ingericht tot politie-bureau. Voor dien tijd had de commissaris van politie zijn bureau aan huis.

De politie bestond toen uit eene dag- en eene nachtwacht; de eerste had sedert 9 Juli 1849 [1]) eene ruimte onder de trap aan de oostzijde van den Wijnhuistoren in gebruik, de laatste had voor zich een vertrek der voormalige kazerne in de Waterstraat, welke in 1864—'65 tot Hoogere Burgerschool verbouwd is. In genoemde kazerne bevond zich tevens eene arrestantenkamer.

De bovenverdieping werd volgens raadsbesluit van 3 Juli 1865 in 1866 [2]) bestemd voor het archief van Zutphen, dat zich vóór dien tijd in het gemeentehuis bevond [3]). Onder dat archief waren tevens begrepen de bibliotheek en eenige oudheden van Zutphen [4]), welke later door geschenken en aankoopen een klein museum vormden.

Gaan we onder de portiek het politie-bureau binnen, dan komen we in een houten portaaltje.

Links bevindt zich hier eene deur, welke naar een vertrek brengt, waar vroeger brandbluschmiddelen van de gemeente geborgen werden.

---

[1]) En dat wel volgens raadsbesluit van 18 Mei 1849.

[2]) Verslag van den toestand der gemeente Zutphen over 1866, blz. 9.

[3]) Het archief bevond zich n.l. in het tegenwoordige bureau van den gemeente-architect. Het vertrekje van den teekenaar daarnaast was nog niet door een muur van genoemd bureau gescheiden, doch maakte er één geheel mee uit. In dit bureau nu hield de toenmalige kantonrechter, tevens archivaris der gemeente, mr. R. W. Tadama, zijne zittingen. Na diens dood (22 Mei 1860) werd het kantongerecht in de zoogenaamde trouwkamer van het stadhuis gehouden. De architect bewoonde toen gratis een huis der gemeente op het Kerkhof, dat thans in bruikleen aan het Rijk is afgestaan, die het voor apotheek der militairen heeft ingericht.

In dit huis hield de architect zijn bureau.

[4]) Een zeer groot deel dezer bibliotheek was voor dien tijd op de zolders van het gemeentehuis geborgen, terwijl de oudheden zich op verschillende plaatsen in dit gebouw bevonden.

Daarna stonden er de benoodigdheden voor zieken in, welke de Zutphensche vereeniging voor ziekenverpleging gratis uitleent. Thans bevinden zich deze in het voormalige rechtsgebouw in de Lange Hofstraat, en is het vertrek in bruikleen afgestaan aan de Zutphensche Telephoon-Maatschappij, die hier haar centraal telephoon-bureau heeft, dat Zaterdag 1 Juli 1893 geopend werd [1]).

De deur recht voor ons in het portaaltje geeft toegang tot het wachtlokaal der politie-agenten. Een tweetal tafels, een paar banken en stoelen, benevens eene kachel en eene kast vormen hier het ameublement.

Aan den rechter- en linkerwand zijn breede banken bevestigd, waarop de politie-agenten, die nachtdienst hebben, kunnen slapen.

Het kantoor en het pompstation der Waterleiding zijn sinds 27 April 1889, toen laatstgenoemde in werking werd gesteld, het vertrek van den torenwachter op den Sint-Walburgskerktoren sinds 18 Aug. 1890 telephonisch met het politie-bureau verbonden.

De twee toestellen dezer verbindingen zijn tegen den rechterwand van dit wachtlokaal aangebracht; beide moeten in geval van brand den noodigen dienst bewijzen, terwijl het laatstgenoemde door de politie tevens gebruikt wordt, om den torenwachter te controleeren.

Eene deur in den achterwand van dit wachtlokaal brengt ons naar een breede, korte gang, die langs den zuidelijken muur van den toren loopt.

Deze gang ontvangt door een groot scheplicht licht, dat in het dak boven de trap is aangebracht, welke naar de bovenverdieping van het Wijnhuis leidt.

---

[1]) De raad verleende 1 Aug. 1892 aan de heeren C. J. van Bueren en Carel Henny te Zutphen concessie tot aanleg en exploitatie eener telefoon-geleiding aldaar; bij raadsbesluit van 21 Aug. 1893 kregen deze heeren vergunning, om genoemde concessie over te dragen aan de Zutphensche Telephoon-Maatschappij.

Het tijdschrift „De Natuur," jaarg. 1894, blz. 17—24 bevat een uitvoerig opstel met afbeeldingen over „het plaatselijke telephoonnet te Zutphen" door Aug. Collette.

Achter in de gang zijn de deuren van het bureau van den commissaris en dat van den inspecteur, welke beide bureau's naast elkaar liggen en onderling door eene deur verbonden zijn. Tusschen de toegangen dezer bureau's is tegen den wand een telephoontoestel geplaatst, dat met het centraal-bureau verbonden is.

Tusschen de trap en het bureau van den commissaris bevindt zich het arrestantenhok, dat door een scheplicht licht ontvangt en waarin zich niets anders dan eene brits bevindt.

De ruimten onder de trappen, welke zich aan weerszijden van den toren bevinden, zijn ingericht voor privaten en bergplaatsen en hebben aan de zijde van de Groenmarkt ieder eene deur, zoodat men ook van dezen kant in het politie-bureau kan komen. Deze ingangen zijn echter niet voor het publiek bestemd.

Onder de oostelijke torentrap is mede nog eene soort keldertje, waarvoor twee deuren en waarin b. v. dronken lui gestopt worden, die in het boven genoemde arrestantenhok wat al te veel leven maken.

De waag onder den toren is van de Groenmarkt afgesloten door eene groote poort.

Sedert Zaterdag 5 Aug. 1893, toen de botermarkt [1]) voor het eerst in de vestibule van het voormalige rechtsgebouw in de Lange Hofstraat werd gehouden en daar bij wijze van proef tot heden toe verbleef, wordt in de Waag wel slachtvee, doch geen boter meer gewogen. Voor laatstgenoemd doel bleek zij in onzen tijd veel te klein, vooral op eenigszins drukke marktdagen.

Eene deur, achter in den binnenmuur der waag aangebracht, geeft toegang tot de gang achter het wachtlokaal der politie-agenten.

Onderaan de trappen aan weerszijden van den toren zijn in 1889 ijzeren hekken geplaatst, welke de jongens beletten, om ze op- en af te klauteren.

De trappen brengen ons naar een platform onder den toren,

---

[1]) Deze werd vóór dien tijd in de open lucht op de Groenmarkt tusschen het hôtel „de Hollandsche Tuin" en het Wijnhuis gehouden.

Ook aan de Veemarkt bevindt zich eene bascule voor het wegen van vee.

waar de muziek der schutterij of die van Symphonia bij sommige feestelijke gelegenheden wel eens 's avonds uitvoeringen geven. Men heeft hier daarom gaslicht aangebracht.

Op het platform zien we in den zuidelijken torenmuur twee deuren naast elkaar, die vroeger toegang tot de bovenverdieping van het Wijnhuis verleenden, doch thans niet meer gebruikt worden.

De torenmuren vormen boven het platform vier hooge bogen; twee aan den noord-, één aan den oost- en één aan den westkant.

Ook staat hier eene ladder, die ons naar den eersten zolder van den toren brengt, waar nog het thans zeer verroeste ijzeren uurwerk [1]) der voormalige Laarbinnenpoort aanwezig is.

Op den tweeden zolder bevindt zich het uur- en speelwerk en vlak onder de klokken de stoel van den klokkenist, die geregeld op elke Donderdagsche markt van 12 tot 12½ uur 's nam. het carillon bespeelt, hetgeen in de wandeling „de boerendans" genoemd wordt.

Bij algemeene feestelijke gelegenheden wordt mede het carillon bespeeld.

De toren werd in 1887 tegelijk met dien van de R. C. kerk van een bliksemafleider voorzien.

Gaan we de houten trap binnen het Wijnhuis op, dan bereiken we de deur der bovenverdieping van dit gebouw, welke verdeeld is in twee lokalen, waar tusschen een portaal, dat verschillende oudheden bevat.

In het oostelijk gelegen lokaal bevinden zich ingelijks oudheden, benevens in kasten langs den wand het archief der gemeente, terwijl het westelijk gelegen lokaal uitsluitend als bibliotheek dienst doet. [2])

Naast de deur, die in een glazen raam gevat is, dat het licht van het scheplicht doorlaat naar het portaal der bovenverdieping,

---

[1]) Vergel. Nav., jaarg. 1893, blz. 191.

[2]) In het geïllustreerd weekblad „de Wereldkroniek," jaarg. 1894, n° 7 komt een artikel met drie afbeeldingen voor over het museum van Zutphen. Bedoeld artikel, benevens de afbeeldingen zijn van de hand des heeren P. H. J. Kroon, hoofd der school te Varik.

bevindt zich nog eene deur, waarachter eene trap, die ons naar den zolder van het Wijnhuis en vandaar vervolgens in den toren brengt.

Op dezen zolder bevindt zich de verbindingskast van het telephoonnet, welks twee hoofdstellingen op het dak van het Wijnhuis geplaatst zijn. Men bereikt deze door het dakvenster uit te klimmen.

Ook is een gedeelte van den zolder afgeschut en tot een vertrek ingericht, waar allerlei rommel geplaatst is o. a. stukken van het voormalige ijzeren uurwerk enz.

Vroeger had hier de schutterij haar kleedingmagazijn.

De kelder onder het Wijnhuis heeft de Gemeente verhuurd aan de firma J. J. Mispelblom Beijer en Zoon, wijnhandelaars.

De heer Mr. A. Ver Huell te Arnhem bezit een drietal teekeningen van de Markt en den Wijnhuistoren, één door J. de Beijer in 1744, één door P. H. Revelman in 1787 en één door W. van der Worp.

Ook op het titelblad van Van Til's Bekn. Geschiedk. en Plaatsel. Beschr. der stad Zutphen, Zutphen 1832, bevindt zich eene dergelijke afbeelding, geteekend door Spies.

Tot mijn spijt heb ik het werk van IJsendyck, Documents classés des Pays-Bas, niet ter leen kunnen krijgen, waarin, zoo men mij meedeelde, eene fraaie afbeelding van het beneden gedeelte van den Wijnhuistoren voorkomt.

Eene groote photo-lithographie van het Wijnhuis en diens toren is opgenomen in „Afbeeldingen van oude bestaande Gebouwen," jaarg. 1892, afl. 33. Hierbij schreef de heer F. H. van Etteger den tekst. De plattegrond van het gebouw, die op deze afbeelding voorkomt, bevat een paar onjuiste aanwijzingen, hetgeen ieder, die hem vergelijkt met onze mededeelingen aangaande het inwendige van het Wijnhuis, direct zal opvallen.

Zutphen.

ONLUSTEN TE BRIELLE

IN HET BEGIN DER 15DE EEUW.

DOOR

H. DE JAGER.

In het jaar 1415 waren de bakkers en molenaars, die te Brielle hun bedrijf uitoefenden, bij de burgerij zeer gehaat. Zij was zeker van oordeel, dat zij door hen te kort werd gedaan en sprak kwaad van hen. Met 't oog op dat kwaad gerucht vergaderde „tgemeen gerechte" der stad „tsaterdage voir Sinte Maertijns dach [1]) in den huyse", d. w. z. ten raadhuize, „daer die backers ende die moelnaers ontboden" werden, en toen de opgeroepenen verschenen waren, werden zij door het „gerechte ghewaerscout voir tgeruchte, dat onder die gemeente over hen ghinc." Bij die waarschuwing bleef het niet. De molenaars werden weldra gevangen en in den steen gebracht. Twee hunner, Willem en Huge genaamd, werden tot in Maart 1416 gevangen gehouden, en alstoen deed het „gerechte" uitspraak over hen. In een nog aanwezig, thans in het Rijksarchief berustend Correctieboek uit dien tijd, is de uitspraak met de volgende woorden vermeld:

„Willem ende Huge die moelnairs om zulker misdaet ende broke wille als sy jegens minen Heer, jegens der stede ende der meente gedaen hebben, als die waerheyt over hem bevonden heeft, soe sullen sy beide op hair lijf ende goet twisscen dit ende paessen naestcomende trecken buten der vryheyt van den Briele ende lande van Voirn, ende daer niet weder incomen, sy en hebben gedaen een bedevert tot groten Romen ende der stede daer goet betooch of gebrogt. Ende zullen voirt minen Heer uutreyken, Willem VIII yng. nob., Huge XII yng. nob."

De overige molenaars, ten minste twee in getal, ontvingen

[1]) In 1415 viel die dag in op maandag 11 Nov.

eene ergere straf. Op „Kerstavonde" werden zij met zekeren „scutteldief ter galge verwijst" en kort daarna werd het doodvonnis aan hen voltrokken.

Die strafoefening van het „gerechte", dat intusschen zich onledig hield met het maken van eene nieuwe ordonnantie op het bakken, stilde de onlusten niet, maar had een tegenovergesteld gevolg. Er ontstond een volslagen oproer. De lieden, die het vuurtje eerst gestookt hadden, gaven na het ter dood brengen van de molenaars hunne ontevredenheid daarover lucht. Op den laatsten Januarij van 1416 bekende zekere vrouw, Coppiin Casus genaamd, voor het gerecht „dat sy gheseit had van den moelnairs, die gehangen werden: hadden die scepenen daer wel of ghewijst, sy soudet wel vinden, ende had sy gheweten dat het hem huer lijf gecost soude hebben, sy soude haren man die slotelen genomen hebben ende had se uutgelaten."

De woede des volks maakte alzoo plaats voor medelijden en het medelijden sloeg tot bijgeloof over.

Op aanraden van „Catline Clais Lenisz., Jans Vleeshouders joncwijf, ghinc Jan Hasaert. die ketelboeter, III werf omtrent der galge ende eerde de mysdadige, die daer hingen, ende las hem V pater noster ende ave Maria om verlost te worden van den koorste (koortse)." Hetzelfde werd nog door andere personen gedaan. Aangezet door en in gezelschap van „wive Platvoet", kroop zekere Aechtkiin Wiggerts dochter „driewerf" onder „die galghe ende settede houten cruycen" aldaar. Nog werd „mitter waerheit bevonden," dat Aechte, Jan Piersz. dochter, in de wandeling „schoon Aechte" genoemd, geweest was „onder die galghe." Ook zij „knielde dair ende las, settede een cruyce" en „eerde die mysdadige, die dair hingen", wat zij echter „messaecte boven den eet, die sy dair of gedaen had."

Het Gerecht liet deze dingen niet ongemerkt voorbijgaan. Op „onser vrouwen dage te lichtmisse" (2 Febr. 1416) zou er een processie worden gehouden „om der kerke voor tghasthuis", en Jan Hasaert werd aangezegd dat hij, om hetgeen hij gedaan had, in die processie moest „ghaen voor die cruycen ende dragen houten

cruycen in sijn hant, blootshoofts, barvoet ende in een linnen paer clederen". De genoemde vrouwen moesten in dezelfde processie mede „voir die cruycen" gaan, Catline Claes Lenisz. en Aechtkiin Wiggerts dochter „wolle ende barvoet, sonder caproen ende sonder ommecleet," Aechte Jan Piersz. dochter „sonder caproen opt hooft, bervoet, mit een cruyce in die hant." Aan de laatste werd bovendien bevolen dat zij vóór „sinxen naestcomende een bevaert te Triere doen ende daerof betooch brengen" moest, „of der kercken ten Briel gheven voir die bevaert 4000 steens." Bij verzuim zouden allen gebannen worden „II jair lang buyten der vryheit van den Briele op huer lijf."

Over het algemeen schijnt men de rechtmatigheid dezer uitspraken van het Gerecht niet te hebben betwist. Alleen het vonnis, over „schoon Aechte" geveld, berokkende den Heeren van het Gerecht onaangenaamheden. Hetzij om haar schoonheid, hetzij om hare geboorte of eenige andere oorzaak, sprongen eenige lieden, waaronder vooral de schout van Brielle, „Heyne Heyn Clais soen", voor „schoon Aechte" in de bres. Zij wierpen den baljuw de beschuldiging naar het hoofd, dat hij ten aanzien van haar partijdig geweest was, en brachten hunne klachten over het gestreken vonnis in niet alleen bij Heer Zweder van Heenvliet, Heer van Blydestein, maar ook bij den Burggraaf van Leiden, Philips van Wassenaar, Raad van den Hollandschen Graaf Willem VI. Zweder kwam zelf tot het Gerecht en sprak ten gunste van „schoon Aechte." Van Wassenaar schreef een scherpen brief aan de Regeering, waarin hij beschuldigend tegen den baljuw optrad. Het Gerecht liet zich door de vriendelijke woorden van den eersten evenmin als door de scherpe van den laatsten heer afbrengen van het eenmaal uitgesproken vonnis, maar toonde bij monde en bij geschrifte aan, dat den baljuw ongelijk aangedaan werd.

Het meest had het Gerecht met den genoemden schout te stellen. „In die processie," die, zooals ik zei, gehouden werd op „onss. lieven vrouwen dach te lichtmisse, quam" ook „Heyne Heyn Clais soen" en hij „sprac den bayliu toe ende vraechde hem of hi wel saghe, dat Aechtghin Jan Piersz. dochter dair stond ende dat sy

nyewert en wair" [1]), ende mocht nu wel zien dat hair onrecht gedaen wair."

De schout werd om zijn stout spreken in gijzeling gebracht en kwam weldra „opten huyse by den ghemeenen recht." Hij volhardde toen bij hetgeen hij verklaard had „en „seide toten gherecht dat men Aechten onrecht gedaen had, want hi selve dieselve ghetuygen gehoort had ende die en hadden also niet getuycht noch geseit als tgherecht over hair geseit had, ende dat hair onrecht gedaen wair, dat wilde hij wair maken." De man, die zoo boud voor den dag kwam, beleed weinig tijds daarna, nadat nog onderscheidene andere „poynten" aan het licht gebracht waren, die tegen hem pleitten, dat hij zich met het spreken van onwaarheden had opgehouden. De uitspraak, die daarop over hem gedaan werd, luidde dat hij zijne woorden herroepen moest voor den baljuw en het geheele gerecht en allen „om Gods wille" om vergiffenis bidden. Voorts werd hem opgelegd een bedevaart te doen. De uitspraak toch werd dus besloten: „Voort sal die schout Gode ter eeren, mijns genadichs heeren dienres ende den alingen gherechte ter beteringen, uuttrecken tusschen dit ende den IV heylich dage van Paesschen naestcomende buten der vryheit van den Briele, ende niet weder, op sijn lijf ende goet, binnen die vryheit van der steden comen, hi en sal gedaen hebben een bevaert tot Sint Anthonis in Venenoes [2]) ende der stede daer goet betooch off ghesent hebben, dat hi die bevaert Gode ter eeren, mijns genadichs heeren dienres ende sijnre steden ende alingen gherechte ter beteringen wel gedaen heeft."

Men liet den schout vrij deze correctie aan te nemen of niet en zegde hem aan dat, zoo hij liever had „dat men van sijnre mysdaet op mijns Heeren dienres ende den gherechte hem recht dede ende vonniste na den rechte van der steden," men dat gaarne zou doen.

---

[1]) Dat is: dat zij nergens, op een onbehoorlijke plaats, bij of onder de galg geweest was.

[2]) Ik meen dat men hier denken moet aan de abdij van St. Anthonius bij Vienne in Frankrijk, waarover men zie Moll *K. Gesch. van Nederland* II bl. 201, en *Studiën*, III bl. 191.

De schout, des anderen daags met zijne vrienden ten raadhuize verschenen, verklaarde de correctie aan te nemen. En geen wonder dat hij niet wenschte dat men „hem recht dede ende vonniste na den rechte van der steden"! In het Correctieboek, waarvan ik sprak, komt eene geheele bladzijde voor, die niets anders vermeldt dan „pointen die die stede over Heyne Heyne soen bevonden heeft meer dan sy hem heeft doen openbaren in sijnre correctie." Men leest op die bladzijde o. a.:

„Item seide Heyn dattet al geboefte ende gesnor wair dat in den rechte wair ende daeronder waren III of IV die die gruyte setteden ende hoet die setteden, soe deet men."

„Item doe die bayliu ende borgermeesters spraken mit Heeren Zweder, die se ontboden had, had Heyn sijn vrienden ende knechts huer wapen doen aentrecken ende sijn bogen, zwairden, cuysen, staven, pieken beneden in sijn huys doen brengen, ende seide: ghinder staen se III, die dair niet lange staen en zullen."

„Item dede hi tot Claes Heynez. tymmeren ende seide dat hi daer legēn wilde tot bamisse, want er een nyeu recht quame, of men soude Aechte weder in laten comen, ende die stede soude hem beteren dat sy hem misdaen had."

„Item heeft Heyn beclapt mit logentale jegens den burchgrave ende andere mijns heeren dienres ende der steden alst beschijnt by haren brief, also dat den somigen daer om onwairde gheboden is."

Tegen den schout was dus vrij wat in te brengen. De tusschenkomst der Heeren Zweder en Van Wassenaar zal wel de reden geweest zijn, dat de snorkende en oproermakende man niet naar eisch werd gestraft. [1])

Het oproer in Den Briel was hiermee geëindigd. Er liep nog een gerucht, dat de maagschap van Huge Lam, één der opgehangen molenaars, den baljuw en het gerecht van Brielle „misdoen" wilde. Om te hooren wat er van de zaak was, zond men een monnik, broeder Danckert, naar Zieriksee, waar de maagschap

[1]) Bevreemdend is het, dat de oproerige man op St. Michielsdag van hetzelfde jaar 1416 als schout „over het sluiten der rekening" stond.

woonde. Het Gerecht van Zieriksee vaardigde onmiddellijk twee zijner leden naar Brielle. Dezen ruimden de zaak spoedig uit den weg en in Den Briel heerschte weêr de gewenschte rust. [1])

Zeeuwsche toerbeurten. — Onderstaand concept is misschien niet onbelangrijk o. a. voor de kennis der tourbeurten. Het is door den Burgemeester van Veere Jacob Johan Andriessen eigenhandig geschreven en den 16 Jan. 1794 verzonden, waarschijnlijk aan den Heer v. Lijnden, te Middelburg.

Concept-Plan volgens 't welke deze en geene mindere ambten en bedieningen, bij gelegenheid der bevorderinge van den Heere Van der Loeff tot Gecommitteerden Raad zouden konnen gesuppleerd worden.

Ontvangst der gemeene middelen &c. in Noord-Beveland gaat naar Middelburg.

Thesaurie van Vere, waardig, alles bij den anderen gerekend omtrent £ 100 in 't jaar en geevende aan recognitie £ 83 : 6 : 8. Zou volgens tourbeurt moeten komen 1° op den heer Haringman; doch dees daartoe wegens frequente absentie als anderzins volstrekt ongeschikt zijnde als iets, dat bij substitutie niet kan worden waargenomen: waarom hij er denkelijk ook niet om vragen zal, volgt 2° de heer Jakobze, die het ook ambieeren zou: en dan weer moeten desisteeren als

Ontvanger van 't Familie, Ambtsgeld en Collateraal: wordende dit (volgens informatie) gerekend op omtrent *f* 400 en aan recognitie geevende te samen £ 41 : 13 : 4.

Hier toe zou (buiten den heere Haringman, om redenen opgemeld ten dezen mede niet wel konnende in Consideratie komen) aan de beurt liggen en zich waarschijnlijk ook opdoen de heer J. J. Schadden, die dan wederom zou moeten afstaan den ontvangst der

Huisschattinge in en over de Stad, gerekend op omtrent £ 40 in

[1]) Wat op deze bladzijden is medegedeeld, is ontleend niet alleen aan het vermelde Correctieboek en een Stadsrekening over 1415-1416, maar ook aan M.S. aanteekeningen van H. van Wijn.

het jaar, waartoe dan aan de beurt zou liggen de heer Ardesch, geevende dit postje aan recognitie £ 33 : 6 : 8.

Hiermede zouden verdere pretensiën provisioneel ophouden, en bij verdere openvallende vacatures aan de eerste beurt liggen (wanneer er inmiddels niets convenabels voor den heer Haringman mogte voorkomen of door Zijn Ed. geambieerd worden) de heeren Pompe, I. P. van der Loeff en de Schepper consecutivelijk.

N. B. Daar de Ambten van *Pensionaris* en *Secretaris* met de opgemelde promotie van den Heere van der Loeff niets gemeens hebbende, dienvolgens op dit zo even opgegeven plan niet influëren; dient echter, ten aanzien dier beide posten nog tot informatie:

Dat het eerstgemelde aan revenuen opbrengt het volgende: naamelijk aan primitief tractement honderd ducatons, dus *f* 115, waarbij eene vermeerdering gevoegd is van *f* 200 en overzulks aan tractement te samen *f* 315. Terwijl de leges van alle Commissiën uit de Wet proflueerende op *f* 60 à *f* 70 ten minste moogende gerekend worden, dit alles circa £ 100 monteeren kan. Staande voorts op hetzelve, buiten de provinciaale recognitie van £ 50, nog eene stedelijke van gelijke £ 50 VLs.

Het Secretariaat betreffende, wordt hetzelve (volgens informatie) gerekend op omtrent *f* 1400, geevende geene stedelijke Recognitie maar alleen een annueele van £ 10 VLs aan Zijne Hoogheid als van hoogstdezelve alleen releveerende.

U. MR. M. C. NIJLAND.

Raad-Pensionarissen. — Wordt verlangd eene volledige opgave van de namen der Pensionarissen [Raad- of Groot-Pensionarissen], met bijvoeging der jaren, dat zij in functie zijn geweest.

J.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

JOÄNNES FRANCISCUS VAN NIEUWKUYK

EN ZIJN MANNELIJKE ZOOWEL ALS VROUWELIJKE NAKOMELINGEN.

Wapen: Van zilver beladen met een boom van groen waaraan 6 gouden appelen (1. 3. 2.). Links tegen den boom een hert met natuur gewei van vier takken, rechts drie torens van blauw (2. 1.). Helmteeken; een der blauwe torens uit het schild.

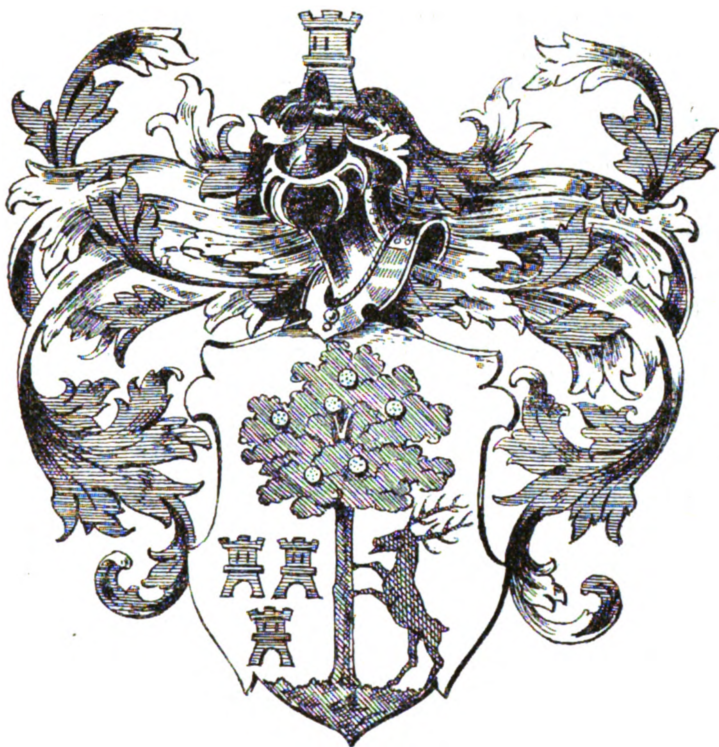
Het geslacht *van Nieuwkuyk* stamt uit Noord-Brabant, waar men tusschen Heusden en 's-Hertogenbosch het plaatsje Nieuwkuijk vindt. De heerlijkheid Nieuwkuik [1]) was eeuwenlang leenroerig aan het Prins-Bisdom Luik.

Tijdens de oorlogen met Spanje werd het als neutraal beschouwd tengevolge eener vergetelheid. Op historische kaarten komt het als neutraal gebied voor. In 1648 beriepen de Staatschen er een hervormden predikant. Niettegenstaande hevig protest bleef het hervormd en werd als dorp onder de Vereenigde-Nederlanden getrokken.

Eertijds beleden alle leden dezer familie het R. C. geloof, tot dat in de eerste helft dezer eeuw, de aan het hoofd van dit opstel genoemde J. F. van Nieuwkuyk tot het protestantisme overging. In België leven thans nog verscheidene katholieke leden van dit geslacht.

---

[1]) Het wapen der heerlijkheid Nieuwkuik en Onsenoort is: van zwart met gouden schildhoofd, dit laatste beladen met 2 roode wielen naast elkaar (Heusden?); zie Rietstap's Armorial Général, familie Halfwassenaer. De gemeente Nieuwkuijk en Onsenoort: van blauw met gouden schildhoofd, het veld beladen met één wiel van rood. Helmteeken: 2 elkaar aanziende busten, links bisschop.

van Nieuwkuyk.

Gijsbertus van Nieuwkuyk, geboren in 1689 en overleden 16 December 1772 was de vader van:

Gerardus van Nieuwkuyk, die geboren werd te Rotterdam 8 Juni 1720 en overleden is te Geertruidenberg 8 Februari 1778. Zijne huisvrouw was Geertruida Mahieu [1]) geboren 8 April 1714 en overleden te Wintelre bij Eindhoven 2 Maart 1799 ten huize van haren zoon, den Wel Eerw. Heer pastoor Abraham v. N. Zij waren de ouders van:

Joannes Philippus van Nieuwkuyk, geb. te Geertruidenberg 1 Sept. 1753, wijnkooper en raad aldaar, er overleden 18 Oct. 1821, huwde 1 Maart 1780 met Adriana Christina Sardin, geb. te 's-Gravenhage 10 Maart 1759, overl. te Geertruidenberg 12 Dec. 1830, dochter van Antonie Sardin en Cornelia van Lommel (geb. in April 1730, overl. te Meersel 3 Nov. 1798).

Zij zijn de ouders van 14 kinderen:

1. Antoinetta Petronella, geb. te Geertruidenberg 1 Dec. 1780, ongehuwd overl.

2. Gerardus, geb. te Geertruidenberg 3 Dec. 1781, huwt 23 Juli 1804 met Elisabeth Weterings, geb. 8 Juli 1784 te Geertruidenberg, dochter van Adrianus en Maria Buijs.

3. Petrus, geb. 14 Februari 1783, overl. te Geertruidenberg 21 Jan. 1795.

4. Mathias, geb. 8 Dec. 1784, overl. te Henri-Chapelle (Belgie) 31 Dec. 1819 als directeur van het Hoofd-Duitsch-grenspostkantoor. Hij huwde in Sept. 1817 met Anna Catherine Françoise Josephine Beckers, overl. te Henri-Chapelle 11 Nov. 1875. Zij zijn de ouders van:

A. Jean Philippe Theodore van Nieuwkuyk, geb. Dec. 1819 controleur de première classe au ministère des travaux publics, chevallier de la legion d'honneur et de l'ordre de la couronne royale de Prusse, decoré de l'ordre du mérite militaire d'Allemagne, overl. te Brussel 7 April 1879. Hij huwde Hortense Huens. Zij zijn wederom de ouders van:

---

[1]) Zie o. a. Quartiers généalogiques des familles flamandes par Ed. Dhont de Waepenaert. Bruges 1871.

a. Gaston van Nieuwkuyk, advocaat, gehuwd te Brussel in Juli 1877 met Delphine Devos.

5. Geertruida Cornelia, geb. 17 Maart 1786, overl. te Swalmen bij Roermond 15 Sept. 1829. huwt 6 Dec. 1812 te Geertruidenberg met Carel Christiaan Saalbach, zoon van Johan Ernst en Maria Ruissenaars, geb. te 's-Hertogenbosch 24 Januari 1781. Hij was Protestant en ontvanger der belastingen.

6. Cornelia Cecilia, geb. 16 Feb. 1788.

7. Abraham | tweelingen.

8. Johannes | geb. 24 Sept. 1789. Johannes stierf te Geertruidenberg 6 April 1790.

9. Joannes Franciscus van Nieuwkuyk, de 7e zoon, was de aan het hoofd reeds genoemde en volgt straks.

10. Antoinetta Christina, geb. 19 April 1795, huwt Renoz, postdirecteur te Beveren (België).

11. Adriana | tweelingen.

12. Adrianus | geb. 30 Nov. 1797. Adrianus stierf te Geertruidenberg 21 Dec. d. a. v.

13. Charlotta Pascalia, geb. 6 April (Paschen) 1801.

14. Ignatius, geb. 5 April 1804, postdirecteur, laatst te Zieriksee, huwde te Werkendam 20 Nov. 1834 met Helena Louisa Buschkens, geb. 1808 en overl. 12 Sept. 1856 te Zieriksee.

Zij hebben vier kinderen:

A. Maria Antoinette van Nieuwkuyk, geb. te Breda 6 Oct. 1835, huwt te Vlaardingen met Arie den Breems.

B. Ignatius, geb. te Breda 30 Aug. 1837, gep. Resident der Wester afdeeling van Borneo en overl. te 's-Hage in Mei 1895, huwt ... Sandman.

C. Jan, geb. te Zieriksee 13 Mei 1841, als postdirecteur te Roermond overleden.

D. Christina Adriana, geb. te Zieriksee 5 Aug. 1843, sterft ongehuwd.

Joannes Franciscus van Nieuwkuyk, zoon van Joannes Philippus en Adriana Christina Sardin, geboren te Geertruidenberg 10 April 1792, werd bij beschikking van den secretaris van staat voor de

zaken der marine van het Bataafsch Gemeenebest, Verheull, d.d. 5 Febr. 1806 gesteld en gequalificeerd als kadet élève ter zee op het kadetten Instituut te Fijenoort onder commando van den kapitein extraordinair Keller. Den 12 Dec. 1810 werd le sieur v. N. „an nom de l'Empire," door den vice-amiral Decrès, grand officier de l'Empire, inspecteur général des côtes de la Mediterranée, chef de l'une des cohortes de la Légion d'honneur, ministre de la marine et des colonies, benoemd tot aspirant de la 2e classe.

Bij besluit van zijne koninklijke hoogheid den heere Prince van Oranje Nassau, souverein vorst der Vereenigde Nederlanden, enz., enz., enz., van 22 Januari 1814 N°. 18 ging J. F. v. N. over bij de landmacht als eerste luitenant bij het 4e bataillon van de artillerie der landmilitie, den 18 Aug. 1814 volgde eerst het honorabel ontslag als „adelborst ter zee van de eerste classe op deszelfs daartoe gemanifesteerde verlangen." Hij stierf te Breda 14 Maart 1868 als gepensioneerd kolonel der artillerie en was ridder der Militaire Willemsorde 4e klasse, Zilveren Kruis 1813—15, Metalen Kruis en St. Helena Medaille. J. F. v. N. huwde te Nijmegen 8 Sept. 1819 met Johanna Christina Kuijtenbrouwer, dochter van Martinus Antonius Kuijtenbrouwer [1]) en van Johanna Gijsberta Sophia Kolff [2]), geboren te Amersfoort 2 Juli 1799, overleden te Zwolle 27 Januari 1879.

Hare 8 kwartieren waren:

Kuijtenbrouwer	Kolff
. . . . .	Methorst
Gernaards	Methorst
. . . . .	van Spal.

Zij zijn de ouders van drie kinderen:

A. Christine Adriana van Nieuwkuyk, die volgt onder I.

---

[1]) M. A. Kuijtenbrouwer, zoon van Joannis en Anna Christina Gernaards, geb. te Venlo 9 Juli 1777, generaal-majoor der artillerie, ridder van den Ned. Leeuw, commandeur van den Rooden Adelaar van Pruissen en Metalen Kruis, overl. te 's-Gravenhage 1 Aug. 1850.

[2]) Zie A. A. Vorsterman van Oyen, Stam- en Wapenboek van aanzienlijke Nederl. Familiën, deel II, blz. 165.

B. Martinus Johannes van Nieuwkuyk, die volgt onder II.

C. Johanna Gijsberta Sophia van Nieuwkuyk, die volgt onder III.

I. Christine Adriana van Nieuwkuyk, geboren te Nijmegen 2 Augustus 1821, overleden te Maastricht 2 Januari 1853, huwt te Grave 17 November 1847 met Arie Dunnes [1]), geboren te 's-Gravenhage 1 Januari 1821, kapitein-kwartiermeester hier te lande, overleden te Doesburg 15 Augustus 1867, zoon van Daniel Dunnes en van Louise van Soest.

Zijne 8 kwartieren waren:

Dunnes	van Soest
. . . . .	. . . . .
. . . . .	Duindam
. . . . .	. . . . .

Hunne twee kinderen zijn:

a. Jan Dunnes, geboren te Grave 25 September 1848, kadet der infanterie te Breda, overleden te Delft 23 Maart 1867.

b. Louise Dunnes, geboren te Grave 15 Februari 1850.

II. Martinus Johannes van Nieuwkuyk, geboren te Antwerpen 22 Nov. 1824, genoot zijne opleiding aan de Koninklijke militaire academie te Breda, werd in 1844 benoemd tot 2en luitenant der artillerie en veel later, in Mei 1878, tot luitenant-kolonel bij hetzelfde wapen. Hij was werkzaam aan de artillerie werkplaatsen, bij de Koninklijke militaire academie en grondvestte de artillerieschietschool bij Oldenbroek. In Februari 1878 werd hij benoemd tot ridder in de orde van den Nederl. Leeuw. M. J. v. N. overleed te Zwolle Zondag 4 Januari 1880 als luitenant-kolonel, kommandant der IVde afdeeling vesting-artillerie en directeur der artillerieschietschool. Hij huwde als 1e luitenant te 's-Hertogenbosch 5 Augustus 1858 met Anna Geertruida Verster, dochter van Jan François Leopold Verster [2]) en Helena Catharina Elisabeth van

[1]) A. Dunnes hertrouwt te Bergen op Zoom 3 Nov. 1858 met Jkvr. Jeanne Henriëtte Philippine de Helbig, geb. te Molenbeek St Jean (België) 25 Oct. 1820, overl. te Arnhem 5 Dec. 1860.

[2]) Zie: Geneal. kwartierstaten v. Nederl. geslachten, 2de serie, onder hoofdred. v. Jhr. W. F. G. S. van der Dussen en M. P. Smissaert.

Limburg Brouwer [1]) geboren te 's-Hertogenbosch Zaterdag 26 September 1835.

Hare 8 kwartieren zijn:

Verster	Brouwer
van Woerkom	van Limburg
van Heurn	Slatboom [2])
Collot d'Escury	Erckenzweig

Uit dit huwelijk 7 kinderen:

a. Helena Catharina Elisabeth van Nieuwkuyk, geboren te Breda 23 Juli 1859.

b. Anna Geertruida van Nieuwkuyk, geboren te Breda Zondag 25 November 1860 en gedoopt in de groote kerk aldaar, huwt te Zwolle Woensdag 16 Mei 1883 met Jean François Verster, geboren te Amsterdam 20 Januari 1860 en gedoopt 26 Februari van dat jaar in de Nieuwezijds-kapel door Ds. Ternooy Apèl, koopman aldaar, zoon van Arnoldus Johan George Verster [3]) en van Henrietta Gerharda Catharina Cock [4]).

Zijne 8 kwartieren zijn:

Verster	Cock
de Lorpeiu	Paland
van Dam [5])	Vermeer
Grinwis	Boland

Hunne 6 kinderen zijn:

1. Anna Geertruida Verster, geb. te Amsterdam 24 April 1884.

---

[1]) Zie: A. A. Vorsterman van Oyen, Stam- en Wapenboek van aanzienlijke Nederl. Familiën, dl. I, blz. 104.

[2]) Gerrit Slatboom, z. v. Jan en Garritje Orsila Backers, ged. te Eibergen (Geld.) 3 Sept. 1731, overl. te Amsterdam 9 Maart 1805, huwt aldaar in 1763 met Helena Catharina Elisabeth Erckenzweig, geb. te...... in Juni 1730 of 33, overl. te Rotterdam 29 Jan. 1820. Hunne dochter was Johanna Sophia Slatboom, ged. in de Westerkerk te Amsterdam Vrijdag 5 Sept. 1766 en gehuwd met A. H. Brouwer.

[3]) Het wapen „Verster" is afgebeeld in het Alg. Ned. Fam.blad. dl. X, blz. 218

[4]) Zie: Alg. Ned. Fam.blad, deel X, blz. 126, geslacht Cock met wapenplaat en deel XI, blz. 92.

[5]) Zie: Alg. Ned. Fam.blad, deel X, blz. 167, geslacht van Dam, met wapenplaat.

2. Henriette Gerharda Verster, geb. te Amsterdam, 10 Febr. 1888.

3. Jean François Verster, geb. te Amsterdam 26 Jan. 1889, ged. in de Nieuwe Waalsche kerk.

4. Helena Catharina Verster, geb. te Amsterdam 22 Dec. 1889.

5. Elize Sophia Verster, geb. te Amsterdam, 6 Dec. 1890.

6. Frederick Louis Verster, geb. te Amsterdam 16 Juni 1892, ged. in de Groote Waalsche kerk.

C. Joannes Franciscus van Nieuwkuyk, geb. te Heusden 4 Mei 1863, ontvanger der directe belastingen en accijnzen te Ruinerwold, c. a., controleur en later inspecteur der directe belastingen enz., te Oostburg (Aardenburg) in Staats-Vlaanderen thans (1 Oct.) inspecteur te Doetinchem. Hij huwde te Meppel 26 Juli 1893 met Gezina Hendrika Tonckens, dochter van Mr. Wijncko Tonckens en Alida Blom, geb. te Elburg 8 Sept. 1869.

Hare 8 kwartieren zijn:

Tonckens [1]	Blom
Vos	Schacht
van Baak	Slot
Aarssen	ten Wolde

Uit dit huwelijk:

1. Alida Wijnckoline van Nieuwkuyk, geboren te Aardenburg 22 Juni 1894.

d. Johanna Christina Clasina van Nieuwkuyck, geboren te Breda, 1 September 1864 en aldaar overleden 10 December 1867.

e. Martinus Johannes van Nieuwkuyk, geboren te Breda 11 December 1865, chemist op Java, huwt te Besoeki 29 October 1891 met Constance Charlotte Marianne Deij, geboren te Pesantien (Java) 29 Januari 1871, dochter van Willem Cornelis Dey [2]) en van Constance Charlotte Marianne Jarowski Pohl.

---

[1]) Zie A. A. Vorsterman van Oyen, Stam- en Wapenboek van aanzienlijke Nederl. Familiën, deel II, blz. 209.

[2]) Johan Hermanus Deij, geb. in Hessen-Cassel 1737, overl. te 's-Hage 4 Aug. 1816, huwt met Marie Françoise Trenité, geb. te Dierden (dept de la Seine) in 1727, overl. te 's-Hage 13 Jan. 1812. Zij waren de ouders van Louis Jean Gidion Deij, geb. te 's-Hage 17 April 1770, overl. aldaar 26 Juni 1826. Deze huwde

f. Johanna Sophia van Nieuwkuyk, geboren te Breda 7 Juli 1867.

g. Josephina van Nieuwkuyk, geboren te Utrecht 20 April 1870.

III. Johanna Gijsberta Sophia van Nieuwkuyk, geboren te Vugt 19 Maart 1835, overleden te Deventer 9 Februari 1888, huwt te Breda 9 Juli 1856 met Dr. Leendert Alexander Johannes Burgersdijk, geboren te Alphen a/d Rijn 11 Maart 1828, ging reeds vroeg te Leiden wonen alwaar hij het gymnasium bezocht. Hij werd in 1844 student te Leiden, aanvankelijk in de medicijnen, later in de philosophie, werd candidaat in de phil. en later ook cand. med. Te Leiden in 1852 gepromoveerd als phil. nat. Dr., werd hij onmiddellijk leeraar aan de Koninklijke militaire academie te Breda en later hoogleeraar aldaar. In 1864 benoemd tot hoogleeraar aan de H. B. S. te Deventer en van 1866—76 directeur dier instelling, werd hij daarna (op zijn verlangen) leeraar in de Nat. Historie [1]). Hij was zoon van Cornelis Helenus Burgersdijk en van Johanna Cornelia Burgersdijk.

---

21 Dec. 1800 met Sara Jacoba van Niel, geb. te 's-Hage 18 Dec. 1774, overl. aldaar 19 Febr[i] 1856. Uit dit huwelijk werd geboren Louis Jean Leonard Deij te 's-Hage 27 Sept. 1803, hij stierf aldaar 3 Dec. 1882 en was 16 April 1834 gehuwd met Cornelia Hoffman. Zij werd geboren te 's-Hage 13 Mei 1813 en overleed er 26 Dec. 1847. Hun zoon Willem Cornelis Deij, geb. te 's-Hage 12 Oct. 1835, administrateur van de suikerfabriek Pesantien, stierf 7 Juli 1875 te Redjasarie, district Garang Gareng, afd. Magettan, resid. Madioen. Zijn vrouw was reeds 9 Jan. 1870 in O.-I. overleden.

[1]) Dr. L. A. J. Burgersdijk schreef o. a. Handleiding voor Mineralogie, Geologie en Botanie voor de Kon. mil. academie, De dieren. — Schoolatlas der Nat. Hist. door Koster, Winkler en Burgersdijk. In 1892 werd hiervan de 5[e] druk alleen door hem beschreven. — Blikken in den bouw en ontwikkeling der lagere dieren. Verder kleinere opstellen voor verschillende tijdschriften. — De bewerking van Kobell's handleiding voor de soortbepaling voor mineralen. — Bewerkte van 1884—'88 de complete uitgave van al de werken van W. Shakespeare in 12 deelen. — Alle werken van Aeschylos; verschenen: in 1881 Prometheus, '88 Agamemnon, in de Gids de Perzen en de Zeven tegen Thebe, andere zijn voltooid en wachten op de uitgave. — Beschrijving Violariëen in de Plantae Junghungancae (behoort bij de eerst opgegeven werken).

Van zijn Shakespeare-vertalingen werden opgevoerd: Romeo en Julia, de Koopman van Venetie, Veel leven om Niet, Hamlet, Winteravond Sprookje, Macbeth,

Zijne 8 kwartieren zijn:

Burgersdijk [1])	Burgersdijk
't Hart	't Hart
Hioolen	Pas
van Ommen	Maas

Zij zijn de ouders van twee dochters en zeven zonen van wie er twee jong stierven.

a. Wilhelmina Maria Burgersdijk, geboren te Breda 4 Februari 1859, huwt te Deventer 4 Februari 1885 met Ds. Pieter Groote [2]) zoon van Pieter en Anna Alida Lodewijks, geboren te Hoorn 31 December 1853, Evang. Luth. predikant te Deventer en daarna te Utrecht.

Zijne 8 kwartieren zijn:

Groote	Lodewijks
Westerlaage [3])	Wiese
de Nötzel	Höcker
Gevels	Borgmayer

Uit dit huwelijk:

Snibbe Getemd, Richard III, Midzomernachtsdroom, Drie Koningenavond. — Dr B. brak zijn heup, door een val op 't ijs den 17 Jan. 1888, op bijna zestigjarigen leeftijd, maar herstelde spoedig volkomen van dit ongeval. Hij werd in 1894 benoemd tot ridder in de orde van Oranje-Nassau.

[1]) Prof. Franco Burgersdijk (1590—1635), zoon van Pieter, had o. a. tot zoon den pensionaris Mr. Pieter B. (1623—1689). Franco's broeder Huijbert was vader van Pieter Burgersdijk (1644—1681) en deze liet o. a. na, een zoon genaamd Huijbregt (1666—1746). Deze H. Burgersdijk huwde ten 2en male met Cornelia van Alphen. De tweede zoon uit dit huwelijk was David B. (1713—1796). hij huwde evenals zijn vader twee malen; de oudste zoon uit zijn 2e huwelijk met Leena 't Hart was Leendert B. (1767—1808). Deze laatste huwde 1 Mei 1791 met Elizabeth Hioolen (van Kralingen). Van hunne vier zonen bleven er drie in leven. De derde zoon Cornelis Helenus Burgersdijk (1803—1840) huwde in April 1827 met zijne nicht Johanna Cornelia Burgersdijk, dochter van Cornelis en Wilhelmina Maria Pas.

[2]) Hij was eerder gehuwd met Catharina Margaretha Debora Kirberger, geb. te Amsterdam 30 Aug. 1854, overl. te Dieren 11 Mei 1883, dochter van Willem Hendrik en van Maria Wilhelmina Camman.

[3]) Eerste vrouw Rumelaar.

1. Leendert Alexander Johannes Groote, geb. te Utrecht 26 December 1887.

2. Joannes Franciscus Groote, geb. te Utrecht 29 Mei 1891.

b. Joannes Franciscus Burgersdijk, geb. te Breda 10 Maart 1860, vertrok in 1882 naar Deli (Sumatra) en is thans op Java.

c. Cornelis Helenus Burgersdijk, geb. te Breda 7 April 1861 en aldaar overleden.

d. Johanna Clasina Christina Burgersdijk, geb. te Breda 27 Juni 1863.

e. Cornelis Helenus Burgersdijk, geb. te Deventer 7 1865 en aldaar overleden.

f. Cornelis Helenus Burgersdijk, geboren te Deventer 15 Februari 1867, werd in 1885 med. stud. te Leiden, vertrok in '89 naar Sumatra en is thans op Asahan.

g. Leendert Alexander Johannes Burgersdijk, geb. te Deventer 7 Februari 1869, werd in '88 student in de oude letteren te Utrecht, in '92 cand. en 4 Februari '95 doctorandus.

h. Johannes Cornelis Burgersdijk, geboren te Deventer 3 Mei 1871, surnumerair ter inspectie Zwolle bij 's-rijks directe belastingen, enz.

i. Wilhelmus Johannis Burgersdijk, geb, te Deventer 23 Februari 1874, student aan de Polytechnische school te Delft, alwaar hij zijne opleiding geniet voor civiel ingenier.

Amsterdam. J. F. VERSTER.

NADERE STUKKEN OVER HET GESLACHT

VAN MATENESSE.

In de berichten van het Utr. Hist. Genootschap 3e deel 1e stuk gaf prof. de Geer eene uitgebreide „proeve eener geschiedenis van het geslacht en de goederen der heeren van Matenesse." Deze uitvoerige studie, waarbij eene groote regestenlijst gevoegd is, werd

behalve naar eenige gedrukte werken hoofdzakelijk vervaardigd naar oorkonden uit de oude archieven der heeren van Matenesse, die, voor zoover zij niet bij den brand van het slot te Reviere in 1574 vernietigd zijn, thans zich in het bezit bevinden der heeren van Hardenbroek.

Het was te voorzien dat bedoelde archieven alles behalve volledig zouden zijn, en dat er talrijke stukken verloren waren die in de regestenlijst op hunne plaats zouden zijn geweest.

Het charterboek van van Mieris is tot eene aanvulling onvoldoende, en andere gedrukte verzamelingen geven slechts hier en daar eene enkele oorkonde. Tot zulk eene aanvulling is in de eerste plaats noodig het raadplegen der leenregisters van de grafelijkheid. Sinds geruimen tijd heb ik mij bezig gehouden deze voor een bepaald doel te excerpeeren, en vond daarbij en elders verscheidene stukken die op het geslacht van Matenesse betrekking hebben. Het komt mij niet onwenschelijk voor deze als supplement op de regestenlijst van prof. de Geer hier af te drukken.

Rotterdam. W. BEZEMER.

1387. Mei 4. Hertog Albrecht verlijdt Wouter van Matenesse na eigen opdracht met de helft van 9 morgen lands en de helft eener huizing genaamd Dirkszate van Hoylede, gelegen in Rotton [1]).

1391. Maart 30. Voor schout en schepenen van Cortenhoeve draagt Wouter v. M. aan Alfort van der Horst op den eigendom van 17 morgen lands in Overmeer [2]).

1402. October 25. Hertog Albrecht verlengt de commissie van Wouter v. M. en Gorssen van der Poel als kapiteins van Stavoren [3]).

1406. Juni 12. Hertog Willem conficmeert de kwijtschelding van hertog Albrecht ten behoeve der bastaardkinderen van

[1]) Reg. Lib. IV Aelbrecht. fol. 251. Reg. XVIII fol. 23.
[2]) Liber Pilosus. fol. 396 (arch. Utrecht).
[3]) Reg. Memoriale B. J. fol. 19.

heer Daniel v. M. van de erfenissen en goederen, die anders den hertog aangekomen waren [1]).

1406. Dec. 7. Notitie eener bewijzing van hertog Willem aan Wouter v. M. op het morgengeld van het baljuwschap van Delfland ter voldoening van zekere schuld [2]).

1407. April 18. Hertog Willem bevestigt den lijftocht door Adriaan v. M. aan zijne echtgenoote Aleid van Spangen gemaakt van 100 pond Holl. uit al zijne leengoederen [3]).

1413. Sept. 7. Notitie der commissie van Adriaan v. M. als baljuw van Delfland en Schieland [4]).

1413. Nov. 20. Hertog Willem geeft Adriaan v. M. ten vrijen eigen 26 morgen lands tusschen Schiedam en Ouderschie aan beide zijden van de Schie [5]).

1415. Sept. 27. Notitie der commissie van Pieter Daniëlsz. v. M. als stedehouder van het baljuwschap van Schieland [6]).

1418. Notitie der commissie van Adriaan v. M. als baljuw van Schieland door hertog Jan van Brabant [7]).

1420. Dec 22. Jan van Beieren geeft Geerlof Jansz. van Vorenbroek en Daniel Jansz. v. M. tot een onderpand zulke brieven als Hendrik Notharst heeft op de stad Utrecht, ten bedrag van 17000 Rijnsgulden [8]).

1423. April 3. Jan van Beieren verlijdt Wouter v. M. bij doode van Machteld van der Werve zijne moeder met verschillende goederen te Voorburg [9]).

1423. Nov. 25. Jan v. B. bekent aan Daniël Jansz v. M. schuldig gebleven te zijn 924 Rijnsgl. en doet hem bewijzing tot voldoening daarvan [10]).

---

[1]) Reg. Privilegia J. 1404—1416. fol. 33v. [2]) Reg. Memoriale B. H. fol. 122.
[3]) Reg. Novor. Vass. Holl. fol. 34v.
[4]) Reg. Bevelboek IV. 1408—1418 fol. 39v.
[5]) Reg. Novor. Vass. Holl. fol. 108v.
[6]) Reg. Bevelboek IV. 1408—1418 fol. 54.
[7]) Reg. Bevelboek 22 Juni 1417—1421 fol. 40.
[8]) Reg. Memoriale B. L. fol. 31v. [9]) Reg. In Beieren IX. fol. 40.
[10]) Reg. Memoriale 1422—23 ducis Johannis. fol. 167.

1427. (na 15 Oct.) Hertog Philips belooft Adriaan v. M. schadeloos te zullen houden van 13 nobelen 's jaars [1]).

1428. Hertog Philips geeft Roelof Kok al zulke huizing, goederen en renten als plachten te behooren aan Pieter Danielsz v. M., die balling was, tot 25 nobelen 's jaars toe [2]).

1430. Dec. 2. Gravin Jacoba verlijdt Adriaan v. M. met alzulke leengoederen als hij aan de grafelijkheid van Holland schuldig was te houden [3]).

1433 Sept. 20. Hertog Philips verlijdt Gooswijn Michielsz bij opdracht van Adriaan v. M. met de helft van 9 morgen lands en eene halve huizing genaamd Dirks zate van Hoylede, gelegen in Rotten [4]).

1434. Dec. 9. Hertog Philips confirmeert de bewijzing gedaan door Adriaan v. M. aan Janne Gerritsdochter van Hoogstraten van eene huwelijksgave van 26 pond 's jaars uit de renten van 20 morgen lands in den Spaanschen polder [5]).

$14\frac{35}{36}$. Febr. 8. Hertog Philips confirmeert den lijftocht door Wouter v. M. gemaakt aan zijne echtgenoote Durf van Rijn van de minderhelft van het huis te Riviere, van 20 morgen lands genaamd den Tournoycamp en van het huis te Spangen met 27 morgen [6]).

1436. April 23. De heer van Gaasbeek verlijdt Wouter v. M. met 16 pond Holl. 's jaars uit de kamer van Putten [7]).

1436. Dec. 4. Hertog Philips verlijdt Wouter v. M. bij opdracht van Gooswijn Michielsz met de helft van 9 morgen lands en van eene huizing genaamd Dirks zate van Hoylede, gelegen in Rotten [8].)

1439. Sept. 4. Hertog Philip verlijdt Jan v. M. Wouterszoon

---

[1]) Reg. Commissiones B. R. Bourgogne. fol. 138v.

[2]) Reg. Memoriale 1427—28. Bourgogne. fol. 28.

[3]) Reg. In Beieren IX. fol. 123v.

[4]) Reg. Philippus A. fol. 2.

[5]) Reg. Philippus A. fol. 28. [6]) Reg. Philippus A. fol. 40v.

[7]) Reg. Putten en Strijen met houten borden. fol. 273v.

[8]) Reg. Philippus A. fol. 52v.

met eene woning met 12 morgen lands en nog 60 morgen in Voorburg. [1])

1442. Mei 24. Verzekering door Wouter v. M. gedaan ten behoeve der erfgenamen van Durf van Rijn zijne vrouw van half zijn huis te Riviere voor eene daarbij gemelde schuld van 2000 schilden. [2])

1447. Dec. 23. Hertog Philips geeft Jan v. M. en zijne vrouw in erfpacht het dorp, ambacht en heerlijkheid van Bleiswijk met baljuwschap, schoutambt, herfst en weischot, turfmaet, rosmolen, erfhuur, visscherij, tienden en allen toebehooren. [3])

$14\frac{48}{49}$. Febr. 26. Hertog Philips confirmeert de lijftocht door Dirk van der Does gemaakt aan zijne vrouw Lijsbeth Adriaansdochter v. M. van de helft van 12 morgen lands in Warmond. [4])

1454. Aug. 14. Sententie van het Hof van Holland tusschen Jan v. M. en IJsbrand van Alkemade, baljuw van Schieland, over het bekeuren en beschouwen van diegenen die gedolven hadden in Bleiswijk. [5])

$14\frac{57}{58}$. Maart 23. Hertog Philips confirmeert den lijftocht door Anthonis van Cats gemaakt aan Lijsbeth v. M. van al zijne tienden en renten in Wolfaertsdijck. [6])

1459. Sept. 23. Hertog Philips verlijdt Jan v. M. bij opdracht van Anthonis van Cats met al zijn recht, tienden, renten enz. in Wolfaertsdijck. [7])

1460. April 19. Wouter Anssen als huurman van de vroonen des graven van Oostervant te Rotterdam en Wouter v. M.

---

[1]) Reg. Philippus A. fol. 145.
[2]) Reg. Alpha 1440—1447. cap. Noord-Holl. fol. 10.
[3]) Reg. Principium 1447—1459. cap. N.-H. fol. 5v.
[4]) Reg. Principium. cap. N.-H. fol. 18v.
[5]) Reg. A. 8. fol. 233 archief van het hoogheemraadschap van Schieland.
[6]) Reg. Principium. cap. Zeel. fol. 31.
[7]) Reg. Principium. cap. Zeel. een ingestoken papier tusschen fol. 43 en 44.

onderwerpen hunne geschillen om die vroonen aan de uitspraak van bedoelden graaf. [1])

1460. Aug. 27. Hertog Karel verlijdt Wouter v. M. met 16 pond 's jaars uit de kamer van Putten, die hij aan den heer van Gaesbeek te houden placht. [2])

1466. Oct. 27. Hertog Philips confirmeert den lijftocht door Wouter v. M. gemaakt aan zijne vrouw Lijsbeth van Cralingen, van 25 pond Holl. uit zekere leengoederen. [3])

1476. Juli 17. Wouter van Matenesse maakt aan Lijsbeth van Cralingen tot haren lijftocht de minderhelft van zijn huis te Riviere en eenige andere goederen. [4])

$14\frac{85}{86}$. Febr. 8. Maximiliaan en Philips confirmeeren den lijftocht door Philips v. M. gemaakt aan zijne vrouw Maria van Woude van de helft van het huis te Werve. [5])

1497. Schadeloosstelling aan Adriaan v. M. wegens het houden van eene menigte knechten „staende die oorloghe ende rebellicheyt van Rotterdam.” [6])

$15\frac{07}{08}$. Jan. 22. Aartshertog Philips verlijdt Jan Adriaansz v. M. bij doode van Clara van Haaften zijne grootmoeder met eene woning en 5 morgen lands in Lisse. [7])

1511. Sept. 12. Maximiliaan en Karel vergunnen Jacob v. M., schildknaap, om aan Arijs Hendriksz. in erfpacht te geven 3 morgen leenland in Voorburg. [8])

1516. April 12. Koning Karel verlijdt Maria Philipsdochter van M. bij doode van Jacob Jacobsz. v. M. haar broederskind met het huis te Werve. [9])

1519. Oct. 8. K Karel vergunt Jan v. M. en Maria van

---

1) t' Oude register van alrehande vonnissen. 1437—1470 fol. 127v.

2) Reg. Charolois. fol 24v.

3) Reg. Et Finis cap. N.-H. fol. 28v.

4) Reg. Carolus A. cap. N.-H. fol. 57v.

5) Reg. Maxim. Phil. cap. N.-H. fol. 2v.

6) Origin. verkocht auctie 22 Nov. 1882 Catal. Frederik Muller n° 653.

7) Reg. Principium regis Castellae. cap. N.-H. fol. 12v. 8) Ibid. fol. 37v.

9) Ibid. fol. 64v.

Assendelft zijne vrouw om bij testament over hunne leenen te disponeeren. [1])

1520. Juli 13, Jan v. M. maakt aan zijne vrouw Maria van Assendelft tot haren lijftocht al zijn land in den Spaanschen polder, eene woning en 9 morgen lands in Hilligersberg, het huis te Riviere enz. [2])

15$\frac{22}{23}$. Febr. 11. Keizer Karel verlijdt Nicolaas v. M. bij doode van Jan zijn vader met eene woning en 5 morgen lands in Lisse. [3])

15$\frac{25}{26}$. Jan. 24. Keizer Karel verlijdt Mina van M. gehuwd met Jan van Duvenvoorde, bij doode van Jacoba van Woude hare moei met het huis en ambacht van Warmond, het ambacht van Alkemade enz. [4])

15$\frac{33}{34}$. Jan. 26. Compromis tusschen den prelaat van Egmond ter eenre, en Adriaan van Renes en Adriaan v. M., vervangende samen Wouter v. M. ter andere zijde, over het patronaatsrecht eener kapelrij in de kerk te Ouderschie. [5])

15$\frac{47}{48}$. Jan. 4. Heer Reinout van Brederode verlijdt Claas v. M. bij legaat zijns vaders met een stuk lands in den ban van Velsen, genaamd de Bresaap. [6])

15$\frac{47}{48}$. Febr. 14. Keizer Karel verlijdt Nicolaas v. M. bij doode van Marie van Assendelft zijne moeder met eene venre lands bij de Wogmeer. [7])

1549. Febr. 26. Ten verzoeke van Jan v. M. verklaren voor schepenen van den Hage zekere edelen op hun eed als leenmannen van Holland, welke de rechten zijn van een vasal die zijn verlei gedaan heeft. [8])

1550. April 16. Voor leenmannen van Holland vestigt David van Schoten ten behoeve van Maria v. M. Adriaansdochter

---

[1]) 't Zwarte ruige register cap. N.-H. fol. 56v. [2]) Ibid. fol. 59.

[3]) Ibid. fol. 58v. [4]) Het boek A. cassa I fol. 251v.

[5]) Dodt v. Flensburg. V: 307.

[6]) Reg. Leenen van Brederode 1531—67 fol. 30v.

[7]) 't Roode register cap. Kennemerl. fol. 3.

[8]) Orig. op het Prov. Gen. in Noord-Brabant. Inv. charters n° 491.

eene rente van 18 Carolusgl. op de hofstede in Rolland. [1])

$15\frac{53}{64}$. Febr. 17. Geding in de zaak van Hendrik Cneesinck contra Maria v. M.. vrouwe van Warmond, over zeker perceel leengoed in Voorburg. [2])

1557. Maart 20. Koning Philips verlijdt Jan v. M. bij doode van Adriaan zijn vader met het huis te Riviere. [3])

1585. Jan. 9. Commissie der Staten aan Johan v. M. en Abr. Almonde als huisbewaarders van het nieuwe (groot) zegel. [4])

Ik had nog verwacht in het oudarchief in Schiedam stukken over de Matenesses te zullen vinden, doch een onderzoek aldaar gaf een negatief resultaat. Nog verdient vermelding dat zich op het huisarchief der familie van Wassenaar (thans in bruikleen afgestaan aan het algemeen Rijksarchief) bevindt een gifteboek van Oud- en een van nieuw Matenesse, beide uit de 1e helft der 16e eeuw en een register van ontvangsten (1579—1593) en een dito van uitgaven (1581—1597) van Johan van Matenesse. († 1522).

AANTEEKENINGEN BETREFFENDE DE FAMILIEN

DE CRAECKEN VAN DER LAEN EN VAN GEESDORP.

MEDEGEDEELD DOOR

M. G. WILDEMAN.

In het Maandblad van het Genealogisch Heraldiek Genootschap „de Nederlandsche Leeuw", 1891, N°. 2 komt op bladz. 11 voor: Memorie van den ouderdom van de kinderen die naer sijn gelaten van Willem van Lanschot Sa: Commies," medegedeeld door den Heer A. J. Servaas van Rooyen.

---

[1]) 't Roode reg. cap. Kenn. fol. 4v.

[2]) Reg. van parthij jeegens parthij van den jare 1552 etc. fol. 80 vlg.

[3]) Reg. Confoederatie Anglonem cap. N.-H. fol. 51.

[4]) Reg. Hoge Overigheid 1579—93 n° 1. fol. 422.

We lezen daarin verscheidene malen den naam Van Geesdorp en van Craecken van der Laen. De laatste schijnt in de eerste te zijn opgegaan, zooals uit enkele hier na te vermelden acten zal blijken.

Onder de belangrijke bescheiden, deel uitmakende van het archief der Haagsche Wees- en Momboir Kamer, vind ik onder meer ook een testament van Jonkheer Willem van Craecken van der Laen, verleden voor den notaris Philips Laurensse te Leiden, den 23 Oct. 1599, ten huize van den testateur „op te hogelantsche nyeuwe straet."

Het resultaat van mijn onderzoek vang ik aan met een extract van dien uitersten wil.

In den name des heeren Amen, Bij den Inhouden van desen jegenwoordigen openbaren Instrumente sy kennelick eenen yegelijcken, hoe dat Inden Jare.... duysent vijffhondert negen ende tnegentich op ten drie ende twintichsten.... octobris, de clocque omtrent een uyren aende middach,.... Voor mij Philips Laurensse Notaris publijcq by den hove van hollant geadmitteert ende den ondergeschreven getugen gecomen ende gecompareert es d'eersame Joncheer Willem van Craecken van der Laen, my Notaris ende den getuygen well bekent, gesont van lichame, enz.

. . . .

Ende disponerende van nieus, verclaerde dat hij Comparant onder syne goederen was hebbende seeckere partijen van leenen die apparentelick de outste van syne kinderen nae syne Comparants overlijden souden volgen ende toecomen, Ende alsoo hy Comparant teene kint soo well als tander altoos In meeninge es geweest, zulcx hij Comparant voor alsnoch es deselve gelyckelick te vorderen ende dat deselve onder de protexie ende voochdije van hare moeder ende nabeschreven voochden ter eeren opgevoet ende tot State gebracht sullen werden, mitswelcken hij Comparant te Raide gevonden hadde van de Staten slants van hollant te Impetreren ende vercrijgen seecker octroy ende Consent, omme van syne goederen roerende ende onroerende, soo wel leenen als eijgen hoedanich die souden moegen wesen, te testeren, all volgen tselve octroy hier nae van woorde te woorde ge Incorporeert

. . . .

(Gegeven in den Hage op den veertienden May, Int Jaer ons Heeren Vyftienhondert eenentnegentich),

Ende alsoo Mr Huybrecht van Mereum syne Comparants sa: oom bij seeckere syne testamentaire dispositie ende uyterste wille die welcke hij oick, met syn doot geconfirmeert ende bevesticht heeft tot syn eenijge ende all geheele uni-

verseele erffgenaemen geInstitueert heeft gehadt in alle de goederen die hij comparant metter doot geruympt, ende nagelaten heeft Geertruyt ende Florentia van Craecken vañ Laen syne Comparants twee middelste dochters, ende mitsdien Philipgen ende Grietgen van der Laen syne Comparants outste ende Jongste dochter daer bij geheelicken gesecludeert ende buyten geslooten heeft gehadt, tot groot nadeel nijet alleen van de voorschreven sijne comparants outste ende Jongste dochter maer oock mede van de verdere kinderen dewelck hij Comparant hier nae noch soude moegen comen te procreeren, Ende omme waer Inne te voorsien, soo heeft hij Comparant uyt crachte ende naer vermoegen van tvoorschreven octroy geordonneert ende gewilt dat de voornoemde philipsgen ende Grietgen van der Laen, mitsgaders syne andere kinderen die welcke hy hier nae noch soude moegen comen te procreeren voor uyt syne leengoederen soo veel sullen trecken ende genyeten als de voorscreven Geertruyt ende Florentia bij testamente van den voorscreven Mr Huybrecht van mereum haren Hr: outoom alreede genoten ende geproffiteert hebben gehadt, Ende alsdan daer nae de Reste van de selve Leengoederen hoedanich die weesen moegen met malcanderen aenvaerden rustelick ende vredelick paerten ende deelen sullen Behoudelick nochtans ende heeft hy comparant de voor nompde phillipsgen syne outste dochter bij forme van legaet voor uyt gemaeckt ende besproocken de woninge ende Landen gelegen *In achthoven In den ambachte van Coudekerk* die In huyre gebruyckt wert bij Jan Ysbrantse synen pachter, met Restruictie ende es syne Comparants meenige by desen, dat de selve philipsgen syne dochter de helft van de Jaerlicxe verschynende huyre ende Innecomen van dien sall laten volgen ende genijeten desselfs philipsgens andere gesusters ende broeders alsdan in levende lyve sijnde,

Ende Indien de voorschreven philipsgen deselve woninge ende landen compt te vercopen, dat de voornompde philipsgen de Rechte helfte van de penningen daer van procederende Insgelycx hare andere gesusters ende Broeders sall mede deylen ende laten volgen, all twelck by comparant syne voorschreven andere kinderen by desen maeckt ende bespreekt, Legateert voorts ende bespreeckt by desen Grietgen Symons dr syne jegenwoordige huysvrouwe uyt goede Conjugale lieffde ende affectie die by tot haer heeft ende dragende is, ende om andere Redenen hem ende syn gemoet daer toe bewegende alle den huysraet ende Imboel, gelt, gout, silver, gemunt ende ongemunt sulck alle tselve ten dage syne testateurs afflivicheyt in syne sterffhuyse bevonden sal werden geene van dies uytbesondert, ende dat In volcomen vryen eygendomme, enz. . . . . . .

. . . .

Maeckt voorts by forme van Codicille Jacob Willemsse syne Comparants natuyrlicke Soon een Somme van twee hondert gulden van veertich grooten Stuck; die hij will dat syne kinderen de voornompde Jacob uitreycken ende betalen sullen soo wanneer deselve Jacob tot syne mondige dagen van vyff en

twintich Jaren sal wesen gecomen ende eer nyet welverstaende Indien de voornompde syne natuyrlicke zoon hem neyt en draecht sulcx een Jongman, met eere toe staet, dat Indien gevalle de voornompde syne kinderen de voornompde Jacob in de plaetse van dien alleenlick sullen uytreycken ende betalen een Rente van twaelff gulden ende thien stuvers sjaers, Ende dat soo lange de voornompde Jacob hem tot deuchden sall hebben begeven, Ende Ingevalle hy comparant sonder wettige levende blijckende geboorte compt te sterven offe eenyge descendenten van dien, soo ordonneert ende wilt hy comparant bij desen dat alle deselve syne leengoederen sal hebben ende behouden hoe danich die sullen moegen wesen, Grietgen Symonsdr syne jegenwoordige huysvrouwe de selve haer in dien gevalle bij desen maeckende ende bespreeckende, ende inde vordere goederen die hij comparant metter daat ruymen ende achterlaten sall, heeft hij tot syn eenyge ende all geheele erfgenamen genompt gestelt ende geinstitueert, noempt stelt ende institueert bij desen alle syne comparants wettige kinderen, die ten dage sijnes overlijden in levenden lijve sullen wesen in hooffden, ende de descendenten van dien in stammen ende by representatie, Ten laesten versouckt hy Comparant aen syne voorschreven dochter philipsgen dat haer gelieven sall te willen resigneren ende geven Maerten Heynricxsse zoon van heynrick Jansse van der does seeckere proven daer van de voorschreven philipsgen nae syne comparants overlijden onder andere preuvens collatricx wesen sall, verclaerde voorts de voornompde Comparant dat hij tot voochden over de personen ende goederen synder voorschreven kinderen by desen stelde ende authoriseerde Ysbrant dircxsse Visscher, pouwels adriaensse ende heynrick Jansse van der does, syne swagers ende neve respective . . . .

. . . .

Aldus verleden ende gepasseert binnen der Stadt Leyden ten huyse van den Comparant staende aldaer opte hogelantsche nyeuwe straet, ter presentie ende bywesen van den Eersamen mannen Pieter Jansse van der Wuert ende franchoys Christiaensse croonwercker poorteren der voorschreven stede, als getuygen. .

. . . .

Uit het repertorium der leenen Noord-Holland 228. f°. 479 blijkt echter dat:

> Een Hofstede met Cingulen, Boomen ende Graften, groot drie mergens lants in den Ambachte van Coudekerck in den Hogenwaert (Erfleen; Heergewade: een paar vette capoenen)

anno 1580 bij dode van Geertruyt van Endegeest, werd verlyd aan Willem van Craecken van der Laen. Hierbij wordt verwezen naar Libro H: Overigheyt I, f°. 63. — Dit deel is echter grootendeels door de vocht onleesbaar geworden.

In het repertorium vinden wij echter verder:

Verlijd Cornelis Adriaensz. by opdraghte van Willem van Craecken van der Laen den *7 Augusti 1591.* —

Eenige folios verder:

(Erfleen). Een thiende buyten der Stede van Leijden in den Ambachte van Oestgeest op die Mersche gemeen metter Abdisse van Rheynsburgh.

Verlydt Geertruydt van Endegeest by doode van Jacob van Endegeest haer Broeder Anno 1578.

Verl. Willem van Craecken by dode van Geertruydt van Endegeest Anno 1580.

Verl. Joncker Martyn van Schouwerd van Endegeest by opdr. van Willem van Craecken van der Laen den *15 July 1596.*

Behelst dit testament nu eene beschikking over goederen welke reeds lang niet meer het eigendom van den erflater waren?

Uit de diverse stukken van deze familie aanwezig in het archief van de Wees- en Momboir-kamer, laat zich het volgende fragment-genealogie samenstellen.

Jonkheer Willem van Craecken van der Laan huwt Grietgen Simonsdr. (Margaretha Simon Paulusse heimansdr.)

Behalve een natuurlijke zoon, in het testament Jacob Willemse genaamd, had Jonker Willem bij zijne echtgenoote 4 kinderen. t. w.:

a. Philippina v. Cr. v. d. L., geb. ± 1590; zij huwde Adriaan Andriesse van Zwieten.

b. Geertruid v. Cr. v. d. L., geb. ± 1592; huisvrouw van Jan van Geesdorp (zie hieronder).

c. Florentia v. Cr. v. d. L., geb. ± 1594; huwde Jan van Aller.

d. Grietge (Margaretha), geb. ± 1596.

Johan van Geesdorp in leven Schepen van 's Gravenhage huwde, zooals wij boven vermeldden, Geertruyt v. Craecken van der Laan. (Zij testeert 20 Febr. 1667).

Bij testament van den 20 February 1667 verleden voor den notaris Gabriel Valette te 's Gravenhage bepaalt „Geertruyt van Craecke van der Laen, weduwe wijlen d'Heer Johan van Geesdorp, in syn leven Schepen dieser Steden 's Gravenhage"

1°. dat boven haar eigen dood- en andere schulden zullen worden betaald die schulden van hare zoons *Albertus* / *Cornelis* / *Johannes* } Van Geesdorp, waarvoor zij borg is gebleven.

2°. Institueert zij als erfgenamen:

a. De kinderen van haren zoon Mr. Willem van Geesdorp „geprocreert bij Alette van Schaeck, wonende te Utrecht"; voor ⅛ part.

b. De kinderen van hare dochter Adriana van Geesdorp „geprocreert bij Dominicus van Bleuckvlied." mede voor een ⅛.

c. De kinderen van haere dr. Geertruyt van Geesdorp, geprocreert bij d'hr. Carel Steven Stercq, Capiteyn ten dienste van Syne Coninckli cke Majt. van Hispanien, ⅛.

De overige ⅝ parten aan hare zonen Albertus / Cornelis / Johannes } Van Geesdorp.

De testatrice had een zwager Mr. Steven Van de Werve en een neef Mr. Johan van Leessfelt, gehuwd met Philippina van Swieten.

Zij wonnen:

1. Mr. Willem van Geesdorp; advocaat van het hof van Utrecht. huwde Aletta van Schayck.

2. Adriana van Geesdorp; huwde Dominicus van Blanckvliet. (Zij testeeren 6 April 1662: prot. Nots. Martin van Sonnevelt te 's Gravenhage).

3. Geertruyt van Geesdorp, huwt Carel Steven Stercq, kapitein in Spaanschen dienst. Uit dit huw.: 1. Albert Sterck, ged. te Brussel in H. Maria Kerk 6 Nov. 1658. (Zie zijne doopacte hierachter). 2. Jan. Baptista Sterck, vóór 1691 gesneuveld in Hongarije in een gevecht tegen de Turken.

4. Albertus van Geesdorp, huwt Cornelia van den Burgh; uit welk huw. een dochter, die 20 Juni 1669 testeert.

5. Cornelis van Geesdorp; hij huwt [1]) als Cornelis Geesdorp van der Laen den 15 Sept. 1663 te St. James Clerkwell (Middle Essex). Catharina Sedley, dr. van John Sedley, Ridder en Baronnet. Een

---

[1]) „Extract uuyt het boeck ende register van de parochie-kercke van St. Jacobus „Clarkewell.

„Cornelis Geesdorp van der Laen ende Catharina Sedley syn getrouwt bij „verloff toestaen ende licentie den 16 Sept. 1663.

zoon uit dit huw. werd te Ightam gedoopt den 18 Februari 1664. [1])

„Allen dengenen die desen soude mogen aengaen sy kennelyck datter een „lycentie was toegestaen by my tot de Solemnatie vant houwelijck tusschen „Cornelis van der Laen Nederlander ende Catharina Sedley, dochter van d'hr. „Johan Sedley, Ridder ende Barronnett, welcke licentie was toegestaen den „sesden .... September in 't jaer...., een duysent sesbondert drie en sestich, „om getrouwt te worden in de parochie kercke van St. James Clarkswell, in 't „Graaffschap van Middelsix inde de regeeringe van Londen ende eerst synde „den dat hij voorgehouden ende daernaer gesworen bij den voorszijden Cornelius „van der Laen, dat gij van geen letsel en wist om het voors: houwelyck te „verhinderen tusschen de voorseyde portien, Toirconden myn hand ende zegele „desen 21 dach van April int 22 jaer van Synre Majesteyt regieringe ende „int jaer onses Heeren 1670 was ondertekent Joh. Berkenhead, Master of the „faculties."

6. Johannes van Geesdorp heeft volgens het hierbijgaande extract van een brief aan den Secretaris van de Weeskamer, dienst genomen in de Compagnie van den Kapitein Coenen, te Breda in garnizoen.

Actum Breda desen 28 Maert 1671.

Mijn Heer Bosch,

Desen sal dienen om U te adverteren als dat ick den dienst nu aengevaerdicht hebbe onder de Compagnie van de Ed. Heere Capitteyn Koene hier binnen Breda, en oversulcx ick wel van doen soude hebbe aan mijn lijffs behoefte een grau lakenskleet met een rock hoosen ende schoenen ende hoet, etc. gelieff dan derhalven soo veel te doen ende eens te seggen aen de Ed. Weesmeesters van 's Gravenhage omme het selvige te doen maecken van weegen mijne erffportie van mijn za. Moeder, enz.

get. JOHANNES VAN GEESDORP.

(Wordt verzocht antw. te zenden ten huize van Kapt. Coenen. Breedstraat 's Gravenhage.)

Verder vond ik niets van hem dan een paar soortgelijke brieven, inhoudende het verzoek om geld over te zenden.

7. Margaretha van Geesdorp huwde den 6 Maart 1639 in de H. Duitsche Kerk te 's Gravenhage Willem van Lanschot. Uit dit huwelijk werd eene dochter, Dyna genaamd, geboren, die 15 jaar oud zijnde den 31 Juli 1658 voor Nots Thomas van Zwieten testeerde. — Zij benoemde in 't vruchtgebruik harer nalatenschap „Geertruyt van Kraekens van der Laen", hare grootmoeder van moederszijde, en verder in den vollen eigendom hare ooms en tantes: Willem, Aelbrecht, Cornelis, Jan, Adriana en Geertruid van Gees-

[1]) „Extracted out of the Register Book of Ightam James Hickford.

„Sedley filius Cornelij van der Laen ex Catharina ejus uxor. Batizatus in „Capella dñi Johannes Sedley militis et Baronette 18 February Anno dñi 1664.

dorp. Bij het overlijden van hare grootmoeder moest aan de naaste bloedverwanten van vaderszijde 100 car. gld. worden uitgekeerd.

Van den zoon van den hierboven vermelden kapitein in Spaanschen dienst Sterck, volgt hier *a* een afschrift zijner doopacte, en *b* eene identiteitsverklaring ten zijnen behoeve.

---

a. Anno Domini millesimo sexcentesimo quinquagesimo octavo die Sextâ Novembris baptizatus est a me Infrascripto Bruxellis in Ecclesia Parochiali B. Mariae Finis terrae filius Domini *Stephani Caroli Sterck* Capitanei peditum in Exercitu Regio, et Dominae *Gertrudis Gitsdorp van der Laen* propter periculum non imposito nomine Susceptrix in baptismo D Joanna Ludovica Sterck uxor D. van Essche Capitanei peditum emeriti.

Die vero undecima eujusdem mensis facta est imposito nominus, dictusque est *Albertus.* Suscept: Excelemus Dominus Albertus d'Aremberghe, Princeps de Brabançon Equies velleris aurei et Tormentorum Bellicorum ad Servitiums Suae Majestatis Praefectus et Dña Joanna Ludovica Sterck, q[d] attestor.

Theodorus Rommelspach, Pastor Eccl. B. Mariae Finis terrae.

---

b. Op huyden der *XVI Meert 1691,* compareerde voor mij Henrick Terbeeck van Coesfelt, openbaer Notaris, bij der hove van Hollant geadmitteert in Schravenhage residerende ter presentie van de getuygen naergenoemt, den WelEd. heere Joost Frans van Alefelt ritm[r]. onder het regiment van den Grave Flodorff ende den WelEd. heere Nicolaes Toepffer Capiteyn van het regiment Dragonders van den furst van Waldeck, dewelcken verclaerden ter requisitie ende versoecke van den WelEd. heer *Albert Sterck ritmeester* onder het regiment van den Collonel Hartman ten dienste van Syne Con. Majesteyt van Spanjen, hoe waer ende waerachtigh is, dat den voorn. heere requirant is een wettige naergelaete soon van den WelEd. Heer *Carel Steven Sterck,* Majoor van Brabant, woonende binnen de Stadt Brussel, wijders verclaerden den heere eerste deposant alleen, dat den eenighsten broeder van den heere requirant genaemt geweest zijnde *Jan Babtista Sterck* in *Ongarien tegens de turcken is doot gebleven* voor redenen van wetenschap gevende, dat zij heeren deposanten lange jaeren te saemen metten heere requirant ritm[rs] zijn geweest onder 't voorsz. regiment van heere Collonel Hartman, ende viele familiaren ommeganch soo met den heere requirants Vader, als den Heere requirant hebben gehadt, ende oversulcx t'geene voosrz. staet seer wel weten ende cunnen verklaeren ende souden sy heeren deponenten alle hetselve voor de Ed. achtbaeren Heeren Schepenen geern met eede hebben willen affirmeeren, maer met dese occasie van tijdt aenstants naer haer guarnisoen hebben moeten vertrecken, echter niettemin presenteren sij heeren deposanten den inhouden deses, ten allen tijden desnoots zijnde met eede te affirmeeren. Aldus gedaen ende gepasseert in Schravenhage ter presentie van François de Launay ende Pieter Terbeeck van Coesfelt, als getuygen hiertoe versocht.

TAAL- EN LETTERKUNDE.

Suffridus Petri (XLV, 322). — Leovardiensis Frisius U. J. C. schreef „de Frisiorum Antiquitate et Origine" Libri tres, verschenen te Franeker 1698.

In 1699 verscheen mede te Franeker „Apologia Suffridi Petri Leovard. I. U. C. & Amplissim. ordinum Frisiae, dum viveret, Historici, pro antiquitate et Origine Frisiorum, cum Bernardi Gerbrandi Furmerii Leovardiensis I. C. & ejus in scribenda historia successoris peroratione contra „Ubbonem Emmium Fris. Gretan. „Scholae Groninganae Rectorem ad Ampliss. & illustres Ordines Frisiae."

In dit laatste werk wordt gevonden een „Catalogus operum Suffridi Petri quae sunt edita in lucem" en een idem „quae nondum sunt edita in lucem."

W. DE R.

Onbekend gedicht (XLV, 325). — Gijsbert Jacobs (dus schreef de dichter zelf zijn naam, vgl. Facsimilé, Friesche Volksalm. 1895, p. 229) geeft in zijn Friesche Tjerne een lied op de „tean" = wijs van „Mâlle Sijme." In 't 1e couplet daarvan komt voor: „'t Iz om dy Dat ick ly 't Santig tuwsen deaden" en in het 2e: Forlinste my, de kâde dead ick ly."

Kan dit het onbekend gedicht zijn; of is dit Friesche er een navolging van of omgekeerd?

Mocht G. J. gevolgd hebben, zou de titel van het oorspronkelijke dan ook Malle Sijmen zijn?

Bosum. S. V. D. BURG.

Stelle (XLV, 325). — *Stal* en *stelling* komen ook voor in de namen der Friesche Gemeenten Doniawarstal en Stellingwerf. Stal = Stoel = gerecht. Stelling = Stoelling = rechter.

Vgl. Jr de Haan Hettema, Oud en Nieuw Friesland, p. 115 en 117.

Opstalling = opperrechter; opstalboom = oppergerechtsplaats. Dezelfde, Idioticon Frisicum.

Stelle, in stemmende stelle voorkomende, beteekende een lange strook lands, ook wel „*uitgang*" genoemd, gewoonlijk met een huis vóóraan bij den hoofdweg.

Bosum. S. V. D. BURG.

Bilderdijkiana.

Aan den Heer Mr. C. A. Marchant, bij zijn vertrek naar Suriname.

Wat zoekt ge in 't deinzend West, op vleugels van de Winden
Het vluchtige Geluk, zoo wankelend op de aard?
Ach moogt Gij 't over 't meir op verre stranden vinden,
En zij, indien 't er schuilt, dat goed voor u bewaard!
Doch neen; voer 't met u meê in 't onbevlekt gewisse
Bij 's Hoogsten vleugelenschuts en inspraak in 't gemoed;
En hoe Zijn wijsheid dan van 't wufte lot beslisse,
Zoo volge u onze beê door d' ongemeten' vloed!

Haarlem. BILDERDIJK.
29 Oogstmaand, 1829.

De ouders van mijn oud-oom Mr. M. woonden te Haarlem naast den Heer en Mevr. Bilderdijk en zagen die familie veel).

U. MR M. C. NIJLAND.

Catechismus-vervalsching. — Op bevel van Napoleon I werd de volgende phrase in den Catechismus voor blinden ingelascht. Ze is in hoogdruk op een 8o. vel oud-hollandsch papier.

Quels sont nos devoirs envers Napoleon premier notre empereur? Honorer et servir notre empereur est honorer et servir Dieu même. Dieu l'a suscité pour rétablir le culte public.

U. MR M. C. N.

GESCHIEDENIS.

DE „MEMORIE" VAN BARON VON CRONSTRÖM

OVER DE VERDEDIGING VAN BERGEN-OP-ZOOM IN 1747.

DOOR

CH. C. V. VERREYT.

Isaac baron von Cronström, de schrijver der „Memorie", behelzende zijne verantwoording als opperbevelhebber bij de verdediging van Bergen-op-Zoom in 1747, werd den 14 Juli 1661 in het fort Avesta in Dagle-Carlië (Zweden) geboren [1]). Als 18-jarig jongman ondernam hij uit lust tot het krijgsmansleven eene reis door Europa, om de legers der voornaamste staten te leeren kennen; Frankrijk schijnt daarin zijn ideaal te hebben verwezelijkt, en hij trad aldaar in den krijgsdienst.

De jonge Zweed onderscheidde zich door zijne bekwaamheden en door ijver, en spoedig volgde zijne benoeming tot kommandant van Pignerol.

Staatkundige verwikkelingen tusschen zijn vaderland en Frankrijk deden Cronström tot het leger der Nederlandsche republiek overgaan.

Hij had in elk onzer krijgsondernemingen een eervol aandeel en werd tot den rang van generaal bevorderd.

---

[1]) In 1757 verscheen te Stockholm eene levensbeschrijving van Cronström, in de Zweedsche taal, door C. C. Gjoerwel, waarvan een uitvoerig uittreksel, vergezeld van eene genealogie zijner familie, in den 1en Jaargang van het *Algemeen Nederl. Familieblad* is opgenomen.

Eene uitvoerige krijgskundige beschrijving van de belegering en verdediging van Bergen-op-Zoom in 1747 geeft o.a. Bosscha, *Neerlands heldendaden te land*. De belangstellende lezers kunnen die algemeen verspreide werken gemakkelijk raadplegen; het laatste zal hun eenige passages der *Memorie* nader ophelderen. Wij bepaalden ons ertoe dat te geven, wat nog niet is gepubliceerd.

Toen in 1747 de Franschen de vijandelijkheden in ons land begonnen en Bergen-op-Zoom dreigden te belegeren, werd Cronström den 11 Juli door prins Willem IV in eene bijeenkomst met de Gedeputeerden van den Raad van State geroepen.

Hij vernam aldaar van den Prins, dat deze om verschillende redenen hem wenschte te benoemen tot generaal en chef over alle de troepen, steden, sterkten en forten van de Schelde af tot aan de Maas.

De grijze generaal wees Zijne Hoogheid op de hem kwellende doofheid, aamborstigheid en andere gebreken aan een hoogen leeftijd eigen en verzocht van de opdracht te mogen verschoond worden, wijl hij zich tot zulk een zwaarwichtige taak niet meer bekwaam gevoelde, doch al deze gegronde en inderdaad belangrijke redenen, die tot voorzichtigheid hadden moeten stemmen, mochten den Prins niet van besluit doen veranderen.

Cronström ontving den volgenden dag de order om met den meesten spoed zich naar Bergen-op-Zoom te begeven en aldaar het bovengenoemde kommando te gaan aanvaarden.

De 86-jarige grijsaard zag aldus zich eene hoogst gewichtige, hoogst moeilijke en hoogst verantwoordelijke opdracht opgedrongen in een toestand, waarin hij zich zelf daarvoor onbekwaam gevoelde, en waarvoor al de veerkracht en de helderheid van geest des mannelijken leeftijds, om ze tot een goed einde te brengen, vereischt werd.

Als goed en trouw soldaat begaf zich Cronström dadelijk op reis naar Bergen-op-Zoom en kwam aldaar, na een moeilijken overtocht, in den avond van den 14 Juli binnen.

De Franschen hadden het beleg reeds begonnen en openden in dien nacht de loopgraven, waardoor Cronström de gelegenheid benomen werd de bizonderheden der vesting te leeren kennen, voor eene goede verdediging zeker een eerste vereischte.

Om den last, die voor zijne schouders te zwaar was, te verlichten en de overige generaals tevreden te stellen, deed Cronström aan dezen terstond bij de aanvaarding van het opperbevel te kennen geven, dat hij zich alleen met de algemeene zaken zou bemoeien

en ieder in zijn betrekking liet, zoodat het bizondere bevel in de stad aan prins Willem van Hessen-Philippstal bleef, het bevel in de linie aan den prins van Saksen-Hilbourghausen, en bijgevolg dat over de troepen te Oudenbosch aan den generaal Chanclos.

Niettegenstaande deze regeling, waardoor ieder bevelhebber in zijnen kring gehandhaafd en bijgevolg ook aansprakelijk bleef, deed de grijze Cronström persoonlijk wat nog in zijn vermogen was ter verdediging der stad.

Hij liet zich herhaaldelijk in een draagstoel naar de werken brengen, spoorde elk tot plichtsbetrachting aan, en zijne zes adjudanten waren dag en nacht in beweging; maar geheel onbekend met de vesting en hare werken, moest hij het meest op berichten van anderen laten aankomen.

Bergen-op-Zoom werd in den morgen van den 16 Sept., na eene belegering van twee maanden, door de Franschen veroverd; eene algemeene sensatie was daarvan het gevolg.

Men hield deze vesting, die, ondanks de herhaalde belegeringen en aanslagen tijdens den 80-jarigen oorlog, door den vijand nimmer gewonnen, en in 1699, 1700 en 1701 door den vermaarden krijgsbouwkundige baron Menno van Coehoorn nog aanzienlijk versterkt was, bij eene goede verdediging, voor onwinbaar.

Dit verlies werd natuurlijk aan Cronström geweten en de grijze generaal, die ons land meer dan een halve eeuw met trouw en eer gediend had, in staat van beschuldiging gesteld.

De ongelukkige afloop dezer zaak moet den Prins zeker spijt hebben doen gevoelen, dat hij op het verzoek en de klachten van den grijsaard niet gelet had; het had beiden veel leed bespaard. Waarschijnlijk gaf het later aanleiding tot het eclatant bewijs van vertrouwen, hetgeen in Cronström's omstandigheden gelijk stond met zijn eerherstel.

De gouverneur van 's Hertogenbosch, de prins van Hessen-Homburg in 1747 overleden zijnde, werd Cronström in zijn plaats benoemd; een ambt van kwaliteit, dat steeds door mannen van doorluchtigen huize bekleed was.

Eindelijk in 1749, op den 22, 23, 24, 25 en 27 Jan. en 3, 4,

5 en 7 Febr. werd de grijsaard voor den „Hoogen Extraordinairen Krijgsraad" geroepen.

Men stelde hem niet minder dan 108 „articulen" over de versterking, bezetting en verdediging van Bergen-op-Zoom te beantwoorden.

Deze vragen werden door Cronström, wegens zijne „extraor-„dinaire hooge jaaren en ongemakken, en wel bizonder door sijne „doofheid, gebrek aan memorie en benaude borst, die hem buyten „staat maakten om in soodanig mondeling verhoor alles dadelijk „zig te memoreren," slechts kort, niet of weifelend beantwoord; om welke redenen hij het daarvan opgemaakt proces-verbaal niet dan onder „protestatie" wilde onderteekenen.

Zijn verzoek aan den krijgsraad, om die „articulen" schriftelijk te mogen beantwoorden, werd toegestaan, van welke beantwoording hij zich kweet door den 10 Febr. d. a. v. zijne *Memorie* in te dienen.

Wij laten dit stuk in zijn geheel volgen, omdat het eene niet onbelangrijke bijdrage is voor de krijgsgeschiedenis, en tot eene juiste beoordeeling strekken kan van het gebeurde met Bergen-op-Zoom in 1747, waarvan nog vele punten opheldering behoeven, ondanks de vele geschriften daarover uitgekomen.

Ook werpt het een nieuw licht op den persoon van Cronström, die bij sommige geschiedschrijvers als een plichtvergeten of aan groote nalatigheid schuldig generaal, zeker — geheel ten onrechte — wordt afgeschilderd.

Bosscha („Neerl. heldendaden") heeft dit stuk slechts gekend bij uittreksel, gemaakt door den kapitein-ingenieur Merkes.

Na de ontvangst der *Memorie* nam de krijgsraad den 17 Febr. het besluit, omtrent sommige punten nog nadere inlichtingen te vragen.

Cronström zond daarop den 3 Maart, een *Nader antwoord* in. Hij geeft daarin eene nadere uiteenzetting van sommige punten en wijst nogmaals uitdrukkelijk den krijgsraad er op, dat hij als „Generaal en Cheff niet was gecommitteerd geweest om over te „nemen het particulier commando van eene of andere plaats of

„corps troupes, maar om en Cheff over alle Gouverneurs en Com-„mandeurs in de distrikte het commando te voeren."

Dit stuk bevat echter niets, wat niet in de *Memorie* voorkomt. Wij schreven daarvan slechts het laatste gedeelte af, waarin de grijze krijgsheld in kalme maar krachtige taal op afdoening der zaak en op eerherstel aandringt.

Hij heeft dit echter niet mogen verwerven en door zijn dood, den 31 Juli 1751 voorgevallen, is de zaak onafgedaan gebleven.

Het is iets tragisch een oud generaal, die steeds met eer zijn plicht volbracht, in zijn 88ste jaar, voor den krijgsraad te zien roepen voor eene zaak, door een samenloop van omstandigheden ontstaan en waarin hij ondanks zijne protestatie, door anderen tegen zijn wil betrokken was. 's Mans laatste levensjaren, die hem anders de zoo welverdiende rust hadden kunnen geven, moeten daardoor geheel verbitterd zijn.

Cronström overleed als gouverneur van 's Hertogenbosch in den gezegenden leeftijd van 90 jaren, waarvan hij er 57 *ons vaderland als officier* gediend heeft.

In de bibliotheek van wijlen den heer Prosper Cuypers van Velthoven bevond zich een „Extract uit een groot Journaal in „Bergen-op-Zoom, gehouden door den Generaal Cronström, sedert „den 14 Julij 1747, wanneer hij aldaar gekomen is, tot de ver-„overing op den 16 September daaraanvolgende. Letterlijk naar „het origineele afgeschreven als zijnde hetzelve meerendeels door „het vuur verteerd, zijnde nogthans de authentique stukken, als brieven van Willem IV, rapporten, memoriën, enz. in deze copie „bijgebonden." Ms. in folio, groot 56 bladen.

Van dit Journaal heeft Cronström ongetwijfeld gebruik gemaakt bij het schrijven der *Memorie.*

Bovengenoemd handschrift berust thans, zoo wij ons niet bedriegen, in het Provinciaal archief van Noord-Brabant.

Dit ter onderrichting van hem of hen, die in 1897 lust gevoelen van de gebeurtenissen van Bergen-op-Zoom in 1747, — alsdan anderhalve eeuw geleden, — uit de talrijke bronnen een *onpartijdig* overzicht te geven.

Binnenkort hopen wij daarover nog een en ander te publiceeren.

Memorie door Isac Baron van Cronstrom, Generaal en Collonel van een Regiment Infanterie, ten diensten van desen Staat, en gewesen Cheff over alle de Trouppes, Steden, Forten en Plaatsen van de Schelde af tot de Maas, overgegeven op den 18en Februarij 1749 aan den Hogen Extraordinairen Krijgs-Raad der Vereenigde Nederlanden.

Op de vragen die mij in de verhoren zijn gedaan, heb ik mij de zaken menigmaal, of in het geheel niet, of niet dan zeer confus en gebrekkelijk konnen te binnen brengen, en somtijts ook de vragen selfs niet begrepen, veel min het einde of oogmerk, waar toe mij het eene of andere wierd voorgehouden, en ik heb derhalven bij mijne mondelinge gedane antwoorden, merendeels geene explicatie, en voorts ook niet de nodige informatiën en elucidatien kunnen geven, waaromme als nog versoekende eene favorable reflexie en dispositie op het geene ik bij mijn antwoord op de laatste vrage heb voorgedragen, dog ondertusschen heb ik mij door het nasien van mijne papieren die ik nog hebbe behouden, zoo veel mogelijk tragten te herinneren de omstandigheden, waar in ik mij gedurende de Belegeringh van Bergen op Zoom hebbe bevonden, en hoedanig ik mij aldaar en elders gedurende al die tijd heb gedragen, waar van ik het nootzakelijk van mijn pligt vinde, hier mede bij provisie in het generaal, tot elucidatie en informatie, aan Uw Hoog Edel Gestrengen voor te dragen de naarvolgende saken en omstandigheden.

Dat ik op den 11en Julij 1747 door Sijne Doorlugtige Hoogheid den Heere Prince Erf-Stadhouder geroepen zijnde, in eene conferentie met Heeren Gedeputeerdens van het Collegie der Ed. Mog. Heeren Raden van State, over de tijdinge van de enterprise

der Franschen, aan de kant van Bergen op Zoom, ende Sijne Doorlugtige Hoogheid als doe te kennen gevende, van mij tot voorkominge van alle differenten over het commando tusschen den Prins van Saxen Hilbourghausen, commanderende als generaal van de Infanterie in de Linie, en den Prins van Hessen Philipsthal, Gouverneur van Bergen op Zoom, en om meer andere consideratien en oogmerken, te willen zenden nae Bergen op Zoom, en mij op te dragen het Commando en Cheff, tusschen de Maas en Schelde; ik mij aanstonts hebbe beroepen op mijne zeer hooge jaaren, daagelijks toenemende doofheyd, benauwtheyd van mijn borst, die mij dikwils in het spreken en het uitgeven van orders hinderde, en op mijne verdere lighaams ongemakken en swakheyd; om welke redenen al zedert het einde van de campagne van 't jaar 1744 hadde versogt geexcuseert te worden, om in campagne te dienen; waarop ik nog dikmaals naderhand bij den Raad Pensionaris en andere hebbe geinsteerd, en welke zoo ongemene hooge jaren en ongemakken mij stonden te versellen, en niet zonder reden voorspelde en deden bedugt zijn, dat ik misschien niet zoude in staat wezen, om in een saak van soo veel gewigt en in soo menigvuldige moeyelijke omstandigheden en wijd uyt gestrekte occupatien, te werk te gaan met die vigilantie en assiduiteit, die men mogelijk in vroeger tijd van mij hadde kunnen en mogen verwagten.

Maar niet tegenstaande mijne gedane remonstrantiën, behaagde het evenwel Sijne Doorl. Hoogh. mij bij acte op den 12en Julij 1747 te ordonneren om mij met de meeste spoed te begeven nae Bergen op Zoom, en mij daar benevens te gelijk te committeren, om als generaal en cheff te commanderen over alle de trouppes, steden, forten en plaatsen, van de Schelde af tot aan de Maas, met nog eene bisondere commissie, om ook het commando te voeren over de trouppes binnen Geertruydenbergh en de Clunderd garnizoen houdende.

Ik heb derhalven Hoog Ed. Gestr. Heeren mij selfs niet aangeboden of in deze Post tragten in te dringen, maar voor af te kennen gegeven mijne gebreken en ongemakken, en de toestand waar in ik mij bevond, dog het is er evenwel zoo verre van daan,

dat ik mij daar inne zoude hebben toegegeven of ontzien, dat ik of schoon nietwes van mijne saken gereguleerd of gereedt hebbende, terstond aan de Orders van Sijne Doorl. Hoogh. hebbe gehoorzaamt, en mij op denzelve 12en Julij op reyse begeven nae Bergen op Zoom, met een volkomen bereidwilligheyd en vaste resolutie om het weinige dat van mijne kragten en vermogens nog overig was, met mijn laatste druppel bloed, ten diensten en welwezen van den landen te besteden en op te offeren, en mij met allen ijver zonder eenig menagement van mijn swakke en gebrekkelijke toestand, van mijn pligt zoo veel mijn doenlijk was, te acquitteren in het volbrengen van zoo eene extense en gewigtige commissie, die mij heeft moeten doen bedagt zijn, om niet alleen te zorgen voor het behoud en de deffentie van de eene of andere, maar van alle de Plaatsen en Trouppes tusschen de Maas en de Schelde, om ieder gouverneur of commanderende generaal, ieder in zijne particuliere post, te supiditeren de voorhanden zijnde middelen tot sijne deffentie en soutien, en hunner aller met mijne assistentie te faciliteren, en ook om alle misverstand en differentien tusschen de respective Commandanten voor te komen, en ieder van hun tot het volbrengen van sijn pligt aan te moedigen en des noods soo veel in mij was te houden.

Waar bij ik nog dagelijks ben geaccableerd geworden met verscheide correspondentien en veele brieven, die ik verpligt was, en zonder offentie te geven, niet konde nalaten te beantwoorden.

En ik heb gevolglijk en in consideratie van dat alles mij niet konnen attacheren aan het bizondere en particuliere commando van eene plaats of corps trouppes, soo als ik mede aanstonts nae mijne komste te Bergen op Zoom aan den Gouverneur Prins van Hessen, tot wegneminge van het misnoegen, dat hij scheen te hebben opgevat, hebbe gedeclareerd dat ik eigentlijk was gekomen, om alle misverstand en ongenoegens voor te komen, en om een ieder tot een vigoureuse deffentie en conservatie van de post die hem was toevertrouwt aan te moedigen, dog dat ik niet pretendeerde nog van intentie was hem buyten functie te houden, maar hem het gansche detail van zijn Gouvernement, soo als hij dat

reets in handen hadde te laten, ende zoo ook aan den Prins van Saxen Hilbourghausen dat van de Linie; op welke voet ik in het vervolg altoos hebbe te werk gegaan, en ieder in zijn detail en post met al mijn vermogen geassisteert, en in alles behulpzaam zoeken te zijn; en bij het uytgeven van mijne orders heb ik nog van tijd tot tijd aan ieder van dezelve gesupiditeert, al het geene ik konde bedenken, dat boven en behalven ieders gemaakte dispositie zoude kunnen in het werk gesteld of daar inne behoorde veranderd te worden.

Vertrouwende niet alleen dat, terwijl ik mij dien aangaande al op den 16en Julij bij missive aan Sijne Doorl. Hoogheid hebbe geexpliceerd en kennisse gegeven, dat ik aan den Prins van Hessen als Gouverneur het detail van zijn guarnizoen niet konde ontnemen, sonder dat Sijne Doorl. Hoogh. het zelve heeft geimprobeerd of mij deswegens eenige andere orders gegeven, maar mij op die voet laten continueren, derhalven ook Uw Hoog Ed. Gestr. hetzelve in mij niet zullen condemneren, ende diens volgens van mijn geene verantwoordinge pretenderen van zaken die direct zijn geweest van het bizondere departement van andere, en door mij met kennisse van Sijne Doorl. Hoogh. aan dezelve zijn overgelaten; maar ik flattere mij daar benevens dat Uw Hoog Ed. Gestr. niet zullen toestaan, dat ik geexponneerd worde aan eenigerley procedures, over voorsieningen die men mogte nemen, dat behoord hadde gedaan te worden tot redres en verbeteringe, van het geene men nu van agteren misschien als een fout of nalatigheid komt op te nemen, soo lange als niet bij een poursuite en convictie, van die geene die eene sodanige gesuponneerde fout of nalatigheyd direct zoude begaan hebben, en van welker bizonder departement het zelve was, en ook is gebleven, koomt te blijken en constateert dat in der daat hetzelve een fout of misdaat is geweest; want bij aldien eens die geenen van welker bizonder detail de saken selfs zijn geweest hunne conduittes justificeren en aantonen, dat in het werk selfs geen versuim of misdaat resideerd, hoe zal als dan aan mij te last gelegt, of selfs verdagt kunnen gehouden worden, eenige naelatigheyd in het bevorderen van redres of

correctie van saken, die geen redres of correctie onderhevig waren.

Gelieve Uw Hoog Ed. Gestr. te considireren dat ik van tijd tot tijd, en genoegzaam dagelijks aan Sijne Doorl. Hoogh. schriftelijke kennisse heb gegeven van de toestand der saken en van alles wat er voorviel, en dat ik zoo veel mij mogelijk was, alles met Sijne Doorl. Hoogh. hebbe geconcerteerd, desselfs orders en advisen, waar mede ik mij soo bij missives, als door express afgezondene Adjudanten vereerd vond, sooveel in mij was tragten op te volgen, en de executie daar van, en van alles wat er was te doen, met een onvermoeyden ijver, zonder aanzien van mijne hooge jaaren en ongemakken hebbe behartigt, en daar toe met alle mijne vermogens tragten te contribueren, waar in ik ook het geluk hebbe gehad, zoo veel genoegen te geven aan Sijne Doorl. Hoogh. dat, wanneer ik in de laatste dagen van de Belegeringh van Bergen op Zoom door eene indispositie verzelt met koortsen wierde geincommodeerd, het als doe nog Sijne Doorl. Hoogh. behaagde mij aan te raden, om mij gedeeltelijk van het werk te dechargeren, en het selve meer aan andere over te laten, met deze verdere soo gratieuse uitdrukkingen, dat niet anders als seer voldaan konde zijn van mijne sorgh of aangewende devoiren; waarmede ik vast stelle dat zig zal moeten conformeren een ider die met een onzijdig oogh gelieft nae te gaan, niet alleen het geene men thans van agteren voorgeeft te zijn verzuimt geweest, maar daar benevens ook al het werk dat ik hebbe gedaan.

Doe ik op den 14en Julij 1747 tegens den avond te Bergen op Zoom zijnde aangekomen, die stadt als doen reets formeel was belegerd en zodanig ingesloten, dat verscheide schippers niet durfden ondernemen mij aldaar met hun vaartuyg binnen te brengen, en ik mij aldaar bevond in een plaats, daar ik nooyt te voore hadde gecommandeerd, en waar van mij de Fortificatiën alleen maar theoretisch, en de Environs en Cituatien van buyten in het geheel niet bekend waren, ende die mij door den Vijand belet wierde aan de kant van de attakke van buyten te leren kennen, en alwaar ik nooyt te voren occasie hadde gehad, om met die

van het platte land of van buyten eenige correspondentiën te etabliseren.

Ende dat derhalven men ook op mijne rekeninge niet kan stellen, niet alleen het geene men meent dat voor mijn aankomst van buiten had konnen gedaan worden, maar ook niet het deffect van correspondentie in het Camp van de Belegeraars, waar in selfs den Gouverneur Prins van Hessen Philipsthall, aan wien alles veel meer dan aan mij bekend was, niet nae genoegen heeft konnen reuseren.

Zoude het wijders ook niet eene onvergevelijke temeriteit van mij hebben geweest, indien ik mij hadde willen aanmatigen het bizondere Commando en particuliere detail van een plaats, die mij ten eenemale onbekend was, en het zelve te ontnemen van den Gouverneur, waar aan de sterkte van de stadt en de wijze van deffentie in den grond bekent waren; en ik heb gevolglijk, ook in deze opzigten ten beste van de gemeene saak, het zelve in 't generaal en speciaal ook de wijze van het bezetten der posten en het inlaten van het water in de gragten aan hem moeten overlaten, ende in onse deliberatien daar over en over de middelen van deffentie, aan desselfs advisen en consideratiën in veele opzigten moeten refereren.

Dat ik op den voorsz. 14en Julij des avonds zeer gefatigueerd van de ongemakke van de reyze, (dewijl ik het jagt het geene Sijne Doorl. Hoogh. de goedheyd hadde gehadt mij te bezorgen onder weg had moeten verlaten, en mij van een gemeen vaartuygh van een beurtschipper, die ik bij geval rencontreerden, had moeten bedienen) te Bergen op Zoom zijnde aangekomen, nog op dien selfde nagt de Transchee op verscheide plaatsen nae bij de stadt zijn geopent, waar van mij reets s'anderendaags 's morgens te half vijff het eerste rapport wierd gedaan, en dat ik over sulks geen tijd of gelegenheyd hebbe gehad om te ontdekken waar de vijand zijn Tranchee zoude openen, ende derhalve ook deswegens, onder reverentie, van mij geene verantwoordinge kan gevorderd worden. Ondertusschen twijfele ik geensints of den Gouverneur zal daar omtrent volkomen informatie en voldoende elucidatiën konnen geven.

Dat het aanbelangende de surprise, buyten alle bedenken en seker is, dat den Vijand met geene mogelijkheid tot op de Bastions en Capitale Wal en mogelijk verder heeft konnen indringen, zonder ontdekt te worden, indien die geene die aldaar en in en omtrent het Ravelijn Dedem de wagt hadden en geposeert waren nae behoren, ja selfs maar enigzints hadden gevigileerd, en dat mitsdien sekerlijk die geene die aldaar de wagt hadden, hun pligt niet hebben gedaan, maar zig hebben laten suprenneren, dogh dat ook uit de surprise van die posten niet komt te volgen, dat daarom dezelve niet sterk genoeg zoude zijn bezet geweest, of daar inne meerder manschap hadde moeten gelegt worden, als het welk dan eerst zoude konnen geassumeert worden, indien die posten, soo als ik meer als eens heb doen belasten, allert geweest en tijdige advertentie hadden gegeven, en als dan naar eene betamelijke deffentie waren gerepousseert en over hoop geworpen.

Dat ofschoon ik het particuliere detail van het Gouvernement van Bergen op Zoom aan den Gouverneur Prins van Hessen, en dat van de Linie aan den Prins van Saxen Hilbourghausen, en voorts van ieder plaats of corps aan ieder Commandant daar van hebbe gelaten, ik evenwel van den beginnen af aan en vervolgens tot het einde toe, alles wat mij doenlijk was voorgekomen hebbe tragten bij te brengen en in het werk gesteld, het geene ik maar heb kunnen uytdenken, dat ten diensten van den Landen konde strekken.

Bij mijne aankomst te Bergen op Zoom mankeerde daar verscheyden saken, zonder welke men het niet lang had kunnen houden, en wel voornamentlijk vivres, ammunitie, artillerie bediendens en mineurs, waar in ik niet alleen, soo in den beginne als ook in het vervolg, uytwijsens mijne missives en remonstrantiën aan Sijne Doorl. Hoogh. en de Heeren Gedeputeerden te velde, heb tragten te voorsien, maar ik heb ook sorge gedragen dat aanstonts Commissarissen voor de vivres zijn aangesteld, en voorts ook order gegeven, dat een ieder altoos voor twee dagen moeste voorsien wezen van brood. Het geene van fachines en schanskorven, waar van telkens in de stad gebrek was, uyt de Linie en naderhand

uyt het Camp bij den Oudenbosch konde gefourneerd worden, heb ik in de stad bezorgt.

Uyt de Linie en naderhand uyt het Camp bij den Oudenbosch heb ik ook dagelijks in de stad doen komen pioniers en arbeiders, waar aan aldaar groot gebrek was, en deswegens ook representatien gedaan aan Sijne Doorl. Hoogh., door wiens toedoen vervolgens is uytgekomen de bekende publicatie tot exportatie van de ingesetenen om zig daar toe te laten employeren, waar door evenwel het defect niet is vervuld.

Aan den Gouverneur heb ik al in den beginne geoffreerd, dat als hij geen volk genoeg in de stad hadde, om de soldaten ten minsten twee nagten te laten rusten, ik het mankerende uyt de Linie zoude doen suppleren.

De ammunitie en artillerie die in de Linie, en speciaal tot deffentie van het geattakeerde Fort Rover nodig was, heb ik zoo uyt Bergen op Zoom als ook uyt Steenbergen telkens aldaar doen aankomen.

Aan de Prinsen van Hessen en Saxen-Hilbourghausen heb ik telkens gesupiditeert alles wat ik konde bedenken nodig of dienstig te konnen sijn, en wat zij opgaven te mankeren hun soo veel mogelijk besorgt en doen geworden, en wel speciaal ook dezelve tot het doen van uytvallen en eene vigoureuse deffentie aangemoedigt.

Behalven de dagelijkse deliberatien met den Gouverneur, heb ik ook van tijd tot tijd conferentiën en krijgsraden gehouden met de Generaals, Ingenieurs en Artilleristen, en in swaarwigtige zaken zelver haar lieden schriftelijke consideratien en advizen ingenomen en daar aan behoorlijk gedefereerd; en ook vermits de indispositie van den Prins van Saxen-Hilbourghausen, die al een geruimen tijd heeft geduurd in saken van belang een Generaal uyt de Linie in desselfs plaats ontboden, of wel mij bij hem in de Linie begeven, en aldaar met de aanwezende Generaals geconfereerd.

Ik heb ook van tijd tot tijd geconfereerd, en in alles zoo veel mogelijk communicatief gegaan, met de Heeren Gedeputeerden te velde, en mij verscheide reisen bij dezelve te Tholen en te Steenbergen vervoegd.

Geene gevaren heb ik ontzien, maar door mijn exempel andere tragten aan te moedigen en een ider door beloften en drijgementen en ook door beloningen en straffen tragten tot sijn pligt te brengen en te houden; en ik heb niets nagelaten om in mijne Trouppes te doen herleven die vorige redoutable fermiteit, waar mede zoo menigmaal de hevigste aanvallen en grootste gevaren afgewagt, uytgestaan en te boven gekomen zijn, en in hoe verre ik daar inne hebbe gereuseerd, kunnen de stoute en onvertsaagde ondernemingen bij het doen der kleyne uytvallen, voornamentlijk in het laatste van het Beleg, getuygen.

En om van alles nauwkeurig geinformeerd te zijn, heb ik mij niet alleen dagelijks doen rapport brengen van de Ingenieurs die bij de attakes waren en van den Generaal Majoor du jour, maar ik heb ook telkens mijne Adjudanten gezonden ter plaatsen van de Attakkes en mij door dezelve van alles doen informeren; en zoo dikwils als mij maar de tijd en mijne kragten toelieten heb ik mij in persoon op de plaatse der attakkes begéven, en zoowel in de Linie als in de stad de toestand van alles van naebij bezigtigt en orders gegeven tot reparatie en correctie van de defecten die mij voorkwamen, en boven dat alles heb ik nog speciaal en uytdrukkelijk geordonneerd dat den Generaal Majoor du jour, indien eenig rapport van belang komt, sijn Generaal Adjudant aan mij moest zenden met het zelve rapport schriftelijk, en dat die mij als dan zal opwekken, schoon ik in diepe slaap was, om hetzelve rapport over te leveren.

Eer nog het Corps van den Generaal van Swartzenberg was in den Oudenbosch gearriveerd, en soo ras maar het gebrek der levensmiddelen cesseerden, heb ik reets aan sijne Doorl. Hoogh. geschreven en om meerder Trouppes aangehouden, en ook daar inne gereusseerd, soo als ook bij den Generaal Smitsaard, die mij op mijn versoek de Dragonders van Matha heeft gezonden. Uyt de Linie en het Camp bij Halteren heb ik van het begin af aan, tot soulaas en assistentie van het guarnizoen, niet tegenstaande de swarigheden en klagten, die mij daar tegens voorkwamen, behalven de arbeiders en gevraagde vrijwilligers, en ook behalven ver-

scheide extraordinaire commandes, dagelijks in de werken van de stad doen fourneren eerst 400 grenadiers, vervolgens 700 man, en naderhand 2, 3 en 4 Bataillons of 1000 man; en alle de swarigheden en differenten, die zig telkens daar inne op deden, heb ik nae genoegen van de Prinsen van Hessen en Saxen Hilbourghausen gereguleerd en geschikt.

Nae dat de onderneminge op Wouw was mislukt, heb ik aanstonts 7 Bataillons van het corps van den Generaal Swartzenberg tot versterkinge gekregen, en van de overige heb ik van tijd tot tijd, zoo veel doen komen als maar eenigsints mogelijk was, en selfs soo veel, dat den Generaal Swartzenberg, nae dat hij al bij missive van den 12 Augusty hadden geklaagt dat sijne Infanterie, door het afzenden van de voorn. Bataillons, zeer was verswakt, vervolgens den 15en Augusty mij heeft geschreven, dat sijne Infanterie zoo swak was, dat hij daarmede nauwelijks de posten konde aflossen, en men hem nog daar en boven plaagden om sauveguardes, en hij derhalven zig verpligt vond mij te verzoeken om hem 4 Bataillons te zenden, al waren het maar de sulke die het meesten geleden hadden. Den 17en daar aan volgende heeft hij mij te rugh versogt het Regiment van Smitsaard; bij missive van den 19en heeft hij mij kennisse gegeven, dat den Prins van Hessen aan hem hadde gevraagd ammunitie en hij die had afgezonden.

Op den 23en schrijft hij mij tot antwoord op mijne requisitie om mij nog 3 Bataillons te zenden, dat het wel niet mogelijk was zig van 3 Bataillons te ontdoen, en hij dan ten eenemale geëxponeerd blijve voor de Entreprises van een vijand, die hem in eene marsch konde op het lijf vallen. En wanneer ik bij missive van den 27en Augusty wederom insteerden op het zenden van twee Bataillons, soo heeft hij mij daar op geantwoord, dat als hij mij die moeste zenden, hij dan maar een nationaal Regiment meer overhield, hetwelk niet genoeg was voor de wagten bij de Generaals, Magazijnen en andere nootzakelijke posten, het geene de vreemde Trouppes wijgerde te remplaceren, waar bij hij op het laatste nog voegt, dat hij zig bevind in het grootste ambras van de wereld ter oorzake van de wijnige Infanterie die hij aldaar

hadde, het geene aan den vijand zoude konnen occasie geven tot eene entreprise, indien die van de swakheyd van desselfs corps geinformeerd wierd; waar nae ik evenwel in consideratie van de komste van den Generaal Chanclos met een secours van 15 Oosterrijkse Bataillons en eenige Esquadrons, nog uit den Oudenbosch hebbe doen komen het Regiment van Brakel en het 2e Bataillon van Waldeck, tegens 2 Batailions Bergschotten uyt de Linie, die in de stadt niet wilde dienen en daar om door mij nae het Camp in den Oudenbosch terugh zijn gezonden.

Het corps Trouppes onder den Generaal Chanclos uyt de groote armee nae den Oudenbosch zijnde gezonden, om daar mede van buyten het ontzet te ondernemen, zoo konde het zelve gedurende de deliberatien over de executie van dat projet niet verswakt worden, dewijl hij daar door buyten staat zoude gesteld zijn om het zelve te executeeren; dogh of in het in der daat aan mij kan worden geimputeert dat daar van geen meer versterkinge is gekomen, kan onder anderen hier uyt worden afgenomen, dat wanneer ik op den 8en September aan den Generaal Chanclos schreef, dat de Bataillons in de stadt en Linie dagelijks zoo verswakten, dat ik wel haast versterkinge van Infanterie zoude moeten hebben, gelijk ik reets al diergelijke op denselven en op den 6en te voren aan Sijne Doorl. Hoogh. had geschreven, en dat ik er tot die tijd toe nog niet van had durven spreken, maar als men van buyten nietwes konde ondernemen het dan tijd was om soo te spreken als ik dede, soo heeft hij mij daar op, in plaats van eenig secours te presenteren, den 9en daar aan volgende geantwoord, dat hij niet zoude nalaten mij te informeren van de bewegingen die hij zoude maken, als hij het antwoord van Sijne Doorl. Hoogh. zoude gekregen hebben, zonder ietwes van het zenden van Trouppes te gewagen; en daar op heb ik hem nog denzelfden dag bij missive versogt, om mij dog kennisse te geven indien hij eenige beweginge kwam te maken, nae dat hij de orders van Sijne Doorlugtige Hoogh. zoude ontfangen hebben.

Vervolgens heb ik op den 10en of 11en September nog aan Sijne Doorl. Hoogheyd geschreven te zullen zien hoe veel Infanterie

den Generaal Chanclos mij konde zenden of fourneren, en dat wij zonder dezelve te gronde gingen. Wijders heb ik uyt mijne missive geschreven aan Sijne Doorl. Hoogh. den 12en September bevonden dat den Generaal Chanclos bij mij was geweest en mij wel hadde belooft te zenden twee Oostenrijkse Bataillons en een Wurtzburgs Bataillon, dog uytwijsens mijne missive aan Sijne Doorl. Hoogh. van den 13en September zoo heeft hij evenwel maar alleen het Wurtzburgs Bataillon gezonden, met een bij gevoegde belofte van successivelijk de twee andere mede te zullen zenden.

Daar zijn wijders nog den 15en Sept. op mijne instantie door Sijne Hoogheyds Adjudant Generaal de Malparade uyt den Oudenbosch gekomen 20 man per Bataillon, die in den Oudenbosch waren gebleven bij de Artillerie, met nog een detachement Engelse en Bergschotten; dog volgens mijne missive van den 16en Sept. aan de Heeren Raden van State zijn eerst op dien dag drie Bataillons uyt het Camp van den Oudenbosch op weg geweest nae Bergen op Zoom.

Indien ik niet mijne papieren van den 9en en 10en Sept. af aan en vervolgens bij het overgaan van Bergen op Zoom hadde verloren, zoude ik zekerlijk Uw Hoog Ed. Gestr. hier omtrent nog meerder elucidatie konnen geven; en alle het geene ik daar van heb kunnen naegaan heb ik voornamentlijk dank te weten aan de bisondere goedheyd en gunste die Sijne Doorl. Hoogheyd mij heeft gelieven te bewijzen, met mij te permitteren copiën te mogen nemen van mijne brieven zedert voorsz. 10en Sept. aan Sijne Doorl. Hoogheid geschreven, vertrouwende ondertusschen dat evenwel het hier voor aangehaalde eene overvloedige preuve zal uytleveren, dat de omstandigheden van saken belet hebben het corps van den Generaal Chanclos te verswakken, dat ook het zenden van secours daar van dependeerden en is uytgesteld gebleven tot dat den Generaal Chanclos het antwoord of orders van Sijne Doorl. Hoogh. zoude ontfangen hebben.

En ik laat het wijders aan het doordringend oordeel van Uw Hoog Ed. Gestr., of ik niet zoo veel volk als mogelijk was, ja

genoegzaam alles van het corps bij den Oudenbosch, terwijl den Generaal Swartzenberg aldaar commandeerden, tot versterkinge van de stadt en de Linie heb doen komen, en wijders of het niet tegen alle waarschijnlijkheyd aanloopt, dat daar ik mij en aan den Heere Hertog van Cumberland en aan den Prince Erfstadhouder en ook aan den Generaal Chanclos soo nadrukkelijk hadde geëxpliceerd omtrent de nootsakelijkheyd van een secours en versterkinge van de Infanterie, en daar ik nog den Generaal Adjudant de Malparade expres hadde versogt om uyt den Oudenbosch mij te besorgen versterkinge van Artilleristen en 20 man die van ieder Bataillon aldaar bij de Artillerie waren gebleven, of ik dan nog zoude hebben konnen negligeren eenige presentatiën of eenigerley offertes van versterking.

Ik hoop Uw Hoog Ed. Gestr. met dit Recit aangaande het voorgevallene omtrent het corps Trouppes bij den Oudenbosch, onder de orders eerst van den Generaal Swartzenberg en naderhand van den Generaal Chanclos, niet verveeld maar dezelve daar door in staat gesteld te hebben om nu met sekerheyd te konnen oordelen en buyten alle hisitatie vast stellen, dat ik van dat corps zoo veel Trouppes heb geëmployeerd, als ik daar van op enigerleye wijze heb kunnen nemen of krijgen, en dat het aan mij, die staat maakten dat de twee Oostenrijkse en het Wurtzburgse Bataillons te gelijk zoude inkomen, niet heeft gemankeert, dat er geen meer Trouppes van Oudenbosch bij tijds zijn aangekomen.

Voor zoo veel ik wijders eenige Regimenten gedurende het Belegh van de Stadt van daar hebbe weggezonden, het zelve is niet geschied, dan van de zulke, die door veele dooden, gekwetsen en zieken, zoo veel hadden geleden, dat de fatiges niet langer konde goed maken, en zonder spoedige rekruteringe, geheel zoude zijn te niet geloopen. En ik heb het zelve ten aanzien van onse nationale Regimenten, niet alleen gedaan met voorkennisse, maar ook op speciale permissie van Sijne Doorl. Hoogh., die mij selfs patenten daar toe heeft gezonden; waar mede ik vertrouwe dat alle speculatien hier omtrent komen te cesseren, en daar en boven

heb ik ook nooyt eenig volk, het zij nationaale of vreemden laten vertrekken, ten zij eerst ten minsten het selfde getal anderen in de plaats waren gearriveerd, waar op selfs ten aansien van de vreemde Trouppes expresse order hebbe gesteld, en derhalven heb ik daar inne met alle attentie en omzigtigheyd te werk gegaan.

Voorts hebbe ik ook tegen gehouden en belet, dat de Generaals Philibert en Montigny, niet tegenstaande alle hunne instantiën, zig met de Oostenrijkse en Hanoverse Cavallerie, niet uyt het Camp in de Linie of bij Halteren hebben geretireerd; het geene zekerlijk niet wijnig zoude gecontribueerd hebben, om onse trouppes den moed te doen verliesen.

Ik heb wijders bedagt geweest, dispositiën gemaakt en orders gesteld, op de Retraitte der Trouppes in cas van nood na het eyland Tholen, en de Prins van Saxen Hilbourghausen daartoe door eene schriftelijke getekende dispositie in staat gesteld, en tot dat eynde orders gegeven op de reparatie en in staat stelling van de lange weg of passage nae Tholen; en in het generaal heb ik mij van alle gelegenheden bediend om aan te toonen en aan te dringen de noodsakelijkheyd van het secours van buyten, als het eenig middel tot behoud, waar toe ik ook bij tijds en bij alle gelegenheden, in het bizonder aan den Hertogh van Cumberland, van de progressen van den vijand, en het gevaar waarinne de stad was, heb kennisse gegeven.

Bij het aannaderen der Trouppes onder het geleyden van den Generaal Swartzenberg, heb ik geen moeyte of fatigues ontzien, om met de Heeren Gedeputeerden te Velde, de Prinsen van Hessen en Saxen Hilbourghausen, de Generaal van Burmania en de verdere Generaals te conserteren en te beramen de middelen om den vijand te attakkeren en te verdrijven; waar toe ik mede de nodige dispositie en orders, zoo voor het corps van den Generaal Swartzenberg als voor de Trouppes in de Linie en van de Stadt hebbe gemaakt, en in persoon twee nagten agter een aan het hooft van de Trouppes in de Linie gereed geweest, voor welke onder neminge ik dat Corps niet heb kunnen verswakken, en selfs heb ik op het goedvinden van Sijne Doorl. Hoogh. wederom daar

nae toe moeten zenden drie Bataillons, die mij door den Generaal Swartzenberg op eene abusive explicatie, van het geene ik hem hadde geschreven, waren toegezonden. Vervolgens heb ik bij de aankomst van den Generaal Chanclos, op den 30en Augustus met hem geconfereerd over de mesures die wij moesten nemen, zijnde toen nog het oogmerk, soo van den Hertogh van Cumberland als van den Prince van Oranje, om van buyten ietwes te ondernemen, waar toe ik aan den Generaal Chanclos heb voorgeslagen, om zig te stellen à porté, tot soutien der Ligte Trouppes, en om op alles, inzonderheyd ten aanzien van het terrain, te confereren met den Generaal van Burmania.

Wijders zijn er behalven de Enterprise op Wouw en de verwagte onderneminge van den Generaal Chanclos, nog verscheiden projecten op het tapijt geweest, om den vijand van buyten te ontrusten, en ik heb tot het beramen en reguleren en executeren daar van alles wat van mij konde gevergt worden en mij mogelijk was gecontribueerd.

Tot het belemmeren en ruïneren der vijandelijke convoyen, heb ik niet alleen zoeken gebruyk te maken van de Ligte Trouppes van den Generaal Baronnay, maar heb ook getenteert om het zelve te water aan de kant van de Schelde met ligte schepen te doen. Omtrent de innundatie van den Auvergnepolder, tot dekkinge van het eyland Tholen, heb ik al mede met allen ijver en attentie te werk gegaan, verscheyde conferentien, soo met de Heeren Gedeputeerden te Velde, den Gouverneur, den Generaal Burmania en verscheide anderen gehouden, en daar op orders gesteld, en de nodige voorsieninge gedaan.

Op het behoud van Steenbergen, en op de bewegingen van den vijand nae die kant, heb ik al mede moeten waken; ik heb den Commandant daar van doen adverteren, en hem, toen eene van sijne voorposten wierd geattakeerd, secours bezorgt, en voorts ook ten aanzien van die plaats, verscheide orders gesteld. En volgens goedvinden van Sijne Doorl. Hoogh. heb ik ook Prinseland, tegens het ophalen van Contributiën en Plunderingen door den vijand, gedekt, en dien eynde Trouppes daar nae toegezonden.

Dit alles zoude ik met menigvuldige gevallen en eene menigte speciaal en expres gegeven orders nader konnen bevestigen, dog ik vreese van de attentie van Uw Hoog Ed. Gestr. te veel te vergen, en ik kan niet twijffelen, of dit aangehaalde zal over genoeg zijn tot bewijs, dat, ofschoon ik niet heb konnen overnemen het particuliere commando of detail, of van de Stadt, of van de Linie, ik egter tot deffentie alles hebbe tragten te contribueren, wat mij maar mogelijk is geweest, en dat ik nog daar en boven, uyt hoofde van mijne commissie, als Generaal en Cheff, menigvuldige andere saken ten beste van de gemene saak hebbe verrigt, en mij door geen swarigheden, die mij zoo menigmaal en genoegzaam dagelijks zijn voorgekomen, heb laten afschrikken of abatteren.

Ten aansien van het geene verder in de laatste dagen van het Belegh is voorgevallen, ben ik door het verlies van mijne papieren buyten staat gesteld mij deswegens meerdere bizonderheden te herinneren, en ik ben ook in die tijd door de koorts en mijne indispositie zeer geincomodeerd geweest; doch ik meene evenwel met zekerheyd te kunnen zeggen, dat niemand en vooral niet de Ingenieurs of Officieren van de Artillerie mij hebben geadviseerd of gerapporteert, dat de Bresschen of enige daar van practicabel waren.

Men behoeft voorts maar te reflecteren, hoe veele verscheidene posten, de Bresschen en de Advenuen tot deselve, in het gezigt hadden, en dat bij aldien maar de eene of andere [1]) daar van behoorlijk hadden gevigileerd, als dat met mogelijkheyd geen surprise te wagten was of konde plaats hebben, en dat derhalven de precautiën daar tegens voldoende zijn geweest, vertrouwende dat voor het overige aan mij, die meer dan eens expres heeft doen belasten en aanbevelen, dat een ieder op zijn post allert zoude

[1]) In zijn *Nader antwoord* wijst hij nogmaals op de weinige waakzaamheid: „En bij aldien de geene die daar omtrent in de magt van de surprise de wagt hebben gehad, hun pligt hadden gedaan, of selfs maar eenigzins hadden gevigileerd, soo zoude met geen mogelijkheid eenige surprise of overrompeling hebben kunnen plaats hebben."

wezen, en dat er vlijtig wierde gepatrouilleert, en aangemeld op wat post deze of geene Officier zijn devoir verzuymde, het geene ik nog speciaal bij de order van den 2en September heb aanbevolen, en aan den Gouverneur heb doen aanzeggen, niet kan geimputeert worden, het wandevoir van die geene, die hunne pligt verzuymt hebben.

En wat betreft de preparatien en precautien tot het afwagten en repousseren van eenen storm, en mijne devoiren en sorg die ik daar toe heb aangewend, zoo referere mij tot het geene ik deswegens van tijd tot tijd bij mijne brieven aan Sijne Doorl. Hoogh. heb gemeld, ende zullen de Ingenieurs en Officieren van de Artillerie en diergelijke kundige luyden dien aangaande particulierder elucidatiën kunnen geven.

Wijders is het daar omtrent evident, dat bij aldien de Wagten en Posten, die bij en omtrent de Bresschen zijn gecommandeerd en gesteld geweest door den Gouverneur, aan wien altoos heeft gestaan de bestellinge der Wagten en Posten, zoo wel als het geheele detail en de dispositie van zijn Guarnizoen en van het volk dat ik dagelijks uyt de Linie tot secours in de stad deed komen, vigilant geweest en tijdige advertentie van de aannaderinge en beweginge van den vijand hadde gedaan, als dan den eersten aanval op eene zoo informele en, nae het algemene gevoelen van zoo veel kundige luyden, nog gansch niet practicabele Bresschen, zeer gemakkelijk door het guarnizoen van de stadt, het geene doen nog meer dan uyt negen Bataillons bestond, die nog door 1000 man, met 2 of 3 hoofdofficieren en de nodige officieren, uyt de Linie versterkt waren, had kunnen afgeweerd en de vijand opgehouden worden, ende dat men ondertusschen overvloedige tijd zoude gehad hebben, om uyt de Linie de nodige versterkinge te doen aankomen, behalven dat men dan ook door het water in de gragten te laten lopen, den vijand genoeg zoude kunnen hebben belemmerd, en selfs die geene welke reets de gragten gepasseert waren had kunnen afsnijden, en alzoo het geheele dessein van den vijand verijdelen.

Soo ras als mij door den Collonel Cronstrom (mijn zoon) wierd

kennisse gegeven dat den Generaal Adjudant Nuvenheim van den Generaal du jour hem hadde gezegt, dat den vijand in de stadt was, heb ik terstond mijne Adjudanten, die altijd gereed waren en gedurende het gansche Belegh niet uyt hare kleederen zijn geweest, uitgezonden; die zoo veel volk als zij krijgen konde bij een verzameld hebbende, daar mede den vijand, die reets tot bij mijn quartier was geavanceerd, wel hebben van daar terug gedreven; en ik heb mij, zoo ras mij heb kunnen aankleeden, ook op straat begeven om selfs present te zijn en in persoon alles tot repousseringe van den vijand bij te brengen, dogh ziende dat mijne wakkere Adjudanten, waar van twee zijn dood geschoten en een swaar gekwetst, met hun bijhebbende volk, wederom sterk terugh gedreven wierden, en dat den vijand hoe langer hoe sterker wierd, en ten eenemale de overhand kreeg, en considerende dat er in de stadt niets altoos meer aan te doen was, ende het te laat was om Trouppes af te wagten uyt de Linie, die geattakeerd zijnde en geforceerd wordende de Retraitte van het geheele guarnizoen zoude afgesneden zijn geworden, en ik aldaar van geen de minste dienst weesen konde, en dat ik volgens mijne commissie als Generaal en Cheff ook verpligt was sorge te dragen over de Trouppes in de Linie, voor de conservatie van Zeland en voor de versekeringe en bezettinge van Steenbergen en andere plaatsen, en ook voor de Trouppes bij den Oudenbosch, soo heeft men mij, doe de vijand weer tot omtrent een pistoolschoot bij mij, en de Prins van Hessen, die ik op de straat ontmoete, was genaderd, op een paard geholpen dat mij gebragt was, en hebbe toe(n) aan den Prins van Hessen, die mij vroeg welke orders ik hem hadde te geven, in substantie gezegd, dat hij moeste zien het guarnizoen te sauveren, en dat zoo hij konde, met een appel te laten slaan, de massacre te doen ophouden, ik geen ander middel wist te bedenken, hij dat konde doen.

Waar op ik eindelijk heel langsaam uyt stads poort ben gereden nae den Prins van Saxen Hilbourghausen, die ik reets aanstonts, na dat ik van den allarm had kennis bekomen, door een Housaar, en nog naderhand door een van mijne Adjudanten, had laten

kennis geven; alwaar den Prins van Hessen kort daar nae mede is aangekomen, terwijl ik bezig was een biljet te schrijven op een trom aan den Generaal Chanclos, en van waar ik vervolgens, nae het maken van de nodige dispositiën tot de Retraitte, en nae het afzenden van ses Bataillons nae Tholen, en nae de Trouppes zoo uyt de stadt als Linie, bij de molen van Halteren te hebben afgewagt, en zien defileren, vervolgens met de arriere guarde ben gemarcheerd nae Steenbergen. Waar van daan ik aan Sijne Doorl. Hoogh. per expresse, gelijk ook aan Haar Hoog en Edel Mogende bij missive hebbe kennisse gegeven van het verlies van Bergen op Zoom.

Steenbergen met het nodige guarnisoen voorzien hebbende, soo heb ik mij met de overige Trouppes van daar over het Stoutersgat, geconjugeerd met de Armee bij den Oudenbosch.

Waar van ik heb vermeind, dat ik om mijne commissie als Generaal en Cheff, die Sijne Doorl. Hoogh. mij hadde gegeven, te doen respecteren en aan desselfs intentie te voldoen het commando heb op mij moeten nemen, het geene mij ook door den Generaal Chanclos is overgegeven; alwaar mijne indispositie soo sterk is toegenomen, dat ik Sijne Doorl. Hoogh. heb moeten versoeken om mij van het commando te ontheffen en mij verlof te geven, om mij te retireren, het geene ik vervolgens op de aankomste van den Veldmarschal Graaff van Batthiany hebbe geobtineerd. Al hoewel nu Hoog Ed. Gestr. Heeren, tot nu toe om reets geallegeerde redenen, bij mij niet heeft konnen getreden worden in een particuliere beantwoordinge van ieder Articul die mij is voorgehouden, nog ook tot eene nadere explicatie van het geene ik daar op heb geantwoord, het geene ik als nog betuyge mij ondoenlijk te zijn geweest, soo kan ik egter niet twijffelen of dit kort en generaal detail (het welke ik als een Officier van Eer betuyge na Waarheyd aan Uw Hoog Ed. Gestr. te hebben gedaan, en het geene ik mits dese met mijne ondertekeninge bevestige, en om het welke nader en omstandiger te doen blijken, ik geene swarigheyd make, aan Uw Hoog Ed. Gestr. des gerequireerd, op order en met goedvinden van Sijne Doorl. Hoogh. den Heere

Prince Erff-Stadhouder, te exhiberen copije authentiek van de papieren, die mij gediend hebben, om mij dit alles in mijn geheugen te herinneren) sal aan Uw Hoog Ed. Gestr. dienen tot nadere informatie en elucidatie ten aansien van verschillende vragen, die mij bij het verhoor zijn voorgekomen, bereid zijnde om des niet te min op alle dezelve Uw Hoog Ed. Gestr. nader en van point tot point schriftelijke informatie en elucidatie te geven, en ook het geene niet omstandig of klaar genoeg in mijne antwoorden zoude mogen voorkomen, ten genoege van Uw Hoog Ed. Gestr. te expliceren en op te helderen, naa dat Uw Hoog Ed. Gestr. mij de Copie van her een en ander zullen hebben gelieven te accorderen en te doen geworden; welk versoek ik als nog de vrijheyd neem te reïtereren, soo als ik breeder bij mijn antwoord op de laatste vrage heb voorgedragen.

Vertrouwende intusschen dat ik het selfs alleen op dese generale preuves gerustelijk zoude mogen laten aan het oordeel van Uw Hoog Ed. Gestr. of niet in al mijn doen, wel verre van eenige onagtzaamheyd, lafhartigheyd of onverschilligheid, en veel min van eenige schijn van kwade wil, koomt door te stralen zoo veel ijver, attentie en assiduiteit als men in sulke facheuse omstandigheden van een goed en ervaren Generaal zoude konnen vergen, en of men in sulke epineuse omstandigheden, voor al voor een man van mijne hooge jaaren, verseld met verscheide seer lastige ongemakken, wel meer, ja selfs wel ook soo veel als ik bij continuatie hebbe gedaan, zoude konnen of mogen pretendeeren of verwagten.

's Gravenhage den 10en Februarij 1749.

(Get.) J. Cronstrom.

Ik ben in mijn conscientie ten volle overtuygt en volkomen versekert, dat ik, trouw en ijverig dinaar dezer landen, als een braaff soldaat en goed generaal onophoudelijk en dag en nagt in alles mijn uytterste devoir tot behoudenisse van een soo importante Fortres hebbe gedaan, en ik niet weet wat mij is te voor gekomen hebbe verzuymt of naegelaten, waar om ik mij niet hebben kunnen

dispenseren Uw Hoog Ed. Gestr. bij mijne op den 10en Februarij laatstleden overgegeven Memorie in het generaal van de omstandigheden, waar in ik mij hebbe bevonden, een waaragtig en eenvoudig Relaas te doen en de saken voor te stellen, soo als het in der daat daar mede is gelegen geweest, niet zoozeer tot mijne deffentie, want niets verzuymt hebbende, en selfs niet wetende welke eygentlijke de tegens mij zijnde pointen van de accusatiën zijn, soo hebbe ik mij niet gevonden in het geval of noodzakelijkheid om mij te deffenderen, maar voornamentlijk om Uw Hoog Ed. Gestr. soo veel ik konde en mijn geheugen mij toeliet te geven alle mogelijke Informatien en elucidatiën; en het is geweest met dat oogmerk en die intentie, dat ik bij dezelve Memorie hebbe gedeclareerd aan Uw Hoog Ed. Gestr., op order en met goedvinden van Sijne Doorl. Hoogheyd, te exhiberen copie authentik niet van eenige bescheiden, die ik meende tot bewijs van mijne gemaakte positivens te kunnen dienen, maar van de papieren die mij gediend hebben, om mij decontenue van die Memorie in mijn geheugen te herinneren, vertrouwende daar benevens dat Uw Hoog Ed. Gestr. een Officier, die zig altoos heeft geapliceerd, om met eer en distinctie te dienen, en aan wien door Sijne Doorl. Hoogh. eene zoo importante poste is opgedragen en toe vertrouwt, wel willen geloof geven in het geene aan Uw Hoog Ed. Gestr. is voorgedragen, niet zoo zeer tot mijne deffentie als wel bij forme van relaas van het voorgevallene.

Ondertusschen houde ik mij versekerd, dat Uw Hoog Ed. Gestr. considereerende niet alleen de wijze en omstandigheden hoedanig mij het Commando en Cheff is opgedragen, en hoe ik daar toe ben gepersuadeerd, waar van ik vast stelle Uw Hoog Ed. Gestr. reets ten volle van zijn geïnformeerd, maar daar benevens ook hoe sensibel het moet wezen aan een Officier van Eer in sijn grijze ouderdom, nae een soo langdurigen en getrouwen dienste, voor de geheele wereld te zijn verdagt gemaakt, wegens sijne conduittes in een post en omstandigheyd, daar niemand zoude hebben konnen te werk gaan met een cordater resolutie, om alle zijne vermogens en goed en bloed, zonder aansien van eenigerley gevaren of moey-

lijkheden, tot dienste en nutte van den Landen op te offeren, en waar inne een ander wel gelukkiger, dog geensints ijveriger, werkzamer, standvastiger en onverschrokkelijker hadde kunnen zijn, en dat Uw Hoog Ed. Gestr. daar bij al mede klaarlijk hebben gezien, dat ik geen de minste reproches en veel minder, met respect gezegt, eene zoo eclatante prostitutie heb gemeriteert, vervolgens selfs tot Eer van de Justitie en volstrekt nootsakelijk zullen oordelen, dat ik voor de geheele wereld op een significante en satisfactoire wijze in mijn Eer en versproken Reputatie worden bevestigt, ten einden alzoo te doen cesseren en vervallen alle hatelijke prejuges, die men agter mijn rugh het gemeen heeft weten in te boezemen, en ook bij vele heeft weten in te prenten, waar aan ik mij te vooren, vertrouwende op mijn zuiver gewisse, niet veel hebbe laten gelegen leggen, dog die mij thans niet meer onverschillig konnen zijn, en dat derhalven Uw Hoog Ed. Gestr. niet alleen zullen verklaren in mijne gegevene informatiën en elucidatiën volkomen genoegen te nemen, ende bevonden te hebben dat mijne conduittes geene de minste Reproches onderhevig zijn, maar voorts ook in dese saak verder soodanig gelieven te resolveren en disponeren, als deselve nae hunne hooge wijsheyd zullen oordelen te behoren.

In welke verwagtinge ik dan besluyte deese mijne schriftelijke antwoorden, waar inne, volgens Uw Hoog Ed. Gestr. requisitie bij derselver resolutie van den 17 Februarij 1747, alles zoo veel mijn is doenlijk geweest heb tragten bij te brengen, het geene mijn is voorgekomen te kunnen dienen tot illucidatie en nader informatie van Uw Hoog Ed. Gestr., en voorts tot explicatie en ophelderingen van mijne mondelinge gedane antwoorden.

'S Gravenhage den 3 Maart 1749.

(Get.) I. Cronstrom.

OUDHEIDKUNDE.

„JOURNAL OF DAGVERHAAL

VAN EEN PLAISIR REISJE, VAN GRONINGEN NA KLEEF, IN 1740 DOOR
P. MUNTINGHE J. U. D., A. H. W. DE VRIESE J. U. D.,
M. VAN BOLHUIS ADVOCAAT EN MIJ
THEODORUS BECKERING J. U. D." ENZ. [1])

Door de poort an de Waal binnen de stadt komende, wierden onze namen door den officier, die aldaar de wagt had opgeteikent, gelijk geschiet in alle boven guarnisoenen; gingen een hogen straat op na de merkt, volgende de knegt met den wagen agter ons an, en namen ons logement in den heerlijken herberg aldaar in den Zwaan, schuins tegen over den hooftwagt, bij mons^r Halfman.

Om onze tijd in deze vermakelijke stadt der Batavieren met ledig zitten niet onnut te passeren, gingen anstons een tour doen na het beruchte Belvidere, een hoog gebouw of toren van de oude vesten, an de oostzijde van de stadt gelegen, digt an de Waal. Diverteerden ons hier onder 't faveur van een glaasje Rhijnsche wijn en bronwater, met het overheerlijk gezigt van boven, over de Waalstroom, en deszelfs kronkelen eenige mijlen verre, over de Betuwe op de torens van Arnhem, beneffens het blauwe Elterengebergte met deszelfs clooster, de bosschen, dorpen en gehugten in den omleggende landstreeke, als meede over de stadt en deszelfs treffelijke fortificatiewerken, dit alles deed zig op het angenaamste voor onze oogen op, waardoor als verrukt stonden. Dit gezigt is de oorzaak geweest, waarom de regenten der stadt dezen ouden toren hebben laten repareren, en deszelfs bovenste vertrek sindelijk meubileren, zo voor haar zelfs als voor de vreemdelingen, om zig van hier met dit angenaam gezigte te konnen verlustigen. Den

---

[1]) Vervolg van Nav. XLV, blz. 512.

vallenden avond ons dezen charmanten uitkijk niet langer gunnende, keerden van daar langs den Waal na ons logement terug, onder het gezelschap van den heer Woerdenbach, drost van Lit in de meijerije van 's Hertogen Bosch, die ons de eer andede dien avond met ons te eeten an de gemeene tafel, in het gezelschap van eenige officieren van het guarnisoen, met haar vrouwen.

Na de maaltijd onze nagtrust willende neemen op een bovenzaal, wierden daarvan gedeverteert door het muzijk van een baal, hetwelk een officier van het guarnisoen gaf an eenige heeren en dames van Utrecht en deze stadt, in de kamer vlak onder de onze, zodat niet voor laat in de nagt in slaap vielen. 's anderen daags

Sondagh den 17. 's morgens na een kopje koffi gedronken te hebben met den heer Overste van Schoonenburgh, gingen na de groote of St. Stevenskerk, hoorden den predikant en bezagen de kerk; is geboudt in het jaar 1272 groot en ruim met twee ommegangen, en nog in een goeden staat; pronkt an de Westzijde met een hogen vierkanten toorn van gebakken en hartsteen opgemetzelt; in het jaar 1429 raakte dezelve in de brand, waardoor de seven grote klokken, die er in hongen, smolten, welkers grootste de Nijmegers zeggen, dat twalf mannen an een ronde tafel zittende, onder zig, binnen boords konde bergen, en van geluid haars gelijken niet hadde.

Keerden van hier terug, over de merkt voorbij ons logement, om het Stadshuis in ogenschijn te neemen: bevonden het een ouderwets gebouw van hartsteen opgezet, pronkende tusschen de vensteren van den eersten etage met de standbeelden van de Keizeren en Vorsten, die voormaals deze stadt met herbouwen en vrieheden vereert hebben. Had meede een cierlijke hogen stoep van dezelfde steen, welkers leuninge bralde met agt leuwen op kleine pijlaartjes, hebbende wapenschilden in de poten vast; de poord of groote deur is van boven meede voorzien met twee beelden, waartusschen men deze woorden leest:

Videte quid faciatis: non enim hominis exercetis judicium, sed domini; et quodcunque judicaveritis, in vos redundabit. Sit timor Domini vobiscum et cum diligentia cuncta facite: non est

enim apud Dominum Deum nostrum iniquitas, nec personarum exceptio. 2 Paralipom. 19 vs. 6. 7 en ander zijd van de deur op een steen :

Diligite justitiam qui judicatis terram.

Wij langs voors. trap door de deur ingaande, kwamen direct in een groot en lang ruim, in welkers eind an de regterhand den vierschaar pronkte; boven de plaatz van den President stondt de Geregtigheid, waaronder deze woorden waren:

Utramque partem audite.

Hier tegenover an de ander zijde van dit ruim stond boven een deur het standbeeld van Keizer Karel V, in zijn Rijksgewaad; in het midden tegen de muur stond een treffelijk konststuk, zijnde een horologe, gemaakt na het model van de stadstoren, hetzelve pronkte met een klokspel, dat alle uiren, half uiren en quartiers speelde, en was voorzien met een maandwijzer, dagwijzer, maanwijzer, de twalf zodiakstekens, alle heilige dagen en een eeuwigdurende almanak; daarenboven verschafte dit uirwerk in alle benedenvertrekken boven de deur een uirwijzer, zijnde op een konstige manier door lange dunne ijzeren spillen met raadjes, aldus gepractiseert. An de linkerzijde van dit horologe hong an de muur een groot schilderije, waarin een remarquabel trouwgeval afgebeeld stond door agt personen, zijnde een zittende vrouw, die een oude paij met zijn hooft in haar schoot had leggen, de eerste geel en den ander rood gekleed, daar an stonden twee oude mannen dog jonger als den leggende, mede in het rood, vervolgens twee nog jonger, in het groen en eindelijk twee jongens in witt gekleed; boven ijder paar stond een versje. Dit taafreel word genoemd het Nijmeegsch Raadsel, zijnde de uitlegging daarvan in het schilderije meede begrepen, met groote letters onder de beeltjes gescreven staande, gelijk alles uit nevensgaande afbeeldsel beter kan gezien worden.

Traden van hier in de scheepenskamer, alwaar het stamboek van de Hertogen van Gelre, in een houten kasje stondt, als meede daar tegenover, in een ander kasje met glasen, ses groote twee snijdende swaarden, waarvan het grootste, met drie sterretjes an

de punt gemerkt, het origineele slagtmes was, daarmede den wreeden duc d'Alba, in het jaar 1568 tot Brussel, de twee martelaren van staat, de Graven van Egmond en Hoorn, heeft laten onthoofden; van welk treurgeval Cl. Bruin in zijn Kleefsche en Zuid Hollandsche Arcadia zig aldus laat horen:

Wat swaarden blinken daar vol luister in mijn oog?
Het eene heeft gedient in Alvaas wreede tijden,
Om Hoorne en Egmond wreed de halsaar af te snijden:
Die Zuilen van het Rijk, die Helden kloek van moed,
Bezegelden de trouw met hun doorlugtig bloed,
Twee schoone paarlen aan de kroon van Flips de tweede.

Behalve deze lagen nog ses andere swaarden op latwerk an de muur boven malkanderen, zijnde bijkans seven voeten lang, welke eertijds de Graven van Holland en Gelderland pleegden te voeren, waarmeede men haar nog in de plaaten van de Nederlandsche geschiedenissen ziet uitgebeeld, op dezelve met den eenen hand leunende.

De Borgemeesterskamer was nieuws sindelijk behangen en met een moderne schoorsteen verciert, waarin een langwerpig schilderije pronkte, verbeeldende de bestieringe der Regeringe. Hier door gaande, kwamen langs een breede trap (an de eene kand in de muur met oude Romeinsche inscriptien bemetzelt, die hier en daar in de stadt opgedolven waren) op de tweede verdiepinge, in de Raadkamer, zijnde de vergaderplaats van het Quartier van Nijmegen. Boven deszelfs deur las men van buiten dit tijdvers:

A° 1248 CæsarIs assertor BataVIs otho tertIVs
aVrI
PIgnVs Vt eXpensI NVMagI Regna
re CepIt.

Slaande op de schilderije in de schoorsteen, alwaar Keizer Karel V, het Quartier van Nijmegen, transporteerde, an Otto de derde van Gelre.

Tegen deze over was de kamer, daar het Quartier van Zutphen doorgaans haare vergadering hield; van buiten boven de deur stonden deze volgende tijdversen:

A⁰ 1078. QVæ VIDVo pro Dote fVIt ZVtphanIa
geLro
1105. Parta PatrI ProLIs Letho est DeIn traDIta
FratrI.

zijnde deze historie in de schoorsteen geschildert door P. Palamedes. 1662. Van binnen boven de deur hong een schilderije, verbeeldende Koning David op de harp spelende, waar 25000 guldens voor geboden was, zijnde mijns bedunkens nog minder waard, als de Uil een pond groot. Uit deze kamer voorbij den trap na agteren gaande, kwamen in de groote Landschapskamer, alwaar het Quartier van de Veluwe gewoon was te vergaderen. Boven de deur van buiten leesden wij weder dit tijdvers:

A⁰ 1094 eXtera Regna petens syrIæ renVente
Patrono
FeVDa resIgnaVit VeLVæ Gothofre-
DVs Othon I.

en deszelfs historie in de schoorsteen geschildert. Deze saal wierde meest genoemd de Treveskamer, omdat in het jaar 1678 de Nijmeegse Vreede, na een langduirigen handeling in dezelve gesloten is, hangende de pourtraiten van de principaalste mediateurs en ambassadeurs, die deze vreede gemaakt ende gesloten hebben, in de kamer om; als die van den heer Haren, wegens den staat; de bisschop van Gurk en den heer Straatman, wegens den Keizer; de Maarschalk van Estrades, wegens Vrankrijk; Don Pedro Roquillo, wegens Spanje: den heer Bevilaqua als mediateur van de Paus; de Milords Temple en Jenkins, als mediateurs wegens Engeland; hebbende Temple deze woorden onder hem:

Servare modum
Finemque tueri
Naturamque sequi.

Boven de deur hong meede het kniestuk van de tegenwoordige Prins van Orange en Nassau, onzen Stadhouder etc.: in zijn riddergewaad, magnifijq door van Dijk geschildert, in het langwerpig vierkand.

Gingen vervolgens den trap weder af na buiten toe, en namen onzen cours, om verders onzen nieuwsgierigheid te voldoen, door de burgtpoort, langs het Kalver- of Kelfkesbos, na het oude hof, het Valkhof genaamt, waarop den heer Burggraaf van Lijnden, thans met zijn gevolg, zijn verblijf houd. Dit oud en wijd uitgestrekt gevaarte, gegrondvest op een hoogte in het oosten van de stadt, alwaar den Hunner- of Hoenderberg an de Waal eindigt; is in zeer oude tijden geweest een sterkte of kasteel op zig zelfs, om het omleggende land in toom te houden, en naderhand strekte tot defensie van de stadt an hetzelve vastgehegt: zoude na voorgeeven van veele gesticht zijn door Julius Cæsar of wel Drusus Germanicus, stiefzoon van Keizer Augustus en opperveldheer der Romeinen, die dieper in deze landen, dan den eersten, ingedrongen is geweest, van waar nog hier en daar voetsporen in den Nederlanden hedendaags overig zijn, als de Fossa Drusiana, van hier niet verre gelegen, en meer andere. De alverwoestende Normannen dezen vesting mede bijna geruineert hebbende, heeft Keizer Frederik Barbarossa, ontrent het jaar 1153, dezelve weder opgeregt en vernieuwt, gelijk consteert uit een oude Latijnsche inscriptie, voor lange jaren in St. Stevenskerk gevonden, op een serk uitgehouwen. An de voet van den berg dezes kasteels, in de rivier de Waal, wanneer de Oostewind het water heel laag heeft afgedreven, vind men dikwijls nog Romeinsche antiquiteiten, als beertjes, urnae, onderaardsche vloeren, verscheiden maakzels van ringen en gespen; ook gouden, zilveren, loden en koperen penningen, waar onder gekartelde of Nummi Serrati, pronkende met de borstbeelden en namen van de Roomsche Keizers Octavianus en Claudius.

Wij door een oude poord in dezen Burgd binnentreedende, kwamen op een groote ruime plaats, hebbende an de regter en linker hand, de hooge dubbelde muur, die in de ronte het geheele kasteel omringdt, hier en daar doorschoten zijnde van de Franschen in het troubeljaar 1672. Regt uit zag men, ter zijden de woninge van de bedienden des Burggraafs, een oude heidensche Tempel, nog goed in ordre, opgemetzeld in de ronte van tufsteen, twee

verdiepingen hoog en boven spits toelopende, was van binnen zeer aardig dog anticq rondom met wit bepleisterde kantige pijlaartjes voorzien; dienide tegenwoordig tot een bewaarplaats van vette Luiksche kolen voor den burggraaf. Verders deed zig hier op den oudsten en hoogsten toren van het kasteel, geheel gebouwd van twee voeten lange en een half voet dikke tufsteenen. Wij onder deszelfs verwulfzel gaande, beschouden aldaar nog reliquien van een Romeinsche gevankenisse; gingen van hier door een poord en kwamen op de tweede of binnenplaats, alwaar twee heidensche kapellen boven malkanderen waren, die wegens haar overdik muurwerk van tufsteen en grootsheid van bouordre, overtuigende blijken van oudheid zijn. In de bovenste komende, bevonden dezelve met wit bepleisterde pijlaren rondom bezet; en zoude bij ouds Dis Manibus toegewijd, en naderhand door Keizer Karel de Groote en Paus Leo tot de Christelijke godsdienst ingewijd zijn geweest; dog is tegenwoordig geapproprieert tot een keuken. Klommen vervolgens langs eenige honderden trappen, tot boven op voorsc: hoogen toren, vanwaar nog schoonder gezigt over het omleggende land hadden, als van het Belvidere, door dien vlak over hetzelve konden heen zien, en de situatie van de stadt langs de Waal beter beschouwen; maar stonden hier zo sindelijk niet, dewijl ons in een morsigen wandeling moesten behelpen. Van hier afkomende, bezagen de vertrekken van den Burggraaf, die moderne betimmert en gemeubileert waren, en begaven ons voorts langs dezelfde weg, daar in gekomen waren, weder buiten het kasteel en na ons logement te rugge. Na gehoudene breede raad wat weg men nu zoude kiezen na Kleef, den hogen weg over de Mokerheijde en door Kranenborgh, dan liever de lagen kleiweg, wierde eindelijk door mediatie van den Castelein geresolveert de laatste als toen de beste te verkiezen; reeden 's middaags te twalf uir, door den Hertogspoord, an de voet van het Belvidere gelegen, uit Nijmegen. kwamen buiten de vestingwerken, voort op den Waaldijk na het kasteel den Ooij leidende, dog dit den onregten weg zijnde, moesten weer dwers van den dijk, en meer regs af den lagen weg houden, waarop door hulp van een voerman en een ruiter, die

casueel hier praesent, weer te regt kwamen. Passeerden te half een van verre het dorpje Ubbergen op een hoogte an de voet van den Hoenderberg gelegen, beneffens het pragtige nieuws geboude Heerenhuis van den Baron van Welderen, en kwamen quartier voor een in het dorp Persingen, hielden alhier de maaltijd in den herberg den bonten Os. Niet verre van daar zagen de overblijfselen van het huis te Persingen, zijnde in oude tijden een groot slot, met sterke vestingwerken voorzien geweest, hetzelve is in den jare 1505 den heer Hendrik van Apeltern afgenomen door Hertog Karel van Gelre, dog hij gaf het voort daar na den eijgenaar wederom met beding, dat rondom de werken geslegt hebbende, maar alleen het bloote slot behouden, en na zijn welgevallen weder zoude laten opbouwen. Dog het is naderhand in het jaar 1507 van de Kleefschen geheel geruineert en omvergehaalt, latende alleen een hoekje staan, zijnde een huisje, bewoond door een man van het dorp, waarvan ik, terwijl mijn reiscompagnons een pijp tabak rookten, meede een afteekening maakte, zo als men het tegenwoordig, van den herberg af over het groene land is ziende. Gingen te half drie weder opzitten en arriveerden quartier voor drie uur, langs den dijk van den ouden Waal, door een hek of paal dwers over de weg heen, in het land van Kleef, en voort daarna in het dorp Zeselijk, alwaar twee stuivers swijgende tol betaalden. Passeerden quartier voor vier het oude kasteel Gruenzeel, hetzelve an de linkerhand latende leggen en van verre het steedje Kranenbrorgh an de regterhand, als meede voort daarna het groote kasteel Zellem. De kleiweg hier heel oneffen zijnde, zo dat door het stoten van de wagen de ribben ons bijna over malkanderen schoten, resolveerden een stuk weegs te voet te gaan, dog deze onderdanen door de menigte harde kleiklonten en rillen angezet, begosten te revolteren, waardoor genoodzaakt wierden, weder op te klimmen. Reden vervolgens vlak an den toren van het

Persingen.

dorpje Meer langs, alwaar ons een troup paapsche vrouluiden ontmoete, die te Kranenborg ter kerk geweest hadden, zig wakker verwonderende over onze kleine en ligte wagen, en hoe dezelve nog vijf personen dragen konde, hebbende zonder twyffel noijt geen ander voiture gezien, als haar hi ha hotte karren, verciert met zeils over koepels gespannen, tot een verdekzel dienende. Dronken te half 5 in het dorp Donsbrugge, voor de herberg een glaasje Kleefsche mol op de wagen, en kwamen voort daarna door een grooten houten poort in den Kleefschen Diergaarden, den grooten wildbaan van den Koningh van Pruissen. Bij het inrijden gaven een foitje aan de vrouw, die ons de deuren opende en waarschoude de poort met de wagen niet te raken, zijnde vier en twintig stuivers brauk (Hollands) boven de Konings breuk zo jemand tegen dezelve anrijd. Hadden hier an de regterhand van de weg hoge bergen met bosschen bezet, en an de linker schone eftene groene weijden, waarin de herten in menigte zagen grasen. Passeerden vervolgens van verre het nieuw kasteel den Ooijenberg, leggende even buiten den diergaarden, en kwamen voorbij den ijzeren man of Sprong van Prins Maurits, bij het huis van den jagermeester door een gelijke poort weder buiten den diergaarden. Reden vervolgens door een grote laan van lindebomen tot an de stadt Kleef, alwaar te half ses door den Cavarhijnsche poort gelukkig
Kleef. arriveerden, wierden an dezelve door den poortwagter gevraagt of ook contrabande waren bij ons hadden? Dog neen geantwoord hebbende, liet ons passeren. Namen den intrek in het Heerenlogement, tegenover de gereformeerde kerk, bij monsieur Iosent, die ons door den overste Schonenburgh tot Nijmegen gerecommendeert was, gelijk wij dezelve ook zeer goed bevonden.

Na ons een weinig genettoijeert te hebben, gingen een tour doen buiten de stadt, door den Haagschen Poort, na den Kleefschen lindeboom, langs een magnifique allee van

lindebomen. Dog daar komende zagen niet anders als een middelmatige lindeboom, dewijl de groote eenige jaren van te voren door de felle koude was uitgegaan, deze jonge was op dezelfde manier geschoren als de oude geweest was. Keerden van daar terug, en kwamen door een groote laan, digte an de stad langs, hebbende an weerkanten hoven van de borgers, regt op het huis van den Praesident van het Hofgerigt an, hetwelk door Prins Maurits, toen hier stadhouder was, is gesticht en heerlijk opgehaalt van sark met engelsche glasen; pronkt van agteren langs de gemeene weg van Santen en Wezel met hoge en dikke muuren; van hier kwamen door de Nassausche poort weder in de stadt, nemende voorts onze cours na het Koninglijke slot. Dit overoud sterk en ruim gesticht is gelegen in het vierkand op het hoogste van de stadt, den Hertenberg genaamt, bestaande uit verscheiden hoge en sware vierkante torens, die door groote gebouwen aneen gehegt zijn, waarvan Julius Caesar gezegt word eerst gebouwd te hebben den quartiertoren zijnde den zuidewesten hoek, en van daar tot an den tegenwoordigen zwaren toren. An de fondamenten van dezen ouden hoektoren heeft Prins Maurits een menigte Romeinsche antiquiteiten gevonden, waar onder urnae van allerhande fatzoenen, alsmede een steen met deze inscriptie:

LEG. VI. VIC. P. F.
JUL. MAX.

De koningh van Pruissen wanneer zig in deze stad ophoud, dient dit kasteel tot zijn verblijfplaatz. Wij kwamen in hetzelve door een groote ouderwetze poort, over een binnenplaats, rondsom met een galderije van hardsteenen pijlaren omvangen, waaronder een die boven andere glad was, welke gezegt wierde glad geschuirt te zijn door de oude toverhexen de witte wijven, waarvan Picard in zijn antiquiteiten van Drenth rare historien verhaald. In de groote roijale salen, eetkamers en kabinetten was behalven de antique boukunde niets merkwaardigs, dewijl de beste meubelen door den onlangs overleden koning van daar na Berlin zijn gevoert, hebbende hier niets overgelaten als wat oude prullen van ledi-

kanten, stoelen, tapijten, en andere bagatelles. Kwamen onder den Zwanentoren in een groote vierkante verwulfte saal, die volgens het zeggen van de meid, die ons geleide, dit bezonders hadde, dat, wanneer twee menschen ijder in een hoek van dezelve standen, met de ruggen na elkander toegekeert, zij beide onder haar zagt praten en malkander verstaan konden, zonder dat degeene die midden op de vloer was, daar van een woord onderscheiden konde horen. Dog wij konden hiervan de proef niet nemen, dewijl de kamer toen met tapijten en andere oude snaren behangen was, hetwelk de klank beletteden. An deze kamer was het groote eetsaal van den koning, vanwaar men van boven, als in een diepe valeij, een weergalosen en overheerlijk gezigte heeft over het schoon wijtuitgestrekte omleggende landt, waarin zig tusschen angename bosschen en rivieren opdoen een groot getal steden, kastelen en dorpen, waaronder het nieuwe Griethuisen (een stadje dat voor eenige jaren ten eenemaal is afgebrand en weder opgebouwd) Emmerick, Rees, Wezel, Santen, Griet en meer andere, beneffens het hoge Elterengebergte met deszelfs klooster. Vervolgens, nog door een lengte van groote kamers en andere vertrekken van weinig belang passerende, klommen langs eenige honderden trappen, tot boven in het spits van den zwaren toren, hetwelk pronkte met een koper vergulde zwaan, in plaats van een weerhaan. Hadden van hier doordien hoger waren, het bovengemelte heerlijk gezigte nog veel schoonder, telden een groot getal steden, die wij als voor ons zagen, en wel na voorgeven op een getal van vier en twintig bemuurde steden uit zoude komen, bij helder en klaar weer, schoon wij dezelve niet hebben opgeteld tot zulk een somme, Weder neerdalende gingen nog door een menigte kamers en kamertjes tot in den langen saal, langs eenige houten trappen neder, deze wierde de saal van Julius Caesar genoemt, zagen in dezelve een oude Romeinsche Triumphboog, nog goed in ordre, en geheel bezet met lofwerk van menschen en beesten, dewelke gehouden worden voor Romeinsche priesters met de gedierten die hunne Goden geoffert wierden. Van boven pronk dezelve met de borstbeelden van Julius Caesar en Octavianus, beneffens andere veld-

heren. Op deze saal heeft Hertogh Willem van Kleef, in het jaar 1543, eenige van zijn raden het hooft laten afhouwen, waarvan de vrienden de namen op de plaats, daar zulx geschiet is, in de vloer gebeiteld hadden, dog waren nu niet meer in wezen. Van deze saal kwamen weder langs eenige steenen trappen op de binnenplaats en vervolgens buiten het kasteel. An de regterzijde van het slot, bij het opkomen van den bergh, sluit het gebouw van de Koninglijke Cancelerije, waarop de collegien van de Regeering, het Hofgerigte en de Krijgsdomeinenkamer dagelijks vergaderen. Retourneerden voorts, voorbij de koninglijke stallen en rijdbaan, na ons logement, alwaar, na onze maagjes die door deze promenade redelijk graag geworden waren, met een lekker regaal van den hospes gestilt te hebben ons te rust begaven.

Maandagh den 18. Gingen 's morgens te negen uir, onder geleide van onzen hospes het Capucinerklooster bezien, alwaar den Pater Prior an de deur ons zeer beleeft ontfing om ons alles an te wijzen, passeerden langs de galderijen, waarin de zellen van de paters uitkwamen. Staande boven ijder deur de naam van die er in huiseerde, bezogten in een van dezelve den pater Johannes een dikken, gladden en vrolijken baas, die ons binnen versogt, en op onze vragen van zijn huisgeraad, bestaande in reliquien van heiligen, boeken, geezels etc. onderrigte. Boven de deur van de kerk staat het jaar, in dewelke dezelve geboud is, met de volgende woorden:

> In honorem Sacratissimae humanitatis Filii Dei Salvatoris nostri Jesu Christi, et in memoriam Dirae Acerbissimae Mortis Ejus, hoc Templum erectum est, Annuente et Adjuvante Sereniss. Electore Brandenb. Frederico Wilhelmo, Principe nostro Clementiss. A° 1652.

In het eetvertrek komende, zagen een pater bezig met drie lange tafelen vaardig te maken voor het geheele convent, om van te eeten, leggende voor ijder een klein servietje en een omgekeert wit steenen kopje op een langwerpig plankje in plaats van een bord, beneffens een zoutvat en een horen lepel, hebbende an het eind van de staal een gaffel die tot een fork diende. Rondom de

tafels was de vloer slangswijze besprengt met wiewater. Kwamen vervolgens in den tuin, alwaar meede eenige paters de bediening waarnamen van hovenier. Dezelve is gelegen tegens het hangen van een berg, van welkers hoogte men vlak konde zien het klooster der Bagijnen, den berg Zion genaamt, klagende den pater prior dat hij met zijn onderhorige broeders niet veilig in den tuin konden wandelen, dewijl de nieuwsgierigheid der nonnetjes zoo groot was dat haar geduirig uit de vensters van haar klooster met verrekijkers begluirden. Zij waren tegenswoordig ses en dertig sterk in dit klooster en wierden om het half jaar stuk voor stuk na een ander convent van dezelfde orden versonden. Waren altemaal over haar naakte huid gekleed alleen met een dikke grijsen pierok, die voor als een japon over malkander toegeslagen wierd, en om het lijf toegebonden met een touw van een vinger dik, in plaats van een scherp, waarvan het eene eind an de regterzijde wel twee voeten neerhing, voorzien met eenige knopen om het vlees met te kastijden na hun zeggen, waarvoor de dikke rokken goede harnassen waren. In deze scherp hing an de andere zijde een geele pater-noster van een brave grote met een palmbomen kruisje. Zij gingen voorts met geschoren kruinen blootshoofs, hebbende onder hare blote voeten, alleen een dikke zool met een riem over dezelve vast gemaakt; in dit gewaad zijn zij nagt en dag, winter en somer gekleed. Met den prior onder anderen over haar onderhoud komende te praten, stelde zig zo onnozel an, en lamenteerde dat bijkans van honger vergingen, dewijl op genade van diegeene leven moesten, die haar wat te eeten besorgden, hetwelk zo schraal omkwam, na wij zien konden, dat bijna uit haar vel borsten en tronien hadden als volle manen, beneffens nekken als van een gemest verken. Weder uit dit klooster gaande, bedankten den Prior voor zijn geleide en onderrigtinge, en stuirden hem voor zijn moeite, dewijl geen geld hanteerden, eenige vlessen Rhinsche wijn, die niet te onpas kwamen. In retour na den herberg, ontmoete ons den heer Timmers, Schepen van de stadt, een oude academische kennis van onzen reiscompagnon den heer de Vriese, op welkers anraden wij na voor de middag den grooten

Collegialen kerk gingen bezien, zijnde de grootste van de stadt en waarin de Catholijken haar godsdienst verrigten. Dezelve is in het jaar 1341 begonnen geboudt te worden van Graaf Diderik de Negende, waarin Graaf Adolph van der Mark voortgevaren heeft, tot dat eindelijk Hertogh Adolph den Eersten het werk ten eene maal voltoit heeft, zo als het tegenwoordig gezien wordt. Is opgeboud van gebakken steen en serk zeer ruim en groot, pronkende van voren met twee hooge vierkante spits toelopende torens, en van binnen met twintig groote hardsteenen pijlaren, beneffens een heerlijk choor, in welkers midden zig opdoet de tombe van gemelte Graaf Adolph van der Mark, en zijn vrouw. Dezelve is van blauwe hardsteen in het vierkant uitgehouwen, en verciert rondom met de beelden van zijn sestijn kinderen, beneffens dit opschrift:

> In den Jare onsers Heren 1394 op onzere lieve vrouwen avont geboorte Starf Aleph van der Mark, die Bischop was te Munster en te Ceulen, werd daarna Greve te Kleve en name ten Wijve Margaretha een Dogter van den Berge die hadden te samen XVI kinderen en de olste van deze kinderen werd Greve na den vader en de hiet Aleph.

Welke Aleph of Adolph stamvader der Hertogen van Kleef is geweest, die in het jaar 1417 door den Keizer Sigismundus, op het concilie te Constans, tot eersten Hertogh verklaart is.

Verders zagen in een kasje in de muur uitgehouwen, van voren met ijzeren traliewerk, een grote rest reliquien van armen, beenen en schenkels van heiligen, beneffens tijn origineele hoofden van de elfduisent maagden van Sunt Ursel, die alle als borstbeelden waren opgestopt en met goud- en zilverlaken gekleed, hebbende een klapje van dezelve stof voor de tronie, opdat de jonge vrouwen, als haar devotie voor dezelve verrigten, niet verschrikken mogten. Onder deze bottenhoop lag nog in een ander kast een geheel ligchaam van een heilige, die gebalsemt was. De koster na deszelfs naam vragende, wist die niet, maar zeer wel dat het een heel heilig man geweest was. Uit het choor in een groot gewulft vertrek treedende, bezagen aldaar de kostelijke choor- en miskle-

deren, de meeste van goud- en zilverlaken, en eenige van sware zijde en fluweel, met goud, zilver en paarlen, koninglijk geborduurt; alsmede het misboek van Graaf Adolph van der Mark an deze kerk present gedaan, geheel belegt met zilveren platen en verhevene beelden van heiligen; en het Osculum pacis, zijnde een zilver verguld kroontje, met steentjes bezet, hetwelk de paters of andere die boete moeten doen, als zij haar onderling gegezelt hebben, met een kus malkander overgeven tot een teken van versoeninge en vreede; het Venerabile van verguld zilver en meer van zogenaamde heilige zilvere en goude andere prullen, dewelke alle in een kasje in de muur, met een dikke ijzeren deur voorzien, opgesloten waren. Na verders den altaar voorzien met waskaarsen als armen dik; een menigte beelden van allerhande heiligen en andere poppekramen gezien te hebben, gingen weder uit de kerk en lieten de koster vernoegt na zijn huis vertrekken.

Bezogten meede nog voor den eeten, de Kleefsche heeren in het koffihuis, dewelke bijna alle, over den onlangs overledene koning van Pruissen, haren Souverein, in de rouw waren. Dit koffihuis wierde gehouden niet verre van ons logement, boven een oude binnenpoort, het oudste antiquiteit van de stadt na het gemelte Koninglijke Slot, waaronder tegenswoordig de stadswaag is. Van buiten boven den doorgang van deze poort staat het standbeeld van Eumenius Rhetor, gekleed in zijn toga, houdende in de regterhand een goude drinkkop met goude penningen gevuld en in de linker een plak. Hij wierd tot Romen een vermaard redenaar zijnde, van daar geroepen door den Romeinschen veldheer, om alhier de jeugt te onderwijzen, waarvoor hij 's jaarlijks van deze stadt, tot besoldinge, zoude hebben zes hondert sestertien of 1500 ducatons, welke somme te groot zijnde voor de stad, om zo veel op de gewoonlijke tijd uit te tellen, liep na verloop van eenige jaren zo hoog op dat hem niet betalen konden, waarom hem versogten in verminderinge een gedeelte te willen ontfangen. Maar hij, ziende den ijver en goeden intentie van de borgeren om hem te voldoen, schonk uit een genereus gemoed de geheele somme an haar, waarom zij hem dit standbeeld hebben opgeregt, beteke-

nende den beker dewelke in den hand heeft dezen liberalen gift.

Hij hield ten tijde van Diocletianus en Maximius hier te Kleef een geleerde oratie de Restauratione Scholarum voor den Landvoogt van Gallien.

Onder zijn beeld en naam staan deze volgende inscriptien, in hardsteen uitgehouwen:

Eumenius Rhetor.

Temporib.

C. Jul. Cæc. Dict. Arcis Clivensis Fundatoris, Octav. August. Succes. Qui Præsidio Munivit. Ulp. Trajani Qui in Colon. Redegit Æl. Hadriani Qui in Forman Urbis Ampliavit.

Hic Eumenius Rhetor.

Qui in hoc August. Clivensium oppido As Præsidem Galliarum post Eorum in Bataviam ingressum Oratione Panagyrica Habita Scholis Præfect. Anno Sexcent. Sept. Stipendio Juvent. instituit. Hac Statua Jconica Fripedanea.

Id est.

Vestitui Sui Temporis Tuncia Talari Coma decurt. Vita constrict. Baltheo Bullato Calceis Fenestrat. Massa Aurea Ad Liberalitem Præsentat et Ferula Magisterii Insigni ad Antiquit. Monument. Urbis Hujus Porta Renovatio Posteritat. Pos.

Van de binnenzijde na de stad pronkt deze poordt met het standbeeld van den Keizer Hadrianus, in zijn krijgsgewaadt.

Keerden vervolgens van hier na ons logement, doende den Heer Timmers ons de eer, van een lekker kreefje, in de rivier de Niers gevangen, beneffens hetgeen ons den hospes meer voorzette, te peuzelen. Lieten voort na den eeten onzen voiture vervaardigen, om dien nademiddag in gezelschap en onder geleide van gemelten heer, de bergen, gezigten, alleën en het verdere merkwaardige buiten de stadt Kleef te gaan bezien. Na alvorens een glaasje Rhenanum op de bon voijage gedronken te hebben, reden wij te drie uiren, door den Cavarhijnsche of oude Rhijnsche poord uit de stadt, en kwamen langs de bovengemelte heerlijke lindelaan in den

Diergaarden. An de regterzijde van deze laan leesde men voor dezen boven de deur van een hofstee deze woorden:

Als de Plandt is groot
Zo is de Poter doot.

maar Prins Maurits hier te lande komende, heeft de volgende daar in de plaats doen zetten:

Bouwen, graven, planten, laat uw niet verdrieten,
Zoo zult gij, en die na uw komen genieten.

Als zijnde hij den auteur van bijna alle de heerlijke alleën en plantasien, beneffens van veele gebouwen en gestichten, die rond om Kleef tegenswoordig gezien worden en hetzelve zeer angenaam maken.

Deze Diergaarden of wildbaan van den Koning van Pruissen, is gelegen een klein quartier uirs van de stadt, in den omtrek twee mijlen groot en met dikke en hoge palissaden omheint, hebbende vier hoge poorten van houd, met digte deuren, waar op staat: *de honden hebben hier geen quartier*, dewijl niemant met een hond in dezelve durft komen of met hem bij een touw an den hand vast hebben, om dus geen schade te veroorzaken an de herten, die men bij troepen gins en weder ziet rennen, en weiden. Hier en daar staanen houten schuiren en stallingen, alwaar deze beesten des winters opgeschut en met hoij gevoert worden, als mede houten bakken voorzien met water, dat met leem en zout gemengt is, voor deze beesten om van te drinken zo eenige letzel of ziekte hebben, waarmede zij zig zelfs genesen, indien het niet al te slim is. Den gemeenen weg van Nijmegen door Persingen na Kleef, loop regt midden door dezen wildbaan, an welker regter zijde, als men na de stad toe gaat, zig bijna halver wegers opdoet den zogenaamden Sprong of Fontein van den ijzeren man, zijnde fontein en grotwerken van Prins Maurits angelegt, an den voet en tegen den Springenberg an, in forma van een amphiteater van steen zeer ruim opgehaald, in de midden met een roijale coepel pronkende, die een treffelijk uitzigt heeft over verscheide grote fonteinen en force cascaden, langs een allee van eijkenbomen tot

op het hoge Elterengebergte met deszelfs klooster Voor het midden van dit gevaarte staat op den weg een geharnast beeld, levensgroote, op een hoge ronden pijlaar, van hardsteenen blokken zonder kalk zeer konstig opgezet, zijnde van onder gevestigt op vier bollen, op het platte van een hogen pedestal, waarom deze woorden gelezen worden:

Omnes Natura judices non artifices fecit.

An de regterzijde van dezen amphiteater afgaande ziet men een groote langwerpige vijver in welkers midden een altijd springende fontein is, die door opzetten van allerhande figuiren van boeredansen, bekers en koperen balletjes zeer aartig kan verandert worden. An het eind van dezelve is het huis van den Fonteinmeester, alwaar wij onse wagen staan lieten en een koel glaasje wijn kaapten, onder het faveur van het springen en klatteren der fontein.

Voort agter deze woning is een berg van dusdanige natuur, dat er niets op wassen wil, maar altijd geheel kaal en dor blijft.

Alle de gemelte fonteinen en cascades bekomen haar water uit de menigvuldige adertjes en beekjes, die direct alhier van de bergen aflopen, waar onder eenige met mineraal gemengt zijn.

Gingen vervolgens agter het amphiteater den koelen ijskelder bezien, alwaar veele jaren het ijs bij groote stukken kan bewaard worden; en klommen van hier langs steile wegen en gangen onder het geboomte door, tot op den hogen vermaarden Sterrenbergh, op welkers top Prins Maurits eenige voeten aarde heeft laten opsmijten, zodat dezelve den uitersten spits van den Zwanentoren van den burgt zal evenaren; hetwelk zo hoog zal zijn als de groote toren van Groningen. Midden op dezen berg pronk een schonen lindeboom met een grooten ronden kruin, van waar men onder deszelfs schaduw zittende op een houten bank die om de stam in het vierkand is omlopende, een overheerlijk gezigt heeft over het geheele Hertogdom en nog verdere districten, langs twalf alleën die rondsom van hier aflopen en bijna alle corresponderen op torens van steden, dorpen, kastelen of kloosters, makende dus het plaisantste gezigte ter wareld.

Wij onze oogen hier eenigzins verzadigt hebbende, daalden weer neder en reden uit den diergaarden om verder onzen tour te vervolgen. Kwamen voort daarna an den Kleefschen bergh, lieten de wagen halverwegen staan, en klommen op dezelve, hadden van hier weder het voorgenoemde charmante gezigte en konden over den Sterrenberg, door dien deze hoger was heen zien. Van dezen berg liepen mede elf alleën rondsom af, die ijder op een toren van een stad, dorp of casteel haar uitzigt hadden. Van hier afrijdende arriveerden na verloop van een half uir door magnifique lanen en wandelwegen van eijken linde- en hoge sparrebomen in het zogenaamde Berg en dal, een klein uurtje bezuiden Kleef tusschen de gebergtens gelegen. Deze plaats uit de natuir wegens hare hoogten en laagten zeer vermakelijk, heeft Prins Maurits boven andere niet alleen beplant met schone alleën en bosskasien van allerhande geboomte, maar ook bebouwt met verscheide huisen, fonteinen, grotwerken en bemuurde hoven, volgens het plaisir dat dien vorst hadde in het bouwen en planten, hetwelk gezegt word zo groot geweest te zijn, dat hij plagt te zeggen: het gehoor van troeffels en schaven is mijn allerlieflijkste musijk. Dit werk is begonnen in den jare 1678, na hij zijne jonge jaren versleten hadde in de oorlogen tegens de Spaanschen, in Brasilien tegens de Portugesen en naderhand in de Nederlanden en elders tegens de Franssen. De gebouwen volveerdigt zijnde, heeft deze plaats niet alleen verkozen om zijn overige levenstijd in dezelve door te brengen, maar ook om hier na zijn doot zijn lichhaam te laten rusten in een graft, dat hij niet verre van zijn woninge heeft laten verveerdigen, hetwelk nauwelijks gedaan zijnde, of stierf in het jaar 1679 en wierde volgens zijne wille in hetzelve begraven. Dog is naderhand, na een half jaar hier gelegen hadde, na Siegen gevoerd, alwaar in het graft van zijn voorvaderen is bijgezet. Deze tombe is, gelijk gezegt, gelegen in het laagste van het dal onder het geboomte, zijnde het eigentlijke graft of lijkkist van gegoten ijzer, twalf voeten lang, vijf en een half voet breed en ses voeten hoog, pronkende rondsom met de wapenen van het Nassausche huis, beneffens de titulen en amten van den Prins.

Hetzelve staat boven de grond op een gemetzelde lage pedestal, midden in een vierkante plaats, an welkers ingang twee grote vleugelen halvemaansche wijze lings en regs zijn uitschietende, opgemetzelt zeer antijk met vierkante pijlaren van gebakken steen en serk pronkende van boven met grote ijzeren gegoten vasen en in het muurwerk zelf met een meenigte van oude Romeinsche inscriptien en beelden van haar Goden en Godinnen, beneffens horens, lampen en andere antiquiteiten; wordende deze halve maan van voren gesloten door een hek van dikke palissaden, het een en het ander is zeer vervallen, zijnde hier en daar de ijzere potten van boven neder geploft, die bij stukken over de vloer leggen, en het groote ijzeren dekzel van het graft, stond tegens een dikke boom, in welkers stam hetzelve door de zwaarte bijna half ingewassen was. Eenige hondert treden van hier bezagen wij nog een van de bemuurde hoven, die tegenswoordig gebruikt word tot een phaisantenhof van den Koningh, schoon meer in naam als daat, dewijl maar weinige van deze vogels in dezelve vernamen.

Het eigentlijke huis van Prins Maurits is niet meer in wezen, maar in deszelfs plaats staat tegenswoordig een groote en lange houten logie, waarin een herberg en een woning van den jagermeester van den Koning is. Voor an dit huis staat op de weg een schone pomp of put, rondsom bezet met oude ijzere scheepsmortieren en lange slangstukjes, met het agtereinde in de grond stekende, zekerlijk nog reliquien van den oorlog in Brasilien, alwaar gemelte Prins als admiraal commandeerde de West indische vloodt.

Na een vlesje wijn in gemelte herberg tot verquikkinge op de gedane promenade, georbert te hebben, retourneerden even voor agt uiren en reden langs korter weg, als gekomen waren, door angename allëen, en over bulten en bergen, komende te half negen door de Cavarhijnsche poord weder in de stadt Kleef. Alwaar den poortwagter ons stil deed houden om te vragen of ook contrabande waren hadden, (hetwelk geschieden moet zo dikwijls als vreemdelingen in de stadt komen) en zeide dat zeer gelukkig waren

van dien avond in ons logement niet geweest te zijn, dewijl in onzen absentie vier Pruissische officiers den hospes, hospita, meiden, knegten en alles wat er meer was geweest, ter neer gesabelt hadden waar door zo verschrikten dat al schoorvoetende de stad opreden na het logement, door een drom van menschen, die ons na riepen: ziedaar de Hollanders, dat ben ze, die zij gezogt hebben. Dog wierden voor het wijnhuis komende door eenige raden van de Regeringe opgehouden en verzogt bij haar in huis te komen, tot dat den opstant wat bedaart en de officiers in versekeringe gebragt waren, hetwelk wij accepteerden, en dronken met die heeren voor de alteratie een glaasje wijn, vernemende tot onze grote blijdschap, dat niemant gesneuveld was. Na een uirtje hier gezeten hadden, kwam de knegt van het huis boodschappen dat de officiers reeds gevankelijk na het Koningsslot waren gebragt, doende vervolgens een relaas van de geheele actie, dewelke zig op volgende manier hadde toegedragen. Deze vier officiers zijnde dragonders uit het guarnisoen van Wezel, waren in haar reis na Kleef, op een kasteel ander half uir buiten de stadt, braaf onthaalt geworden zodat smoordronken van daar te Kleef arriveerden en stapten voor ons logement van de paarden, dewelke haar knegten voort op de stal brogten zonder dat den hospes tegenwoordig was, nemende zij zelfs direct haar cours na het billard, alwaar alles in rep en roer stelden, dan met deze dan met geene rusie soekende, tot dat eindelijk de knegten kwamen en rapporteerden, hoe den hospes van het logement haar niet logeren konde, omdat het huis bezet hadde met Hollandsche heeren. Waarop deze messieurs anstons met haar drien, blijvende de eene wegens zijn overstallige dronkenschap leggen, als dolle honden na den herberg snelden, en greepen den hospita onder een hagelbuij van vloeken en scheldwoorden bij het hooft, haar bij de haren over de straat slepende en de kleeren an flarden scheurende, krijgende de meiden met haar degens en karbatzen van dezelfde taart, en schreeuwden geduirig dat zij haar de Hollanders zouden aanwijsen, die haar als Koninglijke officiers beletteden van hier te logeren. Middelerwijl dat deze seigneurs dusdanig huishielden, kwamen de borgers op

den been en trokken de brandklok, waardoor in een ogenblik het huis bezet was. Zij toen van binnen wel ziende dat het op haar dak zoude waijen, dat zij zig op een duir tegens dezen hoop niet zouden konnen verweren, beschansten zig beneffens haar vier knegten in de grote voorkamer, daar wij 's middaags gegeten hadden en schoten met haar pistolen als dolle menschen door de vensteren op de borgers, waardoor dezelve hoe langs hoe meer angezet wierden om deze helden in haar circumvallatien te attaqueren, hetwelk terstondt met groote furie geschiede, onder commando van een wakkeren Batavier, die befaamt was, van wel drie of vier van zijne makkers te konnen plakken waar hij wilde. Dezen aanval was zo hevig dat in een moment de versterkte deur op de vloer lag, wanneer het geschapen stond of er een bloedbad zoude angeregt worden, dewijl de bestormden in het eerst pal stonden, gewapend met pistolen en wakkere pallassen, toen een van hun den zoon van den Praesident der Regeringe het pistool op de borst zette, dat gelukkig niet afging, door dien een knegt van den Baron van Rek, die mede in dit huis gelogeert was, zig onder den verwarden hoop gemengt hebbende, het kruid van de pannen van eenige pistolen, die de andere knegten geladen hadden, had afgesmeten. Dezen jongen Heer door deze daat ten eene maal ontzet, riep overluid: mannen tast toe, gij kond deze schurken met stukken betalen, waarop de belegeraars anstons zo dapper anvielen, dat na een kort gevegt zij ten eenemaal overhoop gesmeten en gedesarmeert wierden, wanneer deze messieurs door wonden en stokslagen bijna afgemaakt op haar knieen nedervielen en om lijfsgenade verzogten, hetwelk haar tegens verwagting geschonken wierd, wordende dus met haar bebloede koppen en lam geslagen vlerken, als schaapjes na het Kasteel in gevangenis gebragt.

Voort daarna vergaderden de borgemeesteren en schepenen der stadt op het stadhuis, om door eenige gecommitteerden uit haar deze gevangens te examineren en van de gepleegde geweldenarijen behoorlijke informatien te nemen, om daarvan zo ras als mogelijk kennis an den Koning te geven, opdat na verdiensten mogten gecorrigeert ende gestraft worden. De meeste chirurgiens

van de stad hadden de handen vol werk, om de gequetste officiers en haar knegten, beneffens eenige borgers, die door haar pistoolschoten geraakt waren, te verbinden, dog was gelukkig niemand dodelijk gewondt. Deze campioenen dus in hegtenis zijnde, bedaarden de borgers en het gemeen kwam weder tot stilte, zodat wij mede uit onzen schuilhoek te voorschijn kwamen, om het slagveld te gaan bezigtigen; moesten onderweeg bijna door de menigte menschen, met allerhande slag van wapenen zeer aardig voorzien, doordringen, tot dat opgemelte plaats arriveerden, alwaar wij alles in een desolaten toestand vonden, leggende de zware binnendeur met zijn ijzeren hengen uit het kousijn, hier zag men stukken en brokken van pistolen, daar weder kruidbussen en kogeltassen, gins lag op de vloer een geheele hoop van neergesabelde roemers, kelken en bierglasen, beneffens straatsteenen, die door de vensteren gesmeten waren, en de muuren pronkten met diepe gaten daar kogels ingeschoten waren. Kort, alles was bijna in dit vertrek door deze bataille geruineert. Den hospita ons horende, kwam al klagende haar ongeluk verhalen, de kante slippen van de muts hongen haar bij flarden bij het hooft, en den halve sak bengelde bij bellen langs haar lijf neer, zo dat een zonderling postuir vertoonde, ja niet kwalijk geleek als of haar de rotten van den desolalen boedelskamer onder gehadt hadden. Den hospes kwam vervolgens ook bij ons, en rapporteerde dat de officiers van het kasteel, na de herberg de Moriaan even buiten de stad gelegen, in civiel arrest gebragt waren, en aldaar door eenige borgers bewaakt wierden, dog deze seigneurs waren met het anbreken van den dag van daar al geëchappeert. Wij deeden, eer na bed gingen, huiszoeking na een van de knegten, die toen hem het gevegt te heet worde, de vlugt genomen en in het huis verstoken hadde, dog konden hem niet opdoen, voordat onzen valet te bed ging, die hem in een hoekje op hetzelve vond leggen, zijnde bijna van schrik half doot toen zig ontdekt zag en hoorde zeggen: hier hebben wij hem, kom laten wij hem moffelen, biddende dat hem dog verschonen wilden, als zijnde het zijn schuld niet dat de heeren haar dus brutal hadden aangesteld. Hij wierde dan ook, na een brave repri-

mende en eenige bedreigingen, zo hij zig niet stil hield, in dezelfde plaats gelaten, van waar voor dag en dauw opstont en uit het huis sloop.

Wij gingen vervolgens wegens deze recontre zonder reguliere maaltijd te houden naar koij toe. (*Wordt vervolgd*).

Voormalig Muntwezen (XLV, 4334). — Wat is Quernhamel? Quern of kweern is een handmolen voor graan. Maar wat beduidt dit hier? — Wat Van der Chijs betreft, menig wapen is gekozen of gegeven in de meening dat het sprekend was; doch die meening berustte dan vaak op volks-etymologie; en, men weet, deze gaat op den klank af. Doch wie zal op dergelijke punten zekerheid geven! JAC. A.

Amisfurtensis Gymnasium (Gymnasium te Amersfoort). — Gaarne vernam ik eenige bijzonderheden aangaande de geschiedenis van dit gymnasium. De prijzen in dit Gymnasium uitgereikt, schijnen vrij talrijk te zijn geweest, te oordeelen naar de vele exemplaren, die op auctiën voorkwamen, zoowel hier als in het buitenland. Zij waren voorzien van een wapen, voorstellende een kruis (stadwapen), en het devies: „Sic itur ad astra."

Voor inlichtingen en mededeelingen betreffende een en ander, houd ik mij aanbevolen. J. G. DE G. J. JR.

Velperpoort. Te Velp ligt een landhuis van dezen naam. Nu leest men in „Tegenwoordigen Staat van Geld." Ao 1741), bl. 514, dat Hertog Karel van Gelre († 1538) „de Poorten van het adelijk Huis Billion of Bouillion (Biljoen) heeft doen maken". Kan die Velperpoort hieraan herinneren?

JAC. A.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Blaeu. — In Nav. XXX Wapen v. Blaeu is bl. 268 eene onjuistheid ingeslopen. Willem Blaauw, van Westzaan overleed niet 1720 maar 1728. En *Dirk* Blaauw die met Andries Schoemaker en nog eenige vrienden, den bekenden boekhouder en dichter Claas Bruin 1713 verzelde op diens speelreis langs Vecht etc. kan noch de vader, noch de zoon van gen.: Willem Bl. geweest zijn. De eerste was reeds vóór 1701 overleden; en de laatste was tijdens dat speelreisje nog te jong om daaraan deel te nemen. Bovendien is het niet *volkomen* zeker dat de vader van gen. Willem, *Dirk* geheeten heeft, al heb ik dien naam later als dien zijns vaders vermeld gevonden. Mogelijk heette die vader: Jan. Willem gaf aan zijn *oudste* kind de namen: Jan Andries, wellicht dus naar beide grootvaders; en was dan misschien Dirk Bl., de deelnemer aan het speelreisje, een broer van Willem. In de doopregisters der Doopsgezinden te Westzaan worden op de jaren 1733 en '35 een *Jan* en Pieter, Dirks zoonen Blaauw gemeld, hoogstwaarschijnlijk dan zoons van dezen Dirk, die zelf dan misschien dezelfde Dirk Blaauw zal zijn, die 1751 als boekverkooper te Alkmaar vermeld wordt, en *zeker* dezelfde die met een ,Andries Blaauw' 1728 inteekenaars waren op het penningwerk van „v. Loon". Want Dirk en Andries, de zoons van Willem, kunnen de inteekenaars op dat werk *niet* geweest zijn, zooals ik ook onjuist t. a. p. vermoedde. De eerste: „Dirk" werd geboren 1703 en overl.: 1724, de andere „Andries", geb. 1705 overl. 1722. — Beiden waren dus 1728 reeds overleden en bovendien ook nog te jong om als inteekenaars op dat werk voor te komen.

Bij die oudere Dirk en Andries, zal ik nu nog een Cornelis Gerritsz Blaauw voegen, ook geboren aan den Zaan 1683, en later daar gehuwd met G. M. Bruinvis. Deze Cornelis was dus 15 jaar jonger dan gen.: Willem Bl. — toch niet onmogelijk dat Willem, Dirk, Andries en Cornelis, broêrs, en dus allen zoons van een

Gerrit Bl. geweest zijn. De zoon van Willem, die hem overleefd, en het geslacht voortgezet heeft, heette ook *Gerrit*, doch kan dien naam ook wel gekregen hebben naar zijn oom, „Gerrit Schoemaker" de bekende wapenkundige, zoon van Andries en dus schoonbroeder van Willem Blaauw.

Hoe dit zij, het is dunkt mij duidelijk dat al deze Blaauw's, en vooral de gen.: Dirk en Andries, die dit bewijzen door hunne bekendheid met Andries Schoemaker, tot de familie van Willem Blaauw, (die uit de Zaan zich naar Amsterdam verplaatste), zullen behoord hebben en zij kunnen dus dienen tot verder onderzoek naar de afkomst dier familje, die wel waarschijnlijk vroeger één oorsprong zal gehad hebben met de beroemde drukkersfamielje te Amsterdam, ook uit den Zaan of omstreken afkomstig, en met de friesche fam. Blaau, die een geheel ander wapen aangenomen heeft, doch ook uit N. Holland afkomstig is, en met nog een anderen tak, vroeger en tegelijk met de drukkers te Amsterdam in de regering, doch die ook een ander wapen aangenomen hadden.

Het wapen, door de tegenwoordige fam.: Blaauw nog gevoerd, komt mij thans echter duidelijker voor dan toen ik bovenaangehaald artikel schreef; vermoedelijk is het door den bekenden wapenkundige, „Gerrit Schoemaker Andriesz. [1]) voor zijn zwager Willem Blaauw samengesteld geworden, en nam hij daartoe het wapen zooals dat (hoe zij er dan ook aan gekomen waren, zie t. a. p.) het laatste gevoerd was geworden door de toen inmiddels in mannelijke lijn uitgestorvene beroemde drukkersfam.: Blaeu, daarmede de gelijke afkomst van vroeger, als dan ook wel denkelijk is, willende te kennen geven. Doch vermeerderde dat met het wapenfiguur der Schoemaker's, (de schoonvader van Willem

---

[1]) Gerrit Schoemaker, en dus ook zijne zuster, de vrouw van Willem Blauw, hebben eene *oud*-tante gehad, Geertje Schoemaker, geb. omstreeks 1630, die gehuwd was met Jan Veldhuysen; — weet iemand iets naders omtrend dien Jan V., — die dan waarsch. ook tot de Doopsgezinden zal behoord hebben, — wellicht mede te deelen, wie en wat hij geweest is, en of hij nageslacht gehad heeft? —

Blaauw) zijnde: „een anker", als een vrij kwartier in den bovenhoek. JOH. HENDR. V[N]

Kwartieren van een Van Imhoff. — In het werk „Lapidarium Zeylanicum" van Leopold Ludovici, Colombo 1877, wordt eene afbeelding aangetroffen van de prachtige zerk met zestien kwartieren, waaronder Jacob Willem Balthasar Baron van Imhoff, geb. te Batavia 20 Maart 1735, overl. te Colombo (Ceylon) 13 Dec. 1736, in de Wolvendaalkerk aldaar ligt begraven. Dat kind was het eenigste uit het huwelijk van Gustaaf Willem Baron van Imhoff, destijds gouverneur en directeur van Ceylon, later. van 1743—1750, Gouverneur-Generaal van Ned.-Indië, en Catharina Magdalena Huysman.

Die kwartieren zijn: Van Imhoff, Huysman, Boreel, Pelgrom, von Levetzow, Hasteley, Coymans, Pigeon van Imhoff, Waegberge, Carels, Everson, von Levetzow, Emougher, Trip en Hebert.

Onder de kwartieren van moederszijde komen de geheel onbekende namen van Hasteleij en Emougher voor; terwijl met Waegberge zal zijn bedoeld Van Waesberge.

Na een onderzoek omtrent de betrokken familiewapens, die in het werk van Ludovici niet zeer duidelijk zijn afgebeeld, en dus ook aan correctheid wel iets te wenschen overlaten, is door mij ontdekt dat het de wapens moeten voorstellen der geslachten Chasteleyn en de Moucheron.

Voor die namen, welke vermoedelijk in kapitale letters op de grafzerk voorkomen, heeft men, door het verdwijnen van de letters C en N bij Chasteleyn en D en ON bij de Moucheron, benevens door de letter C bij dien naam voor een G aan te zien, Hasteley en Emougher gelezen.

Het wapen der familie Chasteleyn, dat o. a. voorkomt op de Wapenkaart der veertigen van de stad Leiden, vertoont in het 1e en 3e kwartier, doch met andere kleuren, geheel het wapen van het geslacht de Mauregnault, dat afkomstig is uit Kamerijk en afstamt van Johan de Mauregnault (de oude) geb. 1541, die met Prins Willem I hier te lande kwam, als kapitein bij een

regiment Walen was bij het beleg van Haarlem, en in 1587 overleed. Stamverwantschap zou op dien grond mogen worden verondersteld.

Het geslacht de Moucheron stamt af van Jean de Moucheron, geb. in Normandië, omstreeks 1480, Heer de Moucheron, Boulay en Lumière, die gehuwd was met Margarite de Cononos, en wiens zoon, Pierre de Moucheron, geb. 1508, in 1534 te Middelburg huwde met Isabeau Gerbier.

Het hoogst zeldzame wapen van meergenoemd geslacht is gevierendeeld: 1. en 4. in zilver eene kleine, roode wassenaar, vergezeld rechts van de rechterhelft en links van de linkerhelft van eene blauwe lelie, en een uitgetand zwart schildomboordsel (de Moucheron); 2. en 3. een keper vergezeld van drie gestengelde goudsbloemen, 2 van boven en 1 van onderen, kleuren onbekend (n. f. Gerbier). Helmteeken: de roode wassenaar.

V. R. V. D. K.

GESLACHT: AUX BREBIS.

KANTTEEKENINGEN BIJ DE GENEALOGIE „VAN LODENSTEIJN"; [1])

DOOR

wijlen L. J. H. SCHELTUS VAN KAMPFERBEKE.

Herman Aux Brebis, (waarschijnlijk was deze dezelfde als Herman Aux Brebis, die in 1655 en 1660 Diaken der gereformeerde gemeente te Amsterdam was; — zoo was aldaar 1634 en 39, Diaken Hans Aux Brebis, in 1653 ouderling, Diaken 1649, '54 en '58, en ouderling 1663, Servaas Aux Brebis. En Isaak Aux Brebis was in 1666, '71 en '76 Diaken en 1680, ouderling. En Sara Aux Brebis wed. van Roelof Woutman, was aldaar in 1721 en '25 Diakenesse) — tr. Maria van Zunuck, geb. 22 Augustus

[1]) Deze genealogie is medegedeeld in het Maandblad van het genootschap „De Nederlandsche Leeuw."

1621, overl. 29 Mei 1655, dochter van Dirk van Zunuck en van Margarita van Lodensteijn.

Herman Aux Brebis hiernevens was welligt broeder van Elisabeth Aux Brebis, 6 Aug. 1658 gehuwd geweest met Johannes Bailly, wiens moeder was Sara Aux Brebis, beneden gemeld.

De oudste mij bekende Aux Brebis te Amsterdam was een Jan, wiens dochter Sara aldaar geboren 28 Nov. 1588, die driemaal gehuwd geweest is. Wie haar eerste of tweede man geweest is, weet ik niet, maar haar derde man was Dionys Bailly, geb. te Bremen 17 Febr. 1588, met wien zij in hare geboortestad Amsterdam 31 Dec. 1613 gehuwd is (uit een harer beide eerste huwelijken had zij een voorzoon, Jan van Haarlem genaamd).

Die Jan Aux Brebis was welligt de eerste van zijn geslacht, die zich in Noord-Nederland etablisseerde en niet onwaarschijnlijk de grootvader van Herman, in deze genealogie voorkomende.

Uit wat landstreek dezelve familie herkomstig is, weet ik niet, maar in 1692 leefde te Luyck nog een Hendrik d'Aux Arebis, die aldaar Burgemeester en tevens Ontfanger-generaal van den Prins-Bisschop en de Staten van 't Land van Luyk, gelijk ook Raadsheer van den Leenhove was. Deze Hendrik was zoon van Jacob d'Aux Brebis Jacobszoon ex Geertruyd Lipsine en van Cornelia Gruysen Hendriksdochter ex Catharina Beckers; en had zelf in huwelijk Agnes Bormans, dochter van Jan Bormans Laurenszoon ex Maria van Intbrouck en van Johanna Petri, Justiusdr ex Agnes de Jardin. De famille Bormans wordt bij Balen bl. 1126 tot driemaal verwant aangetroffen met die van Mewen, en ook van de familie van Meeuwen plachten voortijds te Luyck leden te worden aangetroffen.

Kinderen van Herman Aux Brebis en Maria van Zunuck:

1. Margrieta Aux Brebis, geb. 9 Aug. 1643.

Zie genealogie van Beaumont, bij Balen bl. 936, hierbij dient geweten dat uit Anna van Beaumont en haren echtgenoot Anthony van Schuylenburch, een zoon is geweest Adriaen van Schuylenburch, wiens vrouw Anna Bailly, tot moeder had Sara Aux Brebis.

Uit welken Adriaen en gemelde zijne vrouw Anna Bailly, wederom een zoon Dionysius van Schuylenburch is gehuwd geweest met zijn germain nicht Sara Bailly ex matre Johanna van Beeringen, uit welk laatst gemeld geslacht eene oudere Johanna van Beeringen de vaderlijke grootmoeder is geweest van Adriaan en alzoo de moeder van Anthony van Schuylenburch bovengemeld. —

2. Hans Aux Brebis, geb. 6 Maart 1646.
3. Anna Maria Aux Brebis, geb. 21 Jan. 1648.
4. Heereman Aux Brebis, geb. 7 Maart 1650.
5. Dirk Aux Brebis, geb. 15 Mei 1652.
6. Daniël Aux Brebis, geb. 25 Juli 1653.

Over het geslacht Aux Brebis kan ook geraadpleegd worden: „Catalogus der Archieven van het Groote (vroeger Heilige-Geesten- en Voorster Gasthuis te Deventer," (1267—1815) opgemaakt door Mr. J. I. van Doorninck, Archivaris van Overijssel. Het register op dit werk vermeld: „Brebys (de), = Brebis (aux), Familienaam. — J. B. VAN IJSSELDIJK.

Aux Brebis (XLV, 442). — François A. geb. 28 April 1604, overl. in Febr. 1659 huwt 16 Jan. 1635 Anna Rostermans, (dochter van Johan en Christina Coburgs) overl. 23 Maart 1666. Hieruit:

1e Isaak A., volgt;

2e Christina Maria A., geb. 30 Dec. 1644, huwt 1668 Hendrik Rostermans.

Isaac A., geb. 16 Maart 1636, huwt Febr. 1661 Catharina van Schijvelberg. Hieruit:

1e Maria A., geb. 18 Jan. 1660 huwt Jozef van de Put.

2e François A., geb. 11 Jan. 1667 huwt Elizabeth Pompe, geb. 1667, overl. 22 Nov. 1731, vermoedelijk dochter van Michiel en Elizabeth de Lange. Zij waren ouders van Catharina Margaretha A.

3e Duvera A., geb. 26 Sept. 1665 huwt 24 April 1685 Daniël Kick, raad van Amsterdam.

4e Anna A. geb. 10 Sept. 1663 overl. 29 Dec. 1725 huwt

10 Aug. 1694 Philips du Quesne geb. 1650, overl. 8 Febr. 1734.

5e Margaretha Catharina A., geb. 1 Juni 1674 huwt 22 Sept. 1711 Joan van Marselis.

6e Dirk A., ontvanger te Hulst geb. 22 Aug. 1649, overl. 13 Sept. 1728.

Jacobus A., huwt Sara Aux Brebis, ouders van Catharina, geb. Schoonhoven 1651 overl. Sneek 6 Maart 1723, huwt Sneek 20 Nov. 1720 Edo Hendrik Frieswijk.

Eduard A., geb. Indie 1649, student te Leiden 1666.

Didericus A., geb. Amsterdam 1674, student te Leiden 1694.

Abraham A., huwt Geertrui Rostermans dochter van Arent en Machteld Huijgens, ouders van

1e Margaretha huwt Rogier van der Poel.

2e Johanna huwt Tobias Scharenberg.

Maria A., geb. in 1600, overl. 14 Juni 1666 huwt 1e David de Bucquoi, 2e Adriaan Anthonisz., 3e Jacob Sweerts, 4e Zacharias Wagenaar, gouverneur van het Kaapland, overl. na 1668.

..... Aux Brebis huwt ..... Tichelaar, ouders van Catharina A., overl. 6 Jan. 1681 huwt François Fagel geb. 1618, overl. 1680.

Sara A., huwt Dionys de Bailly.

Anna A., huwt Antonie van Beaumont.

Margaretha A., huwt Johan van Beaumont.

Misschien kunnen bovenstaande opgaven dienen voor de samenstelling van eene genealogie van dit geslacht.

's-Hage. C. J. POLVLIET.

Van Laer.—van Hoboken (XLV, 523). — Aan den Heer Jacob van Laer, grondeigenaar wonende te Zeist is den 20sten December 1822 op zijn daartoe gedaan verzoek door den Hoogen Raad van Adel, daartoe gemachtigd bij Kabinetsorder van 27 Augustus 1822 n° 84, een acte van wapenbevestiging uitgereikt geworden.

Bij Koninklijk Besluit van 29 October 1833 n° 87 is op het adres van den Heer Anthony van Hoboken, van Rhoon en Pendrecht, te Rotterdam aan hem bewilliging verleend tot de aanneming van een geslachtswapen, zijnde een groot koopvaardijschip met uitgespreide

zeilen (op welks achtersteven het woord *India*) op een veld van lazuur, met de spreuk: Sic itur ad oras fortunæ onder hetzelve wapen. De acte zelf is uitgereikt 29 October 1833.

Het uitreiken van acten van wapenverleening, bevestiging of vermeerdering aan personen geen deel uitmakende van den Nederlandschen adel is vroeger enkele malen voorgekomen. Het laatst is een acte van wapenverleening uitgereikt aan Simon Rijnbende, den 30 Januarij 1848.

's-Gravenhage. RUTGERS VAN ROZENBURG.

Van Zelst. — In antwoord op deze vraag (Nav. XLV blz. 517) — kan ik melden dat m. i. Anna *Zilst*, *van Zelst* of *von Zelst* dezelfde persoon is op grond, dat in mijne aanteekeningen als moeder van Jan S.'s kinderen wordt opgegeven Anna *van Zelst*, welke aanteekeningen copieën zijn van de Doopboeken ter Secretarie te Doetinchem aanwezig. Verder dat Jan S's tweede zoon heet Johan *Hartgert*, waarschijnlijk dus naar Anna Zilst's vader.

Zou Jac. A. of een ander Navorscher mij ook s.v.p. kunnen inlichten omtrent vader, moeder, enz. van bovengenoemden Jan S.?

Den Haag. G. S.

Schepenbrieven. — De Heer L. A. F. H. Baron van Heeckeren schrijft in de Herald. Bibl. 1873 bl. 336. „Het is reeds verscheidene jaren geleden, dat ik een 500 stukken in 't Zutphensche Archief voorhanden, meestal schepenbrieven met de daaraan hangende zegels beschreef."

Waar of in welk tijdschrift is die beschrijving [1]) te vinden?

Den Haag. G. S.

Fred. d' Orville (XLV, 516). — Hij is geb. te Aix 6 Mei 1590, zoon van Ferry d' Orville en Anne Godin. Bij Maria Modesta Cameraria was hij vader van zes kinderen, allen jong of ongehuwd overleden, behalve Susanna Maria, geb. 1 Juni 1638, stierf te

---

[1]) Deze beschrijving bestaat hoogstwaarschijnlijk niet in druk. RED.

Hanau in Maart 1664, die gehuwd was met Philip Burckhardt, professor in de rechtsgeleerdheid te Heidelberg, later syndicus in de nieuwe stad te Hanau. Zijn kwartieren zijn:

d' Orville	Godin
le Mesureur	Resteau

's-Gravenhage. M. P. SMISSAERT.

Guilielmus Baudartius (Willem Baudart). — Uit het Biogr. Wdb. van A. J. Van der Aa, Dl. II, bl. 54, 4° Uitg. 1855 in voce „Baudartius" (Gulielmus) blijkt dat de schrijver in het bezit was van een autobiographie in HS van dezen Zutphenschen predikant van de eerste helft der 16e eeuw.

Van der Aa stierf in 1857, in welk jaar ook zijn bibliotheek bij den boekhandelaar Frederik Muller te Amsterdam verkocht werd. In den catalogus dier bibliotheek vind ik dat HS niet vermeld. Mogelijk kwam het voor onder N° 1279, welk nummer een „uitgebreide verzameling van Biographien, 53 stuks" bevatte.

Indien een der lezers van den „*Navorscher*" in het bezit mocht zijn van dit HS of weten wie de tegenwoordige eigenaar er van is, zou hij mij grooten dienst bewijzen mij zulks te willen mededeelen.

Arnhem. A. C. J. VAN DER KEMP.

Baud. — Gevraagd: Plaats en datum van geb. en overl., alsmede ambtelijke bezigheid van Jean Baud en zijne huisvrouw Maria Wellenkamp. Wanneer en waar ter plaatse werd hun huwelijk voltrokken? Ten jare 1813 was hij percepteur der Directe Belastingen in het Kanton Alphen.

Hoedanig bestond hij den Kolonel-inspecteur der Administratie Abram Baud, ridder der orde v/d Ned. Leeuw, gehuwd met Louise Brun?

Is er ook iets bekend aangaande de oudere generatiën dezer familie?

Inlichtingen zullen hoogst welkom zijn aan

A. J. E. VAN DER CRAB.

Geslacht du Toict (vgl. de regs; XLIV, 196). — Aangaande de ter laatster plaatse gevraagde wapens van *du Toict* en *Woessens*, kan ik het volgende mededeelen.

In de kerk te Schiedam ligt begraven Pieter Willem Pielat van Bulderen, op jeugdigen leeftijd overleden 18 Dec. 1786 met zijn wapen en 8 kwartieren:

Pielat	Vromans
de Lille	du Toict
van der Elst	van Hattem
Vaillant	Woessens.

Van dezen Pieter Willem P. v. B. is mij, afgescheiden hiervan, nog bekend, dat zijne grootmoeder van moederszijde heette: *Vromans, geboren du Toict.* Het wapen *Vromans* is: in sabel, 4 faassen van goud, het schildhoofd beladen met 3 gouden penningen.

Dat van *du Toict* is: in lazuur, een gouden keper, waarboven een gouden zespuntige ster. — *Van Hattem* voert in goud een droogscheerderschaar van keel; terwijl het wapen van Woessens is: in lazuur, drie golvende faassen van zilver.

Ongetwijfeld is David du Toict, die gehuwd was met Catharina Woessens, de overgrootvader van den hierboven vermelden P. W. Pielat v. B.

Met het oog op deze 8 kwartieren, is het te bevreemden, dat op bladz. 197 van den 44en jaargang onder de kinderen van dit, zoo even genoemd echtpaar: „*du Toict- Woessens*", de echtgenoote van.. Vromans niet vermeld staat. (Was zij misschien de op bladzijde 198 sub D vermelde Antonia du Toict?) W. F. G.

Wapens (XLV, 522). — In plaats van (*van Meerten* of *van Geenen*) lees: (*van Geemen*). Twijfel bestaat niet.

's-Gravenhage. M. P. SMISSAERT.

Six-Marssenier (XLV, 437). — De hier bedoelde aanteekening bevat onjuistheden en is onvolledig. Dit ter waarschuwing.

's-Gravenhage. M. P. SMISSAERT.

Van der Straten (Petrus). — Wie kan mij mededeelen of er van P. v. d. S., 1616—1640, secretaris van Goes, rechtsgeleerde en bekend dichter, nog afstammelingen bestaan? Liet zijn broeder Hyronimus, burgemeester van Goes, ook kinderen na? (Zie de la Rue, Geletterd Zeeland f° 255/56).

's-Gravenhage. H. DE VOOGD.

Eydsma (Gillis), in 1695 benoemd tot Commandeur[1]) ter Admt van Amstm, voerde in 1696, bij 't Noordzee-eskader, het bevel op 't fregat „*de Valk*" [2]) en was in 1730 nog in dienst. In zekere aanteekeningen betreffende de Harl. Admt van omstreeks 1700, wordt zijn naam ook een enkele maal vermeld doch zonder eenig verband of aanwijzing. Verder komen in de Stemcoh: v. 1728 voor: op dorp Oosthem n° 14 en 15: „*Gillis Eisma*" en op Tirno en 16: „*captain Gillis Eisma*", welk een en ander het vermoeden versterkt, dat onze Commandeur uit Friesland afkomstig was en dan ongetwijfeld behoorde tot de Franeker regeringsfamilie *Eydsma* wier naam (o. a. in dezelfde cohieren) ook wel eens doch ten onrechte, *Eisma* werd geschreven. Weet iemand ook nadere bijzonderheden omtrent hem? S. H. / B.

Heerega (XLV, 435). — Het volgende putte ik uit het Archief der Wees- en Momboirkamer te 's-Gravenhage.

Hermanus Wypkens, huwde Hendrica Antonia Heerega. — Hij was „ordinair Bedienaar des Goddelyken Woords" te Batavia.

Zij testeeren 1 Juli 1764 voor Notaris Andries Jan Zalle te Batavia, waarbij zij legateeren aan hare minderjarige nicht Catharina Geertruida Heerega, dochter van HED broeder Pieter Heerega, wonende te Voorburg, eene som van 1000 Rijksdaalders, alsmede een diamanten roosring van wijlen der testatrices grootmoeder; twee kleine zilveren bekertjes, een groote zilveren trekpot, en een zilveren papkom, alle met de wapens der testatrices familie.

[1]) In den zin van scheepsbevelhebber.

[2]) Mr. de Jonge. Gesch. N. Zeew. 2e dr. III p. 748, die echter „Eytsma" schrijft.

De begiftigde Catharina Geertruy Heerega, dochter van Pieter, bij Geertruy Weeveringh, werd gedoopt den 11 Febr. 1750 in de Pieterskerk te Leiden (getuigen Vr: Geertrui van der Nieburg, wed. Weveringh, en Maria Heerega). — Catharina verkreeg 15 Oct. 1774, venia aetatis.

's-Gravenhage. M. G. WILDEMAN.

Kolde van Horn. — *Navr* XLV, 435, 6 noot, vraagt eenige opheldering omtrent deze familie. Op één persoon uit haar kunnen wij de aandacht vestigen, en wel op Hermanus Colde v. Horn, — aldus schrijft een straks te noemen tijdgenoot zijnen naam, — door Ds. C. A. L. v. Troostenburg de Bruijn in zijn omvangrijk werk „De Hervormde Kerk in Nederl. O.-Indië" (Arnhem 1884), bl. 16, 23, 51, 407, vermeld, waar hij hem overal Coldehorn noemt; als den voorlaatsten der acht predikanten, die a° 1662—1701 den Evangeliedienst waarnamen in de Christen-negorij Haroekoe op het eiland Oma of Boang-Besi; als eenen der predikanten, die door de O.-Indische Compagnie naar de Westkust van Sumatra werd gezonden om er de sacramenten van Doop en Avondmaal te bedienen, en wel omstr. 1686, terwijl hij aldaar slechts acht maanden bleef; eindelijk als een van de zeven door den kerkeraad der Hervormde gemeente te Batavia aangewezen leden der Commissie van Revisie in zake de door Ds. Melchior Leydekker op 't touw gezette overzetting des Bijbels in het Maleisch. Toenmaals was hij predikant te Batavia, werwaarts hij als predikant te Ambon Mei 1702 vertrokken was; gelijk blijkt uit een *Navr* XXX, 497—502 meegedeeld uitvoerig schrijven van den lateren Gouverneur-Generaal Abraham Patras aan zijn vroegeren patroon en maecenas, den Amsterdamschen koopman Nathanaël Gautier dd. 20 Sept. 1702 uit Ambon, waar Patras toenmaals secretaris was. Deze Patras noemt Herman Colde v. Horn daarin schoonzoon van wijlen Nicolaas Schaghen, Amboina's gouverneur, alsmede eenen zijner beste vrienden. JAC. A.

Lambel (XLIII, 580). — Naar aanleiding van het hier besproken

geschilpunt of de *lambel* (barensteel) het heraldieke onderscheidingsteeken van den oudsten, dan wel van jongere zonen was, wil ik den hr. Anspach opmerkzaam maken op de twee volgende officieele stukken, dit punt rakende:

1°. In art. V eener ordonnantie van de Aartshertogen Albert en Isabella, anno 1616, leest men:

„Om te beletten de gheschillen, dier souden moghen rijsen (ghelijck dickmaels is geschiet in voorleden tijden) om d' oudste gheboorte, ende het draghen van de volle wapens. Wij willen ende ordonneren, dat de joncxte soonen van alle familien (*jae selfs de oudtste soonen, gheduyrende het leven van hunne vaders*) sullen ghehouden wesen in heure wapens te stellen eenige breucke naer ghewoonte, tot onderscheydt ende differentie van de oudste, ende de selve moeten continueren alsoo langhe, als de branchen oft staecken van de oudtste sullen duyren, opdat men mach onderkennen de descendenten van den eenen oft anderen staeck oft branchen; op peyne van vijftigh guldens, uytgesteecken de Edelmans van onse Landen ende Hertochdommen van Luxenburch, ende van Gelderlandt, alwaer alsulcke breucke van wapenen niet bekent en is, de welcke hen sullen moghen reguleren als te voren." —

De „ghewoonte" was in dien tijd, dat de oudste zoon brak met een barensteel. (Jan H. Junius: Heraldiek. Amst. 1894; blz. 152).

2°. Art. 17 der Statuten behoorende bij de wet van 1809 tot regeling van den Constitutioneelen adelstand luidt:

„De zoon van een Graaf of Baron, of wanneer er meer zonen zijn, *de oudste van dezelve*, zal, gedurende het leven van zijn vader, hetzelfde wapen als zijn vader voeren, doch gebroken met een lambel." —

Amsterdam. HENRI J. SCHARP.

Ducs de Bart. — Men vraagt inlichtingen omtrent het wapen en de afstamming van deze familie.

Laag-Soeren. W. BAERTS.

de Colligni. — Een welbekend en volkomen vertrouwbaar genealoog vertelde mij jaren geleden, dat de laatste afstammelinge van den admiraal de C. te Utrecht waschvrouw was.

Uit de Utr. registers noteerde ik (bij toeval): 29 Oct. 1702 gedoopt Geertekerk: Pieter, uit Pieter Colligny en Willemina v. Vredenburg.

In 't Bulletin de la Comm. pour l'hist. des égl. Wall. IV. 3, liste des catholiques reçus dans l'église d' Utrecht: 3 Juillet 1740 M. de Coligny ci-devant officier au service de France.

Is van eén en ander meer bekend?

O. H. J. S.

Wapenkoningen (XLIII, 574). — De kroon van een Engelschen wapenkoning is van verguld zilver, en omringd door 16 eikenbladeren, beurtelings de een iets grooter dan de ander, en met rood fluweel gevoerd. Op den top een gouden kwast met hermelijn omzoomd. Op den ronden rand staat een deel van vers 1 van psalm 51: „Miserere mei Deus secundum magnam misericordiam tuam." —

Amsterdam. HENRI J. SCHARP.

Vice-Connétable. — Onder onze familiepapieren bevindt zich o. a. de provisioneele benoeming van mijnen grootvader tot Kapitein bij het 8e reg. Voltigeurs der Keizerlijke Fransche Garde, onderteekend: „*Le Prince Vice-Connétable Major Général Alexandre.*"

Wie was deze persoon?

Art. 6 van het Tractaat van 24 Mei 1806, gesloten tusschen Keizer Napoleon en de Bataafsche Republiek maakt ook melding van eenen „*Prins Vice-Connétable.*"

Amsterdam. HENRI J. SCHARP.

Gulden Vlies. — Op blz. 149 van „de Geschiedkundige beschrijving der oudere en nieuwere, thans bestaande Ridderorden" door G. L. de Rochemont en J. Bischoff (Amsterdam 1843), wordt vermeld:

„Eene *bijzondere merkwaardigheid* aan deze orde uitsluitend eigen, bestaat daarin, dat bij de *oorspronkelijke* instelling derzelve er niet

meer ordeteekenen vervaardigd werden, dan er leden waren benoemd; dat op de keerzijde derzelve, *de naam des begiftigden werd gegraveerd*, en dat bij het overlijden van een der ridders (evenals zulks bij alle orden thans nog eene verplichting is) het eereteeken weder aan het orde-kapittel teruggezonden, en een ander er mede begiftigd werd, wiens naam vóór de uitreiking, er onder bijgevoegd werd, welke instelling nog voor 25 jaren in stand gebleven was, vermits er hier te lande, onder het Koningschap van *Lodewijk Napoleon*, nog eene zoodanige decoratie naar *Spanje* teruggezonden werd, op welke, onder anderen, de naam van den Hertog van *Alba*, afschuwelijker gedachtenis, gevonden werd."

't Merkwaardigste is zeker, dat, zooals mij onlangs medegedeeld werd, op 't Guldenvlies, dat door wijlen Z. M. onzen Koning gedragen werd, de naam van den Hertog eveneens voorkwam. — Weet iemand dit ook met zekerheid? Het feit is dan zeker wel waard vermeld te worden, de naam van den grooten vijand van den *eersten Oranjevorst* op den keten, door den *laatsten* gedragen.

Amsterdam. HENRI J. SCHARP.

v. Nassau Dietz. In de Utr. registers vond ik: 23 Jan. 1798 huwt in de Catharijne kerk (toen nog prot.) Lodewijk Leonard v. N. D. woont op den Achterweg met Maria Boshuyzen, jd. geb. alh., woont Nic. Kerkhof.

Is dit een vervallen tak van (onechte?) Nassau's?

O. H. J. S.

Vraag. — In „de Abdij van Rijnsburg" door Dr. G. D. J. Schotel wordt op bl. 136 een afschrift gegeven van het testament van Margriet vrou van Rozenburg etc. Daarin (op bl. 139) komt voor: „*Jan Parryc* minen *broeder*; — en iets verder: *Claes van den Houte* minen *neve*," nog iets verder: „*Lisabetten Claes* zuster *van Houte*." —

Zijn deze namen goed vermeld; is iemand in staat dat misschien nog eens met het origineel te vergelijken? moet die eerste naam misschien zijn: *Jan Parsyn*, en de naam van „*Claes* en *Lisabette van der Horst.*" Hiermede zou veel verduidelijkt worden, ook voor het geslacht Nyenrode. — Met antwoord zal men verplichten.

A. JOH. HENDR. VN.

TAAL- EN LETTERKUNDE.

SPOTVERS OP HET VERZET VAN SOMMIGE UTRECHTSCHE RAADSLEDEN

TEGEN DE OPRICHTING VAN EEN STOOMMACHINE IN 'S RIJKS MUNT. [1])

LETTRE D'UN BELGE EN VOYAGE A SON AMI DE BRUXELLES.

Ride si sapis....
Mart.

Je n'ai pu résister au désir de publier cette lettre de mon ami, pour augmenter par là, s'il se peut, la réputation brillante que se font les Bourgem. d'Utrecht, par leurs sages institutions et par leur grande prudence. FRANCOEUR.

Epitre à mon ami.

Utrecht.... 1821.

Dans la saison heureuse où l'on sert les amours,
Saison qui nous a fui, Francoeur, et pour toujours,
Qui de fois, en lisant la plainte si touchante
D'Héloïse, j'ai dit avec la tendre amante :
L'art d'écrire Abeilard, fût sans doute inventé,
Par l'amante captive ou l'amant agité.
Mais à présent ami que ma raison plus mure
De l'enfant de Cypris rejete l'imposture,
Que discernant bien mieux le mal d'avec le bien,
Pour n'être plus amant je suis plus citoyen,
Qu'observant de plus près les états, les provinces,
Les démarches des grands, les actions des princes,
Je crois que l'art d'écrire est inventé Francoeur,
Par un bourgeois saisi de crainte et de douleur!
A quoi bon, direz vous, cette longue préface?
Allez y rondement! Ami, faites moi grace!

[1]) Afgedrukt naar het origineel, berustende ter Universiteitsbibliotheek.

Troublé par la frayeur, mon esprit étonné
Trois fois à mon récit, trois fois s'est refusé.

De nos anciens amis, dans mes fréquents voyages,
Tu sais que j'observais les moeurs et les usages.
J'ai trouvé comme ailleurs des sages et des sots,
La jeunesse un peu libre et les papas dévots!
J'arrive en la cité d'où j'écris cette lettre. —
J'y trouvai des amis. — Je tachai de connaitre
L'esprit de ses bourgeois comme ses monuments.
Ah! cher Francoeur, ici l'on trouve encor des gens
Admirant comme nous les vertus de nos pères,
Méprisant hautement les brillantes chimères,
Dont tant de jeunes gens, ici, comme chez nous,
(Que l'on devroit loger à l'hôpital des fous)
Ont la tête farcie! ici les Bourgemestres
Pensent comme pensaient leurs illustres ancêtres
Et font tout à l'antique. — Aussi de toutes parts
La ville est ceinte encor de solides remparts. —
On empêche par là l'air frais de la campagne
De circuler c'est vrai! Mais cela n'est rien! l'on gagne
Quoique leur entretien y coute immensément,
Le plaisir fort gentil d'extorquer de l'argent
Aux portes de la ville, à toute la canaille
Qui demeure aux fauxbourgs. (Et quoique cela ne vaille
Pour les fonds de la ville un centième denier,
Vu que de cet argent se payent le portier,
Et les administres et Dieu sait quel collège,)
Il est toujours joli d'avoir un privilège!
Les Bourgeois sont gênés, mais pour les magistrats
C'est fort indifférent, car ils ne payent pas!
L'on m'a montré plus tard un superbe édifice
Dans un quartier obscur, qu'on destine au service
Des malades dit on. — C'est un bel Hôpital. —
J'avoue à dire vrai, qu'il n'eut été pas mal
De l'avoir fait bâtir un peu loin de la ville,
En cas d'épidémie il est par trop facile,
Par le défaut d'air pur que le mal augmenté
Ne se répande au loin! — Mais si l'on s'est trompé
Pour être Bourgemestre on n'est pas infaillible!
Du reste leur motif me parut fort plausible. —

Le Phoenix dans son art, *van Embden* [1]) avait dit,
Que l'Hôpital s'y fasse; — et l'Hôpital s'y fit. —

Jusqu'à présent Francoeur l'esprit rassis, tranquille,
Je vous ai détaillé les beautés de la ville.
L'heure fatale approche et les sens abattus,
Je dois vous rétracer les horreurs que j'ai vus!
O! Malheureuse Utrecht! o ville déplorable!
Vois, vois couler mes pleurs sur ton sort effroyable!

J'étais à la Monnoie. — Admirant le travail
Mon esprit se plaisait à ce vaste attirail.
Cent pensers différents me passaient par la tête
Et marchant au hasard à sortir je m'apprête: —
Jugez ami! Jugez de toute ma frayeur
Quand j'apperçois soudain la machine à vapeur!
Je fuis, et sans m'armer d'un courage inutile [2])
A l'autre bout d'Utrecht je me cherche un asyle!
J'entre chez un ami [3]), tout palpitant d'effroi,
Moitié mort de ma peur, je crie: dites moi,
Dites moi mon ami! Quel infernal génie
Sortant de sa prison, d'une main ennemie
Vous priva du repos, vous priva du bonheur?
Quel démon apporta la machine à vapeur?
Derval, repondit il, voiez couler mes larmes,
Utrecht, la belle Utrecht a perdu tous ses charmes!
[4]) Le maitre de monnoie est un jeune insensé.
Il revient d'Angleterre, il en est enchanté,
Et voulant imiter ces bêtes insulaires,
(Que je hais plus, ma foi, qu'Alger et ses Corsaires)
Plus bête qu'eux encor, leur sot imitateur

---

[1]) Charpentier de la ville, qu'on nomme en hollandais: Stads Fabriek. Homme qui n'a pas sans raison toute la confiance des Magistrats de la ville d'Utrecht. Aussi le croient ils toujours sur parole. Note de l'Auteur.

[2]) Racine, Phèdre, acte V.

[3]) Monsieur B...., alors membre du conseil, à présent Bourg. à la grande joie de tous les habitants d'Utrecht. — Que cette ville est heureuse de posséder de tels hommes! Note de l'éditeur.

[4]) On dit qu'il s'en tient à l'horrible sentence d'Ovide: Laudamus veteres, sed nostris utimur annis.

*

Nous fera tous périr, hélas! par la vapeur!
En vain Derval, en vain nos dignes Bourgemestres
S'appuyant du crédit de nos sages ancêtres,
Ont taché de sauver la ville et les bourgeois
De ce malheur affreux! Je les vis mainte fois
La larme à l'oeil, l'esprit à la torture,
Dans un humble placet chercher ùne tournure
[1]) Qui paignit leurs frayeurs à notre Souverain!
Ami, le croiroit-on, ami, ce fut en vain!
Leurs placets, leurs écrits, leur touchante prière,
Faite pour émouvoir un coeur d'acier, de pierre,
N'ont pas touché le Roi. — Si non par la vapeur,
Deux ou trois magistrats en mourront de douleur!
Dieux! quel malheur pour nous d'avoir un Roi qui pense!
Il devrait réprimer, punir comme une offense
Toutes les nouveautés qu'on introduit ici.
Pour en purger l'état, qu'il nous appelle ami!
Nous chasserons partout les démons de leur niche!
Ah! c'est ainsi que fait le bon François d'Autriche!
Et je gagerais bien, Derval, sur mon honneur,
[2]) Qu'il fait sa cire, lui, sans Machine à vapeur!
Tel parla ce brave homme. Ecoutant en silence
J'admirai les vertus, l'héroïque constance
De tant de Magistrats, qui craignant la vapeur
[3]) Ont taché de sauver leur ville du malheur!
A la fin je m'écrie: O! sois réconnaissante
Utrecht, belle cité, de la bonté touchante
De ces hommes, plus grands que ces triomphateurs

---

[1]) On ne saurait croire en effet combien de peine les dignes magistrats d'U.... se sont donnés pour empêcher que cette *terrible machine* à vapeur ne vint à la Monnoie. — Malgré leurs rémontrances, malgré leurs humbles supplications, le Roi notre auguste monarque a pris une résolution, dont le premier article était: „Il y aura à la Monnoie d'Utrecht une machine à vapeur." — Que ne peut-on attendre d'un tel monarque? Note de l'éditeur.

[2]) Un des grands délassements de l'auguste chef de l'Empire Autrichien, est, de faire de la cire à cacheter de toutes les couleurs. — On dit qu'il a poussé cet art jusqu'à la perfection. Note de l'auteur.

[3]) Et quoiqu'ils n'ayent point remporté la victoire, on peut leur dire:
Magni laboris magna merces,
Est que sibi pretium ipsa virtus. — Dousa.

Dont le laurier découle et de sang et de pleurs!
Aimez et respectez le quatuor sublime
[1]) Dont les noms un peu durs résistent à ma rime!
Voyez dans ces messieurs, imitateurs heureux
De toutes les vertus de vos sages aieux
Votre plus ferme appui. — Ils sauront vous défendre,
Quand par des nouveautés on voudrait vous surprendre.
On les verra toujours au chemin de l'honneur. —
Ce qui tient à l'esprit [2]) chez eux est en horreur,
Et graces à leurs soins vous n'avez rien à craindre
La civilisation ne pourra vous atteindre!

Ce récit fait, ami! je me sens soulagé. —
Le malheur est moins grand lorsqu'il est partagé.
Et je sais que votre âme à l'amitié sensible
Partage mon effroi, mon émotion terrible.
Je vais quitter ces lieux pour vous tranquilliser,
Et chercher un endroit moins rempli de danger!
Et si dans mon absence il plaît à notre Prince
D'établir la vapeur, ami, dans ma province
Ah! vite, écrivez moi; — Je saurai me trouver
Parmi les magistrats qu'ici l'on voit briller,
D'illustres compagnons. — Et loin de la patrie
Nous nous établirons. — Dans notre colonie
Abjurant tous l'erreur, seront entretenus
De nos premiers aïeux les illustres statuts.

DERVAL.

---

[1]) C'étaient: Van H. (....) — Sch. (....) Van D. (....) et G. (....). Depuis que mon ami m'a écrit cette lettre, le dernier est mort. R. I. P.

Note de l'éditeur.

[2]) Du siècle je pense. Note de l'éditeur.

Gestel en andere plaatsnamen (XLV, 583). — Gestel is oorspronkelijk en voluit Gesteloo, dat is: het *loo* of eikenbosch op den *gest* of hoogen zandgrond. *Gaast* of *gast*, *geest* of *gest* beteekent: hooge zandgrond, vooral waar deze als een eiland midden in laag veen is gelegen, of als een schiereiland daarin uitsteekt. Dit oude woord komt in vele plaatsnamen voor: Lutje-Gast

(*Lutje* = klein) en Groote-Gast in Groningerland, Ter Gast en Addinga-gast in Oost-Friesland; Rinsumageest en Westergeest in noordoostelijk Friesland, Uitgeest, Oegstgeest, Endegeest in Holland; Gaasterland (in de 16de eeuw *Ghesterlant*), Tjerkgaast, Gaastmeer in zuidwestelijk Friesland, enz. Ook in geslachtsnamen: Van der Geest, Van Gaste, Gaastra, Geestra. — De *oo* achter plaatsnamen op *loo* eindigende, is dikwijls afgesleten; Sterksel, Reusel, Steensel, Knechsel in Noord-Brabant; Gorsel (oorspronkelijk *Gorsloo*) in Gelderland, en zeer vele andere plaatsnamen in de sassische streken van ons land (oostelijk Gelderland en Overijssel). Ook als de uitgang *loo* nog in geschrifte bestaan gebleven is (Hengeloo in Gelderland, Groenloo, Ruurloo), spreekt het volk heden ten dage Hengel (geslachtsnaam Van Hengel), Grol en Reurl uit. Zoo ook Gestel (Gästel) in plaats van voluit Gesteloo, Gasteloo. Ook in Friesland is Fuchtel (Föchtel) de volksuitspraak van den dorpsnaam Fochteloo.

De drie Brabantsche dorpen die Gestel heeten, worden van elkanderen onderscheiden als St-Michiels-Gestel, omdat de hoofdkerk aldaar aan St.-Michiel is gewijd; Moer-Gestel, omdat deze zandgrond (*gast*) rondom in *moer* (veengrond) gelegen is; en Luiks-Gestel, omdat dit dorp oudtijds den Bisschop van Luik, en niet den Hertog van Brabant toebehoorde.

Overigens zij den vrager het werk *Nomina Geographica Neerlandica*, Leiden, E. J. Brill, 1893, dringend aanbevolen.

Haarlem. JOHAN WINKLER.

Calais (XLV, 583). — De Oud-Nederlandsche, nog heden bij de West- en Fransch-Vlamingen gebruikelijke vorm van den naam der thans Fransche stad Calais is Kales, met de volle stemsate op de eerste lettergreep. Weinige jaren geleden hoorde ik nog dat eene Vlaamsch-sprekende Duinkerksche vrouw in de spoorhalle te Duinkerke een kaartje vroeg „*naar Kales*".

Hooft schrijft in zijne *Nederl. Historien* (uitgave van 1677) bl. 10 en vervolgens, herhaaldelijk *Cales* (nooit Calais); en Vondel (uitg. door van Lennep, VII, 65) *Kalis*. In den grooten Atlas van

Joan Blaeu (midden der 17e eeuw) vindt men *Cales* en *Calis* afwisselend.

Kales, Boonen, Sint-Omaars, Terenburg, Gisen, Ouderwijk, Zandgat, Witzand, enz. zijn de oorspronkelijke Nederlandsche naamsvormen voor de verfranschte namen der plaatsen Calais, Boulogne-sur-Mer, Saint-Omer, Thérouanne, Guines, Audruicq, Sangatte, Wissant, allen in het voormalig Vlaamsche deel van Frankrijk gelegen.

Die meer aangaande deze zaak wenscht te weten, leze mijn opstel *Germaansche Plaatsnamen in Frankrijk*, voorkomende in het Gentsche maandschrift *Het Belfort*, jaargang 1894.

Haarlem. JOHAN WINKLER.

Middenned. woorden enz. XLV.

p. 80. *Spinnevoeten*, tegenspartelen; friesch „*Spinfoetsje*" = stuiptrekkingen der ledematen, voornamelijk bij stervende dieren.

p. 86. *Strampelen* (beweging maken?); friesch „*Strampelje*" = de beenen zijwaarts van een brengen en dus een gaffel maken.

p. 87. *Strips*, geeseling; friesch „*Strips*" of „*Streeps*" = een pak slaag.

p. 88. *Strobbelich*, oneffen; friesch „*Strobbelich*" = oneffen en met gaten. „*Strobbelsteeg*" vroeger een zeer oneffen steeg of gangetje te Warga, ook wel „*Stroffelsteeg*" genoemd, omdat men door de oneffenheden in gevaar was er te stroffelen = struikelen.

p. 89. *Stuit* (op een), plotseling; friesch „*Op in stuit*" = voor een oogenblikje, kort tijdvak.

p. 89. *Sudzig*, moerassig; friesch „*Sodzich.*" Een hoofdzakelijk van dooreen gegroeide waterplanten gevormden niet al te stevigen bodem, noemt men „sodzich."

p. 97. *Madzy*. De vrouwennaam „*Martsje*" of „*Mettsje*" komt in Friesland *veelvuldig* voor. Dikwijls ook als verkorting van Martsen, Martentsje of Mertentsje.

p. 98. *Aertland*, beploegbaar land; friesch „*eartlân*" = afgeweid land. Vgl. Epkema, Woordenb. Gijsbert Japicse Gedichten enz., op *Eartsjen*.

p. 99. *Schreurtje*, kleermaker; friesch „*Skroar*" = kleermaker, ook: naaister.

p. 99. *Smeerkanis* (smerige hond?) *Kanis* = achterdeel, derrière. In een oud straatliedje komt voor:

„Adrianus, vuile kanis," enz.

p. 100. *Schrobbeeren*, schrobbeeren; friesch „*Skrobbearing*" ook wel „*útskrobbearing*" = berisping, uitrammeling.

Bosum. S. V. D. BURG.

Anecdote. 1813. — Toen de Souvereine Vorst eind Nov. 1813 in aantocht was, bestond er vrees voor ongeregeldheden te 's-Gravenhage van den kant der zuivere Oranjemannen.

Graaf Leopold v. Limburg Stirum vermaande het volk zich rustig te houden, dan zou Z. H. hen zeker goed onthalen.

Daarop zong men elken avond luidkeels:

En wat zal Zijn Hoogheid blij zijn,
Als hij hoort hoe rustig wij zijn,
Op verzoek van Leopold
Die op alle tongen rolt!
rolt, rolt.

Medegedeeld aan mijn vader door den oud-maj. der art. W. v. Limburg Stirum.

U. MR M. C. N.

Daar loopt wat van St.-Anna onder (XLIV, 229, 604). — Anna moeder van de H. M. was volgens de Bolandisten (vita Stae Annae, 25 Juli), een dochter van Stalou en Emerentia. Zij was eerst gehuwd met Joachim van wien zij eene dochter had, Maria, de moeder des Heeren. Na Joachims dood huwde zij met Cleophas' van wien zij ook eene dochter had, Maria geh. met Alpheus, vader van Jacobus major, en Simon en Judas Thaddeus. Na Cleophas dood huwde zij ten derden male met Salomo en had van dezen eene derde Maria, geh. met Zebedeus en moeder der apostelen Johannes en Jacobus minor.

Het door sommigen al sedert eeuwen voorbereide dogma der

onbevlekte ontvangenis der H. M. Maria, gaf aanleiding dat met het oog op de drie huwelijken van hare moeder de tegenstanders van die leer, spottend zeiden; „er loopt wat van St.-Anna onder," daarmede te kennen gevende dat deze of gene zaak evenmin in den haak was als de onbevlekte ontvangenis der H. M. *A.*

A. J. C. K.

Buiten westen. — In „Woordenschat" (red. Taco H. de Beer en Dr. E. Laurrillard), Amst^{m} 1894), aflev. 2, (bl. 105^{b}) leest men, dat „buiten westen zijn" niet alleen op dronkenschap, maar ook op krankzinnigheid oogt, en dat in Zuid-Afrika *buiteweste* gebezigd wordt voor „verlegen." In dit geval is 't hoogst bedenklijk, de spreekwijs aan de scheepvaart, — verloren koers, — ontleend te achten, en hangt ze, dunkt mij, gewis samen met „weten," als verhaspeling van hoogd. *Witz* (verstand, vernuft). Bij verlegenheid, zoowel als bij krankzinnigheid en dronkenschap, staat „der Witz" op den achtergrond; en een dronkenman is wel „ohne Witz," doch alles behalve *verlegen.* „Nav^{r}" XXXI, 402, van Claes Willemsz aanhalend: „dat sy verliesen wit en weet," heeft 't, geloof ik, bij het rechte eind, vooral ook als hij opmerkt, dat men, in geval van verloren scheepvaart, koers, evengoed had kunnen zeggen: buiten oosten, noord of zuid. Voor dat „westen" moet eene bepaalde reden bestaan. 't Moet volksverhaspeling van „Witz" zijn.

JAC. A.

In Gelderland (achterhoek) zegt men ook van iemand die bewusteloos is: Hij is buiten westen. RED.

Doedelzak. — „De hoofdsylbe van dit woord laat zich denklijk uit klanknabootsing verklaren" *(Nav^{r}* XLV, 420). Thans echter bemerk ik, dat het Engelsch precies 't zelfde woord bezigt, nml. *doodlesack*, en dat in die taal *doodle* op zichzelf eenen sukkel, beuzelaar, lanterfanter aanduidt. En alwie met een doedelzak rondloopt, „verbeuzelt" zijn levensdag, zoekt op „sukkelachtige" manier zijn broodje te winnen. Wijst ons „doedel" alzoo niet eerder op dat „doodle" der Engelschen?

Onze volkstaal kent „*doedel*dop" in den zin van druiloor, domkop. Opmerkelijk hierbij, dat jenever in den Achterhoek van Gelderland „jan*doedel*" heet. Nu, alwie zich aan de jenever verslaaft, is inderdaad een domkop. JAC. A.

Dat muisje heeft een staartje, nopens eene onbeteekenende zaak, die ernstige gevolgen heeft of hebben kan. *Navr* XLIV, 62 denkt aan *groote* gevolgen, grooter dan de oorzaak zelve; de spreekwijs oogt soms echter op *ernstige* gevolgen. De klemtoon of nadruk ligt alsdan niet op *staartje* (in den zin van „lang staartje"), maar op *dat*, alzoo dat een bepaalde muis, een staartmuis, van een staartlooze muis onderscheiden wordt. En zoo schijnt de verklaringsproeve van *Navr* XLIII, 612 niet minder waar te zijn. JAC. A.

Rees. — Hetgeen *Navr* XLV, 453, omtrent rees = rijshout, opslag aan rivieroevers op rijswaarden, opmerkt, kan misschien wel toegepast worden op Rees bij Emmerik, dat volg. Navr t. a. pl. ook als Reys(s), Res(s) geschreven voorkomt. En gewis is 't van toepassing op Rijswijk (in Neder-Betuwe, aan den Rijn), a° 866 Ris-, a° 896 Rijswich, a° 960 Risuuich, a° 1220 Risuwic, enz., ook op Rijswijk bij Gorinchem alsmede op dito bij Woudrichem, in N.-Brabant a° 1205 Risewihe, insgelijks op Rijsbergen, Rijsenburg, Rijsoord, en tutti quanti. Doch *Navr* XLIV, 320, vraagt naar *Rees* ook als *water*naam, en hierbij komt geen rijswaardenhout te pas. Daarom herinner ik ook bepaaldlijk omtrent Rees bij Emmerik — met verwijzing naar mijn artikel in *Navr* XXXVIII, 344, 5, — aan wat ik ibid. XLIV, 710 veronderstellenderwijs aanvoerde. JAC. A.

Fusiek (XLIV, 213). — Fusiek is op onze grenzen overbekend als fusieke, voor geweer of snaphaan. 'k Herinner mij nog hoe we tijdens de jaren 30 de Belgische garde-civiques beschimpten en ze garde fusieke toeriepen. Er schoot, in Nov. 1830, tijdens ze Aardenburg kortstondig bezetteden een hunner mij bijna omver. Hij loste zijn geweer in onzen tuin. Mijne moeder verweet hem zijne onvoorzichtigheid: Wel Mama, zei hij, 't was geen opinie, 'k en kuusten (kuischen, schoonmaken) miin fusieke. G. P. ROOS.

OUDHEIDKUNDE.

„JOURNAL OF DAGVERHAAL

VAN EEN PLAISIR REISJE, VAN GRONINGEN NA KLEEF, IN 1740 DOOR P. MUNTINGHE J. U. D., A. H. W. DE VRIESE J. U. D., M. VAN BOLHUIS ADVOCAAT EN MIJ THEODORUS BECKERING J. U. D." ENZ. [1])

Dingsdagh den 19. Gingen 's morgens te half negen naast ons logement bij den Heer Lohmeijer op zijn verzoek een kopje koffi drinken, onder faveur van een musijkje. Waarna den Heer Muntinghe en ik, bij een oude academische kennis den Heer Doctor La Roque, een visite gaven, die wij in een gewenste welstant bevonden, hebbende zijne woning ten huisse van een bediende van de grootę paapsche kerk, vlak an het kerkhof. Onderwijl zijn Ed. zig habilleerde, gingen wij onder onze beiden in de gemelte kerk de mis horen, ziende de paters ons met een scheel gezigt an, als of zij ons eeten wilden. Deden voort daarna, in gezelschap van genoemde Heer, een plaisante promenade in het nieuws angelegte Sterrenbos, even buiten de stadt na het Kleefsche wald toe gelegen. In dezelve doen gewoonlijk 's avonds de heeren en dames van de stadt den tour te voet, hetwelk ten tijde van Prins Maurits alreede in gebruik moet zijn geweest, dewijl dezelve digt an dit bosje op de weg, de colom van Cupido heeft opgeregt, zijnde een lang en dun ijzeren stuk scheepskanon, van onderen op vier omgekeerde ijzeren mortieren, in plaats van een pedestal rustende, waarop aleer een cupidootje geplaatst was.

Weder in de stad komende, ging den heer La Roque zijn huis en wij ons logement opzoeken, alwaar onze andere reiscompagnons wedervonden met den heer Lohmeijer, dewelke wij dien

[1]) Vervolg en slot van Nav. XLV, blz. 699.

middag bij ons ten eeten verzogten. De maaltijd nauwelijks gedaan zijnde, kwamen de heeren Timmers en La Roque ons een bon voijage wenschen en afscheid nemen, hetwelk geschiede onder het losbranden van eenige bocalen van de beste Rhenanum, tot dat precijs te vier uir uit Kleef vertrokken. Reden voort daarna door den Diergaarden en passeerden te half vijf door Donsbrugge en te vijf uir door Meer, latende het kasteel Gruenzeel op onze regter en het dorpje Wijler op onze linkerhand leggen, en kwamen quartier voor ses in het dorp Zefelijk, alwaar voor het tolhuis een glaasje bier bij gebrek van mol dronken, en gaven onze paarden een brootje en een dronkje water, beneffens an den tolvrouw twee stuivers swijgende tol. Arriveerden voort na ses uir wederom in Gelderland, en zagen an het huis bij den scheiding twee paarden van de bovengemelte officiers, die niet verre van hier op het kasteel den Ooij, bij den Graaf van Bijland, haar van haar bataille wat uitrusteden.

Reden voorts door Persingen, voorbij Ubbergen en kwa-
Nijmegen. men precijs te seven uir weder in Nijmegen, wordende onze namen an de poort bij het Belvidere door een sergeant opgetekent, hetwelk verrigt zijnde, reden de stadt op na ons oude logement de Zwaan, dog moesten, omdat de Keurvorst van Keulen even van te voren aldaar gearriveert was, en dezelve met zijn gevolg geheel bezet hadde, in een ander herberg onzen intrek nemen, zijnde in de Klok na bij de Windmolenpoordt, alwaar mede zeer goed gelogeert waren. Gingen voort na onzen ankomst den Keurvorst in zijn logement in ogenschijn nemen, die onder de naam van den Hertog van Arenbergh een reisje gedaan hadde na Hollandt, en kwam nu over Nijmegen na zijne Staten te rugge te keren. Hij was een man van een wakkeren postuir en forcen uitzigt, hebbende swarte ogen en een krommen arendsneus, gekleed in blauw laken met breede zilvere point d'Espagne op alle naden bezet, en een

swardt kord pruikje op het hooft. Rondom hem stont een geheele stoet van zilvere en goude jonkers en schabben van allerhande soort. Na een botteltje frisse mol in het molhuis gedronken te hebben, retourneerden na onzen herberg, aten lekkertjes en namen in twee verscheiden kamers naast malkander onzen nagtrust.

Woensdagh den 20. Na eerst onder malkanderen onzen verderen route en cours beraamt te hebben, deden den heer de Vriese en mijn persoon een promenade door de stadt, terwijl den heer Muntinghe en Bolhuis een visite aflegden bij den Lieutenant Moltemaker, onzen landsman, en alhier in guarnisoen leggende.

Te elf uiren weder bij malkander en reisvaardig zijnde, vertrokken door de oude Hessenpoort uit Nijmegen (in de dikke muren van deze poort ziet men nog tegenswoordigh deze twee zeer oude inscriptien:

Hic Pes Imperii
Huc Usque Ius Stauriae

waaruit eenige oudheidkundigen opmaken, dat het koningrijk van Staveren in oude tijden tot an deze stadt is uitgestreck geweest, (hetwelk dog van anderen tegengesproken wordt) en namen onzen weg over den hogen kleijdijk van de Waal, dewelke an beide zijden beplant is met note- en appelboomen en toen door den regen zo glibberig was geworden dat onze wagen geduirig met de agterste raden, dan na deze dan na geene zijde slingerde, waardoor in gevaar waren van alle ogenblik van boven neer te vallen, zodat resolveerden te voet te gaan, hetwelk schoon zo gevaarlijk niet, evenswel heel ongemakkelijk was, doordien de natte kleij met geheele klompen ons an de voeten bleef hangen, waardoor de gang zo zwaar wierd, dat bijna niet als voetje voor voetje voort konden gaan, moetende gestadig de kleij van de voeten slingeren, hetwelk niet kwalijk geleek als of een troep slootgravers met haar schoppen dapper te

werk waren. Onder dit worstelen passeerden de plaatzen Blankenborg en Dodendal, die voort an den dijk lagen, alsmede de dorpen Wijnssen en Deest, en kwamen vervolgens Druiten. al scharrelende te twee uir tot Druiten in den herberg de Prins Eugenius, alwaar op deze fatigante promenade onze holle maagjes vulden met hetgeen ons voorgezet wierde, waaronder de principaalste plaats hadden een lekker eijerstruifje met gebraden worst en een kouwe schaaltje van wijn, bier en mol. Hetwelk gedaan zijnde, gingen opzitten en vertrokken te vier uir van daar, hadden toen beter weg, dewijl den dijk breeder en sandig was, en zo sligt als een vloer, zo dat er wakker den lap oplegten om dus onze geledene schade weder in te halen en te vergoeden. Reden Wamel. quartier na ses door het dorp Wamel en kwamen even voor half seven op den overvaart an de rivier de Waal, vlak voor de stadt Tiel, dog moesten, dewijl de pont an de overzijde was, een geruimen tijd wagten eer met ons rijtuig overgehaald konden worden. Waarom na een half uir schilderen resolveerden om ons met een roeischuitje te laten overzetten en lieten de knegt bij de wagen om met de pont over te varen en ons te volgen. An de overzijde van de Waal bij den dijk opkomende, wierden verwelkomt door neef den Capitein Woldringh, toen commandant van het guarnisoen binnen Tiel, dewelck ons in het Veerhuis binnen verzogt, en in der haast in het gezelschap van eenige leden der regeringe van de stad, en andere officiers, eenige wakkere schelvisglasen met wijn in de maag duwde. De wagen onderwijl mede behouden overgekomen zijnde, namen van onzen vriendelijken tractant en de andere heeren afscheid, en reden te half agt door de kleine en oude stadt Tiel. Tiel, om nog dienzelfden avont tot Buren te wezen, en aldaar onsen nagtrust te nemen. Passeerden onderweegs het gehugt Dremt en deszelfs oude heerenhuis en reden te agt uir langs den Hamssenbrugge over het riviertje de Linge, komende dus in het Graafschap Buren, en moesten

twee stuivers bruggeld betalen, zagen vervolgens an beide zijden van de weg verscheide groote plantasien van kerseboomen, langs welke wij quartier voor negen in de stad Buren arriveerden, nemende ons logement in den herberg de Wildeman, zijnde den hospes een schepen van de stadt, die ons lekkertjes regaleerde en op zagte bedden onze vermoeide leden deed rusten. **Buren.**

Donderdagh den 21. De stadt Buren, met deszelfs omleggende dorpen het Graafschap van dien naam uitmakende, is gelegen binnen de palen van Gelderland, dog behoort in eigendom an den Prins van Orange en Nassau, onzen Stadhouder, die hetzelve van zijn voorvaderen heeft geërft. De stad zelfs is zeer klein, met een oude muur omringt, en heeft niet meer dan vijftijn honderd schreden in den omtrek, daarentegen het kasteel alleen dertijn hondert en sestig in de ronte beslaat. Hetzelve legt voort buiten an de stadt, na de kand van Kulenburg en is in het vierkant zeer ruim uit het water, met muren van vijf treden dik opgemetselt, heeft op de hoeken vier sterke torens en van binnen hondert ses en seventigh vertrekken en is omgeven met drie dubbelde graften. Tot bewijs van de sterkte van dit slot kan dienen de historie van den wreeden Hertog Adolph van Gelder, die in het jaar 1465 op den ganschen Gelderschen bodem geen verzekerder plaats wist uit te vinden, om zijn gevangen vader Arnoud daarin op te sluiten dan dit kasteel, waarin deze ongelukkige vorst seven jaren, onder bewaringe van zijne bitterste vijanden, in een elendige staat heeft doorgebragt, waarna door den autoriteit van Karel de Stoute, Hertog van Burgundien, is verlost geworden, die Adolph, bij hem verzogt hebbende, vasthield en hem nootzaakte een briefje van zijn eigen hand an de kastelein van het kasteel te zenden, om zijn vader Arnoud op staande voet los te laten, en te stellen in handen van Hendrik van Parwis en Philips van Wassenaar, die dezen ouden Vorst na Tiel en voorts na 's Her-

togenbosch voerden, alwaar hij van de geestelijke en wereltlijke Heeren met de uiterste eer en blijdschap ontfangen wierdt. Wij gingen 's morgens te half negen dit sterk slot bezigtigen, komende over eenige bruggen en door de binnenpoord (waarboven het wapen van het Graafschap pronkte, met de woorden: *Sans Faulte*) in hetzelve op een groote vierkante binnenplaats, omringt met een galderie van grote hardsteenen pijlaren. Bezagen van binnen bijna een eindeloos getal van kamers. waaronder eenige van 43 schreden en meer lang, en na proportie breed, zijnde behangen met tapijten met oude Gothische letters en bibelsche historien zeer antijk: alsmede een met de belegeringen en veldslagen van Fredrik Henrik, in twalf grote schilderijen zeer konstig afgemaakt. In den groten eetzaal stont an de zijde van den schoorsteen een oude houten leuningstoel, die door de meid, dewelke ons geleide, de keizersstoel genaamt wierde, omdat Keizer Karel de Vijfde in dezelve zoude gezeten hebben. Deze stoel was dusdanig gefabriceert, dat iemant die in dezelve ging zitten, terstond vast bleef door twee ijzeren kromme bouten, die an weerskanten uit de leuningen schoten en hem om den bil vatten, zo dat niet weder los konde komen, of moest door een lange sleutel van agteren an de stoel ontsloten worden. Hetwelk een van onze reiscompagnons, die de eerste wilde zijn van in dezelve te gaan zitten, zeer onverwagt ondervond, ziende alsof verwezen was toen niet weder los konde komen, en daarover van ons uit gelagt wierde. Boven deze stoel hong een bus, daar de geene die in dezelve gezeten hadden, een aalmoes an den armen in gaven. Gingen na boven langs een roijalen wenteltrap, dewelke van dikke eijken posten zo gemakkelijk en zo vlak gemaakt was, dat Prins Willem de Eerste in het jaar 1572 te paard bij dezelve opreed, om met de zijnen de Spanjaarden van boven te nestelen. Konnende wij tegenswoordig nog de slagen van de hoefijzers hier en daar in het houd gewaarworden. Van onderen was dit kasteel geheel verwulft en met considerabele kelders voorzien, in welkers grootste ruim de bovengemelde hertog Arnoud gevangen gezeten hadde.

Retourneerden vervolgens na den herberg en vertrokken te half tijn uir uit Buren, langs de buitengraften van het kasteel; komende quartier na tijn bij den herberg de Prins van Orange over de Bommeler trekvaart, alwaar twee stuivers tol betaalden, en arriveerden quartier voor elf tot Kulenburgh, in den herberg de Toelast, dat meteen het koffihuis was, alwaar toen de dijkgraven van den Lekschen dijk te zamen waren, om dezelve te gaan schouwen. Onderwijl dat onze paarden voor de deur an de bak een voertje gegeven wierde, gingen wij in de koffizaal de Kulenburgsche bezoeken, die bijna alle in haar japons, met een alongepruik en een rotting voorzien, aldaar verscheenen. Hier hoorde en zag men een chaos van allerhande spraken en natien, die ik gelove dat buiten den schout, hier meede præsent en statig in het swart gekleed, alle bankeroetiers waren, dewelke hier gerust en van het vervolgen van haar schuldeisschers vrije zijnde, het gestolen geld en goedje verteren. Hare vrouwen en dogters zag men hier en daar met uiterste pragt door de stadt swieren.

Kulenburgh.

Dit oude steetje, omringt met een hogen muur, legt een smeet weegs van de rivier de Lek en bijna in het vierkand geboud; is grooter als Buren en heeft meede an de zuidwestkand een oud kasteel, de gewoonelijke verblijfplaats van den Graaf, dog is op verre na zo groot niet als dat van Buren. Hier en daar worden van dagh tot dagh, zedert dat de bankeroetiers alhier haar principaalste schuilplaats gevonden hebben, schone nieuwe huisen geboudt.

Wij, in deze vrije- vlugt en schuilhoek voor dieven en moordenaars, niet langer willende vertoeven, opdat ook voor dezulke niet mogten angezien worden, vertrokken voort na elf uir deze honorabele stadt. Even buiten dezelve op den Lekschen dijk gekomen zijnde, ontmoeteden ons de bovengemelte dijkgraven in haar rijtuigen. Lieten vervolgens de heerlijkheid Essenstein an onze linkerhand leggen, en passeerden door het dorp Everdingen en voorbij de

Vianen. plaats Bovenştein, tot dat quartier na twalf tot Vianen arriveerden in den herberg de Roos an de merkt. Terwijl den hospes de maaltijd bereide, gingen den heer Muntinghe en ik een promenade door de stad doen, latende onze ander beide reiscompagnons in den herberg. Wij bevonden deze stad niet zo groot als Kulenburg en geboud in het langwerpig vierkant niet verre van de Lek. In de midden heeft zij een ruim merkt en groote kerk, en niet meer als eene straat, die de geheele stad in de ronte loopt. An de westzijde beschouden wij de grote en hoge puinhopen van het sterke slot, hetwelke Zweer van Kulenburgh omtrent het jaar 1213 heeft laten bouwen, waaran naderhand de stad is angeboud geworden. De stad met het omleggende land word genoemt de Heerlijkheid van Vianen, en was nog voor weinige jaren een vrije heerlijkheid op zigh zelfs en buiten het gebied van den Staat, en hadde souveraine magt en vrijeheid om de vlugtelingen wegens dootslag, bankbreuken etc. in te nemen en te beschermen; dog behoort tegenswoordig onder de Provincie van Holland, die deze voorregten en vrijheden heeft afgeschaft en hetzelve regeerdt door een drost, houdende zijn residentie in de stadt in een modern getimmert gebouwt, vlak an de genoemde ruinen van het oude kasteel gelegen.

Retourneerden na den herberg, alwaar onze reiscompagnons en de maaltijd gereed vonden, dewelke bestuirt zijnde, vertrokken even voor drie uir mede uit deze stadt. Voeren even buiten dezelve met een grote pont in gezelschap van mevrouw de Drostinne, haar dogter en verdere vrienden, over de Lek, en kwamen dus in de Provincie van Utrecht an te landen. Reden voorts over de Vaart en langs dezelve heen, passerende een menigte fraije buitenplaatsen en het dorp Jutfaas, en arriveerden te vier

Uitrecht. uir in de stad Uitregt, nemende ons logement in de Plaats Roijal bij Mr Kliffeld in de Minnebroersstraat.

Na ons een weinig genettoijeert hadden, gingen een

promenade doen over den kermis, alwaar een considerabele menigte kramen met allerhande koopwaren vonden, en zeer veel menschen dat er bijna niet door heen konden dringen. De Engelsche of Mariekerk was geheel bezet met galanterijekramen van een ongelooflijke schat van allerhande kostelijkheden. In deze kerk is den pijlaar waaran den predikstoel vastgehegt is, een remarcabel stuk, waarvan de historie meld, dat, toen de kerk geboud wierde, de grond aldaar zo vol wellen gevonden wierd, dat men er nauwelijks mede te regt konde raken. Onder anderen was er een wel, die niet te dempen of te stoppen was, hoe veel er ook ingesmeten wierde, aljuist deze pijlaar staan moeste, zodat grootgeld belooft wierden an degeenen, die deze wel stremmen en stoppen konde. Hetwelk na lang practiseren een zeker vernuftig man zoude uitgevonden hebben en zulks an zijn vrouw in præsentie van zijn zoontje en een losen paap, geopenbaart hebben. Dog de paap, het middel hoe het geschieden moest, niet regt verstaan hebbende, liefkoosde het kindje met eenige wisje wasjes en vraagde het of niet gehoort hadde hoe zijn vader dit zoude uitwerken. Het kind zegt terstond door gezouten ossehuiden. De Paap meld zig en wijst meteen dit middel an, dat men de wel met zulke ossehuiden zoude vullen, en daar gerust deze pijlaar op vestigen, het welk voort geschied zoude zijn en stant gegrepen hebben. Op dezen pijlaar vind men een swarte stier staan, met dit bijscrift:

Accipe posteritas quod per tua secula narres,
Taurinis cutibus fundo solidata columna est.

Rencontreerden in deze kerk, onder het beschouwen van de galanterijekramen, den heer P. Gabrij, een oude academische kennis van den heer Muntinghe en mij, en die nu in deze stad studeerde en geheel zijn woning hadde. In gezelschap van dezen heer gingen den heer Muntinghe en ik een angename wandeling doen, door het principaalste van de stad en den beroemden Utrechtschen Malibaan, dewelke over een quartier uir gaans lang en an weerzijden beplant is met vier rijen considerabele hoge bomen. In deszelfs midden staat een ijzerwerkje, twee voeten hoog,

zijnde twee kloshamers dwers over malkanderen gelegen en bijna het onderste van een ordinaire arm dik, welke eene de voorgaande koning van Polen, Augustus, toen alhier tot Uitrecht was, met zijn eene hand heeft krom gebogen, zijnde een staaltje van zijn overgrote kragten.

Keerden van hier weder na de stadt, en bezagen in onze wandeling door de gallerie van den Academie an den Domkerk, de deur van de geheime trap, waarlangs de beroemde Anna Maria Schuirmans plagt op te gaan na de auditoria, alwaar de lessen van de Professoren konde horen, zonder zelfs van haar of van de studenten gezien te worden. Gingen vervolgens over den kermis na ons logement, alwaar onze andere reiscompagnons wedervonden, wanneer met malkander op de Catharinaplaats de spullen van Ian Clasen en consorten in ogenschijn namen, waarvan wel vijf en twintig neffens malkanderen stonden, zijnde omringt van een groot getal nieuwsgierige menschen, die gedurig in en uit gingen als de bieen in en uit haar korf doen. Dezelve nieuwsgierigheid dreef ons mede van binnen te treden. Zagen in de eerste een bosduivel, zijnde een Caaps wild en wreed beest, een kalf met vier horens, en een Orang Oetang of Iavaans bosmensch, zijnde een slag van een baviaan, en bijna zo groot als een mensch en quadaardig en loos in de uiterste graad. In een ander tent stonden twee musikanten, den een een Moor en den ander een Duitscher, dewelke onder haar beiden zeer aartig en met de grootste veerdigheid tegelijk op de viool en waldhoorn een concert maakten. Bezagen hier mede een glasen toren van seven voeten hoog. zijnde van sestig duisent stukjes spiegelglas zeer konstig door gemelte Moor gemaakt. Weder in een volgende tent speelde een aartig meisje van vierde half jaar ons een soort van een comedie voor, hetzelve sprak zeer promt eenige versjes in het Frans, Latijn, Italiaans, Spaans, Hoogduits en Neerduits, haar moedertaal. Dus al verzadigt van het zien van deze liefhebberijen, namen afscheid van den heer Gabrij en retourneerden na ons logement, alwaar aten en voorts te rust begaven.

Vriedagh den 22. Wierden 's morgens op de koffi en een warm

timpje bezogt door de heeren Gabrij en Pieterson (al weder een academische kennis) na welkers consumtie anstons een promenade ensemble deden, nemende onderweegs in het Roijale koffihuis bij Mr. Bart een chocolaatje en een glaasje mol, onder faveur van een lugtig musijkje van vier Duitsche deerens, die zig alhier adresseerden. Van hier gaande bezogten weder de kermis en de Mariekerk, alwaar ons een man ontmoetenden, voorzien van een carbonkels tronie en suffizanten rode neus, dewelke door de wandeling den redenrijker genaamt wierde. Den heer Gabrij hem kennende, sprak hem an en vroeg na zijn gezontheit, waarop hij antwoorde dat Goddank nog gezont en welgestelt was, en vernemende op zijn beurt dat dezen heer mede gezont was, gaf hem daar en boven nog den segenwens: den hemel wil u lange jaren gezontheid verleenen an u hooft, an u hals, an u ligchaam en an u beenen. Wij wilden toen verder met hem in discours komen, maar hij ging zonder een woord meer te spreeken, met een stijve tret, onder het maken van een menigte gestes met de handen, de kerk verder op.

Namen vervolgens van den heer Gabrij afscheid en hielden deze middagh den maaltijd bij den heer Pieterson, die ons proper tracteerde. Lieten na den eeten belet vragen bij den Professor Mill, om den beroemden Tempel Salomons te zien, dewelke dezen heer zelfs gemaakt ende geordineert heeft, wordende tegenswoordig in het Theatrum anatomicum op een bovenzaal, expres daartoe geapproprieert, bewaardt. Den Professor deede ons den eer van ons zelfs van alles anwijs en de uitlegginge te doen, hetwelk anders gemenelijk door zijn knegt geschiet.

Dit konststuk of Tempeltje is volgens de beschrijvinge der beste auteuren gemaakt correct zo als hetzelve te Jerusalem zoude geweest zijn. Alles is van wit geverft eikenhoud op zijn proportie zeer aartig en konstig uitgewerkt. Hetzelve is vier en twintig treden lang, dertien breed, en ses voeten hoog, behalven het heilige der heiligen, hetwelke hoger is, en de vier hoekgebouwen, die vier etages en de tusschengebouwen maar drie etages hebben. Volgens de rekening van den Professor zoude deze Tempel net vier en twintig malen kliender wezen, als den originelen geweest

is, doordien hij de Oostersche ellen, die vier en twintig duimen lang waren en waarna den groten Tempel gemeten was, op een duim Hollants in de structura van dit kleine Tempeltje gebragt heeft. Na alles bezien hadden, wierde ons van den knegt een boek gelangt en versogt onze namen in hetzelve te schrijven, zijnde meteen een middel om een handsmering van seste-halfjes te bekomen. Bedankten verders den Professor voor zijn moeite, en retourneerden na het logement van onzen vriendelijken Tractant, bij wien tot an agt uir bleeven, wanneer gezamentlijk op de Catharineplaats de voltisering van kleine Fransche kindertjes zagen in een grote tent, en in præsentie van een menigte Uitrechtsche heeren en dames van de eerste rang. Diverteerden ons, na deze comedie, dien nagt redelijk laat in het Zwijnshooft, bij Brouwer, in gezelschap van meer andere en onder een musiekje van een troep Duitsche musikanten.

Saturdagh den 23. Gingen 's morgens onzen obligeanten Tractant voor zijn onthaal nogmaals bedanken en namen van hem afscheid. Ons weder reisvaardig gemaakt hebbende, vertrokken te half twalf uit Uitrecht na Amersfoort, en reden van de stad langs een regten straatweg, an beide zijden met bomen beplant, tot an het dorp de Bilt, alwaar precijs te twalf uir doorkwamen, passeerden vervolgens verscheiden grote buitenplaatzen en pleisterden te een uir an het huis Terheide, staande vooran het begin van het Amersfoorder gebergte, alwaar overkomende, arriveerden te drie uir in de stad Amersfoort, nemende den intrek in de Stads Doelen, een magnifique herberg, onderwijl dat den hospes wat bereide voor onze holle maagjes, deden een tour door de stadt, bevonden dezelve bebouwt doorgaans met zeer oude huisen daar hier en daar nog al een nieuwe of gerepareerde tusschenin stonde. Wijders is zij redelijk groot, en omringt met een oude muur, die tot de minste defensie niet kan dienen; de kerk en de toren zijn

Amersfoort.

groot en van een grootse bouwkunde. Op de merkt komende zagen nog een eintje van de groote keijsteen, den Amersfoorder Keij genoemt, boven de grondt uitsteken, die de burgers eertijds met grote moeite van den berg af in de stadt hebben gebragt en dezelve midden op de merkt als een standbeeld op een pedestal gezet, dog hierover van anderen uitgelagt zijnde, lieten dezelve in de maant Maij 1672 door jongens 's nags omverstoten en in de grond bedelven.

In het logement teruggekeert zijnde, diverteerden ons in de kolfbaan tot een præparatorium stomachi om dus het lekker regaaltje des te beter te doen smaken; hetwelk te vijf uiren bestuirt hebbende, lieten de paarden inspannen en vervordenden onze reis, reden van de stad af een groot half uir continueel door groote tabaksplantasien, alwaar de tabaksplanten zeer sindelijk op smalle en lange aarden beddetjes gepoot zagen, wordende geduirig door een menigte meiden en jongens van het onkruid gezuivert, om de plant dies te beter zijn voedzel te geven. Voor de wind, als zeer schadelijk an de plant, waren deze plantasien omringt of met hoge heggen, of met turksche bonen, opgeleid bij lange stokken.

Nieukerk.

Kwamen te seven uir in het groote dorp Nieukerk, alwaar in den herberg de Ploeg een bouteille wijn dronken, terwijl de knegt en paarden mede voorzien wierden. Vertrokken te half agt weder van hier, passerende voort daarna de plaats Vanenburgh, toebehorende den heer Schrassert, regsgeleerde en Secretaris van Harderwijk, en kwamen te negen uiren in het dorp Putten, alwaar voor den herberg het Rode Hart, bij den brouwer, afstapten, met intentie van een weinig te pleisteren en dan voorts nog dien avond na Harderwijk te rijden. Dog het reets zeer donker zijnde en het weer regenagtig wordende, alsmede de langen weg, die nog afdoen moesten, zijnde twee uiren, considererende, resolveerden dien nagt aldaar te blijven,

waartoe den herberg ons mede lokte, als zijnde een schoon huis en goeden hospes. Hielden hier dus een ruitermaaltijd, en gingen te bed in twee nieuwe kamers en op magnifique ledikanten.

Sondagh den 24. Na ons met een potje koffie en een botterschink ontnugtert te hebben, verlieten te agt uir Putten, rijdende voort daarna een geruime tijd door een enge weg, zijnde een beekje van helder water, hetwelke hier langs van de Veluwsche bergen afstroomde en vervolgens zig in de Zuiderzee ontlaste. Passeerden quartier voor negen door het dorp Ermel, en arriveerden, weder door een beekje pasende dat de dompels ons om de oren

Harderwijk.

vlogen, te half tijn in de oude en eenzame stad Harderwijk, alwaar ons logement namen in den Hollandschen Tuin, bij Mr. Vermeer. Deden anstons een tour na de haven om een fris zeelugje te scheppen, en vervolgens een promenade door de stadt, gaande onderweegs in de kerk Dominus Arnoldi horen prediken, en van daar de Harderwijksche heeren in haar koffihuis bij Mr. Menuet, an de merkt, bezoeken, alwaar den heer de Vriese en ik bleven, terwijl den heer Muntinghe en Bolhuis, den Capitein Molanus onzen landsman en alhier in guarnisoen leggende, een visite gaven, van welke versogt wierden om bij hem gezamentlijk de maaltijd te doen. Dog wij de onze in den herberg bestelt hebbende, moesten zulx refuseren, maar evenswel beloven van voort na den eeten zijn Ed. te komen zien op een glaasje wijn. Hetwelk accepteerden en ons op bestemde tijd en plaats vervoegden. Alhier in het eerst zeer aangenaam onder het lommer van een groen bewassen prieeltje zittende, wierde in het laast zo heet door de menigvuldige handgarnaten en grote bommen, dat na een paar uirtjes vertoeven en dit vuir uitgestaan te hebben zo lang als eenigsins konden, de chamade moesten slaan en van onzen Tractant afscheid nemen, zijnde reeds een half uir voor onze retraite een ander heer, Joachim van Vlied

genaamt, onzigtbaar geworden, dog had zijn hoet te pande gelaten. Gingen dus onder faveur van een redelijken draij nog met een stemmige tronie een visite bij den Professor Pagenstecher afleggen, van waar kort daarna in onze herberg terug kwamen en te ses uir uit Harderwijk vertrokken, rijdende van de stad wel een half uir door een magnifique laan van groote bomen, maar vervolgens door barre heide en zand. Passeerden even voor negen vlak an den hogen toren van Doornspijk langs, die op een hoogte voort an zee staat, en de schippers bij dagh voor een baken verstrekt, en arriveerden voort na negen tot Elburgh in den herberg de Haas, alwaar rencontreerden den heer Ritmeester Jarges met zijn vrouw en dogter, en de cornet Heikens, leggende deze heeren alhier in guarnisoen en in deze herberg en naast dezelve te huis. Wij hielden onze avondtpartie in een aparte kamer entre nous, en namen de nagtrust op twee verscheiden kamers. Elburgh.

Maandagh den 25. Gingen 's morgens na het consumeren van den koffi en een afzettertje met de cornet Heikens, schoon het redelijk hart regende, een wandeling doen over de vestingwerken, rondom en door de stadt, beziende onderweegs een groote speldemakerije, zijnde de negotie van de spelden eene van de voornaamste van deze plaats.

Dit statje Elburg is zeer vermakelijk gelegen vlak an de strand van de Zuiderzee, en zo klein dat men het in een quartier uir kan omwandelen. Het is in het jaar 1395 met een hogen muur, op ijder hoek een swaren toren hebbende, versterkt geworden door Arent van Boekop, Rentemeester van de Veluwe, uit name van Willem den Eerste, Hertog van Gelre, en om deszelfs goede gelegenheid naderhand om deze muur een brave aarden wal met vier wakkere bastions gelegt, zo dat tegenswoordig zo veel als dubbelde vestingen heeft en daardoor nog al een plaatsje van defensie kan zijn. Regt midden door de stadt, loopt een klein helder beekje, dat uit de Veluwsche bergen zijn

oorsprong heeft, en hier in zee eindigt, waardoor de inwoonders altijd vers water konnen bekomen. Hielden 's middags met voorschr. gezelschap de maaltijd in ons logement, en van hetzelve afscheid genomen hebbende, vertrokken te drie uir uit Elburg na Zwolle. Wij waren eerst geresolveert geweest van hier direct over den zeedijk onze cours na Campen te nemen, dog moesten, dewijl die dijk swaar kleij was en door den anhoudende regen onbruik geworden, den lagen sandweg kiezen, zo doende dat eerst weder na Zwolle moesten, eer te Campen konden komen. Reden quartier na drie door het dorp Oldenbroek en kwamen even na vier an den herberg de Oranjeboom, nemende een kloddertje, terwijl de paarden een stuk broot met een frisse dronk water kregen. Dezen herberg legt bijna an den voet van den bovengemelten Frisenberg bij Hattem. Onze weg weder vervolgende, lieten voorts Hattem an den regterhand leggen, en kwamen langs een engen weg, door kreupel bos daar maar even door konden, quartier na vijf an den IJssel bij het Koterveer, wordende na een weinig vertoevens met de pont overgehaalt, belandende dus weder in Overijssel, stapten terstont weder op
Zwolle. de wagen en arriveerden te ses uir in Zwolle, nemende ons logement in den Grooten Toelast, alwaar daags van te voren den Prins van Hessen-Homburg met zijn neef en gevolg mede gelogeert hadden.

Deden anstons na dat onze bagage gedebarqueert was, een promenade door de stadt, beziende in de grote kerk het magnifique nieuwe orgel, de konstige gesneden predikstoel, en de steene wenteltrap, waarlangs men na de gewulften van de kerk opgaat, zijnde van hartsteenen blokken in de ronte van een rondgemetzelt muurwerk zeer konstig vastgehegt, zonder in de midden waarop te steunen. Gingen verders onder het orgel langs eenige breede steenen trappen en door een groote dubbelde deur op de consistoriekamer, zijnde een gebouw, dat voor eenige jaren an

de westzijde van de kerk nieuws is angebouwd, en zoude eerst het fondement of de voet van een hogen toren hebben. Dog den architect het zelve al te ligt van muurwerk tot de hoogte zo als het tegenswoordig heeft, opgebouwt hebbende, moest het werk gestaakt worden, en dewijl het zeer fraij gemetselt en den toren zo zeer niet benodigt was, wierd dit onvoltooit gebouw van boven gedekt en verders geapproprieert tot een vergaarderplaats van den kerkenraad. Het is een ruime seskante kamer, ontfangende zijn ligt door vier groote Engelsche schuiframen, en pronkt met een heerlijk gesneden schoorsteen, verciert met een schilderie, waarin alle predikanten, die tertijd dat dit vertrek gemaakt is, hier geleeft hebben, afgebeeld zijn. De soldering is treffelijk met lijstwerk belegt en geheel gegipst, hebbende in de midden een vergulde roos, waaraan een groote koperen kaarskroon hangt. An de zijden van de grote deur daar men toe inkoomt, zijn houten kasten in de muur, waarin de kerkeboeken opgesloten ende bewaart worden.

Gingen van hier tot het nieuws geboude tugthuis bezien, zijnde een ruim vierkant blokhuis, van gebakken steen en serk zeer hegt en vast opgehaalt en zo cierlijk van binnen en buiten, dat het eer, zonder juist de gaten der boeven te rekenen, na een heerenhuis als na een spinhuis geleek. Na ons logement retournerende, ontmoete ons den Doctor Metelerkamp, een oude academische kennis, en alhier woonagtig, dewelke ons verzogte met hem nog een wandeling te doen door de angename plantasien om de stad, hetwelk wij accepteerden. Blijvende die heer deze avond bij ons den maaltijd houden, en vervolgens weder na zijn huis keerde, en wij na koij.

Dingsdagh den 26. Na 's morgens nog een kleine promenade gedaan te hebben, vertrokken wij te elf uir uit Zwolle, rijdende voort daarna voorbij de heerlijkheid Werkeren, die wij an onze regterhand lieten leggen, en pas-

seerden verders an onze linkerhand het dorp Wilsum, an den IJssel gelegen, komende over den steilen en krommen IJsselsche dijk langs een lange houten brugge, alwaar seven stuivers bruggeld betaalden, te half een in de oude stad Campen. Campen, en namen aldaar het logement in den Dom van Keulen, bij Mr. Kotenaar, zijnde meteen ook een koffihuis. Lieten ons voort de maaltijd bereiden en schaften heerlijk, hetwelk nouwelijks geëindigt hebbende, kwam den heer Doctor Bols, gemeensman van deze stad, en weder een academische kennis van ons, ons een visite geven, in welkers gezelschap wij, na een glaasje wijn gedronken te hebben, een tour door de stad gingen doen, beziende onderweegs de grote of bovenkerk, een ruim en hoog, dog zeer antijk gebouw, in welkers choor de tomben waren van de principaalste heeren van de magistraat, waaronder die van den burgemeester Steenbergen de beste was, zijnde van hartsteen tusschen twee pijlaren in het vierkant opgezet, en van voren met een nieuwmodes ijzerwerk besloten. De stadt verder doorgaande, beschouden de toren, die de Campers hadden laten bouwen en op deszelfs meesterlijke architecture tegen alle werelt braveerden, dog toen zij meenden dat dezelve ten eenemaal voltooit was, wierde haar gewezen dat hetgeene, waarlangs men op deze toren moeste komen, te weten de trappen, geheel vergeten was, moetende toen de trappen van buiten an dezelve worden angemetzelt, waarover tot nog toe altijd van vreemden worden uitgelacht.

Diergelijk staaltje, dog veel nieuwer, toonde ons een van onze reisgezellen an het stadshuis, waaran van buiten onder andere standbeelden, levensgroote de Gerechtigheid zig vertoonde, welkers doek voor de ogen onlangs was verguld, om dus het stadhuis wat op te toijen en meer luister bij te zetten, schoon wij, en meer anderen voor ons, dit zo niet begrepen, maar wel dat de gerechtigheid hier ter plaatse juist zo stijfhoofdig niet was, of wilde zig wel

in zaken haar betreffende door een accomodement van eenige gouden schijven laten vinden, ten minsten het kan zo uitgelegt worden, ofschoon het inderdaat zo erg niet waar, en geeft weder nieuwe stof an vreemden om te railleren, die dog graag op de Campers willen vatten.

Weder in ons logement geretourneert zijnde dronken een theetje, nemende vervolgens afscheid van den heer Bols, en vertrokken te half vijf uit Campen, reden weder over den IJssel langs den langen brugge, en kwamen op den Zeedijk, passeerden anstons voorbij IJsselmuiden en quartier voor vijf, door Grafhorst waar even door gekomen zijnde, verschrikte ons eene paard voor eene boer, die an de eene zijde op den dijk stonde en een van rijswerk gevlogten hek op een kar hadde, zodat uit de zijd sprong en het ander paard mede wegstotende, ons van boven van den dijk afsmeet, dat de raderen van de wagen na de lugt staken, en wij beneffens onze bagage met de neus in het gras en de modder, op de kand van een sloot te leggen kwamen. Dog hadden ons Gode zij dank, niet van belang beseert, maar waren alleen een weinig geontramponeert geworden an de wagen en het paardegereide. Weder opgestaan zijnde, raapten onze verstroijde goederen te zamen, en zetteden den wagen weder op zijn poten, en trokken hem na het even gepasseerde dorpje Grafhorst, alwaar in het huis van den secretaris, hetwelk meteen een herberg was, met een fris glaasje klamot den schrik van het hart spoelden, en het gebrokene door den schoemaker weder lieten calafateren. Inmiddels dat Crispijn hiermede bezig was, dronken wij een vlesje wijn, en den eene verbond zijn bekomene blauwe scheen en den ander zuiverde zijn kleeren van de drek.

Grafhorst.

Te seven uir alles weder herstelt en reisvaardig zijnde, vervolgden onze reis, maar dewijl nog bijna een half uir op den dijk moesten rijden en wij bevreest waren van weder te tuimelen, resolveerden tot an de Luiterszijl te

voet te gaan, alwaar van den dijk op een langen weg kwamen en weder op de wagen gingen zitten. Dog hetzelfde paard, hier mede schrollen krijgende voor de gevlogten hekken, die in menigte langs den weg voor de landen stonden, had ons bijkans van boven in den diepen zijlrijt gesmeten, indien niet de knegt knaphandig hetzelve bij den toom gevat en weder midden op den weg gebragt hadde. Waarom den heer Muntinghe en ik van den wagen sprongen, om den weg verders na Genemuiden te voet af te leggen. Wij wenschten onze reiscompagnons een bon voijage en namen den cours na een landkaart, die ik met mij voerde, door Mastebroek, komende een half uirtje gaans voor Genemuiden an den dijk weder bij ons gezelschap, die ons aldaar stonde te wagten, gingen dus gezamentlijk op den dijk langs met de wagen vooruit, tot dat quartier na negen in donkeren tot Genemuiden arriveerden, alwaar den intrek namen in den herberg de Pauw, zijnde den hospes een borgemeester van de plaats. Wij herstelden ons hier verders van den phaetonsche val, met een lekker regaaltje, dat ons door den dogter van den borgemeester klaar gemaakt wierde, en een helder glaasje wijn.

Genemuiden.

Onzen valet de paarden op den stal bezorgt en den bagage in huis gebragt hebbende, kwam met een lamentabele stem boodschappen dat in deze tombade zijn overrok verloren hadde, dewelke ook niet weder te voorschijn kwam. Gingen vervolgens in twee kamers op magnifique bedden onze gevallene en moede gegane leden uitrusten.

Woensdagh den 27. Onze morgenransoen georbert en tot de reis weder vaardig zijnde, verlieten te half negen deze oude gewezene stad Genemuiden, wordende even buiten dezelve, bij de ruinen van het oude kasteel, hetwelk in den Spansche oorlog verwoest is, in een pond over de mond van de Vecht of het Zwartewater gezet, hebbende de stadt Hasselt vlak voor ons. An den overzijde bij het veer komende, gingen weder een quartier uirtje op den

hogen dijk langs de wagen te voet, tot dat op den lagen breden weg kwamen, alwaar geen noot hadden van een hogen val te doen. Klommen op de wagen en reden door Barsbeeke, voorbij den heerlijkheid Bonkenhave, en de ruinen van het St: Jans Klooster. Vervolgens door een menigte turfgraverijen van het Wanneperveen, alwaar te half elf, voor den herberg de Vriesche Koekoperie een larp voor de kwade lust namen en de paarden een voertje gaven. En arriveerden voort daarna in Drenthe, en door Colderveen te half twalf op het Nieveen in de herberg de Roskam en Boerendans, alwaar den maaltijd wilden houden. Dog den hospes of hospita niet te huis vindende, moesten zelfs het ampt van kok waarnemen; den een sloeg de eijeren in de pan, terwijl een ander met een langen gaffel de worsten uit de wijn ligte, maar wierden in deze onze bezigheid door de komste van den huisheer en vrouw verlost, die onze kokkerije verder klaarmaakten, hetwelk wij met grage magen, op zijn boers met de punt van het mes, bij gebrek van forken, orberden. Dit bestuirt zijnde, vertrokken te een uir weder van daar, passeerden Hesselte, de plaats van den heer gedeputeerde Kijmmel, en voort daarna het dorp Havelte, komende quartier voor drie door Wapsterveen, en te half vier, na een half uir de regte weg gemist te hebben, tot Vleddere, dronken alhier een theetje, terwijl de paarden een braaf stuk drens broot tot steunzel in de maag kreegen.

Wanneperveen.

Nieveen.

Gingen te vijf uir weder opzitten, en reden te half 6 door Dollersum, in Vriesland gelegen, en quartier na ses door Else, komende te seven uir dwers door Makkum of Makkinga en quartier voor agt op Donkerbroek, alwaar in het Posthuis, na wat geeeten te hebben, onze nagtrust namen.

Donderdagh den 28. Hadden tot dus verre altijd droog en goed weder gehad, dog het regende toen zo sterk en aanhoudende, dat bijna resolveren moesten te wagten tot dat

den regen wat opgehouden hadde. Maar, hopende dat het eerder beeteren als ergeren zoude, gingen op goed fortuin, na ons wel in onze jassen en overrokken bestopt hadden, onder zeil, en kwamen tot op het hemd toe nat even
Norch. voor twalf uir tot Norch, van waar, na ons wat gedroogt te hebben bij een goed groot vuur, en in een gemengt gezelschap van Joden Smoussen, Pastoor, boeren en snijders, een boterham van een voet lang met een gesuikerde brandewijntje geconsumeert te hebben, te een uir weder vertrokken, en kwamen vervolgens door Donderen, IJ, en
Punt. voorbij Vries en Eelde te drie uir op de Punt, van waar na een kopje thee gedronken te hebben in Willemsons huis te half vier vertrokken, passerende Haardermeulen, Haren, Helpen en arriveerden te vijf uir in een gewenste gezontheid, weder in onze vaderstadt Groningen, vindende met de uiterste blijdschap onze ouders, en nabestaande vrienden mede in een goede welstant. Brengende dus dit ons plaisirreisje gelukkig, Gode zij gedankt, ten

EINDE.

KUNSTGESCHIEDENIS.

Platen van Rijnberks beleg. — Bekend is het, dat Rijnberk tweemaal door prins Maurits belegerd is en ingenomen werd den 21sten Augustus 1597 en den 30sten Juli 1601. Beide gebeurtenissen zijn in prent gebracht. In Mullers beschrijving van historieplaten zijn onder n° 1063 v.v. en 1164 v.v. verscheiden van die prenten opgenomen, maar de beschrijving onder n° 1163, en 1169 is niet geheel juist. Het schijnt, dat Muller vele historiewerken met platen niet heeft kunnen raadplegen. Zoo ook hier.

N° 1063a geeft: Afbeelding van een plaat, het eerste beleg voorstellende, uit Orlers: den Nassauschen Lauren-crans, uitgave van 1610, en n° 1063b: omgekeerde copie dierzelfde plaat in: Wilhelm en Maurits van Nassau, haar leven en bedrijf, dl II, p. 141. In de uitgave van 1651 komt echter op die blz. geen omgekeerde copie voor. De afbeelding van het eerste beleg is hier juist dezelfde als die van het tweede bij Orlers.

N° 1166 houdt in eene beschrijving van eene plaat over het tweede beleg, uit Orlers, met onderschrift: „Het tweede Belegh ende Innemen der Stadt Rijn-Berck" met uitlegging. Muller zegt, dat in alle hem bekende uitgaven geen onderschrift voorkomt. In de uitgave van Orlers en Haestens van 1610 is het echter te lezen.

En nu N° 1169, weder de tweede belegering voorstellende, met onderschrift: „Tweede belegeringe, enz." Deze plaat, zegt Muller, komt met dit opschrift noch in Orlers, uitgave van 1610, noch in Wilhelm en Maurits op 't jaar 1601 voor. In de uitgave van dit laatste werk van 1651 is ze echter op pag. 221 te vinden, en figureert hier als eene afbeelding van het tweede beleg, doch is de omgekeerde, sterk opgegraveerde en, wat de inschriften betreft, eenigszins veranderde copie van de plaat bij Orlers op fol. 119, het eerste beleg voorstellende. Er bestaat bovendien eene minder sterk opgegraveerde omgekeerde copie met minder arceeringen,

maar overigens geheel dezelfde plaat en ook eene met opschrift: „Belegeringe, enz." Beide vermeldt Muller niet.

Waar ik 't geluk heb vele van die historiewerken met platen uit vorige eeuwen te kunnen raadplegen, moeten onnauwkeurigheden allicht opvallen.

Utrecht. MR. M. C. NIJLAND.

Dirk de Jong. Sinds lang zoek ik de verblijfplaats van 14 teekeningen in O. I. inkt, door *Dirk de Jong* in 1780/1 gemaakt: 9 van *Zuid-Hollandsche* en 5 van *Zeeuwsche havens.* De gelukkige bezitters zullen mij zeer verplichten door eenig bericht, meer nog, door dezelve voor één dag mij ter inzage te zenden.

Amsterdam, Warmoesstraat 35. G. D. BOM HGZ.

Oude schilderijen. — Een vriend deelt mij mede dat hij dezen zomer te Brixen (Tirol) in de gangen van het hotel „Zum Elephanten," verscheidene oude Hollandsche schilderijen zag hangen, meest zee-stukken en Bijbelsche voorstellingen. Zij bleken er reeds zeer lang aanwezig te zijn. S.

BLADWIJZER.

A.

B.

C.

D.

E.

F.

G.

GESLACHTEN.

H.

I.

J.

K.

L.

M.

N.

NAMEN.

O.

P.

Q.

R.

S.

SPREEKWOORDEN (-WIJZEN).

T.

U.

V.

W.

WOORDEN EN UITDRUKKINGEN

AFGELEID OF VERKLAARD.

IJ.

Z.

ERRATA.

Blz. 12 reg. 15 v. b. staat: § 22; *lees:* S. 22.

„ 25 „ 5 v. b. „ 1); *lees:* 2).

„ 25 „ 12 v. b. „ Drienen; *lees:* Driessen.

„ 28 „ 8 v. o. „ v. H.; *lees:* V. H.

„ 29 „ 1 v. b. „ lugduneus; *lees:* lugdunens, (lugdunensis).

„ 29 „ 6 v. b. „ dergelijke; *lees:* vergelijke.

„ 47 „ 12 v. o. „ oneffenhedens; *lees:* oneffenheden.

„ 68 „ 5 v. o. *lees:* De zeven kruisgemeenten, (Nav. XXVII, 164).

„ 81 „ 4 v. b. staat: Spitsvindigheid; *lees:* Spitsvondigheid.

„ 94 „ 4 v. o. „ (XLIV, 403, 602); *lees:* (XLIV, 431, 602).

„ 100 „ 1 v. o. *lees:* iterativum van Scobben.

„ 102 „ 1 v. b. staat: disputationes; *lees:* disputationis.

„ 102 „ 9 v. b. „ Jac.; *lees:* Jan (of Joan).

„ 103 „ 1 v. b. „ inducitur; *lees:* inducuntur.

„ 103 „ 17 v. b. „ interprete; *lees:* interpretis.

„ 105 „ 2 v. b. „ officio; *lees:* officii.

„ 107 „ 7 v. b. „ afgedorschen; *lees:* afgedorscht.

„ 111 „ 12 v. b. „ N. C. Nijland; *lees:* M. C. Nijland.

„ 129 „ 6 v. b. „ bezocht; *lees:* bezoekt.

„ 132 „ 2 v. o. „ Regl.; *lees:* Reg.

„ 153 „ 10 v. b. „ met een van zilver; *lees:* met een keper van zil

„ 172 „ 13 v. o. „ Now the verson; *lees:* Now the reason.

„ 189 „ 8 v. o. „ bekend; *lees:* bekent.

„ 205 „ 4 v. b. „ 1616; *lees:* 1618.

„ 205 „ 5 v. b. „ 665; moet wegvallen.

„ 233 „ 14 v. o. „ preteus elyck; *lees:* pretenselyck.

„ 251 2e kol. reg. 16 v. o. Henry Spephen; *lees:* Henry Stephen.

„ 255 1e kol. „ 14 v. b. A. P. Trémaux; *lees:* A. P. Frémaux.

„ 260 reg. 5 v. o. staat: bevreemdt mij; *lees:* bevreemdt ons.

„ 268 „ 11 v. o. „ zware tournoysen; *lees:* zwarte tournoysen.

„ 289 „ 5 v. b. „ Geschichtsschreiber; *lees:* Geschichtschreiber.

„ 289 „ 2 v. o. „ couter; *lees:* louter.

Blz.	290	reg.	7	v. b.	staat:	Ehe,; *lees:* Ehe.
„	290	„	3	v. o.	„	Pittshaften; *lees:* Pittschaften.
„	291	„	19	v. o.	„	Stamafod.; *lees:* Stamtaf.d.
„	291	„	15	v. o.	„	Koya; *lees:* Hoya.
„	291	„	7	v. o.	„	Landskrong; *lees:* Landskron.
„	291	„	7	v. o.	„	23 Feb.; *lees:* geb. 23 Febr.
„	291	„	5	v. o.	„	Jul.; *lees:* Jül.
„	291	„	2	v. o.	„	Geschichte-; *lees:* Geschichts-.
„	292	„	1	v. b.	„	Steinfürtischen; *lees:* Steinfurtischen.
„	292	„	15	v. o	„	forgefallen; *lees:* vorgefallen.
„	292	„	3	v. o.	„	Handeln; *lees:* Händeln.
„	294	„	12	v. b.	„	„So; *lees:* So.
„	474	„	12	v. b.	„	geoorloofd; *lees*: ongeoorloofd.
„	479	„	14	v. b.	„	wees kijnt; *lees:* weeskijnt.
„	481	„	14	v. o.	„	groote; *lees:* Groote.
„	482	„	11	v. o.	„	*(Cambitor; lees: Cambitor.*
„	517	„	17	v. o.	„	Haringha; *lees:* Havingha.
„	517	„	13	v. o.	„	N. Fockens; *lees:* Johannes Fockens.
„	517	„	14	v. o.	„	Hayens; *lees*: Haykens.
„	518	„	17	v. b.	„	Rijkstad; *lees:* Rijksstad.
„	651	„	2	v. b.	„	v. Hessen-Philippstal; *lees:* v. Hessen-Philipstal.
„	704	„	18	v. o.	„	d'Aux Arebis; *lees:* d'Aux Brebis.

Grafelijke Wissels of Wisselhuizen te Dordrecht en elders. — *Rectificatie.* Hiervoren, blz. 474, r. 11 en 12 v. b., laat de zetter den hr. de Jonge iets zeggen wat hij niet gezegd heeft. Men leze aldaar: Aan bijzondere personen, was deze wisselhandel ongeoorloofd.

